

ڳجهارتون

مرتب
ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ

سنڌي ادبي بورڊ



لوڪ ادب سلسلي جو تيرهون ڪتاب

ڳجهارتون

(ٻه ڀاڱا)

مرتب:

ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ



سنڌي ادبي بورڊ

ڄام شورو، سنڌ

2010ع

ڪتاب جا سمورا حق واسطا محفوظ

چاپو پهريون	ڊسمبر 1969 ع	تعداد 1000
چاپو ٻيو	آگسٽ 2010 ع	تعداد 1000

هن ڪتاب جي ڪنهن به حصي کي، ناشر کان اڳواٽ حاصل ڪيل اجازت
کان سواءِ، اليڪٽرانڪ يا ٻئي ڪنهن به طريقي جنهن ۾ اسٽوريج ۽ ريتريول سسٽم
شامل آهي، استعمال نٿو ڪري سگهجي.

قيمت: چار سؤ پنجاھ رپيا
(Price: 450-00)

خريداري لاءِ رابطو:

سنڌي ادبي بورڊ ڪتاب گهر

تلڪ ڇاڙهي، حيدرآباد سنڌ

(Ph: 022-2633679, Fax: 022-9213422)

Email: sindhiab@yahoo.com

[www. Sindhiadabiboard.org](http://www.Sindhiadabiboard.org)

هيءُ ڪتاب ايليگنٽ پريس ڪراچيءَ مان پروفيسر سيد زوار حسين شاهه نقوي
سيڪريٽري سنڌي ادبي بورڊ ڇپائي پڌرو ڪيو.

مهاڳ

سنڌ جي 'لوڪ ادب' کي سهيڙڻ لاءِ هڪ تفصيلي تجويز، سن 1955ع ۾ 'سنڌي ادبي بورڊ' جي سامهون رکي وئي، جا 1956ع جي آخر ڌاري بورڊ بحال ڪئي، ۽ ان جي عملي نگراني ۽ تڪميل بنده جي حوالي ڪئي. ان تجويز مطابق، 1957ع کان لوڪ ادب سهيڙڻ جو ڪم شروع ڪيو ويو: انهيءَ موجب، پهراڙيءَ مان مواد گڏ ڪري موڪلين. سنڌ يونيورسٽي ۾ 'سنڌي لغت آفيس' سان گڏ 'لوڪ ادب' جي مرڪزي آفيس قائم ڪئي وئي، ۽ ڪارڪن مقرر ڪيا ويا، ته مقامي طور گڏ ڪيل، توڙي ٻاهران آيل مواد کي هدايتن موجب ورڇي ورهائي، ڀيتي صاف ڪري، ڇپائڻ لائق بنائين. پهريان ٻه سال، 1957ع ۽ 1958ع، لوڪ ادب جي مواد سهيڙڻ ۾ صرف ٽيا، انهيءَ عرصي ۾ تعلقيوار ڪارڪنن، ڳوٺن مان گهريل ڳالهيون هٿ ڪيون، مرڪزي آفيس جي عملي ڇپيل ڪتابي ذخيري مان ضروري مواد اُتاريو، ۽ بنده ڪوشش ڪري سنڌ جي هر ڀاڱي جو گشت ڪري سڃاڻ سگهڙڻ سان ڪچهريون ڪيون، ۽ عام سنڌي ادب جي هر پهلوءَ کي سمجهڻ لاءِ ان جي خاص ذخيري کي قلمبند ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. انهي سعي ۽ همت، بلڪ جذبي ۽ محبت سان قدرتي ايترو مواد گڏ ٿيو، ۽ ٿي رهيو آهي جو ان جي آڌار تي عام سنڌي ادب جي هر نوع بابت نموني طور هڪ ڪتاب مرتب ڪري سگهجي. ڪتابن جي تاليف جو سلسلو ٽئين سال 1959ع کان شروع ڪيو ويو آهي.

هت ٻه ڳالهيون واضح ڪرڻ ضروري آهن:

پهريون ته هن تجويز موجب، سنڌي ٻوليءَ جي عام ادب جون اهي جملي جنسون، جيڪي هن وقت تائين پهراڙيءَ جي غوام ۾ عام مقبول ۽ مروج آهن، تن کي 'لوڪ ادب' جو ذخيرو تسليم ڪيو ويو آهي. انهيءَ ذخيري ۾ سنڌي ادب جون معياري جنسون پڻ شامل آهن. مثلاً: مداحون، مولود، ٽيهه اڪريون، ڪافيون وغيره، مگر جيئن ته اهي هن وقت تائين پهراڙيءَ ۾ عام مقبول ۽ مشهور آهن، انهيءَ ڪري انهن کي پڻ 'لوڪ ادب' جي دائري ۾ شمار ڪيو ويو آهي. انهيءَ لحاظ سان، هن تجويز هيٺ گڏ ڪيل 'لوڪ ادب' کي بعيئه 'فولڪ لور' (Folk Lore) جي مغربي مفهوم سان تعبير ڪرڻ صحيح نه ٿيندو. اسان جي ملڪ ۾ شهري زندگيءَ اڃا ايتري

وسعت يا خاص نوعيت اختيار نه ڪئي آهي، جو اها خواص جي زندگي ۽ تمدن جو يا 'معياري ادب' جو سرچشمو بنجي. سنڌي زندگيءَ جو مرڪزي دائرو اڃا تائين ڳوٺ آهي. ۽ انهيءَ ڪري سنڌي ادب جو وڏو ذخيرو اهوئي آهي جو عوام جي زندگيءَ جو آئينو آهي. انهيءَ ڪري هن مرحلي تي سنڌي ٻوليءَ جي 'لوڪ ادب' جي وچ ۾ حد فاصل قائم ڪري نٿي سگهجي.

پيو ته هن تجويز ذريعي 'لوڪ ادب' جو سمورو مواد گڏ ٿي سگهيو آهي، ان کي سهيڙڻ لاءِ وڏي وقت ۽ ڪافي ذريعن جي ضرورت آهي. لوڪ ادب جو سڄو ذخيرو سربستو گڏ ڪرڻ ڄڻ اٿاهه سمنڊ سوجهي مڙني موتين ۽ ماڻڪن کي ميڙڻ برابر ٿيندو، جو ناممڪن آهي. البت جو ڪجهه مواد گڏ ٿي سگهيو آهي سو لوڪ ادب جي هر جنس بابت مثالي مواد آهي. انهيءَ لحاظ سان هن تجويز هيٺ تاليف ڪيل ڪتاب اميد ته آئنده ڪوششن لاءِ نمايان نشان ۽ نيڪ فال ثابت ٿيندا.

'لوڪ ادب تجويز' جيتوڻيڪ بنده جي طرفان ٿي مگر ان جي عملي سربراهي توڙي تڪميل ۾ گهڻن ئي مخلصن جون ڪوششون شامل آهن. اول ته 'سنڌي ادبي بورڊ' جي ميمبرن کي جس جڳائي، جن هن تجويز کي سن 1956ع ۾ منظور ڪيو. ان بعد گهريل مواد گڏ ڪرڻ ۽ صاف ڪرڻ، ترتيب ڏيڻ، ابتدائي مسودا توڙي پريس ڪاپيون تيار ڪرڻ ۽ آخر ۾ ڪتابن ڇاپڻ ۾ ڪيترائي ساٿي ٻانهن ٻيلي ٿيا آهن. هن تجويز کي ڪامياب بنائڻ ۾ تعلقوار ڪارڪن، مرڪزي آفيس جي باهت فردن، سنڌ جي سڃاڻ سگهڙن، توڙي انهن مڙني دوستن جو حصو آهي، جن بنده لاءِ سگهڙن کي ڳولي هٿ ڪرڻ ۽ ساڻن ڪچهرين ڪرڻ ۾ پنهنجي هڙان وڙان مدد ڪئي.

مجموعي طور سان هيءُ ڪتاب 'لوڪ ادب' سلسلي جو تيرهون ڪتاب آهي، ان جو بنيادي مواد ڊسمبر 1958ع تائين گڏ ٿيو، سڄي مواد کي چڪاسي، مختلف روايتن کي ڀيٽي، ترتيب ڏيئي، اپريل 1961ع ۾ ڪتاب جو مسودو تيار ڪيو ويو، ۽ نومبر 1961ع ۾ مسودي جي آخرين تصحيح ڪري، پريس ڪاپي شايع ٿيڻ لاءِ ڏني وئي.

ڪتاب جي ڇپائي ڪافي وقت ورتو، پر ان هوندي به 1965ع جي آخر ڌاري ان کي شايع ڪرڻ جو انتظام ڪيل هو، مگر بدقسمتيءَ سان لوڪ ادب تجويز کي شايع ڪرڻ ۾ رڪاوٽ پئجي وئي ۽ هن ڪتاب جي اشاعت پڻ روڪجي وئي. 25- اپريل 1968ع تي سنڌي ادبي بورڊ جي صدر جناب مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ صاحب (تمغهءِ پاڪستان) جي سفارش تي سنڌي

ادب بورڊ وري لوڪ ادب تجويز کي پايهه تڪميل تي پهچائڻ جو فيصلو ڪيو ۽ اها ذميواري بنده کي سونپي.

جون 1968ع کان ڪم شروع ڪيو ويو پر چئن مهينن بعد وري بورڊ طرفان ڪم بند ڪرڻ جو اطلاع مليو. وري 18- جون 1969ع تي بورڊ لوڪ ادب تجويز کي عمل ۾ آڻڻ جو فيصلو ڪيو ۽ جناب مخدوم صاحب جن کان خط پهتو ته دوباره ڪم شروع ڪيو وڃي. مخدوم صاحب جن جي ذاتي دلچسپي شامل حال نه رهي ها ته 'لوڪ ادب تجويز' هن مرحلي تي نامڪمل رهجي وڃي ها.

باوجود انهن تڪليفن جي جيڪي هڪ مخلص ڪارڪن کي پهچڻ ٿين ۽ جيڪي راقم کي پڻ 'لوڪ ادب' جي خدمت ڪندي سهڻيون پونديون آهن. بنده هي ڳرو بار ٿيون پيرو پنهنجن ضعيف ڪلهن تي کنيو آهي، انهيءَ تي سنڌي لوڪ ادب جي قيمتي سرمايي کي جيترو ٿي سگهي اوترو سهيڙي ان کي ضايع ٿيڻ کان بچائجي ۽ رٿيل پروگرام موجب 'لوڪ ادب' جي چاليهن جلدن کي پورو ڪجي.

مرڪزي آفيس جي ٻين ڪارڪنن سان گڏ خاص طرح محترم محمد بچل ۽ محترم محمد يوسف شيخ هن ڪتاب جي مواد کي اُتاري، يڪجاءُ ڪرڻ، ڀيڻڻ ۽ دوباره صاف ڪري لکڻ ۾ تحسين جوڳو ڪم ڪيو، سگهڙ ٻيڙي فقير ڪنڀر هن ڪتاب جي مواد ڀيڻڻ ۾ خاص مدد ڪئي ۽ محترم محمد اسماعيل شيخ ان سڄي ڪم جي نگراني ڪئي ۽ ڪتاب جي مسودي تيار ڪرڻ ۾ مدد ڪئي. ڪتاب جي آخري سٽاءَ ترتيب ۽ تاليف لاءِ خود ذميوار آهي.

خادم العلم

نبي بخش

سنڌ يونيورسٽي،

حيدرآباد سنڌ

22- جولاءِ 1969ع

فهرست

ڀاڱو پهريون

گجھارتن جي ڀڃڻي جا ڀاوا

107	ڀڻ	84	اُڀ
108	ڀنڌ	85	اڌ سڌ
108	ڀنهنجو	85	اڪ
113	ڀورهيو	86	اڪر
113	ڀوک	86	اُن
114	ڀهڻ	89	اوزار
114	ڀيرُ	90	باهه
114	ڀينگهو	91	ٻار
114	جبل	91	ٻولي
116	جڙ (آب، پاڻي)	92	ٻيڙي
120	جند	93	ڀٽ
121	جنگ	93	ٻيلي
122	جوت	93	ڀٽ
122	جُوءُ	93	ڀنگ
122	ڇيت (جيٺ، بلا)	93	تاجي
127	جهنگ	93	تارو
127	جهڻ	93	ٿڙ
127	چرخو (اٿڻ)	94	ٿر
128	چمر	94	ٺڪر
128	حاکمر	94	ڀاراتو
128	ڏاڍي	94	ڀٽ (ريشم)
131	ڏاند	95	ڀٽ
131	ڌٽ	97	ڀساري
131	ڌڌ	97	ڀڪي

176	عشق	131	ڏينهن
176	عضو	131	ڏيهه
179	علم	131	حقو
179	عبيدار	132	درياء
179	فقير	132	ذات
182	ڪاٺ	159	رات
188	ڪاريگر	159	راڳ (سُر)
188	ڪاسبي	160	راند
188	ڪاغذ	163	رَچ
188	ڪانو	163	رڍ
189	ڪتاب	163	رسو
189	ڪتو	163	رنگ
189	ڪُنگُ	163	ساز
189	ڪپڙو	164	سُٺ
193	ڪپھ	164	سج
193	ڪڙمي	164	سڏ
193	ڪڪ	164	سڪ
193	ڪمي	164	سمهڻ
193	ڪُن	165	سنج (ساز)
194	ڪنڊو	166	سڻپ
194	ڪُنو	166	سوداگر
194	ڪوڙ	166	سودو
194	ڪوھ قاف	166	سونهن
194	ڪاڇ	166	سيد
195	ڪٽ	166	سيءُ
195	ڪٽي	166	شاهوڪار
195	گار	167	شهر
195	گاه	175	عرض

238	مئو
238	ميوو
240	نارنان (عورت)
251	ناٿو
251	نر نانءُ (مرد)
263	ننڊ
263	واڇو (واڇٽ)
263	واٿيو
264	واه
267	واءُ
268	وڪر
274	ول
274	ولايت
274	وڻ
278	وهانءُ
279	هاري
279	هٽ
279	هٽيار
279	هٽ
280	هڏو
280	هرلو
280	هڪل
280	هلڻ
280	هندو
281	هند

208	گل
208	گنڊي
208	گهه
229	گهر
220	گهوڙو
220	لڏو
220	لُڪُ
220	لوه
223	ليڪو
223	مار
223	ماس (گوشت)
223	مال (جانور)
230	ماني
230	مايا
230	مٽي
231	مٿو
231	مڇي
233	مرض
234	مرون
236	مسخري
236	معذور
236	معشوق
237	مقام
237	مڪڻ
237	ملڪ
237	مُنڌ
238	منڊي
238	مٿيو

ڀاڱو ٻيو

سُرن وار ڳجهارتون

- باب پهريون: 'مٿين سُرن' واريون يا 'حقاني' ڳجهارتون 283
- باب ٻيو: تاريخي ڳجهارتون 207
- باب ٽيون: سُرائتيون ڳجهارتون: ٻاهريان عشقيه قصا 323
- * بانڪو شاھ بهرام 323، * تاج الملوڪ 324، * ممتاز دمساز 324،
- * ليان مجنون 234، * شيرين فرهاد 330، * مل محمود ۽ مھرنگار 331،
- * سيف الملوڪ 333، * كامسين ۽ كامروپ 335، * هير ۽ رانجهو 335،
- * بلند بخاري 341، * روپ بسنت 341، * برو ۽ باني 341،
- * چاندو ۽ گنگراج 342، * انس ۽ بنسا 342.
- باب چوٿون: سُرائتيون ڳجهارتون: موڪي ۽ متارا 343
- باب پنجون: سُرائتيون ڳجهارتون: مري ۽ مڱ ٿر 345
- باب ڇهون: سُرائتيون ڳجهارتون: ڦل وڌو ۽ پوري 346
- باب ستون: سُرائتيون ڳجهارتون: سسئي 351
- باب اٺون: سُرائتيون ڳجهارتون: مورڙو 482
- باب نائون: سُرائتيون ڳجهارتون: ليان ۽ چنيسر 486
- باب ڏهون: سُرائتيون ڳجهارتون: مارئي 526
- باب يارهون: سُرائتيون ڳجهارتون: مومل راڻو 618
- باب ٻارهون: سُرائتيون ڳجهارتون: راءِ ڏياچ 656
- باب تيرهون: سُرائتيون ڳجهارتون: سهڻي ۽ ميهار 674
- باب چوڏهون: سُرائتيون ڳجهارتون: نوري ۽ ڄام تماچي 699
- باب پندرهون: سُرائتيون ڳجهارتون: بوٻنا ۽ چراڙ 702
- باب سورهون: سُرائتيون ڳجهارتون: دولهه دريا خان ۽ همون 703

- 705 باب سترهون: سُرَائيون ڳجهارتون: ست سريون
- 710 باب ارڙهون: رسالي جي سُرَن واريون ڳجهارتون:
 • سُر سامونڊي 710، • سُر سارنگ 711،
 • سُر ڪاپائي 712، • سُر رامڪلي 712،
- 716 باب اڻويهون: مجازي ڳجهارتون:
- 742 باب ويهون: سورهيائي واريون ۽ عام چوڻين واريون
 ڳجهارتون:
 • سورهيائي 742، • نصيحت ۽ هدايت 743،
 • مناجات 750، • چوڻيون ۽ پهاڪا 752،
 • عام ڳجهارتون (روزمره جي ڪم ڪار بابت) 757

امر لالاسان ماتمني، فلهه الاخره والاولي

مقدمو

‘گجھارت’، سنڌي ‘پرولي’ جو هڪ قسم آهي. لوڪ ادب سلسلي جي ‘ڪتاب بارهين’ جي مقدمي ۾ بيان ٿي چڪو آهي ته ‘پروليءَ’ جي فن کي سنڌ وارن پنهنجي ذوق ۽ ذهانت سان ڪمال تي پهچايو آهي. سنڌ ۾ پرولين جي پهر پيچار ڪنهن اڳاٽي سمي کان شروع ٿي ۽ جيئن وقت گذرندو ويو تيئن نون خيالن ۽ نُڪتن جي اضافي سان پروليءَ جا نيت نوان قسم نمودار ٿيا، جن کي موجوده اصطلاحن ۾ پروليون، ڏنون، معمائون، گجھارتون وغيره سڏيو وڃي ٿو. انهن مٿني قسمن مان ‘گجھارت’ فني ۽ معنوي لحاظ سان نهايت ڳوڙهي ۽ معياري آهي، جنهن جو جنسي مثال دنيا جي ڪنهن به ٻئي ملڪ يا قوم جي ٻوليءَ ۾ ملڻ مشڪل آهي.

معنوي لحاظ سان گجھارت جيتوڻيڪ هڪ قسم جي پرولي آهي، مگر سٺاءَ جي لحاظ سان ‘پرولي’ ۽ ‘گجھارت’ ۾ فرق آهي: ‘پروليءَ’ جو بنياد تشبيهه ۽ استعاري تي آهي، ۽ ‘گجھارت’ جو مدار تجنيس ۽ تلميح تي آهي. فطرت جو مطالعو، ماحول جي ڄاڻ، شين جي واقفيت ۽ نُڪتن جي پروڙ پروليءَ جي پس منظر جا خاص اسباب آهن، مگر ‘گجھارت’ جي پرڪ پروڙ لاءِ زندگيءَ جي مختلف شعبن، سماجي رسمن رواجن، عام قصن ڪهاڻين ۽ خاص داستانن جي تلميح تي ٿاڻن ۽ اهڃاڻن جو علم، سنڌي لغات جي گوناگون لفظن ۽ محاورن جي واقفيت، ۽ انسانن جي باهمي رشتي جي مختلف مرحلن تي رٿن ۽ ارادن، خوشين ۽ ميادن، ڏڪن ۽ ڏورائين جي ڄاڻ پڻ ضروري آهي. ‘پرولي’ کي پروڙ لاءِ ذهن جي تيزي ڪافي آهي، مگر ‘گجھارت’ کي ڳولڻ لاءِ ذهني تيزي سان گڏ سوچ ۽ دانائي جي ضرورت آهي. پروليءَ وانگر گجھارت جي ڏي-وٺ محض هلڪي ريجھ رهاڻ ۽ وندر ورونه ناهي، بلڪ ادب ۽ ثقافت، لغت ۽ حڪمت (دانائي) جي ڳوڙهي رهاڻ آهي. انهيءَ ڪري ئي ڪن سالڪن جيتوڻيڪ هڪ مخصوص معنيٰ ۾ ‘پرولي’ کي ‘راز’ سان تشبيهه ڏني آهي. (“پڇ پرولي ان جي، ڏنگي ڏور ڏيڻ” - چتو فقير سانگي)، مگر عام مروج

معني ۾ سنڌ جي سالڪن ۽ سگهڙن جي نظر ۾ ڀرولي زياده عام فهم آهي، ان جي برعڪس 'گجھارت' هڪ ڳوڙهو فن آهي جو هنر، ڏهسنامي، ڏور، ڏراهي ۽ سينگار جي صف ۾ شامل آهي ۽ جنهن جي وهجائڻ ۽ ورجائڻ لاءِ خاص ڄاڻ ۽ دانائي درڪار آهي. انهيءَ لحاظ سان سالڪ فقير الله ڏني ماڇي سندس هيٺين بيت ۾ 'گجھارت' کي خاص فتن جي صف ۾ شمار ڪيو آهي:

گهي 'گجھارت' کي کي گوليندڙ گولين
 'هنر' جي حساب جو خزانو کولين
 'ڏهسنامي'، 'ڏور' کي فلڪ سان ڦولين
 'ڏراهي' کي دل سان، الله ڏنا! اولين
 معنيٰ جا من جي عاقل اڪولين
 کي وير وڙولين، 'سينگار' کي سوچ سان.

لفظ گجھارت جي معنيٰ

لفظ 'گجھارت' جي اصليت بابت جداجدا رايا آهن: ڪن جي خيال ۾ هيءُ لفظ 'گجهو آرٽ' (لڪل معنيٰ) مان نڪتل آهي، ۽ ڪن جي راءِ ۾ گجھارت جو لفظ هندي 'بجھارت' يا 'بجهول' مان سنڌيءَ ۾ رائج ٿيو. هنديءَ ۾ لفظ 'بجھارت' موجود آهي، ۽ ان جي معنيٰ آهي 'حساب ڪتاب صاف ڪرڻ'، البتہ 'بجهول' جي معنيٰ 'ڀرولي ڀڃڻ' آهي. پر جيئن ته سنڌي ٻولي 'هندي' کان زياده قديم آهي، انهيءَ ڪري قوي گمان سان چئي سگهجي ٿو ته 'بجھارت' سنڌي جو پنهنجو لفظ آهي جو 'بوجه' يا 'بجهڻ' مان 'سمجهڻ' ۽ ڀروڙڻ جي معنيٰ ۾ آڳاٽي وقت کان رائج ٿيو، ۽ بالآخر گجھه، راز يا 'مام' (ڀروڙڻ) جي معنيٰ ۾ استعمال ٿيڻ لڳو. پٺاڻي صاحب توڙي ٻين شاعرن پڻ لفظ 'بجھارت' انهيءَ معنيٰ ۾ استعمال ڪيو آهي:

ٻولي بجھارت، جوگيان سنڌي ذات جي
 ڏورڻ گهڻو ڏاکڻو، هلڻ ۾ حيرت
 عجب عبارت، پڪهه ڀروڙڻ ان جو.

(شاه جو رسالو: سر رامڪلي)

وائٽا ولات جا، ڪي جي ٻڌائون
 ٻولي ٻجهارت جني ٻهڳڻ ٻوليائون
 اولن سين لائون، لهي گهاتو گهڙيا.

(رسالو غلام محمد خانہ زئي: سرگهاتو)

لفظ 'ٻجهارت' جڏهن ڳجهه، راز يا مام جي معنيٰ ۾ سنڌي ۾ رائج ٿيو ته غالباً عوام ۾ پڻ 'ڳجهه' لفظ مان، 'ٻجهارت' سان ٺهڪندڙ لفظ، 'ڳجهارت' عام مشهور ٿيو.

گجھارت جي فن جي ابتدا

چئي نٿو سگهجي ته موجوده سنڌ واري 'ڳجهارت' ڪڏهن ۽ ڪيئن وجود ۾ آئي، مگر غالباً ان جي ابتدا مخفي سنهي يا پيغام سان ٿي، جنهن جا ٻه پهلو هئا:

پهريون ته محبت جي راهه ۾ ڳجهارت نينهن جي نياپن، مجازي رازن، ڏک ۽ ڏوراپن جي ادا ڪرڻ جو خاص ذريعو بني. انهيءَ لحاظ سان هن فن جي تاريخ به هڪ حد تائين محبت ۽ مجاز جي تاريخ سان واپسته آهي، جا ڪافي جهوني پراڻي آهي. سنڌ جي رومانن ۽ افسانن جي عروج وارو دؤر سومرن جو آهي جنهنڪري هن فن جي تاريخ جي ابتدا جو دؤر پڻ اهوئي سمجهڻ گهرجي.

ٻيو ته ڳجهارت ذريعي اهي مخفي پيغام ۽ نياپا پڻ ادا ڪيا ويا جن جو تعلق سماجي يا سياسي معاملن سان هو. انهيءَ ۾ ڪوبه شڪ ڪونهي ته سنڌ جي درٻارن ۾ 'فن ڳجهارت' اهوئي مقصد ادا ڪيو جو اڄڪلهه جا "مخفي ڪوڊس" (Codes) ۽ ملٽري جا "ڪوڊ ورڊ" (Code Words) ادا ڪن ٿا.⁽¹⁾

مخفي پيغام کان سواءِ، ظاهري پيغام سان گڏ مقصد جي وضاحت خاطر ڪا شيءِ موڪلڻ، يا ظاهري پيغام بدران مام طور ڪا شيءِ موڪلڻ جنهن جي اهڃاڻ مان آڌي ڌر دانائيءَ سان مطلب پروڙي- اهو سلسلو ٻين ملڪن

(1) هن سلسلي ۾ مخدوم محمد زمان 'طالب الموليٰ' جي هيءَ راءِ قابل قدر آهي: "سمجهڻ ۾ اچي ٿو ته ڳجهارت جنهن اول ايجاد ڪئي آهي، انهيءَ مخفي پيغام ڏيڻ جو هڪ نمونو ايجاد ڪيو هجي ته عجب نه آهي. مثال طور جنگ ۾ جيئن ڪي خاص اشارا هوندا آهن جو دور دراز فاصلي تان انهن جي ذريعي هڪٻئي کي چئي سمجهائي سگهجي ۽ ڪو ٻيو ماڻهو معلوم نه ڪري سگهي." ("سنڌي سلوڪ ۾ ڳجهارت"، رسالو نئين زندگي، ماه اپريل 1951ع).

وانگر سنڌ ۾ پڻ آڳاٽي وقت کان وٺي رائج رهيو. مثال طور سنڌ جي تاريخي دؤر ۾ نٽي جي حاڪم ميرزا محمد باقي پنهنجي التجا سان گڏ، وڌيڪ وضاحت خاطر، اڪبر بادشاهه ڏانهن ’ناپو‘، ’به‘ وغيره پڻ ڏياري موڪليا؛ يعني ته هتي جي ماڻهن جو گذر غريباطو آهي، ۽ سنڌ فتح ڪرڻ سان بادشاهه کي ڇا حاصل ٿيندو! تالپوري عهد جو مثال آهي ته روهڙيءَ جو مير جان الله شاهه رضوي (فارسي زبان جو شاعر ۽ درويش) جهوڪ جي عارف شاهه، عنايت شهيد جو مريد ۽ هر سال جهوڪ شريف جي زيارت لاءِ ايندو هو. شاهه فضل الله قلندر جي سجاده نشيني واري دؤر ۾ هڪ سال پيريءَ سببان پهچي نه سگهيو. بزرگ، ڏانهنس سوکڙيون ڏياري موڪليون جن ۾ هڪ ڪشتي به شامل هئي. مير جان الله شاهه مام پروڙي چيو ته: ’ابا، حڪم آيو آهي ته ٻيڙيءَ ذريعي پڻ اچو‘.

سنڌ ۾ انهيءَ سلسلي کي اڃا به وڌيڪ ڳوڙهو بنايو ويو ۽ ڪنهن هڪ شيءِ جي بدران هڪ کان وڌيڪ شيون ڳنڍي ٻڌي موڪليون ويون، جيئن پيغام جا هڪ کان وڌيڪ پهلو روشن ٿي سگهن. اهو سلسلو اڪثر مجازي پيغامن خاطر عوام ۾ رائج ٿيو. ان کي ’ڳنڍي‘ يا ’موڙي‘ سڏيو ويو، جو ويندي موجوده دؤر تائين رائج آهي. پر جيئن ته شيون موڪلڻ يا انهن جي مطلب کي وهجائڻ آسان نه هو، انهيءَ ڪري وقت گذرڻ سان راز ۽ رمز خاطر معنوي سٽاءَ واريون پروليون پيغامن طور رائج ٿيون⁽¹⁾.

ان بعد جڏهن سنڌي ٻولي ۾ بيان جي وسعت پيدا ٿي ته سالڪن ۽ سگهڙن کي سنڌي لفظن جي انوکي سٽاءَ ۽ معنوي مناسبت متوجهه ڪيو، ۽ ساڳئي صوت يا صورت (آواز ۽ صورتخطي) مگر مختلف معنيٰ وارن لفظن جو پڻ ۽ پردي خاطر گفتگو ۾ استعمال شروع ٿيو جو ’گجھارتن‘ جي سٽاءَ لاءِ هڪ محرڪ ذريعو بنيو. اهڙيءَ طرح بالآخر سگهڙن رٿيل مقصد واري جملي کي ’تجنيس لفظي‘ جو لباس ڏکائي، ’تلميح‘ (ڪنهن ڳالهه جي اشاري يا اهڃاڻ) خاطر استعمال ڪري، ’فن گجھارت‘ جو بنياد وڌو جيئن ته (پرولي

⁽¹⁾ ڏس لوڪ ادب سلسلي جي ٻارهين ڪتاب ’پروليون، ڏٺون، معنائون ۽ ٻول“ جو مقدمو.

واري خيالي مام بدران) 'گجھارت' جو بنياد 'لفظي سٽاءَ' تي ٻڌو ويو ۽ ٻوليءَ جي ڄاڻن لاءِ اها سٽاءَ نسبتاً آسان هئي، انهيءَ ڪري گجھارت جي رهاڻ جيئن پوءِ تيئن ترقي ڪئي.

تاريخي لحاظ سان چئني سگهجي ٿو ته سومرن جي دؤر ۾ موجوده سنڌي ٻوليءَ ۾ بيان جي وسعت پيدا ٿي ۽ قصن ۽ داستانن جي شروعات ٿي. ٻوليءَ جي لساني ۽ لغوي سرمايي جي اضافي سان غالباً انهيءَ دؤر ۾ ئي 'گجھارت' جي فن جي شروعات ٿي. دودي-چنيسر جي قصي ۽ سومرن جي دؤر جي ٻين واقعن بابت گجھارتون اڃا تائين رائج آهن⁽¹⁾. مگر جيئن ته هن فن متعلق ڪو اڳاڻو لکيل رڪارڊ موجود ڪونهي، انهيءَ ڪري اهو چوڻ مشڪل آهي ته ڪو فلاڻي يا فلاڻي گجھارت انهيءَ دؤر جي سٽيل آهي. البت سمن جي دؤر جي واقعات متعلق ڪن گجھارتن جي اندروني شهادت مان گمان نڪري ٿو ته غالباً اهي انهيءَ دؤر جون سٽيل آهن. مثلاً هيٺين گجھارتن جو مقصد ۽ مفهوم انهيءَ گمان جي تائيد ڪري ٿو:

ڏيئي: نالا اي نرنان انالن نان ڦٽا ڪيا،

پيڇي: سما اي سلطان! باغن ڦٽا ڪيا.

ڄام لاکي قول ڪيو هو ته جيڪو منهنجي پيءُ ڦٽل جي مرڻ جي خبر ٻڌائيندو تنهن منحوس کي مارائي ڇڏيندس. پوءِ هڪ سگهڙ چارڻ وڃي کيس سهڻي رمز سان هن گجھارت ذريعي اها خبر ٻڌائي.

خوش قسمتيءَ سان اسان کي هڪ اهڙي گجھارت معلوم ٿي آهي جا ڪافي وثوق سان چئي سگهجي ٿو ته سنڌ جي مشهور سمي بادشاهه ڄام نظام الدين عرف ڄام نندي جي ڏينهن جي آهي. نٿي جي آسپاس جي ڪا معزز عورت پنهنجي رسوخ واري مرد (يا ڪو مرد پنهنجي ڪنهن رسوخ واري ساٿي) ڏانهن ٿي مخفي طرح هيٺين گجھارت ذريعي پيغام موڪلي ٿي ته:

ڏيئي: انهن ذاتين سين، پنهنجو وهت جيئن نه وڻ جيئن

اهي ذاتيون اڳيئي ڪڪ جا ڪن

چئو نرنانءَ کي ته گاهه جو ڏيڻ

۽ چوي ذاتين کي ته ولات سي وڃن.

(1) ڏسو متن، ص ص 312-319

(ذاتیون = رنون. وھت جيئن = ھنو. وڻ جيئن = پن < پنو

ذاتیون = رنون، ڪڪ جا = توتڙ.

رنان = ڄام نندو، گاه = پونگرو < پونگڙو.

ذاتیون = رنون، ولات = سال)

مراد: انهن رنن سان پنهنجو ھنو نڪي پنو

اھي رنون اڳيئي توتڙ ڪن⁽¹⁾.

چئو ڄام نندي کي ته پئي. پونگڙو ڏئين،

۽ چوي رنن کي ته سال سي وڃن.

گجھارت جي هن مراد ۾ ”منهنجو نڪي ھنو نڪي پنو“ توڙي ”توتڙ ڪن“

ٻئي سنڌيءَ جا جھونا محاورا آهن. ڄام نندي مان مراد يقيني ڄام نظام الدين

آهي. ”سال سي وڃن“ يعني نٿي جي پسگردائي ڇڏي وڃي جهرڪن کان به اتر

طرف ”سال“ واري ايراضي ۾ رھن. ”سال“ واري ايراضي جهرڪن ۽ نئن ٻارڙ

جي وچ تي درياءَ لڳ آهي. اهي سڀ اھڃاڻ جڏاڻن ٿا ته اها گجھارت تاريخي

آهي. ڄام نندي جو عھد (868-914ھ) پندرھين صدي عيسويءَ جي پوئين

نصف سان تعلق رکي ٿو، جنهن جي بناء تي اندازو لڳائي سگھجي ٿو ته غالباً

پندرھين صدي عيسويءَ ۾ سنڌي گجھارت جو فن ڪمال تي پهچي چڪو هو.

انهيءَ نڪتہ نظر کان پڻ هن فن جي شروعات سومرن جي دؤر ۾ قرين قياس

معلوم ٿئي ٿي.

بهرحال سمن جي دؤر کان وٺي هن فن ۾ وڏي وسعت پيدا ٿي، ۽ فن

قصہ- خواني جي رواج سان سنڌ جا مشهور قصا ۽ داستان (مثلاً سسئي-

پنھون، عمر- مارئي، مومل- راڻو، ليلاڻ- چنيسر، نوري- ڄام تماچي، قل

وڌو ۽ پوري، بوبنا- جراڻ، مري- مڱڻ، راءِ ڏياچ- سورڻ، مورڙو وغيره)

گجھارتن جا مکيه موضوع بنيا. عربي ۽ فارسي تعليم جي رواج سان نئين

بابت روايتون ۽ ٻيون ٻاهريون حڪايتون (ليلي- مجنون، بانڪو شاھ بهرام،

سيف الملوك وغيره) پيا قديم قصا ۽ تاريخي واقعا ويندي بخت نصر ۽ بني

اسرائيل جي جنگ و جدل جي واقعن تائين گجھارتن جا موضوع بنيا. مثلاً

⁽¹⁾ توتڙ = ڪوڙا بهتان ۽ جهيٺا.

گجھارت آهي ته:

نرنانء ذاتين کي مسجد ۾ قرآن جو ڪيو

(نرنانء = بخت نصر، ذاتيون = بني اسرائيل،

مسجد = بيت المقدس، قرآن جو (لفظ) مٿقال ذرة (يعني ذرا ذرا)

مراد: 'بخت نصر بني اسرائيل کي بيت المقدس ۾ مٿقال ڪيو.'

مغلن جي تسلط کان پوءِ جڏهن سنڌ ۾ وري سنڌ جي ڪلهوڙا خاندان جي حڪومت قائم ٿي ته سنڌي ٻوليءَ جي علم ادب توڙي ٻئي هر مقامي فن وڏي ترقي ڪئي. غالباً هن دور ۾ گجھارت جو فن پنهنجي اوج کي پهتو. جيئن ته 'گجھارتن' ۾ گجھارتن ٺاهيندڙن سگھڙن جا نالا موجود نه آهن، انهيءَ ڪري انهن جو زمان ۽ مڪان متعين ڪرڻ مشڪل آهي. مگر 'گجھارت' جي ٻئي ساٿي فن يعني 'هنر' ۾ شاعرن جا نالا موجود آهن. 'هنر' جي فن کي ڪلهوڙن جي دور جي وڏي سالڪ ۽ سگھڙ جلال ڪٿي اوج تي پهچايو. جيئن ته 'گجھارت' توڙي 'هنر' جو بنياد 'تجنيس لفظي' تي آهي ۽ 'هنر' ۽ 'گجھارت' ٻئي سگھڙن جي رهاڻ جا لازم ملزوم جز آهن، انهيءَ ڪري چئي سگھجي ٿو ته 'هنر' سان گڏ 'گجھارت' جو فن پڻ سٽاءَ جي سهڻائي توڙي معنيٰ جي نزاکت جي لحاظ سان ڪلهوڙن جي دور ۾ ترقي ڪري اوج کي پهتو. ان وقت کان وٺي گجھارتن جو ذوق شوق اڄ تائين قائم آهي، ۽ ان ۾ نت نوان اضافا ٿيندا رهن ٿا. اڳين سالڪن جون جوڙيل گجھارتون سٽاءَ توڙي معنيٰ جي سهڻائي ۾ لاجواب آهن، مگر پيڇڻ ۾ نسبتاً آسان آهن. هن وقت سگھڙن جا ذهن تيز آهن ۽ سندن توجهه پڻ گجھارتن کي وڌيڪ ڏکيو ڪري لڪائڻ طرف آهي. انهيءَ ڪري موجوده دور جي ستيل گجھارتن ۾ لڪ گهڻي آهي ۽ پيڇڻ ۾ ڏکيون آهن، مگر سهڻائي ۽ نزاکت ۾ اڳين سگھڙن ۽ سالڪن جون گجھارتون ڪثر آهن.

گجھارت جي بنيادي يا لفظي سٽاءَ

'گجھارت' ڪنایہ مطلب ادا ڪرڻ جو بهترين ذريعو آهي، ۽ انهيءَ لحاظ سان گجھارت جي سٽاءَ جا ٻه بنيادي ٻهلو آهن: (الف) مقصد واري ڳالهه ۽ (ب) پڻ پردي سان ان جي اداڻگي. عام اصطلاح ۾، پڻ ۽ پردي

واري طرز ادا کي ئي 'گجھارت' چيو وڃي ٿو، حالانڪ حقيقت ۾ اهو گجھارت جو محض هڪ پهلو يعني 'گجھارت جي ڏيڻي' آهي. ٻيو اهم پهلو آهي، 'مقصد واري ڳالهه جو اظهار' يا 'گجھارت جي پڇڻي'. 'ڏيڻي' ۽ 'پڇڻي' جي سٽاءَ کي سمجهڻ لاءِ اول هيٺين مثالن تي غور ڪرڻ گهرجي:

'گجھارت' کي سٽڻ وقت 'مقصد واري ڳالهه' کي اول ذهن نشين ڪرڻو آهي، ۽ پوءِ ان کي ڍڪ ۽ پردي سان ادا ڪرڻ بابت سوچڻو آهي. مثلاً اسان جو مقصد ڪنهن دوست يا عزيز کي چوڻو آهي ته "پيارا! سڪيو هوندين". هن جملي ۾ 'پيارا' ۽ 'سڪيو' ٻوليءَ جي لحاظ سان خاص اهميت رکن ٿا، ڇاڪاڻ ته هر هڪ جون ٻه معنائون آهن: پيارو معنيٰ پيار وارو ۽ پڻ پيارو مرد ماڻهو جو نالو (نر نانءُ = نر جو نالو) آهي. اهڙيءَ طرح 'سڪيو' معنيٰ 'خوش' ۽ پڻ سڪيو مرد ماڻهو جو نالو (نر نانءُ) آهي. هاڻي مقصد واري هن جملي "پيارا! سڪيو هوندين" کي گجھارت جي فن موجب جڏهن لک ۽ پردي سان ادا ڪنداسون ته چوندا سون "نر نانءُ! نر نان هوندين". اها ٿي گجھارت جي 'ڏيڻي' (۽ 'پيارا! سڪيو هوندين' ان جي پڇڻي).

هن ڏيڻي ۾ 'نر نان' 'نر نان' ٻئي پردي ۽ ڍڪ وارا خاص لفظ آهن جن کي گجھارت جي اصطلاح ۾ 'پاوا'، 'بند' يا 'نپ' چئبو. انهيءَ لحاظ سان اسان چوندا سون ته هن گجھارت ۾ ٻه پاوا آهن، جن ۾ مردن جا نالا (نر نان) مخفي آهن. گجھارت پڇڻ لاءِ ڳولو (ڳوليندڙ) مردن جا نالا وٺندو. عام سمجهه وارو ڳولو محض 'نر نان' واري 'پائي' کي ڏيان ۾ رکي مردن جا نالا وٺندو ويندو، پر سمجهو ۽ سگهڙ ڳولو گجھارت جي ڏيڻي جي سٽاءَ جي لحاظ سان اصل مقصد کي خيال ۾ رکندي، يعني ته سوچيندو ته 'ڏيڻي' جو رخ هيئن آهي ته: "اي فلاڻا هيئن هوندين"، انهيءَ لحاظ سان هو مردن جا اهي نالا وٺندو جي اصل مقصد مطابق هجن، ۽ چوندو ته، 'سائو ستابو هوندين، خوش خورم هوندين، چڱو پلو هوندين' (ستابو، خوش محمد، خورم، چڱو ۽ پلو مڙيسي مردن جا نالا آهن). انهن نالن وٺڻ سان گجھارت ڪانه ڀڳي، پر جي چيائين ته 'سڪيو هوندين' ته گجھارت ڀڳي. گجھارت جي ڪچهري جي قانون موجب

ڪوبه هڪ پاڻو ڀڳو ته ڄڻ سڄي گجھارت ڀڳي.

مٿئين مثال مان هيٺيان پهلو واضح ٿين ٿا: اول ته گجھارت جي سٽاءَ ۾ ’مقصد واري ڳالهه‘ کي خاص اهميت آهي. گجھارت سٽڻ يا ٺاهڻ، توڙي گجھارت ڀڄڻ يا ڳولڻ ۾، ’مقصد واري ڳالهه‘ مرڪزي حيثيت رکي ٿي. ٻيو ته گجھارت جي ڏيئي ’پاون‘ تي ٻڌل آهي، يعني ته ڏيئي واري سٽاءَ ڄڻ هڪ اڏاوت آهي جا ’پاون‘ يا ٽنڀن تي بيٺل آهي. گجھارت جي ’ڏيئي‘ ڄڻ گجھارت جي ’لفظي سٽاءَ‘ آهي، جنهن ۾ ’پائي‘ ۽ ان ۾ سمائل ’صنعت تجنيس‘ کي وڏو دخل آهي، گجھارت جي ڀڄڻي ڄڻ گجھارت جي ’معنوي سٽاءَ‘ آهي جنهن جو تعلق ’مقصد واري ڳالهه‘ سان آهي. مقصد واري ڳالهه ڏانهن اشارو يا ان جو اهڃاڻ، يعني ’تلميح‘، گجھارت جي ’معنوي سٽاءَ‘ جي جان آهي. مطلب ته گجھارت جي اڏاوت ۽ مقصد جي لحاظ سان، ’تجنيس‘ ۽ ’تلميح‘ گجھارت جي جندجان آهن. هيٺ اسان پهريائين گجھارت جي اڏاوت يعني ’لفظي سٽاءَ‘ تي روشني وجهون ٿا جنهن ۾ ’صنعت تجنيس‘ ۽ ’پائي‘ جي بيهڪ ۽ بناوت، خاص اهميت رکن ٿا.

گجھارت جي سٽاءَ ۾ تجنيس جي اهميت

گجھارت جي لفظي سٽاءَ ۾ ’پاڻو‘ مرڪزي حيثيت رکي ٿو. ’پاڻو‘ هڪ پردي وارو لفظ آهي، جو ظاهري طور فقط هڪ معنيٰ ظاهر ڪري ٿو. مٿئين مثال ۾ هر هڪ ’پائي‘ مان ان جي ظاهري مراد ’مرد جو نالو‘ آهي. مگر اصلي مقصد جي لحاظ سان هر هڪ ’پائي‘ ۾ ’مرد جي نالي‘ واري لفظ جي ’بي معنيٰ‘ پڻ آهي. انهيءَ لحاظ سان ’پائي‘ وارو لفظ ’ڏو معنيٰ‘ آهي، يعني ته ٻه معنائون رکي ٿو. علمي اصطلاح ۾ اهڙي صورت کي ’تجنيس لفظي‘ چئجي ٿو. هاڻي واضح ٿيو ته گجھارت جي ڏيئي جي سٽاءَ ’پاون‘ تي ٻڌل آهي ۽ ’پائي‘ جو بنياد اڪثر ’تجنيس لفظي‘ تي آهي. لفظي سٽاءَ جي لحاظ سان ’تجنيس‘ جا هيٺيان قسم گجھارت جي پاون جو بنياد بنجن ٿا:

(الف) تجنيس تامر: مٿئين مثال ۾ ’پائي‘ جي هر هڪ لفظ ’پيارا‘ توڙي

’سکيو‘ جون ٻہ مختلف معنائون آهن، اهڙو لفظ جنهن جي صورتخطي ۽ اچار ساڳيو مگر معنائون مختلف هجن ان کي علمي اصطلاح ۾ ’تجنيس تام‘ چئجي ٿو. انهيءَ لحاظ سان مٿئين مثال وارن ٻاون ۾ ’تجنيس تام‘ سمايل آهي.

(ب) تجنيس زائد: ٻن هم صورت ۽ هم آواز لفظن مان هڪ جي شروع ۾ اکر زائد هجي، جيئن ته ’زار‘ ۽ ’آزار‘.

(ج) تجنيس مرتب: ساڳي صورتخطي وارن لفظن مان هڪ مرکب ۽ ٻيو منفرد لفظ، جيئن ته ’ساهڙ‘ (اها هڙ) ۽ ’ساهڙ‘ (مرد جو نالو).

(د) تجنيس مضارع: ٻن لفظن جو ساڳيو آواز مگر صورتخطي ۽ معنيٰ مختلف، جيئن ته ’لال‘ ۽ ’لعل‘.

(ه) تجنيس ناقص: ٻن لفظن ۾ اڻپوري هڪجهڙائي، جيئن ته ’ڪن‘ ۽ ’ڪن‘.

(و) تجنيس لاحق: هم وزن لفظن جي پهرئين اکرن جي تبديل، جيئن ته ’پار‘ ۽ ’هار‘⁽¹⁾.

(ز) بعضي ڪن ٻاون جي سٽاءَ ۾ ’تجنيس مُطرب‘ وارو اصول (پوين حرفن ۾ تبديل) پڻ سگهڙن جائز سمجهيو آهي جيئن ته ’دوربين‘ ۽ ’دور بيهه‘⁽²⁾.

اهڙي طرح گجھارت ۾ ’پائي‘ جي ڀڃڻي واري اصلي لفظ ۽ ڳالهه جي مقصد واري اصولي لفظ ۾ مٿين ’تجنيس‘ مطابق فرق جائز آهي. گجھارتن جي ڪافي وڏي حصي ۾ ’ٻاون‘ جو بنياد ’تجنيس لفظي‘ تي آهي، حالانڪ ڪن ’ٻاون‘ جو بنياد محض پائي واري اهڃاڻ ۽ مقصد واري لفظ جي معنويٰ مناسبت تي هوندو آهي.

(1) گجھارت جي بنيادي پائي ۾ هوبهو ’تجنيس لاحق‘ جي بدران اڪثر آڏو ڪي حرف گڏيا يا حذف ٿيندا آهن.

(2) ’تجنيس مطرب‘ ٻن مفرد لفظن جي پوين حرفن ۾ تبديل کي چئجي ٿو، جيئن ته ’خار‘ ۽ ’خام‘. مگر گجھارت جي پائي ۾ اڪثر ’مرڪب لفظن‘ ۾ انهيءَ تبديلي جا مثال ملن ٿا.

مٿئين وضاحت ذرا علمي ۽ پيچيده آهي، مگر اها ان حقيقت تي پڻ شاهد آهي ته فن گجھارت علمي نقطه نظر سان پڻ ڪافي ڳوڙهو ۽ معنيٰ خيز آهي. هيٺ اسان عام فهم لفظن ۾ ’پائي‘ جي جداجدا صورتن ۽ سٿائڻن ۽ گجھارت ۾ ’پائي‘ جي بيهڪ ۽ بناوت تي روشني وجهون ٿا.

گجھارت جي سٿاءُ ۾ ”پائي“ جي بيهڪ

مٿي چئي آيا آهيون ته ’پائو‘، ’بند‘ ۽ ’نپ‘ ٽيئي ساڳي ڳالهه آهن. گرامر جي لحاظ سان، گجھارتن جا ’پاوا‘ جداجدا قسمن جا ٿيندا آهن، جيئن ته: اسم خاص (مردن ۽ عورتن جا نالا)، اسم عام (پکي، مڇيون، جيت وغيره)، اضافي (جو، جي، جون)، صفاتي (تلهو، مڇارو) ضميري (پنهنجي، پنهنجن، تنهنجي، تنهنجن)، يا عددي (هڪ، ٻه، ٽي وغيره). ازانسواءِ ڪي منفرد لفظ، فعلي صيغا وغيره ’ٻولي‘ جي مجموعي ’پائي‘ هيٺ اچي وڃن ٿا. ٿلهي ليکي اسين چونداسون ته مکيه ’پاوا‘ ٽن قسمن جا آهن: (1) خاص اسم ۽ نالا، (2) عام اسم يا نالا، ۽ (3) نالن جون اضافي وصفون. خاص اسمن ۾ مردن، عورتن، شهرن، ولاتين وغيره جا نالا اچي وڃن ٿا جي گجھارت جي ’پاون‘ جي صورت ۾ ’نرنانءِ‘، ’نارنانءِ‘، ’نالو‘، ’شهر‘، ’ولایت‘ سڏبا. عام اسمن يا نالن ۾ مرن، مڇين، جيتن، پکين وغيره ساهوارن، ۽ گاهن، پوکن، وڪرن ۽ ٻي هر جنس جا نالا اچي وڃن ٿا. گجھارت ۾ انهن جا ’پاوا‘ هر جنس جي مجموعي نالي جي صورت ۾ بيهندا جيئن ته ’پکي‘، ’مڇي‘، ’پوک‘ وغيره. ٽئين قسم جي ’اضافي وصفن‘ وارا پاوا، ’جو‘، ’جي‘، ’جا‘ وغيره اضافي حرفن سان نروار ٿين ٿا، جيئن ته ’وڻ جو‘، ’جند جي‘، ’آپ جا‘، ’جر جون‘ وغيره. گجھارتن ۾ اڪثر انهيءَ ٽن قسمن، يعني خاص اسمن، عام جنسن ۽ اضافي وصفن وارا ’پاوا‘ استعمال ٿين ٿا. انهن جي پيٽ ۾ عددن، صفتن ۽ ضميرن وارا ’پاوا‘ قدرتي انوکا ۽ ٿورين گجھارتن ۾ آيل آهن.

جيئن ته:

پاڻو عددي (سُر سسئي):

ڏيڻي: اٺ، نو، يارهن، تيرهن، ٽيهه، پتيهه ذاتيون ڇڏيو ته نالو ملي.
 $103 = 32 + 30 + 13 + 11 + 9 + 8$ سوڻي < سوڻيون، ذاتيون = وڳڻ، نالو =

پنهون).

پڇڻي: سوڻيون وڳڻ ڇڏيو ته پنهون ملي.

(يعني ته اي سهيليون اوهين مون سان بحث ڇڏيو ته آءُ وڃان ۽ مون کي

پنهون ملي).

پاڻو صفاتي (سُر سسئي):

ڏيڻي: وڏن منجهه ننڍي، آءُ ننڍن جا وڏا ڏسان.

(وڏن = ڪافن (جبلن)، ننڍي = ڪهي، ننڍن = گوئڻرن، وڏا = گس)

پڇڻي: ڪافن منجهه ڪهي، آءُ گوئڻرن جا گس ڏسان.

پاڻو ضميري (سُرمارئي):

ڏيڻي: ادا ڙي عمر! جڏهن هيس تنهنجن ۾، تڏهن ٿي مون کي پنهنجن ماريو.

(تنهنجن = اوطاڪن < اوتاڪن < تاڪن = درن ۽ بندن، پنهنجن =

اوجاڳن).

پڇڻي: ادا ڙي عمر! جڏهن هيس تاڪن ۾ تڏهن ٿي مون کي اوجاڳن ماريو.

پاڻو 'ٻولي'.

هيءَ هڪ مجموعي پاڻو آهي. 'ٻولي' معنيٰ ته ٻولي جو ڪوبه لفظ جيئن ته

جيترو، تيترو، اگر، مگر، جڏهن، ڪڏهن، هاڻي، هاڻ، هون وغيره. يعني ته اهڙو لفظ جو

ٻئي ڪنهن پاڻي هيٺ نه اچي، ته 'ٻولي' جي پاڻي سان ادا ٿيندو. البت گجھارت جي

سهڻائي انهيءَ ۾ آهي ته 'ٻولي' جو پاڻو سهڻو ڪري بيهارجي، ائين نه ٿئي جو ڏکيو

۽ انوکو لفظ اجايو ڪري آڻجي. 'ٻولي' جي پاڻو جا مثال هيٺ ڏجن ٿا:

سُر سسئي:

ڏيڻي: ٻولي پنهل اچي، ٻولي ڪريان ڪيئن.

(ٻولي = جيترو يا جاسين، ٻولي = تيترو يا تاسين).

پڇڻي: جيترو پنهل اچي، تيترو ڪريان ڪيئن.

ڏيڻي: ٻولي تان نه ڪندياس، ٻولي هوت پنهنوءَ سان.

(ٻولي = اڱر، ٻولي = مگر).

پڇڻي: اڱر تان نه ڪندياس، مگر هوت پنهنوءَ سان.

(سسئي ٿي چوي ته: هوت پنهنون سان 'اڱر'، 'مگر' چئي بهانا ڪانه

ڪنديس).

پاڻو لفظي.

اهڙن عام مروج پاڻن کان سواءِ، فقط ڪي 'لفظ' يا 'لفظي' ستائون، پڻ

'پاڻن' طور استعمال ٿين ٿا، جن کي اسين 'لفظي پاڻو' ڪوٺيون ته مناسب ٿيندو، مثلاً:

سُر سسئي:

ڏيئي: ونءَ پڪي مون ڪاڇ جا ڏنا.

(ونءَ = لهه، پڪي = لٺو، (هنجهه) < لٺا، ڪاڇ جا = لوڙهه).

پڇڻي: لهه لٺا، مون لوڙهه ڏنا.

سسئي جو لوڙهه (قبر) ڏسي پنهنون پنهنجي ڀاءُ لٺي کي ٿو چوي ته: لٺا! لهه،

جو مون لوڙهه ڏنو آهي. هن گجھارت جو پهريون پاڻو 'ونءَ' آهي يعني 'وڃ'.

هلڻ، چلڻ، لهڻ، چڙهڻ، ڊوڙڻ وغيره سڀ 'وڃڻ' جي معنيٰ ۾ آهن، انهيءَ ڪري

'ونءَ' جي مناسبت سان ٻيو هر معنيٰ لفظ 'لهه' پڇڻي طور آيو آهي.

ڏيئي: ڏڪار پارو ٿو مون، پيءُ-مٿو اوهين.

(ڏڪار = قحط < ڪهه + ته، پارو ٿو = باسي، پيءُ-مٿو = چورو <

چو + رٿو).

پڇڻي: ڪهه ته باسي مون، چو رٿو اوهين.

هن گجھارت ۾ ڏڪار ۽ پارو ٿو ٻئي اڪيلا لفظ آهن، ۽ 'پيءُ-مٿو'

لفظي ستاءُ (صفاتي) آهي، ۽ اهي ٽيئي 'پاوا' بنيا آهن. هيٺين گجھارت ۾

جملي پاوا لفظي ستاءُ وارا آهن ۽ صفاتي معنيٰ ۾ آيل آهن. هيءَ گجھارت

'سُرُن' ۾ ناهي مگر ڪنهن 'مهل ۽ موقعي' تي چيل آهي:

ڏيئي: ڪهه ماڻهو ڪو وڻ چڙهيا، ڪهه پوک ۾ ڪو ڏٺو لڙيا.

(ڪهه ماڻهو = مهاڻا، ڪو وڻ = اڪ، ڪهه پوک = نانگلي، ڪو ڏٺو = گڏهه).

پڇڻي: مهاڻا اڪين چڙهيا، نانگلي ۾ گڏهه لڙيا.

پاڻو ۽ ٻين ٻولين جا لفظ.

گجھارت ۾ ’پاون‘ جي بنياد ۽ مراد يعني ’ڏيڻي‘ ۽ ’پڇڻي‘ وارا
الفاظ اڪثر سنڌي ٻوليءَ جاڻي هوندا آهن. مگر سگهڙن گجھارت تي ڪڪ
رڪڻ، يعني لڪائڻ خاطر بعضي سرائڪي، اردو، فارسي ۽ ويندي انگريزي
لفظن کي پڻ پاون جو بنياد بنايو آهي. ذومعني هجڻ سببان ’پڇڻي‘ ۾ اهڙن
لفظن جي مراد اڪثر سنڌي مفهوم مطابق ٿيندي آهي. مثلاً ’اردو‘، ’پاون‘
جي سٽاءَ سان هيٺيون گجھارتون ٻڌل آهن، جي آڳاٽي وقت کان ڪچهري ۾
هلندڙ آهن.

مومل راڻو.

ڏيڻي: ٽنگي شوم ڪي، شهر مؤن مال ڪي.

(ٽنگي (چوڪري) = لڙڪي، شوم = راجا نند، ڪي = جي، شهر = ماتيلو،

مال جي = تڙي < مال کي تڙڻ).

پڇڻي: لڙڪي راجاند جي ماتيلي مؤن تڙي.

موڪي ۽ متارا:

ڏيڻي: مَدني ڏن ڪي ڏي نرنانءَ ڪي.

(مَد = رس < مدني = رسيل يا پريل، ڏن ڪي (ناڻي جي) = ڪيوڻي

(سوني) = ڪي + وڻي، نرنان = متارو (ماڻهو جو نالو) < نرنان = متارن).

پڇڻي: پَر ڪي وڻي ڏي متارن ڪي.

ليان چنيسر:

هيءَ گجھارت ’اردو‘ ۾ ٻڌل آهي:

ڏيڻي: وَن ڪي ڏن ڪي ڦر ڪيڻي ڪي ڪيون؟

(ون ڪي) = (وڻ ڪي < وڻ جو نالو) = سڪمرد، ڏن ڪي (= ناڻي جي) =

مَٽا، ڪيڻي ڪي (= ڪيڻي جي ’روت‘) = روتي).

پڇڻي: سڪ مرد مٽا ڦر روتي ڪيون؟

اهڙيءَ طرح سرائڪي زبان ۾ گجھارتون ٻڌل آهن، مثلاً مارئي جي سر

جي گجھارت آهي تہ:

ڏيڻي: مٿن نہ تيڏي ڏات، تون لوھ دي ڪر.

(ذات= جو (يا)، لوھ دي= چاڀي).

پڇڻي: مٿن نه ٿيڙي جويان، تون چا ٻي ڪر.

هينين گجھارتن ۾ ڪن 'پاون' جون پڇڻيون انگريزي لفظن مطابق آهن.
مثلاً:

سهڻي.

ڏيڻي: رڇ ٿو چئي ته نالن ماري سهڻي.

(رڇ يعني ٿان= جڳ (Jug) < جڳ، نالو= وڙو، نالن= وڙن).

پڇڻي: جڳ ٿو چئي ته وڙن ماري سهڻي.

مارڻي:

ڏيڻي: عمر سومرا! ڪني ڪاڻيءَ ۾.

(ڪني= گلا، ڪاڻي= پينسل (Pencil) < پڻي + نسل).

پڇڻي: عمر سومرا! گلا پڻي نسل ۾.

مومل راڻو ⁽¹⁾

ڏيڻي: مومل به ڪاڻي، پر ڪاڇ جو ڪيني مينڌرا.

(ڪاڻي= هاڪي (راند جي Hockey) < هاءِ + ڪي، ڪاڇ جو= ناشتو

(نيرن) < ناس + تو).

پڇڻي: مومل به هاءِ ڪي، پر ناس تو ڪئي مينڌرا.

(مومل به هاءِ ڪي يعني گهڻا ماري، پر تو کيس ماريو)

مٿئين گجھارت ۾ هڪڙي پاڻي جي پڇڻي انگريزي لفظ ۾ ته ٻئي جي

فارسي لفظ ۾ آهي. اها گجھارت اسان جي روبرو هڪ ڪچهريءَ ۾ لعل خان

لغاري کي پيڙي ڪنڀر ڏني. لعل خان لغاري ذات ذات جي ڪاڻي ڳولي هڪ

بيت ۾ بند ڪئي هئي، انهيءَ ڪري ڪانئس لڪائڻ خاطر سگهڙ پيڙي

گجھارت ۾ ڪاڻي جو 'پاڻو' انگريزي ۾ رکيو. بهرحال 'پاڻي' جو صحيح

اصول اهو آهي ته پل پاڻي جو اصلي لفظ ڪهڙي به ٻولي جو هجي مگر اهو

اهڙو ذومعنيٰ هجي جو پڇڻي ۾ ان جي مراد سنڌي ٻولي موجب پوري بيهي،

جيئن ته مٿين گجھارتن ۾ 'جڳ'، جي مراد 'جڳ'، 'هاڪي' جي مراد 'هاءِ

ڪي، ٻيئي. ڪن ڪچهرين ۾ هيٺين گجھارت خوش طبعي طور پيش ٿي مگر ان ۾ ’پاون‘ جو بنياد توڙي مراد ٻئي انگريزي لفظن مطابق آهن، انهيءَ ڪري اصول موجب اها صحيح ناهي:

ڏيئي: مومل هڏ ليڪو هئي، پر لڳي ليڪو راڻي ڪي.
(ليڪو=ون (one) = هڪ، ليڪو=تو (two) = ٻه).

پڇي: مومل هڏ ’ون‘ هئي، پر لڳي ’تو‘ راڻي ڪي.

پاڻي ۾ تجنيس لفظي جون رعايتون

پاڻي وارو لفظ هميشه ذومعني هوندو آهي: يعني ته هڪ ان جي اصلي يا بنيادي معنيٰ ۽ ٻي ان جي ’مراد‘ واري معنيٰ هوندي آهي. ڪنهن ’پاڻي‘ جي ’بنياد‘ توڙي ’مراد‘ وارو لفظ بلڪل ساڳيو ٿي سگهي ٿو. جيئن ته ليلان چنيسر جي هيٺين گجھارت جي مراد ۾ پاون وارا الفاظ ’جواب‘، ’سوال‘ ۽ ’نفعو‘ بنا ڪنهن تبديل جي هوبهو ساڳيا بيٺا آهن (تجنيس تار).

ڏيئي: ٻولي اٿئي ليلان، هاڻي ويني ٻولي ڪر، پنهنجو ٿيندڙي ڪونه.
(ٻولي=جواب، ٻولي=سوال، پنهنجو=نفعو).

پڇي: جواب اٿئي ليلان، هاڻي ويني سوال ڪر، نفعو ٿيندڙي ڪونه.

مگر اڪثر پاون ۾ ’بنياد‘ ۽ ’مراد‘ وارن لفظن ۾، ’تجنيس لفظي‘ جي رعايت ملحوظ هوندي آهي. اسان مٿي چئي آيا آهيون ته گجھارتن جي پاون ۾ ’تجنيس لفظي‘ جون مڙهي صورتون ملن ٿيون. هيٺ اسان انهيءَ نُڪتي کي وريحاڻ خاطر ’پاون‘ جي بنيادي لفظن ۽ انهن جي مرادن جي مختلف صورتن کي مثالن ذريعي نروار ڪريون ٿا.

عام طور پاڻي جو ’بنيادي‘ لفظ ’مراد‘ ۾ پڻ ساڳي صورت ۾ بيهي ٿو مگر ذومعني هجڻ سببان نئين معنيٰ ڏيکاري ٿو. اها ’تجنيس تار‘ جي صورت آهي، مگر ’پاڻي‘ جي بنيادي لفظن ۾ ’مراد‘ خاطر سگهڙن ڪي ڦيريون گهيرون جائز قرار ڏنيون آهن، جي علمي لحاظ سان مختلف تجنيسن جي دائري ۾ اچن ٿيون. مثلاً

1. پاڻي واري لفظ ۾ زير، زير، پيش يا ا، و، ۽ ي وغيره جي ڦيرگهير سان مراد ڪرڻ (تجسس ناقص).

پاون جي بنيادي لفظن ۾ 'مراد' خاطر هيءَ ڦيرگهير عام آهي: مثلاً عمر مارئي جي سر مان گجھارت آهي ته:
 ڏيئي: ادا عمر! سڻپ ان جون ڪري، نرنانءَ ٿيو ڪونه ڪو.
 (سڻپ ۽ ان جي = چوري، سڻپ ۽ ان جون = چوريون < چوريون (بنا پيش)، نرنانءَ = ونهيون).

پڇئي: ادا عمر! چوريون ڪري، ونهيون ٿيو ڪونه ڪو.
 ڏيئي: نارنان نالن کي ذات ته ڏي (موکي ۽ متارا).
 (نارنان = موکي، نالو = متارو، نالن = متارن، ذات = سرڪي < سرڪي).

پڇئي: موکي متارن کي سرڪي ته ڏي
 2. پاڻي واري بنيادي لفظ جو مراد ۾ پڇي ۾ لفظ ٿيڻ.
 ڏيئي: نالو اٿئي منگتا، هاڻي ذات ڪر. (سر سورن).
 (نالو = آڏو < آڏو، ذات = مزاری = مَ + زاري).

پڇئي: آڏو اٿئي منگتا، مَ زاري ڪر.
 ڏيئي: ڪاڻ پائيندياس، وڻ جا ڪنديس ڪينڪي. (مارئي)
 (ڪاڻ = نهيرو < 1. نه + 2. هير، وڻ جا = چير).

پڇئي: نه هير پائيندياس، چيرا ڪنديس ڪينڪي.

3. ۾ پاوا ملائي مراد وارو لفظ ٺاهڻ
 ڏيئي: ليلان انهيءَ وڻون تندئون چمر جو وڃيئي. (ليلان چنيسر).
 (وڻ = اک، تند = لئون < اک + لئون < عقلئون، چمر جو = مڙه).

پڇئي: ليلان انهيءَ عقلئون، مڙه وڃيئي.

4. ۾ پاون مان هڪ جو اکر ٻئي سان ملائي 'مراد' ڪرڻ.
 ڏيئي: اتي نالي ڪاڻي متان نالي هوت اچيئي. (سسئي)
 (نالو = ڪالو، ڪاڻي = چڪر < ڪالو + چڪر < ڪا + لوچ + ڪر، نالو = نظر).

پڇڻي: اتي ڪا لوڇ ڪر متان نظر هوت اچيئي.
 ڏيئي: هي نرنالي پاڻي جون آيون، تن اچي ذاتيون ڏنيون انسي ڪي آئون،
 گهمي ويني. (ليان چنيسر).
 (نرنالي=نصير، پاڻي جون=نيون< نصير+نيون< نه سي ر+نيون< نه سي
 رنون، ذاتيون=پڙهياري< پڙهي هار، گهمي=ور ڏيئي).
 پڇڻي: هي نه سي رنون آيون، تن اچي پڙهي هار ڏنائو ڪي آءُ، ور ڏيئي
 ويني.

5. پاڻي واري لفظ جو 'ڏيئي' ۾ ڀر واري لفظ سان ملي 'مراد' بنجڻ.
 ڏيئي: مال جي ويا اتر جيڏيون، آءُ پنهنجي ڏيندي سان. (سسئي)
 (مال جو=اوھ اوھ (=هَو)، پنهنجي=نچ، مچ+ڏيندي< نه +
 ڇڏيندي).

پڇڻي: اوھ ڙي ويا اتر جيڏيون، آءُ نه ڇڏيندي سان.
 ڏيئي: ڏي رچ سومرا، مون ڪي نالو ته نه (مارئي).
 (رچ=حقو، ڏي+حقو< ڏيهه+ڪو، نالو=ويسريو< وسريو.
 پڇڻي: ڏيهه ڪو سومرا، مون ڪي وسريو ته نه.
 6. پاڻي واري بنيادي لفظ ۾ 'مراد' خاطر ڪن حرفن جو بدلجڻ
 ڏيئي: مون توکي چيو ته اها ذات نالو نه ڪر. (ليان چنيسر)
 (ذات=درزي< درجي< در+جي، نالو=محرم).
 پڇڻي: مون توکي چيو ته اها در جي محرم نه ڪر.
 (چنيسر ٿو ليلان ڪي چوي ته مون توکي چيو هو ته اها ڪوئرو در جي
 محرم نه ڪر).

ڏيئي: لوه جي ليلان، اڃا ٿي مال جا ڪرين.
 (لوه جي=دوربين< دوربيهه (تجنيس مطرب)، مال جا=آسرا).
 پڇڻي: دوربيهه ليلان، اڃان ٿي آسرا ڪرين.
 7. پاڻي واري بنيادي لفظ ۾ هڪ يا ٻن (بعضي ٽن) حرفن جو وڌائڻ (تجنيس زائد)
 سر سسئي مان هيٺين گجھارت آهي ته:
 ڏيئي: ڪپڙو ڏيرن من ۾، ڪپڙو ڪنهن نه چيون.

- 1
2
3
4
- ڪپڙو پري مون اندر، ڪپڙو ڏيهه سندن.
- (ڪپڙو=چُني < ڪ + چُني < ڪُچ + ني.
1. ڪ + چُني < ڪُچ + ني.
2. س + چُني < سَچ + ني.
3. م + چُني < مَچ + ني.
4. ڪي + چُني < ڪيچ + ني).
- پڇڻي: ڪُچُني ڏيرن من ۾، سچُني ڪنهن نه چيون.
- مَچُني پري مون اندر، ڪيچُني ڏيهه سندن.

8. پائي واري بنيادي لفظ مان هڪ يا ٻه حرف ڪيرائڻ

- ليان چنيسر جي سُر مان گجھارت آهي ته:
- ڏيڻي: ذات پلايس جيڏيون، ڪاچ خدا خلقيا.
- سرتين نه سمجھائيو، ست جي ڪي هٿ لاءِ.
- (ذات=لوهار ڪاچ=چوهارا ڪاچ=چوهارا ست جي=مُهار م+هار).
- پڇڻي: هار پلايس جيڏيون، چوهارا خدا خلقيا
- سرتين نه سمجھائيو، مَهار ڪي هٿ لاءِ.

مراد (پڇڻي) خاطر 'پاون' ۾ مٿيون سڀ تبديليون جائز آهن، بشرطيڪ سهڻي ستاءُ سان بيهارجن. اهي گجھارتون جن ۾ مراد خاطر 'پائي' واري بنيادي لفظ ۾ حد کان وڌيڪ پڇ ڊاهه ڪرڻي پوي، سي گجھارت جي اصول موجب صحيح نه چئبيون. علمي لحاظ سان اصول هيئن ٿيندو ته پاون جي بنيادي لفظن ۾ فقط اها تبديل جائز آهي جا ڪنهن نه ڪنهن 'تجنيس' مطابق هجي.

گجھارتن جي فني ۽ معنوي ستاءُ

گجھارت جي 'لفظي ستاءُ' ان جو بنيادي قالب يا سانچو آهي، ۽ لازمي آهي ته هر گجھارت انهيءَ سانچي ۾ سموهيل هجي. پر هن فن جي ماهر سگھڙن، گجھارتن کي محض انهيءَ بنيادي سانچي ۾ سموهڻ تي اکتفا نه ڪئي آهي، مگر پنهنجي هنرمنديءَ سان ان کي وڌيڪ سهڻو ڪري سينگارڻو

آهي. انهيءَ سهڻائي ۽ سينگار کي اسان گجھارت جي ’فني سٽاءُ‘ چئون ٿا. جنهن جا مکيه پهلو آهن؛ هڪ ان جي هيٺ ۽ صورت ۾ جدت، ۽ ٻيو ان جي مراد ۽ معنيٰ ۾ نزاکت.

1. هيٺ ۾ فني اضافو

جيڪڏهن ڪنهن گجھارت ۾ فقط هڪ ’پائو‘ آهي؛ ته به سٽاءُ ۽ صورت ۾ ’گجھارت‘ پوري چڻبي. مثلاً سسئي جي سر مان هڪ گجھارت آهي ته: ڏيئي: مون سان اها هلي؛ جيڪا هلي واڻڪي ڪري. (واڻڪي=چوٽي).
پڇڻي: مون سان اها هلي، جيڪا هلي چوٽي ڪري.

غالباً گجھارت جي شروعات ئي هڪ ’پائي‘ سان ٿي پر پوءِ جيئن گجھارت جو شوق وڌيو ته سگهڙن هڪ کان وڌيڪ پاوا رکيا. اهڙيءَ طرح ٻن يا ٽن پاون واريون گجھارتون عام ٿي ويون، پر سگهڙن اڃا به وڪ وڌائي، ستن، اٺن يا اڃا به وڌيڪ پاون واريون گجھارتون جوڙي گجھارت جي سٽاءُ ۾ فني اضافو ڪيو. ويتر وڌيڪ نزاکت پيدا ڪرڻ خاطر هر جاءِ ساڳيو پائو استعمال ڪيائون، جيئن ته:

1. ڏيئي: ڪڪين وياڙي جيڏيون، ڪڪين وينديسان،

ڪڪين سنديون ڳالهڙيون، وڃي ڪڪين چونديسان. (سسئي)

(ڪڪين=تڏي < تڏو ڪڪن جو).

پڇڻي: تڏي وياڙي جيڏيون، تڏي وينديسان،

تڏي سنديون ڳالهڙيون، وڃي تڏي چونديسان.

2. ڏيئي: ڪاڻي هلي، ڪاڻي چلي، ڪاڻي ڪڍي پار،

ڪاڻي هلندي ڪيچ ڏي، ڪاڻي ڪٽي ٻار. (سسئي)

(ڪاڻي=ڪام).

پڇڻي: ڪا مَ هلي، ڪا مَ چلي، ڪا مَ ڪڍي پار،

ڪا مَ هلندي ڪيچ ڏي، ڪا مَ ڪٽي ٻار.

هنن گجھارتن ۾ نه صرف پائي جي نزاکت آهي، مگر انهن ۾ نظم ۽ قافيو پڻ آهي. دانا سگهڙن گجھارتن جي هيٺ ۽ صورت ۾ اڃا به وڌيڪ

نراڪت پيدا ڪرڻ خاطر ان کي باقاعدي بيتن جي قالب ۾ سموهيو، مثلاً:
ليان چنيسر جي سر جي گجھارت آهي ته:

3. ڏيئي: مٽيءَ جو گھڙ تنهنجو چيري توڻي ساڻ،

جنهن سان مون ٻانڌاڻ، سو ڏينم مڇي ڪانڌ ڙي!

(مٽيءَ جو = ڪامو < ڪامي، گھڙ = هار چيري = سڙي، مڇي = پلو)

پڇڻي: ڪامي هار تنهنجو سڙي توڻي ساڻ،

جنهن سان مون ٻانڌاڻ، سو ڏينم پلڻ ڪانڌ ڙي!

مارئي جي سر جي گجھارت آهي ته:

4. ڏيئي: ذات ساريم سومرا، جي ذاتيين هوءَ،

ته پاسي مارن لوءَ، وڃي ذات لاهيان سومرا.

(ذات = جانجهڻ < جا + جهڻ، ذات = سامتيا، ذاتيين < سامتيين < سا +

ماتيئن، ذات = پيسڪ < پي + سڪ).

پڇڻي: جا جهڻ ساريم سومرا، جي سا ماتيئن هوءَ،

ته پاسي مارن لوءَ، وڃي پي سڪ لاهيان سومرا.

مومل راڻي جي سر جي گجھارت:

5. ڏيئي: پنڌ ذاتين جا پٿرا، جتي پوک پڪيءَ جا پون، هن به نالا ڪوڙيا، بيٺا

نالا رُون.

جي عضوي عورت پون، تن جو نر نانءُ ئي نه ٿي.

(پنڌ = گام، ذاتيون = گجر، پوک جا = لڙڻ (لڙي پوڻ) < لڙيو،

پڪي = باشا، نالو = ڪيمو، نالا = ڪيما، نالو = راوت، عضوو = منهن،

عورت = مومل، نر نانءُ = موٽڻ).

پڇڻي: گام گجر جا پٿرا، جتي لڙيو باشاه پُون

هن به خيما ڪوڙيا، بيٺا راوت رُون

جي منهن مومل جي پون، تن جو موٽڻ مس ٿئي.

6. ڏيئي: اديون ڙي! انهن ذاتين جو مون سان اڳي نالو هو،

ڪري پوليوڻ پاڻ ۾، هن ئي نالو نيسو

سڌ نه پييم سرتيون ته مون سان وڻ ٿيو
 پوک پنان ٿي پانهنجي، مون کي ذاتيون چو نه ڏيو
 اهڙو ڪونه ٿيو، جنهن ڪئي گهم جي بن نرناون کي.
 (سسئي)

(ذاتين= جتن، نالو= وڻو وڻو (وير)، ٻوليون= پارسيون، نالو- هوت،
 وڻ= هيرڻ > هي + رڻ، پوک= چانور > چان (چوان) + وڻ، ذاتيون= ڏيرا، گهم
 جي= نٿ > منٿ، ٻه نرنا (ٻه نالا)= خان ۽ پنهنون)

پڇڻي: اديون ڙي! انهن جتن جو مون سان اڳي وڻو هو
 ڪري پارسيون پاڻ ۾، هُن ئي هوت نيو
 سڌ نه پييم سرتيون ته مون سان هي رڻ ٿيو
 چان: وڻ پنان ٿي پانهنجو، مون کي ڏيرا! چو نه ڏيو
 اهڙو ڪونه ٿيو، جنهن ڪئي منٿ خان پنهنو ڪي.

محبت ۽ مجاز جي سلسلي جي گجھارت آهي ته:

7. ڏيئي: ڪاڻ ڪاڻي جون ڳالهڙيون،

هڪڙيون پکين بيون مائتن، ڪجن نه مال جن

اسان ۽ پرين، ڪڏي شهر ڦٽو ڪيو.

(ڪاڻ جي= گجهه، ڪاڻ جو= در > اندر، پکين= طوطن > تو + تن،

مائتن= مامن > مان + مَن، مال جون= بيڪون، مال جن= پيڪن > ٻئي +

ڪَن، شهر= گڏيجي > گڏي + جيءُ)

پڇڻي: گجهه اندر جون ڳالهڙيون،

هڪڙيون تو تن بيون مان من، ڪجن نه ٻئي ڪن

اسان ۽ پرين، گڏي جيءُ ڦٽو ڪيو.

هن آخري گجھارت جي مراد نه صرف 'بيت' جي صورت ۾ آهي پر چڻ

سنڌي بيت ۾ صنعت مستزاد جو پيوند هنيو ويو آهي جو نهايت ئي پيارو پيو

لڳي. ان کان، مطلب ۽ معنيٰ پڻ دلپذير آهي.

2. 'مراد' ۾ معنوي نزاکت

سڄاڻ سگهڙن، گجھارت جي مراد ۽ معنيٰ واري مضمون جي مدنظر، گجھارت جي 'ڏيڻي' توڙي 'پڇڻي' ۾ نوان نڪات پيدا ڪيا. نه فقط سسئي، مارئي، مومل راڻو وغيره داستانن جي هر پهلو تي گجھارتون ٻڌائون، مگر هر هڪ داستان ۾ ڳالهه جي سلسلي کي گجھارتن جي سلسلي سان روشن ڪيائون. يعني ته سسئي ۽ سندس سهيلين، عمر ۽ مارئي، يا مومل ۽ راڻي جي پاڻ ۾ گفتگو ۽ سوالن-جوابن وغيره کي گجھارتن جي سلسلي سان ادا ڪيائون، مثلاً سهيليون ٿيون سسئي کان پڇن ته ادي ڙي مٿان.

چم ڪپڙي جي تون نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا؟

ڪاڇ حاڪم جي تون نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا؟

ولايت پنهنجي تون نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا؟

يعني ته

ڳلي تون نه جهلي، تڏهن توکان هوت ويا؟

رس رهاڻ تون نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا؟

ڪيچ تيارِي تون نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا؟

تڏهن سسئي جواب ڏنو ته:

اديون ڙي! علم ذات جا مون ڪيا، پر نالا ڪين

مون کي ٻار جي ڇڏي، حاڪم جي هوت ويا.

(علم جا = ڦل هو الله پڙهڻ) < ڪُل، ذات جا = جت > جتن (جيلا)،

نالو = سرتو، نالا = سرتا، ٻار جي = سسئي، حاڪم جي = چڙهي)

يعني ته:

اديون ڙي! ڪُل جتن مون ڪيا، پر سرتا ڪين،

مون کي سسئي ڇڏي، چڙهي هوت ويا.

سگهڙن جڏهن مختلف قسم ۽ داستانن بابت گجھارتون سڻيون، ته ڪين

ڳالهين ۾ هڪجهڙايون نظر آيون، ۽ انهيءَ خيال کي گجھارت ذريعي ادا

ڪيائون. مثلاً سهڻي، سسئي، ليلان ۽ سورڻ چڻي بابت هڪ نڪتو ذهن ۾

رکي هيٺين گجھارت 'لفظي سٽاءُ' جي بدران 'معنوي انداز' ۾ رٿيائون ته:

ڏيئي: هڪڙي گهم چار مٺيون.

(هڪڙو گهم = هار < مي + هار = ميهار، م + هار = مَهار، مڱڻ + هار = مڱڻهار، چار = 1. سهڻي 2. سسئي 3. ليلان 4. سورڻ).

پڇڻي: سهڻي تان ميهار مٺي، سسئي تان مَهار مٺي،

سورڻ مڱڻهار مٺي، ليلان لکي هار مٺي.

يا وري سهڻي، بونا، ليلان، نوري، مومل ۽ سسئي جي ڪردارن کي ذهن ۾ رکي ساڳئي نوع تي گجھارتون سڻيائون تہ:

نارنان نرنانءَ لاءِ پاڻي جيئن پيئي = سهڻي ساهڙ لاءِ اوڙاهين پيئي
نارنان نرنانءَ لاءِ پُونءَ جي ٿي پيئي = بونا چراڙ لاءِ چري ٿي پيئي
نارنان نرنانءَ لاءِ گهم ٿي پيئي = ليلان چنيسر لاءِ ڪڙي ٿي پيئي
نارنان نرنانءَ لاءِ نالن ۾ پيئي = سسئي پنهنون لاءِ پهاڙن ۾ پيئي
نارنان نرنانءَ لاءِ ذات ٿي پيئي = مومل راڻي لاءِ سنڀاسي ٿي پيئي
نارنان نرنانءَ لاءِ خيراتن ۾ پيئي = نوري ڄام تماچي لاءِ نيازن ۾ پيئي.

3. ست سُرِي گجھارت.

مٿيون گجھارتون ساڳئي نوع تي آهن، مگر هر هڪ گجھارت جدا بيٺل آهي ۽ جدا داستان بابت آهي. سگهڙن وڌيڪ معنوي نزاکت پيدا ڪرڻ خاطر اڳتي وڌائي. ۽ ’بيت‘ جي صورت ۾ گجھارت سٽي، ان ساڳي گجھارت جي جدا جدا سٽن ۾ جدا جدا سرن جا اهڃاڻ آندائون. مثلاً:

پنهنجيءَ ۾ نرنانءَ جي هميشه هوندياس

شهر جن مال جو نه مون کي، نالي آءُ ويندياس

ٻولي گهم هنياس، تڏهن ويم نرنان وگر جو.

(پنهنجي = سڪ، نرنان = ساهڙ ڄام، شهر جا = محل، شهر جن = محلين،

مال جو = پورڻ < پور، نالو = وٽڻ < وطن، ٻولي = هاڻي، گهم = هار، نرنان = سڪيو < سڪ، وگر = سهاڳو).

يعني تہ:

سڪ ۾ ساهڙ ڄام جي هميشه هوندياس

محلين پور نه مون کي وطن آءُ ويندياس

هاڻي هار هنياس، تڏهي وٺي سڪ سهاڳ جو.

هت پهرئين ست ۾ سهڻي، پيءُ ۾ مارئي ۽ ٽينءَ ست ۾ ليلان جي زباني
سندن پنهنجن مدعائن جو اظهار ڪيل آهي. ساڳي گجھارت ۾ جيڪڏهن ٻن
کان وڌيڪ سرن جا اهڃاڻ سمايل هجن ته اهڙي گجھارت کي مجموعي طور
”ست سُرِي“ سڏجي ٿو. هيٺين گجھارت ۾ پورن ستن سرن جا اهڃاڻ سمايل
آهن، پر ڪو سگهڙ ڪنهن گجھارت ۾ اڃان به وڌيڪ سرن جا اهڃاڻ ڏيئي
سگهي ٿو:

اديون ٻن نالن جي نرنان آءِ هياس
نالي بنا شهر ۾ منهنجو روح نه اچي راس
ان جون رچن ۾ واءِ-ئون واڍيندياس
نرنان نالي تڪي، گهرجي ٿي بهندياس
جيڪر نالو مون سندو، ملڪ مڙئي ڏيندياس
هي جي نالو پانهنجو، وري ليکي جو نه ڪندياس
پنهنجي پئي ويندياس، گاهه مچي نرنانءَ ڏي.

(ٻه نالا= هوت ۽ بلوچ، نرنان=نواب<ناب< نه باب (=نه جوڙ جييس)،
نالو= راڻو، شهر= ڪاڪ، ان جون=مانڌاڻيون (مانڌاڻي جو ان)، رچن= ماڻين،
واءِ= چوهو، واءِ-ئون= چوهئون، واڍيندياس (واڍ= واڍ يا رسو وجهڻ)=
چڪيندياس، نرنان= ڄام، نالي= تماچي، گهرجي= پانهي، نالو= ٻچو< ٻچي،
سندو=ڌڻي، ملڪ= ڏيهه، نالو= بخشو< بخشي، وري= پهر، ليکي جو=پيو،
پنهنجي= تري (هٿ جي)، گاهه= نڙ، مچي= سڻي، نرنان= ميهار).

هن گجھارت جي ستن ستن مان سلسليوار هر هڪ ۾ سسئي، مومل،
مارئي، نوري، سورڻ، ليلان ۽ سهڻي جي زباني هن طرح سمايل آهي ته:

سسئي: اديون هوت بلوچ جي نه باب آءِ هياس
مومل: راڻي بنا ڪاڪ ۾ منهنجو روح نه اچي راس
مارئي: مانڌاڻيون ماڻين ۾ چوهئون چڪيندياس
نوري: ڄام تماچي تڪي پانهي ٿي بهندياس

سورٽ: جيڪر ٻچي مون ڏٺي، ڏيهه مڙوئي ڏيندياس

ليلان: هيءُ جي بخشي ڏوهه مون، ٻيهر ٻيو نه ڪندياس

سهڻي: تري پئي ويندياس، نڙ سڻي ميهار ڏي.

هن ڪتاب جي باب سترهين هيٺ هن قسم جون ڪي ’ست سُرِيون‘ گجھارتون ڏنيون ويون آهن.

4. گجھارت ڏراھو.

ست- سُرِي گجھارت ’ساڳئي بيت‘ جي قالب ۾ سنڀل هوندي آهي، مگر هر هڪ سُرِي داستان جو ذڪر جدا جدا سَنَ ۾ سمايل هوندو آهي. سڄاڻ سگهڙن پنهنجي هنر ۽ ڪاريگريءَ ۾ انهيءَ معيار کان به اڃان اڳتي قدم وڌايو، ۽ گجھارتون اهڙي ته نزاکت سان ستياڻون جو ساڳئي ست مان ٻن بالڪل جدا سرن جي مراد ۽ معنيٰ حاصل ٿئي. اهڙو بيت يا گجھارت جنهن جي ’مراد‘ معلوم ڪرڻ لاءِ ’ٻه رايو‘ يا ’ٻه راهون‘ هجن تنهن کي ’ڏراھو‘⁽¹⁾ چئجي ٿو. ’ڏراھو بيت‘ جوڙڻ پڻ وڏي ڏاهپ آهي، مگر ڏراھي گجھارت سَنَ ٻه وڏي ڳالھ آهي. هيٺين گجھارت ’ڏراھي‘ مثال آهي:

عورت ويئي، نالو ڪيائين، نرنانءَ تي

هن گجھارت جي ’پاون‘ مان هر هڪ جون ٻه معنائون آهن: ’ڪنولان‘ جي مراد هڪ ڪنولان راڻي، ٻيو ڪنولان= ڪولان يعني قول کان يا وعدي کان. ’مدگر‘ جي مراد هڪ ’مدگر‘ نالو وزير جو، ٻيو مدگر= مد + گهر < مدو + گهر، ’پورن‘ جي مراد هڪ ’پورن‘ نالو راجا جو، ٻيو پورن= پو + رن < پوءِ + رن. پاون جي پهرين مرادن مان ”ڪنولان راڻي ۽ پورن راجا“ جي قصي جو اهڃاڻ ملي ٿو، جنهن موجب ڪنولان راڻي، مدگر وزير سان ڪري ۽ اها خبر پورن راجا جي ڪنڀن پئي. (پورن خبر ٿي).

”ڪنولان ويئي، مدگر ڪيائين، پورن تي“

پاون جي ٻين مرادن ۾، ”ليلان ۽ چنيسر“ جي قصي جو اهڃاڻ سمايل

⁽¹⁾ دو= ٻه + راهو= راهن وارو، يعني ٻن راهن يا رستن وارو. ڪن جي خيال ۾ ’ڏراڻو‘ يا ’ڏراپو‘ يعني ’ٻن راڻن وارو‘.

آهي، جنهن موجب ليلان ٿيئي قول ڀڳا (قولن کان ويئي)، ۽ پنهنجو گهر مدو
 ڪيائين، جنهن تي چنيسر تڙايس، سهاڳ ويس ۽ پوءِ رن ٿي:
 ”قولان ويئي، مدو گهر ڪيائين، پوءِ رن ٿي.“

اهڙيءَ طرح گجھارت جي مراد ۾ ٻه معنائون سٿڻ، معنوي نزاکت جو
 هڪ معياري مثال آهي.

5. ڏيڻي واري سٿاءُ ۾ معنوي نزاکت:

ڀانئجي ٿو ته پهريائين سگهڙن گجھارت جي ڀڄڻي يا مراد ۾ نوان
 نڪات پيدا ڪيا، ڇاڪاڻ ته ڀڄڻي يا مراد ئي گجھارت جو مرڪزي مضمون
 هو، جنهن ڏانهن پهريائين سندن ڌيان ۽ توجهه رهيو. مگر پوءِ جيئن هن فن
 ترقي ڪئي ته سگهڙن گجھارت جي ’ڏيڻي‘ واري سٿاءُ ۾ پڻ معنوي نزاکتون
 پيدا ڪيون. عموماً گجھارت جي ’ڏيڻي‘ بذات خود بي معنيٰ آهي؛ مثلاً
 ”عورتان ويئي، نالو ڪيائين، نرناڻ ٿي“ بذات خود بي معنيٰ جملو آهي.
 گجھارت جي ارتقائي دؤر ۾ هڪ وڏي عرصي تائين گجھارتن جون ’ڏيڻيون‘
 رسمي طور، ’پاون‘ تي مشتمل ۽ بي معنيٰ رهيون، ڇاڪاڻ جو ’ڏيڻي‘ محض
 هڪ ڪوپو، ڪپ يا مياڻ آهي جنهن جي سونهن ڏانهن سگهڙن جو ايترو توجهه نه
 رهيو. اڄ تائين اڪثر گجھارتون پنهنجي بنيادي سٿاءُ موجب ’ڏيڻي‘ ۾ بي
 معنيٰ آهن. مگر سگهڙن جي ڪچهرين ۾ جيئن ئي هن فن ڏانهن وڌيڪ توجهه
 ٿيو ته اهو محسوس ڪيائون ته گجھارت جي ’ڏيڻي‘ مبهم ۽ ڍڪيل ئي
 صحيح، مگر سٿاءُ ۾ سهڻي سوڌي هجي. جيئن ئي ’ڏيڻي جي سٿاءُ‘ تي توجهه
 ڏنائون ته ’ڏيڻي‘ کي نه فقط معنيٰ خيز بنايائون، مگر ان ۾ معنوي نزاکتون
 پيدا ڪيائون جن مان ٻه اسان کي نمايان طور نظر اچن ٿيون. هڪ گجھارت
 جي ’ڏيڻي‘ کي ظريفانه انداز ۾ سٿڻ، ۽ ٻيو ته مضمون جي خلاف الٽي معنيٰ
 پيدا ڪرڻ.

’ڏيڻي‘ ۾ ظريفانه انداز خوش طبعي خاطر سگهڙن گجھارت جي
 ’ڏيڻي‘ کي مزاحيه انداز ۾ سٿي ان کي معنيٰ خيز بنايو. مثلاً هڪ ’موقعي‘
 جي گجھارت آهي ته ڪنهن ڳوٺ ۾ فقير اچي در تي خيرات لاءِ تڪڙ ۽ تاڪيد

ڪئي. مائي کيس سگهو سارو ڏسي چيو ته:

”چو ٿو ساڳ ڪائين، لسي نٿو ڪائين، ڪهڙي مڇي لڳي اٿئي!“
(ساڳ=پني، لسي=ڪٽي، مڇي=حوت< تاهوت=تڪر).

يعني ته

”چو ٿو پني ڪائين، ڪٽي نٿو ڪائين، ڪهڙي تاهوت لڳي اٿئي!“
هن گجھارت ۾ ’ڏيڻي‘ نه فقط معنيٰ خيز آهي مگر ظريفانه انداز ۾
ستيل آهي. ’ڏيڻي‘ ۾ انهيءَ معنوي نزاکت جا مثال سسئي، سهڻي ۽ مومل
جي هيٺين گجھارتن ۾ ملن ٿا.

سسئي

1. ڏيڻي: لوه ڪوڻ اڳي ري ڪاٺ ۾.

(لوھ= سانڀر (چڙو لوھ جو)، ري= سسي< سسئي،
ڪاٺ= صندوق).

پڇڻي: سانڀر ڪوڻ اڳي سسئي صندوق ۾.

2. ڏيڻي: مسخري ڪري اديون اونارن جي.

(مسخري= نقل (نقل يا اهل ڪرڻ) < نه + ڪل،

ڪري= پيئي).

پڇڻي: نه ڪل پيئي اديون اونارن جي.

سهڻي

ڏيڻي: ٽلهي موچاري جهرڪي.

(ٽلهي= وه (چوپي)، يعني درياءَ جو وه يا وهڪرو، موچاري=

سهڻي، جهرڪي= ٻوڙي.

پڇڻي: وه سهڻي ٻوڙي.

مومل

ڏيڻي: راڻا! تون ٿو ڪاٺيون ڪرين، منهنجو به اٿئي ڪاٺ.

(ڪاٺيون= ڀڳيون، ڪاٺ= لاه< الله).

ڏيڻي ۾ اٿئي معنيٰ سسئي جي سر ۾ ستيل هيٺين گجھارتن جي

’ڏيڻي‘ ۾ عجب معنوي نزاکت ستيل آهي، جو ظاهر ۾ ’ڏيڻي‘ وارو مفهوم

مراد واري مضمون جي مخالف نظر اچي ٿو.

1. ڏيڻي: پنهنون نار نالي، سسئي نر نان پيڇي.

(پنهنون 'نار نالي' ڪونه هو، مگر 'ڏيڻي' ۾ الٽي رمز رکيل آهي).

نار نالي = جيوائڻي < جي + وائي، نر نان = پيروز < پئي + روز).

پيڇي: پنهنونءَ جي وائي، سسئي پئي روز پيڇي.

2. ڏيڻي: ويهڻ-هند ٿيوس، تڏهن پٽي ڄام پنهنونءَ کي.

(حقيقت ۾ سسئي نڪا ويٺي، نڪو پنهنون کي پٽيائين).

ويهڻ-هند (ويهڻ جي جاءِ) = ڪٽولو < ڪٽو + لوڪ، پٽي =

اوساري < او + ساري.

پيڇي: ڪٽولوڪ ٿيوس، تڏهن اوساري ڄام پنهنونءَ کي.

3. ڏيڻي: پنهل باهه ڏيانءِ، نالي نه ڏسانءِ.

(سسئي ائين ڪانه چوندي، پر 'ڏيڻي' ۾ الٽي رمز رکيل

آهي).

باهه = آس، باهه ڏيانءِ = آس ڏيانءِ = آ + سڏيانءِ، نالو = پريو،

نالي = پريي < پري).

پيڇي: پنهل آ سڏيانءِ، پري نه ڏسانءِ.

4. ڏيڻي: پنهل آءُ تنهنجي لاءِ ماءُ، متان پائين ذات.

(ماءُ آئي، ذات = نائي (حجم) نه + آئي).

پيڇي: پنهل آءُ تنهنجي لاءِ آئي، متان پائين نه آئي.

'ڏيڻي' ۽ 'پيڇي' هم معنيٰ

ڪن گجھارتن جي 'ڏيڻي' ۾ ڪن 'پاون' جي بيهڪ اسان کي معنيٰ خيز

۽ مراد واري مضمون مطابق نظر آئي. مثلاً:

ڏيڻي: پنهنون پورهيو هئي ته شهر نه ڇڏين ها.

مشهور آهي ته پنهنون پنيور ۾ بالآخر پورهيت ٿي ڪٽي جو ڏندو ڪرڻ

لڳو. جڏهن پورهيت ٿي پنيور ۾ ويٺو هو ته پوءِ انهيءَ شهر کي نه ڇڏي ها.

انهيءَ لحاظ سان 'ڏيڻي' معنيٰ خيز ۽ اصل مضمون مطابق آهي. هن گجھارت

۾ 'شهر' وارو پاڻو جيتوڻيڪ قدرتي ڍڪ ۽ پردي جو اهڃاڻ ڏئي ٿو، مگر 'پورهيو' اهڙو 'پاڻو' آهي جنهن جو مضمون سسئي پنهنجي داستان جي اصل اهڃاڻ مطابق آهي:

(پورهيو = لائي، شهر = چني).

پڇڻي: پنهنجي لائي هيئي، ته چني نه ڇڏين ها.

مراد واري هن مفهوم ۾ البته ڪچائي آهي، ڇاڪاڻ جو پنهنجي پاڻ ڀرپٽ ڪانه چني هئي جو کيس ڏوراپو ڏجي. بهرحال هن توڙي ٻين گجھارتن جي ڪن 'پاون' مان اسان کي اهو نڪتو ذهين نشين ٿئي ٿو ته 'ڏيڻي' نه فقط معنيٰ خيز ٿي سگهي ٿي، مگر خود مراد واري مضمون جو مفهوم ادا ڪري سگهي ٿي، ايتريقدر جو مقصد ۽ معنيٰ جي لحاظ سان 'ڏيڻي' ۽ 'پڇڻي' ۾ ڪو فرق ئي نه ٿئي. گجھارت جي اهڙي سٽاءُ 'فن' جي لحاظ سان ڪماليت جو درجو رکي سگهي ٿي. انهيءَ نڪتي جي تصديق ۽ وضاحت خاطر بنده راقم پاڻ هي گجھارت 'سورث جي سر' ۾ سڀني ته:

"بيجل جو نالو، راءِ کي ساز جي ميناج ماريو"

يعني ته عام خيال موجب راءِ ڏياچ کي بيجل ماريو، پر حقيقت ۾ راءِ کي ساز جي ميناج ماريو. هي گجھارت جي ڏيڻي آهي، مگر ان ۾ ڪا لڪ ڪانهي، يعني ته ڪي به مبهم 'پاوا' ڪين آهن. 'ڏيڻي' خود پڇڻي وانگر معنيٰ خيز ۽ سر سورث جي مضمون مطابق آهي. پر جو اسان 'نالو'، 'ساز جي' ۽ 'ميناج' تنهي کي پاوا تسليم ڪري انهن جي مراد ڪريون ته هن طرح ٿيندي:

(نالو = موسو < موسو (= بهانو)، ساز جو = سڳو

(سرندي جو)، ميناج = ساءِ).

يعني:

"بيجل جو موسو، راءِ کي سڳي جي ساءِ ماريو."

گجھارت جي ڪچهريءَ جا قانون:

سنه 1958ع ۾ جڏهن اسان گجھارت جي ڪچهرين ڏانهن خاص ڌيان ڏنو

تہ معلوم ٿيو تہ سگھڙن وٽ ’گجھارت‘ جھڙو ڳوڙهو ۽ اعليٰ فن موجود هو، مگر گجھارت جي ڪچهري ڪنهن سهڻي رت ۽ اصولن موجب ڪانه ٿي هلي. ڏٺوسون تہ ڪچهريءَ ۾ جيڪي سگھڙ گڏ ويجهن ويندا هئا، تن پاڻ ۾ گجھارت جي ڏي وٽ ٿي ڪئي، ۽ فقط کين ويجهو ويندڙ ڏهن- پندرهن ماڻهن ئي سندن آواز ٿي پڌو. پيو تہ گھڻو ڪري سندن خيال ان طرف هو تہ ڏکي گجھارت ڏجي، جيئن آڏو ڳولي پڇي نہ سگهي. ٽيون تہ گجھارت جو سُر رکي ڪونه ٿي ڏنائون، جنهنڪري ڳوليندڙ بہ بنان ڪنهن گس جي ڄڻ جهرجھنگ پئي وڙيو. ٻيلا گجھارت جي ڏس جوڻي پتو ڪونه هو تہ ڳولن بہ نشان ڪري ڏک ڪين ٿي هليا، پر رخ وٺي ٿي هليا، ۽ اتفاق سان وڃي ٿي ڪنهن ’پائي‘ جي مٿان پيا. نابينا لاءِ بہ سھاري واسطي لٺ هوندي آهي، مگر ڳولن کي اڪيون ٻوتي بنان لٺ جي ڏونگر ڏورڻو ٿي پيو. ڏيڻ وارو گجھارت ڏيئي جُڪ هڻي ٿم ڪري ويهي ٿي رهيو، ۽ ڳوليندڙن پوءِ سندس چوڌاري وٺي ٿي هنبس لائو. سندن هاءِ هوءَ سببان سڻندڙن کي گھڻا سمجھ ۾ نٿي آيا ۽ ڪچهري ٻاڙي ٿي ٿي پئي.

انهن سببن ڪري گجھارت هڪ وڻندڙ رھاڻ جي بدران گورڪ- ڌنڌو بنجي وئي، فقط هڪ گجھارت کي ڳولڻ ۾ ئي ايڏي ڊيگھ ٿيندي هئي جو ٻن- ٽن گجھارتن کان پوءِ ماڻهو ڪڪ تي اٿندا هئا. انهيءَ ڪري ئي ڪچهريءَ ۾ ’گجھارت‘ جي پيٽ ۾ بيتن ۽ ڏورن جي رھاڻ وڌيڪ مقبول پئي، ۽ گجھارت جي رھاڻ فقط ڏيندڙن ۽ وڻندڙن تائين محدود رهجي وئي.

ڪن سڄاڻ سگھڙن البت آڳاٽي وقت کان محسوس ڪيو تہ گجھارت جي رھاڻ تڏهن وڌندي جڏهن ڏيندڙ گجھارت کي سولو ڪري ڏئي ۽ ڳولو اها پڇي سگهي. انهيءَ ڪري ئي پري ڪچهريءَ ۾ ’هڪ- ٺپي‘ يا ’ٻہ- ٺپي‘ (فقط هڪ يا ٻن پاڻ واري) گجھارت کي ڏيڻ پسند نہ ڪيائون؛ مقصد هو تہ ڏيندڙ گجھارت ڏئي تہ گھٽ ۾ گھٽ ٽن پاڻ واري ڏئي جيئن پڇڻ جو امڪان وڌي. ٻئي طرف ڳوليندڙ کي اها سهولت ڏنائون تہ جي گجھارت (جي ڪنهن بہ پائي) کي چاليهين پتي واءِ لڳو تہ گجھارت پڳي. بسن قانون اهي بہ هئا، ۽ فقط انهيءَ لاءِ هئا تہ گجھارت ڪنهن طرح پڇي ۽ محفل مڇي. ٻئي لحاظ

سان، انهن پائبندين ۾ ڪا خاص خوبي ڪانه هئي. اسان ’به- ٺپيون‘ بلڪ ’هڪ-ٺپيون‘ به ڪي سهڻيون گجھارتون ٻڌيون جن کي ڪچهريءَ ۾ نه ڏيڻ لاءِ ڪوبه سبب نٿي نظر آيو. ٻئي طرف ’چاليهين پتي واءِ لڳڻ‘ واري اصول موجب گجھارت جي ڳول جو پورو انصاف نٿي ٿيو. پر گجھارت جو فن اڳتي ڳوڙهو هو ۽ ان جو ميدان وڏو وسيع هو؛ وِتر سر نه رکي ڏيڻ سان واٽون ويهه ٿي ٿيون ۽ ڳولي لاءِ صحيح گس وٺڻ ئي مشڪل ٿي ٿي پيو. انهيءَ ڪري اهي به پائبنديون لڳائي سگهڙن هن مشڪل کي ڪم از ڪم قدري آسان ڪيو.

اسان هن باري ۾ سنڌ جي سڀني ڀاڱن جي سگهڙن سان ڪچهريون ڪيون ۽ ساڻن خيالن جي ڏي وٺ ڪئي. سڀني قبول ڪيو ته گجھارت جي ڪچهري وڏي نٿي جو ڏکي ٿي پئي آهي، ۽ ضروري آهي ته انهيءَ ڪچهريءَ جا قانون مقرر ڪري ان کي سهڻو ڪري سينگارجي. انهيءَ مقصد خاطر سگهڙن جي صلاح سان اسان گجھارت جي ڪچهري جا ڪي قاعدا ۽ قانون مقرر ڪيا، جي آهستي آهستي سڀني قبول ڪيا. جي ڪا مشڪل پيش آئي ته فقط هي ته شروع ۾ گجھارت جي سگهڙن جو اهو خيال هو ته جي ’سُر رکي ڏبو ته گجھارت ڀڄي پوندي‘. انهيءَ خيال کي درست ڪرڻ لاءِ اسان ڪچهرين لاءِ اهڙيون گجھارتون چونڊيون يا پاڻ جوڙيون جي هر لحاظ سان سوليون ۽ سهڻيون هيون، انهن جو سُر به ظاهر هو، مگر اهڙي ته هنرمنديءَ سان پاڻ تي پَن رکيل هو جو سُر رکي ڏيڻ سان ته خير، پر ڳالهه جي وڌيڪ ٿاڻن ۽ اهڃاڻن ڏيڻ سان به اهي ائين تڪڙو ڪين ٿي پڳيون. مثلاً اسان مومل- راڻي جي سُر مان هيٺين گجھارت سڻي ’ڏيڻي‘ ۾ سر ظاهر ڪري، نشان چاڙهي ڏني ته، مومل ٿي راڻي کي چوي ته:

”راڻا! تو ڪاڻي مون نه ڪاڻي“

هي سهڻي ۽ سوڌي گجھارت ڪيترن ئي ڪچهرين ۾ بيٺي ۽ نه پڳي، حالاتڪ ’سُر‘ ظاهر آهي، ۽ ’ٿاڻو‘ به ظاهر آهي. مراد هن طرح آهي ته ’ڪاڻي‘ ’سُرِي‘ (ڏاند- گاڏي جي) معلوم ۽ مشهور آهي، يعني ته: ”راڻا! تو سُرِي، مون نه سُرِي.“

بهرحال گذريل ڏهن سالن کن جي انهن ڪوششن سان، هن وقت سنڌ جا مڙيئي مشهور سگهڙ ۽ ڄاڻون گجھارت جي ڪچهري جي اصولن کي سمجهن ٿا، ۽ انهن تي هلڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جنهنڪري ’گجھارت جي ڪچهري‘ جا اڳي پئي هئي سا وڌي آهي ۽ وڌيڪ وڌندڙ تي آهي. هن موقعي تي اسان انهن اصولن کي چئو ڪري لکون ٿا.

(1) گجھارت جي رهاڻ کي پريءَ ڪچهريءَ لاءِ سينگار جي:

بن - چئن سگهڙن جو وچ ۾ يا ڪُنڊ پاسي ويهي هڪٻئي کي گجھارتون ڏيڻ وٺڻ سندن پنهنجي واسطي ٺيڪ آهي، پر ڪچهريءَ جي لحاظ کان اها چڻ گونگي رهاڻ آهي. پري ڪچهريءَ ۾ ضروري آهي ته گجھارت ڏيندڙ ۽ وٺندڙ سگهڙ، هڪ طرفان سڄي ڪچهري گجھارت جي ڏيئي کي سمجهي، وٺندڙ گجھارت کي آهستي ۾ وڌي سڏ ڳولي، جيئن سڄي ڪچهري سندس ڌڪ سٽي، جي گجھارت ڀڄي ته ڏيندڙ يڪدم وڌي سڏ ’واهه واهه‘ ڪري ۽ اڳتي وڌي ڳوليندڙ کي هٿ ڏئي، ڌارو ڏئي يا پاڪر پائي جيئن سڄي ڪچهري ڏسي. مطلب ته گجھارت جي رهاڻ کي پري ڪچهري لاءِ سينگار جي جو ڪُنڊ پاسي واري رهاڻ گونگي ٻوڙي آهي.

(2) گجھارت جي ڪچهري ۾ ٻڌندڙن جو چاهه وڌائجي:

گجھارت ڏيندڙ توڙي وٺندڙ ائين سمجهن ۽ محسوس ڪن ته ’اسان ٻڌندڙن جي آڏو پنهنجو فن پيش ڪري رهيا آهيون‘، جي رڳو بيهي پاڻ ۾ نڪا ڏنائون ته اها رهاڻ نه، پر سندن پنهنجي چڪتاڻ چئجي، جنهن سببان ڪچهري ٻاڙي ٿي پوندي. ٻڌندڙن ۾ ڪچهريءَ لاءِ چاهه تڏهن وڌندو جڏهن هڪ گجھارت پئي ڀڄندي ته ٻي پئي ڏي، ۽ ٺڪ ٺڪ لڳي ايندي. اهو خيال ئي موران غلط آهي ته اهڙي گجھارت ڏجي جو ڪو ڀڄي نه سگهي، اهڙي رت سببان ڪچهري ڪٺل جي بدران پئجي ويندي.

(3) گجھارت جي ڪچهري کي زيب وٺائڻ ۽ ان جي معيار قائم

رڪڻ لاءِ هڪ امين مقرر ڪجي:

گجھارت جي ڪچهري شروع ڪرڻ کان اڳ، حصو وٺندڙ سگهڙ پاڻ کي ٻن ٽولن ۾ وراهين، جيئن واري سان هڪٻئي کي گجھارتون ڏين ۽ ڳولين.

پنهنجي وچ ۾ هڪ اهڙي سگهڙ کي ’امين‘ ڪري بيهارين جو گجھارت جي ڪچھريءَ کان بلڪل پوريءَ طرح واقف هجي. امين سڀ کان اول پنھي طرف جي سگھڙن جي واقفيت ڪرائي، پنھي طرفان واري سان گجھارتون ڏياري، ڏنل گجھارت کي وهجائي ورجائي ۽ ڪچھريءَ کي مچائي زيب وٺائي، باوجود چڱي ڳول جي گجھارت نه پڇي ۽ بيھي وڃي ته ڪولائي سال ڪرائي، ڏيڻي ۽ پڇڻي ۾ ڪو اختلاف ٿئي ته فيصلو ڏيئي، فوراً ڪچھريءَ کي اڳتي وڌائي. اهڙي حالت ۾ سگھڙ فيصلو امين تي ڇڏين، ۽ جو به فيصلو ٿئي سو فوراً قبول ڪري ڪچھريءَ کي مچائي بيٺا هجن. پري ڪچھريءَ ۾ ڪرڪر ڪرڻ سگھڙپائي جي شان ۽ ڪچھريءَ جي اصول جي خلاف آهي.

(4) واري سان هرھڪ سگھڙ گجھارت ڳولي: هڪ طرفان گجھارت

ملي ته ٻئي طرفان واري سان هرھڪ سگھڙ گجھارت ڳولي، جيئن هرھڪ ڳوليندڙ جا ڌڪ سڄي ڪچھري سٽي سمجھي واه واه ڪري ۽ هرھڪ سگھڙ جي لياقت ۽ قابليت جو انصاف ٿئي. جڏهن ڪا گجھارت ڳوليندڙن مان هرھڪ جا ڌڪ جهلي وڃي، تڏهن جي امين مناسب سمجھي ته سڀني کي گڏجي ڳولڻ جي صلاح ڏئي، پر امين جي صلاح کان سواءِ، جي ڳوليندڙ اُٻهرا تي ساڳئي وقت گجھارت کي ڳوليندا ته هڪ ته سندن گوڙ سببان ٻڌندڙن کي ڪچھري سمجھ ۾ نه ايندي ۽ ٻيو ته خود ڳولن مان هرھڪ جي لياقت ٻڌري نه ٿيندي.

(5) ڏيندڙ گجھارت کي سهڻو ڪري ڏئي، ۽ ’سُر‘ جونالونروار

ڪري ڏئي:

گجھارت ’پرائو گجھ‘ آهي ۽ ڳولڻ ڏکيو آهي. سگھڙ جعفر ڏيرو چونڊو هو ته ’گجھارت چري مبارڪي آهي‘، يعني ته مبارڪ ملڻ سان سرھائي ٿيندي آهي، پر گجھارت ملڻ سان حالي ته ڳوليندڙ سگھڙ مونجھاري ۾ اچي ويندو. انهيءَ ڪري ڏيندڙ لاءِ لازمي آهي ته گجھارت کي سهڻو ڪري ڏئي. گجھارت جي ڪچھريءَ ۾ پهرين وڏي جوابداري سڀني کان وڌيڪ گجھارت ڏيندڙ تي آهي. انهيءَ جوابداري کي پوري ڪرڻ لاءِ هن کي هيٺيون ڳالهيون خيال ۾ رکڻ گهرجن:

* ڏيندڙ کي گجھارت جي ڏيڻي توڙي پڇڻي ٻئي حرف بحرف چٽيءَ طرح ياد هجن. ڪچھريءَ ۾ گجھارت ڏيڻ کان اڳ هو ’ڏيڻي‘ توڙي ’پڇڻي‘ کي

ٻنهنجي وجود ۾ ويچاري وهجائي خاطري ڪري. ائين نه ٿئي جو ڳوليندڙ جڏهن گجھارت کي ڳولي ڳولي مٿو هڻي ڪڪ تي ڏيندڙ کي چون ته 'ادا سڄي ڪر' تڏهن چوي ته 'پڇڻي مون کي به نٿي اچي' يا 'پڇڻي مون کي وسري وئي آهي'.

* 'ڏيڻي' بالڪل 'پڇڻي' مطابق هجي: يعني 'ڏيڻي' ۾ لفظن جي بيهڪ ۽ سٽاءُ هوبهو 'پڇڻي' واري بيهڪ ۽ سٽاءُ موجب هجن، اهڙيءَ طرح جو پاڻو پاڻي سان ملي، حرف حرف سان ملي ۽ لفظ لفظ سان ملي. گجھارت ڏيڻ کان اڳ ۾ ڏيندڙ کي گهرجي ته گجھارت جي 'پڇڻي' کي خيال ۾ رکي 'ڏيڻي' کي ويچاري ڏسي ته برابر بيهڪ ۾ پوري آهي. ڪا گهٽ وڌائي هجي ته سگهڙ 'ڏيڻي' کي سوڌي سنواري پوءِ گجھارت کي ڪچهريءَ ۾ پيش ڪري.

* 'ڏيڻي' ۾ گجھارت جو سر ظاهر نه هجي ته 'سر' جو نالو رکي ڏجي. عام خيال آهي ته سر ڪٿي ڏيو ته گجھارت يڪدم پڇي پوندي، پر ائين نه آهي: گجھارت جو فن ايڏو ته ڳوڙهو آهي جو سر ڏيڻ ساڻ ته خير، پر ڳالهه جي ٿاڻن ڏيڻ سان به گجھارت وڏي داناءُ ڳولي کان لڪي سگهي ٿي. پر جي سر رکڻ سان گجھارت پڇي ته پل پڇي: هڪ پڇندي ٻي ڏي، ۽ ڪچهري پاڻ مچندي. پهاڪو مشهور آهي ته "رسو پڇي ورتي، گجھارت پڇي سرتي." "سر" جي ڄاڻ کانسواءِ گجھارت ائين آهي جيئن 'جر ۾ گڏون' پوءِ جڏهن لپي. هڪ سگهڙ چيو ته: بنا سر جي گجھارت ڏيڻ ۽ ڳولڻ، ڇڻ مرون ڪتي واري ويڙھ ڪرڻي آهي: 'هڪ ٿر ۾ ننڍي هنيو ويٺو هوندو، ٻيا ٻيا چوڌاري باهيندا'.

'سر' يا 'سرائتي' گجھارت جي معنيٰ کي سمجهڻ ضروري آهي. سگهڙن کان سواءِ ٻيا جيڪي هن فن کان واقف نه آهن، تن کي 'پرولي' ۽ 'گجھارت' ۾ جو فرق آهي سو صحيح طور معلوم نه آهي، انهيءَ ڪري عام طرح سان ٻين پرولين جي پيٽ ۾ خاص طور گجھارت کي ئي "سرائتي" گجھارت" ڪري سڏين. پر سگهڙ جڏهن چوندا ته 'ادا'، گجھارت سرائتي ڏي، بي سري نه ڏي، ته ان جو مکيه مطلب اهو آهي ته: 'ادا' گجھارت سهڻي ۽

سوڌي ڏي: اهڙي نه ڏي جنهن جي ڏيڻي يا ڀڃڻي ۾ ڪا خامي هجي. ڪچهريءَ جي لحاظ سان 'سر' جي هڪ خاص معنيٰ آهي، ۽ گجھارتون مجموعي طور سان هيٺين 'سرن' ۾ ورڇيل آهن:

(الف) مٿين سرن واريون يا حقاني: جن ۾ نبين، اصحابن، امامن، ولين، فقيرن ۽ درويشن بابت، يا نصيحت ۽ هدايت طور چيل گجھارتون گڻجن ٿيون.

(ب) خاص رهاڻ جا سر: (1) سر سسئي، (2) سر مارئي، (3) سر سهڻي، (4) سر مومل-راڻو، (5) سر ليلان-چنيسر، (6) سر راءِ ڏياچ، (7) سر مورڙو، (8) سر نوري، (9) سر موڪي متارا، (10) سر ڦل وڌوڻو - پوري، (11) سر بوبينا چراڙ، (12) سر همون دولهه دريا خان، (13) سر ليلي-مجنون.

(ج) سر 'ٻاهر': يعني ته اهي گجھارتون جي (الف) ۽ (ب) هيٺ ڄاڻايل سرن کان ٻاهر هجن. يعني ته جيڪي 'حقاني' يا سنڌ جي مشهور قصن وارين گجھارتن کان ٻاهر آهن.

(د) سر بادشاهي: سڪندر بادشاهه، دودي چنيسر، ٻين حاڪمن ۽ بادشاهن وغيره بابت جملي تاريخي گجھارتون.

(ه) سر مجازي: عشق ۽ محبت جي پيغامن، ڏکڻ ڏوراپن ۽ ٻي ٻه پيار واريون گجھارتون.

(و) سر سنگت: پاڻ ۾ اٿندي ويهندي ڪنهن موقعي ۽ مهل تي ڪن سگهڙن يا سنگتين جون چيل گجھارتون.

مٿي (ب) هيٺ ڄاڻايل 'تيرهن سر' گجھارتن جي ڪچهري جا خاص سر آهن. پري ڪچهريءَ ۾ اڪثر اهي گجھارتون ڏيون جي انهن سرن مان آهن، ۽ جڏهن به ڪا گجھارت ڏي ته 'سر رکي ڏبو': يعني ته چڻو ڪري چڻبو ته سر سسئي، سر مارئي يا سر سهڻي وغيره مان آهي. پري ڪچهريءَ کان ٻاهر واري رهاڻ ۾ پل ٻين سرن مان به گجھارتون ڏجن، پر هر هڪ گجھارت بابت چڻو ڪري چڻبو ته 'مٿين سرن' ۾ آهي يا 'حقاني' آهي، يا چڻبو 'سر ٻاهر'، 'سر بادشاهي'، 'سر مجاز ۽ محبت' يا 'سر سنگت'. مطلب ته هر حالت ۾ سر رکي ڏبو.

(6) جيڪڏهن گجھارت ڪافي ڌڪ جهلي وڃي ته ڏيندڙ کي گهرجي ته ڳولي کي 'ٿاڻو ڏئي' ۽ گجھارت جيئن چئي ٿي تيئن لهجي سان چئي ٻڌائي، يعني ته پڇڻي واري خيال مطابق 'ڏيڻي' کي ادا ڪري. 'ٿاڻو ڏيڻ' معنيٰ اهڃاڻ ڏيڻ ته ڪير ٿو چوي يا ڪهڙي موقعي جي گجھارت آهي. مثلاً گجھارت آهي ته:

ٻولي اٿئي ليلان، پل پئي ٻولي ڪر، پنهنجو ٿيندڙ ڪونه.

'ڏيڻي' مان ئي ظاهر آهي ته هي گجھارت 'ليلان چنيسر' جي سر مان آهي. ڏيڻي به سوڌي ۽ سهڻي آهي، پر ڪاريگر اهڙا ڪڪ رکيا اٿس جو ٽڪڙو ڪانه پڇندي⁽¹⁾. ظاهر آهي ته ڪو ماڻهو ليلان کي ٿو چوي، پر اهو معلوم ناهي ته ڪير ٿو چويس: ڪونڙو ٿي چويس، سرتيون سهيليون ٿيون چونس، يا خود چنيسر ٿو چويس؟ جيڪڏهن گجھارت ڪافي ڌڪ جهلي وڃي ته پوءِ ڳولي کي همٿائڻ لاءِ ٿاڻو ڏبو ته: 'ادا چنيسر ٿو ليلان کي چوي'⁽²⁾.

¹ هيٺين گجھارت اسان پاڻ جوڙي ۽ ڪچهرين ۾ ڏني، پر گهڻو ڪري بيهي وئي ۽ پڳي ڪانه:

راڻي مال جي، ڏسي وڪر ڪاڻيءَ تي.

هي گجھارت اهڙي نموني سان سنڀل آهي جو ڳوليندڙ اڪثر ائين سوچيندو ته هي گجھارت انهيءَ موقعي جي آهي، جڏهن راڻي مومل کي ڪٽ تي ٻئي ڪنهن سان ستل ڏنو. ڪو ڳولو انهيءَ لحاظ سان ڳولي ۽ گجھارت ڪافي ڌڪ جهلي بيهي وڃي ته پوءِ ٿاڻو ڏبو ته: 'ادا! هي گجھارت ڪٽ واري جاءِ تي نه آهي، مومل کان راڻو رسي ويو، جنهن تي مومل گهڻيون ڪي منڻون ڪيون جي نه مڃيائين. هي گجھارت ان کان پوءِ جي آهي.' انهيءَ ٿاڻي ڏيڻ سان ڳولو وڌيڪ سولا ۽ سنڌاڻا ڌڪ هڻندو. هيءَ گجھارت ان موقعي جي آهي

⁽¹⁾ هي گجھارت اسان پري ڪچهري ۾ ڏني، ٻين سان گڏ سگهڙ پيڙي ڪنڀار سهڻي ڪري ڳولي پر / پڳي ڪانه ۽ بيهي وئي.

⁽²⁾ هي گجھارت ڪتاب ۾ موجود آهي (نمبر 1184) جتي ان جي مراد ڏسو.

جڏهن مومل ويس بدلائي راڻي وٽ آئي ۽ ويهي پاڻ ۾ چوپڻ راند ڪيائون-
 ڍارو هڻندي، مومل جي ٻانهن تان ڪپڙو ڪڍي ويو ۽ راڻي لسٽ ڏسي سڃاتو ته
 هي مومل آهي (مال جي= سڃاتي، وڪر= لسٽ (توم)، ڪاٺي= ٻانهين<
 ٻانهن)- يعني:

’راڻي سڃاتي، ڏسي لسٽ ٻانهن تي‘.

’ٽائون ڏيڻ‘ ڄڻ ڳولي ڪي همٿائڻو آهي، ۽ ڪچهريءَ جي قاعدي موجب
 اهو همٿائڻ ضروري آهي. بنيادي اصول اهو آهي ته ’ڏيندڙ گجھارت ڪي سهڻو
 ڪري ڏي ۽ ضرورت پوي ته ڳولي ڪي ٽائو ڏيئي همٿائي ڏيڻ ۾ سهڻي
 گجھارت اها آهي جا نظاري چڙهي نشان ٿي بيهي، جيئن ڳولو حرص مان ڌڪ
 هڻيس.. اڳ سگهڙ ’هڪ نبي‘ (هڪ ’پائي‘ واري) گجھارت ڪي قبول ڪين
 ڪندا هئا، ۽ هن وقت پڻ ڪچهريءَ ۾ ’هڪ نبي‘ گجھارت جو رواج گهٽ
 آهي. اسان ڪن سگهڙن ڪي ائين چونڊو ٻڌو ته: ’ٻه- نبي يا ٻه- پائي گجھارت
 ليلان ۽ مارئي جي اصل ئي نپتي آهي‘، يعني ڳولڻ ۾ ڌڪي آهي. ائين برابر
 آهي، پر سڄو مدار گجھارت جي رخ ۽ بيهڪ تي آهي: پٽيل گجھارت ٽن پاڻ
 واري به ڳولڻ ۾ ڌڪي آهي، پر جي هڪ پائي واري گجھارت سهڻي ۽ سوڌي
 هجي ته پوءِ ان جي ڏيڻ يا ڳولڻ ۾ ڪو هرج ڪونهي. مثلاً هيٺين گجھارت
 ’هڪ پائي‘ واري آهي پر بلڪل سهڻي آهي ۽ ڪچهريءَ ۾ ڏجي ته عيب
 ڪونهي:

ڏيڻي: اديون! مون سان اها هلي، جيڪا واڻڪي ڪري.

(سسئي)

پيڇڻي: اديون! مون سان اها هلي، جيڪا چوڻي ڪري.

ان جي برعڪس ’پٽيل گجھارت‘ ڏيڻ مناسب ناهي، پوءِ پل ڪٿي ان ۾
 ٻن کان وڌيڪ پاواڻي هجن. ’پٽيل گجھارت‘ اها آهي جنهن جو رخ ۽ رايو
 ظاهر نه هجي- مثلاً ”ڪڪ، پڪي، ڪاٺي ٿي.“ هن گجھارت جو سر ڪٿي رکي
 به ڏجي ته ’سسئي‘ جي سر مان آهي، مگر ان بعد به اهو معلوم نٿو ٿئي ته
 گجھارت جو رخ يا رايو ڪهڙو آهي. اهڙيون گجھارتون سگهڙ سندن خاص

ڪچهرين ۾ ڏيئي پل پنهنجو ذهن پيئين، پر پري ڪچهريءَ ۾ ڏيڻ مناسب نه آهن. هن گجھارت جي مراد هي آهي: [ڪڪ = قلم (ڪانهن جو)، پڪي = وهيو. ڪائي (لٽ) = لوڙھ]. ”قلم وهيو لوڙ ڙي.“

(7) گولو اول گجھارت جي راڻي کي سمجھي ۽ پوءِ ملوڪت سان

گولي: گجھارت جي گول فني لحاظ سان ذهانت ۽ هنرمندي جو بهترين مظاهرو آهي. گول واري جي ملوڪت اها آهي جو اجايو جهنگ نه جهڙي پر گس وٺي هلي، رڳو رخ تي ڪڙن، پترن ۽ چاڙين جا وارا نه لائي، پر ڪا شيءِ ڏسي نشان چٽي. ڪانبو ٻڌي ڪڪ ڪهچر نه ميڙي پر جانچي گل چونڊي. مطلب ته گجھارت جو راڻو ۽ لهه ڏسي، پاڻ جي لحاظ سان سهڻا ۽ سنڌائتا ڏک هڻي جيئن هرڪو ’واھ واھ‘ ڪري.

اڳ وارين ڪچهرين ۾ گجھارت جو سر ظاهر ڪري نه ڏيندا هئا، انهيءَ ڪري گولي کي اهو ته معلوم نٿي ٿيو ته نشان ڪٿي آهي، پر کيس اها به خبر ڪانه ٿي پيئي ته نشان ڪهڙي قبلي تي آهي: انهيءَ ڪري هو وٺي چوڌاري ڳوڙها وسائيندو هو ته من ڪو وڃي ڪٿي لڳي. ڀلا نه هئي نشان جي خبر ته نه هو رخ معلوم، پوءِ جي ڪو ڳوڙهو اتفاق سان وڃي ٿي نشان جي پر پاسي سان ڪريو ۽ نشان کي پورو واءِ ته نه پر جي ’چاليهين پتي واءِ‘ لڳو ته به چوندا هئا ته ’گجھارت پڳي‘ ظاهر آهي ته گجھارت جي اهڙي گول ۾ گولي جي پنهنجي سمجھ ۽ عقل کي گهٽ دخل رهي ٿو، البتہ جي وٽس ڪڙا، پتر ڳوڙها گهڻا هجن ته پل پيو وسائي ته من ڪو اتفاق سان وڃي نشان کي لڳي، يا ڪٿي چٽجي ته جيڪڏهن وٽس ٻوليءَ جي نالن ۽ لفظن جو وڏو لشڪر موجود آهي ته پل ڪٿي هر قبلي تي فوجون چاڙهي، جن مان ڪي نه ڪي فرد وڃي نشان جي مٿان پوندا.

گجھارتن جي نئين رس رهاڻ ۾ اول ’سر‘ ظاهر ڪري ٿو ڏجي انهيءَ لاءِ ته گولي کي گهٽ ۾ گهٽ ايتري خبر پوي ته نشان ڪهڙي ڏس تي آهي، ان بعد تاڻو ٿو ڏجي ته انهيءَ ڏس تي نشان ڪيتري فاصلي تي ڪيتري حد اندر آهي. انهن اهڃاڻن سان گولي کي ڏس ۽ گس جو پتو پوي ٿو: پر پوءِ سڄو مدار سندس سمجھ ۽ دانائي تي آهي ته هو پوري تڪ تور ڪري نشان چٽي. پر اها

ڳڻ به ڪا سولي نه آهي؛ گجھارت کي ملوڪت سان ڳولڻ ۾ وڏيءَ سمجھه ۽ سياڻپ ڪبي، جنهن لاءِ هيٺيون ڳالهين ضروري آهن:

* ڳولو پهرين پاڻ ۾ گجھارت ڳولڻ ۾ لياقت پيدا ڪري: اسان جي خيال ۾ انهيءَ لياقت پيدا ڪرڻ جا ٽي درجا آهن: پهريون ته مشهور سرن مان، هر هڪ سر مان کيس گهٽ ۾ گهٽ پنجن گجھارتن جي ڏيڻي ۽ پڇڻي ياد هجي، جيئن گجھارت جي مختلف بيهڪن، پاڻن ۽ پڇڻين سان کيس پوري واقفيت پيدا ٿئي. ٻيو ته هو مشهور قصن ۽ داستانن (سسئي پنهنون، سهڻي ميهار، عمر مارئي وغيره وغيره) جي ڳالهين جي سلسلي کان پاڻ کي پوريءَ طرح واقف ڪري، ڇو ته گجھارتون ڳالهين جي نالن ۽ اهڃاڻن تي ٻڌل آهن، گجھارت ڳولڻ لاءِ ضروري آهي ته ڳالهين جا موقعا ۽ ٿاڻا ياد هجن، جيئن ڳولو سمجھي سگهي ته گجھارت ڪهڙي موقعي جي آهي، کير ٿو چوي، ڇا ٿو چوي، ڇو ٿو چوي ۽ ڪيئن ٿو چوي. ٽيون ته ’پاڻن‘ جي مناسبت سان سهڻن ڏڪن هڻڻ لاءِ ضروري آهي ته ڳولي کي سنڌي ٻولي جي لفظن ۽ اصطلاحن، ۽ مختلف قسمن جي شين ۽ جنسن جي نالن سان ڪنهن حد تائين واقفيت هجي. اهڙيءَ واقفيت هر شخص جي پنهنجي ڄاڻ ۽ تجربي جو نتيجو ٿي سگهي ٿي. پهراڙيءَ ۾ سگهڙن لاءِ خالص سنڌي ٻولي، سنڌ جي رهڻي ڪهڻي، ۽ پوکڻ، وڻڻ، پکين وغيره شين جو قدرتي ماحول اهڙيءَ ڄاڻ ۽ واقفيت لاءِ موجود آهي، البته لکيل پڙهيل طبقي لاءِ لکت ۾ اهڙو مواد موجود نه هو، پر هاڻي هن ڪتاب جي ’پهرئين پاڻي‘ ۾ اهڙي واقفيت لاءِ چڱو خاصو مواد موجود آهي.

* ڳولو اڳ ٻڌل گجھارت کي ڏک نه هڻي: ٻڌل گجھارت کي ڏک هڻڻ ڄڻ مٿل شيءِ کي مارڻو آهي. محض سرخرو ٿيڻ خاطر ٻڌل گجھارت کي ڏک هڻڻ سگهڙپائي جي شان ۽ ڪچهري جي قانون جي خلاف آهي. ٻڌل گجھارت ملي ته ڳولو چوي ته: ’ادا ٻڌل آهي، يا مون وٽ اڳي آهي‘. البته ڪي گجھارتون ’ڏيڻي‘ ۾ هڪجهڙيون ٿين ٿيون، انهيءَ ڪري ڏيندڙ سگهڙ جي مناسب سمجھي ته بيشڪ ڳولي کان ثابتي جي طلب ڪري. اهڙي طلب تي پوءِ ڳولو پل ٻڌل گجھارت سڄي ڪري ٻڌائي.

* گجھارت تڏهن پڇي جڏهن ڳولو ڪنهن به ’پائي‘ وارو صحيح

۽ ثابت نالو کٽي: جڏهن سر رکي ٿو ڏجي ته پوءِ ’چاليهين پتي واءِ‘ تي گجھارت ڪانه پڇندي. ضروري آهي ته ڳولو ڪنهن به پاڻي وارو صحيح ۽ ثابت نالو کٽي. ڪن سڃاڻ سگهڙن اهو اصول اڳ به تسليم ڪيو هو جو چيائون ته ”گجھارت پنهنجي پاڻي ڇڏندي“ يعني گجھارت پڇندي تڏهن جڏهن ’پاڻي‘ وارو لفظ پڌرو ٿيندو. مثلاً، پاڻي وارو لفظ ’ڀڳو‘ آهي ته ’ڏاند‘ چوڻ سان گجھارت ڪانه پڇندي، ۽ جي پاڻي وارو لفظ ’ڏلو‘ آهي ته ’گهڙي‘ چوڻ سان گجھارت ڪانه پڇندي. چوندا آهن ته، ”هر ’پاڻي‘ پنهنجي مزوري پوري لهڻي.“ البتہ جيڪڏهن ڳولو هڪ پاڻو ڳوليندي، ڪنهن ٻئي پاڻي وارو پورو لفظ چئي ويو ته گجھارت پڇي پوندي. مثلاً ڪنهن گجھارت ۾ ڳهه ۽ ذات به جدا پاوا آهن، ۽ ڳهه جي پڇڻي ’دستي‘ آهي، پوءِ جي ڳولو، ڳوليندي ’دستي‘ چئي ويو ته به گجھارت پڇندي. اصول اهو آهي ته ڳولو پاڻي جو مراد وارو صحيح ۽ پورو لفظ ڪنهن نه ڪنهن صورت ۾ پڌرو ڪري چئي.

*ڳول جي ملوڪت انهيءَ ۾ آهي ته ڳولو گجھارت جو خيال ۽ رايو سمجھي، پوءِ پاڻ جي مناسب سان پورا ڌڪ هڻي: گجھارت ڳولڻ آسان نه آهي: پراڻو گجھه ڳولڻو آهي، جو ڪنهن به طرح ڳولجي ته جڳائي. پر سهڻائي انهيءَ ۾ آهي ته ڪنهن ڍنگ سان ڳولجي، سهڻائي ۽ دانائي جي لحاظ سان ڳول جا ٿي درجا آهن:

(1) سڀ کان سولي پرڄڻ ٻارنائي درجي واري ڳول اها آهي جو فقط ’پاڻو‘ کي ڳولجي: يعني ته پاڻو ’ڳهه‘ جو هجي ته وٺي ڳهن جا نالا وٺجن، يا ’ذات‘ جو هجي ته وٺي ذاتيون بيان ڪجن. اهڙيءَ ڳول ۾ خيال ۽ فڪر جي ضرورت ناهي: ڳهن يا ذاتين جا گهڻا نالا ياد هوندا ته ’پاڻو‘ جي پڇڻ جو وڌيڪ امڪان ٿيندو. انهيءَ ڪري ڪن سگهڙن ڳهن، ذاتين، ڪاٺين، پکين، وڪرن وغيره جنسن جي نالن کي بيتن ۾ منظوم ڪيو ته جيئن مختلف شين جي نالن جون ڪنڌيون سولائي سان ياد ٿي سگهن. جن کي بيت ياد هوندا سي گجھارت پڇڻ وقت وٺي ڳهن، ذاتين، پکين وغيره جنسن جي نالن جي ڪنڌي ڪٽندا ۽ بيت پڙهندا. جن ڳولن اهي ڪنڌيون ناهيون ۽ ياد ڪيون تن جي ذوق

شوق ۽ يادگيري کي آفرين ڏيئي سگهجي ٿي، پر گجھارت ڳولڻ جو اهو طريقو هيٺين درجي وارو شروعاتي طريقو آهي، جو نون سيڪڙائن کي ئي جڳائي ٿو. بنا سوچ سمجهه جي وٺي پاڻ جا نالا کڻڻ، گجھارت سان انصاف ڪرڻو ناهي، مگر ان تي زبردستيءَ سان فوج چاڙهڻي آهي. پوءِ جي اتفاق سان ڪو تير لڳو ته گهائجي پوندي نه ته گهڻو ڪري بچي پوندي.

(2) وچين درجي جي ڳول اها آهي جو ڳوليندڙ، گجھارت جي ’ڏيئي‘ يا ’بيهڪ‘ کي خيال ۾ رکي پوءِ پاڻ کي انهيءَ لحاظ سان ڳولي.

(3) بالڪل مٿئين ۽ اعليٰ درجي واري سهڻي ڳول اها آهي، جو ڳولو

’ڏيئي‘ کان نظر اڳتي وڌائي، مقصد ۽ مراد جي لحاظ سان گجھارت جو خيال يا رايو سمجهي ته ڪهڙي موقعي تي چيل آهي، ڪير ٿو چوي ۽ ڪيئن ٿو چوي؛ جيڪڏهن ڳولي دانائي سان گجھارت جو رايو هٿ ڪيو ته انهيءَ رايي کي موزون لفظن ۾ بيان ڪرڻ سان گجھارت کلي پوندي. سدا ملوڪ ڳولو اهو چئبو جو گجھارت جي مقصد کي وهڃائيندي ڳالهه ۾ گجھارت کي پڇي ڇڏي، پر جي ڳالهه ۾ گجھارت نه پڇي ته قابليت اها آهي جو ڳولو، ڳالهه جي لحاظ سان ’پاڻ‘ کي سهڻا ۽ سنڌاڻا ڏک هڻي. سهڻا ۽ سنڌاڻا ڏک اهي آهن جن ۾ پاڻ (مثلاً ’ڳهه‘ يا ’ڏات‘) جون پڇڻيون به اچي وڃن ۽ اهي پڇڻيون گجھارت جي رايي سان پڻ پڇي بيهن. ڪچهرين ۾ اسان جيڪي سگهڙ ڏنا آهن تن ۾ رمضان ٽالپر کي اها رمز ياد آهي جو بعضي ته- پائي گجھارت جي تنهي پاڻ کي سهڻا ۽ سنڌاڻا ڏک هڻي ڄڻ سڄي پڇڻي ڏيندو ويندو.

گجھارتن جي ڪچهرين ۾ ويهڻ ۽ پاڳي پائيواري ٿيڻ بعد اسان هن نتيجي تي پهتا آهيون ته معنيٰ ۽ مقصد جي لحاظ سان گجھارتون گهڻو ڪري ٻن قسمن جون آهن: هڪڙيون ’بياني‘ ۽ ٻيون ’معنوي‘. ’بياني‘ گجھارتون اهي آهن جن جي پڇڻي ۾ فقط ڳالهه جو ڪو بيان ٿيل هجي. ’معنوي‘ گجھارتون اهي آهن جن جي پڇڻي ۾ سهڻو خيال يا معنوي نڪتو سمايل هجي. ٻين لفظن ۾ جيڪر چئجي ته: هڪ ’گجھارت ڳالهه‘ ۽ ٻي ’گجھارت خيال‘ آهي. تجربتي مان معلوم ٿئي ٿو ته ’بياني‘ گجھارتون پڇڻ ۾ وڌيڪ سوليون آهن،

پر معنوي گجھارتون ڳولڻ ۾ البت مشڪل آهن. ’بياني‘ گجھارت جو مثال مارئي جي سر مان هي گجھارت آهي:

ڏيڻي: ڪڪ مٽيءَ تي نالو آباڻن.

پڇڻي: پڪو دڙي تي آڏيو آباڻن.

يعني ته مارن هيئن يا هيئن ڪيو: اهو هڪڙو بيان آهي، ۽ سجاڳ ڳولو ڪوشش ڪندو ته گجھارت کولي وجهندو. پر مارئي جي سر مان هيٺين گجھارت ’معنوي‘ آهي:

ادا عمر هٿ نه مال جا، پر هٿ مال جا.

جي ڳولو بيان طرف ويندو ته ائين ڀائيندو ته ڄڻ مارئي عمر کي ٿي چوي ته، هٿ عمر ڪوٽ ۾ اهي شيون نه آهن پر هٿ مارن وٽ اهي شيون آهن. پر انهيءَ لحاظ سان گجھارت نه پڇندي ڇو ته ان ۾ ’بيان‘ جي بدران ڪا معنيٰ وار ڳالهه ڪيل آهي. مارئي عمر کي چوي ٿي ته:

”ادا عمر هٿ نه مان، پر هٿ مان“

(مال جا = مَرا < مان)

اهڙي طرح ٻين سرن ۾ به معنيٰ واريون گجھارتون وڌي سمجهه ۽ دانائي سان ڳولي سگهبيون.

(8) گجھارت پڇي ته، ڏيندڙ گجھارت کي سڄو يا سال ڪري:

گجھارت جو ڪوبه هڪ پاڻو پڳو ته گجھارت پڳي. ان بعد گجھارت جي پوري پڇڻي يا وراڻ پٿري ڪرڻ ضروري آهي، انهيءَ لاءِ ته سڄي سربستي گجھارت ڪچهريءَ جي ڪنڀن پوي، ۽ ڳولي کي پڻ اطمينان ٿئي ته ان کان اڳ سندس ڪنهن ٻئي ڌڪ سان ته گجھارت ڪانه پڳي! انهيءَ لاءِ ڳولي کي گهرجي ته ڏيندڙ کان طلب ڪري ته: ’ادا گجھارت سڄي ڪر‘ پڻ چوندا ته: ’گجھارت سال ڪر‘ يا ’گجھارت ڪول‘.

هن بعد اسان ڪچهرين ۾ گجھارتن جي ڏيندڙن ۽ ڳوليندڙن جي خاص گفتن ۽ خوش طبعين تي قدري روشني وجهون ٿا.

گجھارتن جا سگهو، سندن ڪچهريون ۽ تڪيا ڪلامر گجھارتن جي

ڪچهرين ۾ ڏي- وٺ ڪندي سگهو پاڻ ۾ ڪي گفتا ۽ ٻول ڪندا آهن. مثلاً ’گجھارت ڏيندڙ‘ ڳولي جو نالو وٺي چوندو ته: ’فلاڻا! اچي ٿي گجھارت‘ يا

رڳو چوندو ته 'اچئي ٿي'. ڳولو ورائيندو ته: 'ادا ڀلي ڪري اچي'. جيڪڏهن ڪنهن ڳولي وٽ اڳ ٿي اها گجھارت هوندي ته چوندو ته: 'ادا آهي' يا 'ٻڌل آهي'. ڪي چوندا ته 'ادا ڳهلي پئي آهي، ٻي ڏي'. 'ڪچهريءَ جي قانون موجب ٻڌل گجھارت کي ڌڪ نه هڻبو. ڪنهن سگهڙ گجھارت پنهنجي سمجهه سان ڀڳي تڏهن به چيائونس ته: 'ٻيلي تنهنجي ٻڌل آهي'. جواب ڏنائين ته: 'ادا ڀلا جي ٻڌل آهي، ته به مون پنهنجي ٻاجهري کائي ٻڌي آهي'.

اهڙن ٻولن مان ڪي ڪچهريءَ لاءِ ضروري آهن، ۽ ڪي محض خوش طبعي طور ڪبا آهن. ڳولو جڏهن گجھارت کي ڳولي ۽ ڌڪ هڻي ته گجھارت ڏيندڙ لاءِ ضروري آهي ته کيس اهڃاڻي ڏئي ته گجھارت ڀڳي يا بيٺي، مٿي يا اڃان جيئي ۽ بچي. گجھارت نه ڀڄڻ واري حالت ۾، ڳولي جا ڌڪ ٻڌندي ڏيندڙ اهڃاڻي طور اڪثر چوندو ته: 'ادا، اڃا بچي'. 'گجھارت ڌڪ لڳي ويا پر اڃا به گجھارت بيٺي ته چوندو، 'اڃا جيئي'. پر جي ڳولا ٻولائي ڌڪ هڻندو ۽ پائيندو ته هاڻ ڀڄندي نه ڏيندڙ به انهيءَ لحاظ سان چوندو ته: 'اڃا ڀڄندي'. ڪي وري خوش طبعي طور چوندا ته 'اڃا چوندي'، 'اڃا پڙهندي'، 'اڃا ٻوليندي'. ڪي چوندا ته 'پنهنجو ٿي کائي'. علير فقير مگريو⁽¹⁾ چوندو هو ته 'پنڊ جو ٿي کائي'. عثمان ڪچي جو پڻ اهو تڪيو ڪلام هو. ڪي وڌيڪ دعويٰ سان چوندا ته 'اڃا گيهه ٿي گهري'، 'اڃا کير ٿي گهري'. ڪي اڃا به اڳڀرو ٿي چوندا ته 'مجي ته مار کائي'. پراڻو گفتو اڏو سهڻو نه آهي، ڇو ته ڏيندڙ جو ڪم آهي ته ڳولي کي همٿائي، ۽ نه ڪان کي هيسائي.

ڪي ڳولا به خوش طبعي سان ڳول ڪندا ۽ چوندا ته 'ائين نٿي چوي، ته ڀلا ڇا ٿي چوي؟' هڪ سگهڙ سرائڪي ۾ چوندو هو ته: 'آهڏي پئي آي، پر ڪي پئي آهڏي آي؟' ڪي ڳولا ڳول ۾ وٽ پڪڙ ڪندا ۽ ابتا سبتا ڌڪ هڻي به پيا منڊل مچائيندا.

گجھارت ڀڄي ته ڏيندڙ کي گهرجي ته يڪدم اهڙي اهڃاڻي ڏئي. اڪثر ائين چوندا ته 'ادا وئي' يا 'فلاڻي ڌڪ ماري'. پر سهڻائي انهيءَ ۾ آهي ته ڳولي جي قدرداني ڪجي ۽ کيس آفرين ڏيڻ لاءِ 'واهه واهه' ڪجي: يعني ته

(1) سندن نالا هيٺ ايندا.

وڏي سنڌ ”واه واه“ چئجي، بلڪ وڏي اچي کيس ڏارو ڏجي. اسان پنهنجين ڪچهرين ۾ ”واه واه ڪرڻ“ ۽ ”هٿ ملائڻ“ کي ترجيح پئي ڏني آهي.

ڪي ڳوليندڙ به گجھارت پڇڻ وقت ناز انداز سان چوندا ته ’مري وئي‘، يا هڪل سان ’ها‘ ڪندا. سگهڙ گلڻ جلباڻي جي (هڪل واري) ’ها‘ ڪچهرين ۾ مشهور آهي. سگهڙ رمضان ٽالپر، گجھارت پڇندو ته اڪثر چوندو ته ’هل ٻانڊي گدام تي‘. (يعني ته ’اي ڪاڻي، تون به هل گدام تي‘. ڄڻ ته اها گجھارت به هڪ ڪاڻي هئي جا ٻين ڪاڻين وانگر گدام تي اچي ڦٽي ڪيائين). اهو سگهڙ رمضان ٽالپر جو تڪيو ڪلام آهي.

گجھارت جون ڪچهريون سنڌ ۾ اٿس، لاڙ، ٿر، ڪاڇي ۽ ڪوهستان توڙي سنڌ جي موجوده سرحد کان ٻاهر لس پيلي، ڪڇ، ناڙي (ضلعو ڪڇي) ۽ چولستان (بهاپور ۾ مدت کان وٺي سگهڙن جي رس رهاڻ ۽ وندر ورونه جو ذريعو پئي رهيون آهن. پڙهيل توڙي اڻ پڙهيل، امير توڙي غريب انهن سگهڙن جي صف ۾ شامل پئي رهيا آهن. اڄ کان پنجاسي سال کن اڳ ڪوڙومل چندنمل کلناڻي گجھارتن جي ذوق بابت لکي ٿو ته: ”سنڌ ۾ گهڻن ماڻهن کي خصوصاً بهراڙي ۾ گجھارتن جو ڏاڍو شوق آهي، رڳو اڻ پڙهيل ۽ دهقاني ماڻهو نه، پر بعضي بعضي وڏا ماڻهو به گجھارتن سان اهڙيءَ طرح دل وندرائيندا آهن، جيئن چوڻ يا پتن جي راند سان“⁽¹⁾. اڳ ميلن ملاڪڙن ۽ عيدن شادين جي موقعن تي سگهڙن جي عام رس رهاڻين کان سواءِ ڳوٺن ۾ چڱن مڙسن، رئيسن ۽ خانن جي اوطاقن، يا پيرن فقيرن جي درگاهن ۽ منزلن ماڳن تي موقعن سان ڪچهريون لڳنديون هيون، جن ۾ گجھارتن جي رس رهاڻ ٿيندي هئي. ڪچهرين جي انهن سرپرستن ۽ خاص طرح گجھارت جي ڪچهرين جي ڪوڏين مان اسان تعلقي عمرڪوٽ جي صوفي فقير جو مثال ڏيون ٿا، حالاتڪ سنڌ جي ٻين خاندانن پڻ ڪچهريون قائم ڪري سگهڙپائي جي ذوق شوق کي وڌايو:

ضلعي ٿرپارڪر ۾ فقير صوفي محمد صادق رح جي خانقاه جي سجاده نشين مان فقير ميان حاجي محمد صوفي عام سنڌي ڪچهرين جو سرواڻ ٿي

(1) ديباچو ’سنڌي گجھارتون‘، فيصريه پريس حيدرآباد، 1901ع.

گذريو آهي. ڪانئس اڳ سندس پيءُ فقير ميان علي بخش سگهڙ پائي جي ڪچهري ۽ رهاڻ جو بنياد وڌو. فقير علي بخش صوفي خاص طرح گجھارتن جي ڪچهريءَ جو ڪوڏيو هو. خود پاڻ وڏو ڳولو هو. رئيس مرحوم گل محمد خان لغاري (وينل ڳوٺ جعفر خان لغاري، تعلقو سنجھورو. ضلعو سانگهڙ) سنه 1945ع ۾ بنده راقم کي ٻڌايو ته: ’آءُ گڏ هوس جو جھوڪ شريف جو سجاده نشين صوفي صاحب عبدالستار (وڏو) ۽ فقير علي بخش سفر ۾ فلاڻي منزل تي اچي گڏ لڌا. فقير علي بخش جھوڪ وارن صاحبن جو مريد هو. صوفي صاحب عبدالستار چيو ته: ’فقير علي بخش! اسان ٻڌو آهي ته تون گجھارت تو ڳولين، اٺائي اچئي ٿي اسان جي گجھارت، صوفي صاحب گجھارت ڏيئي بس ڪئي ته فقير علي بخش چيو ته: ’قبلا، پانينان تو ته هيئن ٿي چئي.‘ گجھارت ٽٽي وئي، جنهن تي صوفي صاحب چيو ته: ’فقير علي بخش! تون پلي گجھارت ڳول‘. رئيس گل محمد خان چيو ته: فقير صاحب خان مري (وينل لڳ ڀڙي، تعلقو سنجھورو) هڪ سالڪ ۽ سگهڙ هو، نڙ جي بيتن ۽ گجھارتن جو ملوڪ هو. فقير علي بخش سنجھوري تعلقي ۾ مريدن وٽ ايندو هو ته فقير صاحب خان هلي اچي ساڻس گجھارتن جي ڪچهري ڪندو هو، جراري، بيراني ۽ سنجھوري ۾ سندن ڪچهريون اسان کي ياد آهن. فقير علي بخش هميشه سهڻا ڌڪ هڻي فقير صاحب خان جون گجھارتون پئي پڳيون: ڪانٺو ٻڌي ڪونه ٿي ڳوليائين.

اهو دؤر سنه 1920ع کان اڳ وارو هو. 1920ع کان 1940ع واري دؤر ۾ گجھارتن جا ڳولا ۽ ڄاڻو جيڪي حضرت شاهه عبداللطيف جي ميلي تي آيا ۽ پنهنجن ڪچهرين ذريعي مشهور ٿيا، تن سڀني ۾ سرس ۽ سوايو ۽ گجھارت جو وڏو ڄاڻو اوباهيو ماڇي (پاڙو سيماراڻي، سنائي) هو. تعلقي شهدادپور ۾، ’سئي ڪندر‘ لڳ ڏکڻ اوڀر طرف حاجي سنجر جوڻيجي جي ڳوٺ ۾ وينل هو ۽ سنه 1945ع ڌاري 75 ورهين جي عمر ۾ اتي وفات ڪيائين. گجھارت توڙي دؤر جي ڪچهريءَ جو اوباهيو وڏو ملوڪ هو. سندس گفتي ۽ رهاڻ ۾ وڏو لطف هو. گجھارت ملندي هيس ته اول ان تي غور ڪندو هو. ڳوڙهي گجھارت هوندي هئي ته ٻه يا ٽي دفعا ورائي چورائيندو هو ۽ پوءِ ويهي سهڻا ۽ سنڌائتا ڌڪ هڻندو هو. گجھارت مٿس ڪا ورلي بيهندي هئي. بعضي ڪا گجھارت

سهڻن ڏڪن کان پوءِ به نه پڇندي هئي. ته ڏيندڙ کي چوندو هو ته: 'ادا، گجھارت کول، جو انهيءَ ۾ ضرور ڪا غلطي آهي.' کولڻ بعد گجھارت ۾ برابر خامي پڌري ٿي پوندي هئي.

ٿر، سري، لاڙ توڙي ڪڇ، لس ۽ ناڙي ۾ گجھارتن جا سوين سگهڙ ٿي گذريا آهن، جن جا نالا به اڄ باقي پاد نه رهيا آهن. اسان گذريل پندرهن سالن واري عرصي ۾ مختلف ماڳن مڪانن تي ڪچهريون ڪيون آهن، ۽ جن سگهڙن جا اسان نالا ٻڌا يا جن کي اسان ڏٺو تن جو ذڪر هيٺ ڏجي ٿو. انهيءَ لاءِ ته سندن نالا ياد رهن ۽ پڻ تصديق ٿئي ته گجھارت جون ڪچهريون موجوده دؤر ۾ اڃان تائين مقبول آهن.

ڪڇ:

* چڱو جت. ڪڇ جو مشهور شاعر، سگهڙ، سالڪ ۽ درويش هو، ۽ ڏيڍ سؤ ورهيه اڳ ٿي گذريو. گجھارتن جو شاعر هو. سلوڪ ۾ سندس ٻڌل، هيٺين گجھارت اڄ تائين سگهڙن کي ياد آهي:

ڏيڻي: ڪڪ ٻولي جي ڪن اپ ارت جون سي پسن

ڪڪ = ڪل، ٻولي = مون، اپ جي = حور،

ارت جي = رون.

مراد: ڪلمون جي ڪهن، حورون سي پسن

* پڇم ۾ راهبجي سمون سگهڙ ۽ گجھارتن جي ڪچهريءَ جو ملوڪ هو.

* عثمان نالي ڪڇي مهاجر سان ڪيٽي بندر ۾ اسان جي رهاڻ ٿي. گجھارتون وٽس گهڻيون هيون. 'پنڊ جو ٿي ڪاٺي' سندس تڪيو ڪلام هو. سگهڙ ٻيڙي ڪنڀار ۽ راقم سندس گجھارتون ڳوليون. وري وري پئي ٻيڙي کي للڪاريائين ته 'مٿي نه وڃ، ذرا هيٺ له، زمين تي اڇ' (يعني اجايا ڌڪ نه هڻ).

ضلعو ٿرپارڪر:

* فقہ علي بخش صوفي، ڳوٺ صوفي فقير تعلقو عمرڪوٽ، گجھارت ڳولڻ جو ملوڪ هو.

* منگو فقير وسائي پوٽو چانڊيو، وينل ڪاڪڻهار رحم علي جو تعلقو مٺي.

گجھارتن جو شاعر ۽ وڏو ملوک ڳوليندڙ هو. سنه 1948ع ڌاري 75 ورهيه جي عمر ۾ وفات ڪيائين. سرنڊو وڄائيندو هو، ۽ گجھارت ملندي هئس ته سرندي تي ٿي گزيون هڻي گجھارت پيچي ڇڏيندو هو، پر جي گجھارت نه پڳي ۽ کيس وڃڻو پوندو هو ته وري موٽي ايندو هو ۽ گجھارت پيچي پوءِ ويندو هو. ڪنهن کيس هٿ جي ٺاهي ڏني ته ”ذات ڪاني ڇا ڪري“، نيٺ اها به پڳائين ته ”شيدي ڦٽي ڇا ڪري.“

* سائين بخش وسائي پوٽو، وينل ڪاڪٽهار، به گجھارت جو چڱو ڄاڻو هو.
* حاصل فقير وسائي پوٽو وينل ڪاڪٽهار، شيرو درس وينل وڪڙيو، ۽ وريام موسي پوٽو، ٿيئي چڱا سگهڙ، جن سان سنه 1956ع ۾ مٺي ۾ اسان جي پهرين ڪچهري ٿي.

* حاجي ٿيڻو، مارو ٿيڻو ۽ مارو جو پٽ، ٿيئي وينل ڪرنور، تعلقي ڇاڇري جا. مارو ۽ سندس پٽ سان اسان جون ڪچهريون ٿيون. مارو گجھارت جو ڪانٽريو ڳولو ملوک آهي.

* عبدالشڪور اونو وينل ڳوٺ ستي- ڏيرا تعلقو ڇاڇرو.
* مٺو چانڊيو وينل ڪرچيلو، تعلقو سامارو، وڏو سدا ملوک سگهڙ هو جو 1954ع ڌاري گذاري ويو. ڪانٽس پوءِ اسان جي ڪچهري ڏٺي بخش چانڊيي سان 1957ع ڌاري ٿي.

* بهار شاهه وينل جهلوري، تعلقو ميرپورخاص جو، جنهن سان 1957ع ڌاري اسان جي ڪچهري ٿي.

* وريام نونڊائي وڏو سگهڙ ۽ هر ڪچهري مان واقف هو، 1958ع ۽ ان کان اڳ ساڻس اسان جون ڪچهريون ٿيون.

* محمد خان ڪپري، وينل ڳوٺ عبدالله خان ڪپري، تعلقو سامارو پير مرد عمر 75 سال. ساڻس 9، 10- تاريخ جنوري 1965ع تي اسان جي ڪچهري ٿي. کيس سهڻيون گجھارتون ياد آهن.

* ڪريمڏنو ملاح جنهن سان جنهن (تعلقو سامارو) ۾ رئيس مرحوم قادر دادخان بلوچ جي اوطاق تي اسان جي رهاڻ ٿي. گجھارتون وٽس گهڻيون هيون.

ضلعو حيدرآباد:

* رمضان واڍو، وينل پنجمورو، تعلقو هالا، وڏو دانءِ سگهڙ ۽ شاعر هو. هر

فن ۾ طبع آزمائي ڪيائين ۽ گجھارتن تي پڻ ڪتاب لکيائين. گجھارتن جو پاڻ شاعر هو ۽ سندس ٺاهيل گجھارتون اڃان تائين ڪن سگهڙن کي ياد آهن، غالباً رمضان فقير ئي پهريون سگهڙ هو جنهن پنهنجو نالو پڻ گجھارت ۾ آندو⁽¹⁾.

* نمر لوهار ۽ گل لوهار ويٺل ڳوٺ ’وڏي اڏوڙي‘ (تعلقو ٽنڊوباجو) گجھارتن ڳولڻ ۾ نالي وارا سگهڙ هئا. نمر لوهار هر فن موليٰ هو. ان وقت تاجونون، ڏاتو پهنور، بدر سينهو ۽ نمر لوهار چارئي وڏا سگهڙ هئا، ۽ تاجونون سندن سرون هو. اهو اندازاً 1880ع کان 1915ع وارو دؤر هو.

* الله ڏنو ماڇي ۽ جعفر اڱاريو ماڇي، ويٺل ’ملان ڪاتيارن‘ جا گجھارت جا وڏا قابل ڳولا هئا ۽ پنهنجي وقت ۾ گجھارت جي ڳول ۾ دنگ ڪري ويا. پاڪستان کان اڳ وفات ڪيائون.

* طاهر هاليپوٽو، ويٺل بيبيءَ وارو اوتو، تعلقو ماتلي، الله ڏني ماڇي جو ساٿياري ۽ گجھارت جو وڏو ڳولو هو.

* صالح ٿارو (ذات جو) ويٺل ڳوٺ سيد مٽو، تعلقو گوني، گجھارتن جي ڪچهريءَ جو ملوڪ هو. 1925ع ڌاري گذاريائين.

* چڱو ماڇي قبول پور (تعلقو گوني)، گجھارتن جو ملوڪ هو.

* بچوڪور، جنهن سان 24- ڊسمبر 1951ع ۾ ٽنڊي قيصر ۾ اسان جي پهرين ڪچهري ٿي. هنر ۽ گجھارت ڳولڻ جو ملوڪ هو.

* حاميد خاصخيلي، ويٺل ملهڙ (عمر 65 ورهيه) هر فن موليٰ ۽ وڏو سگهڙ آهي. سن 1958 کان وٺي اسان جون ساڻس رهاڻيون ٿيون آهن. گجھارتن جو پاڻ شاعر ۽ اڻ وڃ ڳوليندڙ آهي. سنڌاڻا ڌڪ به هڻندو پر پنهنجا ٺاهيل بيت چئي به گجھارت ماريندو. اڃا به نه مٽي ته وٺي قصي واري ڳالهه ڪڻندو. ٻيڙي فقير ڪنڀار گجھارت ڏنس: ڌڪ هڻي، بيت ڏيئي، آخر اچي ڳالهه ۾ پيو. ٻيڙي فقير چيس ته، گجھارت ڳول. جواب ڏنائينس ته: ”تون ويٺو ڳالهه ٻڌ، پاڻهي پڇي پوندي.“ گجھارت ڳولڻ ۾ حاميد جي اها ’ڊگهي شنوائي‘ اسان کي هميشه ياد رهي آهي.

* قاضي الله ورايو نظاماڻي (عمر 55 سال) اصل وينل ڳوٺ سومرو نظاماڻي، ديهه جهالار، تعلقو بدين 1955ع کان وٺي ساڻس اسان جون ڪچهريون پئي ٿيون آهن. ڪنهن حد تائين حاميڊ سگهڙ جو شاگرد آهي، پر علم وارو، ذهين ۽ وڏي حافظي وارو آهي. گجھارت ڳولڻ جو ملوڪ آهي. سنڌاڻا ۽ سهڻا ڏک هڻندو، ۽ کانپو ٻڌي به ڳوليندو.

* اک ماڇي (پاڙو مرڪٽ) وينل ڳوٺ سليمان ماڇي، پاڙو مزار شاھ اولياءُ لڳ قبول پور (تعلقو گوني) گجھارتن جو سهڻو ڳولو آهي. اسان جي 2- تاريخ مئي 1965ع تي ساڻس حيدرآباد ۾ ڪچهري ٿي.

* خليفو رڊنو، جنهن 17، 18- ڊسمبر 1964ع تي شاھ قادري جي ميلي (بدين) تي اسان جي قائم ڪيل ڪچهريءَ ۾ بهرو ورتو.

* رمضان ٽالپر، وينل ٽنڊو سومرو، تعلقو ٽنڊوالهيار، گجھارت جي ڳول جو سدا ملوڪ آهي. کانپو ٻڌي ڪونه ڪاهيندو، پر پاڻ جي پڇڻي جي لحاظ سان سهڻا ۽ سنڌاڻا ڏک هڻندو جا وڏي ملوڪت آهي. اڪثر ڪانڊ ڪڍي ويهندو، ۽ بنا ڪنهن گوڙ گهمسان جي آهستي آهستي ڏک هڻي پيو. گجھارت وهجائيندو. سندس ڳول جي ڪاريگري اها آهي جو بعضي گجھارت جي ٻن يا ٽن پاڻن کي ساڳئي وقت معنيٰ وارا ڏک هڻي گجھارت سڄي ڪندو ويندو. ڪنهن ڪنهن وقت اهڙا ته موزون ۽ سهڻا ڏک هڻندو جو چڱجي ته جيڪر گجھارت وارا اصل ڏک ڇڏي سندس ڏک کڻجن.

* پيڙو فقير ڪنڀار، وينل اصل لقمان ڪوٽريجو تعلقو هالا، حال رهندڙ ڪاري موري، شهر حيدرآباد. ساڻس اسان جي 1953ع کان ڏيڻ ويٺ ٿي. ان وقت هو ’ڏور‘ جي ڪچهريءَ جو سگهڙ هو. اسان پوءِ کيس گجھارت، سينگار وغيره ڏانهن مائل ڪيو. گجھارتن ۾ پيڙي فقير ۽ اسان جي سالن کان وٺي ڏي- وٺ پئي رهي آهي، ۽ هينئر کيس پوريءَ طرح ذهن نشين ٿي ويو آهي ته اول گجھارت جو رخ ۽ رايو سمجهي پوءِ گجھارت ڳولجي ۽ سهڻي ڪري ڳولجي. پيڙي کي آزمائش ۽ سجاڳ ڪرڻ لاءِ وقت بوقت اسان پنهنجي ذاتي ڪچهرين ۾ مختلف سرن مان جداجدا نوع جون گجھارتون جوڙي پئي ڏنيون آهن. بعضي

خوشطبعي ڪندي چوندا آهيون ته ٻيڙا توکي هاڻي گجھارت ۾ ٻڌون ٿا. هڪ پيري کيس هن طرح گجھارت ڏنيسون ته:

بيڙي جي ٻڌڻ لاءِ مون ڳنڍي گجھارت

هيءَ ڪوٽرو جي ڪهت، سالڪ سو صحيح ڪري:

ڏيڻي: ملڪ ماڳ ليلان، گاه گاه ڪري، تي پڪي ڪرين.

پيڇڻي: جهل جهل ليلان، ول ول ڪري، تي بل بل ڪرين.

بيڙي هي گجھارت پڳي. ٻيڙو پاڻ به گجھارتون جوڙي ٿو جيتوڻيڪ ’مٿس اڪثر ميار رکندا آهيون ته: ’پيلي اها گجھارت ڏهاڪن ۾ آهي. يعني ته سهڻائي ۾ سون جهڙي نه آهي.‘ گجھارت جي ڳول ۾ ٻيڙو فقير هن وقت سنڌ جي سڄاڻ ڳوليندڙن مان آهي.

*صاحب احمدائي، وينل ڳوٺ احمدائي لغاري تعلقو تنڊوباگو، گجھارت جي ڪچهريءَ جي عاشقن مان آهي. وٽس گجھارتون گهڻيون آهن. کانٻڙيو پر وڏو خفتي ڳولو آهي.

ضلعو ٺٽو:

* الله ڏنو رکڻ، وينل ’اڀلاڻن جو ڳوٺ‘ لڳ بهادي پور (تعلقو جاتي) گجھارتن جو وڏو شائق، شاعر ۽ ڳولو هو. سڄي عمر گجھارتن جي رهاڻ ۾ گذاريائين. گجھارتون جوڙيائين ۽ گجھارتن پيڇڻ لاءِ مڇين، پکين وغيره جنسن جي نالن تي سهڻا بيت ٻڌائين، جي اسان کي سندس راوي ڌري اوڻي ٻڌايا⁽¹⁾. الله ڏنو 1950ع ڌاري گذاري ويو.

* پوپٽ خاصخيلي، عنايت خاصخيلي، جڙو شاهه سيد ٺٽي ننگر جا، ۽ پيروز مرگو (بلوچ) ڪاري جو (يعني تعلقو ميرپورساڪرو) چارئي گجھارت جي ڪچهريءَ جا سدا ملوڪ هئا. سگهڙ الله بخش پالاري چيو ته منهنجون ساڻن ڪچهريون ٿيون.

* الله بخش پالاري وينل ڪوهستان تعلقو ٺٽو. وڏو دانا سگهڙ، هر ڪچهريءَ جو قابل ۽ گجھارتن جو ملوڪ، جنهن سان سنه 1959ع کان وٺي اسان جون وڏيري ڪرن شوري جي ڳوٺ، مياڻي جي پيلي (تعلقو حيدرآباد) ۽ ٻين ماڳن

(1) ڏسو ’مڇين‘ بابت سندس بيت، صفحو 231

تي ڪچهريون ٿيون.

* ڪنڊو جتوئي، وينل لڳ شير محمد جتوئي (جهوڪ کان اتر، تعلقو ميرپور بٺورو) جنهن 15- فيبروري 1965ع تي ميرپور بٺوري ۾ اسان جي قائم ڪيل ڪچهريءَ ۾ بهرو ورتو.

* پٺيلڏو ماڇي وينل لڳ سونڊا، جنهن سان 1- آگسٽ 1962ع تي مڪلي (ٺٽو) تي اسان جي ڪچهري ٿي.

* علڻ فقير ٻٻر، وينل سال (تعلقو ٺٽو) گجھارتن جو شاعر جنهن سان 7- ڊسمبر 1962ع تي نئن بارڻ واري بنگلي تي اسان جي رهاڻ ٿي. سندس پنهنجيون جوڙيل گجھارتون نهايت سهڻيون، جيڪي ڏيندو ويو ۽ هر هڪ جي آخر ۾ پئي چيائين ته: ”علڻ فقير چئي.“

* خدا بخش ميربحر، وينل لڳ ميرپور بٺورو. گجھارتن جي ڪچهريءَ جي سگهڙن مان آهي.

لس پيلو:

* اسماعيل شاه لس جو، گجھارت جو وڏو ملوڪ ڳولو هو ۽ سهڻا ۽ سنڌاڻا ڌڪ هڻي گجھارت ماريندو هو.

* ڪنڊو چنو، لس جو، جنهن سان اسان جي سنه 1962ع ۾ ڪچهري ٿي. هن وقت هو ڪراچي ۾ ’پيڙي‘ تي رهندڙ آهي. وٽس گهڻيون گجھارتون آهن ۽ ڪانٽريو ڳولو ملوڪ آهي. پيڙي فقير ڪنڀار سان گجھارتن جي ڏي-وٺ ۾ چڱو مقابلو ڪيائين.

ضلعو دادو:

* جعفر ڏيرو، وينل لڳ فريد آباد (ضلعو دادو) گجھارت جو سدا ملوڪ ڳولو هو. تاريخ 4- جولاءِ 1965ع تي اسان جي ساڻس پهرين ڪچهري خيرپور ناٿن شاه ۾ ٿي. راقم ويهارو کن گجھارتون کيس ڏنيون ۽ سڀ هڪ-ٻن ڌڪن ۾ ڀڳائين. شڪ پيو ۽ ’چيوسون ته: ’ادا شايد تنهنجو ٻڌل آهن.‘ چيائين ته: ’سائين، اوهان ڪٿي اهڙي ڏيو جا ٻڌل نه هجي.‘ جعفر حقيقت ۾ گجھارت جو قابل ڳولو هو. چوندو هو ته ’گجھارت چري مبارڪي آهي، يعني ته ڳولي ڪي ڳهٽي ۾ وجهندڙ آهي، حديث تي ٻڌل نه آهي، ۽ انهيءَ ڪري نڪي هوند نڪو شڪر.‘ گجھارتن ۾ جعفر ڏيري جي مهارت کان متاثر ٿي، اسان 1958ع ۾

گاجي شاھ جي ميلي (تعلقو جوهي) تي سگھڙن جي هڪ خاص ڪچهري قائم ڪئي ۽ جنهن ۾ لاڙ مان رمضان ٽالپر، لعل خان لغاري ۽ ٻيڙي فقير ڪنڀار جهڙا ڳولا مقابلي لاءِ آنداسون. وڏي ڪچهري ٿي، پر لاڙ وارن سگھڙن به مڃيو ته بيشڪ جعفر ڏيرو گجھارت جو وڏو ڳولو آهي. هي سگھڙ پوءِ سنت ٿي گذاري ويو.

* ميوو خان رند ۽ يوسف سيلرو وينل ڳوٺ فريدآباد، گاجي شاھ جي ميلي واري ڪچهريءَ ۾ جعفر ڏيري جا ساٿي هئا.

* مير محمد پٽ لال بخش پانڌياڻي لغاري، وينل واهي پانڌي (تعلقو جوهي) جنهن سان 26- جنوري 1958ع تي اسان جي پهرين ڪچهري جوهي ۾ ٿي، جڏهن سندس عمر 85 سال کن هئي. هر فن مولِي ۽ وڏو سگھڙ هو، خاص طرح کيس سهڻيون ۽ گهڻيون گجھارتون ياد هيون، ۽ پڻ گجھارت جو سهڻو ڳولو هو. فضل بن خان محمد باگائي چانڊيو وينل واهي پانڌي، عالم خان پٽ جڙيو ٻيڙ (عمر 75 سال کن) وينل 8- شاخ، ۽ ميوو پٽ پريل رجبائي ڀرڳڙي وينل 8- شاخ، اهي ٽيئي مير محمد خان لغاري جا ساٿي ۽ گجھارتن جا چڱا سگھڙ هئا. * قادر بخش چانڊيو، گجھارت جو ملوڪ سگھڙ جنهن سان 11- جولاءِ 1958ع تي اسان جي رهائ ٿي.

* ولي محمد مريدائي وينل بهاولپور (تعلقو دادو)، گجھارت جو وڏو ڳولو هو. چوندو هو ته گجھارت ڏجي ته سر رکي ڏجي. سندس لياقت ۽ قابليت جي خبر اسان سان ولي محمد جتوئي وينل ميان يار محمد (لڳ خداآباد) ڪئي.

ضلعو سانگھڙ:

* صاحب خان مري وينل ڀٽي، تعلقو سنجهورو. گجھارت جو وڏو سڄاڻ سگھڙ هو. سنه 1915ع ڌاري گذاريائين.

* غلام علي ٽالپر، وينل ڳوٺ نواب حيدر علي خان لغاري، تعلقو سنجهورو. گجھارتن جي ڪچهريءَ جو ملوڪ هو.

* جاڙو خان ڪنگراڻي مري (عمر 85 سال). وينل ڄام نندو مري تعلقو سانگھڙ. هر فن مولِي ۽ وڏو سگھڙ آهي. گجھارتون وٽس سهڻيون، گهڻيون ۽

قسمين قسمين آهن. گجھارت جي ڏيئي توڙي وهجائي ۾ پنهنجو مٿ پاڻ آهي.

* * * * * عليمر فقير مڱريو، وينل سابو، تعلقو ڪپرو، بظاهر موحدانہ تبليغ ۾ مشغول ۽ مشهور هو، پر وڏو سگهڙ هو. خاص طرح گجھارتن جي وٽس ڪمي ڪانه هئي. ساڻس ست-اٺ ڪچهريون ٿيون جن ۾ سهڻيون گجھارتون ڏنائين پر ڪڏهن به ساڳي گجھارت ٻيهر ڪانه ڏنائين. سندس تڪيه ڪلام هو ته: ’ادا، پنڊ جو ٿي ڪاڻي‘.

* * * * * لعلڻ خان لغاري (عمر 75 سال)، وينل ڳوٺ گل محمد لغاري تعلقو شهدادپور، شاعر ۽ وڏو سڄاڻ سگهڙ آهي. ڪچهريءَ جي هر فن جي ڄاڻ اٿس. گجھارتون ڏئي توڙي ڳولي. هن وقت جي وڏن ڳولن مان آهي. گجھارت ڳولڻ لاءِ جنس وار بيت ٺاهيا اٿس جي هن ڪتاب جي ’پهرئين ڀاڱي‘ هيٺ ڏنا ويا آهن. لعلڻ خان سنا سنڌائتا ڌڪ به هڻي، پر جي گجھارت بيهي ته پوءِ مٿس فوج چاڙهي، يعني ته جنس وار شين جا نالا ڪشي يا بيت چوي. ٻيڙو فقير ڪنڀار چونڊو آهي ته: ’لعلڻ خان گجھارت لاءِ ملڻي آهي‘. انهيءَ ڪري ڪو سگهڙ هوندو جو لعلڻ خان کان گجھارت ڪنهن رمز سان لڪائيندو. اسان مٿي بيان ڪري آيا آهيون⁽¹⁾ ته ڪيئن ٻيڙي فقير ڪنڀار ’ڪاڻي‘ جي پاڻي کي لعلڻ خان کان لڪائڻ لاءِ انگريزي نالو ’هاڪي‘ آندو، ڇو ته ڪاڻي ڪاڻي جي ذات لعلڻ خان کي ياد آهي. هڪ دفعي ٻيڙي فقير چيو ته: ’لعلڻ خان کان لڪائڻ لاءِ ’ملڪ‘ ’لبنان‘ جي پاڻي سان هي گجھارت ٺاهي اٿم ته:

ملڪ نه رکان سومرا، مون کي جو جو ڪو مڇڻو

يعني:

لب نان نه رکان سومرا، مون کي گهڻو ڪو مڇڻو

* * * * * بخشو خان شر، وينل ڳوٺ دليل شر، تعلقو سانگهڙ، جنهن سان گذريل ڏهن-ٻارهن سالن کان اسان جون ڪچهريون پئي ٿيون آهن. بخشو خان ڏور جو وڏو قابل ڳولو آهي. اسان جي ڪچهرين ۾ حصو وٺندي گجھارتن ڏانهن پوءِ مائل ٿيو ۽ هينئر گجھارت کي سهڻا ۽ سنڌائتا ڌڪ هڻي ڳولي ٿو.

ضلعو نوابشاھ:

ضلعي نوابشاھ ۾ گجھارتن جي ڪچهريءَ ۾ هيٺيان سگهڙ نالي وارا تي گذريا آهن:

* اوباهيو ڏاهري، وينل ڄام صاحب، تعلقو نوابشاھ، سنہ 1925ع ڌاري گذاري ويو. جاڙي خان مري جي چوڻ موجب گجھارتن جي ڳول ۾ اوباهيي ماڇي جو مٽ ڪونه هو.

* عثمان مير بحر، وينل دليل ديرو، تعلقو سڪرنڊ، پاڪستان کان اڳ گذاري ويو.

* لعل بخش شاهڻي، وينل لڳ ڳوٺ مجيد ڪيريو، تعلقو سڪرنڊ گجھارت جو خفتي ڳولو هو.

* عثمان ڪٽي، وينل ڪنڀاريون، لڳ نوابشاھ، گجھارت جي ڪچهريءَ جو سگهڙ هو.

هن وقت علي خان سنجراڻي، وينل لڳ صابو راهو، تعلقو سڪرنڊ، ڳول ۾ لعل خان لغاري جون سڪون لاهي ٿو. وارث ڪٽي وينل شهر نوابشاھ، پڻ گجھارت جي ڪچهريءَ جي سگهڙن مان آهي.

ضلعو خيرپور:

* قادر بخش راجپ، وينل لڳ ٽالپر وڏا تعلقو ٺ ري، وڏو هر فن مولِي سگهڙ هو. 1955ع کان وٺي اسان جون ساڻس ڪچهريون قائم رهيون. گجھارتن جي ڏي-وٺ ۾ به ملوڪ هو. 1966ع ۾ گذاري ويو.

* علي شير جاگيراڻي، وينل لڳ ڪنڊڙي، تعلقو خيرپور. وڏو ڏانءُ سگهڙ ۽ هڪ لائق انسان هو. ڏور جو وڏو ڄاڻو هو، پر پوءِ اسان جي ڪچهرين ۾ حصو وٺندي گجھارت ۽ سينگار ڏانهن مائل ٿيو. گجھارتون پنهنجون جوڙي ڪڪ رکي ڏنائين جي ڪچهرين ۾ بينيون. 1967ع ۾ هي سڄاڻ سگهڙ اسان کان جدا ٿي ويو.

* خدا بخش ڏيپڙ، وينل لڳ ڪنڊڙي، گجھارت جي ڪچهريءَ جي سڄاڻ سگهڙن مان هو. 1962ع ڌاري گذاري ويو.

* سبحان شاھ، وينل سناو، تعلقو گمبٽ. گجھارت جو وڏو ڳولو هو. حاجي فقير مهيسر خبر ڪئي ته: گجھارت ڏک ڇهلي ويندي هئي ۽ پاڻ تڪڙو هوندو

هو، ته وري پئي دفعي موٽي اچي گجھارت ڳوليندو هو. ڪنهن کيس هٿ جي ناهي ڏني ته ”ذات آزار ۾ خوش“ جا في الحال ڪانه پڳي. ڳوٺ ويو ته گهاٽو ڏٺائين ۽ موٽي اچي گجھارت پڳائين ته: ’چاڪي پيڙ ۾ خوش‘.

*ميوو ڦلپوٽو (عمر پنجھٺ ورهيه) تعلقو خيرپور، هن وقت گجھارت جي وڏن ڳوٺن مان آهي. وٽس گجھارتون گهڻيون آهن ۽ پاڻ به گجھارتن جو شاعر آهي. گجھارت ڳوليندو ته پاڻون کي سهڻا ۽ سنڌائتا ڏک هڻندو ويندو ۽ چڻ گجھارت تي سوار ٿيو ويندو هوندو، هن وقت گجھارت جي فن ۾ وڏو سڃاڻ سگهڙ آهي.

*حاجي فقير مهيسر، ’ڏور‘ جو شاعر آهي، پر اسان جي ڪچهرين ۾ گجھارت ڏانهن پڻ مائل ٿيو آهي. قدرتي گجھارت کي ڳولي ٿو ۽ ڪي گجھارتون پنهنجون به ڪچهرين ۾ ڏئي ٿو.

*مراد لاشاري (عمر 65 ورهيه) ويٺل لڳ ڪنڊڙي، گجھارت جي ڪچهريءَ جي سمجهدار سگهڙن مان آهي. ڏيڻ لاءِ به وٽس گجھارتون ججهيون آهن، ۽ ڳوليندو ته به جانچي سهڻا ڏک هڻندو.

*گل بهار کٽي (تعلقو خيرپور) گجھارت جي ڪچهريءَ جي سمجهو ۽ سنجيده سگهڙن مان آهي.

*گل خان جلباڻي (عمر 65 سال) تعلقو خيرپور، گجھارتن جي ڪچهريءَ جو مور آهي. سندس ويٺي ڪچهري سينگار جي ويندي. گجھارت ڳوليندو ته وڏي چڙهائي سان ڳوليندو. بس گجھارت کي پکين پئجي ويندو ۽ منڊل مچايو پيشو هوندو. گجھارت کي سندس ڏک لڳو ۽ پڳي ته پئي هٿ آيا ڪري ’ها‘ ڪندو ۽ ڪچهري تي چانئجي ويندو. گل خان جلباڻي جي ’ها‘ مشهور آهي ۽ ڪنهن کي ڪانه وسرندي.

ضلعو لاڙڪاڻو:

لاڙڪاڻي ضلعي ۾ اسان نسبتاً گهٽ ڪچهريون ڪيون آهن، گجھارتن جا نالي وارا سگهڙ جن جي اسان کي خبر آهي يا جن کي ٻين سگهڙن تسليم ڪيو آهي سي هي آهن:

*نبي بخش لاشاري گهوگهاري جو، گجھارت جي ڏيئي ۽ پڇڻي جو خفتي، جنهن سان 1955ع ۾ اسان جي ڪچهري ٿي.

* علي بخش لوهار، شهر قمبر جو، گجھارت جي وڏن سڃاڻ ڳولن مان هو. 1950ع ڌاري گذاري ويو.

* حاجي عيسو مڇي، وينل رتوڪوٽ، تعلقو لاڙڪاڻو. گجھارت جي سگهڙن مان هو.

* احمد چانڊيو گهوگهاري جو، گجھارت جي ڪچهريءَ جو سگهڙ هو.

ضلعو سکر:

* مولا بخش درزي شهر شڪارپور جو، گجھارتن جي ڪچهريءَ جو وڏو ملوڪ هو.

* واحد بخش شيخ، شهر شڪارپور جو، گجھارت جو سگهڙ هو.

* هوت مڇي، شهر روهڙي جو، گجھارت جي ڪچهريءَ جو وڏو شائق هو. ڏيڻ جو توڙي ڳول جو ملوڪ هو. سندس در سان ٽي شهر روهڙي ۾ سگهڙن جون ڪچهريون قائم هونديون هيون.

* فرید خان گڏاڻي (عمر 85 سال) وينل لڳ گهوٽڪي. هرفن مولائي سگهڙ ۽ گجھارتن جي ڪچهريءَ جو پڻ ملوڪ آهي. 1955ع ڌاري اسان جي پهرين ڪچهري ساڻس ٿي ۽ ان کان پوءِ گهوٽڪي توڙي ڳوٺ گلوپتافي (تعلقو ميرپور ماٿيلو) ۾ ساڻس ڪچهريون ٿيون. فرید خان ڪچهريءَ جو مور آهي ۽ پنهنجي گفتي جي ملوڪت سان منڊل مڇايو ويٺو هوندو آهي.

* غمتار فقير اٽساڻي مهر (عمر 75 سال) وينل تڙ چنيسر، ديهه سڇارو، تعلقو ميرپور ماٿيلو، شاعر ۽ هرفن مولائي سگهڙ آهي. 1960ع کان وٺي ساڻس اسان جون ڪچهريون پئي ٿيون آهن. وٽس گجھارتون گهڻيون ۽ سهڻيون آهن. ڳولو به چڱو آهي. جنسن جا بيت ياد اٿس.

* امين تڙت، گجھارتن جي ڪچهريءَ جي سگهڙن مان آهي. ڳوٺ گلوپتافي ۾ سردار فتح علي خان پتافي وٽ 7- مارچ 1969ع تي قائم ڪيل ڪچهريءَ ۾ امين سان اسان جي ڪچهري ٿي.

ضلعو جيڪب آباد:

جيڪب آباد ضلعي جي وڏي سگهڙ سيد شريف شاهه ۽ سهائي مڇي جون پاڻ

۾ ڳجهارت جون مقابلي واريون ڪچهريون هونديون هيون. سيد شريف شاه چونڊو هو ته 'بيشڪ علي بخش لوهار ڳجهارت جو وڏو ڳولو هو.'

* ماڻڪ خان لاشاري، وينل محرابپور جمالي، تعلقو اوستو محمد، هرفن مولِي سگهڙ ۽ وڏو قصه خوان هو. ڳجهارتن جي ڪچهريءَ جو به ڄاڻو هو. سنه 1942ع ڌاري پنجانوي سالن جي ڄمار ۾ وفات ڪيائين.

* سُهائو مويجي، وينل ميرپور پرڙو، تعلقو نل، هرفن مولِي سگهڙ ۽ ڳجهارت جي ڪچهريءَ جو وڏو ڄاڻو هو.

* سيد شريف شاه، وينل بکرڙو، تعلقو اوستو محمد، ڳجهارت جي سنڌ ملوڪ ڳولن مان هو. قنبر جي سگهڙ علي بخش لوهار سان سندس مقابلي واريون ڪچهريون هونديون هيون. ڳجهارت کي سهڻا ۽ سنڌاڻا ڌڪ هڻندو هو. 1960ع ڌاري پنجاسي ورهيه جي ڄمار ۾ گذاري ويو.

* خاقل پرڙو (عمر 75 سال)، وينل لڳ ميرپور پرڙو، تعلقو نل، هرفن مولِي سگهڙ آهي ۽ ڳجهارتن جي ڏي-وٺ جو به ملوڪ آهي. خاقل ڪچهريءَ جو مور آهي، ۽ گفتي جي وڏ-ٿڪ لايو وينو هوندو.

* پنهنون خان لاشاري (عمر سٺ ورهيه)، وينل ڳوٺ سانوڻ لاشاري، تعلقو ڳڙهي خيرو، ڳجهارت جو خفتي ڳولو آهي. چونڊ ڌڪ به هڻندو پر گهڻو ڪري ڪانبو ٻڏي ڳول ڪندو ۽ وڏي همت ۽ حرص سان ڳوليندو. سنه 1960ع کان وٺي اسان جون ساڻس ڪچهريون پئي ٿيون آهن.

ناڙي:

ناڙي (ضلعو ڪڇي، قلات ڊويزن) ۾ اسان جون ڪچهريون ڊسمبر 1968ع کان شروع ٿيون. هيٺين سگهڙن سان 'بيرون ڪيرٿر' (زمين مير شاهنواز خان شاهليائي جمالي) ۾ اسان جون رهاڻيون ٿيون، ۽ ڳجهارتن جي ڪچهري جا چڱا ڄاڻو نظر آيا.

* چنيسر خان عمراڻي، هرفن مولِي سگهڙ، ڳجهارت جو سدا ملوڪ ڳولو ۽ ناڙي جي سڀني سگهڙن ۾ سرس ۽ سوايو آهي. 28- مارچ 1969ع تي اسان جي ساڻس ڪچهري ٿي.

* غلام حيدر جويو، جنهن وٽ ڳجهارتون گهڻيون آهن، ڳولڻ کان وڌيڪ ڏيڻ جو ذوق اٿس.

* سومر خان مگسي، گجھارتن جي ڏي- وٺ ۾ بهرو وٺندو آهي.

چولستان- رحيم يار خان (بهاولپور):

بهاولپور جي ٿر واري علائقي (چولستان) توڙي ضلعي رحيم يار خان ۾ سنڌي ڳالهائيندڙ قومون رهن ٿيون جن ۾ ڪچهرين جو وڏو شوق آهي. انهيءَ ڀاڱي ۾ هوت موجي، وينل ڀنگ تعلقو صادق آباد گجھارتن جو وڏو ڄاڻو ۽ سهائي موجي جو استاد هو. اسان وڏي ۾ وڏي ڪچهري سنجرپور لڳ، محمدآباد ۾، جناب پير مبارڪ شاهه جي مدد ۽ مهرباني سان 5- اپريل 1965ع تي ڪئي جنهن ۾ هيٺيان سگهڙ گجھارت جي ڪچهريءَ ۾ برڪ نظر آيا.

*لطيف شر (عمر 65 ورهيه کن) وينل ڳوٺ جنگو، گجھارتن جي ڳول ۾ سڀني کان ملوڪ هو.

*دين محمد مهر (عمر 60 ورهيه کن) وينل بيگ مهر تعلقو صادق آباد، وٺ گهڻيون گجھارتون هيون جي ڪچهريءَ ۾ ڏنائين.

*صالح محمد شيخ (عمر 30 سال) وينل ٽپي، نوجوان سگهڙ جنهن گجھارتن جي ڏي- وٺ ۾ گهڻو بهرو ورتو.

فن گجھارت جي اهميت ۽ افاديت:

گجھارت ادب ۽ ثقافت، لغت ۽ حڪمت (دانائي) جي ڳوڙهي رهاڻ آهي. گجھارت بابت مخدوم محمد زمان صاحب جي هي راءِ بالڪل صحيح ۽ وزندار آهي ته: ”گجھارت جيئن سنڌي ۾ آهي اهڙيءَ طرح ڪنهن ٻيءَ زبان ۾ شايد ئي هجي“ ۽ ”گجھارت کي سنڌي ادب جي جان ڪئي چئجي.... ته بيجا نه ٿيندو“⁽¹⁾. اسان واضح ڪري چڪا آهيون ته تجنيس ۽ تلميح گجھارت جا ٻه مکيه پهلو آهن: اهي ڄڻ ٻه ٽپا آهن جن تي گجھارت جي اڏاوت ٿيل آهي، يا ٻه پر آهن جن سان گجھارت اڏامي ٿي. معاني ۽ بديع جي لحاظ سان تجنيس ۽ تلميح جون صنعتون خاص اهميت رکن ٿيون. بيشڪ گجھارت هڪ نهايت ڳوڙهو ۽ شاندار فن آهي، ۽ سنڌي علم ادب جو هڪ اهم ۽ نتيجي خيز سرمايو آهي. گجھارتون

⁽¹⁾ مخدوم محمد زمان طالب الموليٰ: ”سنڌي سلوڪ ۾ گجھارت“، نئين زندگي، اپريل 1951ع.

عوامي ڪچهرين جي سونهن ۽ سگهڙن جي وندر ورونهن جو ذريعو پئي رهيون آهن. اهو گجھارتن جي اهميت ۽ افاديت جو نمايان مگر هڪ پهلو آهن. گجھارتون عام تعليم ۽ تربيت جو هڪ موثر ذريعو آهن جن سان هڪ ته تاريخي واقعن ۽ قصن، نينهن جي نياپن ۽ ڏوراپن، سلوڪ ۽ نصيحت جي گفتن، بلڪ زندگي جي هر شعبي بابت دانائيءَ جي نُڪتن جي پرک پروڙ ۽ واقفيت حاصل ٿئي ٿي، ۽ ٻيو ته گجھارت ڏيڻ ۽ ڳولڻ سان سوچ ۽ ويچار جي ذهني مشق ٿئي ٿي ۽ سنڌي لغت جي ڄاڻ وڌي ٿي.

هن ڪتاب جي پهرين ٽن بابن هيٺ⁽¹⁾ ڏنل گجھارتن مان معلوم ٿيندو ته ڪيتريون ئي گجھارتون قدرت جي ڪارنامن، قديم قصن، ۽ مختلف تاريخي واقعن تي سٽيل آهن، جن سان معلومات وڌي ٿي، ۽ اهو پڻ واضح ٿئي ٿو ته سنڌ جي سگهڙن جي ڄاڻ جو دائرو ڪيترو نه وسيع هو جو گذريل دؤر جي ڪيترن ئي انوڪن اهڃاڻن تي گجھارتون سڻيائون. سندن اها تاريخي ڄاڻ بخت نصر ۽ بني اسرائيل ۽ سڪندراعظم جي اهڃاڻن کان وٺي ويندي هن دؤر جي تاريخي واقعن تائين پهچي ٿي. ميان غلام شاهه ڪلهوڙي جڏهن ڪڇ تي ڪاهه ڪئي تڏهن ’جھاري‘ جي ٽڪر تي جنگ لڳي جنهن ۾ پيمجي جاڙيجو بهادري سان وڙهيو پر مارجي ويو. ڪنهن سگهڙ هڪ بيت چيو ته:

پُڄ پُڄيئي وڃ ۾ انوري اٽڪيا پيمجي جهارو ملهائيو مڙيو نه ماڳا
انهيءَ ٿاڻي تي گجھارت آهي ته:

نرنان ذاتين سين مال جن تي پوک جا ڪيا
يعني: پيمجي جاڙيجن سين ٽڪرن تي ڳاهه ڪيا
بي هڪ گجھارت آهي ته:

’شهوئون نارنان آئي، فقير ڏي ويئي
يعني: نيرون-ئون نابينا آئي، سرفراز ڏي ويئي.

هن گجھارت ۾ شهر نيرون (حيدرآباد) ۽ سرفراز جو نالو ڪنيل آهي، ۽ ٿي سگهي ٿو ته هن گجھارت جو تعلق ميان سرفراز ڪلهوڙي جي دؤر جي

ڪنهن واقعي سان هجي. اهو واقعو وسري چڪو آهي پر گجھارت ان جي اهڃاڻ کي محفوظ رکيو آهي.

ڪن گجھارتن ۾ ڪن ڪنهن قصن ۽ ڪهاڻين جا اهڃاڻ سمائيل آهن، جن جي ذريعي انهن قصن ۽ ڪهاڻين بابت معلومات ۾ اضافو ٿئي ٿو. مثلاً 'ڪان سجان' بابت ڪهاڻيون هلندڙ آهن، پر هيٺين گجھارت مان معلوم ٿئي ٿو ته 'ڪان سجان' پٽ هو 'سجي ڪارياڻي' جو:

اي ميان نرنان! نه تون نرنان جهلين نه پنهنجو پلين،
هو نارنان پنهنجي سڪيو، جو نرنان چنيو، نرنان ڪري،
تنهن ڪي نرنان ڪيئن پنهنجو ڪندو.
(نرنان = سجي ڪارياڻي، نرنان = ڪان سجان، پنهنجو = پٽ،
نارنان = چڱي، پنهنجي = ڪار، نرنان = ميهار، هار، نرنان =
گلدار، گل ڌار، نرنان = خاوند، پنهنجو ڪرڻ = صبر ڪرڻ <
ڪمڻ > ڪمندو).

اي ميان سجي ڪارياڻي! نه تون ڪان سجان جهلين نه پٽ پلين
هو چڱي ڪار سڪيو، جو هار چنيو، گل ڌار ڪري
تنهن کي خاوند ڪيئن ڪمندو!

'ممتاز ۽ ماه طلعت' جي افساني بابت گجھارت آهي ته:
ساز وڃي نرنان جاڳي، نارنان ڪاڻي،
مردنگ وڃي ممتاز جاڳي، ماه طلعت ڪاڻي.

هيٺيون گجھارتون عمر-مارئي جي قصي جي ڪن ٿاڻن کي روشن ڪن ٿيون. عام روايت آهي ته 'ڦوڳ' وڃي عمر سومري کي چوري چاڙهيو هو، پر هيٺين گجھارت ۾ جڪري نالي چغل جو نالو ڪنيل آهي.
مڇي ڪاڇ ڪيو، نه ته عمر نالو ٿي نه.

(مڇي = جڪري < جڪري، ڪاڇ = جونو < جوڻ، نالو = اچڻو)

يعني: جڪري جوڻ ڪيو، نه ته عمر اچڻو ٿي نه.

بادشاهه عمر سومرو عادل هو جنهن ڪابه خيانت نه ڪئي ۽ مارئي کي امانت سمجھي پنهنجن مائٽن ڏانهن موٽايائين. انهيءَ حقيقت تي هيٺين گجھارت

شاهد آهي ته:

عمر شهر ڪانه، وٺي شهر ساڻ مارئي.

يعني: عمر جو هي ڪانه، وٺي امان ساڻ مارئي.

قصن ۽ ڪهاڻين کان سواءِ گجھارتون زندگي جي هر شعبي تي سنڀل آهن: بزم ۽ رزم، محبت ۽ مجاز، سلوڪ ۽ دانائي ۽ روزمره جا تجربا ۽ احساسات مڙهي گجھارتن جو موضوع ۽ مضمون بنيا آهن، جن جي پھڻ پروڙن سان عقل ۾ اضافو ٿئي ٿو. مثلاً سورھياڻي ۽ بهادري جي اھڃاڻن بابت ھينين گجھارت اثر آميز آھي:

لوھ جا لڳن، پڪي چين، نر نان اچيو ان جا ٿين

يعني: ڪان لڳن، ڪاٺڙ چين، سورھيه اچيو ٽڪر ٿين

ھينين گجھارت پڻ جنگنامي جي آھي ته:

ھو جي پڪي آڻيا، ڪري ڪپڙا وات

اچي پڇيائون رات، ته نالا جنگ جا ڪٿي؟

يعني ته: ھو جي گجھون آڻيون ڪري ڳاڙھا وات

اچي پڇيائون پريات، ته محب مارا ٿا ڪٿي؟

محبت ۽ مجاز جي مضمون ۾ ھينيون گجھارتون دلپذير آھن:

ڪپڙي دل عجيب، ان جي مور نه ٿئي.

يعني: رلي دل عجيب، پلي مور نه ٿئي.

نالو تو وٺ ناھي، آءُ ڪاڇ جي ڇا ڪريان.

يعني: محبت تو وٺ ناھي، آءُ ٽڪي ڇا ڪريان.

ٿڙ لڳن جيڏيون، جو مرد نه مڪائون

انھن کي آئون، من ڳھ لڳي آھيان!

(ٿڙ= ڪيهي (نالو ڳوٺ يا ٿڙ جو)، مرد (جو نالو)=

سلام، ڳھ= ڪڙي).

ڪيهي لڳن جيڏيون، جو سلام نه مڪائون

انھن کي آئون، من ڪڙي لڳي آھيان!

محبت جي مضمون ۽ قدرت جي نظاري جي گجھارت آھي ته:

نالآ آيا نالن وٽ ڪي وڪر جون وٺڻ

(نالآ = پونٽر، نالن = گلن، وڪر = سَنا، وڪر جون = سناون

< واسناون)

پونٽر آيا گلن، وٽ ڪي واسناون وٺڻ.

روزمره جي زندگي ۾ باهمي تعلق ۽ لڳ لاڳاپي بابت گجھارت آهي ته:

ٻولي ڪجي ان ڪي جيڪو ٻولي ڪري

جيڪو ٻولي نه ڪري، تنهن ڪي ٻولي ڇا ڪجي!

يعني: عرض ڪجي ان ڪي جيڪو عرض ڪري

جيڪو عرض نه ڪري تنهن ڪي عرض ڇا ڪجي!

سلوڪ ۽ توڪل جي موضوع تي گجھارت آهي ته:

الله ذات آهي، نوڪر اٿس ئي ڪونه، پر جي نالو ٿئي.

(ذات = ڏيڻو < ڏئي ٿو، نوڪر = ڪمي، نالو = راضي)

يعني: الله ڏئي ٿو، ڪمي اٿس ئي ڪانه، پر جي راضي ٿئي.

. تاريخي واقعن ۽ قصن ڪهاڻين جي ٿاڻن، رزم ۽ بزم جي اهڃاڻن، ۽

روزمره جي زندگي جي مختلف شعبن بابت معنوي نُڪتن ۽ نزاکتن جي آئيني

کان سواءِ، گجھارت سنڌي لغت جو خزانو بلڪ سانچو آهي، جنهن ۾ انوکا

لفظ پيا اٿلن پتلن ۽ نئين سر سموهجي استعمال ٿين. بيشڪ گجھارت سنڌي

لغت جي ڪاڻ جي کوٽائي جي هڪ نهايت موثر مگر پيچيده ڪَل آهي، جنهن

مدت مدید کان پئي انوکن لفظن ۽ محاورن جي هيرن ۽ لعلن کي کوٽيو، ونڌيو

۽ ڇمڪايو آهي. هن فن جي ذريعي سنڌي لغات جي پڇ-گهڙ ۽ وڍ-ٽڪ سان

سنڌي ٻولي جو نت نئون مواد اُڄرندو رهي ٿو، ۽ انهيءَ صيقل ڳيريءَ سان

سنڌي لغت جو سرمايو وڌيڪ پختو ۽ پائيدار ٿيندو رهي ٿو.

روايتي رنگ ۾ گجھارتن کي ڳولڻ لاءِ لغت جي وڏي سرمايي ۽ سامان

جي ضرورت آهي. جنس جنس جا نالا ۽ ٻولي جا انوکا انوکا الفاظ ’پاون‘ جي

پوش ۾ ڍڪجن ٿا، جن جي ڳولڻ ۽ ڪولڻ لاءِ لغت جي جهان ۽ جنسار تي نظر

رکڻي آهي. ’گجھارت جي پڇڻي‘ خاطر سگهڙن جيڪو سنڌي لغت جو خزانو

کوليو ۽ ڦوليو آهي، تنهن جو اندازو قدرتي هن ڪتاب جي ’پهرئين ڀاڱي‘ مان

ڪري سگهجي ٿو. شين جي هر جنس ۽ صنف، ۽ ڳالهه جي هر ٿاڻي ۽ اهڃاڻ متعلق سنڌي لفظن جو ذخيرو وڏو وسيع آهي، جنهن جو اندازو فقط اهوئي ڪري سگهندو جنهن گجھارت ڳولي هوندي. ڪنهن لفظ يا معنيٰ جي ڄاڻ جي باوجود، جڏهن ماڻهو هر معنيٰ لفظ يا معنوي ٿاڻي جي تلاش ڪري ٿو ته سنڌي لغات ۾ مترادفات ۽ متعلقات جو ميدان ايڏو وسيع لڳي ٿو جو ڀانئجي ته پهچڻ پيڻي ڪانهي. سنه 1950ع ۾ ڪراچي شهر (صدر) ۾ مرحوم سليمان ٻُري جي ڊيري (ڪير مڪڻ جي دڪان) تي هڪ ڪچهري ٿي جنهن ۾ هڪ سگهڙ (جنهن جو نالو ياد نه رهيو آهي) گجھارتون ڳوليندي هر جنس جي لفظن ۽ نالن جا اُتار لائي ٿي ڇڏيا. کيس ٻڌي آءٌ پهريون ڀيرو سنڌي لغت جي وسعت کان نهايت متاثر ٿيس. ان موقعي تي ڪنهن هي گجھارت ڏني ته:

جند جي ليلان ڪونئرو حاڪيماڻو ڏي.

مون کي فوراً خيال آيو ته: 'جند' (چڪي) متعلق نالا محدود آهن ۽ گجھارت جو پاڻو 'جنڊي جي' آهي جو وِتر جند متعلق لفظن کي محدود ڪري ٿو. هاڻي ڏسان ته سگهڙ 'جند جي' لحاظ سان ڪهڙا لفظ ٿو ڪڍي! اهو خيال ڪري آءٌ ڀنو پينسل تيار ڪري وينس، ۽ هن سگهڙ جيڪي لفظ پئي چيا سي تڪڙا تڪڙا لکندو ويس حالانڪ سڀ لکي ڪونه سگهيس. ان وقت جي اها يادداشت هن طرح آهي: جند جي = ڳري، ڳاري، ٻُڪي، هلڪي، ڳوري، ڪُتي، رتي، سوڙهه، جهٽ-پٽ، گهمري، ٻُهاري، ڪوسڙي، ڪاڻي، ڪهي، چٽي، موڙي، ڦيري، اُبتي، سبتي، هٿي، اڏاڻي، جوڻي، اڏاڻي، اڪڙي، تڙي، لوڏ، اهوڙ، ليڪ، وٽ، پٽي، مڪڙي، هيٺين، مٿين، ڪُمر، ماڻ، گني، پيٺي، لتي، ننڊ، ڳهر، اوجھراڻي، نائي، ڪڻ، لپ، مٺ، ڪاڻي، ڦٽي، ڦاٽي، ڦٽي، ٽڪري، ڪڪري، جھري، ڀڳي، زخمي، اُسوئي (اُس ۾ ڇڏڻ)، ٻجھ، ٿاڻي، مڪاڻي، چڪي.... پر انهن ڌڪن تي گجھارت نه ڀڳي، ۽ آخرڪار 'گهرڪي' تي ڀڳي. جند جي 'گهرڪي' ۽ حاڪيماڻو (يعني حاڪم جو) 'اُمن'. يعني:

گهرڪي ليلان، 'ڪونئرو اُمن ڏي'.

انهن لفظن ٻڌڻ کان اڳ وهر گمان ۾ ئي نٿي آيو ته ڪو ’جند جي‘ متعلق به ڪي ايترا لفظ سنڌي ۾ موجود آهن. گجھارتن ذريعي اسان کي سنڌي لغت جا اهڙا ته انوکا لفظ معلوم ٿيا آهن جن جي اڳ خبر ئي ڪانه هئي. مثلاً مومل راڻي جي گجھارت آهي ته:

هڏو ڏٺي ته گاه نه ڪيئي.

هڏو ’ڪوشڪ‘ ۽ گاه ’ڪوٽڪ‘ آهي. ڪوٽڪ گاه ته معلوم آهي پر اهو معلوم نه هو ته ڪو وه يا مک واري هڏي کي ’ڪوشڪ‘ چئبو آهي. مومل (يا ڪو ٻيو) راڻي کي ٿو چوي ته، ڪٿ تي به گڏ ستل ڏسي ڪنهن ۾ ڪوشڪ ڏٺو هئي ته ڏک هئي ڪي ٿڪ (ٿڪرا) نه ڪيئي:

ڪوشڪ ڏٺي ته ڪي ٿڪ نه ڪيئي.

لعل خان لغاري گجھارت جو وڏو ڳولو آهي ۽ لفظن جو وٽس ڀرپور خزانو آهي. سنه 1956ع ۾ پير حسن بخش جي ميلي تي (ڊنڙو، تعلقو شهدادپور) اسان ادبي محفل ڪئي جنهن ۾ گجھارتن جي ڪچهري هلي. ٻيڙي فقير ڪنڀار ان موقعي تي هيٺين گجھارت لعل خان کي ڏني ته:

عمر انهيءَ جاءِ تي مارو مون لاءِ ڪاڻي ذات ڪن.

لعل خان وٽ ڪاڻي ڪاڻي جي ذات هڪ بيت ۾ ٻڌل آهي. لعل خان بيت چيو ۽ ٻيا به ’ڪاڻي‘ جا گهڻا ڏک هنيا پر گجھارت ڪانه پڳي. ٻيڙي فقير لڪ خاطر ڪنڀارن جي ڌنڌي مان ’اڏهڻي‘ نالي ڪاڻي گجھارت ۾ آندي هئي. ’اڏهڻي‘ يا ’ڏڪ‘ اها ڪاڻي آهي جا ڪنڀار وڏن ٿانون (ماتي، مٿ يا دلي) کي ٺهي پورو ڪري، زمين تي رکڻ وقت اندرين پاسي کان اڀي ٿيڪ طور ڏيندا آهن ته تانوَ پنهنجو پاڻ جهلي اڻو ٿي بيهي. هر تانوَ کي گهٽ ۾ گهٽ ٻه اڏهڻيون اينديون. گجھارت جي پاوَڻ جي لحاظ سان، ڪاڻي = اڏهڻي < او + ڏهڻي، ذات جا = گهمرا. مارئي تي عمر کي چوي ته:

’عمر انهيءَ جاءِ تي مارو مون لاءِ او ڏهڻي گهمرا ڪن‘

انوکن لفظن کان سواءِ، اصطلاح ۽ محاورا پڻ گجھارتن ۾ سموهيل آهن. مثلاً زماني جي حالات بابت گجھارت آهي ته:

شهر لڳو ماڻهو ذات ٿيا

يعني: سن لڳو ماڻهن ساءِ مٽيا

ذات جا 'سامتيا'، 'سن لڳو' يعني 'چوڏهين سن جو اچڻ'. سنڌ تي انگريزن جي قبضي ۽ تالپورن اميرن جي حڪومت جي پڄاڻي ۽ آزادي جي خاتمي سان، ملڪ ۾ پنهنجي راج رسر موجب فيصلو ٿيو ۽ نوان قاعدا قانون رائج ٿيا. 1259ھ ۾ انگريزن سنڌ تي قبضو ڪيو ۽ ايندڙ چاليهن سالن ۾ سندن تسلط پورو ڄمي ويو. يعني ته سن 1300ھ بعد، چوڏهين سن (صدي) جي شروعات سان اهو نئون اثر نمايان طور نظر اچڻ لڳو، جنهن جو احساس سنڌ جي عوام کي شدت سان ٿيو ۽ چوڏهين سن کي ننڍائون ۽ شڪ جي نگاه سان ڏنائون. سگهڙن ان جو اظهار مٿين گجھارت ذريعي ڪيو.

مواد جي سمبڙ ۽ ترتيب:

پهريون اديب جنهن هن اعليٰ فن جي افاديت محسوس ڪئي سو هو ڪوڙومل چندنمل ڪلڻاڻي، جنهن سن 1888ع کان اڳ (اندازاً 87-1885ع وارن سالن ۾) گجھارتون گڏ ڪرڻ شروع ڪيون ۽ هن موضوع تي ڪتابڙو مرتب ڪيائين. تاريخ 1- جنوري 1888ع تي ان ڪتابڙي جو ديباچو لکيائين، جنهن ۾ چوي ٿو ته:

”سنڌ ۾ گهڻن ماڻهن کي خصوصن بهراڙيءَ ۾ گجھارتن جو ڏاڍو شوق آهي. رڳو اڻپڙهيل ۽ دهقاني ماڻهو، پر بعضي وڏا ماڻهو به گجھارتن سان اهڙيءَ طرح دل وندرائيندا آهن جيئن چوپڙ يا پتن جي راند سان. ميلن ملاڪڙن ۾ گهڻا گجھارتي اچي گڏ ٿين ٿا ته اتي ڪي شوقين ماڻهو سڄيون راتيون انهيءَ وندر ۾ گذارين. گهڻن ماڻهن چيم ته گجھارتون گڏ ڪري ڇپايو ته چڱو ۽ مون پاڻ به ڏٺو ته ماڻهو اڻپڙهيل ۽ دهقاني سڏجن ٿا سي ڪيئن پنهنجو عقل ويڙهائين ۽ خيال ڊوڙائين ٿا ۽ پاڻ وندرائين ٿا سا ڳالهه ته گجھارتن مان معلوم ٿئي ٿي، پر انهن ۾ گهڻا نوان نوان لفظ ٿا ڏسجن، تنهنڪري جي گڏ ڪري ڇپائبيون ته سنڌيءَ جي به ڪجهه واڌ ٿيندي، پوءِ حيدرآباد ۽ ڪراچي ضلعن ۾ گهمندي انهن جي گڏ ڪرڻ ۾ پيس.“

اهڙيءَ طرح هن سڄاڻ اديب گجھارتن جي اهميت محسوس ڪري حيدرآباد ۽ ڪراچي ضلعن مان پنج سؤ گجھارتون گڏ ڪيون، جن مان چونڊ ڪري ٽي سؤ ٽيهٺ گجھارتون سرن وار مرتب ڪري انهن جي پڇڙي ۽ مطلب سميت ”سنڌي گجھارتون“ نالي ڪتابڙي ۾ ڇپايائين⁽¹⁾.

انهيءَ ساڳئي دؤر ۾ سنڌ جو هڪ وڏو سڄاڻ سگھڙ رمضان فقير واڍو (ذات جو لاکو وينل پنجمورو تعلقو هالا) سامائو، جنهن سنڌي سگھڙپائي جي هرفن ۾ طبع آزمائي ڪئي. هو پاڻ سگھڙ شاعر هو، جنهن پنهنجون گجھارتون جوڙيون جن مان اڪثر منظوم هجڻ ڪري سگھوئي سگھڙن ۾ عام مشهور ٿي ويون. رمضان فقير اهي گجھارتون هڪ جدا ڪتابڙي ۾ مرتب ڪيون جو هن فن ۾ پهرئين تصنيف آهي، ۽ هن وقت قلمي صورت ۾ موجود آهي. اهڙيءَ طرح ٻئي ڪنهن سگھڙ گجھارتون گڏ ڪيون جي آڳاٽو هريسنگ (سکر) ۽ پوکرداس (شڪارپور) ڪتب فروش طرفان شايع ٿيون. پاڪستاني دؤر ۾ محترم عبدالڪريم سنديلي ڪتاب ’وينجهار‘ ۾ هڪ باب گجھارتن تي لکيو ۽ گجھارتون درج ڪيون، ۽ پوءِ مرحوم عبدالحسين شاهه موسوي پنهنجي ڪتاب ’سرهاڻ‘ ۾ گجھارتون درج ڪيون، انهن مڙني ڪوششن ۾ ڪوڙمئل جي ڪوشش سڀ کان اول ۽ اهم هئي.

مٿيان ڄاڻايل ٻه پهريان ذخيرا گجھارتن جي هن ڪتاب مرتب ڪرڻ وقت اسان کي نه ملي سگھيا. اسان سنئون سڌو سگھڙن وٽان مواد ميڙيو. 1951ع کان 1956ع واري عرصي ۾ اسان پنهنجي ذوق شوق سان مختلف ماڳن تي ڪچهريون ڪندي ڪافي گجھارتون گڏ ڪيون، ۽ سنه 1957ع ۾ جڏهن بورڊ طرفان ”لوڪ ادب تجويز“ منظور ٿي ته اسان هن تجويز هيٺ گجھارتن بابت جدا هڪ خاص ڪتاب رٿيو ۽ تعلقيوار ڪارڪنن کي هدايتون ڏنيون ته گجھارتون گڏ ڪري موڪلين. اهڙيءَ طرح ڪنهن حد تائين سنڌ جي هرياڱي ۽ ضلعي مان گجھارتن جو مواد دستياب ٿيو.

جڏهن اهو مواد مرڪزي آفيس ۾ پهچڻ لڳو ۽ زير مطالع آيو ته بنده

(1) اسان جي آڏو هن وقت سنه 1901ع وارو ڇاپو آهي جو ”قيصريه پريس حيدرآباد سنڌ“ مان شايع ٿيو. ٽي سگھي ٿو ته ان کان به اڳ ڪو ڇاپو شايع ٿيو هجي.

راقم محسوس ڪيو ته گجھارت هڪ نهايت ڳوڙهو فن آهي ۽ جيسيتائين آءُ بذات خود هن فن کان پوريءَ طرح واقف نه ٿيندس تيسيتائين ’لوڪ ادب تجويز‘ جي ڊائريڪٽر جي حيثيت ۾ گجھارتن جي ڪتاب کي ڪماحقه مرتب نه ڪري سگهندس. انهيءَ ڪري جيتوڻيڪ گجھارتن سان اٽس اڳ هو مگر 1958ع کان وٺي هڪ طالب علم جي حيثيت ۾ گجھارت کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪيم ۽ ٽن سالن (1958-1960ع) جي عرصي اندر ڪچهرين ۾ سگهڙن سان ڏي-وٺ ڪندي، گجھارتن جو مطالعو پختو ٿيو. گجھارت ڳولڻ توڙي پنهنجي طرفان گجھارت ٺاهڻ جي لياقت پيدا ٿي. ٻيڙي فقير ڪنڀار کي، جو اڳ ڏور جو سگهڙ هو، گجھارت جو شوق ڏياري پنهنجي ذاتي ڪچهرين ۾ رفيق بنايو ويو، جنهنڪري گجھارتن ۾ ڏي-وٺ جي مشق ٿيندي رهي ۽ سنه 1960ع تائين فن گجھارت جي هريهلوءَ جي پوري پرک پروڙ پئجي وئي.

انهيءَ ڪوشش ۽ ڪشالي بعد سنه 1961ع ۾ گجھارتن جي مواد جي چڪاس ۽ چنڊڇاڻ تي توجه ڏنو ويو. پنهنجي ذاتي ميٽريسيٽ سميت ڏهن هزارن کان وڌيڪ گجھارتون قلمبند ٿيل مواد ۾ ڪٺيون ٿيون. ڪيتريون ئي ساڳيون گجھارتون جدا جدا ڪارڪنن کان لکجي آيون ۽ پڻ ڪي ساڳيون گجھارتون جزوي ٿيرگهين سان لکجي آيون. اهڙين گجھارتن کي پيٽي هڪ قابل قبول گجھارت قائم ڪئي وئي. انهيءَ چنڊڇاڻ بعد اندازاً پنج هزار کن مستقل گجھارتون وڃي بيٺيون جن تي تنقيدي نگاهه وجهڻ سان ڪي ائپوريون، ڪي غير معياري ۽ ڪي مبهم نظر آيون جن کي ڇڏي باقي صافي طور 2674 گجھارتون هن ڪتاب لاءِ چونڊيون ويون جي متن ۾ شامل آهن. مطالعي ۽ پيٽ سان معلوم ٿيندو ته هن ذخيري ۾ ڪوڙيمل جي ڪتاب واريون توڙي ٻيون پوءِ شايع ٿيل اڪثر گجھارتون (قدري روايتن جي اختلاف سان) اچي ويون آهن. سگهڙ رمضان وادي جون ڪي گجھارتون پڻ سگهڙن وٽان مليون جي هن ذخيري ۾ شامل آهن.

فن گجھارت جي اعليٰ معيار جي لحاظ سان هن ذخيري ۾ اڃان به ڪيتريون ئي ڪچيون ٿڪيون گجھارتون موجود آهن، پر اسان عمداً ۽ ارادتاَ

اهي شامل ڪيون انهيءَ لاءِ ته جنهن دؤر ۾ هيءُ گجھارتون گڏ ڪيون ويون انهيءَ ۾ گجھارتن جي ڏي-وٺ جو جيڪو چالامان هو تنهن جو قدرتي صحيح اندازو ڪري سگهجي. انهيءَ لحاظ سان هن ڪتاب ۾ گجھارتن جو شامل مواد موجوده عام روايتي رنگ جو آئينو آهي.

گجھارتن جي هيڏي وسيع مواد کي سهڻي ترتيب ڏيڻ هڪ اڻانگو ڪم هو. اسان اول ’گجھارتن جي پڇڻي‘ واري مواد کي ڪتاب جي ’پهرئين ڀاڱي‘ هيٺ ’ڀاون‘ جي لحاظ سان ’الف-بي وار‘ مرتب ڪيو آهي، انهيءَ لاءِ ته جنهن به ’ڀائي‘ جي پڇڻي جو مطالعو ڪرڻو هجي ان کي آساني سان لهي سگهجي. خود گجھارتن کي انهن جي پڇڻين سميت ڪتاب جي ’ٻئي ڀاڱي‘ ۾ سر وار ڪري رکيو ويو آهي: مختلف سُرَن هيٺ هر هڪ داستان (سسئي-پنهنون، عمر-مارئي وغيره وغيره) جي شروع کان آخر تائين ڳالهه جي مکيه ٿاڻن ۽ اهڃاڻن جي سلسلي موجب گجھارتن کي مرتب ڪيو ويو آهي. انهيءَ سلسليوار سٽاءِ ۽ ترتيب سان اميد ته هيءُ ڪتاب گجھارتن جي مطالعي لاءِ مفيد ثابت ٿيندو.

ڪوئيٽا

ن.ب.

4- سيپٽمبر 1969ع

متن

بجھارتون- 1

گجھارتن جي پڇڻي

گجھارت جي 'پائي' ۾ لڪل نالي وٺڻ يا انهيءَ نالي کي واءِ لڳڻ سان گجھارت پڇي پوندي، تنهنڪري سگهڙ ۽ ڳولا، اڪثر نالن جون ڪنڌيون پاڻ وٽ ياد رکندا آهن. انهيءَ ترڪيب سان گجھارت وسڻ وٽائڻ بچي ڪانه سگهندي آهي، جيئن ته گجھارت جي 'ڳول' ڏکي آهي، تنهنڪري سگهڙن نه فقط جداجدا جنسن جي نالن ياد ڪرڻ تي ڌيان ڏنو پر هنن انهن نالن کي آسانيءَ سان ياد ڪرڻ لاءِ بيت جوڙيا، ته گجھارت کي ڳولڻ ۾ سولائي ٿئي. هن ڀاڱي ۾ گجھارت جي مشهور ڄاڻن جي زباني قلمبند ڪيل نثر توڙي نظم جي ڪنڌين کي شامل ڪيو ويو آهي.

گجھارتن جا 'پاوا' ٻن قسمن جا آهن، (1) نالا يا اسم ۽ (2) نالن جو صفتون. نالن ۾ ماڻهن، ذاتين، ساهوارن، جيتن، پڪين، گاهن، پوکن ۽ شهرن وغيره جا نالا اچي وڃن ٿا، صفتن ۾ 'جا'، 'جو'، 'جون'، ۽ 'جي' اچي وڃن ٿا، مثلاً 'اَب جا'، 'گاهه جو'، 'جَر جون' ۽ 'اڪ جي'، انهن پاڻن جي پڇڻيءَ جون ڪنڌيون پڻ انهيءَ سلسلي موجب ترتيب ڏيئي رکيون ويون آهن. پڇڻي يا ٻول جو 'بيت' آخر ۾ ڏنو ويو آهي. اهو سمجهڻ ضروري آهي ته ڪنهن به 'پائي' بابت چيل 'بيت' ۾ انهيءَ پائي جا نالا توڙي صفتون اچي وڃن ٿيون، مثلاً 'اُپ' تي چيل بيت ۾ نه صرف 'اُپ' جا نالا اچي وڃن ٿا، مگر اُپ جون صفتون توڙي فضائي شيون شامل آهن.

آسانيءَ خاطر مُڪ پاوا، عنوان طور 'الف-بي' وار رکيا ويا آهن ته پڙهندڙ سولائيءَ سان ڪنهن به 'پائي' جي پڇڻي معلوم ڪري سگهي. شروعات 'الف' سان ڪئي وئي آهي، جنهن ۾ اُپ، اڌ سڌ، اڪ، اکر مڪيه پاوا آهن. اهڙيءَ طرح 'بي' ۾ وري انهيءَ اکر سان شروع ٿيندڙ 'مڪ پاوا' ساڳي ترتيب موجب ڏنا ويا آهن. ظاهر آهي ته هن ڀاڱي ۾ گجھارتن جا سڀئي 'پاوا' ۽ انهن جون پڇڻيون شامل نه آهن، صرف اهي 'مڪ پاوا' ۽ انهن جون پڇڻيون سگهڙن وٽان وقت سر ملي سگهيون، سي شامل ڪيون ويون آهن.

اُپ

1. اُپ جا نالا: آسمان، آکاس، عرش.
2. اُپ جا: تارا، ٿيڙو، ستارا، لُڌا، گرھ، ڏينهن، اُپريا، لڻا، لڙيا، ڪڪر، بادل، وسڪارا، طبق، اول، ڳڙا، گولا، نڪت، چوها.
3. اُپ جو: نڪت، عڪس، وهائو، وڇون، پتون، کوه، تنگر، قطب، سج، چنڊ، زحل، مشتري، زھرو، منڊل، جھڙ، وڏڙ، اوھيرو، مينهن، وسڪارو، چمڪاٽ، نڪاءُ، ڌڪاءُ، ڪوهيرو، جھولو، طوفان، لُڙ، نيرو، پِنو، وُڻو، ڏانگڙو، مينگھ، ملھار.
4. اُپ جون: ڪتيون، راسيون، راتيون، پينگھون، ماريون، چاڻو، ڦڙيون، ملھارون، اوريڪون، هوائون، اُلهيون، هرڻ ڪڏيون، نوايون، پيڙيون، ڪيڙون، منيون.
5. اُپ جي: ڪنڍي، ڪت، روءِ، وڇ، انڊلڻ، برسات، بارش، بوند، گوڙ، کنوڻ، بجلي، ڪار، جهڪ، پَني، اوريڪ، هوا، لُڪ، لڪ، سردي، چِت، گرمي، واڇ، ڪاراڻ، لَس، ڪڪري، واڏري، ماڪ، پولا، تترڪڙي، ڳاڙهاڻ، ساوڪ، وِس، صفائي، اندوڪار.
6. اُپ جو بيت⁽¹⁾

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
 سانوڻ، سورج، سهڻو سارنگ، ميرُون، ميگه ملار چوان،
 ڪڪر، ڪارپ، قمر، چنڊ، چانڊوڪي، چهروچار، چوان،
 ٿيڙو، مَنيون، مينهن، مَلارو، ڪتي، قطب، ڪاڙهو، ڪار چوان،
 آگر، آڙنگ، اُپريو، ڪنڍي، ڪڙي، حوت، دلودلدار چوان،
 لائ، لڙاٽ، نڪت، نيرو، پيسرو، پارو، ماڪ، وُڻي مهندار چوان.

(1) ڇيل لعل خان پٽ علي بخش پٽ جيئندو، پاڙو سنجراڻي لغاري، ويٺل ڳوٺ گل محمد لغاري لڳ استيشن سرهاري تعلقو شهدادپور، اندازاً سنه 1895ع ڌاري ڄائو، سندس وڏا اصل ڏيري غازي خان جا ويٺل هئا، پوءِ لڏي اچي ڳوٺ غلام شاھ لڳ سکر ۾ ويٺا، پر دريا جي پاڻڻ ڪري لعل خان لڏي نانائي ڳوٺ گل محمد لغاريءَ ۾ ويٺو ۽ شادي به اتي ئي ڪيائين، سندس ڪلام جو گهڻو حصو سرائڪيءَ ۾ آهي، جو محل فقير جي تتبع ۾ چيو اٿس. يوسف زليخا ۽ هير رانجهي جا قصا پڻ ناهيا اٿس، هنن ڏور ۽ گجھارت جو به وڏو ڄاڻو آهي.

رئي رء، رنگ، روشنائی، جھولا، جھکون دٲار چوان،
چنبا، ڦڙا، چاتون، چوها چرون، جوزا، قوس قنڌار چوان،
جهڙ ڦڙ جهالون، لس، لٽڙا، گڙا، گار چوڌار چوان،
برف، بجلي، بوند، بهاري، بادل، برسي، انڊلٺ يار انڌار چوان،
آيت اُپريو، چوٽڪا، چانڊني، سچ اُتم سردار چوان،
تاءِ تڪو تجلو تارو، برسات، روهي، بهار چوان،
عرش قرش، آسمان، اوهيرا، وچون، واٽ وسڪار چوان،
مچلو، ڪٽ، ڪنوڻ، گل، گوڙيون، پني، پينگهه پلار چوان،
بارش، بار، بحر جو چنڪو، پيچ پلي پٽڪار چوان،
کاڙهو، ڪماڻيو، ڪهڪشان، جهمڪو جهڙ ڦڙ جهلڪوڌار چوان،
صاف صفائي، مينهن ملهائي، اُپريو لٿو آر چوان،
گاج گجگوڙ، اوڙ، اُٺاري، ليڪون، لهريون، پيسرو پلتار چوان،
ٿاڏل، ٿڌڪارو، چمڪار، چنگارو، کاڙها کارونپار چوان،
انڌو ڪار آيو، وچ وسايو، چوهو سوچٽڪار چوان،
لطف ڪجانءِ تون ”لعل“ تي، صاحب رب ستار چوان.

اڌ سڌ

1. او، اي، اڙي، ائي، ڙي، هيٺ، ڦيٺ، پڙي.

اک

1. اک (اڪيون): ڪاريون، ڪجليون، سهڻيون، چٽيون، ڪاڻيون، جڏيون، ٿيڏيون، شيريون، ڪنڊيون، نماڻيون.
2. اک جا: اوجاڳا، اشارا، ڦير تارا، پنبڻ، چپس تنرا، نهين وار.
3. اک جو: ڏنڌ، ڦلو، وهڻ، اُٿڻ، سڄڻ، چٽو، ڌيان، اشارو، نظر، شرم، آرام، اوجاڳو، ناز، تجلو، نخرو، پاڻي، پورڻ، پٽڻ، حياءُ، وسڻ، لڳڻ، ٻڌڻ.
4. اک جون: ماڻڪيون، گهورون، نظرون، پٽيون، پوريون.
5. اک جي: نظر، ڄاڻي، سوچ، ننڊ، ماڻڪي، لڄ، گهور، نگاهه، اُونگهه، چمڪ، اُٿي، راڻي، آنڙي، لڳي، پوري، يٿي، پنڊ، چالي، اگهي، ٻوٽي، ڳاڙهي، ڪاري، پڇي.

اڪر

1. اڪر (اڪرن جا نالا): الف، بي، زي، لام، واو، ڙو، ممو.
2. اڪر جا: نقطا، ٽپڪا.
3. اڪر جو: انگ، وٽ، لکيو، پيش، حرف، باب، صحيح، غلط، ڪارو، وڏو، ننڍو، سنهو، ٿلهو.
4. اڪر جون: اعرابون، صورتون، نشانيون.
5. اڪر جي: اٿي، زين، زين، شد، مد، جزم.

آن

1. آن (انن جا نالا): ساريون، ڪڙڪ، چانور، ٻاجهر، حوثر، ڪلڻ، ڪاڻي، گرگلو، اچڙي، جاڙي، جو، ڀرت، سائون، ڪرنگهه، مڪائي، مڪڻي، چڻا، مٺر، مانهه، سار، مڱ، تر، ڪُنڍي.
2. آن جا: ڏوڏا، ڪاسا، ٽوپا، ڪڏا، ڪوهه، سوٽا، ڳارا، پڪوڙا، ٻيجا، داڻا، چالا، پانڊا، ڪرا، گندا، ڦلا، ڪوڪلا، ڪوٺلا، ڪيٽ، ڀيليا، تَه، پوکيا.
3. آن جو: آڏارڻ، ڏوڏو، اڳهه، مڻ، خرا، ٽوپو، ڪاسو، ماپارو، جيءُ، پت، ڌارو، ڪڏو، آيون، ڪرو، اٿو، ميدو، ڳارو، پُڪ، چونڊو، لاٻارو، چُنو، ورو، ابواب، ٻوهو، تهه، ڳپ، اُٺاڻ، بوسو، چاڻ، سنگ، ڀاڱو، داڻو، ڪڙو، ڪيرو، ڪوڙ، ڍڳ، ڪانو، رَس، ٻوڙو، ٻورو، وِڪرو، چرون، ڌڪ، ڌريو.
4. آن جون: راهون، ڪاهيون، ملهون، ٻوريون، پليون، گنديون، سيون، ٻهڻيون، ڪوڙيون، مٺيون، پريون، ڏاڻيون، ڪرهيون، رڪون، پڪيون، ريون، ساريون.
5. آن جي: واٽر، چڻ، چنڊ، پاڻي، چوٽائي، رڪ، ماني، ڪچڻي، پوري، ڪُٽي، تَهِي، ٻُري، ٻِٽ، تري، پَلي، گُنڊي، ڀلهه، لَپ، ڪنڊر، اڳر، ڪلڪائي، تاري، ڳاهي، هار، پُڳر، پرڀ، ساڍي، چال، سيرڪي، تور، ڌري، توتڙ، ڪتر، ٻُڪي، واڌائي، دڙ، ڪرهي، چاڻي، ڏڏڙي، ڏڌري، بڪيا، ڀيڙي، ڳهاڻي، ڪاسڪي، اڳهي، مٺ، سٺي، ڍڳي، ڪاهي، ٻوري.

ساراهيان سڄو ڏٺي، جو صاحب، ب ستار چوان،
 اُن اُپاري، آوت ٺاهي، تون ميٽر مُگن جي ٻار چوان،
 کيسرو، ڪوڙي، ڪرو ٺاهي، ڪر ڪورڙ ڪٿا ڌار چوان،
 راهه ڪوئن ريڙهي رک تون، ڪر مانهم، مٽر جي ڌار چوان،
 ميو، ماڻ، مهري، مڪري، ڪر چنگي، چپٽي ڌار چوان،
 جهنڊي، چرون، چوري، چانور، چٽو، چلو، چوريو ٻار چوان،
 چاڻي، چاڻي، چوڪا، چنگالي، سنگ، صفائي، ڪر وائر جي وسڪار چوان،
 ڪنڌا، ڪير، ڪنڊي، ڪاسو، ڌڙو، توتڙ ڌار چوان،
 پل پڪي، پٺ پاتي، پينويهون ڪر پڪو، پليٽ ڌار چوان،
 اڇو آڇون، آڌر، اٽو ڪر ڌار، پليٽ ڌار چوان،
 ڊگڙ، بَسري، بڪي، بُهاري، ڪر بربچو ٻار چوان،
 قلو قڪو، ڦرڙيو، ڪر ڊڳي، ڦانڊي ڌار چوان،
 ڦڪي، ڦوڳر، ڦلو، ڦڪو، پڙي، پٽي، ڪر چڙچند چاڻي ڌار چوان،
 توتڙ، لپون، ليڙا ٺاهي ڪر پور، پانڊو پري تار چوان،
 گس، گيس، گچ، پور، پڳڙو، ڪر ڪٽي اگهه ٻار چوان،
 چوري، چوٽائي، چلو، چنو، بيجو، بچ، بُهاري چوان،
 سيرا، سيون، چيٽا، چپٽي، ڪر ڪوهر، ڪهڙو ڌار چوان،
 ناپو، نانگلي، ساريون، سڳداسي، ڪر ڏاڻا، چنگالي ڌار چوان،
 چٽون، چڪر، ناڙي، نگر، ڪر ڪهڙو ڪٽڪي جوار چوان،
 گاڙهي، اچڙي، ڪلڻ ڪوڙا، بڪيا بازيگر ڌار چوان،
 ڪٽي، ڪانهين، ڪيرو، خاشو، ماپ، ميو، مڱ، منڌائي، چونرا ڌار چوان،
 آڏ، اوهاندا، اوڙو، اچڙي، اُسري، ايڪڙ، اڏوير اڏار چوان،
 آڏائون، انگور، اور، اُسري، اهر، اڳاڻي، آوت، آلو ڌار چوان،
 اگهه آهلي، آيون، اڳياڙي، بند بيلاکي، بگ، بازيگر ڌار چوان،
 بصر، بوڪڙو، بلر، بيهي، بُه، باراني، بجر بوسي ڌار چوان،
 تر، توتڙ، تماڪ، توري، تَس، تَسو، تَنبي تار چوان،

• چيل لعل خان لغاري، سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيه ص 84 هن بيت ۾ نه فقط ”ان“ پر ”پوک“ به شامل آهي.

تڪ، ترائي، توريو، تري، توريون، تھ، تھلا ڌار چوان،
 سڪي، سڙي، سھنور ساڻ سنيالي، ساوڪ، سٺي ڌار چوان،
 ساڻي، ساڻون، ساريون، سنگت، سوء، سنڌو، سٺا سار چوان،
 سلو، سرنھ، سٺي، سنيالو، سھاڳ، سونگڙي، سير سڌار چوان،
 سيھو سھيڙي، جوھر جوئرجي، جانچي ڄاڻون ڌار چوان،
 جريب، جاڙي، هاري، ھس، ھڪلي، حصو، ھنڌاڻو ھار چوان،
 ڪڙو، ڪيڙڪي، ڪيڙي، ڪڙو، ڪيرو، ڪلڻ، ڪئي، ڪنڀاڻي ڌار چوان،
 ڪاڌ ڪڏوتي، ڪس، ڪار، ڪوڙو، ڪرو، ڪتون، ڪرو ڌار چوان،
 ڪوٽيا، ڪھنبڙي، ڪوڙي، ڪنڌي، ڪھڙي، ڪاڇو ڌار چوان،
 ڌڙي، ڌاڻا، ڌن، ڌنگ، ڊيرو، ڊيڇ، ڊجائڇ ڌار چوان،
 روت، روڻي، ريهڙ رتي، رلي، رڪ، راهون ڌار چوان،
 رنگ، ريپڙي، رونبو رسي، رجائي، ڊيڪڻ ڌار چوان،
 زيان، ضايع، ذوق، زردو، زينت، ضابطو زردار چوان،
 ڦڙي ڦي، ڦڪو، ڦرسو، ڦلاڙي، ڦريون، ڦار چوان،
 ڦوڳ، ڦولاريو، ڦنڌڻي، ڦاڪو، ڦيڻ، ڦڇي، ڪل ڪار چوان،
 ڪاڻي، ڪريلو، ڪتي، ڪارپ، ڪرنگ، ڪنگڙي، ڪماڻي ڌار چوان،
 ڪڙي، ڪٽر، ڪڻڪ، ڪھڻو، ڪانگڙو، ڪڻا، ڪھڙي ڌار چوان،
 ڪانو، ڪڪي، ڪسي، ڪانگڙي، ڪجھي، ڪري، ڪڏا ڌار چوان،
 ڪڙپ، ڪانهين، ڪانگڙ، ڪرتي، ڪورڙ، ڪاشني ڪار چوان،
 ڪڪ، ڪنار، ڪاسو، ڪڙمي، گوگھم، گدرو، گلزار چوان،
 ڪرنگ، ڪڙيا، ڪُنڊي، ڪڪڙا، ڪڙيا، ڪاشني، ڪار چوان،
 گڏو، گڏام، گجر، گلڙا، گوبي، گڏ، گاه، گري، ڪر گوار چوان،
 لاهي، لڻي، لوسڻ، لوڙھو، لپو، لوڻڪ، لاپارو لار چوان،
 لوڙھ، لائين، لسي، ليتون، لائي، لڻي، لٽ ڌار چوان،
 گڏي، گوگڙو، مھري، منڌاڻي، مور، مڪري، مانھن، مٿر، مگ، ڌار چوان،
 مھڙ، مڪڻي، مانجھر، موري، مٺون، مڏ، ميهه ڌار چوان،
 مند، مھلو، مٺي، مري، موڙ، ميندي، مٽي، مڇون ڌار چوان،
 مٺڙي، مھي، مڪئي، مليڙو، موٽ، ملھو، منھن ڌار چوان،

ميڙھ، منگھو، ماجر، ميڙي، ناڙو، نانگلي، نائڪو ڌارچوان،
 ناڙي، ناپو، نسري، نهوڙ، ناڙو، نڪرو، نارچوان،
 ننڍي، نپائي، وکھ، واڙي، ونگو، ويرو، سو وئون ويچارچوان،
 واڱڻ، واهي، وٽ، ورهائي، ونڊي، وارو ڌارچوان،
 وڏي، وکر، ولاڙ، وائڙو، وائر، ويڙ، ووٽائي، وسڪارچوان،
 ٻارا، ٻنا، ٻاري، پيلنگھ، ٻوڙا، ٻوڇڙ، ٻيجو، ٻج، ٻڌ، ٻهارچوان،
 ٻور، ٻاجھري، ٻٽالو، ٻوڙو، ٻڪي، ٻيلھ، ٻائي ڌارچوان،
 ٻھري، ٻائي، ٻن، ٻوٽا، ٻيھي، ٻٽھ، ٻيوري، ٻارچوان،
 ٻڪي، ٻوڪ، ٻچائي، ٻونجھا، ٻاچائي، ٻالڪ، ٻٽا، ٻارچوان،
 ٻڌ، ٻيٽل، ٻاڙو، ٻڙي، ٻٽي، ٻوٽو، ٻٽي، ٻلي، ٻل ڌارچوان،
 ٻجور، ٻاڙي، ٻڳر، ٻڪي، ٻياري، ٻوري، ٻري، ٻل ڌارچوان،
 ٻينڊي، ٻاڪر، ٻيلي، ٻاڳو، ٻري، ٻيڙي، نوڙھي ڌارچوان،
 ٽسپو، ٽاھي، ٽاڻ، ٽيو، ٽڪون، ٽيڙي، ڍڳي، ڍارا، ڌارچوان،
 ڍھلي، ڍوري، ڍڪي، ڍاڪو، سا ڍھل ڌارچوان،
 ڊپ، ڊئي، ڊاھي، ڊاڳ، سڙي، سنيالو، ڪانبو، ڪٽي ڌارچوان،
 ٽڪ، تور، ڪس، ڪھنڊي، ڪارپ، ڪاڙي ڌارچوان،
 چوپ، چوپو، چوٽڪ، چيڙ، چانور، چيڙو، چري، ڌارچوان،
 چٽو، چنگي، چيٽ، چٽي، ڳلچير، ڳنو، ڳر ڌارچوان،
 ڳوڙھا، ڳيل، ڳلي، ڳنڍو، ڪنڍي، ڪماڙي ڌارچوان،
 چاھان، چاڻو، چلي، چٽ، چٽلنگي، بجر، بارچوان،
 ڳپي، ڳني، ڪيٽ، ڪرو، ڪڏوٽي، ڪري، ڌري، ڪٽ ڌارچوان،
 گھاٽ، گھاٽي، گھٽي، گھرو، گھيرو، ڪٽ، ڪنڀاڙي، يارچوان،
 ساڙ، صفائي، ڍڍا، ڍنگر، ڍاڳ، ڍئي، ڍڳ ڌارچوان،
 لطف، ڪجان، تون، لعل، چئي، ڪلمون، قلب، قرارچوان.

اوزار

1. اوزار (اوزارن جا نالا) پاڪي، ڪٽر، ڪينچي، نڪچڻو، ٺھڙ،
 مشين، واهلو، ڪاراڻي، رندو، گونيا، رٺي، ماهيچو، پٽاس، سيراھي،
 ڪمان، ڪشو، هٿوڙو، برمون، ڪهاڙو، روات، ٽڪوري، ڪرٽ، انٻوري،
 سنبو، سانسِي، پنوس، ڦيرڻي، سئي، ليول، گرمٽ، مسطر، وٽل.

باه

1. باه (باه جا نالا) ڇيرو، آڱ، آتش، آڙاه.
2. باه جا: آڙمان، آڱر، آڙڻ، سيرڻ، اوگها، ٿانڊا، چلها، تجلا، ٽمڪا، آهاوا، سڙيا، ٻريا، دونهان.
3. باه جو: ٿانڊو، ڪامڻ، سڙيو، تڻو، سيڪ، پڙڪو، پڙڪو، مڇ، پيڙ، دونهون، سمون، آڱر، جاڳتو، ڪوٺلو، ٻرڻ، ڏڳڻ، ڏونڪڻ، وسامڻ، ٻرڻ، پڇڻ، وڪوڙڻ، ٻڻڻ، لڳڻ، مڇڻ، ڪامڻ، جڻڻ، پڪوڙڻ، ڦوڪڻ، ٽمڪڻ، رس، سڙڻ، تجلو، اوجيس، سوجهرو، اوجاس، چلهو، ڪل.
4. باه جون: اماڙيون، ڏياڻيون، دونهيون، جيون، سڙيون، رڪون، چمڪيون، ٽمڪيون، جليون، ٻريون، ٿانڊيون، ڪاڻيون، پڙڪيون، پيڪيون، چريون، چلهيون، تجليون، پڪلون، اجهايون، ڪاميون، وساميون، تيزيون.
5. باه جي: نوساٽ، ڄر، لاٽ، چي، گرمي، چٽنگ، چوانتي، چار، چاري، ڪيري، رڪ، ڦلهيس، دڪي، جامڪي، ڏنوڻ، ڌمڻ، ٻڻي، ٻالي، اجهائي، ڏونهي، ٿانڊي، ٽمڪي، ڦلهيار، سڙي، چري، ڪاڻي، اماڙي، ٻاري، سڙيل، پڪل.
6. باه جو بيت

ساراهيان سڄو ڌڻي جو صاحب رب سستار چوان،
 آڙه، آلا عشق اٿاريا، چوانتي، چٽنگ لڳي چوڌار چوان،
 آس، الٽو آتش، آڱ، اُپري، ٻاري، ٻارڻ يار چوان،
 پيٽ باهيون، پڙڪي، چاهيون، ٽهڪو، ڪيري ڪار چوان،
 بجلي، تجلي، ٻارڻ، پڙڪو، چٽڪو، چٽڪي چوڌار چوان،
 تڻو، تڪ، تپش، ٿانڊو، ٽهڪو، ڪوٺلو، آڱر ڪار چوان،
 ڌري، دوزخ، ڍانڍ، داغ، دليين تي، ڏيو، چراغي ڌار چوان،
 چٽڪي، چلهه، چري پيو چڱو، چاهه، لڳي چوڌار چوان،
 چرخ، چمني، ڏايو، ڌاري، ٻنيو، اُپارو ٻار چوان،
 سيڪ، سوجهرو، رمز روشنائي، ڄاڻي، چي ڄر، ڌار چوان،

شر، شور، شمع، ٻيوشاهي تجلو تتي، کوسي ڪر، ڌار چوان،
جهلو، جهڙڪو، گهمرو، گهيرو، جوش، جليو جنسار چوان،
ڪُهڙ، کوسو، پني، پيرو، ڏنپ، ڏنپ، نريو ڏهڪار چوان،
ساڙي، ساڙ، اماڙ، ايارو، اويس، لائون، لوهه لغار چوان،
اهاءُ، آگر، شعاع، شاهي، ڦلي، ڦوڪ، ڦرڪڻي چار چوان،
ڪڏ، ڪورو، ڪام، ڪوڙي، ٻيو ڏونهن ڏکي دلدار چوان،
اگر، اماڙي، ڄاڻي، چيرو، مڇ مڇا يا من تي ڌار چوان،
لطف ڪجانءِ تون ”لعلڻ“ چئي، ڪلمون قلب قرار چوان.

ٻار

1. ٻار (ٻار جا نالا) ڪڪو، چوڪرو، ننڍڙو، لاڏلو، معصوم.
2. ٻار جو (ٻاراڻو): ڏٺو، ڏٺيو، انگل، آرو، لاڏ، ڪوڏ، هيچ، روئڻ،
رُسڻ، روسامو، رهلو، چوڻيءَ ڌڪ.
3. ٻار جي (ٻاراڻي): ٻولي، پوتي، چٽ، ڪينچل، ويهڪ، لوڏ، وندر،
وهي، رهي.

ٻولي

1. ٻولي (لفظ ۽ ٻولين جا نالا) ماڻ، ڪر، لات، ڪل، خوشي، زاري،
ڪڏهن ڪڏهن، والار، رڙ، ٻهڪ، منٺ، ها، اچو، وڃو، نه، پڻڪي، آواز،
ڪُڻڪو، گيت، بيت، راڳ، رڳڙو، رهلو، ڏسڪو، ڳالهايو، مٺي، گهوڙا،
آڙي، ڪري، سڄي، گت، لاڙي، پوش، جواب، مرو، ڪئي، نيٺ، ويڳاڻي،
مسڪيني، ٿر، چني، ڏور، سمجھائي، مٺ، ڪرو، چو، چڱي، بد، هاءِ،
چيني، مرڳو، دوزخ، بهشت، پنڊ، مون، تون، آءُ، اسين، ڪو، ناڪار،
جيڏانهن، ڪوبه، نڪو، ڪيڏانهن، جت، ڪٿ، لقب، مان، مهڻ، ستر، صبر،
ساجاه، شاباس، آفرين، جس، بيشڪ، شايد، لاشڪ، آهين، ووءِ ووءِ، جيءُ،
هون هون، وٺ پڪو، هاها، پشتو، انگريزي، ٻوڏي، چيني، اردو، سنڌي،
سرائڪي، عربي، شاستري، گرمڪي، ڪلداني، يوناني، دڪني، پهاڙي، بلوچي،
مرهٽي، گجراتي، ڪانڀاواڙي، ڪچي، لاڙي، اترادي، ڍاڻي، ٿري، پنجابي،
بنگالي، روسي، جرمني، ولايتي، جاپاني، هندستاني، هندي، ملتانِي.

پيڙهي

1. پيڙهي (پيڙهيءَ جا نالا): ڏونڊي، ٻٽيلو، ڪنڊي، پيڙهي.
2. پيڙهيءَ جا: ڌڪا، ڊڪا، پورَ، لها، لوڏا، هاڪاريا، ڪنڊا، ناکڻا، سونه، ملاح، مهاڻا، ميربحر، رَسا.
3. پيڙهيءَ جو: سهاڳ، سانگهارو، ڳڙھ، سِرھ، ونجھ، ناکڻو، مهاڻو، ميربحر، هاڪاريو، سونهون، ڪنڊو، پور، ترڻ.
4. پيڙهيءَ جون: مڏيون، سانگهيون.
5. پيڙهيءَ جي: سانگهه، ڪاڻي.
6. پيڙهيءَ جو بيت ●

ساراهيان سڄو ڌڻي، جو صاحب رب ستارچوان
 سرڪند، س سهاڳ، ساڙ سڀر، سڀما، قلمي، سا ڪنارچوان
 ڪشتي، ڪاهي، ڪوها، ٽنڀا، گهمرا، گهمرا، گهاڙخمارچوان،
 ٽپ، نشان، تري، تانگهو، لڪڙ، لهواري، لارچوان،
 چڪ، چڪڻي، چوهي، چاهري، چنڊا، چلڪا ڌارچوان،
 اچل، اٿلي، اڳهه، پاڳهه، ڏگري، ڏونگي، ڏونڊي ڌارچوان،
 تنبو، ترهو، تار، تري پئي، رنڊ، روڪ، رواني، رَس ڌارچوان،
 چيو، چونڪ، چلڻ، چانئڪا، چرخي، چڙهي ڌارچوان،
 سنگهه، ميڙهه، صفائي، سگهائي، تڙ، طالبو تارچوان،
 موڙ، ملاح، مرڪ، مهاڻا، لڪ، لانگهه، لارچوان،
 لوڏا، لمان، لهريون، لڪڙا، ليتون، تختا، ڦرھ ڌارچوان،
 وڪڙ، وڙ، ونجھ، ورائي، وڪو، ويڻا، موسالي ڌارچوان،
 جهل جهنڊا، جهانڪا، جهوڙا، ڦاٿل ڦيرا ڌارچوان،
 لڙهي لهواري، آڻي اوياري، ٻلي ٿيلهو ٻارچوان،
 ڌڪا ڌوڻا، پاچل، پتڻ، ونجھ، منھڙو وارچوان،
 پور، پيٽل، بيرق، باري، ٻڌي، باري، ڪنڌيءَ لڳ ڪنارچوان،
 بحر، ٻٽيلا، گُڙزا، گوشا، گهلي، گتي گارچوان،
 لطف ڪجان تون "لعلڻ" تي، صاحب رب ستارچوان.

ٻيلي

1. ٻيلي (ٻيلين جا نالا): نثر، نوڪر، ٻانهو، غلام، گولو، خادم، بجير، ڪمي، خدمتگار.

پٽ

1. پٽ جو (پٽڪو): نقل، نظير، ناچ، گيت، سر، راڳ، ڏوهيڙو، ڏوهو.
2. پٽ جي (پٽڪي): پر، بولي، پوشاڪ، ڳالهه، ڪهاڻي.

پٽ

1. پٽ جو: ڳاٽ، پوڄانديو، ڳارو، پاسو، لنگهه، لاه، تونڪ.
2. پٽ جي: پر، چوٽي، واٽ.

پنگ

1. پنگ جو: ڏنڊو، ڪونڊو، صافو، نشو، ترو، خمار، گهوٽو، جوڳا.
2. پنگ جي: چڪي، سرڪي، چپٽي، چاڻي، پيتي، گهوٽي.

تاڃي

1. تاڃي (تاڃيءَ جا قسم): ڇڏي، گهاٽي، اوڇو.

تارو

1. تارو (تارن جا نالا): وهائو، پٽون، قطب، ڪنڊو، ڪتيون، ڪوه، ڪٽ، نڪت، ساتيرو، ٿيڙو، پيڇر.

تڙ

1. تڙ (تڙن جا نالا): ڦٽو، ڳجهو، ڪيهي، ڏنگو، ڏنگ، سامارو، ڪارو، ڪارو، منو، ٻاڙو، ڪچو، پڪو.
2. تڙ جا: وارا، ڪوٺا، دڪا، لوٽا، ڦيرا.
3. تڙ جو: وارو، ڪوٺو، ٺهو، ڍٺو، دڪو، نارو، ڪوس، اڏمڻو، ڏڪ، رٿو، رنڊو، تار، چن، لوٽو، ڦيرو، ٽپ، رسو، چڪ، آهن، گهيرو، گهمرو، آر.
4. تڙ جون: چونڪيون، ڦرڻيون، پوڻيون، نڪون، ورتون، اوڙڪيون.
5. تڙ جي: رنڊ، ڳجهه، ويساه، سارڻ، ڪُهڻ ٺاه، واري، ڏنگ، جاک، ورت، چونڪي، پونري، چرخي، چڙهي، مٺ، ڏوري، چڪ، پڪ،

نڪ، پاڳڙ، رٿ، نيسر، مالھ، چڪ، ٻڌ، سرڪي، سر، روڻ، منجڻ، ڪرڪ، اُونھ، وٽ.

ٿر

1. ٿر جو: رڻ، پنڌ، ٿري، ڪشالو، پيڇرو.
2. ٿر جي: چٽي، ڪنڌي، ڪس، ڪنار، ڳنڍي، واري.

ٺڪر

1. ٺڪر جا: دلا، ڪونڊا، ڪونرا، نارا، نيسارا، گهڙا، لوٽا.
2. ٺڪر جو: نارو، نيسارو، ڪنگر، لوٽو، مٺ، دلو، ڍڪڻ، ڪونرو، طباق، ڪونڊو، حقو، طس، ڪنو، گهڙو، ڏيو، ٽپو.
3. ٺڪر جون: دليون، دانگيون، گهڙيون، پائون، ڦيلهيون، چلون، ناديون، نيلون.
4. ٺڪر جي: نيل، نيسر، دلي، ماتِي، دانگي، گهڙي، پاٽ، ڦيلهي، گهاگهر، گهگهي، سر، ڪوناري، اُڪري، ڊڪي، جمني، سڻڪ، ٽوپي، جنڊي، ڳنر، پيالي، نادي، چل.

پاراتو

1. پاراتو: وڏيو، ٻريو، پٽيو، سڙيو، ڪنو، ماريو، مٽو.

پٽ (ريشم)

1. پٽ: ڳاڙهو، اڇو، اُڇو، ريشم، ڪارو.
2. پٽ جا: تورڻ، ڍڪا، پريا، سنھان، ٿلھا، ڏورا، اوگار، واپار، دوکان.
3. پٽ جو: سڳو، ڏورو، ڍڪو، رنگ، سنھون، ٿلھو، ڀرت، چوڙڻ، ھنڊائڻ، ڪپڙو، اوڀرو، ويٺڻ.
4. پٽ جون: تندون، ھاڪون، ڏوريون، رسيون، ڏھيون، ڇڙيون، موڙڻيون، ڪوٺيون، بدڙيون.
5. پٽ جي: تند، ڏور، لونگي، تور، ڪسائي، پڪائي.

پَت

1. پَت (پَت جا نالا): زمين، ڌرتي، پُون.
2. پَت جا: پَنڌ، ميدان، ملاڪڙا، گذر.
3. پَت جو: وِسيو، رڻ، پاسو، تلس، پترو، نُل، طرف، پاڻو، گهارو، نمبر، ايڪڙ، جريب، ويسو، بارو، رستو، دنگ.
4. پَت جون: پيڻيون، لاهيون، چاڙهيون.
5. پَت جي: واري، نگاه، زيل، ڍنڍ، ڍوري، هيٺاهين، مٿاهين، ڪڇ، آڏ، چونڪڙي، ڪيڙي، سَم، اوڀڙ.
6. پَت جو بيت

ساراهيان سچو ڌڻي، جو صاحب رب ستار چوان،
 اُن اُچل، ايڪڙ اوساري، آڏ، اوهاندو اوچي ڌار چوان،
 اُروڱو آڙو، اُپاري، بيل، بوڙيندو بند بهار چوان،
 بُنو، پنجھو، بنگلو، بار، بيحد، تُوڪ، تراهي تار چوان،
 تَرَتڪ، تريت، تنور، تاڪي، طول، ترو، سڪي، سرنگھ سنپار چوان،
 سَچ، صفائي، صُفو، سنڌو، سونهين سرسائي ڌار چوان،
 سخت، سلامي، سڙڪ، سامي، سيري، جاءِ، جَرو ڌار چوان،
 جَڪ، جريب، جَد، هاري، هر، هيٺاهين ڌار چوان،
 حَب، هاڙھو، ڪرڪ، ڪرڙو، ڪوهي، ڪاڌ، ڪاڻي ڌار چوان،
 ڪُڏي، ڪهاڏو، ڪورو، ڪيل، ڪوهي، ڪاڻو، ڪيڙي ڌار چوان،
 ڪوڙ، ڪوپو، ڪڏو، ڪنڌي، ڪرو، ڪهري ڌار چوان،
 ڪاڻ، ڪپو، ڪڙو، ڌڙو، ڊڪي، دور، ديوال ڌار چوان،
 دَنگ، دَبالَت، ديرو، دز، دڳ، دوفان، دڪو ڌار چوان،
 جنب، جائي، زنب، ڌرو، راه، رستو، ريهڙ، ريتي ڌار چوان،
 رَڪي، راڻو، ريج، ريت، روهه، رپڙي، روڙو، راڳو ڌار چوان،
 ريڳڙو، راڻو، رند، روڻي، سامي، سوڙهي ڌار چوان،
 شاهد، شڪي، گُڏي، گاڏو، گس، گيهل، گون، گارو، ڌار چوان

• چيل لعل خان لغاري جو، سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيوي⁸⁹ هن بيت ۾ نه فقط ”پَت“ پر ”مِتي“ به شامل آهي.

گُڙ، گپ، گُنڊي، گولو، گورا گل، گون، گهرو ڌار چوان،
 کُنڊي، ڪنارو، ڪيرو، ڪڙيو، ڪسي، ڪوٽ، ڪنگرا ڌار چوان،
 ڪپ، ڪوٺي، ڪپو، ڪل، ڪن، ڪيڻ ڪيري ڌار چوان،
 ڪوپ، ڪچي، ڪُنڀ، قالب، ڪوس، ڪربل ڌار چوان،
 ڦوٽون، ڦوڙي، ڦاٽ، ڦلهاريو، ڦلي، ڦُٽي ڌار چوان،
 لَٽ، لپٽ، لوڙهه، لَڪ، ليڪو، لَٽ، لپو، ليڙو ڌار چوان،
 لٽڻ، لپي، مارنگ، محلو، موڙي، مٿاهين، مارو ڌار چوان،
 ماڙي، مَنارا، مٽي، ميت، ميدان، نار، نيشان ڌار چوان،
 وَرَق، واهي، وَڪ، ويرو، وَٽ، واٽ، وَر ڌار چوان،
 وَڍ، واڍڙ، واري، ويران، وسون، وَٽڪار چوان،
 ٻيٽ، ٻوهاري، ٻنو، ٻارو، ٻنجرو ٻاري ڌار چوان،
 ٻڪي، ٻنڌ، ٻهر، ٻوڏ، پڪي، پنڌ، پيچرو پٽ ڌار چوان،
 پوسل، پستي، پيتل، پاڙو، پڙي، پٽي، پنوڙو پار چوان،
 پنڌ، پٽيون، پور، پوڻ، پٺ، پلي، پوڙي ڌار چوان،
 پلي، پور، پتر، پاڏ، ڀڳ، ڀٽون، ڀيٽ، ڀڏو پٽي ڌار چوان،
 ڪـڇ، وڇ، وَٽ، وسـيو، رڻ، رڇ، ڌار چوان،
 نـُلهه، ٺاهه، ٺري، ٺاڪ، ٺڪرو، ٺُڪ، تار ڌار چوان،
 تر، ٺاڪ، ٺاڻا، ٺلهه، ڏوڻ، ڏلهو، ڌار ڌار چوان،
 ڌري، ڌرو، ڏاڍي، ڏاڍي، ڌور، ڌار ڌار چوان،
 ڍلي، ڍڪ، ڍوري، ڍڳ، ڍڳي، ڍاسڻ، ڍان، ڍڀ ڌار چوان،
 چڪ، چوٽي، چڪڻ، چنبو، چاڙي، چلهه، چري، چارو ڌار چوان،
 چوپو، چَٽي، چيڪي، چپٽي، چرون، چلهه، چوڌار چوان،
 چڪي، چيري، ڪاٽي، ڪوٽي، چَنِپ، چاڻو، چار چوان،
 چوري، چَن، چَن، چَٽ، چنبو، چاري ڌار چوان،
 ڪهاڏو، ڪڏر، ڪاٽي، ڪار، ڪري، واهه، واهڙ ڌار چوان،
 ڏوڙ، ڏپڻ، ڏمڪ، ڍڳ، ڍوري، ڍڪ، ڍڳي ڌار چوان،
 گهٽ، گهارو، گهيٽ، ڏوڻ، ڏلهو، گهور، گهر ڌار چوان،
 ڪامون، ڪوڙي، بَر، بيابان، بندر، آنهن، تلاءُ ڌار چوان،
 لطف ڪرين تون "لعلڻ" تي، صاحب رب ستار چوان.

پساري

1. پساريءَ جو (پسارڪو): وکر، علاج، دکان، هٿ.
2. پساريءَ جي (پسارڪي): پُٺي، ٿڪي، سَٽي، بُڪي، دوا.

پڪي

1. پڪي (پڪين جا نالا): هڪ هڙيو، ٻيو پاڻيڇڻ، ٽي ٽپڪڻ، چوٿون چتون، پنجون پارِيهَل، ڇهين ڇپڪڻ، ستون سانهن، اٺون اونار، نائون، نغارون، ڏهون ڌاريو، يارهون روهل، ٻارهون پوهاڙ، تيرهون تتر، چوڏهون چاڪر، پنڌرهون پيٺ، سورھون سانباھو، سترھون سوڙنگ، اڙوھون آڙي، اوڻيهون عقاب، ويهون وهيو⁽¹⁾. پارِيبو، طوطو، ٻوڙي، جھرڪي، چاڀاڪو، هولي، ڪنائو، پارِيهَل، ڪاريهَل، ڳيرو، تحمول، ڪانهل، پاپس، پورائي، هنجھ، گھگھ، چيرو، پهوڙي، لائو، ڪانءُ، هِل، چڙي، ڪانڙو، ڪهي، مقبول، چميڙ، چمڙو، پرمار، گل، پرديسي، ملڪ، ڪانگ، هيڙھو، شهباز، سور، مٺا، ڪونج، هڙيو، عنقا، ميري، رُو، پرو، گُرڙ، متاءُ، سيسر، ڪووس، سري، بانشو، اڏڪ، پوري، مورڙو، آئيڙي، روڏو، جاپر، سيل، پرمت، ڳجھ، سارس، پچڙو، وچلو، ٻٽيس، تنيهر، پارِيهر، سائس، اونِي، نيلگي، ڏانور.

2. پڪي (پڪين) جا: وکر، پيرا، گھمرا، ٽولا، آڪيرا، چنبا، ماري، کاڌا، ڦٽيا، چنا، پر، پڙڪا، اڏا.

3. پڪي جو: بدن، پر، ڪنپ، ٺونگو، سُر، آواز، مٿو، گردن، سينو، پتو، پاندو، ڪوڙو، هينئون، زيرو، جيرو، ڦڦڙ، نڙگھٽ، پُڇ، مغز، پاڇو، لڪيو، اڏاڻو، آڪاس، چرڪيو، پڙڪو، گھمرو، مڪلوف، طعامو، بوتو، نشانو، گز، تير، لانگھو، شڪار، پڳو، ڌڪ، پيٺ، ڳورانيو، آھٽ، اڙاپيٽ، آڳٽ.

4. پڪي (پڪين) جون: چانگون، ٽوليون، چهنبون، ڪنڀڙاڻيون، لائيون، لوليون، ڪوڙڪيون، ڦڙڪون.

⁽¹⁾ حاجي حاميد خاصخيلي جي زباني قلمبند ڪيل. حاجي حاميد ولد قبول خاصخيلي، ڳوٺ ملهڻ، تعلقي ماتلي جو ويٺل آهي. هن وقت سندس عمر سٺ ورهيه آهي، انهيءَ حساب سان سندس جنم سنه 1900ع ڌاري ٿيو هوندو. پاڻ فقط قرآن شريف پڙهيل آهي. ڏور ۽ گجھارت جو ڳولو آهي.

5. پکي جي: ٻولي، ڪو، چين چين، چينگهار، ڀڻڪار، هي هو، چانگار، تنوار، ڪوڪ، رڙ، دانهن، سڪ، لات، وٺ، سير، تڪير، چوڳ، چار، ڪمان، خطا، چست، چٽ، سرڪڻ، جهنب، سسي، گچي، گچي، ڪوڙي، چٽي، تنگ، نري، گهنڊي، ڪٺي، پٺي، چيله، ڪهي.

6. پکين جا بيت

(1)

ساراهيان سچو ڏٺي، تون موليٰ مسلمان ڪجان،
 ڪونج، ڪبوتر، ڪانو، ڪيانتا، ڪانگل، ڪام سلام ڏجان،
 بلبل، پورا، گيرا، چتون، چمڙا، بلا، ڄاڻ سڄاڻ تڄان،
 اماه، عقاب شتاب وڃي تون، پيڻ منهنجا پيغام ڏجان،
 سرڻ، سانباها، بانشا، بحري، لغڙ لوھون ڪام ڏجان،
 ترمچ، طوطا، مير مڪالي، مينا، ڪپر، لالي لڪ سلام ڏجان،
 لطف ڪجان تون ”لعلڻ“ تي، داتا دين ايمان ڏجان.

مقبول، متاه، چانهن، چپون ۽ مينهڻ تارا ڪن ترڙا اُتي،
 موسا، ميتا، جهنگ، چاڪيون، ٻوڙي، ڪن ٻولاهيون ٻرڙا اُتي،
 ڦوسيون، ڦڏيون، جهرڪ، لڪون، روڏا ڪن ريهات اُتي،
 هنجهه، هما، هزاري مور، بدڪ، ڊيلون، گرڙ ٻڌن گرڙا اُتي،
 ڪنولي، ڪڇي، ڪنگ، ڪبوتر، ڪرناهيون، ڪن ڪرناهيون ڪرڙا اُتي،
 چمڙا، چست چٽوڙ، چڪوري، چاهيون، چيرا، ڪن چرڙا اُتي،
 هڏ، هيڙها، هڏاڍي، ڪرڙ ڍنگ، تڙيه، ٽڪلا، ويا ڪن وڙا اُتي،
 ٻنگ، پٽيرا، تلھيس، طوطا، تلور، تتر، پونتر يا ڪن پرڙا اُتي،
 شترمرغ، چنڊول، چڙي، چناهيون، ڀيرا، اُٽڪا، سائن ٻڌا سرڙا اُتي،
 لاکي ڇاڇي، پرمار، پيهيل، پوپٽ، ڪينگري ڪيا ڪرڙا اُتي،
 موھن، مرگه، متاهيون، موڏا، چرغ، چڪوري چيها ڪن چرڙا اُتي،
 ڪڪڙ، ڪارڙا، ڪٽا، قليل، ڪمار، گجهه ٻڌا ڳرڙا اُتي،
 بگهه، بگهڙا، ٽوبا، ترڙا، ٽوڙ ٽوڪا، ڪن بوڙيندا ٻرڙا اُتي،
 لطف ڪجان تون ”لعلڻ“ چئي، ڪا دين ڏيڪارين وات اُتي.

⁽¹⁾ چيل لعلڻ خان لغاري جو، سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه ص 84.

لڪو لغڙ، لوهه لامارو، لاکي، ڪُرڪُٽ ڪن ڪرڙاٽ اُتي،
پتننگ، پارِيهَل، پاپسي، پِجرو، پروانا ڪن دُهلِياري دُونهات اُتي،
اَل اُڏايو، اَلو، آڙِي، اِچڙا، بَشِين، بحري، ڪڙهه جي ڪرڙاٽ اُتي،
قاز، ڪواز، قَمري، ڪوئل، ڪرڪو ڪن ڪرڙاٽ اُتي،
ڪانڪڙو، ڪهننگ، ڪانِيرو، ڪرڙو، ڪتو، ڪوٺاماري ڪاٽ اُتي،
لاٽيون، لنگو، لونگوناھي ڪن دهلِياري دڙبَات اُتي،
دام، دُوالي، ڪنِيڙا، ڪٽِيائِي، مينھڻ، مڪڙ، پوٽس، پنيوري پاٽ اُتي،
قڙڪو، ڦِيٽ، ڦيرو، ڦٽڪڻ، ڦاٽو، بِيٽ پنگائي سِپرا ڪن سرڙاٽ اُتي،
اُصيل اَنو، آر اُڏاريو، چوڳ، چوڳڻ چرڙاٽ اُتي،
چهنب، چوٽ، چنبو، چٽالي، ڪري گهگهه گرو گِرڙاٽ اُتي،
لڪو، لاوڙو، زرگڻ، زُرو، رَنهڪي، روهيلا، هل ٻڌا هرڙاٽ اُتي،
مِيرو، مينهن وسارو، منگهو، ميهر، گرو گوڙو، تاموچرگڻ ڇاٽ اُتي،
ڪُڏي، ڪوڙي، جهڙپ، جهڙيو، باز، بحر آنيِل عطائي آت اُتي،
اُجهو، آڪيرو، جابلو، جيئرو، ڪُهي، قطارون، ڪن واهيرو ورڙاٽ اُتي،
تنبڻ، تاروئڙو، ماڪي مَنو، گُرگ، گاڏيرڻ، ابابيل ٻڌا اوراٽ اُتي،
لطف ڪري تون ”لعلڻ“ ٿي، ڪا دِين ڏيڪارين واٽ اُتي.

(2)

بحري، باز، بَشِين، بانشا، پيا شڪرا شينهن چون،
سرڙ سنباهو، سوزنگ، سانھ، پيا چمڙا چاهه چون،
مور، متاهه، مرغ، موهن، پي ڪنگري ڪونج چون،
ڊيل، ڊگوش، اونار، آڙي، پيا نوارا نون،
ڪُهننگ، ڪوڙهل، ڪبوٽس، ڪوئل پيا پارِيهَل پرن،
تُور، تلور، ڪنگ، ڪانٿرا، پگها ڪين پجهن،
گُگهه گرن، گڏها، گرڙ، پيا نردُول پاس نمڻ،
هنجهه، منگهه، پرمار، بنسو، هماءُ حضور هلن،
گججهه، گيُرو، عقاب، ليهو پيا لغڙ لاپ هڻن،
ٻهاڙ، ٻاپيهو، چاڪر، چڪور، پيا زوران زور سڻجن،
بدڪ پڻونس، هنجهه هڙيو، پيا سِيچاڻا سڻجن،

(2) ڇيل حاجي حاميد خاصخيلي جو، سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 97.

پيڻ، پيڪڻ، چيهه، چيڪلو، پيون ٻولهايون ٻرن،
 چاڙهو، چاڀاڪو، چٻ، چنڊول، پيا هدهد حال ونڊين،
 کومون، ڪيانتو، نيرگي، ڏاڙهيو، پيا روهيل پاس رمن،
 مقبول، دهلاري، چنيو، چٻڪڻ، ٿا ڪيڻائي ڪان هڻن،
 چنڊو، چڪتون، ميري، پيوهڙي، ٿا پارهر پڇن،
 بوڙيندو، بنسو، نيرو، ڏٺوڻي، ٿا ويرا وات وٺن،
 آهنگريو، ٿورانڊو، سرمائي، ٻڌڻو، پيا مڱڻهار منجهن،
 رڻڪ، رتنبو، لوهاريو، ڦاڙهائو، پيا ڪنڀا ڪير چون،
 تارڻ، تينائي، جهلوري، ٿايو، سينڌرو، پيا ڪوبائي خان چون،
 سرخ، ساڳيلو، اُپنگ، آبابيل، پيا سامون سال چون،
 ٽاپرو، رامپري، سينسار، ڏوئل، پيا چڪ چاڪ چلن،
 ٽينڪ، غبارو، تيغون، سارڙي، پيا چٽوڙا چلن،
 ٽوپو، ٿيٽو، مينا، لڪو، منڻو ماڻ نه ڪن،
 طوطو، تتر، لائو، لڪ، پيون تاريليون ٿرن،
 ڪانگ، ڪپر، ميتو، مڙهالو، پيون ڪٽياڻيون ڪلن،
 هيڙهو، ليلهو، ٺوڙهو، روڏو، پيون تتيهريون ٿهلن،
 ڍانڍيڙو، پٿيرو، پاڻيڙ، پونٿرو، پيا گونھخور گڙن،
 ڪُڪ ڪهاڙي، ڪارڙو، ڪئمار، پيا محمودي مرڪن،
 ڳيري، ڪُرڪٽ، ڪالڪڻي، بريل، ٿيون ڪوهين ڪيڏون ڪن،
 جهرڪ، ڦوسڻي، اڪ چوڻي، ترمچي، پيا وهيا ولر ڪن،
 ڪانڪٽو، ڪرناھ، ڪرڪناٽ، ترٻناڪ، پيا ڪينائي ڪنبن،
 آر، پوري، بڪو، بوري، پيا چيهه چرڙا ڪن،
 تاڙو، تنٻڻ، ڪاهو، قُمر، ٿا جگران قوت چون،
 چر، چنپر، چهنٻ، چوڳو، لاکيڇاجي لچڪن،
 ملهه، طعمون، پچر، پخالي، ٻارنگارڻيون ٺهڪن،
 ٽلي، وير، ڏورو، پڙڪو، ڊولير ڍڪون ڪن،
 ٻگهه، ڊڪ، وٺ، چنبو، پڙڪو، گاموڻي گاجون ڪن،
 ڪرڪو، اوسو، ڳچي، ڳاني، ڪاري باز ڪنبن،
 رام سارڙي، رائيٽا، رميو رانديون ڪن،

ڪڪڙ ٻانگو، اصيل، ٿرڙو، ٿا گوڙو گام هلن،
 ڄاڻو، ڪهنٺو، پيلو، پوئريو، ٿا ڦُلُڦُلِيا ڦڙڪن،
 هيرو، پُڏري، ماديو، گلوو، ٿا ريزا رواز ڪن،
 شيخ، وائر، پاڙيل، چوٽير، ٿا دوڏر دام هڻن،
 سري، جهنب، ڏاٻ، ٺونگو، ٿا ڪڙهيل ڪاري ڪوڏ هڻن،
 بال، بغل، موڙ، مَسو، هو خاڪي خيال نه ڪن،
 آنو، ٻچو، چلهو، چوڙ، ٿا چڙهي، چرڳ، چون،
 مهو، مچر، مک، ڏنگ، ٿا سائونڊ منجهه سونهن،
 ڏينپو، چيلائو، ٻڱئي، مڪڙ ٿا حڪم ساڻ هلن،
 پرپتنگ، پوپٽ، پروانو، ٿا امير امام پڙهن،
 روح، پساه، ريج، دم، ٿا ڏاڍي زور وڃن،
 ”حاميد“ انهيءَ احوال جي، آهي سڌ نه سنگهارن،
 جن مڃيو آهي محمد ڪي، سي دوزخ باهه چڻن،
 پوءِ جي ڪلمون پاڪ پڙهن، هوندا. سي ايمان سان.

(3)

اول ساراهيان رب ستار، محمد مير منو مختيار،
 چوڪا چڱا چارئي يار، پنجتن پاڪ جيءَ جيار،
 مندون سال سنديون ٿيون چار،
 سڀن کان بهتر آهه بهار.
 وهواه مند بهار جي آئي، سڀ هنڌ ٿيڙي ساوڪ سائي،
 هرڪنهن مٿان لئي آئي، سڀڪو ٿيو جاءِ بجائي،
 مرد، زالون، پيٽو، ٻار.
 ڌڻي اسان تي ڪيو رحم، ڪونهي دل تي غم وهم،
 ڪل تي قادر جو آ ڪرم، سڀڪو خوش آهه خورم،
 هاري، ناري، ڌڻ، ڌڻار.

(3) چيل خان محمد پٽ واڳهه پنهور، ويٺل ڳوٺ جانهري، تعلقي عمرڪوٽ جو. اندازاً سنه 1910ع ڌاري ڄائو. تمام ٿورو پڙهيل آهي. سندس ڪلام بيتن تي مشتمل آهي.

وڻندڙ راحت واريون راتيون، بلبل باغن ۾ ڪن باتيون،
ليلهن، لغڙن جون سڻ لائون، طوطن، تترن جون ٻڌ تاتيون،
تڙ تڙ تاڙا ڪن تنوار.

هرهند ٿيڙو غوغا غلغل، باتيون باغن ۾ ڪن بلبل،
گلشن اندر ٿڙيا گل گل، هنجهن، هيڙهن جا ٻڌ هُل هُل،
ڪونجون ڪريو تن قطار.

ڊوڙون ڪن پيا ڍاغو، ڊوڏا، ولر ڪيو ڏس رمن زوڏا،
واءِ ڏئي ٿو وڻن ڪي لوڏا، اچيو اچيو سي ٿين اوڏا،
جهم جهم جهومن تاريون تار.

هنس، هماءُ، هنجرون، هوڙيون، ٻائيڙ، ٻگها ۽ بوڙيون،
گهگهن، گرڙن جون سڻ گوڙيون، هرجنس هلي ٿيون جوڙيون،
چمڙن، چيهن جي چينگار.

مرگه، موسڙا مرڪن مور، ڪبڪون، ڪپرون ٿلن تور،
چپن جي چپ ٻيا چڪور، هر هر هنجهن لايو هور،
پُٺ پُٺ پوريءَ جا پڻڪار.

سرڻيون، سانباها، سرخاب، آڙيون، بدڪون، آلو، عقاب،
تور، تلور جو تجلو تاب، ڪهڙي بات ڪجي هت باب،
سڻ تون جهرڪين جي جهونڪار.

شڪرن، شينهنين شور وڏو، زرن جو ڪل ڪان زور وڏو،
گيرن، هولن، هور وڏو، شسترمڱ، انور وڏو،
باشا بحري بارو بار.

گوڙڻ، ليها، ڪڪڙ ڪانگ، چانهيون، چڪوا، چاڙو چانگ،
باز، ترمچي ڪن پيا رانگ، مينا، منگه جي لڳي پئي لانگ،
قمريون، ڪڇيون ڪن قطار.

قديون، ٽيهر ۽ ٻاٻيها، بدڪون، پارهر ۽ پيها،
ڦوسيون، ٽڪلا چوپيون، چيها، هيڙها، بدڪون، ليلها ليها،
چمڪون، چنڊولن چوڌار.

قدرت جا سڀ آھن رنگ، ھلي زمانو انھي ڍنگ،
 جاتي آباديءَ جا ڪل انگ، اتي رڙن ٿا ڪڏھن ڪنگ،
 اھڙي ريت ھلي سنسار.
 دلبر دنيا اھڙيءَ چال، ڏينھن ٻئي آھ اھڙي ڳالھ،
 ڪڏھن خوشي ڪڏھن بدحال، ڪڏھن سيٺ، ڪڏھن ڪنگال،
 سوچي ان ۾ گھوٽ تون گھار.
 اھڙي اڙانگي آھي دنيا، ڪنھن سان ڪين نباھي دنيا،
 ھميشه الھي ڪاھي دنيا، سڀ ڪي رڻ ۾ رلائي دنيا،
 ڏيک دنيا جا ڏينھڙا چار.
 ڪھڙو حال ادا! اُت ٿيندئ، ڪٿيو مار، ڪپُرت ڪيندئ،
 وجھيو وات پيا پٽيندئ، ڏاڍو ڏنگن ساڻ ڏنگيندئ،
 ڪابه نه اتيھن ھلندي ڪار.
 اھڙي اندر وقت آخِر، مدد ڪندو اچي مرسل مير،
 آھ وسيلو وارث وير، ڏيندو سيد چار سڌير،
 چٽندا چيھن ڪان بدڪار.
 ”خانوَ خيال سان گھرجي گھارڻ، نفس امارو پنھنجو مارڻ،
 وعدو ازل جو گھرجي پارڻ، بيڙي پراڻي گھرجي تارڻ،
 پُرجي ڪلمي جي پچار.
 لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.

(4)

پڙھ مرثيا مير حسين جا، تون غم منجھه گذار،
 پکين ماتر ڪيو پير لاءِ، واهيرا چڙي وڻڪار،
 ڳيرن ڳوڙھا ڳاڙيا، پاريل ڪڍيا پار.

(4) چيل فقير عبدالرحيم پٽ چتن پٽ ولي محمد پٽ صفر ڏاهري، ويٺل لڳ دڙو ضلعو نوابشاهه، سن 1902ع/1320ھ ڌاري ڄائو. اصل ويٺل ڪنڊ دارون جو پر پوءِ مارشل - لا واري زماني ۾ لڏي وڃي هاڻوڪي هنڌ تي رهيو. سنڌي لکي پڙهي ڄاڻي. سندس گزوان جو ذريعو ٻني ٻارو آهي. پاڻ جي وفات کان پوءِ 1945ع ڌاري بيت چوڻ شروع ڪيائين. شاعر موريي فقير سان سندس هڪڙي رهاڻ ۾ بيتن جي ڏي وٺ ڪيائين. سندس ڪلام گهڻو چيل آهي، جنهن مان ”عمر مارئي“ جا بيت مشهور آهن.

جهرڪيون پنهنجي جهوريءَ ۾، چڙيون ڪن چونگار،
 هيڙها هڏاسي حسين لاءِ، تتر ڪن تنوار،
 کانو، ڪبوتر، ڪپريون، ڪڍيا پست پرمار،
 سرڻيون، سانباها سڪ منجهڻون، گججهڙين ڏنا ڳار،
 لغڙن، باشن، لاتيون ڪيون، ليهائيا لاجار،
 بازن، زرن بس ڪئي، ڇڏيائون شوق شڪار،
 مورن، ڊيلن ماتر ڪيو، پيا وهيا منجهه ويچار،
 تاڙن، طوطن، طلب منجهڻ، ڪوئل ڪئي ڪوڪار،
 چين، چيهن چيچت ڪيا، بگهن ڪئي ٻاڪار،
 رائئل، ڪنگ، آڙيون، اصلون پئي ڪين پار،
 ڪڪ، چتا، چڪور، چاهيون گهمن پيا چوڌار،
 هڻي هڻي هماءُ پڪي هڻي، پسرڻ جي پلتار،
 عقاب پڪي ارمان ۾، ڪيو ڪوئاماڻ،
 ڪڪڙ، قاز، شترمرغ، پيا پڪي پي ملهار،
 بريليون بس نه ڪن، هڻي پورين جي پلڪار،
 چمڙا، چنڊڊول پڪي، ڪوڪن ڪانڪٽار،
 هنجهم، ڪبوتر حسين لاءِ، رنو رتوبن زارو زار،
 شڪرا، شهباز، گرڙ پڪي، ۽ پيا اڪيچار،
 تور، تلورون، تاريڙا، شڪلا بيشمار،
 روڏن، گهگهن رڙيون ڪيون، ٿيا بوڙيندا بيقرار،
 گوچلا غمن ۾ ٿيا، ڪنگن جهلي ڪنار،
 ڪونجون ڪرڪن روه تي، ڪري آيون قطار،
 ماتر مير حسين جو، هرجاءِ ڪن حيدر،
 عرش زمين اندوه ۾، حورون ملڪ هزار،
 حڪم حضرت حسين مڃيو، سيد نيزي سوار،
 اڳيان راهب رت رنو، ڏيئي اڀرڻا هروار،
 ”عبدالرحيم“ تو عرض ڪري، واڳ مديني وار،
 ڏج پناهه ”ڏاهري“ ڪي، نيئي مديني مار.

(5)

واکاڻيان تنهن واحد کي، جو موليٰ آهه مڙن،
 ڪونهي ميعاد مخلوق جو، مٿي زمين زمن،
 رڳو نشان ڪيم نالا، پيار منجهان پڪين،
 ته ابرجهلي، اُبابيل، آڙي، اڏڪ ٿا اٿن،
 بدڪ، بڪر، باز، بهشتي، بي پري سان پڇن،
 بيوس، بازيگر، بوڙيندو، باشو، بگو، بگلو ٿا بيهن،
 بٽيرا، بېرلو، پوڙي، ڳڳه، برهائي ٿا ٻوليون ڪن،
 بوٽڙ، برهاڙو، ٻالڏتارو، ٻاجه مان پيا ڪين ٻڌن،
 پڪت تتر، پيٽ، پاريهل، پريت، پيا سان پڇن،
 تتر، ٽڪا، تلور، ٽڏ، تور، ترمچي، تيار ٿا ٿين،
 تتيهر، ٽاڪرو، ٿيٽو، ٽرڪي، ٽڪلو تور نه ٿلن،
 فيل، ڦيڻايون، ڦوسڻي، ڪوڪرات، ڪٽياڻي، ڪنيوٽا ڪلن،
 ڳڳه، ڳيرو، ڳجھ، ڳاڙهو هنج، ويجهه ڪين وهن،
 زاغ، زرو، ڍڳوش، ڍانڍيٽو، ڍينگه، چڪور، چرو، چاه سان چڳن،
 چنڊول، چانهه، چتون، چرچائي، چپڪ، چيڪون ڪن،
 چٽوڙو، چاڀاڪو، رتبو، رونهارو، رُنا ڪين رهن،
 مَلو، موسڙو، مرغابا، ميتو، منگه، مور، ماندان ڪين مرن،
 موزپر، متاءُ، مٺو، ملهالو، مينا مينهن، آهي محبت منجهن،
 نامبر، نيرڳي، لڪ، لاکي، چاچي، لوريون، لڙسان لڙن،
 لغڙ، ليٽڻ، لڪا، لقلق، لاهين ڏي لهن،
 سانهن، سرڻ، سانبها، سرنڌائي، ٿا سيئون سهن،
 شيرازي، شڪرو، شاهين، شترمرغ، وهيا ڪين وهن،
 هنجھ، هڏهڏ، هيڙهو هنجھ، هنس، هڏيخور، هڏيا ٿي هلن،
 جهرڪي، جهڳڙ، ڪهنگ، ڪانءُ، ڪنگري، ڪئامار، ڪاوڙون ڪن،
 ڪروانڪ، ڪُرڪٽ، ڪانڙوڪي، ڪونج ڪين ڪهن،
 ڪانڪٽا، ڪاڪاڻو، ڪوئل، ڪُمريون، ڪاوڙسان ڪرڪن،
 ڪبوٽر، قاز، ڪڪڙ، ڪانڊا، ڪپ، ڪوشش منجهه ڪڙهن،

(5) ڇيل علي اڪبر لغاري ويٺل ڳوٺ لعل خان لغاري تعلقي سنجهوري جو. اُن وقت اسڪول ماستر هو.

ٻڌم جيڪي ٻين کان، سو سڻايان ٿو سڀين،
چمڙو چڱو چاهه سان، چڱا چڪ نه ڪن،
ٻڌائجو ”پروچ“ ڪي، جيڪي ناهي منجهن،
”اڪبر“ ڪي اهي ٿا اچن، باقي ٻين جي خبر ٻين ڪي.

(6)

محبت وڻي موڪلائي، تڏهن جهجهي ٿيڙي جنگ،
جت طوطن جي تنوار هئي، اتي مٿاهه گهمن منگهه،
جت مجلس هئي مورن جي، اتي کانڙا رڙن ڪنگهه،
جت هنجهن جي هٻڪار هئي، اُت چيها وڄائن چنگهه،
جت ڪڙڪ هئي ڪونجن جي، اتي ڪپرون گهمن ڪهنهه،
سڀئي مٽيا رنگهه، تڏهن ويو زمانو ضعيف ٿي.

ادا عمر! اسان جي ڏيهه ۾، پڪي ٽين پالار،
سرڻ، سانباها، ڪارڙا، ڪپرون ڪارونپار،
ڪانگ، ڪوئل ۽ ڪانڪٽا، بدڪون بيشمار،
چنبون، چيها، چيرا، بي چتون ڪن چانگار،
چوزو، چڪلو، چمڙو، ٽپڻو ۽ تتيهار،
چڪور، چينائي، چڙي، پاريل پرمار،
تاڙو، تلور، ترمچي، تتر ڪن تنوار،
هڏهد، هيڙهو، هڙيو، مڻو ۽ ملار،
پگهه، برهاڙو، بابيهو، ٿا پوپٽ ڪن پاسار،
ققنس، ڪارونپار، آهن ڌاريا پڪي ڏيهه ۾.

آهن ڌاريا پڪي ڏيهه ۾، هڪ هماءُ پيا هنجهر،
لاڪيچاچي لوڏ مان، ٿي ڪڍي ڪيڙائي ڪر،
زاغ، زغن، زرو، ليهو ۽ لغز،
ميري، ميٽو، موسڙو، سينيچول، سموندر،
چانهه، چنڊول ۽ چيرو، اُت پڪي، ازگر.

(6) هي روايت رجولي (تعلقي ٽنڊي الهيار) مان ولي محمد طاهرزادي کان ملي شاعر جو نالو معلوم ٿي نه سگهيو آهي.

لنگھو لیلو شڪرو ٻوڙي، ٻاٽيڻ
 آنو عقاب، آڙي، باشو ٻاڇر،
 ٽھڪ، ٽوپو، ٽڏڪي، نيدو پڪي نر،
 چٽوڙو، پيٽ، پيهوڙي، ڪينهائي ڪپس
 گجھه مڦيل ۽ چرنگ، مرگھه پڪي ماھ،
 برڪ، ٽپڪ ۽ ٽڪلو دوم، ڏونري ڌمچر،
 ٻُڏڻي، ٻھاڙ، وڄلي ڏانھن پڪي ڏونگر،
 ڪانبو، بشين، گھڻو ٿوھونگ ٻولي ھر ھر
 وھي، وھيو دھلاري، پيٽ پڪي ميهس
 بحري، باشو، بلبيل، ڪُڪي ڪپوتر،
 گيرو، ابايل، سانھن پڪي، پيدا ڪيا پروو،
 اونو، آڪاس، ٺوڙھو، پونٽريو، پُڪوڪ
 ڊيل، ڏوئيلو ۽ ڪنيو، ٿُرانڊو، ٿوھر،
 اڃا به سوين سراسر، پرور پڪي پيدا ڪيا.

پڪي پرور پيدا ڪيا، روھيلو ۽ رينگ،
 باز، ٻولاھي، نيلگسي، ٿيٽو ۽ ٿيٽينگ،
 روڏو، رھاڳي، رتونبو، ڊوليرو ۽ ڊينگ،
 ڪيول، چپاڪ، ڍانڍي، گڏھ پڪي، گوڙينگ،
 ڪٽياڻي، جت، جھرڪي، ھلو پڪي ھينگ،
 پورو، پٽيرو، گرڙ پڪي، چيھ، چغل ۽ چينگھ،
 تور ۽ ٽولينگ، اڃا به قسم آھن ڪيترا.

پن

1. پن جا: ڪڙڪا، ڪريا، چٽيا.
2. پن جو: سائو، سڪو، چٽيو، چاڻو، پاٽ، پوپو، ڪير، رس.
3. پن جي: ٽونري، پنڊي، ٻيڙي، ويڙهي، توتاڙي، ٻنڊي، چوٽي، رڌي.

ڀنڌ

1. ڀنڌ (ڀنڌ جا قسم): اٿانگو، اوڏو، پري، ڏکيو، ويجهو، نيڙو، سولو، اهنجو، گهڻو.
2. ڀنڌ جا: قافلا، ڀيڄرا، گس، ڀليا، ڪيا، ميل ڪوه.
3. ڀنڌ جو: ڪشالو، ٽڪ، اڏڪو.
4. ڀنڌ جون: وڪون، منزلون، واٽون، پٽيون.
5. ڀنڌ جي: ويڙهي، وڙهي، چيٽي، پٽي، واٽ، گام.

ڀنهنجو

1. ڀنهنجا: ٿاڻا، ٽڪاڻا، ٺڪاڻا، اوتارا، مائٽ، عزيز، لنگهه، اوجاڳا، ڳل، ڳوڙها، ننهن، سڌ، پرين، هٿ، پُٽ، پيٽا، قريب، جانب، ڪينرا، عضوا، پير، پيرا، قول، قرار، چاچا، ماما، ڪاڪا، نانا، ڏاڏا، پوٽا، سوت، ماساٽ، پڦاٽ، ماروٽ، ڏهٽا، پڦڦ، ماسٽر، سالا، پيٽويا، ساهرا، نياڻا، نوڪر چاڪر، ٻانهڙا، خادم، ڀائر، طعنا تنڪا، احوال، ڀڄا.
2. ڀنهنجو: فڪر، پاڙو، ملڻ، آندو، ڪر، لب، سر، ارواح، ڪرم، بخت، نصيب، ويا، آبائي، رس، آرس، رستو، ڪشالو، جيءَ، حال، ماهه، ڪفن، پٽو، جهڙج، وير، آبرو، رت، پگهر، لاڳاپو، اولاد، ننگ، وعدو، خيال، محبوب، ڌم، پساه، ناڻي، سنڌيو، اسم، جسم، سرير، عقل، ڌيان، ڀاڳ، پرم، شرم، ذوق، شوق، عشق، ويراڳ، راز، ناز، چاڳ، حڪم، آڊ، سلام، روڻ، ڪلڻ، غم، تخم، بچ، حق، ارادو، پيءُ ماءُ، آرام، حملو، سماءُ.
3. ڀنهنجون: اوڪاسون، مٺيون، نسون، آرداسون، اڪيون، ٻانهون، اوطاقون، لڄون، رهاڻيون، واٽون، پيٽون، سرتيون، ٻانهيون.
4. ڀنهنجي: سمجهه، موڪلاڻي، منٿ، تري، ميڙ، رهاڻ، مجلس، وهي، ڪاوڙ، نچ، سيرب، قبر، ڪياڙي، جاءِ، صلاح، ناس، جان، دل، جهوري، سڌ، ڪل، ساڳي، ويهڪ، لڇ، ريت، رسم، خوشي، فرحت، مٽي، مائٽي، عزازت، ڳڻتي، ڪل، ڀڄاڳاچا، لڇ، ليهه، لياقت، پري، ناموس، ڳالهه، ڳت، گفتگو، نيت، مراد، وڃا، ڌڄا، طاقت، قسمت، مروت، ماءُ.
5. ڀنهنجو، ڀنهنجي جو بيت

ساراهيان سڄو ڏٺي، جنهن جوڙي جوڙ جهان چوان
آچار، انصاف، آواز، عدالت، اڳرائي، عقيدو، عارچوان

آرس، انگڑائي، آرڏو، آرو، انگ، آنبڌ، آڪڙ ھار چوان،
 آڏو، ابو، آئي، آرمان، اُڪو، اوسيڙو، آرام، عقل ڌار چوان،
 اڏو، اُجهو، عزت، آب، آبرو، احسان، اندر جو ڌار چوان،
 عذاب، عشق، آڌار، اُڙل، اڱڻ، آزي سا اعتبار چوان،
 عيب، آرمان، ارڪان، ايماني، انديشو، اُره ڌار چوان،
 اُمان، آڪھ، اوڙو، آڙي، آسائش، اندر آڌار چوان،
 اڪيون، آنبڌ، اوجھري، عمل، بحث، بدن، بانور، بڪيو ڌار چوان،
 بابو، بقا، بدي، برائي، بدنامي، ٻوتو، باغ، بهار چوان،
 تخت، طومان، تعلی، تڪڙ، تڪبر، تنکو، طعنو، تار چوان،
 توڙ، تڪيو، طلب، ترڪو، تن، طنبو، طرز، تنوار چوان،
 توبھ، طبل، تاب، ترس، تانگھ، تارو، تري ڌار چوان،
 تاج، طور، طرح، تماشو، تارون، تسلي ڌار چوان،
 طبع، طبيعت، تڏ، ترڪ، تسيو، توڪل، ترھو ڌار چوان،
 سنگتي ساڻي، سنڌ، سڀني، سين، سڃاڻ، سور، سندرو ڌار چوان،
 ساھ، سوپ، سڃائي، سري، سانگو، صرفو ڌار چوان،
 سڳر، سونھن، صلاح، صحبت، سڏ، سڀني، سڪ ڌار چوان،
 سام، ساعت، سڏ، سڪ، سڀيل، ثواب، سينگار چوان،
 صبر، ستيا، سوال، سيھو، سڪرات، سيراپ، سامي ڌار چوان،
 سرسي، ثابتي، سجاڳي، ساڙ، سڙ، صفائي ڌار چوان،
 سوٽ، صدقي، ساڙ، سڀيال، سبب، سوائي ڌار چوان،
 چوھ، چوپن، جاڙ، جواني، جند، جان، جيرو ڌار چوان،
 جوت، جسم، جون، جگر، جاڳھ، جتن، جاڳڻ، جواب ڌار چوان،
 جڳ، جوڳ، جيءَ، جيئڻ، جلالت، جوش، جنسار چوان،
 حال، هنج، هنيون، هول، حسد، حڪم، حصو ڌار چوان،
 هاڪ، هنبل، هوڏ، حيرت، هٿ، هيٺ، هستي ڌار چوان،
 همت، حياتي، هوش، حرص، هلڻ، حُسن، حيلو، هٿ ڌار چوان،
 حالت، هٿ، هنڌ، حَسب، هلاڻو، هوڙھ، حجت ڌار چوان،
 هنر، حمايت، هوس، حرڪت، هام، هاسو ڌار چوان،
 کٽيو، خوف، کلڻ، خواري، کٽڪو، خواب، خصلت ڌار چوان،
 کار، خوشي، کڙڪ، خيال، خطرو، خُون، کاڏي ڌار چوان،
 خُلق، خميرو، ڪفن، ڪڙي، ڪڇ، ڪوٽ، ڪپارو ڌار چوان،

سانگ، سفر، دل، دماغ، دڙڪو، دھمان، دور، ديدار، چوان،
 درس، دم، ديد، دلاسو، دنگ، دولاب، داغ، دستا، ڌار، چوان،
 دن، داد، دقن، دوست، دلداري، درڪار، چوان،
 ظلم، زور، زبان، زنگ، ذوق، زبردستي، ڌار، چوان،
 ضد، زندگي، زاري، زوري، ذڪر، ضابطو، ڌار، چوان،
 زهر، زبان، رڻا، روح، رمز، رهلا، رتي، ڌار، چوان،
 روز، رهياڻ، رس، رولڙو، رت، رهائي، ڌار، چوان،
 ريجھ، رخ، رايو، روڌ، رقيب، رضا، رنجڪي، ڌار، چوان،
 سينڌپ، سڃاڻپ، ساه، سوپ، سو، سندرو، سنگت، ڌار، چوان،
 سر، صفائي، سچائي، سورهياڻي، صلاح، سڳر، ڌار، چوان،
 سونھن، صحبت، سانگو، صرفو، سينو، سرت، سنپار، چوان،
 سگ، سام، سگھ، سياپو، سنڌ، سري، ساعت، ڌار، چوان،
 سار، سنپال، سوٽ، سڪ، سبيل، ثواب، سڪ، سينگار، چوان،
 سانگ، سفر، سداسهاڳ، سپت، سير، ستيا، صبر، يار، چوان،
 سڪرات، سامي، سيراپ، سچ، ستابو، سڪسي، ڌار، چوان،
 ساڙ، سڌ، سنڌو، سالي، ستر، سرسري، آڌار، چوان،
 شڪ، شېھ، شتابي، شور، شاباس، شان، شرم، ڌار، چوان،
 شوق، شڪر، شادي، شعلو، شدت، شرط، شمار، چوان،
 غم، غور، غيرت، غوطو، غلطي، غرض، غلطي، ڌار، چوان،
 گلا، گنج، گذران، غريبي، گھنگھر، گناھ، غيبت، ڌار، چوان،
 گلو، گادي، گوڏا، گردن، گسر، گام، گناھي، ڌار، چوان،
 فخر، فھر، فضيلت، فقيري، فرمان، فڪر، ڌار، چوان،
 ڦنڊ، ڦوڙائو، ڦاڻو، ڦٽڪڻ، ڦيرو، ڦٽ، ڌار، چوان،
 قلم، ڪياڙي، ڪلان، ڪاوڙ، ڪوڙ، ڪپت، ڪار، چوان،
 ڪڙم، ڪٽنب، قبيلو، قياس، قمر، ڪاڻ، ڪٽر، ڌار، چوان،
 قلب، ڪھول، قبر، ڪشالو، قانون، قناعت، ڌار، چوان،
 ڪنڌ، ڪاپار، ڪن، ڪلھا، ڪچون، ڪلفت، ڪي، ڌار، چوان،
 ڪم، قول، قاعدو، قرب، ڪلمون، ڪھ، آڌار، چوان،
 قرار، ڪچائي، ڪاڍو، ڪاڍ، ڪرامت، ڪار، چوان،
 لکيو، لوھ، لڳ، لاڳاپو، لوپ، ليئو، لڀ، لالچ، ڌار، چوان،
 ڪيس، ڪارا، زلف، زارا، زنج، ڌار، چوان،

لاشو، لوڙھ، لحاظ، لٽڪو، لُڙڪ لڱن تان لار چوان،
 لولھٽ، لياڪو، لوئڊڙي، لونڙا، لت، لڪدار چوان،
 لُڪي، لئون لڳي، ليهاڻڻ، لارو سڄو، کپو، کار چوان،
 لوھو، لاچار، لَڇ، ليھ، لات، لپ، لپائي ڌار چوان،
 مڏي، موڙي، مام، ملڪيت، مغل، مونجھارو ڌار چوان،
 مستي، مونا، مٺ، مائٽ، ماتا، ملڻ، منٺار چوان،
 منهن، رُخ، ماس، مٿون، مٺي محبت يار چوان،
 مرم، ملاحظو، ماڳ، محبت، ملاقات، موڪلاڻي ڌار چوان،
 ماسات، ماڻو، مبارڪ، مڙسي، مڏي ڌار چوان،
 مرضي، موج، ميت، مڪر، مان، مصلحت ڌار چوان،
 مرڻ، موت، مردو، مڏڪو، مراد، ميلو ڌار چوان،
 مڱ، مڏي، ماڻ، مڇون، مھانڊو، معافي، ڌار چوان،
 مرڪ، مرڪڻ، مذهب، مهر، ميس، محشر ڌار چوان،
 ماڻڪي، مڻڪو، مرھي، منگھو، لولھٽ، لچڻ ڌار چوان،
 ننگ، ناموس، ناتو، نظر، نظارو، نينھن، نشو نروار چوان،
 نڪ، ناس، ناڙو، نھائين، نپاڇ، نڪاحي نار چوان،
 نور، نڊون، نفرت، نڙي، نڙگھٽ، نانو نروار چوان،
 نصيب، نوڙت، نڪتو، ناز، نرمي، نَنھن ڌار چوان،
 نھائين، ناڙي، نسون، نري، نپاڳي ڌار چوان،
 وڳر، وَس، ولارو، ويڙھو، وڳو، ورونھن ويچار چوان،
 واڳ، وڏائي، ويراڳ، وجھ، وقوف، وندر ڌار چوان،
 وصال، وھم، ويسر، وارَ وَس، وسوسو ڌار چوان،
 وڙچ، ويساھ، وَسيلو، وڻي، ويڻي، ويا، ويرِي ڌار چوان،
 ڦرڪڻ، ڦر، ڦيڻي، فساد، فن، فقيري، ڦڦڙ ڌار چوان،
 ٻَل، ٻاڀيس، ٻاجھ، ٻانھپ، جمال، جدائي ڌار چوان،
 خو، خوبي، خون، خرابي، يقين ڪر تون بار چوان،
 ٻڪ، ٻيائي، ٻٽاڪ، ٻڌي، ٻچا ٻار، ٻولي ڌار چوان،
 پي، پٽ، پوتو، پيڇ، پريتي، پيار، ڏڻي پت يار چوان،
 پاپ، پچرو، پڙهي، پاڙو پور، پاراتو ڌار چوان،
 ڀڳر، پيري، پرڻو، پڪ، پڇاڙي، پيٽ، پُئا ڌار چوان،
 پٽڪو، پڳ، پڇائي پاسو، پتو، پيشاني پرڪار چوان،

پير پَڻ، پاپڙي، پاند، پلڻ، پيڻ، پيڻي ڌار چوان،
 پائرن، پيرو پاڳ، پلاڻي، پڻو پيڻي، پل ڌار چوان،
 پرم، پاڪر پڙڪو، پونري، ناه، ڻگي ڌار چوان،
 ٽوڻ، ٽيڙا، ٽوڪ، ٽپو، ٽڪ، ٽڪو، ٽولو، ٽرڻ ڌار چوان،
 ٺوڙهه، ٺپ، ٺيلو، ٺڪ، ٺريو، ٺڳو، ٺڪ ڌار چوان،
 ٽڪ، ٽان، ٿورو، ٿڌو، ٿاپو، ڳلي، ڳچي، ڳارو، ڳارائو ڌار چوان،
 ڳرو، ڳل، ڳوڙها، ڳسي، ڳڻي، ڳڻ، ڳڙڪي ڌار چوان،
 ڏاڏو، ڏهڻو، ڏند، ڏاڏو، ڏڪ، ڏيل، ڏاڪار ڌار چوان،
 ڏاڙهي، ڏونرا، ڏوهه، ڏمر، ڏاج، ڏرڏان، ڏهاڳي ڌار چوان،
 ڏورڻ، ڏي، ڏائي، ڏاڏائي، ڏنگائي، ڌار چوان،
 ڌڪا، ڌوڙا، ڌڙڪي، ڌڙي، ڌڙڪا ڌار چوان،
 ڇپ ڇاپ، ڇپ، ڇپي، ڇهندي، ڇنو ڌار چوان،
 ڇڙ، ڇال، ڇاڇو، ڇشڪو، ڇيلو، ڇونڪ، ڇڏا، ڇڱائي ڌار چوان،
 ڇڪ، ڇرائي، ڇهرو، ڇلڻ، ڳالهه، ڳيرائي ڌار چوان،
 ڇمي، ڇرو، ڇتي، ڇڪ، ڇوڻي، ڇوڏا ڌار چوان،
 ڇڪي، ڇڻي، ڇيهه، ڇپر، ڇترا، ڇيني، ڇپڻ ڌار چوان،
 ڇرڪ، شرڪ، چاهي، شادي، شڪايت، شيطان شمار چوان،
 ڇشم، چالاڪي، چاڪ، چٽ، چهڪ، چريائي ڌار چوان،
 گهرگهات، گهل، ننڍپڻاڳي، جهڄڻ، جهوري ڌار چوان،
 ڇاتي، ڇيهه، پيڻ، پڪائي، وڏائي، وائي وارچوان،
 جاق، جدائي، جلالت، جيرو، ڇڙ، چريائي، وفادار چوان،
 عم، حياتي، لوڻ لائي، ڪرامت چاتي، ماڻ، فنائي مارچوان،
 قسم، سنهن، ساڪ، ڪمائي، ڇنگهون، ڇپ ڌار چوان،
 چني، چوري، ڇمڻ، چاتي، ڪو، خرابي مارچوان،
 لڇ، لوري، پياس پوري، چڪنا چوري ڌار چوان،
 ڇر ڇم، ڇنگهون، ڇاڙي، ٽنگون، ٿير ڌار چوان،
 وس، واهن، وطن، وي، وروڻهن، وندر وارچوان،
 پٿر، پيراندي، پيري، پاسيري، روڻ، راحت ڌار چوان،
 شرم، شان، شڪ، شهبه، شب، شيڪي ڌار چوان،
 لطف ڪرين تون "لعل" تي، صاحب رب ستار چوان.

پورهيو

1. پورهيو پورهيت: ڪمي، نفر، نوڪر، مزور، ٻانهو، غلام، بجير.
2. پورهئي جو: اجورو، حق، حساب.
3. پورهئي جي: لائي، پتي، وڃ، وندي، مزوري، ڪمائي.

پوک

1. پوک (پوکڻ جا نالا): تر، ڀنگ، موري، ميهه، تل، تار، سڻي، سجاتو، وڻ، مانهن، مڱ، مٿر، چڻا، چونرا، مٿري، مانجهلي، گذرا، هنداڻا، ونگا، ڪڍو، ڪاڇا، بصر، ٿوم، ڪانٽوري، پينڊيون، ٿماڻا، گجر، گوبيون، سٺا، ڦودنو، ڪوٽمير، پالڪ، لوڻڪ، ميٽي، ڏاڻا، مڇ، واڳڻ، پٽاٽا، سره، چانپو، آهر، توريو، لوسڻ، پان، ٻاجهر، جوار، مڪائي، گوار، ڪڻڪ، ساري، جو، ساڻون، ڪمند، ڪريلا، تماڪ، نير، السِي، ساڻر، چانهين، سائي، سنڀاڻي، پيلي، پڪل، پرتو، ڀريل، چڍي، گهاٽي، ٺلهي.
2. پوک جا: انگور، سلا، ڪانا، پَن، ڪڏا، گل، ڏينا، پتا، گڏا، ماپارا، منڍا، ٽڪ، سوڻا، ٻيجا، ڏونبا، ڏاندارا، پارا، ٻنا، لاهيارا.
3. پوک جو: اُن، تار، هر ڏاندارو، ريڇ، پيهو، پاڻ، ٻنو، ٻارو، نائڪو، گاه، لاٻارو، سٿو، ڪانگڙ، پال، پراڻ، ڍڍو، نسرڻ، ٻوڙو، جيءُ، چيٽ، گڏو، آواندهو، ڪرو، چاڻو، مرض، هاري، ڪريو، چاتو، ڳوڙهو، ڪمدار، جمعدار، زميندار، لاهيارو، فصل، نمبر، بلاڪ، ايڪڙ، دنگ، جريب، ويسو، سينور، ٻُه، لوڙهو، پُتو، آيون، ڏڏو، ڪهڙ، آڏائون، ڄم، پاڻ، پڳر.
4. پوک جون: ونگارون، ڪاڻپاڻيون، چونڪڙيون، ڪنڊون، ورڇون، موڪون، وليون، مندون، مڙهيون، ڪاهيون، ڏهيون.
5. پوک جي: تات، سار، ٻري، ٻٽ، سنڌي، چٽ، ڪيڙ، ٻيله، ڏانداري، گڏ، چهار، کاڌ، سوڪڻ، ٻوڏ، آڏ، ٽڪ، لائي، گاهي، واڻر، ناڙي، ڪتي، ساوڪ، ڪاني، گري، اوسر، ٻڌ، ڪڍي، ڪنڌي، سٿري، مٺ، پرڀ، ماپ، ڦيري، هڪل، هوڙو، اوڙو، جات، سار، سنڀال، پيل، چيڙو، ونگار، آبت، ڪاڻپاڻي، زمين، ٻٽي، ڍل، گهنڊي، سري، وٽ، ڪرڻي، پل، پيوري، ڪلنگي، ڪوڙي، وٽ، وڃ، ڪاهي، هلر، ڳر، سوڪ، موڪ، معافي، ساڻ، ول، ڏري، نئي، منڍي، موڪل، روت، ڪنڍي، چري، مُند.

پهڻ

1. پهڻ (پهڻن جا نالا): نئون، ٽڪر، پورو، پُرڻو، پڪو، ڪچو، پٿر.
2. پهڻ جو: سرمو، گهر، گهرڪو، ڌڻ، ٽڪو، دڪو، جنڊ.
3. پهڻ جي: ٿوپي، چڪ، گهرتي، لعل، چڪي.

پير

1. پير (پيرن جا نالا): اويس، قلندر، بخاري، دستگير، قريشي، چٽو.
2. پير جو: ميلو، ميڙو، ڏن، لاڳ، پٽ، ويس، ڦيڻو، ڏاڳو، پاراٽو.
3. پير جي: پٽ، گادي، پاو، دعا.

پينگهو

1. پينگهو (پينگهي جا نالا): هندورو، ڳاڙهو، جهولو، نديو، ڍپ.
2. پينگهي جو: لوڏو، لوڏڻو، ڪڙو، ڪُنڊو، پاڻو، مڪٽ، منو.
3. پينگهي جي: گهوڙي، جهولڻ، لوڏ، سرائي، پَسَر.

جبل

1. جبل (جبلن جا نالا): ڪرو، ڪيرٿر، پپ، هالار، سليمان، ڀڳونوڙهو، گنجو ٽڪر، ڪالڪان، هماليه، ڪارونجهڙ، ڏڙهيوارو، لڪي، بڪري.
2. جبل جا: مڙها، ڪارا، بر، لنگهه، غار، گهيڙ، لڪ.
3. جبل جو: لڪ، جنڊ، پهڻ، ناڪو، جاڏو، تاڏو، اُتانهون، تتو.
4. جبل جون: چوٽيون، لاهيون، چاڙهيون.
5. جبل جي: روڻ، چپ، غار، نئي، تراڻي.
6. جبل جو بيت

اڳيون مڙيئي اڳ ٿيون، جوڙيون سي جنسار
 دادلي تنهن 'دنبار' تي آهي داتا جو ديدار
 سا سائي هوندي سدائين نشانبر نروار
 رهندا منجهس راڄوئي، جن جو ونگون نه ٿيندو وار
 مڇاري تنهن 'ميهر' جو 'بندڪ' کنيو آ بار

پٽاري تنهن 'بندڪ' تي آه مينهن جي ملهه
 ڌاٽر ڏاجهو سائين سڀاجهو، موليٰ ڪيو منٺار
 بنيون ٻارا دميون ديرا، ڪٽندا شال خبرار
 'ونگ گروندي' ڏاجهيءَ ڏيندو، پاڻو شال پٽار
 اڀر اڃ الڙ جي آهي 'پهنير' ڪي بشار
 هليو ڪين هنديءَ سان، ڪهجي پيو 'کوٽار'
 'سورجاڻي' جي سڳڻ ۾، آهي 'گڏو لڙيو' غفار
 'سُنڪ' سان صلاح پائي، آهي 'ميتارڙيو' مهنديار
 ڪينجهر ڪارين ڪپين ڪاري ڪارون ڪار
 موڙهو رند منجهي ويو، جنهن جي سنگتيءَ نه لڏي سار
 'گنجو' گهاري واڳون واري، پوري اکتو پزار
 'ڪانيو' ٻڌيگ، 'ڏاڏو' ڏسن ڪونه ڏڪار
 تن وڏين جي وچ ۾، پيو آهي 'رڻو' رانديار
 'غڻبي' 'سگهائي' پاڻ ۾، پلي ٿيا بهار
 'بڏو' چارڻ سک سنڀارڻ، جن جو عمر پير پار
 پٽ 'ٺيگ' نورين، جنهن تي نبيءَ سنڌي نهار
 'ڪيرٿر' ٿيو چپير، وڏو ٿي وينجھار
 'ڪيرٿر' سدا سڀر، گاروڙي گرنار
 'بَن' تيرھون سَن بدن بدو بدڪار
 'بَن' پاڙيو آهي اگهاڙيو، جنهن ۾ سڄهي ڪونه سنگهار
 'گَز' پيئرو، وطن وارو، جنهن جي 'کوٽڙي' ڪپ ڪنار
 پيا مڪڙ 'ميھڙيءَ' تان، ٿيو 'انڌار' ڪي آزار
 'پيڏر' پايون سدا سايون، جن جي 'توجانيءَ' تي توار
 'ٻڌين' وارو ڪڏين ڪارو، جنهن جي 'چاپار' تي چٽڪار
 'هَمليگ' سدا سوييگ، جنهن جي 'لاڪاڻ' تي لغار
 'پڀ نوراني' ڏسي ڏاٽي، جو سڀني جو سردار
 'مهير' 'مگڙ' پاڻ ۾، ملي ٿيا بهار
 'مهير' موچارو ٻڌين وارو، جنهن جي ڪنڊ ڪپ ڪنار
 'مول' موچاري وڻيءَ واري، ٻي اٿس ٺاهه ميان

’ڪُنُ‘ ڪڪين جو دُن، جنهن ۾ پاڻيءَ جي ٻه پڇاڻ
 ’ڦَنَنگ‘ وريون موريون سايون، هونديون اڀر شال آڀار،
 باريءَ پوٽا سدا سَهوٽا، ڪامل ڪلاڏار،
 چوريا ڪنهن نه چُرَن، جن جون پاڙون منجهه پاتار،
 ماني تن کي موڪ ڏني، باريءَ پير بشار،
 ”پريو“ چوي ٿو جهنڊي کي، آءُ ته ڏينءَ چيرين جا پار،
 ڪلمي جي قطار، سڀي اُڪرنداسين پار.

جَرُ (آب، پاڻي)

1. جرجا: اَنُهَنُ، غوطا، ڪس، ٻڌا، پياسي، ترڻ، گهمرا، ڪات،
 ڪنا، ليڪا، لڙها، ٻوڙ، بحر، نار، ڪڙڪا، ڪاوا، جهڳڙا، تارو، ڦوٽا،
 ڪُن، پتارا، پيرا، وارا، گهڙا، دلا، واتر، نيسارا، لُوڪ، لُڙ، ڍورا، ڪٽورا،
 وٽا، لوٽا، اڏمان، وٽ، وڪڻ، ڦيرا، وهڪرا، گهارا، ڦڙا، ملاح، سُهان، تَنبا،
 ڦوهارا.

2. جرجو: واه، گهمرو، پترو، ڪنارو، ٽيپو، جل، ڦوٽو، دُٻو، ريلو،
 سيمو، تار، مٺو، ڪڙو، ڪارو، ٻاڙو، وارو، پونثرو، ڪستو، ڪس، تڙ، لڙهو،
 ڪاڻو، ڪچو، ڪپ، چاڙهه، لاڙو، لُڙ، عميق، ڪنب، ٻيٽ، ڪارو، گهوگهٽ،
 گرڙاٽ، سمنڊ، تلاءُ، درياءُ، گهاٽ، حوض، موتي، ڪوڏ، ڀلو، چرڪو، رڙو،
 ڪڇو، گانگٽ، ڏنپرو، گندڻ، ڪچون، واڳون، سوندر، جهوڙ، لُڏڙو، تڙڳڻ،
 ترڻ، سينسار، گهگهه، ٽوپو، غوطو، گهوٽو، لهوارو، اوڀارو، پاتار، چيهه،
 اوجر، ريت، چار، ترو، غوراب، جهاز، ڪوه، ڍڪ، مٽ، گهڙو، دلو، مڇ.

3. جرجون: نيون، سيرون، اڪيون، واهيون، لهرون، ويرون، ٽيلهيون،
 ٽييون، وايون، نڪون، نديون، ستيون، پوکون، موڪون، ڍنديون، ڪسيون،
 ناليون، سڀون، ماٿيون، چرون، موريون، ڀليون، دليون، گهگهيون.

4. جرجي: پَسِ، نئي، سَتي، ماڪ، موڪ، چول، سونهي، گهاري،
 جهل، سانڌاري، گنگا، چڪ، ڪسي، واري، آر، اٿل، لهر، سير، جهاڳ،
 ڦيڻ، جانڪ، سُرڪ، مولهه، سوڪ، سُرڪي، گهوڻي، گهپ، گگر، ناتر،
 پٿاري، چنڊ، لپ، بوند، چڪ، ڇاٽ، اُچ، چَسَ، چولي، مڇ، ميراڻ، اُچل،
 ڪر، ڪنڌي، وير، موٽ، مڇي، پوپري، سينگاري، گوچ، مڪري، چيلري،

تيري، دیند، قُطي، مکُطي، پیتل، کُمي، بلهڻ، چنڊڻ، پوچڙي، کڏ، کاڻ، چن،
 پيڙي، کشتي، ڊونڊي، گجی، نار، راس، گرڙي، سانداري، مَشڪ، پخال،
 کاڌ، اونهائي.

5. جرجا بيت (1)

ساراهيان سچو ڏڻي، جو صاحب رب ستار،
 جُهي وڏي هڻي جهڙ سان ۽ ماڪ وسي منهن ڌار
 آڏون، نائڪا، ٽڪون، سي سهنم سندنو سردار،
 دليون گهڙيون گهيڙمڻي، بيا کُنڊ پريا (ڪلتار)،
 صاحب رب ستار، مهر ڪر تون ملڪ تي.
 مهر ڪر تون ملڪ تي، پاڪ ڏڻي پرور،
 وُنا مينهن ملير تي، ڪوڏون ڪڍي ڪر،
 ڏڏ پيتا ڏيهه ۾، سانگين ڪير سچ،
 نماڻي ڪي نصيب ۾، لکيو انگ اکر،
 مينهيون پاڻ مراديون ٿڌا چرن ٿر،
 پاڪ ڏڻي پرور، ڏي تون پاند پناهه جو.
 ڏي تون پاند پناهه جو، پاڻ آهيان پروس،
 وهنديون سيئي واهڻيون، ڪڙيا مڙي ڪس،
 لاهاجاڙها ”لعلڻ“ چيا، واحد تنهنجي وس،
 راج رهايو رس، پاڻي آيو پو پٺ ۾.
 پاڻي آيو پٺ ۾، ٿو موڪ وهائي مس،
 ’سدا واهه‘، ’سونهين‘ سان، ’دادو‘ وهايا دس
 جو درن کان ڌڪا ڪري تنهن ’جمڙائو‘ ڪي جس،
 پاڻ پرين تون پس، مهميزون ملاحن جون.
 مهميزون ملاحن جون، ٿيون ڍوري پاس ڍرن،
 ڪڙهيون وجهن ٿا قوت لاءِ، پاڳ وڏي سان پکن،
 تڪو وهي ٿو تار، جتي ڪڙڪا ڪُن پڌن،
 ڍنڍون، دُبا، چشما، سيما، آهن تلاءُ سي لڙهيولت پون،

(1) چيل لعلڻ خان لغاري. سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيه ص 84.

ڪلتار: ٻي پڙهڻي ڪُل تار.

تري تنهن تانگهي مان، ٿا لنگهي پسار پون،
 بوڙيا تنهن بحر جا، ٿا پيٽ مٿي پهڪن،
 تڙ مٿي ترسن، لنگهي سير سوان ٿيا.
 لنگهي سير سوان ٿيا، مانجهي اهي مل،
 تري توڙيا نڪتا، جر وڏي مان جل،
 ٻڏائون بند بحر جا، واري کنيائون ول،
 اڪڙين آب هاري، هنجھون هار هڪل،
 ڪچا پڪا ڪٽ سي، چني وڏا چڪل،
 پڳو هو پيڙين کان، نارا ڪري نل،
 سٽيون، سڀيون، سرڪيون، جن اوتي ڪي اچل،
 ڪن پيئي ڪا ڪل، سهڻي ٻڏي ويئي سير ۾.

سهڻي ٻڏي ويئي سير ۾ واحد ڪجان وڙ،
 کوهي، غوطا کاڌائين غار ۾ موٽي ڏس تون مڙهه،
 موري، اٿل، ميرو موج ۾ قابو ڪجان ڪڙ،
 سگهو تون ساھڻ ساڻي تجان سير ۾.
 ساڻي تجان سير ۾ آئون ڪچي ٿي ڪرمن،
 ڪارا، ڪارا، ڪيڻيون ريلارت وهن،
 چنڀ، ڦڙا، چائون، ڳرا، ڳوٺ ۽ ٻيا ڪڙيون جام ڪرن،
 پٿري، تنهن پيٽل جو پرو ڪونه پين،
 جهاڳ، جهڳي، گهڙي، جهڙ سان گوناگون گجن،
 پيڙا وڏي باجهه جا ٿا جڻنگ جهٻاز جڙن،
 خيال وڏي سان خاجا تي آڻي راجا رس پٽن،
 ورڇيو ويڇ وڃن، اچيو تنهن اوڙاهه تي.
 اچي تنهن اوڙاهه تي ٻڏي مياڻي مهاڻن،
 سانگو نه ڪن ٿا سر جو رندي رچ پٽن،
 ماريائون ٿي مچ ڪي ڪڙڪا ڪات به ڪن،
 چريون، ڪناريون، چوه مان ڪڍيون سي ڪورن،
 آڻي اونٺ لٽن، ويڙيءَ جي وڙهڻ جو.

ویری جی وڑھڻ جو جتي ڏٺڻ، ڏن، درياھ،
چهيون، ڇاپون، چڪي، چوھ منجهان، جن ريڙهي رس کيا،
کري صاف صلاح، مور ماريو هو مچ کي.

پترا، پور، پوسلون، ٿيون، جتي، گهرا، گهوگهت ڪن،
گهمرا، گهيڙا، ڦيرا، ڪيرا، برف، بهاريون ڪن،
اوريوڪون، اوهيرا، اڪڙين تي، ويڙهي منجهه وسن،
منڙا مارن ۾ ڦٽو ڪيھ ڦرن،
ڦاٿيو، ڦوڪ، وهي تي ڦليلي، بان، به بس نه ڪن،
پگهر جام پريت جا ٿا ٿو ٻا رس رڪن،
ڪڏون، کوٻا، خوشي مان ٿا پاڳ وڌي پرچن،
بيل ٺڪاء، تنهن بنڊن تي ٿا اويارا اچن،
مارو شال ملن، مٺي کي مائار ۾.

لڙ، لوڪي، لڙڪ لڙو، لهوارو، لانگها، لڪ، لاچار
ڏيڏر، ڏنيرو، پوڻ، پونڙا، لهڙيون، لڙڙا، لڪ هزار
پاڪ، پليت، پٽڻ، پالوٽ، پاٽو، نهڙ، لڪي، سانان
پڪ، پئي، پيڻ، ڦوڪارا، ڦوٽا، ڪڙيون، ڪنارا ڪار
ٿڌا، ڪوسا، ڪير، ڪسيون، صاف، صفا، سڄر، سنگهار
لسيون، لس، لهوارو، چلڻ، چونڪا، چڪڻ، ٿي، چوڌار
بحر، بوند، برسي، ڪيل، خوشيءَ مان، چئون، چلڻ، پريا چٽڪار
نديون، نيون، ناليون، نير، پلٽيون، گرڙيون ڪن گذار.
مٺا، ڪوڙا، ڪسر، ڪسارا، پاڙا، ٻاچل، رڱ، رڙهن،
گرا، ميرا، گوڙيون، گوني، چوليون، چاڻا، وهڪرا وسن،
ويس، واهڻ، وڏو نديو، لب ليٽ، چمڪارون چرن،
روڻ، رڱ، ريٽ، راڻو، سڙي، سرس، سوايو، سٺو ڪن،
روڪيو، رنڊيو، سمنڊ، سويارو، بستي، برف، برن،
اوپر، آڀر، اُڀريو، اويارو، اٿليو، آر ٻڌن،
بوڪو، ٻارو، ٻاري، ٻڌو، بند، ٻڌو، اُتي ڪوس ڪرن،
پار، پائيندڙ، پارو، پيتل، سو، نارو، نار، چوڻ،

ڏني، ڪنڌي، ڪچي ڪُن، ڪاپاري، مھراڻ، مستي ڪن،
 بوڙيا، تنهن بحر جا، ٿا پيٽ مٿي ٻهڪن،
 واڳهيون، وارو، وانئڻ، ويرو ويرو وڏن،
 اوس، اونهون، ائڪ، اوهاندا، اڏون، آر پٽن،
 نديون، نيون، ناليون، نڪونير، نائڪا ڪن،
 ڪنڌيون، ڪاٿا، ڪوھا، ڪيل، ڪاڏون ڪن،
 ڏنڊيون، ڍورا، دليون، دورا، ڌارون، لارڌرن،
 ڪنار، ڪنار، ڪنڌي، ڪپ، ڪپر ڪرن،
 ڇھ، ڇاڻو، ڇرون، ڇلڪو، ڇٽڪار، ڇنڊڻ، ڇوهه رڪن،
 گھڙي، گھڙي، گھيڙڻيا، ڍاري، ڍڪ ڍرن،
 ڳاڙو، ڳارو، ڳٽي، ڳٽيو، ڳٽيو، روز پٽن،
 اڏما، اونٽ، اوڙاھ، الاهي، جھلي، چڪ چڙھن،
 روڻ، ريڙھ، ورائو، ريج، روانو ڪن،
 ڇاڙھي، ڇل، ڇاٽ، ٻوڪو، ٻاري، موريون نه مڙن،
 آب، شراب، خراب ۽ پاڪ، پليت، ڳوڙھا، ڳار ڳڙن،
 ”لعلڻ“ غم لھن، مڙئي، مسڪين جا.

جنڊ

1. جنڊ جا: جوٽا، ڳارا، گھمرا، ڦيرا، اڏڙ، پڙ، آڙيڪا، آڪيڙا.
2. جنڊ جو: ڪنٽو، ڪلو، چيڪڙو، هڻيو، پڙ، ڳارو، نائو، ڦيرو،
 گھرڪو، راتو، اٿو، ميدو، سنھون، تلهو، ڌارو، ڏڏر، تار، ڊيپو، ڪير.
3. جنڊ جون: ڇرون، مڪڙيون، رڙيون.
4. جنڊ جي: چڪي، جانڊاھي، پيهائي، پيسائي، چونگي، لات،
 مڪڙي، مات، سوڙھي، اھوڙي، پلي، ڍلي، ڪم، چڪي، رکي، گولاڻي،
 رائي، پڙي، نائي.
5. جنڊ جو بيت ■

ساراهيان سڄو ڏئي، جو صاحب رب ستار چوان،
 جوٽي، جنڊ، چھي ڪر چوئي، تون ميڙ اٿو چوڌار چوان،

آن آهوڙي، اوڍ، اڪيلا اڏڪو اڪو پلتار چوان
 پتو، پيڙهه، پتي، ڪُل پوري، پت پُڙي، پيسار چوان
 پُڙي، پيڻي، اُچل، اُڪري، اُمر اُڍي، تڪ تنوار چوان
 ٻڌي، ٻُهارِي، ٻسڪي، ٻار تڪ، تنوار چوان
 ڀرڪو، ڀيرو، ڦرڪو، ڦيرو، ڀيو وارو وار ولاڙ چوان
 چيڪت، چنگي، ڀهڻ، پڙ، ڪُل، پُڪو، گس گيهل ڌار چوان
 چڪي، چاڻي، چنڊي، چڙي، ميدو، مڪڙي، مڻيو ڌار چوان
 چپ، چلنگي، چاڻو چڻي، اُجهو اولو، اُتڪار چوان
 راڻو، رواني، ڦٽل، ڦرڙي، ڳرو، سير، سنڀار چوان
 سنهون، سير، صفائي، سَنو رَنڊ روڪ، رڙهي، رفتار چوان
 نائي نه وڻي، نبيرا، نائو، لوهه، لَپون، لَس ڌار چوان
 واري ڦيري، چرون، چڪي، ڀيو ڍيڀا ڍولڻ يار چوان
 هٿيو هلڪو، ڳجهه ته ڳارو، ڳجهه، ڀُڪي، ڪاهه، ڪنار چوان
 گهاڙ، گهڙي، ڪُل، گهرڪو، گهيرو، وهڪ، وس، وار چوان
 ڪاهي ڪير، ڪڻو، ڪُل ڪرڙو، ڏارو، ڏڏر، ڏار چوان
 لطف ڪجانءِ تون "لعلڻ" چئي، ڪلمون قلب قرار چوان.

جنگ

1. جنگ جا: ماري، ڦٽيا، گجوراڙا، گهيرا، ڪلون، صوبا، بغل، ٻاجا، گُرنَ
 ڀالا، نيزا، جهنڊا، سورا، قواعد، جلوا، فيس، ڪان، تير، نعر، توپجي، بندوڇجي،
 مورچا، نشانبن، توشاخا، نقشا، شاميانا، طنبو، طولان، مڇڏ، بهادر، ڀاڄوڪڙ.
2. جنگ جو: ويري، ڍڪ، ڦٽ، خون، رت، ميدان، رڻ، سپاه، جهنڊو
 سوار، لشڪر، جوش، ناڪو، لڪ، گهٽ، رعب، دٻاءُ، دڍپو، باروت، دارون،
 زخم، گهاء، نيشان، جاسوس، راجا، بادشاه، محصول، ڏوهه، راشن، پتو
 چڪر، ڪيڏارو، مٿو، اولائو، تفنگ.
3. جنگ جون: صفون، ڍالون، سپرون، بڻڇيون، سرنگهون، خندقون، تلوارون،
 رسايون، ڦيريون، گهيرون، بدلون، سدلون، ڍالون، ڦاسيون، روڪون، فوجون.
4. جنگ جي: پلٽڻ، مارا ماري، زهر، جُلهه، ڪاه، ڀاڄ، ڀريت، ويڙهه، لڪ،
 ناڪابندي، جهڻڪ، سرنگهه، وردي، سوپ، فتح، ڪٽ، هار، رسد، آڻ، تابعداري،
 آنڪي، رعيت، پرچا، ڍل، چڻي، فوج، ڪُڪ، مدد، تلواربازي، رائيفل.

جوت

1. جوت جو: ٽمڪو، سوجهرو، پڙڪو.
2. جوت جي: ٽمڪي، ٻري، چار، ٻالي، رک.

جوءِ

1. جوءِ جي: وائيءَ، وائيءِ.

جيت (جيءُ، بلا)

1. جيت (جيتن جا نالا): پيٺ، مڪڙ، پنيوري، پونشرو، ڪينئون، گهروٽي، آڏوهي، ڪاريهر، ڏيڏر، پوٺر، بلا، ڏنگ، سيٺانتو، نانگ، پوپٽ، ڳوه، ازگر، اجگر، ٻانڊي، تنگ، ٻوگهي، ٻه-مُنهِي، ڏينيو، جائون، ڪانهرو، رتي، سيرنگ، ڪرڙي، پدم، مهلو، ماکوڙي، ڪارو، ڪارڙو، ڪڻ، ڪَپَر، تليه، وچون، پستون، گڊو، گهوڙيال، لُنڊي، واسينگ، جهوڙ نانگ، آڙو، سانڍو، نور، چچي، پتنگ، پوئنگ، گڏر، ڪوٺ، ٽنڊ، مڪ، چر، سوپيري، ڪن سوپاري، چچو، ٽڏ، ڪٺلي، ڪيڙي، چٽوڙا، ڳالھڙجون، ڪَٽر، ڏکراڻي، ڪڪر، سُرڻو، گهينگو، مڪڙي، ماکيءَ جي مڪ، ڪُٽ، مچر، منگهڻ.
2. جيت (جيتن) جا: لَهر، وکر، چڪر، هنڌ، ڏَرڙ.
3. جيت جو: زهر، وه، ايڏا، ڏنگ.
4. جيت (جيتن) جون: ڦوڪون، گوھيون، پيڻيون، جايون.
5. جيت جي: ڦوڪ، سرنگهه، پُون پُون.
6. جيتن جا بيت

(1)

ڪاف ڪشالا ڪيچ جا، پري پنڌ سُنجن،
انهن اوڻيڙن ڪي، مَڪڙي هئي ڪا من،
تڏهن تريون ٿي تازيون ڪيون، هنن سچ لڻي سانجهين،

(1) پيل جاڙو خان پٽ جوءِ لب خان پٽ جهنڊو خان مري بلوچ، ويٺل ڳوٺ نندو خان مري، لڳ ٻوٻي، تعلقو سانگهڙ. اندازاً 1880ع ڌاري ڄائو. تعليم ڪانڊ پرايائين. شاعري ڄڻ ڪيس ماڻڻاڻي ورثي طور ملي، ڇاڪاڻ ته سندس پيءُ ۽ ڏاڏو ٻئي سگهڙ ۽ ڪيترن شاعرن جا راوي هئا. هن ننڍي عمر ۾ ئي سندن ڳوٺ جي شاعر ڪرم خان جي صحبت ۾ رهي، شاعريءَ جي واٽ ورتي. زمينداري ۽ فارغ البالي سبب، سير سفر گهڻو ڪيائين. سندس ڪلام بيتن، ڏورن، هنر ۽ گجھارتن تي مشتمل آهي.

پنيءَ رات پنيور مان، هليا تڙڪون ڏئي تـوڏن،
بحري اُٺ بلوچ جا، پيا ڏنائون چـڻڪا کي چانگن،
ونگي واٽ وندر جي، هئي سوچي سرواڻن،
هاڙهو هوت لنگهي ويا، ليڙا لس پڪتن،
هاڻي ڪي لڳي ڪيچين جي، تون ڪيئن پهچين تن؟
وسنءِ ناهه وچ تي، پيو پاڻي ناهه پٽن،
ڪانه هلندي ڪامڻي، ڪا اُتي منجهه اُجن،
ڪيئي بلائون بچڙيون، رهن منجهه رجن،
ڪنن، ڪپر ڪوڙا اٿئي، تن وهه گهڻو واتن،
لوئر، لنڊيون، ورگهيون، واڇريون، ڪوراڙون ڪرڪن،
اڙل، آصيل ۽ گـڏا، ڪڍيا ور واسينگن،
ڪاريهر ٿا ڪر ڪنيو، سامهون سوست ڪن،
پـ منهيون ۽ برگهيون گهڻيون، ٿا سڀ به سوڙهيون ڪن،
ڪلمار، ڪونهيري گهڻا، ٿا وسيهر وارا ڪن،
سوين سوناريون، پڪتون پيڻي، اُت لوهاريون للهڪن،
جهوڙ وڙهن ٿا جهڙپون ڏيو، جت تيز تليهه ڪن،
ڪرنڊ، پيڻيون ڪيتريون، ٿا لوڊا لهريون ڪن،
گهڻا جي گهوڙيال اٿئي، پيا سگهڙيا سان سرنگهن،
اڙڙ بلائون بچڙيون اُتي، پيا ڪرڪا ڪنيارن،
پدم نانگ، پٽن تي، ٿا اُتي ڀمنگ پيرا ڪن،
انهن کان پوءِ اڳتي ٿئي، جوڪو جـسانورن،
اوڪا پنڌ پهاڙ جا، پيو بدو منجهه برن،
آدمخور اُتي ٿا، ماڻهوءَ ماس گهرن،
ڪن لڙايون لڪن ۾، اُتي وهريا واگهن وتن،
ببر نر ”بلوچ“ چئي، اُتي گجيو گوڙيون ڪن،
شينهن اُتي، شه گوش پيا، اٿئي چيٽا منجهه چرن،
لڪين اُتي لنگور اٿئي، پيون بهيرون باندرن،
گهلا جي اٿئي ڳوريٽ، پيا چڪر چراخن،
گورڪ، گينور گهانگهريا، اُت لميو لاتون ڪن،

راڙهيون اٿئي رچن جون، پيون ممون ماڻ نه ڪن،
 برجو، بگهڙ، پولڙا، ورڏيو ويڙهيون ڪن،
 زور زاور زنگ رکيو، ٿا منڌا! به مارا ڪن،
 جبل ۾ ”جاڙو“ چئي، اٿئي انهيءَ ماڳ مرن،
 هاڙهي هڏ نه وڃ، مٺي! رهه تون مائٽين.

(2)

ساراهيان سچو ڌڻي، جو صاحب رب ستارچوان،
 ارڙ، اڏوهي، آڙل، اصيل، بکڙو، پنيوري، بلا بارچوان،
 تارو، تڏ، تليه، سانڍي، سگهڙو، شپ، سانڊو ڌارچوان،
 به-منهين، پلهڻ، ڪاريهر، ڪڙي، ڪٽ، ڪراڙ، ڪٽڙ ڌارچوان،
 پتون، پئٽرا، پونئري، لڏڙا، ليڪون، لهڙ، لنڊي ڌارچوان،
 پونگ، پروانو، پونئرو، پند، پاپيهر، پوهڙ، پگهي ڌارچوان،
 ڪڻ، ڪپ، ڪارڙ، ڪڪ، ڪنيڙا، پتنگ، پوپٽ، پدم، پيٽ پارچوان،
 ڏنيو، ڏنگين، ڏنگ، ڏڪاري، ڏمند، ڏيڏر ڌارچوان،
 چو، چائو، چوڙ، چارو، واسينگ، وارو چڪ، چيلاڻا ڌارچوان،
 گگهڻ، گبو، گرج، گلوڻي، گنگهي، گانگت گرا ڌارچوان،
 سانهڙي، ساپو، سڍي، سوپيري، سُرڻو، سڪي يارچوان،
 سُر، سهو، ساپو، جون، جنجهڻ، جائون جنسارچوان،
 ڪيل، ڪولي، ڪرمان، ڪينٿان، ڪيڙا، ڪارا، ڪوريڙا ڌارچوان،
 ڪٽا، ڪمرا، ڪاريهر، واڃو، ويڃو، سڀ، سدائين ڌارچوان،
 نولو، نوريڙو، نانگ، نيلا، نور، ڳالهڙ، ڳوڪون، ڳوهيرا ڌارچوان،
 مگهڻ، مڪوڙا، مهو، مچر، مڪ، موهي، ماکي، مڪڙ ڌارچوان،
 مينهن وساڙو، مهلو، ٿوڙ، ٿوڪو، ٿرڪو، ٽنڊڻ تارچوان،
 گهرائ، گهڙيال، چچڙ، چمڙو، چٽوڙ، جهڙو ڌارچوان،
 لطف ڪجانءِ تون ”لعلڻ“ چئي، ڪلمون قلب قرارچوان،

لا اله الا الله محمد رسول الله

(3)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو ساراهيو سڀن،
 قصو جيئڙ جيت جو آهي جوڙيو ملوڪن،
 سو سڻو سالڪ ساھ سين، اوهين ڪامل ڏٺي ڪن،
 هڪڙا سهڻن سچ ۾، پيا پاڻي منجهه ڀرن،
 ٿيا وسن ويڙهه ۾، چوڻان منجهه چـرن،
 پنجـا پون پـٿر ۾، چـهان منـجھـه چـنن،
 ستان سـرن سينڌ ۾، اٿان منجھه اٿن،
 نـوان هـلن نظـاري، ڏهان منجھه ڏرن،
 سڀ، سيانتو سوڀيري، ٿا ريلن پاس رهن،
 ڪڻ، ڪپر، ڪيڏاري، اُت ڪوراڙيون ڪنبن،
 ڪاراييل، ڪرڙي، ڪارڙو اُت واسينگ وڙ وجهن،
 ارڙ، اڪنڊ، آرسِي، اُت ڪاروڙي گسو ڪڻن،
 ڪرنا، ڪماچ، ڪلاداري، اتي جوڳي جام جلن،
 هُدي، مُدي، وڙ، وڇي سين، سي ڏوران ڏنگ هڻن،
 ڪارو، گڊو، اصيل، ڦوڪيو ڦڻ ڪين،
 قيهر، ڪلاداري، قنڌاري، ساڙيو سر وجهن،
 چنڊي، ڦيڻي، لڙ، لولي سين، سي واريو ويڇ وٺن،
 ڪڙا ڏيو ڪاڙي، يڙ ڪوٺيو اُت ڪنهن،
 مرڪيو مڻ مغز مان، سا چنڀا ڏيو چنن،
 زهر، وه، چڪ، ڏنگ هوچو پيوچس وٺن،
 پوءِ اڏميرو اُت وڃن، جت ڪوسيل سندن،
 بلا، لنڊي، لهاري، واريو وهه وجهن،
 پري، ڪوراڙ، سونهاري، ٻه-منهيون ٻڪ وجهن،
 چنڀڙي، چمڙي، چرڪي، پچر، ڪنڀاري ڪهن،
 نانگ نيسارو، وڇين، پٽون پيڻي پيسـڇن،
 ڪارا، نيلا، پدم پيماشي ڏاريو ڏيهه وجهن،
 پدم، پيڻ، پانور ۾، ٿا نئين ۾ نانگ سڇن،
 ٽنڊڻ، ٽڪرو، ٽانوري، اُتي گڊا گام گڙن،

(3) چيل حاجي حاميد خاصخيلي سوانح عمري لاءِ ڏسو ص 97

ڳوهر، ڳوھيرو، ڳالھر، ڳوراھ، اتي کينهوڙي ڪيڏن،
 نور، نوريئڙو، نامور، اتي پنڊا ٿا پُرن،
 چر، چَروو، چاهو، اُت پَسُون ٿا پتڪن،
 چچڙ، چموڙي، چمڙو، اُت وڃون ٿا وڙهن،
 آر، اڏوھي، آبڙي، ٿيون ولھارن وسن،
 پيھ، پيڻ، پتنڱ، ٿانڊاڻو، ڪرڪيٽو ڪڍين،
 مريو، ماکي، ماڪوڙو، اُت مڪا مير مڇن،
 سَرو، سوپڻ، سانڍو، سرڻو، پيا چوڻا منجھ چرن،
 ڏڪوراڻي، گلوڻي، مڇر، مھو، پڳڻي، حڪمر ساڻ هلن،
 ڪت، ڪيڙو، ڪوريئڙو، اُت گُليويون گامن،
 پوئڙ، پندي، پوئري، پنيوري، ٿيون ڏيھن ۾ ڏسجن،
 رتي، کهنڊو، مھلو، مورائي، اتي ساوا سر سڪن،
 مڪ، پڻو، اڪ مڪڙ، ڪارو واڙ پير ڪنبن،
 گنگھڻ، مَنگھڻ، گڏر، گونھريڙھو پيا گينگھا منجھ گُرن،
 جُون، ليڪ، ٽولر، ٿورو، ٿا سينڌن منجھ سُرَن،
 اوڻو، چوڻو، هڏو، پيا ڪٽر ڪاڪڙن،
 ڪنگھي، گينگھي، گهوڙيال گس تي، ٻيو ڊمريون منجھ ڊھن،
 سوڳڻ، سوناري، سمڪيون، پيو جائون منجھ جيئرن،
 ڪرمون، ڪنڀاري، ڪويلي، پيا ڪٽر ڪاڪڙن،
 پريو، پڇر، پوئرو، پيون گھراڻيون منجھ گھرن،
 ڏمڊ، ڏيڏر، ڏيڏريون، ٿيون ڪر مڻي ڪرڪن،
 ڪوڻو، ڪمي، ڪچئون ڪُن ۾، پيا لُڏڙا ڪڍن لُٽڪن،
 تاروڙو، توائي، ترڻ پيا سنياتا سڄھن،
 مرون، مانگر مڇ، موريون، پيا واڳو وات وڄھن،
 تڏ، تيليون، تاروڙا، سي تريو تار وڃن،
 لڪين گھمن لُڙ ۾، اھو اُنت نہ عاشقن،
 'حاميد' انھي احوال تي، آھي سڏ نہ سڳھارن،
 جن مڃيو آھي محمد ڪي، سي دوزخ باھ ۾ چڻن،
 ڪلمون پاڪ پڙھن، ويندا سي ايمان سين.

لا اله الا الله محمد رسول الله.

جهنگ

1. جهنگ جا: چارا، پيچرا، ور، وڪڙ، وڻ، ٻوٽا، لڪ، ناکا، پيلا، ڦاٽ، واءِ، مرون، ٿمر، پٽ، پڌ، دڙا، ڍير، پهتا، وڻ ٿڻ، ڏونرا، کنڊا، پٿر، اڻ سونهان، تلاءِ، تڻ، ڏهر، گهيٽ، گهٽ، وراڪا.
2. جهنگ جو: گس، جانور، مرون، گاهه، ڊپ، ڊاءِ، خوف، خطرو، ٻوٽي، پُرت.

3. جهنگ جون: پٽون، نيون، جوهيون، چُرون، هُڙيون، پَرون، پڪون، ڍنڍون، ونگڙيون، ماکيون، کنڀيون.
4. جهنگ جي: واٽ، ويءَ، رُج، ڏٺ، وڻڪار، لاءِ، ٿاري، ماکي، جوءِ.

جهڻ

1. جهڻ جو: مڪڻ، ڏڏ.
2. جهڻ جي: لسي، جهوري.

چرخو (اڏت)

1. چرخي جو: ڦيرو، رُونڱاٽ، چڪر، هٿيو.
2. چرخي جي: ٽڪ، ڪاڻ، ڪٽي، مالھ، ڦرڻي، ڪوڪڙي، ونگ، گُجھه، رُون رُون، لاٽ.

چمر

1. چمر جا: ٿيلا (ٿيلها)، موزا، ساندارا، ڪشا، پٽا، چوڙا، جوٽا، ٽاڪ، ترس، سڀاڻا.
2. چمر جو: چوڳر، ٿيلھو، موزو، مويو، ڪَشو، پٽو، ڳلو، نيٽو، پينڊ، تنگ، سَخت، رڱڻ، ساندارو، چوڙو، چلمڙد، ناڙو، جوٽو، ٻوٽ، چمپل، سڀاڻو، ڪوٽ، بندوق پوش، دُوال، بند، بڪر، پيچ، ڪوس.
3. چمر جون: نئون، ڪهيون، وڏيون، ٿڙيون، پيتيون، پٽيون، چُهون، تندون، دٻيون، ڪلون.
4. چمر جي: وڏي، پٽي، ورت، پنجوڙ، اڌوڙ، ڪل، ڪام، پيتي، جُتي، چاڳري، صڌري، برساتي، گلاسڌاني، دٻي، ڪلي ڪلڙي، سري، ڪاري، چوڳر، ٽڪي، رسي، ڪور، ڪورپ.

حاکم

1. حاکم (حاکمن جا نالا): راجا، شهنشاهه، رئیس، نواب، وڏيرو، بادشاهه، اقلير، غنير.

2. حاکم جا (حاکيماڻا): دڙڪا، دهمان، سڌ، ڪڙڪا، حڪم، خط، ور، قلعا، حسد، زور، پهرا، هاڻي، گهوڙا، طول وهڻا، سيج بند، رسالا، عهد، ارادا، نوڪر چاڪر، عڪس، خزان، هيرا، موتي، ياقوت، ٺاڻا، ٺاهه ٺوهه، بوراڻا، سونهان، واقفڪار، هٿيار، ڀالا، تيرتفنگ، ڏقا، نيزا، هنر، قاعدا، قانون، آداب، عرض، توبچي، توبخانا، مورچا، هٿيار پٺوهار.

3. حاکم جو (حاکيماڻو): حڪم، ڄاڻ، لکيو، خط، پروانو، ڪڻ، ڪاڻ، تاج، دڙڪو، دهمان، اقرار، قول، ڏن، ڏن، پٺنگ، خيال، لاءِ لشڪر، سپهه سالار، ٿاڻو، لشڪرگاهه، قاصد، وزير، امير، سوار، ظلم، شب خون، راتوهو، پيغام، تخت، بخت، نول، محصول، آندڙندڙ، انتظام، گرز، قهر، عرض، ڪڙڪو، ڏاڍ، پهرو.

4. حاکم جون (حاکيماڻيون): ڇاوڻيون، هٺاريون، جاگيرون، هماڻيون، دايون، ٻانهيون، گوليون، چونگيون، لعلون، رڱونون، چونڪيون، تويون، بندوقون، تلوارون، ٻڄيون، مجلسون، ڪچهريون، فتحون، شڪستون، بادشاهه گرديون، ڏاڍايون، ارڏايون، چيڙيون، نبيريون، چڙيون، ڦٽائون، پلون، آساميون، رسيون، چيڙون، رهاڻيون.

5. حاکم جي (حاکيماڻي): چڙهي، ٽڪي، مٽڪي، چونڪي، مجلس، رهاڻ، ڪلنگي، چٽي، ڪاسڪي، زوري، هڪل، هيبت، ويڙهه، طلاق، پاڇ، لاڻي، منڻ، چيڙ، ريس، دهشت، جنگ، صحيح، فوج، لڙائي، دستار، پڳ، هار، سوپ، رعيت، پرچا، جوڙجڪ.

6. حاکم جو بيت

ساراهيان سڄو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
ادب، انصاف، عمل، آزي، اپيل، آرڊر، آڙ، اڙي ڌار چوان،
آڪو، آٿلو، آرو، اهنج، امر، انڌاري، اسپتال، آنڪي ڌار چوان،
انعام، عدالت، آچار، آرام، اشارو، امانت، اعتبار چوان.

اچات، اٹل، اکیلو، اُتد، اُردائی، ارادو، اظہار چوان،
 آفیس، آسرو، آب، عزت، آبرو، عرض، اسرار، آزار چوان،
 بانور، بیچ بندوق، بخت، بہادری، بند، بہار چوان،
 بندوبست بگل، بیگر، بکیڑو، بخشیش، بلوڈار چوان،
 تیز، تراڑ، توپ، تپاچو، تیر، تاب، تعظیم، تکیوڈار چوان،
 تکبر، تَو، تاب، تماشو، ترس، تکت، تباہی، ترکوڈار چوان،
 تار، طنبو، طنبیلا، طوق، تکیا، طبل، تکرار چوان،
 تکیو، تونگری، تک، تاج، تنبیہ، تغمو، طرز، آزار چوان،
 بار، بنگلو، سیراف، صاحبی، ستر، سوائی، سرسی ڈار چوان،
 سڈ، سنگھ، سیر، سفر، سڈ، سامان، صفائی، سردار چوان،
 سیول، صحی، سنیت، سوپ، سورھیائی ڈار چوان،
 سیچ، سیراپ، ساک، ثابتي، صدمو، ستار چوان،
 سگھ، سیکت، سلام، سوائی، سمن، ستابوڈار چوان،
 سزا، سمجھائی، سانگ، سوال، صدا، سنپار چوان،
 صوبو، سیری، سینگار، صنعت، سہاگ، سارسنپار چوان،
 جہل، جنگ، جوش، جلالت، جولان، سوجنسا چوان،
 حکم، ہوکو، ہیبت، ہیس، ہلا، ہنت، حویلی، ہار چوان،
 حد، حشمت، ہلت، حاضری، ہٹ وڈائی ڈار چوان،
 خاص، خوشی، خیال، خوف، خطرو، کتکو، کار چوان،
 دھمان، دڑکو، دور، دربار، دلاسی، دنگ، دیدار چوان،
 رٹو، رائے، ران، رس، رھاڑ، روک، رُتد، ریوالوڈار چوان،
 رائیفل، رنگ، روپ، رسائی، رخ، راکوڈار چوان،
 ظلم، زور، ذوق، ضابطو، زنگ، زبانی، زیل آزار چوان،
 ضد، زیر، ذائقو، ضامن، زمان، ضلعوڈار چوان،
 صحیح، صلاح، سختی، سامان، سیچ، سہنج، سروپا، شوق، شکار چوان،
 شغل، شاہی، شور، شک، شاہدی، شولو، شرط، شکار چوان،
 شان، شاباس، غرض، گوڑ، گہل، گنج، غور، سوپ ستار چوان،
 سیکت، صدمو، سانچو، سرکش، ستاری ڈار چوان،
 کورٹ، قیند، کمائی، قلعو، کوٹاری ڈار چوان،
 کاوڑ، کلارک، دولت، دھکار، دلیری ڈار چوان،

قياس، كشومت، کلنگي، ڪڙي، قطار چوان،
ڪَٽڪ، ڪُڙھ، ڪارائو، ڪچھري، ڪمدار چوان،
جلسو، جوڙ، فند، فيصلو، ڦڙ فوج، فڪر ڌار چوان،
فھر، فرياد، فضيلت، لُٽ، لڙائي، لشڪر ڌار چوان،
لات، ليٽر، لوڏ، لھر، منع، معافي، مجلس، مستي مار چوان،
مان، ملحوظ، معاملو، موڪل، مھر، مت، مورچو ڌار چوان،
منگھ، مارو، مڏي، ماڳ، منزل، محصول، ميل، مصلحت ڌار چوان،
مندل، منوتي، مگھ، مھرياني، موج، مليشي، مقابلو ڌار چوان،
نعرو، نظارو، نياز، نغارو، نياءُ نوڪر ڌار چوان،
ويچار، وڌائي، وير، وڏي، وٽ، وزير ڌار چوان،
ويڙھ، وڳي، وڇ، تيز، ترار، تپاچو، ٿيس، تونگري ڌار چوان،
ڪيس، قبضو، سڏ، سنوائي، ساٿ، سنبٽ ڌار چوان،
جانچ، جواب، خيال، خوشي، خط، خوف، نقل، نوڪري ڌار چوان،
پلتار، پتاري، پناھ، پڙھائي، پالڪي، پڪائي پار چوان،
پلٽڻ، پور، پال، پت، پُرو، پوليس، پنجرو، پوڪار چوان،
پڙ پت، پڙھو، ٺاھ، ٺڪ، ٺپو، ھاڪ، آفيس، ھار چوان،
ڏنڊ، ڏوھ، ڏمس، ڏاڍائي، دان، ڊڪ، ڏنگائي، ڌار چوان،
ڏيان، ڌڪ، لوڏ، لڙائي، ڍڪ، ڍرائي، ڇاڻ، ڄمار چوان،
ڇاڻ، چينپ، چوٽي، چڪو، چڪٽ، چمڪي ڌار چوان،
سمن، صاحبي، سچ، سڌارو، رد، روپ، رحم ڌار چوان،
ٿاڻو، ٿان، ٿيلھو، جبل، جاڳو، چوڪي، چاڙھي يار چوان،
چڙھي، چڱائي، چال، چڪٽي، چوڙي، چڪر ڌار چوان،
چوٽ، چنبي، چاڪري، وٽ، وڪيل، تخت مٿي تار چوان،
جھل، جھيڙو، جڳھڙو، ڍل، ڍار ڌار چوان،
ڪوڙ، ڪٽ، ڪٽڪو، گلر، غاليجو، غوراني، اظھار چوان،
گھسل، گھوڙو، گھٽي، گھيرو، گھمرو ڌار چوان،
سير، سفر، سگھ، سوائي، ماڙي، بنگلو بار چوان،
مصلحت، ميل، مجلس، لقب، لاکب، لتڙ ڌار چوان،
ماڳ، ميدان، ڪوٽ، ڪنگرو، قيمان، ڪار چوان،
لطف، ڪجانءِ تون ”لعل“، چئي ڪلمون قلب قرار چوان.

ڏاڍي

1. ڏاڍي (نالو): قبر، تربت، ذات (سيد پير).

ڏاند

1. ڏاند (ڏاندن جا قسم): ڪانورو، بگو، ٻولاهو، سائو آندريون، ٻاهريون.

2. ڏاند جو: پُچ، ڪنڌ، ڏورڻو، جوڙو.

3. ڏاند جي: جوڙي، وهڻي، هلڻي.

ڏٺ

1. ڏٺ (ڏٺ جا قسم): مريرو، مڪڻي، ڀرت، لوڙھ.

ڏڌ

1. ڏڌ جو: گهمرو، ولوڙڻ، ڌونرو، مڪڻ، سڻياڻ، ڦڙو.

2. ڏڌ جي: مائي، ڇاڏي، منڍي، ولوڙ، ٿس، ڇاهه، جهڻ، مهڻ، لسي، ڇاڇ.

ڏينهن

1. ڏينهن (ڏينهن جا نالا): چئو، نڍو، وڏو، گرم، سرد، جمعون، ڇنڇر، آچر، سومر، اڱارو، اربع، خميس.

2. ڏينهن جو: سوڄهرو، ڪاڙهو، سوڄهاڪو، صبح، شعاڻو، تڙڪو، ٻهر، پلڪ.

3. ڏينهن جي: اڳين، سوير، مهل، شام، وچين، ٻيھري، روشني، رگھ، گھٽ، چانو، گھڙي.

ڏيھ

1. ڏيھ (ڏيھن جا نالا): ڍٽ، ڪاڪ، ونگو.

حقو

1. حق جي: دم، سوٽو، ڦل، نڙ، ڪڙڪو، ڍڙڪو، چغل.

2. حق جي: الوڙي، نئين، گو، ٽوپي، ڦوڪ.

درياءُ

1. درياءُ جا: وراڪا، واڳو، پَلا، وهڪرا، آر ڪپَ.
2. درياءُ جو: ڪَچو، پور، وهڪرو، آواز، ڌڌڪو، ٻيٽ، ڪپ، مگر مڇ، ڪُن، ڪنارو.
3. درياءُ جون: ڇوليون، لهرون، مڇيون، موجون.
4. درياءُ جي: پيٽ، سير، وهڪَ، نار، کاڌ، مڇي، ڪيٽي.

ذات

1. ذات (ذاتين جا نالا): مري، مهندا، مرگه، مَچر، موجي، سوچي، لنگهه، پيٽ، لڪا، لورا، لنڊ، لاکا، ڦل، راها، رند، رازا، راجپوت، مور، پلنگ، چچڙا، گهلڙا، بازيگر، دَگر، ڪوڙڪُٽيا، ڪاسائي، ڪاشيگر، قاضي، ڪنڀار، ڪرمتي، ڪاند، ڪوچها، وڪيا، دايا، داسڙا، دُز، درزي، دھلار، اوٺار، ڍڪڻ، سورج، نڌو، رانٽا، لُڳڻ، تڳڻ، پاپي، پڇارا، پانڌي، پهنوار، سڻيا، سانگي، سامتيا، ڪلوئي، جهانجهڻ، پيسڪ، مٽيجا، جوگي، پوگي، ڪاپڙي، ڪنوٽيا، ڪنڇير، جوا، چاڪي، چالڪا، چارڻ، چهواڻ، چانڊيا، چانگ، ملان، مزاري، مڱڻهار، مهتا، جوبا، انصاري، بخاري، بخيل، سهتا، سامي، ساريجا، سگهو، شاعر، وينجهر، ڪڙمي، ڪاٺ، ٻانڀڻ، ڏيٿا، ڏنگڻا، ڏم، ڏساور، ويسريا، وساڻ، واڍا، واهونڌاڻي، هنگورا، هاليپوٽا، حُر، حجام، حاجاڻا، حبشي، هوت، هاللي، جماعتي، حملاڻي، حقيس، هاشمي، هندو، حيدري، هڇارا، حسيني، هورولا، حبيباڻي، احمدڻي، اُڍيجا، عالماڻي، ابڙا، آجهڙيا، اعواڻ، اڇڙيا، آمڙا، آڌوتي، اوڏ، الڪاڻي، آهيڙي، عمرڻي، آرائين، عربي، عامل، آسودا، بشير، بلالاڻي، بودلا، بنگالي، بزر، باگراڻي، بجير، بحراڻي، بٺارا، پيڙا، بڊام، بلوچ، بوھڙ، بدوئي، ٻانڀڻ، ٻگهيا، بروج، باليشاهي، ٻوڙا، بٽش، ٻير، ٻٽاڪي، ٻُڙا، ٻوچڪ، ٻچڙا، ٻلال، ٻارڻ، ٻانهيپوٽا، ٻالچاڻي، پنگي، پورا، پويا، پڌرا، پانڊار، پاڳيا، پاڻو، پٽا، تمير، تارڙا، تنهنور، تنگوڻي، تارڪاڻو، طبيب، تجبا، توڪلي، تُرڪ، ترسيا، تماچي، تيوٺا، توائي، ٺها، تنگڙي، ٽاپرو، ٽالپر، ٺهليا، ٿرڙا، ٽانورا، ٽپالي، ٽٽير، ٽوبا، ٿرڙ، ٽمڪيا، ٺڳ، ٺانارا، نيڪري، نڪر، ٺهيم، ٿرڙا، ٽيٻا، ٿاريل، ٿريا، ٿڙڪيا، پنڌا، پارڙهي، پسيا، پورهيت، پخالي، پتافي، پاتڙي،

پنّاڻ، پوچارا، پچڪاريا، پاساري، پليجا، پارڪريا، پانڌي، پينگهر، پرهياڙ،
 پُنرا، پهوڙ، پير، پوڙها، پارڪو، پوٽر، جتوئي، جنڊاهوڙا، جڪرا، جوڻيجا،
 جلباڻي، جاڪرا، جاڙيجا، جت، جروار، جاڳا، جابلو، جنڙا، جهنجهي، جهيجا،
 جونا، جناح، جت، ڄاموٽ، جهانگي، جهونا، جهانورا، جهلورا، سٿرا، ساڪي،
 سوڍا، سمباڻي، سرها، سنگهار، سهڙاٽ، سردار، سروري، ساڻي، سوالي،
 سوٽهڻ سناسي، سيد، سرها، سريوال، سانولا، ساڪراڻي، سلڇڻا، سواپهري،
 سولنگي، ساڌ، سپاهي، سنڊيلا، ساند، صوفي، سالڪ، ساڪي، سما، سومرا،
 سامونڊي، سوچهر، ديوان، دادلا، دودڙا، ڏک، ڏلا، ڏليس، دائودپوٽا، ڏرس،
 دائيڏاڻا، درويش، ڏهليا، دستي، داناھ، ڌماڇ، ڇڙا، ڌاريان، ڌرمائو، ڌوپي،
 ڏنگڻا، ڏاڪر، ڏڦير، ڏيرا، ڏھاري، ڏينارا، ڏهاڳي، ڏاتار، ڏوٽي، ڊيچائو،
 ڊوها، ڊانڊي، ڊيڍ، ڊاڪو، ڊڳڙ، ڊاريجا، ڊليار، زليا، زبرا، زرداري، زئونر،
 زنگيجا، زبون، ظالم، ڏاڪو، زيندپوري، راڻوڙ، رنگيلا، ريڍار، رشيدائي،
 رُليا، ريباري، رئيس، رومي، راهوچا، رستمائي، رامليا، رڪڙا، شيخ، شوم،
 شني شديد، شاهائي، شر، شيدي، شاهوڪار، شورا، شنگور، شرف، شتروان،
 غافل، غريب، غني، غلولا، غمگين، غفار، غدودي، خواجا، خارجي، خادم،
 حبيث، خشڪ، کودڙا، خميساڻي، خُدام، خليفا، خاصخيلي، خاطوبند،
 خاڪي، خالصا، خفخاني، ڦورو، فقير، فنائي، ڦودنا، فارسي، ڦرڪاريا،
 کوسا، کور، کڻي، کنڀات، کوڙا، کڏڙا، کوڪر، کولهي، کنڇر، ڪاريا،
 قيس، ڪوڇڙا، ڪسبي، ڪپتيا، ڪاڻيار، ڪاتيار، ڪانوڙا، ڪاڻياواڙي،
 ڪچڪاڻي، ڪلال، ڪاچيلا، قادياني، ڪاڪيجا، ڪلهوڙا، ڪراڙ، ڪافر،
 قنبراڻي، ڪوراڙ، ڪپري، ڪاڀريا، ڪوڪڙي، قريشي، ڪهيري، ڪولاچي،
 ڪوڏيا، ڪچي، ڪليري، ڪرستان، ڪسڙ ڪاٽ، ڪهر، ڪنڌاڻي، ڪميٽا،
 ڪيچي، ڪيريا، ڪُنريا، ڪنگال، ڪوهيارا، ڪنڊراھ، گرڙا، گدودي، گدلا،
 گازي، گاڏيلا، گاروڙي، گوپانگ، گولا، گهٽڪا، گورڪا، گهمراڻي، گولاڙا،
 گوسائي، گوساٽا، گبول، گودڙيا، گڏهر، گيدڙي، گدا، گلاخور، لاڻگاهه،
 لاهوتي، لشاري، لَلا، لوڊا، لنجواڻي، لشاري، لليجا، لاکيار، لاڻي، لوهار،
 لطيفي، لاڙيجا، لابيالي، ماچي، مهاڻا، لوڻائي، مانڊريا، مڱڻهار، منگواڻا،
 مسلمان، مدواڻي، مشائخ، مسخرا، مورڪ، مزور، ملاڻا، مارو، منڇرا، مردود،
 مارواڙي، ماڻيلا، مستري، موالِي، مهيري، مستوئي، مهراڻي، مٿا، مٺائين،

مرڙاڻي، ميواسي، مصري، مري پوٽا، ميمڻ، ملاح، مسرق، مڪراني، مالهي،
مجاور، مڱريا، نقرا، نوحاڻي، ناڪڻا، نظاماڻي، ناهيان، نهڙيا، نانواڻي،
نمازي، نل، نادان، نپتا، نياڳا، نمڻول، ناسارا، نصيراڻي، نانگا، نامراد،
نوناري، نازڪ، نانگراڻي، نبي، نالي مڻا، نوتيار، نشئي، نودا، نامور،
ناريجا، نوتڪاڻي، نونڌاڻي، وڌاڪ، وڙڙ واسو، واپاري، ونگاڻي، ولايتي،
وهرڻا، ويراڳي، ورهءَ، وانديار، ويڙهيچا، يهودي، يزيد، يوناني، يمني،
ياجوج، ڏوڏا، ڏيڏا، ڏبرا، ڊيشڪ، جمالي، جادوگر، جواڙي، جعفري، جڳسي،
جويا، آتائي، اڳواڻ، اوٺا، اباڻا، اوٺي، آنور، اُنڙ، بهشتي، بروهي، باقري،
بنسا، بطل، روجهڻي، راڌڻ، چنڙا، چوچڪ، چُهڙا، چالاک، چنڀڙ، چنڊال،
چوڌري، چُٽا، چلگري، چيچر، چڳيس، کوهر، پوڙاڻا، پاڻيا، ساگر، سونهرا،
سميجا، سُهڻا، سيال، سرڪاڻي، سڪ، سنڀا، سورنگي، لئونڪا، ڏيپار،
ساڌور، ڪيچي، گونگا، ناڪش، راهو، آريجا، لڪيڙي، وينجهار، اونوال،
سور، اُتيرا، پاڙهو، هيڪاندا، ڪلال، پاتا، چنڊ، ماچڪ، بخاري، تيوڻا،
جهانگڙا، مهر، ڏيڪل، سانگي، ڪُلا، گُجر، سُهڻا، ڏيرا، ڪنيا، آريجا،
ڪاڪئون، لنگها، مهر، بدو، وڳڻ، ماري، ڪاوس، چاوس، ڪترا، ميهڙج،
جهانگڙا، ڪيمياگر، ڪان، ڪچالا، نصارا، سوهرڙا، لهنگ، ڪاهوڙي، اوڇڙ،
پنهوڙ، چاري، آريجا، ڪاڪا، ش، تُنڀا، پلي، بريل، ويراڳي، ڪلر، خيرا،
اوڍا، مذاق، مڱئيڇا، امر، نياڻا، فراش، ڪرڙ، پڪار، ٻڏيا، ڌوڪي، رونجها،
ڪر، سوداگر، ڪسريا، ڪانڌڙيا، تلواڻي، تلاڻي، واڻيا، ساڪ، جوشي،
وئونرا، جاڙا، چُٽا، برهمڻ، راهوما.

2. ذات جا بيت

(1)

ساراهيان سچو ڌڻي، جو پورو پاڪ چئون،
لنگها، لورا، شورا ۽ چانڊيا چرچا ڪن،
تري، مري، ٿوري، آهي ٿي اچن،
سوڍا، سرتا، سامي، سامتيا، لاهوتي لکن،
هوت، بلوچ، جيسري، ڪيچي ڪاهون ڪن،
آڏو تبي اُن تي، پرين پاتيا رڪن،

اوڏڙا اچن، ويجهها وڻ وڻڪار جا.
 ويجهها وڻ وڻڪار جا، وينگس گولي وڻ
 جوڙ وڏي تنهن جتن کي، ماڳ ملي محشر
 واقف ناهيان واٽ انهيءَ جي، رند اُتي رهبر
 داد فرياد سدا سڻ صاحب! هوت ملي هيڪر
 خوش مٿي خيبر، راهه ڏسان ٿي رئيسن جي.

راهه ڏسان ٿي رئيسن جي، ٿي ڪل پوي جا ڪان
 جهانگي، سانگي، جهنگ، سيال، هير مٿي حيران
 چاچڻ، چنبرڻ، چڙ ڪري، کيڙو خوش نه خان
 ريس ڇڏيو سڀ رانجهوءَ سان، آهي موليٰ مهربان
 صاحب تون سلطان! ٻڌجان ٻول ”پروچ“ چئي.

ٻڌجان ٻول ”پروچ“ چئي، رازق رب رحيم!
 سوين سوچر، سهاڳ ٿيا، ٿيا، سڀ تهيم
 نڪول، نوناري، نوتڙا، ڪوري پڇان ڪيم
 مير محمد مصطفيٰ، قاضي پاڻ ڪريم
 دوست دلا سوڏينم، راڻا! رات اچڻ جو.

راڻا! رات اچڻ جي، ڪر محب مٺا مٺار
 لُنڊ، لغاري، لشاري، لشاري، لاڪا لڪ هزار
 پهواريون پڪتن تي، پلهه گهڻا پيرهار
 ٽالپر وڏي ٿيلي سان، منگتا، مڱريا، مڱڻهار
 دايا، ٻانهه، ٻگهيا، ڏک گهڻا، واڍا ٿيا وينجهار
 صاحب رب ستار! سڻيجا، ٽُنيا، غور غريب جو.

سڻجان غور غريب جو، الله اوڻي آڻ،
 مارو منهنجي ملڪ تي، چانگن تي چهواڻ،
 سوين سونارن تي، وسڻتڙا، وسڻاڻ،

پُـرڙا، تن پيٽن تي، ڇيلا چرن ڇاڻ،
 بروهي بندين تي، ريجهي ڪن رهاڻ،
 گُـجـر گام گـراڻ، جوڳني آيا جو وڙ.

جوڳي آيا جو وڙ تي، ٿا پورب پنڌ پڇن،
 حاجي، حج، حاجاڻا، هنگورا، هليا تيوڻا تيار ڪن،
 پُـڻـا، مگسي، پاڻوڄا، ٿا ڪاڪا ڪاه پڌن،
 ڇچر وڏي چوه مان، ٿا ڪُـلاڇي ڪاهن،
 پُـسـيا، ڏيڻا، ڏُـگـراج مڙئي، ٿا اُنڙ عام اڇن،
 ڪيريا، ماڇي، ڪولهي، زرداري، زُونرن،
 مهير مڙيا منجهن، وسونءَ ڪي ويجهڻا ٿيا.

وسونءَ ڪي ويجهڻا ٿيا، بيشڪ بيشمان
 جوکيا، جوڻا، جليجي، جلالڻي، گهٻڄاڻي، گينوار،
 ڪوڙئين ڪنڀر ڪيتر، لکين ٿيا لوهان،
 موچي، ميگهوڙا سوچي، گولاڙا گلزار،
 ڍوليا ڍاڻي ڍٽ مڙي، هندو واڻيا هار،
 مومل تي ميار، مورنہ رکين مينڌرا!

مزاري ڪئي مومل کان، رات ڏنو هوم رنگ،
 چاڪر، چنڙا، چاهه، منجهان، چاري چنگ، اُڀنگ،
 ڪمبجا، ڪونريجا، ڪٽڙا، ڪپڻ قنبرائي، نوحاڻي، نورنگ،
 ماڙيءَ منجهه ملنگ، سَـتـا ڏنا هئم سيج تي.

ستا ڏسي سيج تي، موٽي ويو مهمير،
 مڻا، جيئرا، ميرائي، مڇ، پاپي، پير فقير،
 سڪ، سينان، سنجراڻي، گهاوڻي، گنيپير،
 باٽڪا، بودلا، بنگلاڻي، لُـتـي ڏيان لکير،
 نهراڻي، رُـاـرتون، ماهر ڏيان مهمير،

رڪ سوال سُسُتڏير، مُڙي وڃ تون منگتا!
 مُڙي وڃ تون منگتا! مڻ ڏيانءِ موتين،
 پورا، پتي پاڳ وڏي، ڏهري ڏانءِ ٻڌن،
 حجر، حبشي، شيدي، شوق منجهان ڪٿي ڪنڀ ڪٿن،
 بازيگر بنات مٿي تيورا تياري ڪن،
 هو ٿا گامو گام وڃن، تون ڳهر ڦٽي ڪر سسئي!

ڳهر ڦٽي ڪر سسئي، هو ٿا گامو گام وڃن،
 پنڊ، پيلوڙا، پٽن تي، ٻيا مڪراني منجهن،
 بخدي، بڙدي، بودائي، بدوي، حاصلاتي، حُرن،
 جهلڻ جهٽون جهنگ مٿي، ٿا روجهار ريهه ٻڌن،
 آيسنلا اڇن، واکا تنهن وٽڪار جا.

واکا تنهن وٽڪار جا، جت ڪورڙ ٿا ڪڙڪن،
 باريچا برن ۾ ڪالهوڙا ڪالهه، ويا هوتڙون منجهن،
 صوفي، سولنگي، ساڱريا، ڦيرائي ڦرن،
 اسرام اڇن، وڏي تنهن وٽڪار جا.

وڏي تنهن وٽڪار ۾، اسرام اڇن،
 خوش ڪهاوڙ، ڪودڙا، لنجواڻي، لُٽڙا لپتن،
 پنيڙيا پرين تي، حيسبائي هجن،
 ڪيسيائي، ڪرماڻي، ڪيمانگر، ڪيترا نوداني نون،
 ساند، ڪٽوهڙ، ڪُرڪلا، متيلا منجهن،
 نَڪر، نوڙها ٺاهه منجهان، روڏا رڻ چڙهن،
 پوربي پنڌ پڇن، جوڳي انهيءَ جوءِ جو.

جوڳي انهيءَ جوءِ جي، ڪن پهرين رات پڇار،
 ڪامل، قريشي، ڪوچڙا، چنڇڻي ٿيا چوڌار،
 ڏيرا ڏم، ڏهاڳ سي، پيا جسالي جنسار،

جلبائي، جانڊوڙا جبل تي، پچارا پٽن ۾ ٻلائي بيهار،
پيڪا ٻوڪ مٿي ٻڪرار، پئي پچائي پنهنوءَ جو.

پچائي پنهنجون جو، آڏيءَ رات اُس-
پيرزادا پٽن تي، روهيلا، راڇيس-
ماندر، مناهجا، لسڪاڻي، ”لعلڻ“ چئي، جسڪاڻي جيڪر،
رڌ، ريڍار، رانڊوڙا، راڇيوت، بهراڻي بحر،
اُتيرا، ابنجا، کپي ٿي ڪوڙ ٿيا، چانيها چوڌر،
ڏسي چنڊ قمر، وسونءَ کي ويجهي ٿيا.

وسونءَ کي ويجهي ٿيا، بيشڪ بيشمار،
بالادي، بنارا، ڏماچاڻي، ڌوڙ ڌويا، شينهڙا، سيهڙا سردار،
چڙه، ڄام، کونجاڻا خوشيءَ ۾، ڏچرسي ڏڏوان،
ڪهيري، قلعيگير، ڪلنار ڪاٿرو، اوڻا اڙهان،
جت، جبيري، جهانجهڻجا، انصاري اُتي ڪاٿورا قرار،
شرافن اُشرافن شڪار، تڪيا ها تڙن تي.

تڪيا ها تڙن تي، بروجي بيحال،
پنگر، سريوال، سيرڪاڻي، کوسا وڏي خيال،
سپيا، ڪڙمي ڪيترا، متارا، مستوئي، مهوال،
ريٻاري، رنڊن تي، هڏ واري حال،
پيڙ واري پٽن تي، ڪٿر ڪاٺڙيا، ڪلال،
ميمڻ سڀ مال، ٿيا سوداگر سنڌ جا.

ٿيا سوداگر سنڌ جا، جوڙل تنهنجي جوڙ،
قل، ڦيريدار ڦرسا، ڪرڙا آهن ڪوڙ،
ڏيڍ، ڏڳير، ٻوزدار، بنارا، ڪاسائي ڪروڙ،
دائڊاڻا، درياھ، مجيڊاڻا، ميربحر، ملاڻا منهن موڙ،
ساهيا، ساٿي، سٿريا، تنگڙي، ڪچي ٿيا ڪروڙ،
چارڻ سڀ چٽوڙ، ماڻهو گهڻا ملڪ ۾.

ماڻهو گهڻا ملڪ ۾، منهنجو پاروچي سان ٻول،
سهتا، ساهتي، صاحبجا ۽ ڏلياري ڏول،
ڪپري، ڪنريا، لودريا، ليڪي، ”لعلڻ“ چئي ياگيا مٽي ڀول،
گونڊل، ٻاوا، چچڙا، ڀوپا، ٻانڀڻ ٻڌي ٻول،
جنهن مان عشق آڳول، سو ڪوهيارو ڪيچ ويو؛

ڪوهيارو ڪيچ ويو، پڪڙي ڏي پهنوار
اُچڻ، آبڙا، ٻاڙا، ٻاڙا، ٻاڙا، ٻاڙا،
ڪامي، ڪروڙي، لوڙي، لويي، ٺوڳي، باگڙاڻي بهار
آن نواب، پناڻ پڪڻ تي، ترڪي ڪر تيار
برهماڻي، برمي، ناچ، نجومِي، ڪٿا سي ڪنار
سيد لهه سنڀار، ميڙي محمد ڄام جي.

ميڙي محمد ڄام جي، وڏا ڪنداسون وس،
تنگهيڻاڻي، تلهار، تلهاڻي، ڏاهيا پڇن ڏس،
گيت، گهٽڙا، گورا، گانٺ، لاتبٺ، لوڪي لس،
جن، ڀوت، غيب پريون، ڀيا ديورڪن ٿا ڏس،
پرين اچي تون پس، مهميزون ملاح جون.

مهميزون ملاح جون، سڻ صاحب رب سٿار
چوڻي ضبطي زور پنهنون ساڻ، وينگس هئا وينجهار،
آريسر، آرينڙا، انبوهه ۽ اويسر اظهار
کوٽا تنهن ڪوڏ ۾ ملوڪاڻي موچار
بگڻي، پرڳڙي، ڀوڳڙي، بازيگر بيشمار
مغل، مستوڻي، مَلڪ، منگواڻا، مهتا، چيرسي چوڌار
ڇاڱا وڏي چوهه مان، گاڏهي گلزار
ڪليري، ڪيري، ڪوڪڙي، ڪانڌڙا، سرهيا سي سردار
صاحب رب ستار، ٻڌجان ٻول ”ٻروچ“ چئي.

ٻڌجان ٻول ”ٻروچ“ چئي، صاحب رب ستارا
 ايراني، پيراني، گچلا ٻالا سي ٻيهار
 پُرت، پوٽا پير ۾ شڪاري شمار
 کوجا، کدڙا، کهنڙا، ٻور، ٻهاڻ، گائڇا، گبول، گانگهرا، گلزار
 چڇوها، چامڙا، اڳڙا، تڳڙا، گدارا، سوهو، سي سردار
 بيگ، بيهڻ، ملاڻا ملڪ ۾، علياڻي اظهار
 باقياڻي، هڪڙا، هل هلياڻي، هٿار، ڏنڙا، ڏنوڻي ڌار
 ڳاڳيا تنهن ڳوٺ ۾ گر گودڙيا، لليجا، ”لعلڻ“ چئي،
 بگهياڻي ٻار

ممڙا، منچري مياڻي ۾، شيخڙا شمار
 محڪوم، گل گويانگ ۽ خاصخيلي، خمار
 بنڀا، آرائين، کپرسِي، ڊونبڪي بجان
 سوڙ، نائي، سونهل، پتافي پچار، ڪن لونبڪ جي ”لعلڻ“ چئي.

لونبڪ جي ”لعلڻ“ چئي، سائين! ٻڌ سوال،
 نانگا، نات نمايا، لونگ لاڻگوڻيا لال،
 گاروڙي گرنار ۾، ڪاغذي ڪلال،
 احمدائي، ڪناس، مڪول، مهان، ڪماڻ، مشوري، مهوال،
 نقش، پيڏا، نانواڻي، زنگياڻي، زل حال،
 ججه، جوا، جوڻيجا، چيٽا، چلنگري چوه ۾ سَناسي سوال،
 توهيا، ڪالرو، توري، لوري، چيٽا چڱي چال،
 چوڙيگر، چريا، ڪريا، پنگي، اَملي، چرشي، نگهوسار نهوال،
 سائين! ٻڌ سوال، لاه لُڪون سڀ ”لعلڻ“ چئي.

لاھ لُڪون، سڀ ”لعلڻ“ چئي، پاڪ ڌڻي پرورا
 ماسس، موڳا، جانوري، سنگراسِي، سوچر،
 ٻڌڪ، ٻيڙ، ٻاٻيهبا، کڻو، فراش، ڪوڪر،
 ساڱڙا، سامونڊي، سومرا، سروري، سينور،
 پيسڪ، پَسايا، ماتي، مڱريا، ڪلياري، ڪوندر،

سرخیل، سمیٹا، سولنگی، ساکاڻي سپر
 دیدڙ، ڌاریجا، ڌونرا، ڌوڪڙي، نگرېجا نر
 ملان، مھراڻي، مھڙ، امھڙا آپر
 راجڙ، ریڙھا، راجپوت، سي عمرڻي اوڍر
 سینھڙا، سرائي، ساکرا، آھ پُني اوچر
 گنگا، گودڙيا، گونبئي، گورچاڻي گوندر
 گنج، گالوري، گورکي، پالوري پندر
 کٽا، کماڻ، کنياڻ ۽ سي چچڙا، چيناگر
 دائريا، دلوڻي، دڙا، ڌڙواڻي، ڌڄر
 ناچ، نصارا، نومڙيا، مرزا تيا مشر
 لائبر، گورا، لونبڙا، لوٽکا سي لشکر
 فراش، فقير، فارسي، ۽ قریشي کپر
 لھرا، ليلا، چيلڙا، ٻاٻيھا ٻيھر
 يھودي، ياقياڻي، سڳڙا، ٿري، ٿوري ٻيا ٿوھر
 جاڙا، جتوئي، جابلو، جنگي، جادوگر
 چاکراڻي، چاڪي، چھڙا، کميجا کثر
 هالا، هڱورا، حارڻي، واپاري وکر
 وڳڻ، واٽي وڱر، ويڙھا، کاڇي توبھ کر
 کلال، کلياري، کاترو، مبيجا مشر
 درس، ديناري، دالڙا، ٿيٿر ٿانوري، ٿوپر
 پير، پيچاري، کاپڙي، بکدوي باندن
 خواجا، خاڪي، خالصا، خرچاڻي، خاکسر
 چورا، چکر، بڙدي، بکيرا، بوداڻي بشڙ
 شھڪ، شيباڻي، شيرڙا، مستوڻي، موھر
 لُر لنجواڻي، لونبڙا، حر پسوھيڪس
 موڏي، مجاور، شوم سي، سخي تيا سڪندر
 عباسي، لباري، لاکيڻا، گورا، گام گُجر
 حاڪم، هاشمي، هوتڙا، कारيا، کونيٽ، تيا کيھر
 بشتي، ڀاڳيا، پاڻوڇا، پوتڙا، پورڙا، قنبراڻي، کوٽر

پير، پٽولي، پاپوڙا، پيا جوڻيجا جيڪر
 ماڙي، مينگهوڙا، مڱڻيجا، مڱريا، درزي دربدر
 ڏنوت، ڏکڻيا، ڏانوري، ڏنگ، ڏڱراج، ڏنوڪائي ڏچر
 گيل، گڱاڱيا، گورڙا، گاندا، گداگر
 کوڏ، کونريجا، کُڙا، کارڙا، کيچي ٿيا کالر
 تينور، تُنيا، تارڪي، ساڀي سوڍر
 اڇا، عالمڻي، اڳهاڙا، ڦاٽا پيٽ پٿر
 نٿو، پاٽيا، نوٽڪاڻي، پيسڪ، پسايا پاسينگر
 بهڻ، پخالي، بودلا، چُٽا، چلنگري، گر گوسائين گوندر
 نٿو، ناريجا، نگر، جڪرا چادوگر
 جُٽ، جاريڪا، جاڱلا، جهڻ، جهلجا، جوهر
 ڪچر، ڪمڻا، ڪسبي ڪيترا، مڇلا پرتي مر
 ڏوٽي، ڏهاڳ، ڏانوري، ٻوڙا، ٻاٽي سي ٻير
 واٽو، ورياهه، وڪيا، سي ويڙهيچا ولس
 پُچا، پاٽي، پوتڙا، ڪڪا ڪن قهر
 ناگري، نجومِي، ناظرو، پرڪيا ڏسوپر
 سهاڳ، سامري، سهيلا، سانڊاڻا سکر
 گُجڻ، گورڪي، گوجر، گوڏير سي برفتي باندن
 منگل، مينگل، مٺو خشڪ، کهاوڙ، ڪنياڻ، هتاري ٿيا همسر
 جَٽيا، جالوري، جوهري، جاتي، جامر جگر
 عباسي، اوڻ، اُجڙي، نظامڻي سي سر
 چاري، ماري، چُهڙا، لوڏي، لنگور، لٻاڻا، لُر
 مصر، مدواڻي، موڳڙا، ڦرڪاري، ڦوڳر
 پوٺي، پونجارا، پاپوڙا، وڌاڏاڻي، وڳر
 سما، سيراڇا، سنگهار، سامري، واسواڻي، وگر
 ماهي، موطان سي پلي، پاپي بني اسرائيل بحر
 چنڊ، چڪور، چوڌري، جهرڪا، جهڇڻ، جهوري ڪر
 پريا، پاٽي، پالڪي، نتر نهوڙي، بدائڻا باندن
 ڊڳڻ، ڊڪڻ، ڊهي، ڊوها، پاپڻ، پاسينگر

سَٽو سنڊيلا، ساڪرا، ساڀڙا، سُني، صوفي ٿر،
 مومن، مولائي، قادري، قوال، شيعا شور نه ڪر،
 جهپير، جهٽيا، جهنگلي، کولو، ڪاڀري، جاڳرائي، جوهر،
 ڌڳڙ، ڌوڙڌوڙيا، گائيچا، گرگُلا، بجوڙا پيهر،
 پاڪ ڌڻي پرور، لطف ڪرين ٿون ”لعلڻ“ تي.

(2)

صفت ڪريان سبحان جي، جو صاحب ذوالجلال،
 پيدا ڪيا پرور ڌڻي، ماڻهو، مرون ۽ مال،
 آگي اپايا آدمي، قدرت ساڻ ڪمال،
 سوين ذاتيون تن جون، فرقون ڪئين في الحال،
 سيد، سهاڳي، سومرا، سوڍا، سريوال،
 ساڻي، سمان، سونڊائي، سوڄهر، ساهووال،
 سڪ، سيلانا، سولنگي، سونارا ۽ سيال،
 سامي، سن، سناسي، ڪوڏڻ ۽ ڪلال،
 ڏس خاوند جا خيال، هڪڙي مان اپايائين ڪيترا.

پراڃا به ذاتيون تن جون، آهن سوين سربسر،
 سانگي، سورج، سهتا، اوٺا ۽ اُنڙ،
 آريا، آري، ابڙا، آرائين، اڳوڻ،
 آٿا، آهيڙي، آٿلا، تهيمر ۽ توهڙ،
 بلوچ، بونبڪ ۽ پُٽا، ٺينگا ۽ نڪر،
 بارڻ، پڪٽ، بروهي، ٽنگڙي، ٽالپر،
 پورا، پيل، بڪيرا، چارڻ ۽ چاچڙ،
 دستي، ڏک، ڏقراڻي، جاڙا ۽ جيسر،
 چنڊ، چنا ۽ چاواڙا، چانڊيا، چنيسر،
 بروچ، پيلاهي، پُگهيا، ڪوهي ۽ ڪوڪر،
 باليشاهي، بهرا، ڪودا ۽ خچر.

(2) چيل اميدعلي لغاري جا، اميدعلي ولد ولي محمد لغاري ويٺل ڳوٺ جادو لغاري تعلقو ٽنڊو الھيار،
 سن 1328ھ/ 1910ع ۾ ڄائو. سنڌي ست درجا پڙهيل آهي.

ٿور، ٻُوک، ٻاٻيها، کٽي، کڳاڻ، کس
 پلي، پلهر، پٽافي، کڏائي، کوهر
 ذات پلي پير سيد آهي، نوراني نظر
 پريت، پارهيڙي، پسيا، رچيوت ۽ راجڻ
 جوڳي، ججهه، جتوئي، ڏهري، ڏوڏ، ڏچر
 جنيا، جوا، جڪرا، شورا، شيدي، شر
 جروان، جيس جوڻيجا، ڪوريجا، ڪنيس
 جٽ، جها، جامڙا، لنجواڻي، لوهس
 مڱڻهار، منگسي، ملاح، ميربحر
 جهلڻ، جهوناڻي، جهنجهڻي، گورچاڻي، گجر
 چانگ، چوهاڻ، چهڙا، مستوئي، مٽر
 چُٽا، چورا، چچڙا، چوها ۽ چچس
 ٻارڻ، ٻهاڻ، ٻرڙا، بهليم ۽ بوهڻ
 بلند، بوجا ذات جا، آهن انڊر ۽ سيلن
 ٻوڙا، ٻوهارا، ٻاٻڙا، سونيا ۽ سيهڻ
 سَٺيا، سرڪي، سامتيا، مزار، مرگهر
 گدا، گهوٽاڻا، گهانگهلا، ڏگها ۽ ڏچر
 ججر، جاڳاڻا، هڪڙا، بخاري، بزگر
 هَيا، هيليا، هگورجا، چوها ۽ چير
 کٽياڻ، خشڪ، کوسا، ارباب ۽ اوزر
 رونجها، رانڻا، جهچڻ، ڪلوئي، ڪيهس
 واڍا، ورياهه، وگهامل، مغل ۽ ماهڻ
 نهڙي، نوداڻي، نورپڙا، منگواڻا، منگي
 ڀاڻي، ڀانڍي، ڏنگڻا، ميان ۽ ميهس
 تَنجا، حقائي، رامڏيا، داڙيا ۽ ڌڪڙ
 پيا ٿرڙ، ٿنگڙي ذات جا، جيپار، شراف، ڏهر
 ماسس، ملنگهه، الڪاڻي، ساڪاڻي، ڪيپر
 ڪپچاڻي، ڪلر، آهن مڏيا، موريا، مُلڪ ۾.

مڈیا، موريا ملک ۾، ٿيا سرها سرکاڻي،
 درس، دايا، ڏونڪاڻي، ڌماچ، ڊکواڻي،
 ساک، سهانگ، سڪڻا، سرها، سنجراڻي،
 ڏيرا، ڏيٿا، ڏيپلا، شيخ، شاهائي،
 ڪوري، ڪاريا، ڪالرو، ڪاڻيا، ڪيچاڻي،
 ڍارا، ڍڪڻ، ڍولڻ، ڍُڪا، لاڪا، لنجواڻي،
 زرداري، زونس، زنگيجا، مهر، ملڪاڻي،
 ڪاڪيپوٽا، ۽ ڪهيا، نيتو، نونداڻي،
 قاضي، قزاق، قريشي، ناهيان، نوتڪاڻي،
 ڪولهي، ڪچالا، ڪيريا، ڪرج، نوهاڻي،
 مري، مهاڻا، مڱريا، جوسي، جلباڻي،
 ڪاڪا، ڪان، ڪلوئي، ڪوراڙ ۽ ڪيماڻي،
 ڪورائي، ڪولاجي، ڪُڙم، ڪڇي ۽ ٻيا قنبراڻي،
 فاروق، ڦاللي، ڳهٽڙا، ڀنڊ ۽ ٻنگلاڻي،
 وڳڻ، ويسر، وڏپاڳيا، شاطر، شهائي،
 بُدا چلگري، مسرق، (پيسڪ، ملاح) مهراڻي.

اڃا به ڌميا، ڏانڌل ذات جا، آهن پرڳڙي بيشمار،
 ماڇي، موڌڪ ۽ مُٺا، ٻيا ڪليري، ڪاتيار،
 گنجو، گبول، گندرا، نانگور ۽ نوتيار،
 گرگيج، گوپانگ، گاڏهي، وونرا ۽ وينجھار،
 مَلڪ، مھيسي، ملان، پيجارا، پڙهيان،
 واريا، وساڻ، ونگرا، جانوري، جروان،
 نُون، نوناري، نومڙيا، مرڪنڊ، مڱڻهار،
 بُت، ٻُچا، ڏيپار، يونان، يهودي، يورپي.

يونان، يهودي، يورپي، آهن گورا گرناري،
 مڱڻيجا، موجي، مهندا، راهوڪ، ريهاري،
 پهوڻ، پيجارا، پارسي، لاسي، لاشاري،
 ناچ، نورائي، نُهڙيا، ٻيا لائق لغاري،

روحل، مسيا، ماريجا، هيڙها، هزاري،
اوڏ، اوهان، ڪرستان، پيا شولا، شڪاري،
وايا، واسوڙ، قبوليا، گھانچا، گفتاري،
ڏھري، ٻاٽي، ٽوها (تنگڙي)، بدو، بازاري،
دائيدائو، دلپوٽا، صبحپوٽا، ابوڀوٽا، آري،
ٻانهيپوٽا، هاليپوٽا، يونڊ، رڻيس رفتاري،
منگتا ۽ ماري، آهن موسيپوٽا مُلڪ ۾.

موسيپوٽا مُلڪ ۾، آهن جوياءُ ۽ جھڇڻ،
تارا، تُڪ، سنگراسي، خواجا ۽ ڪڻ،
هوئي، حماري، گھها، گراڻا گھنڊڻ،
لُنڊ، لهاڻا، لُڪا، ڏياڪ، ڏهوٽڻ،
لُڊا، لَيل، لورا، ڪهيري ڪوڏڻ،
گھٽڪا، گورا، گنجاء، وڙڙ ۽ وڳڻ،
ڪور، ڪير، راحمون، ڊيشڪ ۽ ڊڪڻ،
دائودپوٽا، بيڪ، بروهي (پيا)، برهمڻ.

گھُمنائي، ڪوڪر، ڪدام، سرتيا، سُپيا،
درزي سجهوت، سُهها، راول، چُڪيا،
جهانجهر، نول، اتيرا، پناڻ ۽ گنگا،
گشڪوري، ڪانڌڙا، ڏڦير، سنگترا،
واڻيا، ماڻي، پيسڪ، پاڻا، سوداگر ڪسريا،
ڏڪڻ، آڀون، وينس، مالهي، ليجا، ناکش، ٻجورا،
اظھر ”اميدعلي“ چوي، اڃا به ذاتين جا ڪوڙا،
ڳڻي چاڳڻي ڳوڙها، وينجهاريل وجود ڪي.

(3)

ٽيپا، تهيمر، وڻينس، وساڻ، جوياءُ، جوڻيجا،
سائييجا، پاڻيجا، راهو، رنگ، ٻُڪ، ٻال، هڪڙا،
جڪرا، باريجا، سانڊ، بـُـرف، پنيـِـرا،

⁽³⁾ چيل ٻڌو ولد بيگو ذات مهرائي، ڳوٺ الهرکيو پناڻ تعلقي ٽنڊي الهيار جو رهاڪو آهي.

سَمَان، سَومرا، کاڑھا، پاڑھا، للیجا،
 لائیدڑا، وھریا، روئجھا، سَودڑا،
 سَوتڑا، منگسي، ڈیٲا، چچر، ڈیپر، کاکا،
 کلوئي، کَملا، کَمیچا، گَنسوان، جوکيا،
 پاریکا، پَٲ پَٲنا، پَٲي، پَٲچا،
 چَٲا، راچپر، راچَٲ، مناهجا، اُنَٲ، وریاھ،
 چَٲنا، دَٲ، ناچ، ساھوال، سَینھٲل،
 مَٲٹھار، مَٲریا، عالماٲي، جساکاٲي، حاجیاٲا،
 جابراٲي، لنجواٲي، میرجست، جتوئي، مستوئي، ملاٲا،
 قریشِي، ٲالپر، کومساٲ، نومڑیا،
 ٲَٲَٲ، ماچونا، مرڑاٲي، ٲیا کَٲرکلا۔

پڳڙي، ڪڇي، مھراڻي، سنجراڻي، جلالڻي، نوداڻي، بوداڻي، اوٺا،
ليڙا، تنگواڻي، ڪوڪر، هوت، بلوچ، ڳاها، پاٽولي، ڀيٽ ڦاٽا،
ڍڪا، چڏر، ڪٽوهڙ، لُنڊ، چنڊ، چانڊيا، جهٽيا، روجهلا،
بالادي، باگراڻي، ڪپري، تُنيا، صحبجا، ڪيڇاڻي، ناهيان، نوحاڻي، جهپيا،
ڍاريجا، وڳڻ، گڊا، گولاڙا، خاصخيلي، بڪيرا،
شيدِي، ڪٽي، ڪوريا، ڪور، ڪوڪر، ڪرڙ، فراش، درس، هُماڻا،
ميربحر، ملاح، ساٿي، منچري، جهپير، گبول، ڪوش، خشڪ ٿيا،
مهر، ڳنڀير، زرداري، برهماڻي، ڪُـرڙ ۽ سُـورا،
سنگراسي، شر، لشاري، چلگري، شهاڻي، نظاماڻي، جمالي، جيئنداڻي، گُڙا،
سريوال، هڏوال، لغاري، حبيباڻي، هيسباڻي، معلومت، لڪيت، ميمڻ، پُرڙا،
لوهار، نانارا، نڪر، گرڙا، چوڌري، ترڪ، تارا، چوهرو، داداڻي، بوهريجا،
مانجهند، مَنغير، مغل، اوگا، ملڪاڻي، بڀر، ليل، جج، گورچاڻي، هُليا،
بهڻ، ٻلال، گوپانگ، ڏهوٽ، ڳاهوٽ، ڪاتيار، ڪورائي، ڏهري، ڪلهوڙا،
نوڙها، روڌڙا، پهنور، فاروقي، ڪيڙا، ڪالرو، پريا، فقير، ڏيرا،
ڏڪڻ، ڏهراج، ڏنگراج، ڏم، سونارا، سهاڳ، گهوٽاڻا، پُسيا، تيوڻيا،
حجر، ميتڙا، بڙدي، ماڇي، سولنگي، ويس، سيال، ڪيبر، گهلو، پيجارا،
نول، نياڻا، بھوڙ، ڪڇ، ڪريل، ڏڇر، آٿوريا، آرائين، پالاري، عمرائِي، ڪوسا،

بکراڻي، گرگ، گرگيند، رند، خانائي، ملڪاڻي، جوگياڻي، اعواڻ، کودڙا،
چانولي، چچڙيل، چٽڙيل، ٻنڊڙيل، گڏهڙا، آريس زور، انصاري،
ديشڪ، منڌرا،
ڳام، گجرات، کسر، کُسرڪلي، علياڻي، لاکيان،
مندواڻي، نوحپوٽا، مهندا،
”بيدوفير“ چئي ڌريون هيس ڌارين، تڏهن ڌريچا ڌارين ڪري ويا.

چانپها، مسرڻ، ناهيان، ونڊي، پاڻا، ٻاگهل، ويس، کنيڻ، راهو، ٺينگا،
قنبرائي، ڪوراڻ، ڏاڻا، سنڊليا، شاهي، بڪار، رحما، ورڻ، چوڻا،
ناتي، ونگا،
ٻاڙا، بدوي، مشوري، مهيسر، سينار، منگهيري، ملهيتا،
پيڏا، ميتلا، ڀان، فقر، بزرگ، لوداڻي، ڪاماڻي، مرزا،
شهمون راج، امير، ماڙيچا، ماروڙا، ميان، ولهاري، لنگها، منگتا،
چارڻ، ميراڻي، هئا، پنا، ڍول، ٽوٽا، سيراڇي، پل، پڙهيا، ڪلريا،
اوڏ، بنوسيري، پرڪاڻ، گزلاڻي، راڇاڻي، چانهان، نهريا،
اناڙي، حاڪم، اولادي، رعيت، ماڪوراڻي، ناچڪ، چاچڪ، سرها،
سانڻا، دائرا، سنگهار، گندريا، پٽ، ڳر، ڀر، مڪول، ڪُنڊناڻي، واڍا،
ٽولگر، ڀاريچا، سوڀارا، هٿياڻي، ماڻيا، پيسيا، نقش، ڪٽيرا،
ڪمالاڻي، سوٽهڙ، ڪلا، شراف، جيسر، جماداڻي، چاچڻ، جروار، نهڙيا،
جهرڪ، چيها، ڪنوسري، پرڪاڻي، سهتا، ٻٽڙ، بَغدي، ڪُٽڙا،
ڪاروٽڙا، بنباڻي، پخالي، ڪُڀر، اوڍر، دُٻر، ڪراڙ، گروڙ، ناريجا،
جاجةٽ، تنگڙي، جالونڪا، ”بيدوفير مهراڻي“ چئي ڏٺا هت ڌاريون
ڦر چارين پهناڙيون.

دائيداڻا، مجيداڻا، هاليپوٽا، صبحپوٽا، دلپوٽا، ڪاڪيوٽا، هالا،
لڪمي، ڪُهڙا، بهراڻي، دائودپوٽا، گانڊا، دُدا، بُدا، سيد، پير، ڏگها،
گهانگهرا، ناگور، پتافي، ٻوڇڙ، هڱورا، دڀگر، سراز، رباري، ڪاڪا،
جنجهي، ٻانهيپوٽا، رستمائي، گهمراڻي، عباسي، قريشي، علوي، جيلاني، لومڙيا،
حسني، حسيني، ڪاٺياڻي، ميانوال، اُڇڻ، بجير، ڪاٺياواڙي، هوروالا،
بڪاري، بيگ، بودلا، چئي ”بيدوفير مهراڻي“، سڀئي سڪ ٿيا،

عرب، ارباب، نواب، جام، جاموٽ، ٿيٻا، ٻانڌا، خواجا، عيسائي، موسائي، ماوا، ماسس، ڏڪٽر، باجو، ٻيجل، گرناري، پورب پچمر مارواڙي، مچوٺا، گهانا، رئيس، بروج، ٻوراڻي، ڪينجهڙو، وينجهڙو، چوڙيگر، مَلا، ڪاهن، گولا، پڪ، بُوهر، ڪچي، نانگا، اُپريا، دستي، سرورِي، درڙيا، دايا، سنيا، سي، بڪياري، اڪياري، لڪياري، سامي، ساميٽا، لڱڻ، آهيڙي، آڏوتا، ڪانڌڙا، مداري، بازِيگر، ڪولهي، پيل، جٽيا، موجي، مينگهوڙا، پيا، سوچي، عيسائي، موسائي، يهودي هندو لُهڻا، ڪافر ڪٽيل، واڻيا، سڪ، خالصا، ٻانڀڻ، برهمڻ، مسر، پنگي، شڪاري، لٻاري، ٻاوا، ٻالا، ڍيڍ، ڪجر، ڪسبي، ڏقير، مڇلا، رنگيلا، چُهڙا، جنڊاهوڙا، ڪوچڙا، ڪاريا، تيرا، باگڙي، شاهي، لاسي، ڪهيري، جهونا ڳڙهي، پنجابي، واسا، آراڌي، جوناڻي، يوناني، يهودي، مشائخ، باليشاهي، گرهوڙي، گولاڙا، چڻي ”بيدو فقير مهراڻي“، ٻيڙا تار بندو پاڻ ڏٿي.

(4)

ساراهيان سچو ڏٿي، جو مالڪ آهي ملڪن،
 ٻيو منو محمد مصطفيٰ، جو سردار آهي سين،
 ملڪ گهميس منهنجا پرين، چلي چئن طرفن،
 قومون ڏنير ڪيتريون، ڪي ذاتيون مٿي زمن،
 پير فقير، امير، وزير، سيد ذات سندن،
 قاضي، مولوي، ڪلهوڙا، اڳيان ٽالپر ٿا ٿلن،
 شوا، سنهڙا، پوا ۽ پٽي، ٻيا ٻڌڪ ٿا ٻڌجن،
 گانگهرا، گگهيلا، گهمڻاڻي، ٻيا چارڻ ٿا چڻجن،
 ڪوسا، ڪامڙيا، ڪوڏڙا، ٻيا حمائتي هجن،
 ٻٽڙ، بروج، ٻٻر، ٻيا سورا ٿا سڄن،
 آريچا، اوڻي، ارباب، ٻيا مڱڻهار مٿن،
 ترڪ، تنيا، تونگ، ٻيا ڪيريا، ڪاساين،
 قنبراڻي، ڪوچڙا، ڪاتيار، ٻيا ڪوٽريجا ڪنڊن،
 گدا، گورا، گهگها، ٻيا نانواڻي نيالن،

خاصخيلي، ڪيرا، خچر، ٻيا منگسي، منگواڻن،
 ڪٽي، ڪڏائي، ڪهنڀاتي، ٻيا مڇي، مستوين،
 جوکيا، جوبا، جوڻيجا، ٻيا ميان منجهه مٿن،
 باريچا، بديڻ، بڪڪ، ٻيا همونپوٽا هلن،
 ميمڻ، مري، ميراڻي، ٻيا واڻيا، هندو، ويجهن،
 بارڇ، بلال، بگهيا، ٻيا پاڻڻي پڇارن،
 مهاڻا، ميربحر، ماڇي، ٻيا جيسر، جاڪرن،
 لنگها، لنگ، لڪا، ٻيا ساڪاڻي، سومرن،
 وگهامل، واڍا، وينجهر، ٻيا حر هڱورن،
 ڪوري، ڪنڀار، ڪليري، ٻيا سيلان، سونارن،
 مينگهواڙ، ڍيڍ، مارواڙي، ٻيا ڪولهي منجهه ڪمن،
 شڪاري، شاهڙي، شيخ، ٻيا درس، درويشن،
 ڏک، ريڍار، ڌماڇ، ٻيا بهراڻي، بروهي،
 چليا، سونڊا، چاڪي، ٻيا جهرڪ ۽ جهلڻ،
 چوهاڻ، چانگهه، چنا، ٻيا ساهمي منجهه ساندن،
 حاجاڻا، تارا، هيلابا، ٻيا قريشي منجهه ڪوٽن،
 ووڻگر، گندرا، ونگرا، ٻيا پالاري منجهه پُسين،
 گوندر، صوفي، گابار، جهيجا، جناڻين،
 پنيرا، ٽيپر، پرڳڙي، ٻيا چانڊيا ٿا چلن،
 ٻوڙا، منڊا، پيهڻ، ٻيا گنگا ٿا گهمن،
 ٻاگهل، ڌروٽ، جتوڻي، ٻيا ٿوري منجهه ٿرن،
 گورڪ، ڪڙيٿرا، سامڻي، ٻيا يورپين منجهه يمن،
 ڏيٿا، ٿيپا، ڪوڪر، ٻيا ڪرمڻي منجهه ڪنڌين،
 عباسي، مغل، پٺاڻ، ٻيا سيال برهماڻين،
 ڏاهري، چاچڻ، جمادي، ٻيا سَنڀا منجهه چورن،
 گوڙي، مڪرائي، مسر، ٻيا ٻانڀڻ منجهه ٻاون،
 لغاري، لورا، لالاڻي، ٻيا لهار ۽ وڪن،
 ٻُٽا، هالا، ٻُسر، ٻيا انڙ ۽ عربن،
 مرزا، شيدي، مهتا، ٻيا حبشي، جسڪاڻين،

گيدڙي، گنجا، کٽياڻ، پيا پهٺوار، پسين،
 سڄاول، خليفه ملڪ ۾، پيا رند تا رمن،
 ڍارا، بهارا، پاڙا، پيا چنڊ، چانوئين،
 نوتيار، مهر، نوتڪاڻي، پيا گاهيپوتا، گهلن،
 سوڍا، چاوڙا سنڌ ۾، پيا لنجار، نومڙين،
 پُٽا، بخاري، حجام، پيا گهوٽاڻا تا ليڪن،
 لوٽڪا، ڪچي، رئيس، پيا جام تا چاڻ،
 ٺانارا، لشاري، ٺيڪري، پيا درزي دوڪانن،
 جن، ديو، پريزادا، پيا ملائڪ، فرشتن،
 حلواڻي، سڪ، واگهيڙي، پيا پيل تا پرن،
 نڪس، ليڪ، ٽڳڙ، پيا جوسي ۽ جاڙن،
 موريا، وڳڻ، کان، ڪچالا، پيا نصارا، رازن،
 بٿور، بُرا، جهنڊيلا، سولنگي منجهه ڪهن،
 لکنور، پڙهيوار، ناهيان، پيا موند ۽ رونجهن،
 رهبر، منڌرا، سرواڻ، پيا نوناري، صابرن،
 ٺهائي، رتا، بڪيرا، پيا خشڪ، بارائين،
 سُهڻا، ڪماڻ، بيليچا، پيا بنديچا، گبولن،
 ساهڻ، چڪتا، جلباڻي، پيا ذڪري، زردالن،
 زئونر، ڪاسوٽا، بنرا، پيا سوتار، سميجن،
 جمنڻا، پيا، جانوري، پيا جوڳي، ڪاپڙين،
 ڏيپار، پخالي، وساڻ، پيا ڪهيڙي ڪافرن،
 رياڻي، گراڻا، اوڏ، پيا سنگراسي، سڀوٽن،
 دايا، گورڪل، برفت، پيا ٺوڙها ۽ گنجن،
 ٺينگا، ٺهيم، ميانوال، پيا ريباڙي، راجپوتن،
 ابڙا، پانگريا، انگريز، پيا سيڪر سولجرن،
 شيرازي، وجهه ديني، سنڀاسي، پيا آدمخور، آرڪائين،
 ايراني، ڪانوڙا، اڱاريا، پيا پيسڪ، پوريين،
 ڪوجهڙا، نڌو، ڪانڌڙا، پيا ڍاٽي، يونانين،
 ڪرڙ ڪتا، جهانجهڻ، ڪانڙا، پيا گهيل، بڍائين،

بيٺل، جهيپر، باڪڙا، پيا نائي، نڪرن،
 پاپي، آڏوتي، وڏڙيا، پيا ڊڪڻ، آديسين،
 ڪاشيگر، ڪاريگر، ٻانهينگر، چوڙيگر، بازيگر، جادوگر،
 ٻورا، ڪنچير، بدوي، پيا ساڻي دريائن،
 آثارا، مڏيا، ٿانڪا، پيا سنگهار، بڪارين،
 جنڊاهڙا، گهيانچ، جروار، پيا ڪُپر، ڪالورن،
 شهباز، نومڙيا، ٻاٽياها، پيا راهوڪڙ، سانگين،
 ڪُرگيلا، بسوٽا، اڳچٽاڻي، پيا بوزدار، جڳسين،
 لنڊ، ٻالادي، زرق، پيا لوٽاري، سڳرن،
 صاحبڻي، چيڙا، اويڻا، پيا رگهڻا، سارونين،
 گوٻڏا، بگرا، پتوجا، پيا نواب، مشرڪن،
 وياجخور، عالم، پريٽ، پيا اتيٽ، آمڙن،
 انهيءَ پر ”پليجو“چوي، اڃان به سوين ذاتيون سڄهن،
 پرڏسان ڪونه ڏيهن ۾، مقدار محبوبين،
 تڏهن محب ملن، جڏهن ڪلمي تي قائم رهون.

(5)

ڪئي آهي فتح فقير جي، جو اُڪاريندو آڻتارن،
 مهندان ڏينهن محشر جي، ملائيندو محبوبين،
 ڪٽندو بار بيوڙن جا، مهندان ٿي مسڪينن،
 لڪي آڇا لڪان، هي مذڪور مريدن،
 ڳڻي آڇا ڳڻيان، ڪئي مدد ملائڪن،
 اُتر لاڙ اچي ويو، ٿاڪ وسايو تسرو وارن،
 انڙ، آين، اونڌا، ابڙيجا، ابڙا، اوھيرا ڪيا آھيڙين،
 برفت، بروهي، بوهر، بلوچ، بنڊ وسايو بهڙين،
 برهماڻي، بوداڻي، بڪراڻي، برهم لڳو بهراڻين،
 ٻروچ، ٻاچڙا، ٻارج، ٻيپر، ٿيون ٻاجهون ٻرڙن،

(5) پچيل محمد سومار ولد راول ذات ميمڻ، اصل ويٺل سن جي آسپاس جو، گچ عرصي کان هالن نون ۾ رهي ٿو. اڻڙهيل آهي. سندس گذر سفر پنيءَ ٻاري تي آهي. مخدوم محمد زمان ”طالب الموليٰ“ سان عقيدت اٿس. 1969ع ۾ عمر اٽڪل پنجيتاليهه ورهيه هئي.

ٻڳهيا، ٻاٽي، ٻوڪ، ٻلال، ٻاگهل، ٻالا ٻول ڏنا ٻوڇن،
 ٻهوڙ، ٻڙهيار، ٻلي، ٻورگر، ٻاٽولي، ٻيو ٻساهر ٻالارين،
 ٻهنور، ٻليجا، ٻُسيا، ٻنجابي، ٻاهيڙي، ٻت رکي پٺاڻن،
 ٻٽي، ٻاٿوجا، ٻٽ، ٻنگر، ٻان، ٻئين، ٻولڳو ٻوڳڙين،
 ٻونٽريا، ٻيل، ٻونٿريا، ٻنڀرا، ٻچا، اچي ٻيڙا ٿيا ٻائرن،
 تنگهيان، تيريا، توڏا، تيوٺا، ٺولها، ٺيڪري، ٺهراءُ ڪيو ٺڪرن،
 ٺونگل ۽ ٺنگڙي، ٺپا ۽ ٺلها، اچي ٺان وسايا تهيمن،
 ٺاٺاڻي، ٺريائي، ٺيرڪاڻي، اچي فتحون ڪيون فراشن،
 گرهوڙي، گائڻجا، گولاڙا، گراڻا، گچاڻ، گرڙا، گنگا، گلها، ساڻ گنجن،
 گوڏا، ڳاها، ڳهيلا، ڳاهوني، ڳاڙها، وسايا ڳوٺ ڳنڀيرين،
 ڪوڪر، ڪٽي، ڪوڏڙا، ڪهاڙو، ڪهنباٽي، ڪٽيو اچي ڪٽيائڻ،
 ڪملاڻي ۽ ڪر، خشڪ، خواجا، خچرا، ڪنئين ڪاٽي خاصخيلين،
 ڊڪڻ، ڍيڍ، ڍاڍاڻي، ڍوڙن تي آنديون، ڍونڍيون ڍاگرين،
 ڊل، دوساڻي، دوڳا، درس، درياڻي، دل لڳي دنڙن،
 ڌوپي، ڌاريچا، ڌڳيا، ڌاڳا، ڌريوڌيان ديدناڻين،
 ڌوڏ، ڏاهري، ڏيٺا، ڏيپر، ڏيا، لٿو ڏڪار ڏنگاڻن،
 جت، جتوئي، جوکيا، جمالي، جڪرا، جوءُ وساڻي جوڳين،
 جلباڻي، جوٺاڻ، جسڪاڻي، جهيجا، جوٺا، جوٺيجا، جڙلڳي جاڳن،
 جڙه، ڇانپا، ڇنا، ڇانيها، ڇاڪراڻي، ڇاڪي، ڇوڻ ڪيو ڇاندين،
 ڇاچل ۽ ڇانولي، ڇوهڙ ۽ ڇوٺا، ڇارڻ، ڇاهر رکيو ڇانگن،
 ڇورا، ڇاڻ، ڇچر، ڇٽا، ڇولا، ڇها، ڇجڙا، وٺيون ڇاٿون مٿي ڇاڱن،
 رنگ، روجاڻي، رهناڻي، رونجها، راجڙ روڏا، راند ڪٿي رندن،
 مغل، مهري، منگسي، مڱڻهار، مري، مڪرائي، لڳي محبت منگواڻن،
 مستوئي، مسوئي، ملان، ميمڻ، موچي، ماڇونيا، ڪيون مڙسيون مهاڻن،
 مڱريا، مينگهوڙا، ماڪوٺاڻي، مريداڻي، ماچي، ٿي مهر مانجهرن،
 متوال، مهيسر مشوري، منهيجا، ملاح، موج ٿي مورن،
 مهري، موڳا، مٿا، مهرا، نُوناري، نڪر ڪئي نظاماڻن،
 نواب، نوحجا، نياڙي، نونداڻي، نهالاڻي، ننگاڻي، ٿيو نظر نوحپوٽن،
 لغاري، لاشاري، لاتبر، لاتبرن لڳي اچي لن، لاکن،

لوداڻي، لنجواڻي، لويي، لانگها، اچي لوھ ڪٽيو لھارن،
 سما، سومرا، سوڌڙا، سورا، ساند، صلاحون ڪيون سھڪاڻين،
 سانگي، سھڻيجا، صحيجا، سالاريا، سولنگي، سنگراسي، سرڌنو سينارن،
 شيخ، شيدي، شورائي، شورا، رڪيو شوق شھوڪن،
 واڍا، وگھامل، وستڙا، وھياڻي، ورياڻي، ويگھا، ڪيو وارو ورياھن،
 وڳڻ، وساڻ، ويسر، والھوتا، وھريا، وھوا واهولا ھنيا وادين،
 ھالا، ھگورا، ھمونپوتا، ھملاڻي، ھالاڻي، ھڏوار، حاجاڻا ھاج ڪئي ھوتن،
 جھلڻ، جھلوجا، جھانجھڻجا، جڳڙ، جرڪ، ٿيا جھڙ مٿي جھانگين،
 جھنڊا ۽ جھوڙا، جھڊاڻي، گھانگھرا، گھلوجا، گھيڙ ٻڌا گھوتائڻ،
 ڪرت، ڪنڀر، ڪاڪا، ڪاچيلا، ڪملا، ڪورائي، قطارون ٻڌيون ڪورين،
 ڪاتيار، ڪلهوڙا، ڪيريا، ڪاشيگر، ڪراڙ، ڪولھي، قرب ڪيو ڪپرين،
 ڪچي، ڪونڙيچا، ڪميجا، ڪنڌارا، ڪنڊراڻي، ڪمايون ڪيون ڪاڻوڙن،
 درياءُ ڪئي دڙ، لشڪر ڪئي لڙ، چوٽ چيرا ھنيا چولين،
 اتي گھوٽن ڪيس گھيرا، ٻھڳڻ آڻي پيڙا، ڪنيو جھنڊو جھونجھارن،
 سوڀون وس ستار جي، اھو مشاھدو ڪيو مردن،
 ھيڪر ويو ھٽي، ڪاھوڙين راند ڪٽي، چوريو چپ چون،
 ”لا اله الا الله محمد رسول الله“ اھو سبق پڙھيو سھڻن،
 ’محمدزمان‘ ڪي ”ميمڻ“ چئي، ڏنيون مبارڪون ملائڪن،
 تون طالب آھين مولائي عليءَ جو، توکي سوڀ ڏني سيدن،
 اھڻي پنجتن پرين جا، وارث آھن و لھين،
 اھو سبق مون ڪي ”سومار“ چئي، پڙھايو اڪر استادن،
 جيڪي ڪلمو پاڪ پڙھن، لھر نہ لوڏي تن ڪي.

(6)

ساراهيان سڄو ڏٺي، جو آھي ڏيھہ ڏٺي ڏاتر،
 قادر جي قدرت جي، آھي خاوند ڪي خبر،
 ھاڻي ڪريان ٿو قصو ھڪڙو، ذاتين جو ذڪر.

(6) ڇيل ماڻڪ خان لغاري جو، ماڻڪ فقير ولد جادو خان ولد ماڻڪ ولد جادو خان ولد ھيبت خان ولد
 جھان خان چانڊيو بلوچ پاڙو ميراڻي، ڳوٺ نبي بخش چانڊيو تعلقي شھدادپور، ضلعي سانگھڙ جو
 ويٺل آھي، 1969ع ۾ سندس عمر اٽڪل پنجھٺ ورھيه ھئي.

لغاري، لشاري، لنڊ، لوڻيا، لنجا ۽ لاکر
چانڊنيا، چاننگ، چانيهيا، چنڙا، چنڙ
جهڙا، چغل، چوڻيا، پيا اٿئي پٽن منجه پهنور
دل، دائيڊاڻا، دستي، ديوان، درزي، ڏوپي مٿي ڏر
ايڊيجا، عالمڻاڻي، آمدڻاڻي، انڌاڻي، اُنڙ
ابريا، ابڙا، اوڏ، اونا، آرائين، انصاري، اڌيڪا، اڌڙ، قليجاڻي، ڦلڪارا، نفر
شيخ، شهاڻي، شر شراف، شيدي، شڪاري، پيا اٿئي ٽنگڙي ۽ تالپ
هاليپوٽا، حبشي، هسڙ هوت، حاجاڻا، حاڪيماڻي، هڪڙا، هلايا هيڪر
واڻيا، وڏيرا، وساڻ، واڍل، وگهامل، وينجهار، ويسريا، ويڙهيچا ولس
سانڊ، سهتا، سونارا، سيهڙ، سيڙاهت، سينهڙا، سناسي، سانگين مٿي ستر
ورڙ، ورهيار، واهوچا، خشائل، خاصخيلي، کوسا، کودا، کرڦوڙ ۽ کوکر
گدا، گولاڙا، گرگلا، گوڙا، گرماڻي، گيراڻا، گنب، گاڏهي، گورا اٿئي گوهر
مندواڻي، مراداڻي، مٺاڻي، ملاڻا، مير، مداڻا، منگلجا، منگواڻا ۽ منگر
مغل، مغيري، مڱريا، مٺا، معشوق، ميان، ملان، ميمڻ، مهتن مٿي مر
مري، مرڙاڻي، مرزا، مهير، مهيري، مڙاري، منگسي، ماڇي، مهاڻا، ملاح،
مارو ميربحر

مڱڻهار، منگتا، ميراڻي، مينڌرا، ميرجت، مهندا، مسرق، موچي، لنگها، لورا،
لوهارن جي لڙ

نوحاڻي، نونداڻي، نوناري، نوتيار، نواب، ناريجا، نارا، ناهيان، نظاماڻي نر
جڳسي، جت، جتوئي، جوڳي، جيوڻاڻي، جوبا، جوکيا، جوڻيجا، جلباڻي، جهيجا،
جاڪرا، جکر

جسڪوري، جسڪاڻي، جههرڪ، جههانگي ۽ جههر
رئيس، رند، رباري، راجڙ، رامڌيا، راجا، رونجهار، راهوڪڙا، راهوچا، نوڙها،
نريا ۽ نکر

پيا، پنگي، پيل، پٽ، پٽي، پُٽا، پرڳڙي، گهٽڪا، گهوڻاڻا، گهر
سما، سميجا، سوئرا، سومرا، سولنگي، سيال، سامتيا، ٿهيم، ٿيپا مٿي ٿر
ڏيٿا، سوڍا، سٺيا، پتافي، ڊڪڻ، زئونر، زيندپر
هڱورا، ڳمورا، ڳها، ڳهلڙا، کنڊرا، کاتيار، کلهوڙا، کورائي، کوري، کبوتر
کچي، کنيار، کانياواڙي، کاڪيپوٽا، ڪالرو، ڪلر

ڪيچاڻي، ڪلوڻي، ڪليري، ڪهيري جي قريشي لهندو ڪر،
 پناهگير، پنجابي، پڙهيوار، پسياسيا، پهوڙ، جهپير،
 لونجاڻي، پلي، پليجا، پالاري، پجارا، پير فقير، بجي سيد جو سر،
 بلوچ، بوزدار، بوهرڙ، بوبڪ، بروهي، برفت بر،
 بڪ، بالادي، باريچا، باڳوڙي، بجاڻا، بازيگر،
 بروچ، هاگهل، هارڻ، هٿور، هارا، هانيڻ، ڪٽين ڪي خبر،
 ڪونجيجا، خالصا، خواجا، ڪيڙا، ڪاپڙي ۽ ڪيهنر،
 سڪ، سين، سامي، سوچهر، پيا اٿئي ڪارا ڪٿا ڪافر،
 ميواڻي، واڳڙائي، نيڻ پارڪريا، ڪولهي، ڪوچڙا، ڪاريا، ڏيڍ، مينگهواڻ ڪاريگر،
 چارڻ، چهوڻ، آمڙيا، اهنواڻ، چٽا، شهدا، پاريهن،
 پٺاڻ، ڦل، جروار، لنجواڻي، لنڊاڻ، خاشا اٿئي ڪيبر،
 ڏونگهيا، گنگا، گوپانگ، بگهيا، منگهيا، نومڙيان،
 نهڙيا، خشڪ، ڪاهوڙي، ملوڪاڻي، مهراڻا موهر،
 ڪوٽريجا، درس، مشاخ، ٿوھا، سوھا، ٿڳڙ، بدوئي، روڊ، رانوڻ، شل ڏسان منارا منور،
 لورا، جهنجهي، جهانجهڻ، پيسڪ، ڊيشڪ، اڏيرا، برار،
 برڙا، منجهند، مجيڏاڻي، آديسي، اڙنگ، پڙنگ، بوهرڙ،
 چچڙ، ليلهڙ، ٿٿڪيا، ترڙ، گساياءِ، زبون، زوال مٿي زر،
 اتيرا، بڪيزا، ارباب، عربي، ترڪ، رومي، بلال، پارچائي، ميهڙ آهيڙي،
 نوٽڪاڻي اٿئي پخالي پر،
 گنجا، گبول، سرڪي، سرائي، سمهباڻي، رحمون، راس، ڏچر،
 ريساڻي، ڪنڀاڻي، ڪانڙيا، ڪيچي، اٿئي مڪراني مڪر،
 ڏاڪر، غافل، گولا، گلهايا، پارچ، پانها، ڪراڻ، ڪاسائي، سونهان سوداگر،
 ٻول، بوچڙيا، داليا، داسڙا، حجام، هندو، ٿوري، ٿريا، ڪپري، ڪيريا، هور،
 پورا، خانڻاڻي، ڪڏڏاڻي، ڪڏڏيجا اٿئي ڪر،
 مهاجرين، موريا، موڙيا، چنڊ، پڪنڊ، چرل، چنا، چوهڙ،
 ڏهيا، ڏهري، سنڌي، سمات، سنجراڻي، مالر، مڏا، مولي، دوراني در،
 جٽ، جاموت، مٽياري، جڪڙ، جاداڻي، جندوهڙ،
 جاڙيجا، بدين، بخاري، پنيڙيا، ڪارياڻ، قاضي، قزاق گولي گجر،
 ناڻچ، نانواڻي، ناگوري، نورنگاڻي، ٺانارا، نارائي، ڪسر

قنبرائي، بشتي، بهليم، باطل، بحراڻي، باليشاهي پيهـ
 لکيا، لڄور، لاتگار، ڊڄو، ڳلهـ، ڳنڀيـ
 ڏوسا، ڏهوئي، شرمند، هيڪاندڙا، ڌماڄ، ڌونڪاڻي، جمالي، جانوري، چاوڙا،
 چنڊر، پاپاڻا، پپـ
 سيلانا، سنديلا، زرداري، زنگيجا، اڻند، اگهار، عقلاڻي، کاتـ
 کولاچي، کيهـ، کوحها، عمراڻي، تنيا، وکيا، ولهاري، گندرا، گينچا،
 گورجاڻي، چور، چنبڻـ
 چودري، باغي، بنارا، برهماڻي، ٺوڳي، لويي، ٻڪرار، ملوک، مڇر،
 عيساڻي، علياڻي، اوطاقي، پُسيا، پٽ ڳاها، کونريجا، کلو، کامورا،
 کُرکلي، کُرڙـ
 سڀيا، ستر، هل اڳتي راجپوت، رکڙا، راڇپـ
 ڏڱر، ڏنگڙا، کانوڙ، بدوڪا نول، آگرا، لکي، لوڻيا، لڙهـ،
 سينياري، سنگراس، هوڪر، ڏوڪر، گشڪوري، کيڻي مانجهي اڻئي مسر،
 ميرچنداڻي، ڊيگها، ڏوڏا، ڏوم، ڏگا، ڀان، پيڏا، چاچڙـ
 چپـٽ، چريـا، برنند، ساهاوال، سڀينھڙـ
 سڀيندا، ساريجا، يزيد، نينگا، کٽياڻ، خاڪي، کڏاڻي، اُٽا، آريسـ
 پوڻاڻي، پوڙاڻي، لوهيارا، اَنسور، چارا، حـ
 هليا، گانگلا، ٻيڏا، ٻليجا، ٻاڙا، چلگري، لٻاڻ، عباسي، چامڙـ
 ڍاريجا، ٻهاريجا، لڪ، للهنڱ، ٽڪا، ٿويا، ماسهي، سڪڙا، ساڻي، سونهارا سرور،
 جيڪي پيدا ڪيو پورو، اٺت نه اچي ان جو.

(7)

ساراهيان سڄو ڏڻي، مالڪ آهي مختار
 پيدا ڪيائين پاڻيءَ منجهان، بندا پيشمان
 کنهن کي طاقت ناه ڪا، سگهي ڪري شمار
 طاقت آهر پنهنجي ڪيان الله توهان
 ذاتيون ڳڻجن پيون اتي، جيڪي آيون مجھ پچار
 پهرين ذات سڄي سڀيڏجي، سونهن پريو سردار

(7) هيءَ روايت اُتر (تعلقي شهدادڪوٽ) مان عبدالحق کان ملي. بيت ۾ شاعر جي نالي بدران
 "لغاري" ڪر آيل آهي.

ٻي ذات قريش جي، بيشڪ آهن قربدار،
 ٽين ذات بلوچ جي، خلقي خلقڻهه،
 لغاري، خشڪ، پتافي، ۽ لنڊ، لهه،
 ڪلر ڪيري، ڊول، ڊگڙ، ڪوري ۽ ڪنڀار،
 دايار، ٿوري، لنگهه، لوري، توڙي پڙهيان،
 اڇا، ڪارا، لائبر، ڪيريا، بڙدي ۽ بوزدار،
 ٻيڙ، نڪر، مڪل، مڪا، منگتا، مڱڻهه،
 دستي، ڏوبڻي، ڪتري، موجي، مري ۽ مزار،
 سامتيا، وڪيا، هي ڪانڌڙا، جويار ۽ جروار،
 صابن، سَوڙ ڊگن منجهو، راجڙ ۽ ريدار،
 گبول، گڏاڻ، عالمڙي، پناڻ ۽ پهنوار،
 ڏهر، جهولڻ، لڪاڻي، بوهڙ، چاچڙ ۽ چلوڙ،
 گوپانگ، ٿانوري، وساڻ، جمالي، ڊيگر ۽ تڙتار،
 ڏنڌو، رهڙ، ٿلهي، ڪاسائي، لانگاهه ۽ لشار،
 چانڊيا، ويسر، پاليشاهي، ٻرڙا ۽ ٻرار،
 ماڇي، شر، پيا، ڪوپر، پٽي ۽ پڪٽار،
 جنجهه، سميجار، اوڏ، لٻاڻا، ملاڻا ۽ ميهان،
 مڱريا، مهاڻا، منگسي، مانگهرا، سانجهن ۽ سالار،
 دلا، مرڻاس، شيخ، چهواڻ، بهڻ، توهه، سونار،
 آهيڙي، پوڳڙي، جوڳي ۽ مينگهواڻ،
 مستوئي، جتوئي، سيال، ڪوڪر، ڪلهوڙا ۽ ڪوپار،
 رڏ، رند، ڪريجا، جلباڻي ۽ ڏيڍار،
 ورياهه، بروهي، لاڙ، جوڻيجا، انڙ ۽ ليشان،
 عمرائي، هڏاڻي، ڪلوڙ، چارڻ ۽ پاتار،
 چاچڙ، ڌڪڙ، ڪوش نه پونڪن، گهني ۽ گجراڻ،
 بازيگر، ٿري، هوٽي، سانڀڻ ۽ بوزدار،
 بگٽي، ڪٽا، ڪرل، ڪوسا، آرائين ۽ دمدار،
 تهر، مهر، ميمڻ، مسر، ملان ۽ مينگهواڻ،

روحل، رونگهيا، سنهندڻا، گولا ۽ ريهار
 پيڙ زهر، هالا، خواجا، درزي ۽ نجاڻ
 سڌوجا، نائج، پارپيا، گچل ۽ سيٺاڻ
 انليڙ، چيڏيڙ، لائڪي، راجپوت ۽ کيٻاڻ
 ڪوش ڪٿاڻا، دروڙ، دريش، لاهه ۽ بنگواڻ
 هوڙ، هاني، مگدا، ماڙها، گرگيز ۽ گڪواڻ
 ڪسر، ڏونگر، ناهيان اوڍاڻا، پهوڙ ۽ ڍڍاڻ
 چوڏا، واسيا، پُسيا، چوهڙا، ڪاجو، تالپراڻ
 هاڻي بخشيندو بخشڻهار، لطف سان ”لغاري“ چئي.

رات

1. رات (راتين جا نالا): ننڍي، وڏي، اونڊاهي، گرم، سرد، قدر، چوڏهين، يارهين.

2. رات جو: آسور، فجر، پهر، سهائو، اوجاڳو، سنجهو.

3. رات جي: سانجهي، سمهائي، آڏي، پرهر ڦٽي، پيچ پني، باڪ ڦٽي، سردِي، پُشي پرڪ، اونڊاه، سڪ، لڪ.

راڳ (سر)

1. راڳ (راڳ جا نالا): ڪلياڻ، يمن، پياس، سريراڳ، سامونڊي، سهڻي، ڪنڀات، سارنگ، ڪيڏارو، آبري، معذوري، ديسي، ڪوهياري، حسيني، سورڻ، بيراڳ هندي، بروو، راڻو، ڪاهوڙي، رامڪلي، رپ، ليلاڻ چنيسر، بلاول، ڏهر، ڪاپاڻي، پرياتي، گهاٽو، شينهن ڪيڏارو، آسا، ڪاموڏ، مارئي، ڍول مارو، ڏناسري، ڀاڳيسري، پورب، ڪاريهل، بسنت، پيلو، پيروي، پير پلاس، ڪلنگڙو، پهڙي، سرگم، ڪانرو، همير ڪلياڻ، شام ڪلياڻ، ديبڪ، گجري، رکب، گنڌار، پنچم، ٽوڙي، ڪماچ، ڪونسيو، جوڳ، تلنگ، پوريا، لوڙائو، ڳانهون، وهاڳ، جهنگلو، مانجهه، ملهار، مالڪوس، هندبول، مينگهه، راسوڙو، ڏهيو، ڪجلو.

2. راڳ جو: ٻاروڄو، رَس، شوق، خيال، ميناڄ.

3. راڳ جي: وچت، زاري، لُڻي، رهاڻ، ڪچهري.

راند

1. راند (راندین جا نالا): اڄڪ مرچڪ، ڪنگر ڪلوتي، ڦرڦرسونٽو، سائي سڪي، چيچ مڪڙو، گل ڪلوتي، جهوجھوماڻي، ٻلي پيرڙو، دٻلي ڇمڪائي ڏي، گلي ڏڪر، شطرنج، پيسڪوٽ، نوڻ، چوڻڻ، نوکڻ، تٽڻ، چنر، وانجهي، وڌڪل.

2. راند جا: ھُل، ھوبا، ھنگاما، ڏٽيا، واکا، ڪينهوڙا، راڳ، روپ، پيلهاڙا، ڪيٽا، انگل، خلل، وارا، رُسڻ، پرڇڻ، بد رنگ، حڪم، ڪندرو، ھوڪرا، ست ڏڪر، گل، بلور، لغڙ، پيچ، ڪاٺا، تله پٽ، اوجاڳا، ساها، نچايا، ٽڪا، يڪا، ستا، پاسا، ٽپ، جڳ، ڍارا، جوڙا، وڳوڻا، بگيڙا، ڪليا.

3. راند جو: ھُل، ڏڪ، لُڙ، سامان، ڏھڙ، ڪيل، ڍارو، ڌارو، پتو، خلل، رُسڻ، پرڇڻ، ٽپ، ڪڏ، ڏڙھو، ونجهه، ڪندرو، درياءُ، ڪڙاڪوٽ، يڪٽ، يڪو، سڇ، اُڪو، مئڻ، ڇڏو، نيڙھو، لغڙ، مانجهو، سڳو، منڊوماڪوڙو، ساه، وارو، واک، شوق، پاسو، وانگي، شيطان، دسيو، ناچ، ڪاپڻ، ڪامائڻ، ليڪو، رس، جيارڻ، ڏوڙي.

4. راند جون: جوتون، ھڪلون، بازيون، ارڏايون، ملهون، ڪسرتون، پتيون، تاڪيون، دريون، ٻاريون، ٽاپون، ڳرھائڙيون، ريلون، پڪيون، ڪچيون، ڦيريون.

5. راند جي: لڪ، رڻ، چٽ بازي، ڊوڙ، ڏڪ، پيچ، ٽولي، ڌر، ڪيڪ، ڪوڪ، دانھن، اڙي، وڇوٽي، آر، آگ، ٿل، اٽڪل، ورزش، نون ڪشتي، ھوڙھي، سيڙھ، ناگيل، قوسيل، ڊٺي، ڦٽائي، ڏاڙي، ڪسرت، تاس، ڪچي پڪي، ليٽ ڪبوٽر، ننڍو وڏو، پيلھ، اڳھ، ٻڳھ، ٽڳھ، سئي، لئن، مون، نار، آر، وئي، پھريل، بيجهيل، ٽيجهيل، چوٽيل، آلي، چلي، بليس، دوناتينا، ڪوڙان سچان، آنتي، گولي، ڄمڙائي، ميٽسيٽ ڏور گڏي، ريل، ڪني، اُس چانوَ، لڪ ڇپ، ڪيرڪيروٽي، من مناري جھار ڏاڪچمي، ڪپڊي، پڙي، جھٽي، گھٽ، لڪائي، ڏاھپ، ٺڳي، پاھڻي، ساري، بازي، ڏھلي، نولي، اڳٽ، گڏ، گڏي، پڪ، نچائي، دولابازي، ڊوڙي، ٽيال، پير ٻڌي، ھٿ ڇڙي، ٻٽڻ.

ساراه سڄي تنهن صاحب کي، جنهن رانجهن رنگ رلايو هو
 اڪي، اچل، اوٽ، آڙو هو، عارف بازي اٽڪايو هو،
 انڊريون، انگ، آگ اچي ٿي، اٺ، الٽو آيو هو،
 اٺ، اٺل، اٽڪل، آڙي، اڳياڙي، آهليو، آر مچايو هو،
 اُبت سبت، اوڍر، اٽڪ، آڙيو، آجويار آجايو هو،
 اوڙو، آڳهه، آڏ، آويڙو، اوچتو اُرهه لايو هو،
 بيڪ، بازي، بند، بلوري، بڪ، بيڪار بنايو هو،
 بُل، بس، بکيڙو، بينو، بيهه، بانور ڪند ڪپايو هو،
 تو، تڪو، تڪڙو، تال، طرز، تري، تڪ، تماشو لايو هو،
 تار، تند، تڙپ، تيرهيو، تاڙي، اٺي انگ آڙايو هو،
 سڏ، سنگت، ساري، سوسي، شطرنج سانگ بنايو هو،
 ستي، سوائي، سندرو، سوي، سٽون، سوگهو سايو هو،
 جُوا، جوڙ، جُڳ، جوڻي، جائنو جوش چلايو هو،
 حڪم، هُل، حشر، هَلپ، هوڙه، حد، هيس هٽايو هو،
 هوڏ، همراه، هاڙهي، هوش، هڪل، هار هٽايو هو،
 هاڙي، هنر، همت، هوڪو، ڪولي، ڪين ڪٽايو هو،
 ڪوڙي، ڪينهوڙو، خار ڪاڏي، ڪانٽو، ڪٽڪو، ڪوٽ ڪمايو هو،
 ڪيٽو، ڪٽڪو، ڪس، ڪوڙا، ڪانٽل، ڏسيو، ڏنگ ڊپايو هو،
 ڊولائي، ڊوڙي، ڊور، ڊهلي، رنڊي، روڪ رهايو هو،
 رڱي، رومڻ، رڙيون، رسيو، رتو رنگ رڇايو هو،
 رونق، زري، هيند، زبرو، شولو شوق جاڳايو هو،
 گڏ، گولي، گلي، گاڏو، گهل، گوڙ، گڏي، گاڏو ڳايو هو،
 گوهي، گوتو، ڦٽ، ڦيرو، ڦهڪو، ڦيري، ڦٽڪايو هو،
 ڦند، ڦوڪو، ڦٽي، ڦٽڪيو، ڦاٽو، ڦرڪو يار ڦاسايو هو،
 ڪنگڙي، قابو، ڪٽ، ڪوڙي، ڪڏ، ڪوڏي، يار ڪرايو هو،
 لڪ لڪوٽي، لانگهو، ليو، لڙ لڪو، لڪو، لار لڪايو هو،
 ليٽڻ، لڙڪيو، لهپ، لٽو، لوگهو، لائون لايو هو،

ميٽ مٺي، مهل، مٺڙي، مٺو، مٺهي، مڇ ملايو هو.
 ميڙهي، موڙي، مستي، ماري، مِرڇو ماڳ مٽايو هو.
 موٽ، مونجھارو، مارو، مڪڙو راڻي رَس رهايو هو.
 لوڏو، لوهه، لڏو، لهرو، لامارو، لحظي لعل کٽايو هو.
 ناچ، نولي، نان، نارو، نوڻڻ، نڪو، نات نمايو هو.
 ونجهوڪي، وڪڙ وارو، ورتو، ونجهه ورايو هو.
 واٽو، ويڙهي، وڪر، واڪيو، وڃين، ونگ ملايو هو.
 يڪي، ياري، ٻڌي، بهاري، ٻوڪي، ٻُڪ ٻولايو هو.
 ٻاهريون، ٻارهو، ٻٽ، ٻلهارو، ٻڪي، ٻُڪ، ٻنگ ٻڌايو هو.
 پهتو، پڪڙيو، پينگهه، پنڄي، ٻوٺو، پڪي، پٽي، پڙلايو هو.
 پل، ڍڪ، پڇري، پور، پڇاڙي، پتو، پلڻ پان پڪايو هو.
 پوڪار، پاسو، پڌري، پڇي، ڀڳو، پريو، پل ڀلايو هو.
 ٺريو، ٺلهه، ٺاهه، ڍڪ، ڍوڙ، ڍاهه، ڍارو، ڍنگ هلايو هو.
 ڍڳي، ڍڪ، ڍرو، ڍاريو، ڌوڙيو، ڌڪ ڌڪايو هو.
 چڪ، چنبو، چوڻي، چنڊڙيو، چڪر لايو هو.
 چونڪ، چيلو، چوپڻ، چرخو، چارو، يار چلايو هو.
 چٽي، چوڪي، چلڻ، چڙهي، چيڪل، چنهر چايو هو.
 ٽڪي ٽپو ٽڪ، ٽاهيو ٽيڪو ٽلو، ڪشتي، ڪپت ڪاهيو هو.
 ڏڪر، ڏوٽڪو، ڏاڻي، ڏڙهو، ڏنڊ، ڏهي ڏايو هو.
 گڏ، گوڙ، مٺو، موڙ، چن، چوڙ، چڪو يار چڪايو هو.
 چيهو، چُٺو، چينپ، چچر، جهي، چيڪلي يار چلايو هو.
 پرڪيو، پيرو، ٽڪو، ٽيلهو، چڪي يار چڪايو هو.
 ڳوٺي، ڳارو، ڳنڍي، ڳلي، ڳهوڙي، ڳهٽ، ڳهمايو هو.
 ڏهلِي، ڏهي، ڏوٽڪو، ڏوري، ڏاوڻ ڏايو هو.
 ڪرڪيٽ، ڪاهيو، مٿڇ مڇاري، فُٽ بال يار قاسايو هو.
 گهيرو، گهمرو، گهوڙي، گهاٽو، ڪول يار گهمايو هو.
 ”لعلڻ“ لکين ٿورا تنهن جا، جنهن رنگي رنگ رلايو هو.

رَچ

1. رَچ (رچن جا نالا): شيشو، پرڻ، اڪري، ڍڪڻ، گهڙي، دلي، مٺ، تاسري، بدنو، لوڻو، دلو، گهگهي، گڏون، گهڙو، ڊيگڙو، ڪونڊو، بوتل، طس، موريو، ڪُٺو، تسري، دٻو، دڪي، لاٺ، چوٽري، چَرون، ڪونار، ڪونڊي، چمڻي، بتي، گلاس، وڻو، تڻو، ڪوپ، ساسر، دانگي، ڪٽلي، جمني، چل، ڪَري، حقو، چلم، ڪرمندل، ڪستو، ڪُپڙي، ٽپو، بهڳڻ، ڊابلو، ڪرنفل، ڪونرو، چلمچي، ٿالھ، ٿالھيون، ڍاڪون، پيالو، ڪٽورو، بالٽي، پاٽ، ننگھ، طباق، ڊيگ، ٿالھ، وٺ، ڏيو، تغاري، در (ڪاٺ جا وٽا)، وٽي، چروڙي، ڪاسي، هيل، اڪلي، برتن.

2. رچ جو: تَرو، پڳو، ڏوهائو.

3. رچ جي: ڪَسَ.

رِڍ

1. رِڍ (رڍن جا نالا): سسي، گهيتي.

رِسو

1. رسي جو: وٺ، چيڙو، پاسو، ويڇو، واجھ، پيچ، وڪڙ.

2. رسي جي: سيل، واڌڻ، نوڙي، چڪ، ڪَشڻ.

رنگ

1. رنگ (رنگن جا نالا): بڪم، ڪيس، رومان، ڦِڪو، رتو، مڃڻ، چھرو، رتي، ڦيٽڻ، ڦِٽو، ڳوڙھو، گهاٽو، ڪچو، پڪو، سائو، سوسنو، سرمائي، ڳاڙھو، ڳلابي، پياڙي، ڪرمچي، ناسي، پورو، ڪبوتر، سليٽي، لياري، پيلو، زردو، هيڊو، ڪارو، اُچو، آسماني، نيرو، موڱي، خاڪي، گُلي، پڪ، چٽ، ڳاللي، پوپتي، چتونءَ ڪنڀ، واڱڻائي، ڪيسري، فيروزي، نارنگي، گھرو، ڪاڪريزي.

2. رنگ جو: ٽِڪو، دُپو، دُپڪو، داغ.

ساز

1. ساز (ساز جا قسم): ستار، بگل، نڻ، شرنائ، مُرلي.

سٺ

1. سٺ جا: جوتا، چمر، ڦسندا، سڳا، ڪپڙا، جالنگ، بخيا، پانچا، وٽيا، بند، ويڙها، ٻنڌ، تنگڙا، واجهه، پورا، بيڙا.
2. سٺ جو: تنگ، جهاپو، جهوڙو، ٽوٽر، اڳڻ، رسو، نقطو، ڳانو، ڦوڙو، پيٽو، اوب، توب، بخيو، ڀرت، سيبو، ٽوپو، ڪنڊڙو، ٽانڪو، ٻاڙيو، جالنگ، رڇ، پَن، وٽ، مڪراڻو، مُنڌو، جڻيو، ريل، ڪپڙو، ڦنڊڻ، پَٽو، مُهر، وجهه، بند، ڏورو، ويڙهو، ٻنڌ، پورو، ڳوٺو، ڪوڪ.
3. سٺ جون: پوڻيون، اولهون، ڏهيون، مهارون، گهنڊيون، سڳيون، چاريون، چوٽيون، ڳتيون، ڳوٺيون، سيليون، واڳون، پوريون، پٽهاڙون، پيڙهيون، ويڙهيون.
4. سٺ جي: ويڙهي، ڏوري، سڳي، تاجي، اميري، ڳنڍ، ڪيل، اوٽي، چار، سَبي، گهنڊي، موڙ، انڌاري، ڦاهي، ڦاسي، سرڪڻ، واڌڻ، نواڙ، چندي، ڪڙهي، مهار، رکڙي، گولي، تار، تند، رسي، وٽ، پوري، ڪاهي، ڪهي، لوئي، ٿئي.

سج

1. سج جو: ڪاڙهو، پاڇو.
2. سج جي: تپت، گرمي، اُس، ٻوڇاڙي، منجهند، اڳ، اڳين:

سڌ

1. سڌ جو: هوءَ، او، هوهو، هيڏي، ها، نه، هائو.
2. سڌ جي: ريهه، چيهه، هڪل، رڙ.

سڪ

1. سڪ جو: پاڪ، پيار، سڌ، فراق.
2. سڪ جي: ڳرائي، چُمي.

سمهڻ

1. سمهڻ جو: ڪٽولو، هنڌ، وهائو.
2. سمهڻ جي: منجي، اُوڪي، ڏڪي، سوڙ، پٿراڻي.

سنج (ساز)

1. سنج (سنجن جا نالا): پاڪڙو، ٿڙهو، تل، گادي، هَنو، جهُل، سيلهي، آٿر، اڪُنر، گاشو، رڪيب، ڳاني، پٽهڙ.
2. سنج (اُٺن) جو بيت ■

خان ڪڍي خيرست سان، ڪاهي هليا قطار،
 گاديون، آٿر، گورن جا، ڪڙي آيا ڪلڪار،
 پلٽ، پاڪڙا پُئڻ تي، سماج رڪن سلڪار،
 نڪ، ناڪيليون، نختا، هڻي مڇي، محبت مهار،
 دليلون تن دلبرن ڪي، اندر ڪن آزار،
 چمر، چٽڪ چانگن ڪي، چابڪ جي چونگار،
 پُچند تن پيارن جا، گوهر گوندن جي گلزار،
 نڪ والا نڪ ۾، سونا وجهن سينگار،
 ڪشا، تنگ، ڪيچين پريا، خائن رڪي خار،
 ڳانا سونهن ڳچيءَ ۾، سهليون سڻ ستار،
 گهنڱهرا، ٽليون گوڏن ۾، چيرن ڪئي چمڪار،
 گاشا تن تي گهوٽن وڌا، جهُل، جاما جُلفيدار،
 ڪَششا ڪڍي ڪنواٽ ڪيائون، تازي تيغ تيار،
 مڙهي موتي محبوب سين، دُوال وجهن دلدار،
 رڪي پير رڪيبن ۾، خان چڙهيا خوشيار،
 بُغدي اُٿيا بوريون ڏيئي، ڍاٽي ڪري ڍلڪار،
 ”باغ محمد“ ڏاڍي بدن ڪي، تازن وڻي تنوار،
 مهاري هليا منزل ڪڍي، عجب آڻي اوڳار،
 سنجهي نڪتا سڄ ڪري، پنيور جي بازار،
 چرڪاءُ ٻڌي چانگهن جو، سسئي ٿي نه سار،
 پڙهي ڪلمي پڪچار، اُٿي سا اُسور جي.

■ چيل باغ محمد جوکي جو، ”نئين زندگي“ فيبروري 1951ع تان ورتل.

سڻپ

1. سڻپ جون: نچوئيون، لوٽيون، ٿڀيون.

2. سڻپ جي: چڪائي، لوٽي.

سوداگر

1. سوداگر (سوداگرن جا قسم): ڌڻي، واپاري، وٽجارو.

2. سوداگر جو: سودو، واپار، وٽج، سٽو، پاڳ.

3. سوداگر جي: ساعت، قسمت، مهل.

سودو

1. سودو (سودي جا قسم): سٽيو، مٽيو، واريو، ڪيو، موٽايو.

سونهن

1. سونهن جا: جلو، تجلا، سهڻا، چاڳا.

2. سونهن جو: جوين، جلو، حُسن، ديد، تجلو، جهرڪو، گهنڊ، هار،

سينگار، ناز، مَرڪڻ، مَرڪڻ، فخر، سهڻو، پورل.

3. سونهن جون: گهورون، تصويرون، مُرڪون، مورتون.

4. سونهن جي: سهڻي، تصوير، تعريف، مورت، مُرڪ، وهي، نزاکت.

سيد

1. سيد جو: دين، ڏاڳو، پاراٽو، معجزو.

2. سيد جي: پٽ، دعا، ذات.

سيءَ

1. سيءَ جو: پارو، ساڙو، پارو.

2. سيءَ جي: سردِي، ٿڌ، ڏڪڻي، اوڏي.

شاهوڪار

1. شاهوڪار جو: رعب، ٺٺ، عيش.

2. شاهوڪار جي: ڪوٽ، سڄائي، يادگيري، هائوڪار، نه.

شهر

1. شهر (شهرن جا نالا): ڪڪراڙو، پُڄ، پورب، پچمر، لکپت، ملير، گجرات، واڳڻ، وڳهه، ونگي، ولسو، مٺي، ڇاڇرو، ڏيپلو، نارو ڍورو، بهڊمي، ڪيڏ، سيراڻيون، لنواري، رڻ، رحمڪي، بازار، مانڌر، نندوشهر، تندوباگو، ننگرپارڪر، ڪرناٽڪ، ڪلڪتو، اجمير، مياڻي، مهڊپور، مڊڪي، مالوا، مدراس، پونو، پاليهه، پٿرا، پشاور، پالھڻپور، سڄارا، سن، سڄاول، سيڪارا، سيڪاٽ، جاتي، ميرپورينورو، جهوناڳڙهه، مڪلي، نٿو، جدو، مينا، عرفات، مڪه، مدينه، عدن، بغداد، ملتان، ميرٺ، مرادآباد، ڪابل، قنڌار، اُجين، اوڙيسا، الور، آگره، ابوحسن، اورنگ آباد، اُرنِي، آسام، اله آباد، اٽڪ، اُونچل، اُلڪو، منھوڙو، ميهڙ، ملبار، ميسور، شورو، جِيپور، جلال آباد، جاوا، جيمس آباد، يمن، ڊاڪا، فيروزپور، فتحپور، لڪي، لاڙڪاڻو، لاهور، لکنو، لاڪاٽ، پلاسي، چتور، ننگر، بوبڪ، بلڙي، ڀڳو، نوڙهو، مانجهند، نصريور، نوابشاهه، نيرون ڪوٽ، ناگپور، غور، گنبت، بصرو، دوفان، راڻيپور، رڙي، رتن، راڌڻ، رامپور، بدين، پرولشاري، تلھار، پلھه، ماتلي، تندومحمد خان، ڪٿڙ، هوسڙي، حيدرآباد، ڏيٿڪي، الهڏنو ساند، پليجائي، اڏيرولعل، هالا، ڀٽ شاهه، سڪرنڊ، تندو آدم، شهدادپور، لنڊو، ڪوٽڙي، جهمپير، منگھوير، دايبجي، رڻپٿاڻي، ڊرگ، روڊ، ڪراچي، فيض آباد، گانگهرا، بهاولپور، ڀنڀور، ٿپيٽ، خانڳڙهه، ڪلاچ، قهري، ڪيٽي بندر، ڪوٽيا، ملوڪپور، ميرواهه، گورچاڻي، جمڙائو، جهڏو گدام، جنگشاهي، شادي پلي، سمڇي، سمرقند، سکر، ڏيڙاڻ، ياسين، دمشق، خراسان، خداآباد، راول ڳڙي، طور، تاتار، زنده پير، ڪاشي، دکن، اسلام ڪوٽ، نبيسر، دادو، جوهي، ديرو غازي خان، نل، برهمڻ آباد، پٽيالا، چنبڙ، تندوالهييار، شاهه، يقين، ڳڙهي، جهوڪ، ڄام شورو، گهليون، گهوٽاڻا، لهور، ملاڪاتيار، ٽڪڙ، گڏوبندر، مٽياريون، سيوهڻ، تاجپور، شاهپور، هالا پراڻا، خانوٺ، کنڊو، ميرپورخاص، روهڙي، سرحد، دولهه لعل، رنگون، چوڙ، شڪارپور، حيدرآباد، دکن، ڪرتاريون، نوشهرو، خيرپور، ٿيرٺ، راڌڻپور، جيڪب آباد، سلطان شاهه، امرتسر، دولتپور، مورو، نارو شاهه، بڪار، ڪاهڙ، ڪنڊيارو، هالاڻي، لقاپور، سيري، ٿوري، ساندڪي، پيراني، فتح باغ، جوڻ، بدين، ڪرناڻيون، ڪڙيو، گهنور، ڪاڪڙيجي، ڪاٺبانڀڻ، ڍنڍي، ڍٽ، گنگا، گرنار، ڪاڪڙ، ڪولهاپور

مولارڙي، ميهڙ، نغار، منگر، ڦرڪارا، گلاب لغاري، بمبئي، ماباڻا، ملو حسن، ميون ڪريم، گهوڙا ٻاري، رپ، وي، بنورو، هنگلاج، جهوڪ، جهالان، جهڪ، مياڻي، پانچي، ڌڦري، چرخ، مڇهري، تندو غلام حيدر، ديهڙو، دنگاڏي، حاجي سانوڻ، ڦليلجاڻي، نري، گڏهه پوٺو، گونگاڏاهه، ڪاڪ، ڪلوڻي، ڪامارو شريف، بلغار، ڊگڙي، ڪڏهڙو، سماواتي، نصيرخان مڊواڻي، هاليجاڻي، نظريور، وسي، ملوڪ شاهه، ملهڻ، بيگپور، نانگو شاهه، تندو ڄام، تندو قيصر، بنگال، راجو نظاماڻي، باقر خان، خيرو بوزدار، ٻاگهلي، ڪامروپ ديس، جيسلمير، بجاري، اگهاماڻو، اڏڙي، گهلپور، لڪڻ، ڦٽو، سينڊي، سرهاري، احمدآباد، جاجهڪ، ساڻيهه، ڪوٽ ڏيجي، آراضي، امن، ماڏو، گڏيجي پٽ، ڀرڄي، عاقل، لڪ، گهوٽڪي، سارڻ، سامارو، وڻيجي، ساريچي، خداداد، سوراھي، جهلي، پٽيجي، اگهاماڻي، ڪوپس، پيراھه، انيراءِ، جهنگ سيال، جيلان، چرچل، اٿيڪا، پاندو، ڊڪ، چني، چنو، اڪ، ڪاڻي، موندن، تندومستي، بکر، ڪيڻ، حضور، ماڙي، ونهرو، گڙڪي، استنبول، آپ، ونگي، تڪيو، جيسر، چڪ، ڍانگار، گرنار، چري، اوچل، اروڙ، غزني، ڀاري، ننگر.

2. شهر جا: در، رستا، لنگهه، دڪان، هٿ، وڻج، واپار، منگهه.

3. شهر جو: پاڙو، ويڙهو، دنگ، ڪس، ڏس، پتو، محلو.

4. شهر جون: لاهيون، چاڙهيون، چتيون، پتيون، پيڻيون، گهڻيون، ڪوٺيون.

5. شهر جي: چني، پيڻي، چاپ (شاپ)، ايراضي، هٿي، پت، گهٽي، بازار، ماڙي، حويلي، ڏهلي.

6. شهر جا بيت

ساراهيان سڄو ڌڻي جو صاحب رب ستار چوان،
اچي اوچل ڪوٽ تي، ٿيا حال مڻي حيران،
جاجڪ جهوناڳڙهه تي، تنسد وچائي تان،
گاروڙي گرنار ۾، تخت وڏا طولان،
حسن حسين حمايت ميڏي، ڪربلا ميدان،
هٽن هنڌ حضور ۾، حورون ٿيون حيران،
اپو، لڪو، آسرو، ڦٽو، عشق پڇائي مجنون ٿيو ملڪان،
مڪو ۽ ملتان، ملڪ مدينو تن جو.

ملڪ مدينو تن جو، ڪابل، قنڌار ۽ ڪشمير،
جدي، بصري، جيسلمير کان، هليا حاجي، حج حمير،
بهشت بناڻي بازرون، آهي صاحب پاڻ سڌين
مشرق، مغرب، عرفات تي، نيلون، پسجن نير
محمد ڄام امير، لاهه لڪون تون "لعلڻ" چئي.

لايه لڪون سڀ "لعلڻ" تون، صاحب رب سبحان،
ايران، عراق، اميراس، دهلي، دکن، پورب پجر، ڪڇ، ڀڄ، مٿي ڪستان،
لنڊن، ڪلڪتو بمبئي، ڪوڪن، ڪشمور، سوي، ڏاڍن، سهواڻ،
سري، سکر، بکر، تر، بر، بحر، لڪي، ڏونگر، تڪر، جبل،
برپت، پياپان،

چين سرزمين اوڙڪ، چاچرو چيهه نڌان،
راضي رب رحمان، لاهه لڪون تون "لعلڻ" چئي.
لايه لڪون سڀ "لعلڻ" چئي، برهه وڏي بازار لڳي،
آبڙو واهه، ولايت مٿي، چمن گهڙي چوڌار لڳي،
پاهڙ مير بنگالو، مصر گهڙي موچار لڳي،
شمال، شام، تمام آرام گهڙو، ظلمات زير اظهار لڳي،
لبريز، تبريز، شيراز، ڪرمان، تبت، سورت جا سردار لڳي،
چين، ڪوچين، ماچين، چين، جنگالو، جاوا، جندجرار لڳي،
لطف ڪجان تون "لعلڻ" تي، جو تنهنجي تند تنوار لڳي.

ساراهيان سچو ڌڻي، جنهن پيدا ڪيا ڪل پير،
ميرپور، ماٿيلو، مناهجا، مندر، ماڙي گڏ مليس
معراج، مانڪي، مانجهند، مٺياڻي، ميهڙ مقصودو ميس
گهلو، گهوڻاڻا، گهوڻڪي، گهندڻ، گهاڙي، گهوڙا پاري گهيس
سڪپور، سَن، ساوڙي، ساڪرو، سکر، سيڪاٽ سڌين
ڪياماڙي، ڪراچي، ڪوٽڙي، ڪنڊ، ڪاليج، ڪير
پٽ، پاڻوڄا، پاڳناڙي، پاڻاڻو، پاڻوڻ، پٽاپور، پرڪيو پيس
عمرڪوٽ، آگرو، عربستان، عامري، عليپور امير

افرننگ، اڏيرو، اگرو، پنوعاقل، آبڙي اڪسیر، اڪڙي، اُهاوڙو، اجمیر، عریستان، استنبول، انیر، پاھڙمیر، بڙودو، پاوري، بانو، لَسَہیلو، لکمیر، لنڊن، لاڙڪاڻو، لاڪاٽ، لڪياري، لاهوت، لوٽ فقیس، بر، بیابان، بنورو، بیلجم، بابل، بندر، باگو، بلوچستان بهیر، سُوئي، قنڌار، ساڏور، ساڱرو، فارموسا، سلبي، سڌیر، ساجنا، سمیر، فقیس، بڌجان، ٻول، ”پروچ“ چئجي.

سَلون، سامارو، سنا، سراچاسن، ساوڙي، دننگ، سَلَم، سیول، سریان، سمرقند، سینگا پور، ست رنگ، سالارو، ستپڙي، سکرند، سموستو، سدا واه، سارنگ، سانگهڙ، ساڏور، سنجهورو، ساڏوڻي، سوڙنگ، سرندیپ، سڳارو، سیوهڻ، سینارجا، سروڙي، سیوستان سنگ، سُهلیو، سموند، سکپور، سِکات، صدر، سرهاري، سپ رنگ، ساکرو، سیوستان، سفرنگ، لاهه لکون، سپ ”لعلڻ“ چئجي.

ساراهیان، سچو ڌڻي، جو صاحب رب سبحان، لقمان، لیاری، لاهوت، لقا پور، لودریا، لاڙو لسان، خانپور، خراسان، ختننگ، کاهي، کرڙو، خیبر، تیو خفقان، دَم دلوراءِ، دیرو، دلور، دادو، جنگشاهی، جان، کلکتو، کانڙي، پاکستان، کرقائم، هادي پاڻ هٿن سان، کیرتر، کاهڙ، کٽیاڻ، خواجا اجمیر، کاڻ، کري، کنڊو، کرکان، اصفهان، اڪڙي، اٽلي، احمدآباد، عدن، دڙي سا دوران، انگلنڊ، انڊیا، استنبول، پنوعاقل، اپ آسمان، اگهاماڻي، اُهاوڙو، اوڙڪ آمري، اول اگرو مان، بورنیو، بڙودو، باکو، برما، بهار، بهاولپور، بنارس، بان، بیکانیر، بدایون، باطوم، بادھ، پرما، بولاخان، تائو تان، بکرو، بیگماجي، بصرو، بلغان، بدین، بوک تیو بستان، بَنو، بهاولپور، باگو، بابل، بنارس، بدر تیو باران، صاحب تون سلطان، بڌجان، ٻول، ”پروچ“ چئجي.

طُور، تبریز، تَلوَت، تلہار، تاش، تُرکی تارہن تان،
 ہالا، حیدرآباد، ھاڪڙو، ھالاڻي، ھوسڙي لاکاڻي لسان،
 ڪاڻوٽ، ڪروڙي، ڪورواهه، ڪنڀات، گنگا آهي گيان،
 جوهي، جبروت، جوڌپور، جڪرا، جاتي جاڙي ڪان،
 جيڪب آباد، جيلجي، جيمس، جنگالو، جاوا، جيهوپير جوان،
 هاڙهو، هرمز، هانگ ڪانگ، هنگلاج، اُچ، تاجپور حيران،
 خيرپور، خيوا، خارطوم، خراسان، خيبر پيو خاقان،
 دمشق، دائر، دالڙيو، دولتپور، دالي، داڄل دان،
 دلودارو، دلوراءِ، داڙو، دهلي، دَم، دَپُرو دان،
 دنگ، دادواهي، ديرو، دکن، ڌامرڪي، ڌامراه ڏيان،
 رَشيا، رُوم، راجنپور، روپاهه، رڙي، راوي ڪيان،
 راڌڻ، ريمس، رتوديرو، روپي، رگبي، رنگپور، روھڙي رتان،
 راڻپور، رنگون، راولپنڊي، روهه، رتنا، رڪڻ ڪان،
 روجهان، ريوند، راهو، رياست، ارم ڪوٽ، ايران،
 شَملو، شام، شاهپور، شڪاگو، شهدادڪوٽ شان،
 شورواه، شيراڻي، شيراز، شاديپلي، شعبان،
 غازي گهاٽ، غزني، غار، غرق، غنچو، گدويندريگان،
 صاحب تون سلطان، ٻڌجان ٻول ”پروچ“ چئي.

ٻڌجان ٻول ”پروچ“ چئي، تون پاڪ ڏڻي. پروز،
 قنبر، ڪنگري، ڪنڊيارو، قسطنطنيّه، ڪانگ ڪسر،
 ڪامارو، ڪين، قلات، ڪلياري، ڪيٽي، ڪرمان، قيصر،
 ڪولمبو، ڪاشي، ڪاشڳڙي، ڪاڪ، ڪنڊياري، ڪوه ڪاف ڪٿر،
 ڪنڊ ليما، ڪنڊڙي، ڪيان، ڪٽهڙو، ڪوئيٽا، ڪاچوڪجي ڪر،
 لائيڊي، لقاپور، لنڊو، لکنو، لسٻيلو، لودريا، لائبر،
 لاکاٽ، لنڪا، لياري، لڙهي، لڪي، لعل ستر،
 لعلوڪوٽ، لبريز، لکپت، لاکڙو، ليلاپور، ليانر،
 لقمان، لاهور، لاهور، لاکاروڊ، ڪراچي، ڪانچر،
 پاڪ ڏڻي پروز، ڏي تون پاند پناهه جو.

ڏي تون پاند پناهه جو، ڪر صاحب رب ستر،
 منگهو، مسرچ، مستي، منهوڙو، مشرق، مغرب آهي مير مشر،
 مقصودو، مدينو، ملدسي، مڪو، ملتان، مصر،
 محرابپور، مستي، ماچڪي، مناهجا، ماسڪو، متهلو، ماچر،
 لاهه لگون سڀ، ”لعلڻ“ چئي، پاڪ ڀلارا پير،
 ڪيرٿر ڪرولي، ڪنڊو، ڪيسانو، ڪاهي، ڪشمير،
 ڪورواهه، ڪڏڙو، ڪڻو ڪماڻ، ڪرڙو، مشقط مير،
 ڪڏھ ڪاڻوڻ، ڪارو ڪاهڻ ڪڻياڻ ڪٿوري ڪير،
 ڪري، خواجہ اجمير، ڪنياڻ، خيرپور، ڪپرو، خير ۽ جهمپير،
 ڪڍ، پنجاب، پليجا، پلھ، پورب، پاڻڻي، پهاڙي پنير،
 گجرات، گسري، گروڙ، گنگا، گرنار، گملت، گل نير،
 گھلپور، گرائي، غزني، گنجو، ڏونگر، گچيرو، گوڏيس،
 گنگو، تر، گاهياڻي، گاجراه، گوني، گوگهارو گلستان، گاج گل مير،
 گلاب، گيپاڻ، گوڏڙيو، گلبرگ، بشير،
 موٽ محمد مير، لاهه لگون سڀ ”لعلڻ“ چئي.

قمبر، ڪلڪ، ڪميجها، ڪوٽوندي، پنيور ۽ بشير،
 تخت هزارو، تهر، تهران، طورسينا، تر تلهي تير،
 هلاڻي، پيلاڻي، هوسڙي، هٽڙي هيئر،
 پريتير آباد، پٿورو، پهاڙي، پڪو پسايو پير،
 پلھ، پاڻ، پونو، پاپوڙا، پاڻايون پن چير،
 ائرنلنڊ، انگلنڊ، فرانس، برطانيه، اسپين، بينگهارو پير،
 پٽ، پشاور، امرتسر، سري نگر، سمن، پانڊيچري، ڪاريڪل، ڪسير،
 چمن، چڪچوٽي، چنڊ، انڊوچائنا، ٽيٽ، لاسا، مدراسي مير،
 صاحب پاڻ سڏير، لاهه لگون سڀ ”لعلڻ“ چئي.

چئينچل، چرولي، چنگانگ، چمن، چائنا، چناهه،
 چمڙو، چانڊڻ، چاوڻي، چوريان، پنجاب پناهه،
 ڊٽ، ڏينگو، ڊيڙو، ڊورد، نوڙڪي، نارو شاهه،

نوپور، نوشهرو، نقر، نصیرآباد، نجومی ناہ،
گھنڈر، گھاڑی، گھلو، گھوٹا، گھوٹکی، گھارو، ارم کوٹ، اوڑا،
پاگنڈی، پڑو، پاناٹی، پگھوٹوڑو، پاچی پرکیو شاہ،
نٹو، نارو شاہ، نل، ڈوٹ، ڈیٹکی، ڈیپلو، ڈاہ،
ڈوکری، ناروی، سئیدن، کرسچنا، سائیریا، ارگا آہ،
ڈیٹی تون پیر پناہ، لاہ لکون سپ "لعلٹ" چئی.

لاہ لکون سپ "لعلٹ" چئی، صاحب رب ستار،
آفریکا، آمریکا، کوریا، سیول، ارکوٹسک اظہار،
منگولیا، منچوریا، مکڈن، ماہی، توکیو، پانڈیچری پار،
بٹنگاک، برما، دمشق، ریول، بغداد، بکرسیت بہار،
اٹلی، روم، آسٹریلیا، آلبینیا، اٹینس اظہار،
بداپیست، بروسیلس، بیلجمر، لزبن، سوفایا کی سار،
برلن، ولنا، ڈبلن، پٹرس، پولنڈ، ہالند، گھر ہیکار،
ناروی، نانگپور، گاروی، گرینوچ، ڈربی، ڈومن ڈار،
کرائسڈن، کاونیٹری، لیڈس، ونڈس، برسٹل بازار،
اومسک، ٹومسک، اردن، افغانستان، سائگان، برار،
کولمبو، کوریا، کاکیزیا، کنتون، کاشگڑ، قنڈار،
سریا، سرینگر، سمرنا، مشہد، طوس، تاتار،
میسور، میسوپوٹیمیا، مدراس، مرادآباد، بنارس پٹی ڈار،
جیپور، جودپور، موصول، مالوا، منیلا، اوساکا، ہردوان،
کوبی، کیوٹو، پائنا، پٹلسٹائین، بخارا، بلخ، بلغار،
فرانس، فلسطین، ریول، رگا، ماسکو، ملبار،
کریفلڈ، کمنٹز، نئٹس لیانز، للی، ماہی، یانم یار،
مارسیلز، میونچ، کٹلی، ہٹور، وینس، سوفایا سار،
بلگیریا، بیلگریڈ، بیل، بکرن، نیپلس، اٹلی جو آڈار،
روم، رومانیا، ریڈنگ، لیڈس، گیمبیا، ٹیوگلزار،
کرم کری کلتار، لاہ لکون سپ "لعلٹ" چئی.

(3)

ولایتون ساري ملڪ ۾ آهن سوین سرپسر،
 پرهتي لکان ٿو ٿورڙيون، ڪجھہ مذکور مختصر:
 سلا، بنگال، سورت، ڪشمور، ڪولاپور،
 دهلي، دکن، بمبئي، جاوا، جهوناڳڙ
 بزنش، بڙدو (پچمر) پونو، پورب، پالڇپور،
 گوا، اجمير، گجرات، گهاٿيرا، سقيم سينگاپور،
 ڪڇ، پُنڇ، ڪوئٽيا، ڪلڪتو، ڪوچين، ڪانپور،
 ملتان، مڪو، مدينو، عربستان، انور،
 بدر، جدو، ڪربلا، عرفات ۽ خيبر،
 جنيند، جنجيرا، ناپا، لنڊن، لقاپور،
 اسٽنبول، امريڪا، پالهي، پشاور،
 پوپال، پڙوچ، ميرٿ، آسام، امرتسر،
 ٿانڪ، ڄمون، سانو، تنواري، سيروهي، سوندر،
 پاٿو، پوڪرٿ، پالڪ، جالور، جوڌپور،
 راجپوتانا، رامپور، ناسڪ ۽ نيٿ،
 ڪينانور، ڪوچبهار، لڪپت، لائلپور،
 روس، رنگون، اٽلي، انگلينڊ، اڌيپور،
 مارواڻ، ماهي، مروڙا، واڳڙ، روم، مصر،
 پائنا، پچمر، پشاور، شام، شراونپور،
 هنگلاج، هوڙا، آگره، سانگهڙ، ستاور،
 ايلور، فرانس، هبلي، ماڙ، منيپور،
 سيڪم، سلون، بيلجمر، نينيتال، ناگپور،
 ديسا، دارجيلنگ، يانمر، بيجاپور،
 نيمڪ، ٿرچناپولي، جاڻور، جيپور،
 اوٽاڪمند، المورا، والهوت، واڳڙ،
 برما، بهار، اوڙيسا، سيالڪوٽ، صدر،

⁽³⁾ اميد علي پٽ ولي محمد لغاري، ويئل ڳوٺ جادو لغاري تعلقو ٽنڊوالهيار، سنہ 1910ع/1328ھ ۾
 ڄائو. سنڌي ست درجا پڙهيل آهي. سندس ٽيهه اڪريون، مولود ۽ ڪافيون مشهور آهن.

رتناگري، اله آباد، مدراس، ماڻڪپور،
بيڪانير، بنارس، ڪاشي، ڌارواڙ ۽ ٿر،
گُورا، ڊمن، ڊبُو، ايشياڪنڊ اٽر،
انبال، افرিকা، پنج محل، بيلگام، بهاولپور،
اجمير، اَبُو، احمدنگر، خوش رياست خيرپور،
ڪابل، قنڌار، ڪولاپور، راڌڻ، رائيپور،
افغانستان، نيپال، بئنگلور، برار برابر،
سي سيٿي سراسر، پر ولايتون نه پوريون ٿيون.

پراچان به ولايتن جا، ٿا ماڻهو ڪن بيان،
ڪاٺياواڙ، ڪانيرا، برٽش، بلوچستان،
چندرنگر، پانڊيچري، پنجاب ۽ پوتان،
ڪشمير ڪي ڪوفو، اورنگ، مائيزدان،
لاهور، چين، بصره، ڪيرا، خراسان،
مئٿ ڪوٽ، ميسور، مرزانيپور، ملتان،
وونڪٽ، ترڪستان، جبلپور، چيان،
شولاپور، هرات، هئورا، احمدآباد، ايران،
سنبل، ۽ سيرام پور، نظام، باگرستان،
تاشقند، سمرقند، يمن ۽ يونان،
ارم، عدن، جمشيدپور، جيسور، اصفهان،
يورپ، حبش، راولپنڊي، لکنؤ ۽ لاڀان،
ڪوڪن، فرات، دجله، تاتار ۽ توران،
بلخ، بخارا، عراق، قاف، داگستان،
ساڌور، سمگان، جرمني جو جهان،
”اميد علي“ منجهه پاڪستان، قصا ڪندو ڪيترا.

عرض

1. عرض جو: حال، مُدو، سوال.

2. عرض جي: صدا، منت، ميٽر.

عشق

1. عشق جو: ويوڙو فراق، ميلاپ، وصل، صدمو، ڏک.
2. عشق جي: سڪ، جدائي، محبت، گڏجاڻي، چوٽ.

عضو

1. عضو (عضون جا نالا): ڪپو، سڄو، چپو، ڳل، ڳچي، چرون، ڪلي، نرو، ٿڻ، ڪڙي، ڪڇ، تري، اکيون، ڌڙ، هيٺون، چشمر، گلو، ڏونرو، زبان، ڳريو، پني، تارون، سري، ڍاڪ، منهن، بازو، مڙهي، پير، هٿ، تن، پاسو، مٿو، پاڙي، ڪلهو، مڙيو.
2. عضوي جا: پاڪ، ڏولها، پاسا، ڏونرا، سلام، اشارا، وار، سورنهن، سينگار.
3. عضوي جو: هٿ، پير، منهن، نڪ، پاڪ، ننهن، پاسو، چميو، ڏونرو، سنڌ، ناڻڪو، جسم، ساه، پٽو، هڏ، ماس، گلو، کاڌو، پيتو، هاضمو، چم، واريو، اڇلايو، هنيو، ڏک، سڻيو، سمجهيو، سهي ڪيو، ڳالهايو، چڪيو، عيب، عقل، ڌيان، لٽڪو، ليو، لياڪو، لب، قلب، مڪڙو، لٽڪو، چٽڪو، سينگار، ادب، حيا، لوپ، موهر، ڪام، ڪروڙ، شرم، پرم، وهر، چرون، ٻڪ، آرس، گوگهرو، دگران، دوران، پهلوان، ديد، پوريل، پٽيل، تارو، چپو، تنرو، سرمون، ڪجل، پنجر، ڏوڏو، اٿيل، اهنڪار.
4. عضوي جي: لت، مڪ، هنج، نس، نار، هلت، چلت، لوچ، پوچ، لڪي، شڪل، شهايت، پيشاني، صورت، مورت، لڇ، نڇ، لڇ ليه، طمع، هيچ، هڪي، هڏڪي، اُپاسي، ڪل، خوشي، ماچ، ٽولهر، ايرائي، سيراڻي، سورهيائي، جانناڻي، همت، ماڻڪي، وٽ، چنپ، پنڀڻي.
5. عضوي جون: ڪليون، چرون، حرڪتون.
6. عضوي جا بيت

(1)

ساراهيان سڄو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
اگر آڳوٺا، اُره، اڪيون اُبرو اوچھري، آندبا ڌار چوان،
آرس، عين، اُبتو، اڪري، اُنڱڙائي، اُسو ڌار چوان

(1) جيل لعل خان لغاري جو. سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيه ص 84.

بَدَن، بَڪِي، بِيَنِي، بازو، بَت، بَوَتو، بارچوان،
بغل، بُو، بوسو، بَدِي، پِير، بُو سو بِيڪارچوان،
باچو، پِيَتَا، پَنڊڻ، پِيڙو، ٻوٽ، ٻِچا، پانهون، پَنڌِي، پُڪ يارچوان،
پِچرا، پُٺا، پِستَا، پَني پِرھ، پيشاني، پاڙِي، پردو پارچوان،
پَپ، پير، پاسريون، پِٽو، پِيٽ، پَسَنڊو، پَلتارچوان،
پِاڪر، پونڊو، پَنڊڻ، پِڙِي، چِيتو، چَرپِي ڌارچوان،
تَري، تَلي، تَنو، تَنرو، تارو، تَنبو، تارون ڌارچوان،
تُونٺ، تُونگا، تُوڙھ، تَنِي، تُوٺڻ، تِڻ، تِيڙا، تَنگ ڌارچوان،
تَڻ، تَڻا، تَڻا، تَڪ، چُونڪ، چَشم چوڌارچوان،
قُوٺو، قُٺِي، قُلو، قُوڪِي، قُقُڻ، قُهي، قَر ڌارچوان،
گَرانٺ، گُلو، گردن، گوڏا، گنجَا، روڏا، وار، گِينوارچوان،
گوش گوشني، ههوهنجهي، دڏ، دوڏا، رِيڙها رمزدارچوان،
گِل، گِراتِي، گِستا، گُوڙها، پيو گاتا، گيسِي، گارچوان،
گُجي، گاتا، گِپِيڙ، گِڏِيڙِي، گِرُو، گُوڪِي، چَپ، چنبا، چُڪ ڌارچوان،
کين، کاڏِي، کولي، کُچ، کُڙِي، کِينڇاڻِي، کَل، کيسا، کُر ڌارچوان،
کاڏِي، کُبو، کُڙِي، کيسا، تون کول آڙِي اظهارچوان،
دل، دماغ، دست، دُڻ، دَڙها، دَقوڙا، ديد، ويڪا ديدارچوان،
دَڙ، دَڳ، ڏاڻو، ڏوڙرا، ڏِيڏر، ڏوڏو، ڏانئون ڌارچوان،
ڏُڪا، ڏوراني، ڏاڙهي، ڏندڙا، ڏُڪا، ڌار آڌارچوان،
ڍِڍري، ڍول، ڍاڪون، ڍاري، چِڪِي، چُونٽِي، چوڙا يارچوان،
ڍاڪون، ڍونگري، دَڳ، دَڙڪِي، ساه، سندو سينگارچوان،
جيءُ، جُسو، جند، جان، جگر، جيرو، جمال، جوتا جنسارچوان،
جوهه، جوٽئين، جذبو، جوڙِي، حَسَن، همت ڌارچوان،
چاڙِي، چَنگهون، چَپ، چِيراڻِي، کَل، کُبو، پُڪ ڌارچوان،
چيلھ، چُونڪ، چُرُون، چَهَندي، چَپِي، چَڪ، چنبا، چُڪ ڌارچوان،
چِڪِي، چَپ، تہ پَنڌِي، ٻراڙِي، چالي، چِتسڙا، ڌارچوان،
روھ، رگون، رت، ران، رائجِي، رمز رقيبي، رخسارچوان،
زنج، زور، زباني، زلف، زيرا، زيراني، جيرا يارچوان،
مٿو، مغز، مونا، مَنُون، مرھي، ماڻڪِي، مڪ مھارچوان،
مُٺيون، مُنڍِي، مَرِيو، مِٺانو، مِٺڪو، مِچُون، مِچ ڌارچوان،

ناسون، نڪ، تر نريون، ناڙي، ٻيو نرگهٽ، ناڙو، نار چوان،
 نظر، نرو ننهن، نهائين، نڙي، نڪو، نور نار چوان،
 لوهو لڪيولب، تر لوڻا، لونڊڙي، لاشو سو لاجار چوان،
 لوڙهه، لڪي، لپون، لتون، لڙڪا، لڳا لڪدار چوان،
 لينگهو، لپاٽ، مور مقعد، معدو، مڻيون، مڻهن ڌار چوان،
 قلم ڪياڙي، قلب، ڪچون، ڪلهه، ڪن، ڪاپار چوان،
 ڪنڌ، ڪرايون، ڪوڙا، ڪاڪڙا، ڪاڪل ڪيس قرار چوان،
 ڪمر، ڪنڊو، ڪوپري، ڪڙهه، ڪڏو، قدم ڪار چوان،
 سري، سسي، سڀو ساهي، سانگهڙي، ستر ڌار چوان،
 ساڻو، سبتو، سڄو، سينڌ، سنڌو، سنڌ سار چوان،
 شدت، شوق، شهد، جڳائي، شولو، بشيهر، ڪارا وار چوان،
 هيٺيون، هوش حيا، هٿ سارو، حلق اتي هڪوار چوان،
 هوڙهه، هوڙائي، حشمت، هوڏ، هڪڏي، هوشيار چوان،
 لطف ڪجهان تون "لعلن" چئي، ڪلمون قلب قرار چوان.

(2)

صفت ڪجي سبحان جي، ذوق منجهان ظاهر
 آگي اپايا آدمي، ماڻهو، جن، بشر
 ڏنئين عضوا انهن کي ثابت سراسر
 مڻهن، مڻو ۽ اڪيون، بيني برابر
 پنبڻ، ونيون، ماڻڪيون، پرون ۽ چپر
 نڪ، نراڻ، ناس، ڪن، ڏند ڏنا ڏاٽر
 ڪانيٽ، پاسو، ڍڪڻي، پڻي، چيلهه، ستر
 ڪياڙي، ڪنڌ، ڪيپرائي، هيٺيون، جوت، جگر
 ڪچ، ڪرائي، ڪاڪڙو، جيرا، بڪيون، ڦڦڙ
 ٺوٺ، آڱوٺو، نري، پانهن وڏو پر
 گوڏو، مڻو، مڙيو، هٿ، پير، آگر
 لوڻا، مغز، تارون، چاتي، ارهه آپس
 ٻاج، وڃين ۽ شاهڊڻ، چيچ چڱي چوڌر،
 اهي سهڻا سراسر عضوا ڏنئين انسان کي.

(2) ڇيل اميد علي خان لغاري جو، سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيه ص 143.

عضوا ڏنا انسان کي، رب ڏڻي رحمان،
 ٿڱ، ٿڱهٽ، ڀاڙي، وات، چَپَ، زبان،
 چنگهه، ڪنڊو، ڪرنگهه، بَڪ، تري ۽ ران،
 ڇاڙي، ڪوڙي، پني، مٿڪو، دل دوران،
 ڏوڏي، ڏاٺ، ڏونرا، آندو، اک عيان،
 نُنهن، نڙي ۽ وار، نرو، مرهي، واچ، لسان،
 ڪاڏي، پيڏي، ڪڙي، رُخ، ڍانڪون ۽ ران،
 دُن، تري، هنج، ڳريون، پڳ پائون، مٺ، ڪان،
 ٿڻ، ڪلهو، لونڊڙي، ڪاڪڙو، سنڌان،
 ڀپ، ڀانڊو، چُتڻ، ڳل، سسي، ڌڻ، اندران،
 آهي بدن جو بيان، پر ”اميدعلي“ ٿو عضواً چئي.

علم

1. علم جا: عهدا، عهد، اکر، ڦيٽا، ڦُل، تعويد، ورق، ملان، مولوي، حافظ، استاد، حرف، پنا، فالناما، جملو.
2. علم جو: خط، پيش، نقطو، مطلب، قرآن، پنو، ٽپڻو، فالنامون، ڪاتب، معلم، آخوند، علامه، جملو، ڪلام، قلم، الف، لکيو، فاتح.
3. علم جون: آڻيون، سئون، زيرون، زيرون، معنائون، جنتريون، شدون، مدون، جزمون، پڇاڻيون، ڦرڻتون، نوڪريون، صحيحون.
4. علم جي: الف بي، ياسين، آڻي، سٺ، اُبت، سبت، زير، زير، صورتخطي، جزم، شد، معني، مراد، حديث، لکپڙهه، ڪتابت، ابجد، جنتري، دعا، ڪلڪ، مس، سياهي.

عبدال

1. عيب (وڏون): چري، مستاني، ڪاڻي، نڪلڻي، چريو، ڪاڻو، اندو.

فقير

1. فقير (فقيرن جا قسم): سامي، سَتو، سنياسي، پَست، پينو، بڪاري، جاجڪ، جوڳي، ڪاپڙي، آڏوتي، مست، ديوانو، پوربي، صوفي، نانگو، لنگ، بند، ملنگ، مجذوب، عليل، نقيب، غوث، قطب، ابدال، ويزاڳي، ميانوال،

گجھارتن جي پڇڻي

لاطمع، لاهوتي، سيلائي، ڀنڊ، جنائي، سرنڊائي، نانگائي، نيڪ، چڱو سٿرو، چارڻ، مڱڻو، منگتو، تارڪ، گاروڙي، پپوت.

2. فقير جا (فقيراڻا، فاقيرا): سانگا، ميڻ ڪستا، ڏنڊا، ڪونڊا، نڀا، اُلت، ڦنڏ، ڦيرا، چاليها، چوتا، ڏها.

3. فقير جو (فقيراڻو، فاقيرو): نانگ، آلاپ، ڪستو، ترس، حال، دين، فراق، ڦوڙاڻو، جهولڻ، ذڪر، لباس، ويس، لوپ، حلقو، ميلو، ڪونرو، ڪونڊو، ڏنڊو.

4. فقير جون (فقيراڻيون): دعائون، پٿون، جهوليون، ڪمايون، گودڙيون.

5. فقير جي (فقيراڻي، فاقيري): لالچ، حقيقت، جڙي، جهولي، مڙلي، عاشقي، تار، دعا، پٽ، جنا، ساڃهه، ڪماڻي، لات، تنوار، آسيسا، گڏائي، گودڙي.

6. فقير جو بيت

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
آڏوتي آرام، آديسي، انگي، آلفي، ايم، اڏوبند ايرام چوان،
آر، اشارو، امانت، آزي، ادب، آسڻ، عشق، اعتبار چوان،
آهه، اُداس، آجهو، اڱڻ، آس، اٿس، ايرادو، اقرار چوان،
بيڪ، بڪيا، بازي، بحر، بدنامي، بڪ، بيراهي، بهار چوان،
بسترو، برتن، باس، طلب، تار، تماشو، تلڪ، تنوار چوان،
طمع، تانگهه، تعظيم، طرز، تعل، تعويذ، ترڪو، تنبوڌار چوان،
توڪل، تڪيو، طور، طرح، توبهه، تَسِيو، توجهه ڌار چوان،
طارق، تسبيح، ترهو، طمع، صحبت، سانگ، سارسنڀار چوان،
سچ، صفائي، سگهه، سونهارو، سخي، سرون، سفر ڌار چوان،
سڪ، ستابو، سور، صبر، ستيا، سڪ، صدقو، سڌيار چوان،
سوال، صدا، ستر، سامي، ستر، سير، سنڀاسي، سنگت يار چوان،
ثواب، سڳو، صدمو، سڪ، سرير، شيوا، سندرو ڌار چوان،
سحر، صدق، سوء، سوز، سومار، سجاڳي ڌار چوان،
جٽ، جوش، جاڳو، جلوو، جاڳي، جامون جوڳي، جڻيو ڌار چوان،
جڳ، جڳت، جوڙ، جلالَت، جواب، جوڳ، جرار چوان،
حال، حقيقت، هيٺاهين، حليمت، حد، حسن ڌار چوان

ھنڌ، حادثو، هوش، ھڪل، ھوڪو، ھاڪ، اسرار آڌار چوان،
 خيال، خُمار، خُلق، خنبیرو، خیرات، خاڪي، خصلت یار چوان،
 کيڏ، خوشي، خوف، خطرو، حجاب، هوشیاری ڌار چوان،
 دین، دُعا، دیرو، دڪ، دیوانو، ذاتو، دلاسو، درد، دیدار چوان،
 بودلو، بهار، جاڳڻ، جادو، ذوق، زیارت ڌار چوان،
 ڏڪر، زور، ڙاري، روئڻ، راحت، رولڙو ڌار چوان،
 رمڙ، ریجھ، رس، ریھو، رنج، رنگ رُخسار چوان،
 راز، روپ، رھاڻ، راتاهو، سُڪر، شوق شمار چوان،
 شان، شرم، شرف، شیکو، شور، شولو، شکار چوان،
 غیر، غلطي، گمان، غوطو، غرق، غماض، غرقی ڌار چوان،
 فراق، فڪر، فنائی، فند، فاقیو، فهم، فیض آڌار چوان،
 قلب، قیاس، کرامت، کانیو، کشالو، قرب ڌار چوان،
 کُنڊا، کنیت کاپڙي، کروڌي، کستا، کُڻیا ڌار چوان،
 کُرت، کماڻي، کنچیر، قلابا، کڙیون، کچڪول قرار چوان،
 کنوتیا، کفنی، کلام، قول، کچائي ڌار چوان،
 لُنگ، لنگوتو، لولھت، لاهوتي، لنگھو، لڪ ڌار چوان،
 لیئو، لقب، کنیدی، کُڙتي، کانی، کَنڻو ڌار چوان،
 لُک، لالچ، لوپ، لیئو، لیاقت، مرک، مجهلو ڌار چوان،
 مَنڊ، مَڙی، مرک، منتر، ماڳ، ملنگ، مکر، مڙھی ڌار چوان،
 مڻیا، مکان، ماتر، منزل، مام، مستی، منوتی ڌار چوان،
 مَھر، موج، مَھر، محبت، مجلس، مرم، ملحظو ڌار چوان،
 مڱھ، مونجھارو، ملاقات، میلو، مڱکو، مڻیادار چوان،
 ناڙ، نرمی، ناچ، ناتو، نینھن، نظارو، نظر ڌار چوان،
 نوڙت، نانگو، نات، نیا، نَد، نجومی، نروار چوان،
 مست، مکر، مڻخانو، مجاور، مونجھ، مَڙی ڌار چوان،
 یقین، یار، پیائی، باری، پانهپ، پَٿاک، ٻولي ڌار چوان،
 پلئو، پوتي، پَٽ، پاراتو، پور، ویساهر، وعدو، وقوف ڌار چوان،
 ٺاھ، ٺوھ، ٺڳی، ٺاڀر، ٻلو، ٻلاڻی، پیرو، پَٽ، پاڻ ڌار چوان،
 ٽُڪر، ٽول، ٽولاکو، ٽوڙو، ٽکاڻو، ٽَڪر ڌار چوان،

ٿان، ٿڪ، ٿورو ڦيٽو، ڦيرو، ڦٽيو ڌار چوان،
 گام، گوندر، گيٽو، گوڏ، گاروڙي ڌار چوان،
 ڳارو، ڳلي، ڳڻ، ڳوڙهو، ڳڻتي، ڳانو، ڳپل ڌار چوان،
 خيال، خوشي، ڪٽي، ڪپارو، ڪٽڪو، ڪڏن سو گلزار چوان،
 ڏاج، ڏٽو، ڏورڻ، ڏات، ڏڪ، ڏولائو، ڏاڳو ڌار چوان،
 ڏٽ، ڏان، ڏاڪڙو، ڏس، ڏڳو، ڏپڙ ڌار چوان،
 ڏنگ، ڍارو، ڇند، ڇاهر، ڇاپ، ڇنڊو، ڦيٽو، ڪنڊري ڪار چوان،
 جهٽ، جهڪور، جهوري، جهڇڻ، جهنڊي، جهلڪار چوان،
 سٿر، قبر، گهور، گهمڻ، هٿ، حسد، هڏو ڌار چوان،
 ترڪ، طمع، ترس، تسبيح، تڏي، مڏي، مصلو ڌار چوان،
 فنا ٿي ويا فڪرن ۾ ”لعلڻ“ لک هزار چوان.

ڪاٺ (ڪاٺي)

1. ڪاٺ (ڪاٺين جا نالا): لٿو، ديال، بانس، آلو، نهرو، سُڪو، هلڪو، ڏنگو، ڦڏو، ڪني ڪاٺي، مٺي ڪاٺي، ڪاٺي، پوٺي، هلڪي، پيٺ، بڪم، وڏو، ننڍو، پورو، چوٽو، ڊگهو، پوڄو، جاڏو، تاڏو، ڪنڊو، سنئون، سڌو، پڳل، ٽٽل، نيٺ، ڳرو، رتول، ڪاري، سُرهِي، سڄي، آڏي.
2. ڪاٺ جا: لڙها، ڏڪ، چوڏا، مٺيا، هٿيا، اوڀرا، دروازا، ڏورڻا، پينگها، مٺ، ڏلها، نيزا، پيلنگهه، ڏنڊا، جاڏا، تاڏا، ٿاڙا، داسا، پاڳا، هندورا، نهيرا، رانديڪا.

3. ڪاٺ جو: لاهه، لوهيڙو، منو، ڳججهه، ڏورڻو، راهو، (شڪارين جو) پيلنگهه، پينگهو، هر، تر، نال، نار، دُر، بُنڊ، پائڻو، لڙهو، مارو، ڏڪ، ڏولائو، نهليو، وٽيو، ستيو، ڪجائو، جنڊو، هنو، پاڪڙو، منڊ، ورو، آسڻ، ٽوپو، هٿيو، نڙ، چوڏو، ڪنيو، ڪارب، ڪرهو، هندورو، مٿو، سنڌ، ڳن، گوشو، صندل، اولو، ڪپو، مٺ، ڪتب، نيزو، گهاٽو، ڦوڙائو، ڦوڙاٽ، ڪوهو، رول، ماڇيس، مَهرُو، ميٺ، قلم، پائو، ڪٽولو، ڇهڪ، ور، وتوهڻ، اوڀرو، ٿار، ڏلهو، آرٽ، چوٽڪ، مڪڙو، سوراخ، ڪان، داسو، ٽنپ، مٺيو، لائون، پور، ڪپٽ، چونڀل، لڪڻ، ڏنڊو، بانڻو، گهوڙاٽو، سوئڻو، ويلڻ، چڪرو، مهڙو، ڦل، چپو، سُڪان، پورو، چپو، ڪنڊو، پٽڻ، جهاڙ، غوراب، خومڇو، ويڏيو، چليو، رندو، چڪ، چڪر، پانڊو، آرو، اوڀارو، پاڇو، نهرو، ڏڪر.

مَل، ڏوڏو ڏانڊيو، پيانو، منگهو، داپ، داپڙو، ڪنڌاٽ، سينو، ڇيڇڙو، واڻو، ڪپرو، ڪلو، چرخو، ڪُهڙ، ڏنداھ، اوڀرو، مڇو، ٽڪو، ڏگر، اگر، ڪوٺيلو، ٻريو، ڀريو، سَريو، دونھون، ڦَر، مَڇ، مَڇ، تختو، اڙو، چاڪ، گولو، چورسو، دھل، ھارمونو، مَتو، باجو، ڏُڪڙ، سَرنڊو، يڪتارو، طنبورو، سَل، ڪانو، اَنبيو، خانو، ڍڪ، نہيرو، ڪانگ، سنھو، بُرنج، ڌڪ، ٺڪاءُ، ڏندڻ، گُل، وڌيو، سُونگو، پَرڻو، جھڙو، بُل، اسم، سونگارو، سَردرو، ترو، طاق، رانديڪو، آڏاڻو، پڇرو، ڪاٺ (سزا لاءِ) دروازو، وانگي، ٺھڪڻ، ويساھون، جھلڻ، پيلھڻ، ٻُند، رحل.

4. ڪاٺ جون: ٻاريون، ڀڳيون، ٻنڌيون، تڙيون، ٻيانيون، ٻسانگيون، تاڪيون، آڏيون، مُھريون، چاڙھيون، ڪامون، ڦڙيون، ريلون، ميڙيون، ايرڙيون، ناڪيلون، مانڏاڻيون، پٽيون، ٻانھون، ويڏيون، پڇڙيون، ٽُڪيون، ڪُتون، ڪتون، ايسون، پائون، تنگون، بيڙيون، اٿيون، بينون، آرڙيون، چاڪڙيون.

5. ڪاٺ جي: ونگ، تڙ، پوڻ، وانگي، ٻُنڊي، ساري، ٻاري، پاڻي، لڳي، ايرڙي، ڀڳي، چانگي، ٻسانگي، ڪِڙڪي، ٽاڪي، واتوري، پٽي، ڏوري، ڪام، موري، ٻياني، آما، ٻاهوڙي، وري، ٻيراڳڻ، آڏي، اُٿڙي، پوڻي، صندوق، ڪُرسی، چاڙھي، چيت، گھُنڊي، تسبي، مُني، اوڙاڪي، جھل، ٻانھي، پونري، ڪَلا، منڌي، ڪُٽ، چوٽي، ٽولھي، چَٽي، ارڙي، تري، بگڊ، ڦِڙي، منجي، ايس، چڙھي، سُلَفي، دَٻي، ڳجھ، مُرلي، اندرين، ڦِٽي، چوٽائي، چَٽي، ڪڙھ، مارَ، لارَ، مُھري، ڪٽ، چوڙ، سرائي، تنگ، چوڻي، منجڻ، صندلي، مين، گاڏي، پيتي، پانيل، چپر، لَٽ، مسٽر، ڏُگري، مورڙي، مونگري، اڪري، سڳي، ٻيڙي، ڊونڊي، چانئڻ، رپ، گونيا، تڪڙ، سوھڻ، ڦرھي، نيسر، ٻُنڊي، اٿي، گيلي، ٽوڙي، ڪاڇڻ، ڳاڏي، ڪمان، ڳٽي، ڪنوائي، ڏانڊاري، پانجاري، ٺِٺي، چَٽ، گو، ڳٽي، پونري، ڌڪرائي، اُٻت، پاڙ، ٿاڦ، لڏ، پڙڪي، شرناءِ، بين، پڪواز، ڍولڪ، ڪنجري، ڏيپڪي، سارنگي، مياڻ، ساھمي، ڪاٿر، اَنڇي، تڳڙ، رس، مُنھن رڪي، ڪڙھي، توڙھي، ليٽڻ، دَٻلي، ڏني، چاڪڙي، گلاسڊاني، ڪَٻي، ساڙي، ٻاري، آرسي، الماري، ميخ، ڏوئي، مُني.

ساراهيان سڄو ڏٺي جو صاحب رب ستار،
 قادر پنهنجي قدرت سان هي نساڻيو سنسار،
 ماڻهو، مرون، جيت، جناور، وڻ تاريون ۽ وار
 ويٽڪ، واپا، ڪُنير، ڪاسبِي ٻيا لاکيڻا ته لوهار
 ڪائين سندا ڪيترا ڏس نسالائين نروار
 چڙهي، چمڪي، چانپ، هڻي، لڙهه لڳي جالار
 لڙهي، لڪڙي، لوڙهو، لائون، (لڙها) لک هزار
 گڻي، گڻي، منڌي، مڪڙي، منهن رکي موچار
 ڪاڻي، ڪوٽي، چوٽي، چوڏي، ٻيڙي سا ٻيهار
 لونِي، لنبي، ڏنگي، ڏوڙي، چچري، چپر گهڙي، گهوڙي ملهار
 ٻسندي، سوئل، ناوڻي، هڻيو، ڌاري ڪر نه ڌار
 ڏگري، ڏوئي، ٿلهي، ٽنيري، سڌي، سڻين، سرهي سارا،
 سنهي، پتلي، هلڪي، هيڻي، گنبي، گولي، گلي، گاڏي، تاڌي جا تڪرار
 ڳوري، ڳجهڙي، تاڪي، تاڙي، ڪُمر ڪائي، چوڪي، چاڙي ڌار
 مَهري، مَني، نالي، ناڙي، مگهي، جڏي، چينيا، چمڪ، پاڻو پار
 پڳل، پاڙي، پياني، ٻاري، سوتي، ساري، آڌي تي اظهار
 ڏونڪي، ڏاڪي، ٿڌي، بُندي، هڙپن، هاري، منجڻ، منجي،
 موڙي ماني ڌار
 ڪِني، ڪاري، ڏهري، ڏُڪي، ڦرهِي، ڦاڙي، چيري، چنبي، چوٽي،
 چوپڻ، يار
 جوڻي، جاڙي، ٽُڪر، ٽوٽا، ٽڪي، ٽٽي، پانگها، ميڙهه، بار
 ڪپي، ڪوري، ڏاهن ڌاري، ناهي، ٺوڪي، مڇي، ماري، ويڊي، واڌڪيار،
 ڪُپي، ڪاري، ڏوري، ڏنڊي، ڏنڊ، ڳنڍين ڳاري ڪار،
 گز، گرز، سهڻي، ساري، ڪٽولا، منجا، ڪٽ، ڪارا، ڪتا، چوڙ، چڙهي چوڌار
 ڪُهڙ، ڪمانيون، ڪئڻچي، ڪهڙي، سائي، سڪي، آلي، آڏوڪي،
 اهڙي يار

اُبتِي، سبتي، آڏن جهڙي، بانڻا، ڏڪا، پونڻ نہ پيڙي،
ترتان تالو، تاڪن تهڙي تار،
صاحب رب ستار لاهه لڪون تون، ”لعلڻ“ چڱي.

مُتا، مُنا، سيرون، سالر، بين، پيراڳڻ، بنسري بالر، مُهرا،
مڪڙا ڌار
پيلنگهه، پيانا، واسر ويساهان، ارڙيون عالم، نوڪ نڪيلي،
نڪا، ڪلا، ڪيرا، لُڏڻا، لڪَ هزار،
ڦرها، ڦوڙي، ڦاڪون، ڪچي، پڪي، پوري، سُر، سهاڳ، سوالڻ،
گوني، گوڏي يار
گوري، بچ، بينچ، بيني، صندوق، صندل، ميز، تہ موري ڌار
ڪپت، ڪانڪا، پائون، پچر، ڪرھا ڪباھيون ڌار
چانڻڻ، چوڻايون، ڪامون، ڪيڻيون، چوڳا، چاري، تارا، ماڙا ڪار
ٿيلھيون، ارڻيون، آري، چڪر، چيچڙا، چراغ چِٽ، پانڊا، هُرا،
نارڻيا نروار
صاحب رب ستار لاهه لڪون سپ ”لعلڻ“ چڱي.

پيتيون، پيجرا، سڙھ، سنوان، نڙي رهندي نيھن، پنھون ڪي هڻڙا
هاڻ ٻڌي مان پير نوان،
کوھا، ٿنڀا، ترٽڪا، پيا نيزا ڪيا سي نينھن نوان،
بھلڪ، جھلڻ، پورا، ٻانھون، چيڙا چوري، ڪلمون محمد من چوان،
ورو، وڻائي، انگڙو، ڍانگي، ونگ، وجھي، مان ننگ چوان،
نٿڙي، بُولا، نينھن وڃائي، دَر پنھون جي دانھن چوان،
پلنگ، پينگھا، هاڻ، هندورا، منگھن هيرا، نانگ چوان،
وَر وڃايم، گھر ويھي، هرُ هرھ مان سانگ چوان،
اوڳڙي آيم نند الاهي، چوڏوھي ڪيچن آ پڻ ماڻ چوان،
ڪارب، رحلن روئ منجھائي، مارا قسمت ڪاڻ چوان،
پونري، پيرڙي، ڏيري ڦيري، وڻوھڙ، لائون، وات چوان،
پير پھوڙي، ڦيڻا ڪرڪڻ، ٿوڀا ٿورا، وات وراسي تات چوان،

ڏٺي، دوڳي، ڏور ڏنداري، ونگي، ويندي، ٺنگري ناٺ چوان، سنگهر، سڌو سوڌو، سهڻو پاندا، نهڪڻ، پات چوان، هرلا، هلڪا، تير تريا، چوڏول، چنبيلي، چڪ چوان، بوڪر بندڙا، بيد بچايا، نينهڻ لڳايس نيٺ چوان، چهڪ، ڦرهِي، ائٽ، اسم، ٻاڙ ٻٽا سي نار چوان، سڳي، ساڙي، ايسون، پهچ پانجاري، سيخ سنبوهي سرخ چوان، ليٽڻ، ليهون، لامون، پاڳا، پاوا، رول گول، رنگي، چوراس چوان، پيڙا، جهاز، آڳوٺ الاهي، پريا نهوڙ سي ڪٽ ڪاٺ چوان، لڪڻ، پاروني، ڪاڇڻ، ڪهڙي، اوڀرا، اوڀارا ته چوان، ڪهڙج، جانيا، ڪارا، ڪاڏل، ٽاڪڙ ڪاري، چينين جا ته چوان، چوني، چيڪل، ڪڙڪي، ڪوڙي، داهلا، داهڙا ته چوان، جانيا، جنڊي، ڪاف ڪوڏارا، سينگ به سهڻي، نئين پراڻي ناٺ چوان، هنيا، ڏڦوٽي، ڏنگ ڏلها، ڊگهي ٽوٽي، ڪجاوا، ڪُرسِي ڪا ته چوان، گٽ ڪنواني، ڏولي، ڪائي، پاڪڙا، بگهڙاٽ چوان، ڏڪر پڙائي، نيسر پاڙيا، پيم پري، ڪستي، ڪوڙي، ڪا ته چوان، بولا، ٻانهين، پڪا پائڻا، اگهي، سگهي، سُرلي، سرائي سلي سا ته چوان، گاڏا، گهاٽا، ائٽ، انگاسي، پَسَر، روڙي، ڊرمچي نم ته چوان، چين، چيڪو، اوڙو، انگها، ڪُڪرا، پتلا گنجس، واه واهي وات چوان، ڪاف، ڪنڌائي، ڏگ، ڌرا، سنڌ، پچا، نپ، ڏوڙا، پيشا، چبانڙي، نڙانڊي، نار چوان،

بُنجا، بيانا، هَنا، پَرڻا، ڪوچ، سليپ، ويلڻ، بگي، چاٽ ڦوٽي، چا ته چوان،

تختي، چانگهي، ٿانگي، نڌر، نماڻي، ويٺا، گوشا، بانس، برهه جي ڪيڙ چوان،

چونتي، وٽي، وڻجهه، ولائي، لائي، پلي، لات چوان، ڪولي، ڪنڀري، ڪومت، ڪُبي، چبي، چٻڙ، چاٽ چوان، اڪيون، انگهون، اُٿائي، سڻائي، چَپ، اُٽي، پريت چوان، اُولي، سولِي، سخت به سهنجي، ڳيل، ڪپاسي، ڪڙتال چوان، آرا، ڪانا، تافا، ڪٽشاني، رول، گول، رنگي، چوراس چوان،

بھڻ، لوهيڙا، ساڳ، ديالي، سوري، سڄي، سهنوريامي چيل، چوان،
ڏوڙا تخت ڏيارين مولي، ڪم ڪرين تون سائين سولا، ڪلمون

محمد من چوان

ڪلي، ڪرائي، ڪڙا، ڪاري، تسبي، تلهڙتات چوان،
دھل، ڏڪڙ، ڊولڪ، سُرندو، سارنگي، شيشم، لوهيڙا لات چوان،
تڪڙ، پٽيلا، ڳوٺي، ڳاڏي، ڍينگر، ڍارا، ڍات چوان،
ٿڙ، مڇ، مَنڍ، مور، تاري، ٿلو، ساڳھ، سانگ، سڻاڻو ساڻ چوان،
هنيڀا، ٿياسِي، بُوءِ بهاري، ٻوٽي، ڪياڙي پانڊ چوان،
گورباسي، گهوڙا، گهاڙ ڪري، ڏاک، اڱر انصاف چوان،
رباب، سنڀوي، چپ، ڪُنڊاڪي، چاهري، اڪري، چا ت چوان،
سُلفي، ڪاٿر، ميان، گهوڙا، پھوڙا، پٽلا، پٽ ويڙها پريات چوان،
سردرو، داسا، کوٽا، پورا پُنا، ڍينڍي ٽنگڙي، ٺات چوان،
دراڻ، چَٽي، جوٽا، اڪيلا، پارپاڻي، پيڄڻ، بٽيلا بات چوان،
پُٺ، پاليس، پانڪ، چڪا، چانگهي، سڻاڻيڻ، خط خلاصا خان چوان،
گوءِ، گُري، قُرسا، قُڙڻي، وِنگس ورڻي وات چوان،
سرڪنڊ، ساڻو، چيت، نچيت، نڪيت، چڇهري، لڪڻ سنڍي لات چوان،
لاڪڙ، لوڙھ، لاڪي، لاٿون، علم، آفت، تَڙهي واري تات چوان،
آر، اُنڱاس، ڦڻي، ڦڙوٽو، ڦڙي، ڏُگري، ڪستي ڏات چوان،
ڍڪڻ، ڍپري، ٻيڙي، ٻلهڻ، ٻانگوسري سا ت چوان،
ڪانو، ڪوڙڪي، ويڻو، وڪ، وڏي، ويچاري، ڪاٿو اتي ڪات چوان،
بونبو، باري، لاسڙ لاري، ٺنگ، نيشاني ٺات چوان،
پروس، پري، پَلڪ، پان، پهلو، هاڪي، ڏنبورو هات چوان،
چاڪ، چوپاڻي، نهرو، ناڙي، ٽنب، ٽپاڻي، جهلڪي، جهنڊو جهات چوان،
چندن، چونڪ، پوڙي، پچري، چڪر، چنبلي، چاڙي چات چوان،
ڏاڪڻ، ڏونڪو، کوٽي، ڪٻوٽي، پين پلي پريات چوان،
منگهو، مَني، مور، موسالي، بگهڙ، بيراڳي، بور، بادامي بات چوان،
ٻيڙا، جهاز، آڳوٺ، الاهي، پريا، نهرو، سي ڪڻ ڪاٺ چوان،
سوري، سڄي، آڏ، اُماڙي، گرز، گلولي، پانڊ، پلاسي پان چوان،
ڪانڻو، ڪنگي، قلمي، ڪٽهڙو، لڪي ويلڻ، لڪوان چوان،

ڪانو، ڪنداڪي، ڏڪي، ڏنگي، ماهيڇو مستان چوان،
ڌمڪ، ڌري، چرخو، چوني، چنبلي، چڙهه، چندن چوغان چوان،
چرخي، چاڙهي، چاڙهي، چيت، نڪيتون، چانه چوان،
آر اڏاڻي، اسي، جهنڊو، جهوني، پروسِي، پيان چوان،
لطف ڪجان تون ”لعلڻ“ چئي، مان ڪلمون برزبان چوان.

ڪاريگر

1. ڪاريگر (ڪاريگرن جا قسم): ڪاريگر، سهڻو، سچيت، ڄاڻو، آستو.
2. ڪاريگر جا: شاگرد، اوزار، چٽ گل، ڊڪڻ، ٿانو، آهتي، پهتي، ڊوئڻا، رڪب، وهنوار.
3. ڪاريگر جو: فن، چٽ، ڪم، هنر، ڇاپو، رنگ، نالو، ڪُنپ.
4. ڪاريگر جون: ڪلون، آئون، آٽڪلون، گهاريون، تاريخون، ڏهاڙيون، آيون، ڪوريون، بڻيون، سنڌاڻون، اڏيون، پانيون، مانيون.
5. ڪاريگر جي: ڪل، ڪلاچي، ٺهي، آت، آوي، سنڌاڻ، اڏي، پاني، رڌي، پڪي، سنوارت، سبيبي، جنڊي.

ڪاسبي

1. ڪاسبي (ڪاسبين جا نالا): ڪنڀار، موچي، لوهار، وڍو، سونارو، حجام، کڻي، وگهامل، ڪاشيگر، بزرگ، دڀگر، چوڙگر، ڌوبي.
2. ڪاسبيءَ جا: واڻڪا، اوزار، ڪُورا.
3. ڪاسبيءَ جو: ڪُن، اوزار، ڪُورو، هٿ، دوڪان، رندو.
4. ڪاسبيءَ جون: ڪوريون، روهيون، پانيون.
5. ڪاسبيءَ جي: ڪوري، ڪرت، روهي، پاني، مار، مٽڪي، ڪوٽي.

ڪاغذ

1. ڪاغذ جو: حال، اکڻ، لکيو، ڪتاب، پَنو، ليکو، حساب.
2. ڪاغذ جي: وهي، بندي.

ڪانو

1. ڪانو (ڪانن جا قسم): سنهو، ڊگهو، ٿلهو، ننڍو، مٺو، ڦڪو، ڪڙو، تري، ڪانگڙ، ساڻو، سڪو.

2. ڪاٺي جو: رَس، مٺاڻ، سنگ، ڳنڍو، قلم.
3. ڪاٺي جي: رَس، بيهڪ، ڊيگهه، نوڪ، جهنب.

ڪتاب

1. ڪتاب (ڪتابن جا نالا): گلستان، بياض، رسالو، قرآن، توريت، انجيل، زبور.
2. ڪتاب جو: ورق، پٺو، اکر، مهاڳ، ديباچو، لکيو، پڙهيو.
3. ڪتاب جي: چپائي، ٻولي، پڙهڻي، جهلڻي.

ڪتو

1. ڪتي جا قسم: پلنگ، ٽيپو، جانڊر، وينڊو، ڪهاڙو، مٿس موتي، ٻهڙو، هيرو، راڱو.
2. ڪتي جا: پوئڪاٽ، لُٽڪا، ڪَن، چَڪُ.
3. ڪتي جو: پُونگڙو، جهٽ، پوئڪڻ، رنگ.
4. ڪتي جون: اونائون، چئيون، پونڪون.
5. ڪتي جي: لَڪر، چُهڻي، پوئڪ، ڊوڙ، لَڪ لَڪ، اونائي، چَن، نوس.

ڪٽڪ

1. ڪٽڪ جو: آواز، گوڙ، شور، تعداد، گهيرو، پُٽڪو.
2. ڪٽڪ جي: ڪاهه، هلائڻ، ويڙهه، چڙهي، جُلُهه، رُئي.

ڪپڙو (ڪپڙ)

1. ڪپڙو (ڪپڙن جا نالا): هرڪ، پٿيو، بافتو، ڪپڙ، ڪاڌي، ڪڏر، ريتو، ڏوريو، چيڪ، وائلو، ڌماچ، ماهوت، ڪشميرو، قناريز، سئين، پاپلين، ٽوئل، صوف، گيگرم، موٽڙو، سوسي، گري، چيرو، تارڪشي، ڪيمخاب، سنهون، تلهو، بلبل، سلڪ، زين، ٻگهه، شبنم، ريشم، پَن، بوسڪي، تسر، چڪنو، مليجو، چيٽ، الپاڪ، ڪيسريو، ڪورو، ڌوتل، اُبتو، سبتو، لباتو، جهونو، لَسو، ڳاڙهو، پَتو، جگرناڻي، جازٽ، برقي، رڙي، هرمچو.
2. ڪپڙي جا: هٿ، ڪهنبا، پلاند، پڳونڻا، صافا، ڪُٽڪا، شان، گوشا، ٿان، لَٽڪا، روا، وڳا، تَن، گَز، بَر، جوراب.
3. ڪپڙي جو: مليس پڙو، گج، ٿوال، رومال، ڪتبو، چادر، چولو، پهراڻ.

ڪوٽ، گهاگهرو گهگهو، وهاڻو، ٻانڌڻو، ٻانڌڻو، انگرڪو، ٿان، ٽاڪيو، چرڻو، پاڄامون، پوتڙو، مريو، کيس، اڳڻ، ڪچو، واسڪوٽ، مفلر، ڪسابو، بوڇڻ، پٽڪو، رڻو، فراڪ، پيشواز، پيشگير، پيٽي ڪوٽ، صافو، انگوڇو، ڇاپو، پٺيو، ڪوريو، چوسو، گڏو، هٿ، وڻ، بر، ننگ، سر، گونگهٽ، تنگ، برقعو، ڪوٺو، ڦڙڪو، ٽن، ڪنجرو، ڏوپ، ڀرت، ڪنڊڙو، ٻاڙو، گهنڇ، ٿهو، سٺو، ڏڻ، ابدائو، گلو، پان، ڪال، ڇهڪ، ڪيسو، گيندو، پيڙو، بالو، نرماد، ڍڪ، پوش، طنبو، ٿئون، پور، اجريو، اوچر، ڪنڀ، بجڪو، تنجڻ، ڪڙو، لڪ، ڦاٽو، چيريو، اڍيڙيو، پائو، پاتو، نئون، پراڻو، سفيد، اوڇڻ، اوڍڻ، ڪن، لنگ، مولبند، پٺ، ٻڌ، ڳنڍ، ڪلف، ٽنڪو، تنگ، چاڪ، چتر، ٻڪل، پلانڊ.

4. ڪپڙي جون: ٻوڪيون، رضايون، ڳوٺريون، ڌريون، جوڙيون، ٻوڪانيون، پٽيون، اوٽيون، سببون، چوليون، پيٽيون، وٽيون، ڪنيون، زريون، لونگيون، تسرون، ڌوٽيون، لانگون، ڪناريون.

5. ڪپڙي جي: اوتي، اندي، ڪني، وهڻ، ڪرڪ، ڊامن، پليٽ، رين، ڏوري، ٻڏي، رتي، چاري، ڪوڙ، ليڙ، ڪور، پٽي، ٽڪ، ڦلڙي، ليڪ، استري، گلي، گلي، جهلي، ٽڦلي، اڳڙي، ڪهي، انڌاري، اُٻت سبت، ڏهي، رضائي، لانگ، ٻڇي، ابيڇڻي، چادري، ڪانجهي، ڳوٺري، چوپڻ، ڪوٺي، رکي، منهن رکي، ڪانچ، مچرداني، جوڙي، شال، مهاري، صدي، زري، ڌري، گندي، ليڙ، ٻيٺي، ڳنڍ، ڪچ، ڪوٺري، ٻانڌڻي، ڪاري، ساڻي، هڙ، چتر، تند، لوڻي، سوڙ، ڌڙڪي، چُهه، لنگي، فراسي، بوندي، پيٽي، چني، بوڇڻي، پوتي، گندي، گنجي، چاندني، پٿرائي، طول، ڳنڙي، گئونڪي، سٿڻ، سلوار، گوڏ، ڪٽي، ٻڄانگي، ٽوپي، اجرڪ، لاوڻي، چادر، ٻٽ، ڪئون، چُر، ٻاڙي.

6. ڪپڙي جو بيت

ساراهيان سچو ڌڻي، جو صاحب ستار چنوان،
اوتسي، اوڇڻ، علي باغ، آسماني استري ڌار چوان،
آلني، انگي، انڊا، انگرڪو، اڪارو، انگوچو ڌار چوان،
اجرڪ، اجرڪو، آلو، اڳڙي، ايرام، انڌاري ڌار چوان،
اڳڻ، اوڍيو، انڊلٽ، اندرين، اٽلس، اگهه، اڪياڙي ڌار چوان.

آدوبند، اوڙو اُٻتو، اُٻتو اُٻتو، اُٻتو اُٻتو، اُٻتو اُٻتو،
 بوچڻ، بافتو، بيسر، بوندي، بجاج، برقعو، ڌار چوان،
 بڱ، بري، بکڙو، بور بوسڪي، بخمل ڌار چوان،
 بالو، بـشڪو، بالي، باننو، بر ڌار چوان،
 تـاڪيو، تـٻو، تـنو، تـنگ، تـس، تـرو، تـريو، تـنبو ڌار چوان،
 تـل، طوق، تـرو، تـازو، تـاجي، طـول، توپرو ڌار چوان،
 تند، طوئي، تار تـريزون، تختو، ته، تاج، تصويرون ڌار چوان،
 توکل تـرو، سندرو سالهو، سلڪ، سـلار، سالر ڌار چوان،
 سوئيو، صافي، سپرو، سهڻو، سگهو، صابڻ ڌار چوان،
 سال، سبتو، صافو، سئو، سڳو، سڻڻ، سبيو ڌار چوان،
 سادو، ساڙهي، سبتل، سڪو، سائو، سوڙهه، صدي ڌار چوان،
 صوف، سرمائي، سڙيو، سهانگو، ستار سبائي ڌار چوان،
 سينهون، سـراڻو، سنهون، سالم، سيج سـڌار چوان،
 جڏو، جوڙي، جوڻو، جوراب، جوڙو، جـبو جـمني ڌار چوان،
 هرڪ، حاشو، هلڪو، هيٺو، هٿ، حـلواڻ، طـنبو تار چوان،
 هـڙ، هـڙهي، هنڀايو، هـنڌ، هـلايو هـار چوان،
 کيسو، کفني، کيس، کڻو، کرڙي، کاهي، کفن، کهنبو ڌار چوان،
 زيرگادي، زبرو، زين، رڪو، ورتو، رگيو ڌار چوان،
 ريڙ، رـضائي، رومال، رـٻڙي، ريٽو ڌار چوان،
 رڪي، رڪو، ريڻ، ريشم شـبلم سا سلوار چوان،
 گهاگهو، گهگهو، گندي، گلابي، گيڙو، گربي ڌار چوان،
 گلگون، گزي، گنجي، گڏي، گهرو، گج، گيگر ڌار چوان،
 گيل، غاليجو، گلي، غلاف غازي، ڦاٽل، ڦٽو ڌار چوان،
 ڦورو، ڦلڪاري، ڦلڙي، ڦلي، ڦڪو ڌار چوان،
 ڪـلو، ڪـڙتي، ڪارو، ڪمبل، ڪناري، ڪفن ڌار چوان،
 ڪـم، ڪـلابو، ڪانپ، ڪتريو، ڪنڊيو ڌار چوان،
 ڪف، ڪلنگي، ڪپتان، قلمي، ڪور، ڪچري ڌار چوان،
 ڪيمخاب، ڪالر، ڪنجرو، ڪانبو، ڪلف، ڪنڍي ڌار چوان،
 ڪاڻچ، ڪپڙو، ڪون، ليڙون، لباتو، لنگي ڌار چوان،

ليشَ لَتو لنگ، لنگو تَو لاوڻ، لَسو لائون ڌار چوان،
 لاک، لُڳڻ لڙڻا، ليلو، لِه، لوڻي، لائڱ، لَتو لڙيو ڌار چوان،
 لائڙيو لير لَوِيرون، منڻ، موڙ، مَلهاتو ڌار چوان،
 مِيرو، ممل، مليس، منگهٽ، محمودي، منجهلو ڌار چوان،
 مُصلو، مهارو، منڌيو، موڻو، موڻڙو، مَنڌو ڌار چوان،
 ننگ، نَڙو، نرڳ، نپوڙيو، ناسي، نائو، نئون، نهوار چوان،
 نقاب، ناڙي، نير، وَهت، وڳو، وَت، وائلو ڌار چوان،
 وڙ، وَجھس، وڙ، وَڏو، واسسني، وَت ڌار چوان،
 وال، وَڙو، ويڻو، وهائو، پيو يڪتاري ڌار چوان،
 بَست، باندڙو، بَڌڻو، ٻڄي، بَڪل، ٻوڪي ڌار چوان،
 بَڌ، پيڙو، پلو پوتي، ڀڳ، ڀهراڻ، پوتيو، پتڪو ڌار چوان،
 پاڪ، پليد، پَڪت، پالڪي، پَتي، پَڪڻ، پيٽي ڌار چوان،
 پال، پَرزو، پُئي، پاسو، پتلون، پوپتي، پانچو ڌار چوان،
 پيٽو، پائڻ، پوش، پاسري، پُسيو، پراڻو، پشم ڌار چوان،
 پيشگير، پيٽو، پاپلين، پردو، پلو پاند، پٿراڻي ڌار چوان،
 پَڪو، پيچ، پاليس، پَتي، پتڪو، پوشاڪ پاتي ڌار چوان،
 ڀرت، ڀلو، ڀڳو، پينڊي، ڀري، ٽوپ، ٽاڪو ڌار چوان،
 ٽڪ، ٽڪ، ٽئون، ٽُڪرو، ٽوپو، ٽوپي، ٽڳو، ٽڪو ڌار چوان،
 ڏوريو، ڏڪو، ڏوري، ڌري، ڏور، ڏهي، ڏاج ڏنو ڌار چوان،
 ٿان، ٿڳڙي، ٿڌيو، ٿلهو، ٿيلهو، ڏاڳو، ڏڪو ڌار چوان،
 ڍڪ، ڍلو، وڙ وڇاڻو، چڪنو، چڪستي ڌار چوان،
 چوتو، چادر، چولو، چلڍي، چوپڻ، چيرو ڌار چوان،
 چُهڪ، چاڪ، چنڊي، چهر، چڪرو، چوڙي، چوڻ چوڌار چوان،
 چُر، چتر، چو، چاپو، ڳلو، ڳاڻي، ڳوڙهو، ڳارو، ڳرو ڌار چوان،
 ڳنڍ، ڳڙڪي، ڳانو، چيڪ، چوڙي، چاري، چار اندار چوان،
 جهامي، جهال، جهنڊو، جهونو، جهلي، ڌار چوان،
 جهار جهتي، جهل، جهوڙو، جهولي، چپاني ڌار چوان،
 جهنڊ، جهلڪو، ڪُنڇ، ڪناري، گهنڊ، گهنڊي ڌار چوان،
 ٽپڙ، ٽوال، ٽپَر، گره، گودڙي، گنجي، سا گلزار چوان،
 لطف ڪجان تون ”لعل“ چئسي، صاحب رب ستار چوان.

ڪپھ

1. ڪپھ جو: پھو، ڦوندو، توڙ، ڏينو، ھنڌ.
2. ڪپھ جي: تور، تند، گئڙي، برڪي.

ڪڙمي

1. ڪڙمي جو (ڪڙمڪو): پڙ پيس، بچ، حال، هر، واھڻ، ڪڍ، لاه.
2. ڪڙمي جي (ڪڙمڪي): واھڻ، ڍل، مٽڪي، مار، ھلڻ، پني، ڪوڏڻ، ڪھاڙي، مھل، مند، پوک، جھار، واھڻ.

ڪڪ

1. ڪڪ (ڪڪن جا نالا): وينجھل، سر، ڪانھن، آلا، سڪا، تنھور.
2. ڪڪ جا: ٽنگڙا، تَرھا، اوڏيا، مڇا، پُھارا، پڪا، ٽوٽا، تڏا، سڻ، ڇڪا، ڇڻا، چوٽا.
3. ڪڪ جو: تڏو، جھوپڙو، بھارو، آکيرو، مَنھَن، پيھو، پيڙھو، چوٽو، پڪو، چنو، تَرھو، مڏ، ڇڪو، مڇو، وڇو، ڇڻو، جھڳو، ڇبو، ڪارو.
4. ڪڪ جون: ڏريون، دٻڪيون، پٿرون، نڪون، چٽريون، تيليون، لائيون، تڏيون، ڇٻيون.
- ڪڪ جي: ڏري، ڇٻي، ڇڻي، ڪاري، دٻڪي، نڪ، توري، ڏلھي، چٽري، مَن، پٿر، پلڻ، ڏٻلي، پيش، لائي، ڪڏي، چٽ، ڏاڻي، مئي، بھاري، تيلي، تڏي، چٽ، چھنب، نوڪ.

ڪمي

1. ڪمي (ڪمين جا نالا): ڪاسبي، ڪھارو، نفر، نوڪر، پيلي، ٻانھون، گولو، بجير.

ڪن

1. ڪن (ڪنن جا قسم): اونھون، ويڪرو، موڪرو، تانگھو، تار.
2. ڪن جو: ڪنارو، ترو، وچ، گھيرو.
3. ڪن جي: گھي، ويڪر، موڪر، اونھائي.

ڪنڊو

1. ڪنڊي جو: وڻ، ٿڌ پُور ڏار، ٿار ٿڪ، سڱر پُور پڻ.
2. ڪنڊي جي: ٿاري، سڱري، لام، ٿام چانو.

ڪنو

1. ڪني جو: ٻوڙ، رڌو، ترو، ڍڪ، ڍڪڻ، ڪارو، ليه، پاسو، ڪنو.
2. ڪني جي: ڪارڻ، رڌي، ڪڪ، ڪاراڻ.

ڪوڙ

1. ڪوڙ جو: بهانو، مڪر، فريب، دولاب.
2. ڪوڙجي: دغا، ٺڳي، ڪپت.

ڪوه قاف

1. ڪوه قاف جو: راکاس، ديو، ديه، جن.
2. ڪوه قاف جي: پري، چوٽي، ديوي.

ڪاڇ

1. ڪاڇ (ڪاڇ جا قسم): مڪڻ، لڏون، چورمون، ڪوپرو، پٽ، ڊاڪون، پُور، ٻوڙ، چانهه، وه، چرپي، وڪ، چوهارا، ڪتل، وسڻاڻ، پڪو، ڪچو، ڪيرو، طعام، گُنڌڻ، آچار، صوف، پيهون، پاپڻ، پيڙا، پٽ، مٺائي، ٻوٽيون، تڙون، جليبيون، ٽڪيون، ريوڙيون، موٽيون، سانڌاڻي، تر، مصري، مهڻي، ماني، روت، روٽلو، ميوو، حلوو، مُستي، گُڙ، ڪباب، قورمون، پلاهه، چاشني، چنگالي، ڪيرٺي، ڪارو، ڪٽو، ڪڙو، ڪُٽي، ناريل، پلو، مڇي، آني، ڪڙهي، ملاهي، ٿر، پساهه، دَم، پخت، تلوڻا، لپتي، ڄمون، پُڳو، سَٽو، شربت، پوريون، پوڳاڙو، پڪوان، اوبارو، فالودو، ڪچوريون، ڪوفتا، يخني، زردو، سترينينون، پلنگ ٿوڻ، پڳڙا، ڪاڇا، پيٽارو، ڪيري، مربو، چٽڻي، عرق، شراب، مالپوڻا، ڪيرپوڻا، تر، ٻوڙيندا، گُڙڌاڻي، اڪروٽ، مغزات، بادام، پستا، نيزا، ڪشمش، ٻوهي چٽا، دال، ڀاڄي، ڪمند، ڪريلو، نباتون، توشا، ٿاڏل، ميسوپاڪ، ڪجيون، ڪجور، بصر، ٿوم، دَم، گيهڙ، وڙو، نختي، مائو، توت، نارنگي، ناسپاتي، چڪون، چيٽ، گدرو، چانهين، انب، انجیر، ليمون، سيتاقل، گجر، موري، ونگو، پالڪ، مريڙو، هڪم، لوجريون، تازو، پاروتو.

2. ڪاڇ جو: سواد، مزو، ٿانءُ، برتن، گرھ، ٿڌو، مصلحو، طباخ.

3. ڪاڇ جي: مهل، شيءِ، رڌ، ڦيلهي، تالھ.

ڪٽ

1. ڪٽ جو: هنڌ، وهائڻ، رکڻ، پائڻ، اوڀرڻ، ٺوڪڻ، واڌڻ، ڇڪڻ، پھڻ، مَنو.

2. ڪٽ جي: تانگهه، واڌڻ، ايسَ، چڪي، تنگ، چني، واڻي.

ڪٽي

1. ڪٽيءَ جو: رنگ، ڪُن، ڌوپ، ننگ، ڪسائو، ساڪڙ، ڦرھو.

2. ڪٽيءَ جي: چُر، رتي، ٻنڌي، پينڊي، چاچول، گسي، ڪٽ، ڦلي، ڪڙ، مَنڻ، ڪوڙ.

گار

1. گار (گار جا قسم): تَنوار، ڪُوار، رَن، حرامزادي، حرامخور، مڇلي.

گاه

1. گاه (گاهن جا نالا): مڪڻي، لنڊ، لڙ، لاڻو، اڪڙ، پڇڻي، ڪانهن، لوسڻ، برسنگ، چپر، ڏنهي، ڪانا، ساوڙي، بگرو، پَتَل، پَتَر، پُرت، بڪڙو، بمر، گنڊير، گرڙ، وڻ ويڙهي، ناڙو، مريڙو، ٻُڪن، بند، ٺڙ، گُني، ڏنو، ٻرين، چٽ، سڪو، سائو، گوار، ٻُنگ، چيهو، چل، ڪوڙي، ڪلوڙي، مانڌاڻو، ڪوٽڪ، سين، ڏاڻي، ڪَل، پيرڻ، چانهڪ، ڪه، ڪول، مڇ، پڪو، ڪچو، رنجڪو، سيءُ، سَر، ڪانڙ.

2. گاه جا: اوڀڻ، تڪ، گڏا، گُل، بند، مڏ، پوپا، چوپا، اولڙ، ڪهچر، ڪڪ پڻ.

3. گاه جو: بند، سانگ، گل، پن، پُور، گڏو، سائو، سڪو.

4. گاه جون: ڏنيون، پريون، تيليون، ڪُھڙيون، سٿريون، چونگيون، ڪٿريون، سايون، سڪيون.

5. گاه جي: ڏن، ڪال، پري، چٽ، پُوري، تڳي، تيلي، بهاري، مڻ، ڪُھڙي، سٿري، ڪُتر، آھڙ، لڏ، اور.

(1)

ستي رات سڻيڇ، جو سهڻو لڌو هوم سومرا
 جيئن سمجهيم تيئن سڻائين، ڌيان رکي دل ڏيڇ؛
 جان ڪر لثم بند ”براهم“ چئي، مهندان هن پڻ هيڇ،
 جان ڪر وٺا مينهن ملير تي، ٿيورڻ جهڙ پٽن ريڇ،
 وڻ ٽڻ وليون ڦليا، ٿيو ساڻو سبز سريڇ،
 اچو چوئر سرتيون سنڀهيو: هيڪر ڏٺ هليڇ،
 ڀرت، پيڪه، ڏنهن، ڪريو¹ خوب ڪڙيڇ،
 مرلي، منڌيءَڙو، مڪڻي، پايو پاند ڌريڇ،
 ڀرت، پونگر، قطر ڪامون، ميڙيو مڇ ڪريڇ،
 ڊپ، ڊامڻ، پٽ تتر، پوڻي، وڻ وڻ ڪيو واريڇ،
 لار، مليرو لنڊ، لاڻي، لوهي² منجهه لڻيڇ،
 ساڻون، ڪه، ڳنڍير سين، دست مليو موڙيڇ،
 ڀرو، ڀاجهر، ڀانڻي، سانجر³ سڪائيڇ،
 پٽ بصر، ڪوڊير ڪڙيو⁴، ڏٺيو ڌار ڪريڇ،
 ڦرج ڦاروئن ڪي، ورجي ڪيم وريڇ،
 پڪا، ڪونر ڪانڌ ڪي، اڌي آڻيو ڏيڇ،
 دڏڙ ڏاجورن سين، نوان چونڊيو نيڇ،
 ڳاڱا، راڱا، ڳمر، ليهاري، آڻيند ڪي آڻيڇ،
 گولون، چيڙ، ميهه، مگها، ڪوڙيون⁵ جوپ ڪريڇ،

⁽¹⁾ چيل شيخ ابراهيم پٽ شيخ حمد لسپلي ۾ شيخن جي ڳوٺ جو رهائو هو. ڄام ميرخان اول (1776-1818ع) جي دور حڪومت ۾ ٿي گذريو آهي. مختلف روايتن موجب سنه 1730ع ڌاري ڄائو. هن شاعر جي ڪري ئي لسپلي جي شاعريءَ کي عروج حاصل ٿيو.

¹ ڪريو = پٽيو.

² لوهي = لوڻي.

³ سانجر = ساڄهر.

⁴ ڪڙيو = ڪوڙيو.

⁵ ڪوڙيون = پنهيڙي وڻ جو ڦر.

ڏونئرا، پيرون، ڏنگڙي، چيچن ڇت رکيج،
 سنگ، سنگاريون¹، پين پٿور، ٻونگرو پاند پايو پرڏيج،
 کان پيرون، کل ڍڪڙي، ٻڌ ڪٿو رڇ رکيج،
 هڻي پٿري! هنجيرن² ڪي، واه ڄمون ڄاڻيج،
 هڪ گهوگهيتا، پره پوتڪون، لوءِ ڪنڀيون لوڻيج،
 ڪانهن ٻڪيون ڦرن ڍڪيون، پن سٿا³ پٽيج،
 اڇا ڦانڦن⁴ ڦلڙا، پر چونڊيو گهر نيچ،
 سر ڪاناري، گل سيليو⁵، ڪليو پيهه پسيچ،
 هٿ پڳ مينڊڙي موڙ سڄوڙ لالائي لائيچ،
 ڪير، مڪڻ، ڪڙڪيت سين، ڪائج ڪارائج،
 تڏا ڪتا پن ٿوهرين، اوءِ به مزا ماڻيج،
 پيا به ميوا موڪ ملير ڀر، پيئر پياڇي ڏيج،
 جان جاڳان تان جيڪي ٿيو، موٽي پيمر مڃيج⁶،
 ته ڪٿ ساڻيهه، ڪٿ سرتيون، ڪٿ هيٺڙو، ڪٿ هيچ،
 ڪٿ ملير، ڪٿ مارئي، ڪٿ رڍون، ڪٿ ريج،
 انهي سيل سفر ڪي ويهي ويچاريج،
 ادا عمرا عادل آهين، مون مبارڪ ڏيج،
 تان ڪي تعبيريج، سهڻو منهنجو سومرا.

(2)

وڻو مينهن وس ٿي، موريا ٻچ ٻيهر
 ڪانهه، ڪانڊيرا اٿيا، سڻ مڃار سڻ
 لڻب، لوت لڳي پيا، پٽين ڀر پوتر

¹ سنگاريون = سڱريون.² هڻي پٿري هنجيرن = آئي پٿري انجيرن.³ پن سٿا = پن جا سنگ.⁴ ڦانڦن = پن جا سنگ جي اڇا تين.⁵ سيليو = ٻوٽو، جنهن جا پن ڪاٿبا ۽ ڇڻ ڳاڙها ڪرڻ لاءِ هٿيا.⁶ مڃيج = سماءُ، خبر.

(2) چيل ولي محمد رونجهي جو، هي شيخ ابراهيم جو شاگرد هو ۽ لسٻلي جو ويٺل هو، پنهنجي استاد شيخ ابراهيم جي پاران ڪافي ڊگها بيت چيائين.

ميها، مگها، مزليون، چڱا ڪيا چاڀر،
 ڊپ، ڊامڻ اٿيو، ڪيا منڌيڙي مڃر،
 ڳر، ڳانڊين، ساوڪو، سنگيو، چيهي لايار،
 ڪه، ڪٽهڙيون¹ خوب ڪنهيون، ڏنهن ڪيا ڏيهر،
 ڀن ڀنڇ ڀڄڻي، موڪ مريڙو، لاڻا، لوت لُڙ،
 ڪيرڙي، جا خوشيءَ سين ٿا چرن ٻُور ٻُڪر،
 لال لائي ڦڳي، ٻي پوئي پٽ پٿر،
 ڪڏي ڪوٽڪ اٿي، اڃا زور ڦلي زهمر²،
 ٽوپ، ڪلهوڙي، پنيون پڪيون، جوپ جهجها تت جر،
 واهو، ويڪو، جوپ جوانسو، ڊامائو ڊڪسر³،
 ڦانڦ، سڱوڻيون ڦليون، ٿا ڪن گولاڙن تي گذر،
 نرو، هرڙو نڱيا، ڦٽا چل چپس،
 ريڪ، منڊيري، سنيار، سوايو، ڌڻين لاءِ ڏنور⁴،
 ڏڏر، ٽانڪاري، اٿندنگي⁵ پيو، پياوڙا گنجڪ منجهه گهر،
 ڏيڏو، ڪڙمت، ٻيل، بريڙي، ڍاڪ جهنگين تي جر،
 آءُ چل چونڊيديس چپ⁶ ۾، ٻاٻاڻن سين ٻر،
 چيڙ ميڙي، وليون ويڙهي، پريو ڪوڙي ڪانبا ڪر،
 ميها آندم چونڊي پاند ۾، ڪيم ڪاٽونين سين ڪر،
 ڏونئرا، پيرون پوڄ پٽين ۾، لال پڪا ليهس،
 درس ديڳوڙا⁷ ديسين ۾، پيا ڦاروئڙن ڪيا ڦر،
 لال ليسڙيون پڪيون، پيون ڪوڊيريون ڪڙر،
 آڻيو ڳاڱا ڳوٺ ۾، پتيون ڪن پنهور.

¹ ڪٽهڙيون = ڪٽڙا، پيون. ڏيهر = ڏيرگا.

² زهمر = پتر جو ٻوٽو.

³ ويڪو يعني وکو گاهه. چوانسو = ڪانڊيرو.

⁴ ڏنور = ڍڙ.

⁵ انگي پيو = ڦٽي پيو. گنجڪ = هرجاءِ.

⁶ چپ = ڪوچو، ڍورو.

⁷ ديڳوڙا = گيدوڙا.

ڪوريون، پيريون، ڪڪريون، ٿرين ڦليا ٿوهن،
 بيد، ڄميون باغ ٿيون، ڪيا گهوگهيٽي، گگر¹،
 پرت، ٻانول، پيڪهيٽن، پٿر پٽ بصر،
 پرت، پونگر، ڪرنگهه، ڪتي پچ، حاجيٿڙي هونگر،
 اُست، ايتيون، ٿيو ڳوهينديو، ٻي جا بيد گهڻي بتر²،
 ٻاجهه ٻڪني، هنڌ هنڌ هيرڻ، پٺين پچونگر³،
 خوب ڪيروليون، هار هسگريون، چندن ڪيا چڪر،
 تـ پنيون ٽهڪن، منگليون مرڪن، ڦٽيون پڪر هاليون پيهر،
 بڙ، انجيس، سرنهه ساڄو ٿيو، ويڙيون ويءَ وٺ،
 ڪهوءَ، مهوءَ وڻ ڪيترا، ٻيا پهڻيرا پٿر،
 لڏي لوهيٿڙا نڱيا، پاڻهيٿيا پير،
 پيل ٻيوريون پور ٻڌا، آءُ چونڊيان ساڪڙ ساڻ سڳر،
 ڪورڻ، مينديون، چونڊڻ وينديون، جتي جهاڻ جگر⁴،
 گرڙ، ڳارائي، ويڙ ورينگڻ، ڪاڏير سونهاري سڳر،
 اڪ، ٻوهه اٻاڻن اوڏڙا، نر تـ نشانين،
 تانت، هشننگ، ڪار، ڪيون، ميشڪ ڪيا مچر،
 ڦوڙ، گرڙ، خوب ڪرڪ ٿيو، تتي وڻ تـ مـ
 تنهنجا ڪم نه اچينم ڪيوڙا، آما، انب اپر،
 ليمان، ڪيون، آمريون، تو وٽ نـ پڪا ناپر⁵،
 سرڪن، ونجهه ولاتي، پرقوت اسان جو ڪونر،
 سرها سانبين سومرا، گام اسان جا گهس،
 ڪٿوريءَ خوشبوءَ ڪئي، [ڄڻ] اوتياڻون عطر،
 ساريم وڻ وطن جا، ساڄا سڀ سڪر،

¹ گگر وڻ جي ڦل جو نالو گهوگهيٽو (جو سُرو ٿئي، ماڻهو ڪاٺينس ۽ وڻ جي ٿڙ مان نڪتل رس کي گگر چون.

² بتر = پتر.

³ ٻاجهه = گهاٽي.

⁴ جهاڻ جگر = گهڻيون گهاٽيون.

⁵ ناپر = ناريل.

واحد جي وڏائيءَ جي ڪمي ناهي ڪر
 مون کي عقل آيترو، آيو منجهه اندر،
 ڪڍ بندياڻي بند مان الله لسڳ عمر،
 ته مئي اتي مڃيان، سندوءَ ٿورو ٿر،
 ڪر ڀلاهي پال وڏو، جان آءُ ويهان ساڻ وڳر،
 البت ابائڻ جا هوندا مٿم ڏک ڏمر،
 سي سڀ لاهيان سومرا، گڏي گم گوندر،
 ڪر سڻايون سُڪ جون، ٿي مَ ظالم زوراور،
 ڪنهن پر ڪين قبولينديس، هڪ ور مٿان پيو ور،
 هاڻي ڦٽو ڪر هن هٿ کي، آهي ڪرڙي زور قبر،
 اصل عزازيل ڪي هو تڙايو تڪبر،
 ڪڙ هڙ سلامت هتهين، وڃاءِ ڪيم وڪر،
 همراهي حضرت جي، شل ايندم ڪم قبر،
 ڪا مَ ڪاڻياري ٿئي، مهندان ڏينهن محشر،
 سنڌي دوستاڻي در، شل وينديس ”ولي محمد“ چئي.
 (3)

سدائين سهج ۾ منهنجا ويڙهيچا وطن،
 ڪڪر ڪارونپار ڪيو اُت بادل ٿا پڇن،
 وسن ٿا وڏڦڙا، بوندون بس نه ڪن،
 پريا تَل تراين جا اچي اوهي ڪن،
 ٿيا ڪيٽ ڪنڀين جا، ڪيون گلزاريون گاهن،
 مون انگوريا مونگهڙا، مٿي تن ماڳن،
 گهيٽا پاس گهرن جي، آهن ڌالا ڌاجورن،
 ڪپهه، ڪلوريا، ڪيترا، چپر ساڻ چئن،
 ڪيهه ڦٽي آهه ڪاهڙ ۾، ڪئي ساول ساوڙين،
 ٻيا جي گم، ڳنڍير ٿيا، ميڻو گاهه منجهن،
 مڪڻيون ۽ مانڏاڻا، ٻي ڪيرل ساڻ خوشين،
 بُڪن، ٻوڙي، ٻيڪهون ۽ لنب لنوارون ڪن،

(3) ڇيل جاڙي خان مري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه ص 122.

پُچر گاه پتن تي، ٻي ڪوٽڪ ساڻ ڪرن،
 ٿيلھ ٽڙي ٽوپ ٿيا، پوڄ ڪيا پٿرن،
 سدائين سبزيءَ ۾ ڊاڀوري ڏيڻ،
 ڪانو گاه ڪوبھ ٿيو، ٻيو جھلورو جھوڪن،
 سسئي، سيارج، سونگڙو، ٻيو چوبو گاه چون،
 ڪٽڻ گاه ڪيترو ٿيا ڦير به ڦريھن،
 ڦاڙھ ڦونھاري، ڦرڦل، سينڌو گاه سندن،
 جھل، آڏيري، جھوپٽ، لاڻولس پتن،
 ڪاٺل، ڪڪڙو، ڪينجھرو ڪيترو، ٻيو چيلڪ گاه چون،
 آڱاري، ٻوتي، ٻوھ گھڻا، ٻيا ڪانديرا ڪھڪن،
 ڏير، ڏاتو، سنج سامڻو، ٻيا لائيا لهريون ڪن،
 ڪپ، گھمڻ، ڪالاج ڪنڌين سان، للھڪارون لائين،
 هزار داڻي ٻي جا ناڙي، ۽ مٿي ٿئي ماروئڙن،
 ڏنگڻي، ڪوري ڪيتري، ٻيا سونهڙا سونهن،
 پُرت، پڇڻي پاڻ ۾، ٿيو ڊامڻ گاه ڏهن،
 ڪنڌين ڪراچ ڪڪوريا، ٻي چانهڪ چوڙيلين،
 ٻرت گاه ٻھون ٿيو، ٻي پن مٿي پونن،
 ناڙا جي نانيون هڻيو، ٿا لوڻي ساڻ لڳن،
 چمڪ، چيھو، چوڪڻي، ٻي ڪانهين، ڪنگورن،
 ڪل، ڪنھر ڪارونيار ڪيا ۽ سوڄھي تن سرن،
 مونوگاھ، منڊيريون، ٻي پتر پاس پٽن،
 اوئن گاه آمبنگ ٿيو، ٻيو ڪرسو ڪاراهن،
 ڌراڙ ڪٿوري خوشبو ڪئي، ٻي سٺي سنگھارن،
 جھنجھڻ به جھمڪا ڪيا، ٻيا سوڌا سالارن،
 اڪڙ، اُبت ڪنڊڙي، ۽ ٻيو واهو ولھارن،
 نڌو به نروار ٿيو، ٻيون ٿوھ وليون ٿھڪن،
 سٺ سيئي سرھا ٿيا مٿي ٿاڪ ترن،
 هڪڙا ڦوڳ ڦلاريا، ٻيا جھليا گل به گولاڙن،
 سپوڙي سائي ٿي، آھ پيڙي پنگورن،

گوار گداڙي، گھونگھٽڙي، چيئونون چمڪن،
 ماڇنگ ٿيا ”مري“ چئي، ڦري ڦوٽھڙن،
 وَڻ ويڙهيءَ جي ويس ڪيا، مٿي ملڪ ماڙيچن،
 جوءُ انهيءَ ۾ ”جناڙو“ چئي، مارن مال چرن،
 سونھن ٿا ساڻيھ ۾، جھوپا جھانگيڙن،
 پيا جي لس لهي پيا، سي ڌڻ ڌوٽيڙن،
 ميٽو تن ميهن ڪي، چيڙ چوپا ڪن،
 رپيڙ، رانھان ڪيتر، چيھ ڪيا چانھن،
 مانھن، موٽ، مڱن سان، ڪيئون منجھ ڪانين،
 پھريون آھن پيرن لاءِ، پيون لڪين ليارن،
 ڦرن ٿيون ڦوڳيءَ لاءِ، پيون پيون منجھ پٽن،
 چنيو اچن ٿيون چوھ منجھان، ڳات پريو ڳاڻين،
 چاڙھيا اٿن چاھ مان، سي سگر سرتين،
 ويھو ٿيون ورھائين سي، ڏيون جي ڏوٽرن،
 لُڪر، مريڙا، لوڻڪون، اھو مرڪ ماروئڙن،
 سانئون، ڪرنگھ ساماڻو ٿيا سک سانگيڙن،
 نئين سج جا نانگلي، سا چاڻين ساڻ چچن،
 شاعر جو شمار ڪري، ڳڻي چا ڳڻجن!
 اھي ٻانھياريون ”پروچ“ چئي، اُتر وٺ ڪيو وٽن،
 سي سگر ساھيڙين، ڪيئن وساري ويھي رھان.

(4)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار
 قادر جي قدرت جون جوڙون ۽ جنسار
 منڍ مڙن جو مصطفيٰ، جو تڪ لنگھائيندو تار
 ساريو سانگيڙن ڪي، نت ٽمايان نار
 سانوڻ ۾ سرھايون ٿيون، وچون ڪن وسڪار
 لٿو ڏلايو ڏيھ تان، سرھا ٿيا سنگھار
 پريو پٽ پاڻيءَ مان، هوءِ چڪون ڪن چوڌار

(4) پڇيل حاجي حاميد خاصخيلي جو، سوانح عمري لاءِ ڏسو، ص 97

اويڙ آيريا، ڄاوا، ڦٽا، انگوريا، لٿو ڏوتين مٿئون ڏڪار
 ڏٽ، ٿُٻ، ٻهڙ، ٻوٽو، سڪن پئي سار
 سائو، سيهڙو، ساوڪ، ساوڙي، ڪچو پاس ڪنار
 ڪهه، ڪتر، ڳمر، ڳنڍير، ٿا پڪڙن منجهه پاتار
 چپ، چٽ، پن، ٻوٽو، تون نڌي پاس نهان
 ڊپ، ڊاڙي، نڪ، ناڙي، اُت پٿر ڪن پهنوان
 ڪَل، ڪلورو، ڪور، ڪاني، ناڙين پاس نهان
 مَنگها، مَرت، منڌيڙا، مانڌاڻا، هنداڻا هزار
 مِجر، مَڪ، مريڙا، اتي سيڻ نه ڪن سنگهان
 لَلر، لَنب، لاڻي، اتي بڪن ساڻ پُهان
 پيڪهه، پَرت، پيرڙ، اتي گولي ڪن گڏار
 ڏم، ڏير، ڏنوني، ڏاڪر، مَڃڻ سان موڙ مهان
 ٿوپ، ٿوهو، ٿنگڙي، ڪٽڻ چڱيءَ ڪار
 گاج، گاجيرو، ڊامڻ، ڊوري، مڪڻيون ڪن ملهان
 راضي، رنجڪي، رسامو، اوڻن اولون، موئيءَ ناهه ميان
 چوپو، چنڊن، کوئيڏ، وڊي ڪنهن وڻجھان
 سيءُ، سنور، ڪانهه، قلم، لکيو لکڻهان
 ڪُڪ، ڪڙپ، ڪس ڪانو، وس نه ڪنهن جي وار
 پلڪار، پپڻ، پواڙي پاڻي ۾، نسريو ٿئي نروار
 پڙي، پٽ ڪنوار، پلاڻ، پانڊر، لڳي تند تنوار
 ڇهر، چوتو، ڪرڙ، ڪارڻو پچمر جي پچار
 اڪڙ، سهل، سجاتو، ڏنگين ڪڍيا ڏار
 برسينگ، لوسڻ، سنجي، نڌي ڪر نهان
 ساڳ، مليرو، سنجڙو، ڳڙو، گڏڙول گينوان
 مَٺ، چڳ، ڪَچ، ڪانبو، آڙينگن آپار
 پري، پاڪر، اڙ، لڏ، اتي چلي ڪن چوڌار
 ڪچ، ڪُهڙي، سَٿري، پُٺارڪ، گڏي جي گڏار
 بند، بندوق، گڻند، گودر، چننا چاڪ چوڌار
 ڪَنڌي، کوڙو، پُرت، پچَٽي، چهڻيو پوي چوڌار

انبار، دڙ، نل، ڏن، سڻي ڪنهن سينگار
 اجهو، اولو، منهن، مصلو، اها پر پهنوار
 جهڳو، جهوپو، پونگا، ڀرتي پکا اڏين پهنوار
 ڇٽ، ڇاڇو، چيري، اتي چني ڪن ڇٽڪار
 پتر، ڪنڌي، ڌري، ڏنگڻي، اتي لڙهي ڏين لاچار
 تڏو، توڙي، تَرُ، ترهو، تون پيرا ڪارج پار
 سنب، سونڊو، گاڙو، چچن پئي چار
 بي پاڙي، نوڙي، رسي، ڦاهي، ڪاموهيءَ جي قطار
 ٻاري، ٻني، پڙج، پيڙهو، سڀني ڪهڙي سار
 هڻي، توڙهو، مڙهي، نت ناپو، گري، گوند منجهه گذار
 واڻ، ويڙهو، ڦره، چموڻي، ٻنڊي ڪن پوکار
 مڱ، موڙيا، مهيجا، اتي پاڙي پئي پچار
 موڻ سُرھا، موتيريا، اُت ڪپيو ڪن ڪوڪار
 ڪرنگهه، ڪوتڪ، سر، سائون، تڪڻي ناهي تنوار
 ڪورڙ، ڪران، ڪُماڇ، ڪهري، ڪي سائر لهن سنڀار
 بيهه، بيق اُڙد، آهر، آسرو، هتي چيجا ڪن چوڌار
 رس، رهاڻ، روازي، رپڻ، روڙيو پستل آئين پنهور
 ولواهو، وڃيرو، ڪن گولاڙا گلزار
 پيون پوڇ پتن تي، اتي سڱر کين سنگهار
 پنج ست مڙيو پاڻ ۾، ات کليو ڪن کينڪار
 هيءَ نمائي نيرن ۾، جا پتيو ڪڍي پار
 ٿيندو ڏينهن قيام جو، ٿيندس دانهين منجهه درٻار
 موڪل ڏي مليرو جان، اڻڻي ڏاڍي رب سرڪار
 ”حاميد“ انهيءَ احوال جو، تون واري ڪرو پچار
 ته قادر جي قدرت جو، انت نه ڪوشمار
 پوءِ ڪلمون جن قرار، هوندا سي ايمان سان.

لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

(5)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو مالڪ آهي ملڪن،
 آندي عمرڪوٽ ۾ نماڻي سان نعلن،
 قادر جا قيد ڪٿي، سا ملي ماروڙن،
 وٺڙا مينهن ملي رتي، گاج ٻڌي گاهن،
 ڦير ڦهيا ڦوڳي ٿي، ڏيهه ونو ڏونرن،
 پيون، پيرون پاند ۾، خوش ٻڌي ڪائن،
 ڌڪڙي، ڊامڻ ديس تي، بکڙو، ڀرڻ، ڀرانچ پٽن،
 ڪه، ڪراول، مڪ، مانڌاڻي، پور جهليو ٻوهن،
 لنڊ، لائيو، سرهل، سين، ٽونگ پريا توهن،
 چيري، ڀنگري، ڪڙوه، ساوڙي، هلڙو حاضر ڪن،
 سيڻهن ساماڻي هزار داڻي، گهلي گنديرن،
 مڃهه، منڊيري ملڪ تي، هيرڙ به گاهه چون،
 ڪسڻ، ڪرسڻ، پرو، پاور، لهڙا لاڏ ڀرجن،
 نه ننڊاول وڻي، نه چڙي چڱ ويڪر چورن،
 مهڙا پيهن ماڳ تي، ٿا چيڙ چوپا ڪن،
 اڪ، ڪبڙ عظيم ٿيا، ڪپ خوشحاليون ڪن،
 ”حاجي ميهڙ“ چئي ماڳن، هي پي ٿر تي ٿوڪ پڇي پيا.

(6)

رڻن ۾ ’رمضان‘ چوي، هئي گاهن جي گلزار
 لوسڻ، ڳم، ڳنديين، ڪهن جي کونڪار
 باد رنگ، بکڙو، لهر، لاش لاسي، لپاتي، اوڻن اڪيچار
 ڪل، ڪپهه، ڪيو ڪوٽڪ، ڏاڍي رمهه جي رفتار
 ڏنهن، ڏيڻ پٽ تير، پئي، پپڻ، سالر ۾ سنسار
 لائي، لوڻي، لمهه، ڪوڻي، پتر، پوڻي، پيو کونهن قطار
 ميڻو، مڪڻي، منڊيري، مانڌاڻو، ڏاڍي ڪيرل جي خنڪار
 بوبڪ، برهون، بليڪو، پيو ايريو اڪيچار

(5) چيل حاجي ميهڙ جو. هيءَ روايت اُتر (تعلقي شهدادڪوٽ) مان عبدالحق کان ملي.

(6) چيل رمضان چانڊيي جو. هيءَ روايت اُتر (تعلقي ميروخان) مان غلام قادر کان ملي.

مور، منگها، مورچل، چوڙ، ڊاماھو، کٽسو ڪل پوار،
ڦوڳ، ڦٽوڪڙ، ڪانول، ڪاري ٻوٽي، لوري، لاڻي، لوني،
آمھه اڪيچار
ڊپ، چپ، سڪمڙ، سر، سينور، سنا، ساوڙي، ڪامھ ڪارونپار،
پرٿ، پنگ، پنگرو، واھو، وڻ ويڙهي، آبٽ ڪنڊڙي جي آن
بي پاڙي، اڪڙ بڪن، آڏيري، ڪلويڙي، ڏس لائن جي للڪار
نڌو، نڌ، ناڙو، ڍاٽڻ، باٿون، سيمر، ولھ منجھ سنسار
اسپنگر، اسپنگي، ڦوڏنو، ڦاڙ، چانپو، ڳوڻ، ڪوڏالو منجھ ڪنار
ھزار داڻي، ھگ، ھتر، پيٽڪ، پرسار، شاھترو شرشتو بيشمار
حسين ٻوٽي، گل ڪاڪڙ، پريو، ڏس اڪيري جا آچار
لر، لوڻڪ، ڌوڻڪ، مڪو، مريڙو، گاڙيان، گولاڙو، ڪستوري ڌار
بيرونج، بنوش، زوفان، بخمل، ٽين بادل ساڻ بهار،
”چانڊيو“ چوي چوڌار، ڳڻ ڳڻيندس ڪيترا.

(7)

ساراهيان سچو ڏڻي، جو صاحب رب ستار،
وٺا مينهن ملير تي، پيا سھنج ڪيا سردار،
پھري پيون پٽن تي، پُچ ته ڏيئين پيار،
پلي ڄاڻي پڇتي، ڳنڍيري ڪڍيا ڳار،
ڪھ نڪتي خوشيءَ مان [ڪينئن] ڪري ڪينڪار،
پٽ ساماڻي پيري، ڏنھي جھليا ڌار،
اوڻن لڳي الاهي، ڪيراهي جي پٺار،
پٽ پڪا آھن پار جا، ڪرڙ ڪي ڪنڌار،
سٺا سٺيا، يانپا جوءَ جا، ونھين منجھ ولھار،
لٽيون سڪون ساھ جون، پڳ ڏسي پڳدار،
پنجاھ ھٿ پڪي جو هو، ڪڙي ڪڙي ۾ ڪنار،
موڪ پڪو مريڙو، ڏس لار جي للڪار،
لس پڪي آھي لوڻڪ، ناھي مڪڻيءَ تي ميار.

(7) پڇيل مانجھي جو. هيءَ روايت وچولي (تعلقي تندي الهيار) مان وٺي محمد طاهرزادي کان ملي.

هرڻ چريو اچن هزارين، مٿس مينگهه ملان.
 ڍاڪا پڇي ڍول ٿيا، تونگ ٻڌو تڪرار
 گنج گڏيا آهن گاهه جا، توپ به تنديدان
 لکين ڪروڙين لنب لڳو، جنهن جو انت نڪو شمار
 سيڻ، وڏا سر، موريا، ڦٽي ڪيائون ڦلهار،
 بهڪي ڄائو ٻوهه ٻنين تي، اوڏي ڪل اوچار
 ٽپين ٽپين، ٿوهر ڄائو، ڪري چوڌاري چهڪار،
 ڪلون، ڪانهن ڪپن تي، پيون انهيءَ پار
 گڏجو ڪائن گسدر، ڪن ونگن تي ونگار
 پرئين ڪني پتل ڄائي، ڪري پيلي هر بهڪار
 ڪٽي ڪٽي ڪيول ڄائي، نئي ٻڌا اٿس نار
 ڄائي منڊيري مينهن تي، ڏس ڪوٽڪ سنڌي ڪار
 پلو ڄائو آهي پنگرو، گهوڙي ول واڌار
 دلئون ڄائي آهي ڊڪڙي، ڪري ساوڙي سينگار
 پاند رول پن پکيڙيا، ٿي نانگرول نروار
 ميهه پاس ڊپن جي، موٽ پڪا [موچار]،
 گوڻج هڻي جا گوار نڪتي، ڪري چندن تي چٽڪار
 مينگهه ملهاري مينڊي جي، ڏس ڪاموهي جي ڪار
 بوٻڪ باغ بهاريا، ڏس وڻن جي وڻڪار
 وڻ وڻيا پنهنجي وطن جا، جن جي پٽ به ڪين پچار
 ڳوين تي ڳهه پاتا، ۽ حورن پاتا هار
 مهل انهيءَ ”مانجهي“ چئي، ٻڌ چيرن جا چمڪار
 ٻي جا ٻڌ پيلي ۾، هلي پاڳين جي پٽڪار
 ڏس انهن جا پار پچين ٿو، پورا ڏئين ٿو پار
 معلومت ملڪ جي، سڻ ڪن ڏيئي ڏاتار
 پوءِ ڪلمي امر قرار، آهي مولِي ملڪ اسان جو.

لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

(8)

ادا ڙي عمر سومرا! اسان جي ذات نه ڪيون زوريون،
 ڪاڄ خوشنما ڪاڻڻ، اسان پهتارين نه آهن پريون،
 جهڙا توڙت آم، عطر، عنبيس، تيلن سنديون تريون،
 تهڙيون اسان وٽ ڪٿيون ڪٿاليون، خوشبوءِ ڪٿوريون،
 ميڙي مڱاليون مليرا، اسين ڪوڏير ڪين وساريون،
 ڳاڱا، ڳاڱيون پهري، ڪن پلپل پنهوريون،
 ماروڙن سين ملير ڀر، اسين ڏونئرا ڏت ڏوريون،
 لڳا لڳا، ليسوڙا، ليهار، پيا پاڪرن ڀر پريون،
 پاڪوئين، بوڏين بحر لائيا، ڪاڄ بنا ڪوريون،
 چونڊينديس چيڙا، پيون پيرن ڳاڙهيون پيريون،
 پنجين هٿڙا پاياسين، ۽ پڙجن ڪيون پاتاريون،
 مٺا ميوا ماکيون، اسين ڪٽورن منجهه ڪريون،
 ڏيئي گوهر گولاڙن ڪي، سنگرالين جون سريون،
 سنڌيلون "سونهارو" فقير چڻي، ڪين وسرن ڪي ڪونرون،
 اهڙيون هاڄ جون هٿيڙيون، وڃي ڏک ۽ ڏولا ڪنديون.

گل

1. گل (گلن جا نالا): سناسي، سورج مڪي، گلاب، موتيو، چنبيلي.
2. گل جو: رنگ، پوتو، گلدستو، هار.
3. گل جي: خوشبوءِ، رنگت، سرهاڻ، ٿاري.

گندي

1. گندي (گندي جا قسم): اُبتِي، سبتي، وڏيل، ٽڪيل، ٻوڙ، ٻڏل.
2. گنديءَ جو: پلاٺ، پاسو، پر.
3. گنديءَ جي: ڪنڊ، اُبت، سُب، ٽڪ، ڊيگهه.

ڳهه

1. ڳهه (ڳهن جا نالا): منڊي، دُر، هار، نت، پونجي، ڪڙي، مُرڪي، لعل.

(8) ڇيل سونهاري جوکي جو. "نئين زندگي" مارچ 1953ع تان ورتل.

- مانگھ، والي، کنريا، آلي، آلوک، ورثو، طوق، کيوتي، چلي، دھري،
نورا، ڏانوڻي، پٽڙا، بولو، بينسر.
2. گجھ جا: ور، وڪڙ، ڦيرا، ڦيٽ، موڙ.
2. گجھ جو: ور، ورثو، مٺ، رُجرڻ، پٽار، ڏوڪو، پورو، نهرو، موتي، مٿيون،
وزن، اوچر، گنڍ.
4. گجھ جون: نيون، پراڻيون، کسوتيون، واليون، ڏوريون، تندون، ميخون،
لئون، ٽڪون، منڊيون، ڪرڪون، سرون، گهنگهيون.
5. گجھ جي: ٽڪ، لڪ، پوئي، ڪسي، لائجي، اُجاري، گات، تور،
هلڪائي، سستائي، گرائي، مهانگائي.
6. گجھ جا بيت:

(1)

سوني ساه، تلاھ تلڪي، تنهن سر موتي مڙھياس،
بئسر، بولا، نٿ، نموريون، سينڌ ٽڪي سر جنهور جڙاياس،
جھڳ مڳ جهومڪ، جھالريون، گجر ڪاڻ گھڙاياس،
دُر، ڪُر، دھرا دُرپچا، روپ گھين رنگ لاياس،
ڏيڍيون، ڪوڪيون، پاڪن، پٽڙا، ڪنين تي ڪان جھلاياس،
مرڪيان، مھريان، اور مٺڙا، سر سوني ڏانوڻ ڏاياس،
دُر، توڏر، چاڳ پتڪيون، مينڊا ماڻڪ، موتي مڪ گتياس،
نورا، پوٽرا¹، نانگلا، پيا هار، هسين گر پاياس،
ڪنڊيان، پٽديان، ٻارتا، سھجان ساه سبياياس،
پٽنچان، سنگيان، واھ ونگڙا، پوچ پٽھڙيون، تي چمڪلين سرچاياس،
ايڪ داڻي، ديڪو دُسري، توڙسي طلسمي طوق بچاياس،
ڪنمالون قيمت گوريون، تن تي لعلون سر لتڪاياس،
پانهي، پانهوٽيا، سونھن پانهيون، بازوبند بناياس،
ڪنگڻ، ڪڙولا، ڪنريا، تنھن وڌ واڍولا آياس،
جھمر جھانجھ، پيرن ڪڙيون، پاڙيان، گنگھرا، گجريون وچ تن وچڙاياس،
ننڙا، وچوٽا، بهوت منڊيان، گجر لئي گھاٽ گھڙاياس،

⁽¹⁾ چيل شيخ ابراهيم جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 196

¹ پوٽرا: سهاڳ جي ڪنڍي يا هار ۾ سون يا چاندي جا ڀرڻا.

بوريندا ”براهم“ چئي، جوڙ چڱي جهڙڪاياس،
مانگهه، ڦٽيان، چالي چالا چوڙا چلڪي چٽڪاياس،
بيحد بچاياس، گلر، غلاف ۽ گاديون.
(2)

وٺا مينهن ملڪ تي، جيئن اندر ويا جار ميان،
موريا ڪڪ ملير ۾، آهن سرها ٿيا سنگهار ميان،
پڪريون چاريو، وٺو واريو، پي رڍن جي رڙڪار ميان،
جيءُ ساري ٿو جن کي منهنجو، آءُ اُڪنديس تن اُپار ميان،
پونم ياد، ڪريان فرياد، ٿو اندر ڏئي اوچنگار ميان،
ڪر سڻايون سومرا، هي بندي ڪڍ بندڪار ميان،
ڪينديس اچون، پينديس پڇون، سرتين سين سردار ميان،
تو جي رضا، مڃيان نه قضا، بت نه باسي بار ميان،
ڪين پريهان پٽ ۾ پاڻ کي، آهر لوڻيءَ جي للڪار ميان،
ورڻ، ڪيرون، ونديون ويهي نه وجهندي، ماڻڪ ڪوڻ مروار ميان،
ڪنگڻ، ڪڙولا، ٻانهن ٻانهوٽا، تنهنجلمان من و جهان [ن] مڇار ميان،
سڳيون تنهنجون سونيون گهوري، نه ڪريان گجرين سان گذار ميان،
بارڪيون ٻانهن ۾ ڪريان، تنهنجي پوئڇن ڪين پڇار ميان،
دستيون تنهنجون دل ۾ نه پيئيون، ٺٽو ڇو ڇو جهان نه نار ميان،
ڪڙيون، وڇوٽو پيرن پيڙا، نه ڪريان ٺورن سان نروار ميان،
پاءُ زيب، ڪڙين ريب، ڪر گهنگر پنهنجا غار ميان،
جهرمر يا جهوڙي، وجهه تون ٻوڙي، تن تي من نه ڪري منار ميان،
آءُ در نه جهان دولت تنهنجي، هس نه هڪيءَ تي هار ميان،
چمڪليون ڇوڙي، جهانجهه جون نه جهان عطر داني اظهار ميان،
ڪنڌالون، جهان نه لعلون، نه تنهنجي تائين تار ميان،
مٿا آڻيو ڪنديون پوئن، سرتين ڌاران سسيءَ نه سونهن،
جي ڪرين هت هزار ميان،

طوق، دوسري، چمر، چيپتي، سي نه ڪريان سينگار ميان،
نٿ گهڙائي، ڏانوڻ ڏاڻي، نه جهان تنهنجو ڪُنڊڙو منجهه ڪپار ميان،

⁽²⁾ چيل ولي محمد رونجهي جو، سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 197

ميندين ڦل، پٽيون گل¹، تنهنجي بينين ڪوئن بيزار ميان،
ايڪ ڊاٽي، وجهان نه ڏاٽي، ڏر نه تنهنجا ڌار ميان،
بازو بند، وجهان نه ٻنڌ، جن منجهه لالاڻي لڳار ميان،
ڪوڪيون، پٽنگ، ڪنين ڏيڍا نه وجهان تنهنجا ڌار ميان،
پيڪن پٽڙا، ڪوڪيون ڪٽائي، ڪريان ڏر ٻچ تنهنجا ڌار ميان،
واليون تنهنجون وير نه وجهندس، نه ڪريان چڱن سين چانگار ميان،
ماڙيون تنهنجون مون نه قبوليون، تردي ناچي² نار ميان،
وطن منجهه ”ولي محمد“ چئي، ڪن سرتيون منهنجي سار ميان،
چڏ تون زورو، ٿيندو تورو، ڪندا ساهمي هٿ سنگهار ميان،
ساري وٺندا سومرا، حق سڀئي حقدار ميان،
اهي پرس پروڙج پار ميان، ته ڪونهي جڳ جيئڻ جو.

(3)

سسئيءَ جي شاديءَ جو، هئو ڪٿين منجهه خُمار،
لکڻي ويل لائين جي، سسئيءَ ڪيو سينگار،
ڪنين پاڻي ڪيو ٽيون، الپاڪ وڃهي اپار،
نٿ، ٻولو، نسبي، ڏانوڻ جي ڏهڪار،
ڏئونرا سونهن ڏانوڻ ۾، اُڪيءَ جي آڌار،
زري، پوپٽ، زلف سين، ڪارا منجهه ڪپار،
ماڻڪ موھيڙا منهن ۾، موتين جي مقدار،
ڪنمال، ڏهري ڪنڌ ۾، دلپاڪ وڃهي دلدار،
نورن اُتي ناٿ ڪيا، جهرمر ڪري جهالار،
وڃهي وڃون ويندين ڪي، هلي ٿي هوشيار،
پڪڙا، ڪڙيون پريءَ سان، هيرا، مڪو هزار،
ٻانهين هيس ٻانهن ۾، سُرلين جي سنوار.

¹ پٽيون گل = مٿي جي پٽين ۾ گل ڀريل.

² ناچي = نه اچي.

(3) چيل باغ محمد جوکي جو. هي جنگشاهي اسٽيشن کان اُتر اولهه 15 ميلن جي مفاصلي تي جوکين جي مشهور ڳوٺ مال ماڙي ۾ رهندڙ آهي. هن وقت سندس عمر اٽڪل پنجاھ ورهيه ٿيندي. جوانيءَ ۾ ئي دنيا جا لاڳاپا لاهي فقيري اختيار ڪيائين.

موريون، دُرَ منگواليون، منڊي هئي مڇارَ
 جهاپا سونهن جهوڙن سين، بازويند بهارَ
 ڪتريا، ڪڙولا قيمتي، سو هس ڪڙي هيڪارَ
 پانچ وڏا پيرن ۾، ڪنگڙن جي ڪڙڪارَ
 تسبيح پڙهي تائيت ڪي، طوطن جي تنوارَ
 چُنڱل پاتا چتونءَ سي، چوڙا چندن هارَ
 مينڊي قل مڇارا، جڙيا سان جنوهارَ
 وريلي پنهنجي واڍلي سين، ڪيرول جي خمارَ
 ڪڙو، نياڻو قرب مان، حُور پاتو هارَ
 ڪنجي، مَنڻُ ڪونج وٽ، ڦلڙيءَ کي ڦلڪارَ
 ڪوڪون، ڪُر قلب ۾، ڪلمي جي قطارَ
 نرمِل وڏو نُوهڙو، چيرن ڪڙي چمڪارَ
 چوڻيءَ ۾ چتونءَ جي، سونهن سڳيون صڊبارَ
 عطر مڪيو اکين تي، خوشبوءِ ڪري ڪنڪارَ
 سسئي سينڌ سنواري، آرسِي مُنهن اُجارَ
 مينڌري رکي مومل ٿي، ڪيچيءَ سنڊي ڪنوارَ
 پانهيون تنهن سان پيلهه هيون، چوطرف چوڌارَ
 ساراهيان تنهن سبھان ڪي، جو ڏيهه ڏٺي ڏاتارَ
 جاني ڪاڻ ”جوکيو“ چئي، تون غافل ٿي نه گذارَ
 لکئي جي لغارَ پرت ملي پنهل ڪي.

(1)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
 ابرنگ، آڱوڻي، آلي، اوچر، بئينسر بولو ڌار چوان،
 بازو بند، بولو بئينسر، طوق تَسر، تعويز طوڻي ڌار چوان،
 سوني سنگهر، سانچو سري، سڳي، سرباه، سينڌريار چوان،
 چوڙا، جوڙي، هسي، هار هلاڻي، زر زيور ڌار چوان،
 زنجير ظاهر، ڪنگڙ، ڪنڌا، ڪُنڊو ڪار چوان،
 ڪنمال، ڪُرڪون، ڪڙي، لڙهي، لُڙڪا ڌار چوان،

(1) ڇيل لعل خان لغاري جو، سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 84.

لئون لڪون، لعل لائي، مين مَندي مهندار چوان،
 مور، منگلي، موڙ، موراڪي، مالها، مٽڪو ڌار چوان،
 مٿيو، موتي، مَهر، مَرڪي، مانگهه وڏي موحار چوان،
 رَچ، ريهه، نورا، نسبي، نَڪ نمونو ويڙهه والي ڌار چوان،
 والا، واڳي، دُرديداري، بَرُو، پانهين، بُندا، پانهوتا ڌار چوان،
 پَٽي، پَتلو، پَنڙو، پوئجي، پيچ پوتل پارڙا پار چوان،
 پانهن رکي، ٻوڙو، ڪسوٽي، ڪناري، ڪوڪو، ڪيوٽي ڌار چوان،
 ڍولڻ، ڍارو، ڏاوڻي، ڏوري، گهاٽ، گهاٽ، گهنڊي ڌار چوان،
 چَٽ، چُڳي، چمڪا، چڪ، چڪو چين ڦلي، جهال، جهومڪ ڌار چوان،
 لطف ڪجان تون "لعلڻ" چئي، صاحب رب ستار چوان.

(5)

منٿ مچ تون مارئي، ڏيئين پٽ پٽولا چار،
 ڪنگڻ، ڪنڀال، ڪڙيون، مَنديون ميگهه ملار،
 پَٽي، پازيب، پنڙا، واڳيون ڏيئين وِستار،
 جهال، جهومڪ، جهمٽيون، ڏس جهانجهر جا جنسار،
 دلپاک، دولي، دستيون، واهه دَھريءَ جو دیدار،
 ڪتريا، ڪُنڊا، هٿ گُجريون، چرخيون، چندن هار،
 توڙها، وَر، وچوها، مالها پائي مين موحار،
 والا، واڍولا، ورڻا، اڻوٽ ڪيئن انبار،
 مانگ، منگليون، مورنٿ ۽ هسي حسندار،
 پانهين، پانهوتا، پارڪيون، چوڙا ڏس چوڌار،
 پَٽي، پَٽلي، پارڙا سڳيون سونهن وار،
 ويندو، ويڙهه، واليون، مَرڪي، دُردينار،
 نورا، اڪي، نسبون، سووڙيون سو هزار،
 تند، پارڙا، پيرڙو، سوني لئون سستار،
 لعل، ڪٽڻ ڦل، ڪارڪون، چوٽي ڦل چمڪار،
 ٽڪلي، ڦلڙي، سنگهيون، ٿي چير ڪري چمڪار،
 ڏانوڻي ڏيئين ڏاج ڀر، سا دلئون پاءِ دلدار.

(5) چيل اميد علي لغاريءَ جو، سوانح عمرِيءَ لاءِ ڏس حاشيه، ص 143.

ڳانا سونهن ڳچيءَ ۾، تعويذ تهل تيار،
 بئسڻر، بولوبڻي بهاءِ، بازوبند بهاءِ،
 چَلا، پوپٽ، ڏورڻا، سونا سرت سچا،
 ايرنگ ”اميدعلي“ چڻي، ڪيوڻيون ڪارونپيار،
 روپا سونا طوق جن ۾، ٽڪن جو جنسار،
 سي پاڻي ڪرپسار، مارئي محل منهنجي ۾.

(6)

ساراهيان سچو ڏڻي، جو صاحب رب ستار،
 مَنيڊ مڙن جو مصطفيٰ، جو تڪ لنگهائيندو تار،
 هر دم وسن هنئين ۾، پرين اهڙا پار،
 منهن ۾ مڻيا محبوب ڪي، پيا وڃوڙا ويچار،
 گُل ٻڌانس گهنگهريا، پيو جهرمريو جڙدار،
 پيرن ۾ پدمڻيءَ ڪي، هيون ڪڙيون ڪرفدار،
 چئنس نورا چڻا ڪيو، پيون جهانجهريون جنسار،
 ٻڌائونس ٻانهيون، ٻانهن رکيون ٻانهن ۾، پيو دريس جوڙائي ڌار،
 ڪنگڙ، ڪڙولا، ڪيوڻيون، ٺهيون ڪنس ٿيون نار،
 ويڙهه، واڍولا، ڪتريا، ٻي پاولڙن پچار،
 مھريون منگليون، مادريا، پيا دستين ڪيا دیدار،
 ڪنڍي ڏاڻي، انيڪ داڻي عجيب ڪي، مٿان لڪ لغار،
 سڳا ٿيا سڳين ۾، پيا ڪئين چوٽي ڦل چوڌار،
 مڙهيا هئا ڪي مينڊن ۾، ڪي مينڍي ڦل مڙهيا،
 چلي، ورڻي چمڪو لائو، ٻڌس ڪيرولين ڪينڪار،
 مينا ڪاري مَنيڊيون هئن هئن ۾ هزار،
 ڏيڍيون، جهمڻيون ڏک ڪري، لاهي لئون لغار،
 پاڪ رکيائون پاڻوڙا، پيا دريچا دیدار،
 نٿ وينڊو نڪ ۾، هئس ڦڙيون ڦيریدار،
 ڪُرون، ڪنا، نسيون نسبت جون، هئس ڪنڊو منجهه ڪپار،
 ڏاڏيون، ڏاڏڻيون ڪيتريون، ٻي هئي بولن جي پلڪار،

(6) چيل حاميد خاصخيلي جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 97.

ڪر ٻندا تنهن ڪامڻ ڪي، ڪيا والڙن واپار
 سڀي ساڄن ڪي اتي غوڪون غم گذار
 ڪڏن ٿا خوشي سان بيگ ايڏائي ٻار
 بدڪ واري، پونچن واري، لعلون لڪ هزار
 مالها، ڪنڊيرو، منهن سچ طوق، تهڪ، ٻي لڙڪن سنڊي لار
 هٿ گجرون تنهن حاڪم ڪي، هٿي ڍولڻ جي ڍلڪار
 نوسري، مانگ، ٻيڙو ڇانپ، ٽونٽيون، ٽڪڙا، ٻيا ڇاڳچندن ڪي چار
 آلڪل ويلهوجهل ڪري پاتائين قرب مان، ڪيا سانوليءَ سينگار
 اٿوٽ، اڱوٺا، زيور، زريون، ٻيا جوڙن جا جنسار
 توڙها، ٽيلهڙ، ڏورڻا، ٻي بازو بند بهار
 رتي رانهني رڻڪرا، ٻي هٿس گلن جي گلزار
 سونهان، سينڪلي، سورخيون، ٻيون هٿس چرڪڙيون چوڌار
 امل ماڻڪ، موتي مرجان، ٻي هٿس اڀرنگن اپار
 ياقوت، زمر، هيرو جواهر، جنهن جي هٿس لنءِ لنءِ منجهه لغار
 ڪلي، ڪوڙ، ڪڇ، ڪپٽ، اوهين سڀي لهجو سار
 پيش پارس پارڙا پريت مان، هٽي ڪلي ڪئي ڪينڪار
 دنيا، دولت، دمڙي، پر پائي نه هلندي پيار
 قسمت ڪروڙ ڪسوٽي، توهين ماسا ڪجو مدار
 سوين سينگار سورڻ ڪي، ڏنا هئا ڏيهه ڏڻي ڏاتار
 هنن به سڀئي ساڙيا سلڪڻي، ڏسي ڏڙ سسيءَ ڪوڻ ڌار
 ڪئين خان ڪٻي ويا، جن ڪي هيون ڪلنگيون منجهه ڪپار
 هميشه ”حاميڊ“ چئي، هوندو خالق خلڻهه ڪپار
 پوءِ ڪلمون جن قرار، هوندا سي ايمان سان.

(7)

سهڻو لهي سرڪيا، خماري خوابن تي،
 چنڊ چوڏهيڻ چمڪيو، جهليو جهولن تي،

(7) چيل نالي چڱي ڀالاري جو. هيءُ سگهڙو مڪان ٿڪ ٽپي علي گوهر محال ضلعي دادو جو ويٺل آهي. ان وقت سندس عمر اٽڪل 70 سال ٿيندي. جوانيءَ کان وٺي ڪلام چوڻ شروع ڪيائين. نهايت خوش طبع سگهڙو آهي.

پانچ پيرا، گھنگھرا، ويد وچوڙن تي،
نورا، ڪڙيون، جهانجهڙ، چمر چمر چيرن تي،
ور، ڪيروليون، ورڻا، ون ون وادولن تي،
ڪنگڻ، گھنيون، ڪڙولا، بازوبندن تي،
چوڙا، ٻيڙا، پانهيون، اڇيون عاجن تي،
مُنڊيون مڙيون، مينا جڙيون، چلاچاپن تي،
ڪنڍي، دُھري، ڪنمال، هس، هارچندن تي،
تائت گھڙيا، جوهر جڙيا، چِت چاندين تي،
سونا دُر سهڻا، پئنجون، پنڙن تي،
ڀيدا، وريا، والڙيون، جهالر جهڪمن تي،
منگليون مرڪن پُڪڙا، پڏون پائڪن تي،
ڪُر، پوپتيون، پتريون مقو منڌيڙن تي،
ڪوڪيون، نسيون، ڪتريا، جهومڪ جهڙن تي،
نماڻي نٿ پائي، پينا بولن تي،
ڏاڏ، ڏاڏي، ڦلڙي، جنهن پير پرنن تي،
ڏنگو ڏاڏ، زريءَ ساڻ، ڪنجيءَ ڪڙن تي،
سوني رڀي سينڌپتي، چمر چمر چيرن تي،
تجلو راڻيءَ جو جڙيو، جلسو جلسن تي،
املهه ماڻڪ، اشرفيون، قيمت ڪنڊن تي،
پايو پائي پدمڻي، ڦيرو ڏي ڦلڪن تي،
دھرا، دريچا، سريا سهڻا سيلين تي،
چوڙيون، چپڪليون، اڪي ٽپ اڪين تي،
سينڌڦل، سڳي سهڻي، واه وڙهيل وارن تي،
موتي مڻيا، زيور گڻيا، ليڪا لعلن تي،
تنن نماڻيءَ کي ”نالي چڱو“ چئي، رهيو روحن تي،
ڪلمون قائم ٿيو، راس رسولن تي،
سا ويئي لائين تي، گھوٽ گهمي گھر آيو.

(8)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار
 بادشاهه هو بلوچ جو ٻاروچاڻو ٻار
 مودي سندس مورت ڏني، نازڪ ۽ نروار
 سونهن تنهن سسئي ڪي، ڏني هئي ڏيڻهار
 واڻيو وري آئيو، جنهن ڏنا پنهنون ڪي ٻار
 ڪيائين نيڪي نار جي، آهي ڏويپاڻي ڌاڪي ڌار
 سڻي بات بلوچ اها، ٿيو غازي تررت تيار
 وڃي پڳين لڳو پيءُ ڪي، پيا پرجهل هئس پيار
 گهريائين موڪل ماءُ کان، ڪري آزيون انتظار
 سيٺ منهنجي، سودو ورتو آهي واڻي سو واپار
 ٻيٽ ويندس ٻاٻيهي سان، هاڻ هلي آءُ هڪوان
 راضي ٿي رخصت ڏنائين، ڪيائون ڪوشش قرار
 عطر مشڪ عمدا ڪيائين، ڪٿوري خوشبودار
 لالڻ ليڙا پلاڻيا، تررت ٿيوات تيار
 ورتائين واٽ وندر جي، لائين پڻپور ۾ ٻار
 پچائي در ڏويءُ جو، بيٺو نوڪرن سان نروار
 پگهار پچيائين ڪينڪي، تن ڪي لڳي هئس تار
 سسئي ساجن ڏنو، جنهن ڪي پري آگ انڊار
 جيڏيون منهنجو جوڙ آهي، من ڏياري ڏاتار
 پاڻ ڏٺي پريت جي، وٽ ورهه اندر وار
 ڪيائين سگ سسئي جو، ٿيو نائي سو نروار
 پيئي خبر ”خميسو“ چوي، ماڻهن ۾ موچار
 مبارڪون مليون مرد ڪي، واڌايون ٿيون گهر گهر وار
 ڪيائين سعيو شاديءَ جو، اهو وري ويچار
 گهريائين سونارا شهر جا، جي ڏاها هئا وينجهار
 آڻي ڏيو ساهه سسئي لاءِ، مون ڪي عمدي عجبدار
 زرزبور ياقوت جا، آڻي ڪيائون حاضر هيرا جنوهار

(8) چيل خميسي جو. هيءَ روايت لاڙ (تعلق ٿئي) مان عبدالله گندري کان ملي.

سسئي اتي سونهن خاطر پاتا ساز وڏا سينگار
 پاڻي وٺي پيرن ۾، ور، وڃون، منڊيون مينڪار
 ناز ڪريو ٿي نورا پاڻي، جهانجهر جهمڪي دار
 بازوبند پيرن ۾، ڪڙيون وڏيون ڪرفدان
 مينڪاري ملمعو مڻن هو چٽيو چٽهار
 گذر ٻڌا گهنگهريا هيچ منجهان هيڪار
 امل منڊي آهيرو، آهن آگر ۾ اسرار
 ڪيرول، ورڻو خوشيءَ مان، آهي سهراڻو ساچار
 وٺي پايون وڇوڙيون، پيون باداميون بيشمار
 چوريءَ پايا چلا منڊيءَ سان، جال ۽ جروار
 مرڪي پاڻي ٿي منگليون، چوڙا چمڪيدار
 ڪنگڻيون پاتائين قرب جون، ڪچ وڏي خمار
 ڏک ٻڌائين ڏونرڙا، جن تي رکيو هو سوناري سينگار
 ٽپتو هو ڏڪن سان، چمڪيو ٿي چوڏاڻ
 ٻڌائين پارڪيون ٻانهن ۾، جن ۾ گهنگهريون گلزار
 ٽوڙ ٿيا ٿي تن جا، جي جهاڻ تي جنسار
 لڪائي پاتائين چاتيءَ تي، ڪو هنئين مٿي هار
 دلپاک هئس دل تي، هس ڳچيءَ هيڪار
 ڪامڻ ٻڌي ڪنڌ ۾، ڏهري وڏي ديدار
 عجب هئي ايڪ داڻي، جنهن ۾ گينيون لک هزار
 دانهه ٻڌي ڏهري، جنهن ۾ جڳليون جوهر دار
 ٽڪا ڏنائين ٿڌائيءَ تي، ٻي ڪنمال قيمت دار
 طلب هئي تائت جي، جنهن جي چاندي چمڪيدار
 سسئي سريون پاتيون، پيا جوڙي مٿي جنسار
 ڪيڏا ڪم ڪندي تي، جنهن ۾ هئي لونگن جي للڪار
 پري پاتائين پالڙيون، پيا ٻندا ٻهڪڻ دار
 ڪُرباتائين ڪنن ۾، پيا ايرنگ وڏا عجب دار
 ڏاهيءَ ڏيڍيون پاتيون ۽ پنڙا پوش دار
 جيڏين جوڙ جهرم رلاتي، ڪڙيا ڪٽهار

ڊيل ڏيڏا پاتا، ڪري سونهن وڏا سينگار
 نازڪ پاتو نڪ ۾ بولو بئس سردار
 لڏن لعلون تنهن ۾، جي لهن لڪ هزار
 لڪياڻيءَ لونگ پاتو، ڦلڪو في الحال هار
 نٿ نماڻي پاتي، وينڊو وڏي ويچار
 ڪنجيون هيس ڪلف سان، جي پريون بيشمار
 ڦيردار ڦلڙي جنهن تي جڙا ۽ جنسار
 مڻيا موتي تنهن جا، جنهن ۾ هيري جي هٻڪار
 پوتا هئا پوئو واري، ساري ڪنهن سنگهار
 ڏانگ ڪڍيائين ڏاڏ، ڪنڊو منجهه ڪپار
 سينڌ پتي سر مڻي، جنهن ۾ ڏاڻيءَ ڪيو ڏيڪار
 عجب تنهن جي آلي هئي، جنهن ۾ لارن جي للڪار
 دٻڪ دانهم ويڙهيو، جو وڏو وقفدار
 مينڍڦل ملوڪ ڪي، چوڻيءَ ڦل چڱي آچار
 چوٽو سندس چوسرو، جنهن ۾ سڳيون وڏو سينگار
 جهوڙا، جهاپا تنهن ۾، جيئن گل تڙن گلزار
 ڪئين هيون ڪڇ ڪوڏيون، گونديون گينوردار
 ”خميسو“ چوي خاوند، تنهنجي آهه اختيار
 مريهن مون ڏڻي تون صاحب رب ستار
 عيب اگهاڙن تون ڏيڪين، ڍڪڇ ڍڪڻهار
 مرڻ وٺل منهنجي تون، سوڪي ڪڇ سڪرات،
 ڪلمڻن جن جي وات، سي مرڪن ميڙي محمد جي.
 لا اله الا الله محمد رسول الله

گهر

1. گهر جا: جارا، دروازا، لوڙها، پاتي، وڏا، ننڍا، ٻار ٻچا، ورائڊا.
2. گهر جو: اوسيڙو، در، اڱڻ، ورائڊو، صفحو، پٿر، ٿلهو، جaro، ويڙهو، ڪاڪوس، گدام، طرف، پاسو، حمام خانو، بنياد، لپيو، پوٽو، اڳتو، رنڌو، بورچي خانو، ڪوٽ، پنجرو، نارو، نيسارو، منگهه، بازيگر، ڪٽنب، وڏو، رهاڪو، ماڻهو، ضعيف، واسطو، ايوان، لوڙهو، مالڪ.

3. گهر جون: پتيون، گهٽيون، دريون، ڪوٺيون، ڪنڊون، ديوارون.
4. گهر جي: پيٽي، سار سنڀال، اون، ڏيٽي لڻي، ڪاٺي، پاڻي، گهٽي، ڪوٺي، ڇت، دڪي، موري، نالي، ڪنڊ، صفائي، ڏچي، پيچندي، چجهري، ماڙي، آڪھ، زال، جو، اگهائي، سگهائي، پٽ، دري، پيڙھ، اوساري، لنب، ديوار.

گهوڙو

1. گهوڙو (گهوڙن جا قسم): ڪميت، بور، هزار، سرخو، مشڪي، سنجاف، چينو، ساڻو، ڊڊو، ڊاڪر.
2. گهوڙي جو: لوند، پٽند، بند، چٽو، قدم، رکو، هنو، لغام، ميدان، توپرو، طنبيلو، هلڻ، پنڌ.
3. گهوڙي جي: شوخائي، ڊوڙ، مستي، پُستي، ڏوڏ، اندازي، آڙي، پُست، هٽڪار، پاٽاري، چوٽ، تڪائي، گو، پڇ، بندر.

لڏو

1. لڏي جو: لڏو، روانو، ٽڪيو، ڏوڙيو، ڪٽو، واهرو.
2. لڏ جي: لڏي، مڏي، ساگهر، رواني، ٽڪي، ڏوڙ، ٻڌ چوڙ.

لڪ

1. لڪ جو: مٺهن، پاسو، لنگهه، اونهون، ڊپ، ويڪرو، اونداهو.
2. لڪ جي: پٽ، چوٽي، روڻ، پاساڙي، لينجهه، اونداهي، اونهائي.

لوھ

1. لوھ جا: گرز، ڀالا، نعل، رندا، ڪڙا، پٽ، گهنڊ، ٻڇا، ڪرڻ، زنجير، ڪپ، گهوڙا، نير، وٽ، تورا، مڻ، سِر، پاءُ، آنا، دڪا، ٽولا، ڦر، ڇيرا، دڻ، ڪوڪا، ٻيٽا، پيڇ.
2. لوھ جو: چڙو، ڪڙو، ڪاڻ، ڪٽ، ڪپ، پٽ، مُترڪو، ڪنڊو، ڪير، ڪوڪو، نعل، نير، ڪلف، اسڪرو، انجيس، دٻو، ٿين، پڻڇ، چلو، چاقو، چمٽو، تڻو، ڪُل، چرون، پرڻ، زيانو، رڪيب، بگهڙ، لغام، پيڇرو، ڦيٿو، مارو، ڪانٽو، نڪچڻو، رنبو، گهيڙو، نچڪڻو، واهولو، ڪانيرو، سُنڊو، ڪرڻ، نل، نارو، پيڇ، گارڊن، ٿين، گهوٺو، پستول، روالور، تير، پيڙو.

ٽڪلو، سوٺو، برمو، مٿر، سانچو، ڍڪڻ، خونچو، رندو، ڏاٽو، نار، ڪفگير،
چمچو، حمام، دستو، ڪوٽڪو، لائين، شمعدان، فانوس، سوٽو، وڌاڻ،
خنجر، ٿالھ، ڪٿاھو، رُڪ.

3. لوھ جون: ھٿڪڙيون، پيڙيون، تگار يون، چاٽيون، ڪٽرون، ٽپريون،
ساهميون، رواٽيون، ٿالھيون، چرخيون، تارون.

4. لوھ جي: آھوڙي، ساهمي، سوٽي، ڪوڏر، ڪرڪي، روات، سئي،
ڪينچي، ڪس، تند، ڪاتي، گجي، پانڪ، نجھڪ، سنگھر، ڪُنجي، ميخ،
ڪلي، طاقي، سيخ، ڪٽيجي، ڪُري، تئي، ٽڦٽي، وراڻي، چاٽي، باڙدي،
بالٽي، ڪڙي، تار، لئون، ڪرسي، ڪل، گاڏي، انجڻ، مشين، صندوق،
ٽرنڪ، سئڪلي، سائيڪل، بائيسڪل، زنجير، چُري، ڪارائي، رُني،
ٽڪوري، سونهڻ، سيراھي، انبوري، پڪڙ، ھٿوڙي، سنداڻ، تيشي، چڙي،
چوني، ڌري، بندوق، ريل، توب، گولي، زره، تجوڙي، چاٻي، لار، آر،
ڪُنڊي، سيراڻ، ٻلي، چوناري، ڪھاڙي، سگري، چادر، پرڻي، ڪيو،
ڪمي، چمني، ڪيف، ڏوئي، استري، ناتاري، ڪپي، چرخي، ڪٿا مار،
ڪوڙڪي، بيل، ترار، تلوار، پيتي، چيٽي، چيرٽي، گھوڙي، سرائي، ڪٿاھي.

5. لوھ جو بيت

ساراهيان سچو ڏٺي، جنهن باري رنگ بنايو هو،
انبوري، آري، پالا، بڻيون، رينگ، ريوالا، گرزن گوڙ مچايو هو،
نل نوان سي ڪرسيون ڪليون، جهاپو جهٽ هڻايو هو،
چوه، چڇهري، انجڻ، آھوڙي، قفل، ڪلون ڪم لايو هو،
تالو، تاڙي، تو، تارازي، تار، تندن کي تايو هو،
پرڻيون پونري، پاڪي، پوسرو، پلڪاري پٽ لايو هو،
پَها، پهوٽڻ، پجرا، پهلو، پيتي، ڏاٽي ڏند ڪڍايو هو،
سرڪ، سونهڻ، ساندڻ، سرائي، ڪُنجي سير سوايو هو،
سئي، سيراڻي، سٽلي، شيخون، ٽيئر ٽيون، ٽڪ ٺاهيو هو،
ٽڦٽيون، ٽڪوري، ريوٽ، رندو، رُني، ريه ڪمايو هو،
چنگ، چمٽا، چاقون، چڙي، ور واهولا، سامي سات گنوايو هو،
ڪسي، ڪرسي، ڪسوٽي، ڪليون، ڪاتي، ڪپ ڪمايو هو.

ڪٽ، ڪاٺي، ڪٽر، ڪهاڙي، ڪوڏر، چريون ڇت چلايو هو،
 مارو، ميخون، مڻ، منگلي، مٽرڪي، بگهڙ بند لڳايو هو،
 ريهه، رڪيب، روات، رڻبي، نار، نريون، نعل نمايو هو،
 تير، تپاڇا، کان، ڪٽهڙا، ڪوڪا، وهڪو وڻند ورايو هو،
 ڪير، ڪارائي، ڪنڍي، ڪهاڙي، ڏکا دونالي دنگ لايو هو،
 بور، بندوقان، بيلچا، ببون، زور زنجير زنگ لايو هو،
 نشتر، نهيرڻ، نڪو، ناڙي، ڪهي، ڪنڙا، سيڪڙ، سيڪ سوايو هو،
 ريل، رواتي، زور، زبانو، دٻا، دنگي، سائيڪل سايو هو،
 چرون، چال، ڪڇي، قالب، لار، لغامي، ويتر پڙچ وڇايو هو،
 دوربيني، درديوانا، کونجون، ڪرڪي، ٻٽ ٻلاي آيو هو،
 ويلڻ، ويڻا، ٽانگي، ٽڪوري، بولو، بنسري بند لايو هو،
 کان، ڪتاري، نير، ناري، سونگو، سنڀوهي ٺاهيو هو،
 تولو، تراڙو، تين، تير، ٽڪي، سري سوڳارو سايو هو،
 هٽي، هينڊل، وڏاڻ، ولاڻي، پهلو، پڪڙ پايو هو،
 ٽٽڪ، ٽانڪي، ٽونتي، ٽڪرو، گهڙيال، گهوٻو درس دکايو هو،
 پڙي پڙزا، پيتي، پانو، نڪڙي، نڙانڊي نايو هو،
 گهنڊ، گهوڙي، ڦيٽو، ڦرڪو، پير پئي لئون لايو هو،
 ٻوڪي، ٻڇو، ڇٽڪو، ڇاڻي، شهل شور مڇايو هو،
 مڻ، موري، مشين، منگلي، چري، چاهري، چاهي چايو هو،
 تند، ترار، ڪرين، ڪٽو، ڊپري، ڍنگ رلايو هو،
 آنڪ، اسٽيل، نانڀي، ڪانتا، ڪوڙڪي، دروازي دنگ لايو هو،
 چلھ، چڪري، ڏڦو، ڏاڪڻ، ڪيڻ، ڪانو ڪم لايو هو،
 گز، گوني، گولي، گوري، ڀل، پتو، هول هلايو هو،
 جٽ، جامڪي، واڇ، وراڻي، بٽ، بٽ بند لايو هو،
 عينڪ، آرو، ڪرڻ، ڪارو، سنگل، سوڙنگ لايو هو،
 تريڪڙ، ٿلو، ڌمڪ، ڌري، ڀل، پروڻ، داغ، ڌري، دنگ لايو هو،
 چلو، چري، چاپ، چڪو، پر پلڪار پهلو آڻي پايو هو،
 ڌڙي، ڌري، لسي، لاري، لائون، ڌڳ ڌاريو هو،
 ڪنڊ ماپ، ڪارائي، سانچو، سوڻو، قنڌاق، ڪڇي ڪمايو هو،
 "لعلڻ" ليڪو ڪرين ڪهڙو، رازق رنگ رلايو هو.

ليڪو

1. ليڪو (ليڪي جا نالا): ڏنو ورتو گهريو، لٿو، صحيح، غلط.
2. ليڪي جا: انگ، سو هزار، لک، ڪروڙ، ارب، پدم، ڪرب، نيل، ڌڙن، رپيا، آڌيا، 'تڪا، پئسا، آڌيلا، ڪسيرا، چوٽڪ، ڪوڙ، ڪارا، خرار، تويا، ڪاسا، ٿڻ، مڻ، سِير، پاءُ، آنا، دُڪا، تولا، مُگت، ماسا، انچ، فوٽ، پُرھ، آگر، ٻ، ٽي، پنج، ست، ڏھ، چوڏھن، ٽيھ، چاليھ، ٻڌا، ڪيا، پورا، گنڊ، ڪاگر.
3. ليڪي جو: تعداد، باقي، جنس ميل، اگھ پار، نول، محصول، اصل، جمع، ڪنڌو، مودي، پوٺو، ڍڳو، هٿ، گز، وال، انگ، اکر، لهڻو، گهريو، ڪچو، پڪو، ٻڌو، واريو، ڪيو، حساب، ڪتاب، پورو، وڌيو، ڪٽو، سنئون، ڏنگو، چڪتو.
4. ليڪي جون: قارونيون، ڪوڙيون، پٽڪيون، ڌڙيون، ويھون، پائليون، پيانيون، لاريون، آنڪون، پايون، دمڙيون، ڪوڏيون، نوڏون، هنڊيون، پائيون، چوٽايون، رتيون، نريون، چاڙڪيون، ٻاڙيون، ويھون، اڪيون ٻڌيون.
5. ليڪي جي: پڌري، ساڍ، پُل، گهوڙي، اڪي، ٻڌي، سڀت، ڪپت، جوڙ، ڪٽ، ونڊ، ضرب، ورچ، سُرَت، اُٿل، روڻگ، وهي، بندي، آمدني، گهاٽي، واڌي، وصولي، آڳت، رھت، رڪت، ڪاريت، اوڌر، هنڊي، ڳٺ، ڪوڙي، ڪوڏي، دمڙي، پائي، رقم.

مار

1. مار جو: ڌڪ، چنبو، ڏاڍو، ڪاٺ، ٿڌو.
2. مار جي: جُٺ، ڦٺ، چمات، لت، مُڪ، ڏندي.

ماس (گوشت)

1. ماس جو: ٽڪر، هيٺون، جيرو، پيرو.
2. ماس جي: دل، ران، بُڪي، ٻوٽي، سُنڊي.

مال (جانور)

1. مال (مال جا نالا): ڳئون، ڍڳي، ڍڳو، گابو، وهڙو، ڦروٽ، ڏاند، مينهن، پاڏو، وچ، ٻهاڻ، تهاڻ، ٻڪر، ٻڪري، چيلو، پهرو، پٺ، اٺ، اُٺ، ڦنڦر.

ڏاڇي، گوئرو گوئري، ڪنواٽ، دٿوڪ، ڪيرو، ڇٽ، مست، ري، گهيٽو
دنبو، گهوڙو، گهوڙي، ويڇيرو ڪميت، بون سنجاف، مڪڙو، سرخو، ابلق، ٻه
ڏندو، چوڳو پوراف، چيران، ڏاڳهو، ڪرهو، توڙو، ميو، چانگو، ويڇيري،
ليلو، ليلي، کودڙو، مهري، ڪرهو، چانگو، ڳاڻو، خچر، لاڏو، گڏه، پاڳناڙي،
ڪڇي، سنڌي، ٿري، ڍاٽي.

2. مال جا: چوڙيا، ٻڌا، پهريا، ونگيا، ورايا، ڍڪ، ڍنگيا، واڙا، وٿاڻ، سڱ،
وريا، ونڱ، ڪوراڳي، ڏنگا، ڪُنڊيا، پُور، ڏند، مٿيا، ايرا، ڏبرا، مهوڙ،
متارا، ولر، گاه، پيرا، ٿڻ، ساڳا، ٿونا، اوجھ، چنگ، چٽا، ڪرڪا، ٻرا،
ٿرا، اوس، ساڳيا، بند، پينگها، ڦر، در، احمال، نشان، لڳا، ڍونڍ، چوڙا،
ماقاما، ڍو، جڳ، ميڙاڻا، موڙا، سماڙا، عضوا، چارا، آهورا، پاڙا، گس،
پيچرا، ٻوتا، سان، پوني، سنج، سوار، ٻڪرا، ڌراڻ، ڳنوار، ميهار، ٿيڙا،
ڦڙا، پاڪڙا، پلاڻ، تل، هٺا، پنڌ، اُٺ، گوئرا، گهوڙا، پيچ، توڙا، مهري، لاڏو،
گهٽ، گهيٽ، گوها، گوشا، ڏاوڻ، چيٽا، چٽ، تارون، بون، پُسيا، سانگا،
داغ، پاسا، وڳ، گلا، ماسا، سودا، لانگها، اوه، دونهان، وڻ، لاڙا، ڪرڪا،
ڪڪڙا، چوئرا، سڇا، ڪوٺا، ڪيٽا، ليتڻ، ڦولھڙا، نڪ، اوڳر، تنگ، ڪنواٽ،
مُھرا، نيش، لوڏا، ليڏوٺا، گوڙبند، ڳانا، گهنگهريا، توها، ڦيرا، گهمرا،
وريا، سیکا.

3. مال جو: ڪوس، ڪُٺ، ٻوٽ، نڪ، پُچ، جيرو، چپ، چورايو، ڪاهيو،
هڪليو، تڙيو، چٽو، دٻڪ، ڏپو، پٽو، ڪير، ڏڏ، مڪڻ، گيهه، وسناڻ، رسو،
ڪيرو، سعيو، ڳانو، تنگ، رنگ، ساڻو، هاريارو، رتو، راڻو، ڪڪڙو،
ڪمرو، ٻولھانو، موڏو، ڏپو، هالو، ڪُنڊو، تاسرو، لاڳو، لڏيو، پلاڻيو، سوار،
ڳاڻو، ماهو، اونو، ريڍو، ميهار، ريڍا، ٻاڪرو، سودو، واپار، ڏنو، ورتو،
پلاڻ، پاڪڙو، چيٽو، ليڏوٺو، جڙو، وهو، پٽند، پنجوڙ، ڏاڻ، نقطو، مَھرو، وکو،
وڙ، بدنار، پلو، ڍلو، داڳ، بند، مَنهن، ڪُٽ، تپ، چال، ڳپ، سرگھيل،
پيرڇڻ، ٻُر، وار، اوڳر، نرو، ڳاٺ، اُره، گس، ڳٽ، پَس، ڳراھو، چڪو،
ونگ، سنڌو، ڪُر، هڏو، ٽڪر، سَنگ، چوڙو، لڱا، وڙ، مٺ، ڪوڪرو،
لاڳ، چارو، ڍو، رڙهڻ، رڙو، ڍوڙو، پنڌ، ويھڻ، سُجو، ڏاڙو، ڦر، هيڇ،
چڳو، ٿوهو، گوڏو، نارون، ڏڪو، لوڏو، هوڪارو، نيش، چپ، تڪو، پلو،
ڍلو، رڙيو، متارو، مِچ، آڦرڇڻ، مرحڻ.

4. مال جون: ٽليون، ڪرڪيون، بريون، ڪاموريون، وسون، گوھرون، ڇڪيون، وياميون، ڦنڊيون، ڪٽرون، سٿائون، آلوڙيون، ڪانگھاريون، ٽنبلين، ڌوڙيون، دھميون، نھيون، ونڊيون، ماڻڪيون، پوريون، ڪنڊيون، پوزيون، مستيون، جھٽيون، جٿون، بيٺڪون، ڍوريون، چرون، چرون، ميڙيون، ٿھايون، ڏھايون، چيھون، ڪڪيون، پيڪون، رنيون، رنپاھون، رڙيون، دانھون، ڪوڪون، ويڙھيون، ڪريون، پٺيون، گوھيون، گھٽون، گھيٽيون، گھٽيون، آيون، ويون، ڌڄاڻيون، گجرون، مالڪياڻيون، منڌريون، منڌرون، روجھون، نئون، ڪوٽايون، لوھون.

5. مال جي: ڇاتي، پٺي، جھڻ، لسي، ڏھي، مڇي، مھنڊ، مھار، پيڪ، رٺپ، ٽيڪ، ڏاس، ملس، ھونگر، ويھڪ، بھڪ، اُن، پشمر، ويڙھي، ڪٽي، ڪٽري، چيڪاري، پياري، ڪاري، پٽاري، سڏي، ڪوڪاري، ھلر، ڪُڪ، لائي، مٺ سٺ، چاڪري، ٽڪ، ٽڪڻ، ٽياڪري، ڳلھي، ڪٽي، پوري، لئون، ڍوري، دپڪ، پستي، ڪلي، پھريات، ڦولھڙي، چوپائي، رواني، ڄاڻي، برھي، چانڊي، ڦوڪ، رٺي، اوڳر، پينگھي، رڙ، جھوڪ، ناس، ليٽ، ليٽڻ، ڪري، نونھي، ڪل، ٿوھي، بيھڪ، سگھي، ٻولاھي، بُل، پلاھي، ڍلاھي، ارڏاڻي، ڊوڙ، ڪوڪ، ڊھ، سٽي، مستي، نپائي، لڙي، رلي، مھاڙ، اوڳر، ھري، ٻڏي، چوڙي، وھي، چني، ناھري، رسي، داڳي، گجري، سائي، متاري، وھڙي، تنوار، گان، ڪل، سانڍ، مادي، مڪڙي، گوھر، سٽي، گڏي، لٽ.

6. مال جا بيت

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستارچوان،
اُن علي، اُمھڙا، اُنر آھر يار اُپارچوان،
اوجھ، اوڳر اُچا آندا، آڦري، اڏا، اُڪا ڌارچوان،
اوه، اويسلي، الضحي، اٽلي، آپري، اوڳي يارچوان،
اٽڪ، اڪري، اُچل، اوجھري، اُنرا اويڙا ڌارچوان،
اُمر، اڪيلي، آڄڻ اڳاڻي، اُوسو اڪيلي يارچوان،
اُٽڪ، انڇيون، اُٽڪ، اوھيرا، اُپجراحمق ڌارچوان،
اڳھ، اُصيل، اور آندر اُوڏو اُجھو ارڏي يارچوان،
اڏن اڱاري، اُمر اُندو، اُھنڊ، اڪياڙي ڌارچوان،

آمرو اُڪو، آر اُجهوري، اک، اُپاڻي يار چوان،
 اُڙد، اُٿالو، آمرو، اُونگر، اُهند اُجايو يار چوان،
 بُغدي، باري، بَد، بدنام، بولو، بينڪ ڌار چوان،
 بوربڪي، بودلو، بَچ، بوجي، باديا بيني يار چوان،
 بَري، بندروڪ، بُل، بُهرو، بوجو، بُرو ڌار چوان،
 بُڪي، بندري، بُگي، بُڪاري، بانو، بند رول بهار چوان،
 توڙي، توڙا، تڪپير، توائي، تَري تيلاتار چوان،
 تعظيم تازي، تُوڪ، تارُون، توبل، تَري يار چوان،
 تڙ، تنوار، تيز، ترسي، تسي، تانگهه طبيلا تاسرو ڌار چوان،
 تَل، تَنجو، توپرو، تاز، تَنڪو، سنگهر، سرڪي، سڱير
 سار سنڀال چوان،

ساتو، سَهڙو، ساڻي، سهڻي، سَچر، سَجي، سيري ڌار چوان،
 صورت، سنڌڻي، سير، سرخي، سات سهڙي ڌار چوان،
 سات، سودو، سيڙهه، سَئا، سير، سانپ، سنجو يار چوان،
 سَڪر، سلهڙي، سيڪ، سَسو، سَٺ، سڱوڻي سادي ڌار چوان،
 سانهر، سوگهي، سُوڪ، سَتي، سَپي، سوچر يار چوان،
 جڏي، جاڙا، جوءِ، جابلو، جُڪ، جوڳ، جيرا جڙ ڌار چوان،
 جر، جاڳو، جائُون، جاڙي، جانچ، جوڻو يار چوان،
 هونگ، هبا، حلال، هاڻي، هيڻا، هنجهي، هنر هير آڌار چوان،
 حرام هٿ، هڪل هٿيڪي، هڙڪ هُشايو هار چوان،
 هڻڪار، هڏي، هَلر، هُنا، هُلو، هَسَتي، هُدا، هڻيلي ڌار چوان،
 هٿ هالي، حڏ هَنبارو، هستر، هيڪلي هَنبار چوان،
 ڪُلي، خچر، ڪُٽل، ڪُهرِي، ڪرڪنگهاري، ڪوڙي ڌار چوان،
 ڪُچ، ڪيرا، ڪار، ڪٽل، ڪيري، ڪُر ڪُرانڊي، ڪٽل ڌار چوان،
 شان، شوق، شڪي، شَبڪ، شينهن شولو ڌار چوان،
 گوهر، گونرا، گوڏا، گُڏي، گيهل گوڙ گوندا يار چوان،
 غريب، غثيباڻي، گسي، گورا، گنجي، گتي، گلا، گجرگار چوان،
 گر، گهرا، گوها، گوشا، گُنديل، گوڏا، گردن گرڪيا ڌار چوان،
 گابو، گابي، گوجا، گوهر، گميون، گاڏا، گور گذار چوان،

کيل، کپائي، ڦيهي، ڦنڊر، ڦر، ڦيري، ڦيٽ، ڦنجهي ڌار چوان،
 ڦره، ڦولهڙي، ڦاڏ، ڦاٽي، ڦوڪ، ڦٽي ڦٽڪار چوان،
 ڦولت، ڦيرو، ڦلو، ڦاڪر، ڦڙي، ڦٽڪي، ڦاٽي ڌار چوان،
 ڪرها ڪارا، ڪڏ ڪنواٽي، ڪمرا، ڪوڙي يار چوان،
 ڪوڙي، ڪچيلا، ڪُنڊا، ڪونها، ڪوراف، ڪڪڙا يار چوان،
 قطار ڪاڇي ڪَن، ڪاپار، ڪوس، ڪوڪارون، ڪرنگها ڌار چوان،
 ڪڙه، ڪوڙا، ڪُٽيل، ڪُرا، ڪٽا، ڪمري، ڪورائي ڪار چوان،
 ڪوجها، ڪاٿا، ڪُنهات، ڪتري، ڪلا، ڪيرا ڪار چوان،
 ڪتريا، ڪنڌاري، ڪوچا ڪاري، لُڙڪا لاڙي لار چوان،
 لپا لپڙا، لڪ لاتگها، لوڙها، ليٽ ليلا ڌار چوان،
 لوگها، لاسي، ليڙا لاڏو، لئون، لُڪي، بُڪي، بيحد يار چوان،
 لڏ لڏوٿا، لڳي لاڙي، لوگها لئون، لَتر لاڳي لار چوان،
 موٽي منڇر، مست مواڙي، مور مُنڊي مهندار چوان،
 مور ماڻڪي، مِيٽي موڳي، مڙي، منڇي، مينهون مننار چوان،
 مڇي موڙي، مُنهن متاري، مهڙ مل مهل مڇار چوان،
 مڙي، مني، ماڳ، مٿانگو، مُشڪي، مهنڊ مدار چوان،
 مَرُو، مهادي، مڪرو ماري، مڪڻ مڪيرڻو ملار چوان،
 رَتي، روڏي، رنگلا رُهي، راتاهو، گونج، ڪوپري قطار چوان،
 ڪوسي، ڪُٽڪ، ڪُئي، ڪوڪارون، ڪهڙو يار ڪنار چوان،
 ڪڪڙا، ڪنڊو، ڪوس، ڪهاڻي، نرا، نُهيون نروار چوان،
 نيرانگ، نويل، نُقرا، نختا، نرگهٽ، ننڍا نيش نظر چوان،
 نولي، نئون، ناس، نڪيلي، نر نوان نروار چوان،
 منر منهن، مگها مواڙي، وڳر، وهڪون سا وڳار چوان،
 ويڙها وڳ ورايو وات وڃائي، ويڳي وڪروار چوان،
 وَهر، ويڪو، وَڙ، ورتي، واڙي، وَهو واڳ وڃيري ڪار چوان،
 واڙو، وياڻي، ويڳي، وڃائي، وِڃون، وڪرو يار چوان،
 وِڏا، وَهري، وَگَر، وروڻي، پُل، ٻولاهي ٻار چوان،
 بيڪ، ٻوٽاڙو، ٻڌي، پڪري، ٻيڙندي يار چوان،
 ٻهڪ، ٻُڪيون، ٻِلَهڻ، ٻوٽارو، ٻوري ڌار چوان،

ٻَهرُ ٻَنتي، ٻيهرُ ٻُڪيون، ٻِر پٽيلي يار چوان،
 پوڙهي پُڪو پوٺي، ٻُهرُ پُور، پياري ڌار چوان،
 پَٺ، پڇاري، پَٽو، پَٽري، پُٺي، پوٺو يار چوان،
 پيندَ، پڇاڙي، پُستِي، پُٺو، پانڊي پينگهي ڌار چوان،
 پَٺد، پيڇرو، پشم پيتي، پَٽري، پٿاري، پُچ ٿار چوان،
 پُٺو، پاسري، ٻُهرُ، پُڇي، پَٽي، پَٺي، ٻهار چوان،
 ٻهراٽ پٺاڪون پس پيتائون، پوٺن تي ٻهنوار چوان،
 پور پٿاري، پاڳيا، پاڻا، ٻولي، ٻِرڪي پيلار چوان،
 پيٺ، ٻلي، ٻيرو، ٻُلي، پُڇ، اُٽي پٿڪار چوان،
 نوڙهي، نڪر، نولهر نڳي، تنگ توائي تار چوان،
 چَٽي، چُونگاري، چَرو، چَري، چال چڱي چوڌار چوان،
 چوري، چڪر، چانگي، چُونري، چوڳا چرڪ اتي چوڌار چوان،
 چوڙي، چنبي، چمڙو چارو، چوپ رنگي چوڌار چوان،
 دَر، دونهين، دَسي، داڳي، ڪرڪي، ڪيل ڪنگهار چوان،
 چور چني، چَٽي، چيلي، چِرڪ، چَٽهي، چَلَر ڌار چوان،
 چيڙو، چالي، چاڻو، چَٽي، چَلنگي، چڪڙ چٽ ڌار چوان،
 جَٽ، جابلو، جڳ جوٽا، جائون، رت رتي ريدار چوان،
 ڪَرا، ڪڪر، ڪَلها ڪَوها، ڪَري، ڪاڻا ڪَل ڌار چوان،
 ڪاڪ، ڪنڀا، ڪونا، ڪهريا، ڌاتا، ڌايا، ڌنورا ڌڪا ڌار چوان،
 ڌڻ، ڌنار، ڌاڙا، ڌوڪِي، ڌاري ڌيان اُڌار چوان،
 ڌوڙ، ڌڪا، ڏاند ڏهيرا، ڏهاڳ، ڏنجو يار چوان،
 ڏنپ، ڏانئون، ڏاوڻ، ڏنگا، ڏڏي، ڏگر ڌار چوان،
 ڏُٻري، ڏاچي، ڏاگهو، ڏوري، سانوڻ، سنجو يار چوان،
 ڏاس، ڏندي ڏُڇر، ڏڏي، ڌارو، ملس ماڳ مهار چوان،
 چاهين، چَٽر، چمڙ، چوڳي، چيڪ، چوڙو يار چوان،
 جهڻڪون، جهوڪون، جهڳي، جهلر، سودا، واه واپار چوان،
 چَر، چانگهي، چچڙ، چمڙو، چڳڙ، چوري ڌار چوان،
 ڪڙا، ڪڙڪي، ڪڙهه، ڪولي، چنڊا، چاڙي، چپ ڌار چوان،
 ڏهاڳ، ڏاگهو، ڏنگي، ڏهيري، ڏنپ، ڏانئون ڌار چوان

ڏور واڳ، ڏاڙ، ڳرون، ڳڏڙي، ڳاٽو، ڳنوار چوان،
 پينگي، پوئري، پَني، پيلاڻ، پاندو، پيرو يار چوان،
 ٽڪ، ٽهاڻ، ٽله، ٽوڪڙ، ٽرڪي، ٿاٽس، ٿاپي ڌار چوان،
 ٿاه، ٺڪا، ٺاري، ٺلو، ٺڪر، ٺاڪ، ٺنبي ٺار چوان،
 ٺينهن، ٺپاڙي، ٺپس، ٺونئي، گوها، گجر گار چوان،
 آٿر اوپرا، ڦاٽي، ڦرڻي، ڦيٽ، ڦره، مرو مهل يار چوان،
 مدعو، موڙو، مٽڪو، مهانگي، موڏي مُردار چوان،
 سنڍ، سُنڍي، ساٿو، سمهڙو، پيرو، ٻوٽي، ماس اُتي مِچار چوان،
 هَبا، هيٺا، حلال، هڪل، ٻله، ٻوڪ، ٻڪر ڌار چوان،
 توتراڻي، ٿاڙ، ٿاڙو، تيلو، اُن اڳاٽي عار چوان،
 ٽڪي، ٿاپو، رند، راهون، رلا، رسي راڻي ڪار چوان،
 ڍڪ، ڍوڙ، ڍڀ، ڍڪو، ڊهو، ڊاهسائي ڌار چوان،
 پاڏي، پاڏو، هي هشايو، هستر، چڪرو سوچوڌار چوان،
 گهڙي، گهوڙي، گهٽو، گهٽي، گهنڊر، گهنڊڙي يار چوان،
 گهاٽ، گهمرو، ڪميت، ڪونتل، ابلق سندا عار چوان،
 هيس، هٽيلي، ڍور ڍڳا، ڍرڪي، ڍوري ڌار چوان،
 ٿيڙ، ٿيڙا، لسا، لڙا، لئون، لوگها، ڳرون سا ڳنڪار چوان،
 ويسر وراڻي، واٽون وڪرو، تل توڪ سندا تڪرار چوان،
 نڪ نشاني، ڳاني ڳورا، ڳلهي، ڳيٺ ڳاو ڳلهي ڪار چوان،
 ڳلخور، ڳجهڙي، ڳلهي، ڳاڙهي، ڳهلي، ڳوڙه ڳنوار چوان،
 ڌاريا، ڌڻڪا، ڍڪ ڍوليا، ڍاٽي، ڍنگر ڌار چوان،
 چال، چهي، چانگ، چڪو، چيڪاري، ٽسي، تنوار چوان،
 مرو، مون، نوننا، نوڙها، ڍنگ، ڍنگ، ڍاڻي، وهڪرا ڌار چوان،
 پنجوڙ، پڙبي، بهار، پوٺي، پينگها يار چوان،
 لُطف ڪجانءِ تون "لعلڻ" چئي، ڪلمون قلب قرار چوان.

(2)

پنيوران بار پئي، جان ڪي سڏ ڪيام ساٿين،
 اديون! اُٺ ڪڍي نيا، ڪاڪيون ڪيچڙن،

(2) پچيل شيخ ابراهيم جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 196. هن بيت ۾ اُٺ جي رنگن جا نالا آيل آهن.

ڪڪا، ڪارا ڪيتر،	هئا، بغدي بلوچن،
ساه سانوڪ سونهڻا،	جهما جهونجهنارن،
نرتا وڃن نڪريو،	بانشا، بور سندن،
ويجن سوچانا سنرا،	لڏيا لاکيڙن،
پرا ڏنا هو پٽ تي،	ڪي ڏونئرا اٺ دوسن،
زرد، ڳاڙها ذوق مان،	کوڏيا قريبن،
مڪڙا وڃن موج ۾،	تڪا، ن ترسن،
مائڱڻ محبوب جا،	سينگاريا سونهن،
ويندا ڏنا هو وات تي،	ڪي منهنجا اهڙن اهڃاڻن،
مهري ملوڪن،	ڪي چڱي رنگ رمي نيا.

ماني

1. ماني (مانيءَ جا قسم): سوڪ، ٿلهي، ڪچي، ڦڪي، سنهي، پاروڻي، تازي.
2. مانيءَ جو: ٽڪر، پور، ڪنو، لولي، ڳپو، ڳپل، آڌ، چوڻي، خيس، ونڊ.
3. مانيءَ جي: دٻڪي، ٽڪري، صلاح، ڪور، پڪي، ڪچي، کاڌي، اوبس، بچي، پاروڻي، سڄ، تازي، ڪوسي، ٿڌي.

مايا

1. مايا (مايا جا نالا): ڏن، دولت، پئسو، پارس، خزانو، ٽڪا، هيرا، موتي، سون، چاندي.
2. مايا جو: هٿ، غرون، تڪي، ڍڙ، فخر، ميڙو، موهر.
3. مايا جي: ماڇ، وڏائي، ميڙ، واڌي، ڪنجوسائي، سخاوت.

مٽي

1. مٽي جا: اوهر، ڪامان، دڙا، ڪورا، بنگلا، ڪوٽ، ڪڙا، ڍڳ، ڳوڙها، پنوڙا، گوللا، مارا، نارا، چاڻا، گارا، دور، رانديڪا، ڪنڪالا، ڍيپا، وارا، پورا.
2. مٽيءَ جو: گارو، ڪرو، ڪوٺو، ڪوٽ، ڪامو، ڪڙو، لمندو، پنوڙو، پاڻ، ڄم، ٻن مارنگ، دڙو، تنور، لپي، چاپوڙو، آلي، سڪو، بوتو، قالب، پنجهي، ٿلهي، پتر، چڪ.
3. مٽيءَ جون: ڪوٺيون، دليون، ماڙيون، تغاريون، غارون، ڪونڊيون، سرون، گنديون، ناريون.

4. مٿيءَ جي: سر، مسجد، چوري، طاني، ڪچي، پڪي، ماڙي، حويلي، واري، کاڻ، قبر، غار، غفا، پوڻ، چيڪي، چري، ڪاٺي، ڏيوري، ڪيڙي، اوسار، لنڊ، پٽ، چلهه، ونڱا، آڳيٺي، ڊڪي، مار، گوراگل، چڪ، مانار.

مٿو

1. مٿو (مٿي جا نالا): ڪرم، ڪاپار، تارون، نراڙ، سر.
2. مٿي جو: موڙ، لکيو، نصيب، وار، پٽڪو، ناچ، سور، ڪاپارو، ٽڪر.
3. مٿي جي: دستار، ٽوپي، ڇانو، جون.

مڇي

1. مڇي (مڇين جا نالا): ڪهي، سٺي، سٺي، پوپري، وونچ، دوڙ، اهل، ڪرڙي، ڏنپري، گانگت، چرڪو، پلو، سينگاري، گنڌڻي، ڪرڙو، مڪر، گوج.
2. مڇيءَ جا: ڪنڊا، تارا، چلر، پيرا، ڳيا، ٽڪر، آنا، پنا، هوڪا، رچ.
3. مڇيءَ جو: ڪنھڙ، پچ، ڪنڊو، لائو، ڪانڊو، پيٽانگو، ڦوٽو، آڌ، چوٽو، پتو، چلر، مار، سوڻو، ٽنگڙ.
4. مڇيءَ جون: ڪليون، ڳپيون، پريون، اڏيون، مياڻيون، وڏيون.
5. مڇيءَ جي: ڪاري، پُڇي، منڍي، ڪلي، ڳپي، سري، ڪڪ، هاري، آني، ڦاٽي، مٿي، وڏي، اڏي، ڪنڍي، تازي، ڪاري، لوٽائي، ڏپ، ڇٽ.
6. مڇيءَ جو بيت

’مرا‘، ’مانگر‘ تنهن، ’پلهڙيون‘، ’بيهرڙ‘،
 ’ڪچڻان‘، ’واڳون‘، ڪيترا سمهين آهن سر،
 بحري بلائون ڪيتريون، ڳڻڻ ڪان پاهر،
 ’مڇ‘، ’موراڪيون‘، ’منڍيون‘، جنهن ۾ نانگ ارڙ،
 ’ترڙيون‘، ’تيريون‘، تنهن ۾، جتي گڙيو اچن گينور،
 ’پلا‘، ’پٿون‘، ’پٿون‘، ’پوپريون‘، ڪن سان ’ڏيا‘ ۽ ’دائر‘،
 ’سيري‘، ’سانا‘، ’سينگاريون‘، ڪٽ ’ڪرڙا‘، منجهه ڪينجهر،
 ’گلا‘، ’گنڌڻ‘، ’گانگتيون‘، ڏس ’بوهڻ‘ ۾ بحر

• راوي دُورو اوڻو، عمر چاليهه سال، ويٺل ساڌپور، چيل الله ڏنو رکڻو. ويٺل بهادي پور ۾ اڀلائڻ جو ڳوٺ، تعلقو جاتي. گجھارت جو ڳوٺ هو. مڇين ۽ پڪين جا بيت ٻڌائين. هن فاني دنيا مان گذاري ويو.

'ڪلان، 'لهڙون، ڪيتريون، ڪٽ 'جرڪا، ۽ 'جهاڙ،
 'واچون، 'سيئون، سوين هجن، ڪٽ ڦوڪون ڏين 'قيدر،
 'رڙا، 'ڏاهيون، ڏاهپ سان، وٺيو هلن ڪنڊيون ۽ ڪپڙ،
 'گوجون، 'قنڊڻيون، 'گرم، 'پارين 'ڦاڻا، پنهنجيءَ ڀر،
 'برڻيون، 'بوهڻيون، تنهن ڀر، جت نانگ انڌا 'آئير،
 چيڏڪ چڏي 'چلوريون، هليون، 'ڍڳڻا، ٻڌن ڀر،
 'منڊا، 'ڳانڀرا، مرڪي هليا، ڪٽي 'گوراهون، ٻڌن ڳهر،
 'ڪهوا، 'ڊينڊ، 'ڪريڙ، جت 'هرڪلا، نهارين ٻيڙ،
 آيا 'ڍانگريا، ڍنگ ٻڌي، ڪٽ 'غيري، ڪٽي 'ڳيهر،
 'آل، 'ڪڳا، اچن اوچتا، جتي وريو اچن 'ويسر،
 'ملار، 'ڦوٽائي، ڦوڪي هليا، جتي. 'ويلڙا، ڪن پيا وڻ،
 'سوٽا، 'سوٽيون، ڪيتريون، ڪن سان 'ڪنا ني منگر،
 'پرون، 'پٽڻيون، پاڻ ڀر، ڪٽ 'ڪنگ، ۽ 'ڪانڙ،
 ڳڻي ڳڻينديون ڪيترو، قصو هي شاعر،
 ڪڏهن سوين وير ورچي ويا هئا عقل جا اڪاڀر،
 سڏ نه پيڻ سمنڊ جي، هئا وڻجهن جا وينجهڙ،
 'ڦاڙ، 'ڦاڻيون، فراق مان، ڪٽ لڪ وٺي 'لوڙ،
 'چهر چريون، هلن چلن، ڪٽ 'مور، ۽ 'مانگر،
 'ڏندو، 'ڏاڻيو، ڏڪي هليا، ڪٽ 'دٺواڻ، ۽ 'دوٿر،
 'ميا، 'مانگيا، مجاز مان، ڪٽ لنگه وٺن پيا 'لوڙ،
 'چيل، 'چوڏيون، چُهون ڏين، ڪٽ 'سيري، ۽ 'سيئر،
 'پڏڻ، 'پنبيون، بهي آيون، ڪٽي 'خوڻا، ۽ 'ڪر،
 'گابڙ، 'مالوس، گوڙيون ڪن، ڪٽ 'بادڙ، آبانور،
 'کوئين، 'لياريون، ڪهي آيون، 'گولي، ۽ 'گوڪر،
 'ميو، 'رنگڻ، مردار چون، ڪٽي 'گشي، ۽ 'گسر،
 'لچڪ، 'لام، 'لمي هليون، ڪٽي 'ڦوڪڻا، ۽ 'ڦاڪر،
 'ڪهيري، 'تابي، ڪڏي هليون، ڪٽي 'ڊوڪائون، ۽ 'ڊانور،
 'واکياڻيون، 'لياريون، وڙڪي هليون، ڪٽي 'لُون، ۽ 'لاتور،
 'گورڪ، 'بادڙ، برسي هليون، ڪٽي 'بونقار، ڪري بانور،

‘ڪلريون’، ‘سونيريون’، ڪٽي ‘سپون’ ۽ ‘سادَر’،
 ‘بور’، ‘دَدَ’، ‘دَڪا ڪن’، ڪٽ ‘ڪَناتي’، ‘ڪانور’،
 سَٺ ذاتيون سائنن جون، جت گڏ رهن ‘گيور’،
 ‘جهيري’، ‘ڪلري’، ‘ڪيڪٽ’، ‘پَٽاڙي’، ‘پاور’،
 ‘ڪڏي’، ‘گهوڙائي’، ‘ڪالي’، ‘ڪس’، ‘ڪاسر’،
 من مرادون “الله ڏنو رکڻو” چئي، من پوريون ڪريم پرور.

مرض

1. مرض (مرضن جا نالا): نزلو، بگ، ڪوڙهه، ڳڙ، اڌرننگ، رتي، مهلو، مري،
 قي، موراھي، آلتِي، چڪي، ڪرڪو، عشق، رنج، چُڪ، سوداءِ، بدنام، دم،
 موھيٽا، گڙدو، ٿوڙ، وارو، برھال، ڪھنيو، سائي، مُنھن ساڙو، اُپوساھ،
 نُنھنٿر، نُگرو، رَس، ڪڪرو، ڏمند، واڻي، بادفرنگ، نرو، پٿري، پرميل،
 تانڪي، راڻو، ساڙو، سُوري، پيچ، گھمرو، وٽ، بواسير، سمڪي، موڪا،
 چن، اُپ ساھي، زردوئي، يرقان، سلھ، ڪنگھ، آلي، جلندر، ڪاچي، خارش،
 سِيٽانگ، ڇاپاڪو، چٽي، ڪوڙهه، رھڙ، لسڻ، ھھو، ڏڍ، سنگھ، سردي،
 بادگولو، ڪنڌڳڙ، ڪچوراڙي، ڏٺي، جھامرو، ڳنڻ، ويلڻ، ٿانٺ، مَلو، چالي،
 دق، تڌ، مرگھي، نزلو، ناڪيلي، ڦلو، چڪار، ڳرو، پيٽا، ڪُٽي لڪ،
 لوطي، ڀرتي، جوڳيس آڦري، خفقان، ڏينارو، ڦڙيون، گُلري، مَلي، گنج،
 پت، سوچ، سرڻو، اوڀر، ڪوئلي، ھڏڙي، ڪنڊڙو، ماکوڙي، ست، تارون،
 ڪاڪڙو، ماتا، مائي، اُرڙي، ھڏڦاڙ، ھنڀسڙا، ڦڙي، رت ڳڙ، آرايون، آرس،
 تپ، ھڪ ڏڙو، ايٽڙ، پيٽڙ، ٿيئڙ، سرءُ تپ، لُڪ، لوساٽ، لُوھ، جھولو،
 جھانگرو، ليس، سڙدي، سرسام، وٻا، نوڙي، پليگ، ڳوڙھي، بچڙي، ناسور،
 نمونيا، ڳڏيڙي، ٻراڙي، اوچارو، مَھان، اُٻڙاڪ، اُٻڙاڪا، ھڏڪوئي، قولنج،
 بين، ڦيري، گھمري، شبڪوري، ڏنڌ، لُڙ، ريج، جيرو، جائون، پڪ، پڪرو،
 پتو، ٿڌي، موڙو، مروت، مھٽ، نڪاءِ، گھٽ، پوئري، اوسو، ڪمسول، چنر،
 پوزو، پٿريون، ناڪيري، ڪيڙو، بند، سڪ، ڦيٽ، سبرگير، ٻوڙڪي، ڦٽڙي،
 ڪارو وا، ڪچرو، بدرو، جھڙاڪيل، چيرو، ڦار، روڙو، گڏ، ڦڪرو، ڏيج،
 سھڪ، گوڏا ڪوڙ، چڪڙ، پوسو، ڦاڙھ، بوند، چپ چٽ، اُٻڙ ڏاڻ، سوچھ،
 منچر، ٿاپو، پنڱلو، سرت، مٿي جو سور، پنواڻي، خفقان، اوجاڳو، اک اٿڻ،
 ڦٽ، چھڪ، چير، سير، ڪجلي، چڪون، خناق، گگھي، ھنيارو، دمڪشي، دل

- هول، ماليخوليا، بدهاضمو، چاروا گراڻي، ڪامڻ، هيانچو، نواسير، پھڻي، سنڌن جو سور، دست، وار چريو، چرند وار، چور وار، پرو، پٿو، بخار، بلغم، ڪرتيو، ٿولھ، ماڇ، جهوري، ڪليون، ماندڪاڻي، ڪام، ڪوسڙو، سيدپاڪ، ويلڻ، ويلڙو، ڳلپيڙا، غشي، ڪَمري، گَر، ڪَڪ، ڪس، باديا، پھار.
2. مرض جو: درد، سُور، علاج، فڪر، غم، ايڏاء، ڊپ، ڦوڪارو، ڏنپ، وارو.
3. مرض جي: تڪليف، دوا، ڦڪي، سَتي، بوٺ، پُڙي، گوري، اوت، ٿوٽن، جهوري، لوري، رک، شفا، اُچ، تاس، ڳهر.

مرون

1. مرون (مرن جا نالا): سامبر، سهو، سرھ، سوئر، سور، بگھڙ، گڏڻ، هاڻي، شينھن، واگھ، سيڙھ، لومڙ، لوڪڙ، ٻلو، ڪتو، راڱو، تازي، مر، واڳو، لڏڙو، ڪچون، پلنگ، پولو، پولڙو، مڇ، وڇون، چيتو، ڏوهيون، ڪلب، مانگر، ڪُر، سيسر.
2. مرون جا: چڪ، چنبا، رَتا، پرا، چينا، ڦاڙيا، ڪاڏا، پتيا، چڪيا، ماريا، چيريا، ڦاسايا، نيش، بَل، وکر، پنجوڙ، ڏڦا، هنبس.
3. مرون جو: ڏڏڪو، جهٽ، لنگھ، گس، شور، گھمرو، چرڪ، رانباھ، هوپو، راڙھو، وڇ، ڏند، جهيڙو، ٻنر، لوگھو، گھمرو، ٿم، چنبو، رانيوٽو.
4. مرون جون: سنگھرون، جهوتون، گھورون، لوڏون، اوناڙيون، ٻھڪون، ٻھڪارون، تڙون، ٻچون.
5. مرون جي: هيبت، چُر، گھور، سنگھر، گوهي، شوخي، روڙ، رومڙ، گوڙ، گجڪار، ڪاھ، جهڙپ، ڪاوڙ، اوناڙ، ڊوڙ، ٽولي، ماري، گھيلي، ڪاڏي، ڪيھ، ڪٽ، مواس، لوھ، چيٽ.
- مرون جا بيت*

(1)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
ببر، بدو، باندر، بگھڙ، سرھ، سيسر، سامبر، سهوڌار چوان،
سيڙھ، سوئر، ساڙ سهيلا، ڏرا، زناور زيبا ڌار چوان،
شنگور، شينھن، شڪ شڪاري، ڦاڙها ڦٽڪن ڌار چوان،
ڪيانگر، ڪتو، تازي تڪڙا، لوڪڙ، لومڙ، لائڻ، لنگوري ڌار چوان

⁽¹⁾ چيل لعل خان لغاري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشي، ص 84.

لاتڙ، لَتڙا، مست مهمما، ممڙا، مچڙا مرون ڌار چوان،
 مانگر، موڏا، چئنچل، چندي، چراخ، چيتا چڪور ڌار چوان،
 رچ، روهيلا، هوسڻ، هاڻي، ٻيلو، پيلاڻي بهڪار چوان،
 ڪيهه ڪچون ڪم، قنڌاري، ڳاڻيا، نهر، گورخ، سنداگينوار چوان،
 گندا گرگ، گدڙ ٻيا گيندا، شهگوش، شنگوريا ڌار چوان،
 پولڙا، پولي، واگها، واڳون، ويندا، پلنگ پڌرا ڌار چوان،
 چتوڙ چريا، چلاچريا، نور نهريا، ٻلهڻ جي بهڪار چوان،
 آدمخور آجايو، آهي، عجب، ازگر، گرڙ آندار چوان،
 ڳورپت، گجھڙا، گرڙه، گيندا، گدا، گلر گرا ڌار چوان،
 پونڊڻ پاڙي، بدو باري، چنهڙا سي چوڌار چوان،
 ازگر اٺ عليل آيسا، مرگه مواڙيا ڌار چوان،
 لطف ڪجان تون "لعلڻ" چئي، صاحب رب ستار چوان.

(2)

اڪل اچي ٿو، آلهڙ، انڌ، اُجل، اڀريو ڌار چوان،
 کاڌ، ڪڏڻو، گهور، گهٽي، ڦاسي، ڦاهي ڌار چوان،
 ڦاٽ، ڦٽڪيو، ڦيري، ڦٽيو، دوناق، دسيو ڌار چوان،
 گونريو، گجو، گروڙ، گهرو، چريو، چتو ڌار چوان،
 ڳلي، ڳاري، غار، ڳرڪو، مهمما، مستي ڌار چوان،
 ورتو، ورايو، ويڙهو، واپس تان، ٿاڻو ڌار چوان،
 بل، بچ، بنديو، بوجو، ٿاهه، ٽڪو، تنگيو ڌار چوان،
 چُري، چتو، چنهڙي، چُٽو، اڙيو، آيو ڌار چوان،
 پاڇ، ڀڳو، پڪريو، ماريو، مار، شڪار چوان،
 مڙيو، موٽ، مٿو، ماريو، ماري ڌار چوان،
 چال، چڪيو، چَند، ڦند، چڪڙ، چنو ڌار چوان،
 ڏڻ، خوف، خُطرو، ٻڌو، ٻڙڙا، ڪيهون ڌار چوان،
 هڪل، هڙڪ، سريو، سنڀارو، هڙڪڻ، هڙڪو ڌار چوان،
 گهور، گهمرو، چُر، چارو، چڪڙ، چڻي ڌار چوان،
 رَند، روڪ، رند، رڙيون، ريهات رسي ڌار چوان،
 لطف ڪجان تون "لعلڻ" تي، صاحب رب ستار چوان.

(2) چيل لعلڻ خان لغاري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 84.

(3)

مولي خلقيا مُلڪ ۾، مرون ڪئين مانگر
 شينهن، شننگور، گورپٽ، گيندا، گورخس
 گدڙ، گريه، پولڙا، بگهڙ ۽ باندر
 بيچو، پولو، پچتي، سيڙهه، سهي سانبر
 الو عزم، ممڙو، ڪارو ۽ ڪيهه
 هاني، پيلاهي، هلو، رپ، چراخ، خچر
 گول، گدا، گدن، گهٽو ۽ گنيس
 روجهه، روباهه، رچڙو، ليهو ۽ لومت
 ڦاڙهه، ڦيڪاري، چلو، تازي، تليهن
 هرڻ، چيٽو هوڏ مان ٿا هڻن چال چيس
 ماريو، چيريو، چچريو، چڪيو، ڪن چهر
 وچون، ڄميوتا ويڙهه ڪن لنگور ۽ لومت
 لوڪڙ هليو لوڏ مان، ٿو ڪاهه ڪري ڪاوڙ
 ڪري اوناڙون ازگر، ڪتو وڏي ڪوڏ مان.

مسخري

1. مسخري (مسخري جا قسم): پوڳا، چرچو، ڪل، نقل، سانگ.

معذور

1. معذور (معذورن جا قسم): اندو، منڊو، ٽنڊو، لولمو، لنگڙو، محتاج،

ڪاڻو، گونگو، ٻوڙو، ٻڏي، پنگلو.

2. معذور جو: عذر، ڳوڙهو، لوڪ، روڻ، اولايو، سوال.

3. معذور جي: صدا، زاري، گهر حاجت، جذائي، هيٺائي.

معشوق

1. معشوق جا: ماڻا، ڇاڳ، سُهمن، ناز نخر، اشارا، غمز، صاروفا، نياپا،
 پاڪر، سينگار، سلام، سنيها، آر، انگل.

2. معشوق جو: ماڻو، رسامو، سرچڻ، پڙچڻ، راز، ڇاڳ، ناز، نخر، مَرڪڻ.

مشڪڻ، حسن، ڪلڻ، قاصد، رقيب، پيغام، سنيهو، پيار، قرب، هارسينگار، تيل ڦليل، جوپن، نينهن، سون، فراق، وڇوڙو، من، گهونگهٽ، گهنڊ، شرمائڻ، موهڻ، نياپو، جفا، ستم، چنڻ، ڳنڍڻ، لوڏڻ، ڌڪڻ، ديدار.

3. معشوق جون: ادائون، وصفون، رمزون، رهاڻيون، اُميدون، ڪچهريون، چڙون، چڙون، نقلون، اهلون، آڪڙون، ڍايون، قريداريون، نظرون.

4. معشوق جي: رَمز، ادا، سونهن، ڏوتي، مرحبا، جيءُ، رس رهاڻ، ساروڻي، جهوري، آس، اُميد، اُداسائي، البيلائي، وهي، مجلس، دل، جان، وفا، بيوفائي، گهور، گڏجاڻي، ملاقات، لڪ چپ، نظر، ديد، گهنڊي، چڙ، بيرخي، بيپرواهي، مهر.

مقام

1. مقام جو: مجاور، لوڙهو، قبو، پٿر، ڍڀ، لوڙهه، پاسو، اُگرو، وڻ، ڪنڊو.
2. مقام جي: قبو، مٽي، تربت، چوڪنڊي، راوتي، ڀر، حد، پاڪائي.

مڪڻ

1. مڪڻ جا قسم: ماهو، ڳاڻو، ڀاڪرو، اڇو، ڳاڙهو، پٿرو، ڪوئرو.
2. مڪڻ جو: ڇاڻو، پنوڙو، ٿيرو، تازو، پاروڻو، رجاڻو، ڦٽو، ڏڪو، رڍو، ساڙهو، لوڻو، سڀر، اگهه.
3. مڪڻ جي: ڏهاڙي، ڌري، مڪي، تور، ڦٽي.

ملڪ

1. ملڪ (ملڪن جا نالا): عربستان، افغانستان، سلون، ڪوهستان، لاڙ، وچولي سرو، سنڌ، ايران، ڪيچ، ڪڇ، روه، مھراڻي، ملير، ڪاٺڻ، ويڙهه، سدا، ڍٽ، اُڀو، ونگو، مڪران، ڪشمير، پنجاب، پاڳٽاڙي، بنگال، هاڙهو، لس.

مُندَ

1. مُند (مُندن جا نالا): بهار، سر، خزان، سيارو، اونهارو، آرھڙ.
2. مند جي: برسات، گرمي، پڇاڙي، بيماري، ڪنوڻ، وس، بهاري، لڪ.
3. مند جو: مينهن، سيءُ، تپ، بخار، ميسو، ان، جهولو، طوفان، واڌ، وسڪارو، پڪي.

منڊي

1. منڊيءَ جا قسم: کيرول، ويڙھ، ورڻو، چلو، ميناڪاري، ستبڙي، سوني، روپي، ڪوڙي، سڄي، وينڊو، چڪائين، چٽڙو.
2. منڊيءَ جو: ڳن، ننگ، هيرو، جڙاءُ، ٻُڙو، پاڻڻ، اوجھ، گهڙڻ، چڪو، موتي، پٿر.
3. منڊيءَ جي: ٽڪ، گهڙاڻي، لڪ، ويڪري، سوڙهي، نيشاني، پاتي، سوکڙي، گجھارت.

مڻيو

1. مڻيو (مڻين جا نالا): زمرد، ياقوت، ڪوهنور، هيرو، جواهر، ماڻڪ، موتي، دلپاک، پارس، مرجان، زمرد، نيلمر.
2. مڻيءَ جو: ھار، موتي، ڪنڊلو، ڪنڊو، پانگو، ونڊيو، ڀڳو، سڄو، پوڻڻ، مڻھ، چمڪو.
3. مڻيءَ جي: لڪ، ٽڪ، سري، تسبيح، قطار، پوتي، اڇائي، ڳاڙھائي، لعل.

مڻو

1. مڻي جا: پار، رانپاڙ، ڇاڻ، جمعا، ختما، مٺ مائٽ، ڪانڌي.
2. مڻي جو: ارمان، ڏک، ماتر، فڪر، ڪانڌپو، روح، منجو، دفن، ڪفن، لاشو، جنازو، ٽيجون، ٽيون، ٽيجھو، ختمو، قل، پار، ڇاڻ، ڪانڌي، ترو، غسل، ننگ، پٿر، مقام، ورڻو، ترڪو، چاليھو، ٻارھو.
3. مڻي جون: ڪيھون، رڙيون، وصيتون.
4. مڻي جي: عذرخواهي، ڪُني، نماز، فاتحہ، ڪٽ، حد، پرڇاڻي، ڇاڙ، ماني، اجرڪ، قبر، خيرات، وصيت، ملڪيت، جوڙي.

ميوو

1. ميوو (ميون جا نالا): ڏاڙھون، صوف، انار، ٻيس، سنگتڙا، بادام، نارنگيون، گذرا، انب، انگور، ڍاڪ، ڦاروا، ناسپاتيون، انجيس، ڪيلا، ڪيوڙا، ليमान، توت، ڪجيون، ڪجور، زيتون، ڄمون.

واهه عجائب باغ بنائي، آگي ڪيو اظهار ڏسو
 پورهيو منهنجو صاب وڌو، هي ڪرم ڪري ڪلتار ڏسو،
 رنگا رنگي ورڪ ورهايم، گل ڦل جا گلزار ڏسو،
 سُبُخ، سَفِيد، رَنگي، گل رنگي، موتيُو مزيدار ڏسو،
 گل عقيق، ته گل گلابي، ست گُلو سينگار ڏسو،
 گيندو، گل هزاري، سورج، شرمابوتي ڌار ڏسو،
 ناز ڪيو آنازبو، بينو چنبيلي چمڪار ڏسو،
 اَنب، انجير، ترنج، ڦاروها، ليمان، توت، ليار ڏسو،
 سهڻا صوف، ته پير به صوفي، ڏاڙهن جا ڪي ڌار ڏسو،
 سنگتڙا، نارنگيون، مالٽا، طرحين طرحين تيار ڏسو،
 ڊاڪ، ڪجيون، زيتون، پيهه، ناسپاتي نروار ڏسو،
 ڪيلي جون به قطارون قائم، چوڦلو چوڌار ڏسو،
 اَنبن جا به نمونا نالا، ڪريان شعر شمار ڏسو،
 آمي، انجير، انگور، آڪسيري، آپوسي اسرار ڏسو،
 بيد، بادام، پسانگو، پيجو، بادشاهه بند بهار ڏسو،
 طنبو، طوبي، تحفو، توشو، ٽپڪو، ٽمنهن، ٿڌار ڏسو،
 ٺپو، ٺيڪ، پتاشو، پستو، ڦاروهو ڦردار ڏسو،
 جاڙو، جهنڊو، جهٽل، جهٽ، جهوڙي جو جنسار ڏسو،
 چمون، چيريل، چپو، چندن، چنبيلي چوٽيار ڏسو،
 چُڳو، چٽ، چُڳير، چُهه گوشو، حبشي هي هڪوار ڏسو،
 خيمو، خُرمو، خاص خوراڪي، دُنبو ذات ڏليار ڏسو،
 رتن، رنگ، رَنول، رنگينو، ريسڙ پي رمدار ڏسو،

● چيل شير محمد لغاريءَ جو. شير محمد خان ولد غلام شاهه لغاري بلوچ، ڳوٺ غلام شاهه لغاري تعلقي سکر ۾ سنہ 1298ھ/ 1880ع ڌاري ڄائو. سنڌيءَ جا ڇهه درجا ۽ فارسيءَ ۾ ڪريما، پندنامہ، گلستان ۽ بوستان ڪتاب پڙهيا. ٽين. عمر جا 35 سال پڙهڻي ڳوٺ غلام شاهه ۾ رهيو. پر پوءِ هوڏي ڪري اباڻو ڳوٺ ڇڏي، ڳوٺ گل محمد لغاري تعلقي شهدادپور ۾ وڃي رهيو. جتي سنہ 1365ھ/ 1945ع ۾ وفات ڪيائين. ننڍي هوندي کان شعر شاعريءَ جو شوقين هو. سندس ڪلام قديم طرز جو آهي. وفات کان پوءِ سندس گهڻو ڪلام ضايع ٿي ويو آهي. هن بيت ۾ ميوِي کان سواءِ گلن ۽ ٻين وڻن جا نالا به آيل آهن.

زردو تي زردالو ۽ پڻ زنگي زينتدار ڏسو،
 سرد، سفيدو، سڀڪ، سنهڙو، سونهري مينگار ڏسو،
 شيدي تي شمشاد، صنوبر، انب، عُناب، انار ڏسو،
 قيصر پڻ قنڌاري ڪيلو، ڪابولي ڪسيار ڏسو،
 ڪٽوري، ڪشميري، ڪُپڙو، ڪُهنبو ڪٽهار ڏسو،
 ڪرپٽ، ڪارڪ، گنبو، گدرو، گيلي جا گلزار ڏسو،
 گوشو، گهاٽ، گنبذ، گلدستو، گاندوهي ڳردار ڏسو،
 ڳمُون، ڳنڍڻ، لڏُون، لنبو، لال پتو رنگدار ڏسو،
 مُربو مرڪز، مڪڻ، مصري، ميسو، منگهه ملار ڏسو،
 مرجان، متيرو، مَنڊو، ماڪي، مالپڙو مِچار ڏسو،
 نَرموتي، ناريل، نشابر، نڪري، سونروار ڏسو،
 ونگو، واهه، وزير ولائتي، هزارِي هر بار ڏسو،
 تيرهن سوڻ چوَنجاهه سَنڊ، ڪيم اهو سنسار ڏسو،
 لطف ”لغاري“ ساڻ ڪيا رُب هادي لک هزار ڏسو،
 سوڻ بارشڪر ڪيا ”شير محمد“ چڻي، ڪلمون ڪوڏ قرار ڏسو.

نارنانءُ (عورت، ڪامڻ)

1. نارنانءُ (عورتن جا نالا): آمي، آمنٽ، ايمڻا، آسي، اميرزادي، اُميدي،
 امينا، آسودي، آسيت، البيلي، اپوڙي، آيل، انوري، اصغري، اُتمان، بببي،
 بلقيس، بانو، بختي، ببيل، بديعل، بچان، بوبان، بچي، بوبنان، بنسان،
 بندياڻي، بيگم، ٻائي، ٻانهي، ٻانهياري، ٻوڙي، ٻاگهي، ٻڍي، ٻاڻل، ٻوڪي،
 پاندي، پاڳان، پوري، پئوندي، پاڇائي، پاڳي، پان، پراڻي، پور، پاڻو، تال،
 تڪڙي، تتي، توائي، تاري، تارو، توڏان، ٿلهي، ٿرڙي، ٿڪي، ٿاڀر، ٿاڻري،
 ٿاريلي، ٿان، ٿانوري، ٿنڊيلي، ٿڪڻ، ٿلڻ، ناڪران، پچان، پچان، پريت،
 پٺاڻي، ٻالهي، پورهيت، پدمڻي، پاڳاري، پٺي، پريما، پرچندي، پري، پياري،
 پاران، پوڙهي، پانڌياڻي، جندو، جعدو، جوائي، جاڙي، جيٺان، جيئندي، جنت،
 جادل، جيئري، جمڪي، جيوڻي، جيبل، جيبي، جڙي، جنون، جاڙيتي، جني،
 جيئڻ، جيڏي، جيڏل، ڄامان، ڇينل، ڇيئي، ڇيٺياڻي، جهوني، چري، ڇاڳان،
 چٽري، چوڙيلي، چڱي، چاڱل، چٽان، چوري، چٽي، حليمان، حاجاڻي،

حاجران، حور، حرمت، حسنا، حوا، حُمران، حڪيمان، حنيفان، حسن بيگم، حُمي حياتان، حاڪمي، خيرِي، خوشحالي، خديجۃ، دادلي، دائي، دريا خاتون، دانهياڻي، دُوري، ڏوڪري، ڏسڻي، ڏهيلي، ڏاهي، ڏيپلان، ڏاڻو، ڏچاڻي، ڏنل، ڌارين، ڍولي، ڍاڻي، راڄي، رحمت، رقيه، رئيسياڻي، رُسڻي، رامِي، راستي، رحيماء، روچي، رفعت، زليخان، زينت، زيبو، زيندو، زرينا، زينل، سورث، سڄڻ، سيتان، سيل، سمل، سانوري، سونان، سگهڙ، سياڻي، سپاڳي، سبھان خاتون، سرھي، سڪينا، سوڍي، سوني، سمي، ساڻڻ، سهڻي، سسئي، ساران، سفوران، سُڪان، سڄني، سهتي، ساماڻي، سَتي، سومري، سانولي، سلڪڻي، سنگھار، سهاڳڻ، ساهيڙي، سومل، سانگياڻي، سردار، سليمَت، سنڀوڙي، سَڪي، سياڻي، سدوري، صابل، صالحان، صفران، صحت، صاحبان، صاحبزادي، طوطل، عزت، عاجزان، فاطمه، فهميده، ڦاپو، ڦاڻي، قائمان، ڪرامت، ڪاري، ڪڏبانو، ڪڏو، ڪنوار، ڪریمان، ڪامڻ، ڪنڊهاڻي، گندري، گوري، گونگي، گوهرجان، گاڏيلي، ڳوڙي، لالي، لالان، لُھاري، ليلي، لُڏڻ، لاڏلي، لاڏان، ليلان، ممل، مرادي، مڪڻا، مڪڻ، ماڳل، مھرجان، مھري، ملوڪان، محبت، موڏان، مَري، مريم، مروت، مومل، موري، موڪي، مٽي، مارڻي، ماڻيڻي، مڪلي، مالڪياڻي، مڱي، مِٺان، نينگري، نصيبان، نماڻي، نيامت، نموڻي، نوران، نِدوري، ناتر، ننڍي، نَمري، وريتي، واصل، وائدي، ويراڳڻ، وسائي، وريتي، وسندي، ولھي، واتوري، هير، هوندي، همشيراء، هيڻي، هيمن، هسندي، هيڪل.

2. عورت جا: مڪر، ڳيچ، ناز، نخرا، ساڻ سوڻ، سينگار، سهما، طعنا، رُسڻ، پار، جهيڙا، تال، ڪيٽا.

3. عورت جو: سهاڳ، ڏهاڳ، ناز، نخرو، تال، لچڪو، صھرو، ڪاٻينو، مهر، سيل، حسن، لکيو، سينگار، چوين، جلو، تجلو، مڙس، وارث، پيهڻ پچائڻ، ڪٽڻ، گهر ڪرڻ، جوڙو، پڙو، برقعو، گچ، چولو، گهگهو، ناچ.

4. عورت جون: دغاڻون، ڏڳيون، لائون، چوڻيون، مَنديون، مينديون، ساهيڙيون، سرتيون، تاڙيون، گنديون، پوتيون، چُنيون، چاتيون.

5. عورت جي: ڦڇ، سڪ، دل، پوڄا، پَٽ، بهادري.

(1)

ساراهيان سڄو ڏٺي، جو صاحب رب سبحان،
 قادر جي قدرت جي، ڪمي آهي ڪان،
 آدم جي اظهار لٿي، حڪو پي حيران،
 ڳڻي ڳڻبا ڪيترا اُنهن جا نالا ۽ نشان،
 سائڻ ستڙي، سرتان، سومري، مرادي منجهان،
 مومل، سومل، سهجان، پيرائي، پاڳان، پنان،
 ميول، ڪيول، ڪوڙي، مَنڻي وڏي مان،
 جيئري، جيئندي، جني، جيان، هير ڪري حيران،
 سون، سفوران، حوران، حوري، ڳوڙي، خاني، خان،
 خيري، جائل، جنت، جونئري، جاڳل، جاءِ مڪان،
 آسيت، ايسل، امل، نمل، پاڳي، پانا، چڱيءَ جا جولان،
 صبحان، سياڻي، سَمَل، ساران، سوڍي، سلي، بيبيل ڪرپيان،
 بيگم، پڪي، بختي، بديعل، ملڪان وڏي مان،
 پيري، پوري، پيتل، پرمي، سورث جا سامان،
 گولي، پانهي، گوري، ساري، پردل پري ڪان،
 جميعت، جاڏلو، رحمت، رحيمان، آمنت امان،
 ڪونري، ڪونرو، ڪَمَل، ليلهان، لالي پروس پشيمان،
 پت پاري سموري جعفران، ۽ جميعت جا جولان،
 زليخان، زريخان، زينب زادي، مارل سا مهمان،
 شهر، شيرين، شرمون، سمجھو، ڏس شاهل جا شان،
 انسان، منسان، ڪيان، خاتون، ستهان، سائڻ ڪان،
 حَمَل، حوڪ، حاتي، هاسوران، سوڙنگ رتان،
 چُتل، چُنَتي، ڪُنَندن، ڪرمي، ڌرمي رک ڌيان،
 دَرَه، دادلي، ڌري، ديناءِ، ليلان لامڪان،
 ريوي، راڄي، ناتر، نَازي، جانان بيگم ۽ جان،
 مَنڊي، ڪاڻي، ڪوڄهي، ڏيو، نماڻي، نذر ڪي نشان.

(1) ڇيل لعل خان لغاري جو، سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 70 ۽

ڪلڻ، ڪنڌڻ، صاف، سدوري، سهتي، رڻي ريب رڪيان،
مَري، آمون، ڏيان، ڏچاڻي، صحت، سگهڻ، سوهان،
عَمري، عالمي، عيلمان، ٻي جا ختيجان خان،
لالهر، لالان، تيجل، چينل، ڄامان، حاڪمزادي، جمنا ڪر جولان،
گولي، گندري، نوري، نماڻي، مينگهي ڪر ملار،
طوطي، امين، مڪڻ، ستوڪ، پونچ، پارسان، سليم، سنگهار،
حيمل، حنيفان، هسنت، راستي، ايمڻا ٿي اظهار،
مينهڻ، منان، موران، قسمت، ورائي، عظيمان وينجهار،
نغار، نيوڙي، ناهي، ڪوڙي، پسي ڪر پوڪار،
الهرڪي، عيد، اوڀاڻي، ٺاڙل آهي نماڻي نار،
عين الحق، عقيلان، عربي، البيلي آندل ٿي اظهار،
ارمان، اُڪي، اُمري، عملي، اتم، آسودي، عدن ٿي انڪار،
آشان، اُمت، عزت، آمنت، ارڏي، عائشه، اُمر سلمه اظهار،
بالو، مينا، بڪان، بولي، برڪت، بيبي بصري، بلقيسا باغ بهار،
بدل، بانوري، بختاور، بڪاولي، بانو، بوينا، بچي، بختار،
پنيو، بالي، بوندي، ترسان، طولان، تڳل، تصوير، تومن ڪرتوان،
سُرهي، سهاڳڻ، سنيل، سڪينا، ساران، سمي، سگهڻ، سسئي،
صحت سنيان

سانوڻ، سانولي، ستابي، سنيوڙي، صورت، صابل، سورڻ، صحتي سار،
سڪيلڏي، صالحان، سامت، سهڻي، صفائي، ساران، سدوري، ڪر سينگار،
جائڻل، جانا، جواڻي، جادو، جندو، جوري، جڳل، جمنا ڪر جنسار،
جديت، جهڙي، جمئي، جيوي، جيوڻي، جوڳڻ، جمالان ڪار،
سمجهي، سليم، سبيائي، صدو، سپاڳي، سُڪان سار،
سهتي، سليمان، سُڪي، صابن، سموري، سنوڪ، سنگهار،
ڪلي، ڪوڙي، قائمان، مَلي، مولي، مَمَل ڏس مهناز موجار،
حڪمت، حڪيمان، حريفان، حاتي، حاجاڻي، هيڪي، هسنت،
حڪومت، حميران نار،
هوندي، حيلمان، هاجل، حياتان، حرمت، حنيفان، هير، هدايتڪار،
هاجران، حسينان، هاني، حاجاڻي، حمون، هول، هنسي هار

خاتون، ختيجهان، خاتل، خيرِي، ختيجل، خوبي، خوشي ڪار
 خيران، ڪٽڻ، ڪٽوري، ديوي، دادي، دانسي ڪرديدار
 زُهران، زُليخان، زرينان، زيبَل، زبيده، زرنِي ذوقِ ڏيڪار
 روپِي، ريسوي، رامِي، روچِي، رُجڻ، رازل ڌار
 رِنْدو، راستي، راملي، راوڙِي، راحت، رضائي ڪار
 رنڻ، ريتي، رتني، راڄِي، رامڪلي، ريشمان رس نار
 شان، شيرڻي، شريف، شيرو، شمر، شمي، شمسُ النهار
 گوهر، گلابِي، گندري، گُجري، غلامِي، گلستان گلزار
 گوهرجان، گَنگي، گنجي، گونڙِي، گُلي، غريب گد گذار
 قُتل، قُتي، ڦاپو، ڦولي، فاطمه، ڪشني، ڪريمي ڪار
 قسمت، ڪملا، ڪوڙِي، ڪُنڊن، ڪنڊني، ڪونري، ڪرڪي هار
 ڪيوي، ڪرمي، ڪنولي، ڪُنڌي، قيصري، ڪالي ڪر ڌار
 ڪوڏڻ، ڪناري، ڪالڻ، ڪجلي، ڪوجهي، ڪملي، ڪامڻي ڪلتار
 لهر، لاڏڪي، لال، لطيفان، لچمي، ليلان لڳي لار
 لڪي، لالي، ليلهان، لڌي، لونچي، ڪچري، ڪسبيائي ڪار
 مَڏن، ميهراڻ، مڻڻ، موٽل، محنت، منو، ميتوڙِي، ماڻو، مبارڪ يار
 مالهي، مڻي، مَگت، موران، موڪي، منهيڻ، مينگهي ڪر ملار
 مهربي، مهنار، ملوڪان، مريم، حرمت، حاني، عدن تي اظهار
 پنيو، بينا، باني، بچائي، برکت، بڪان، بچل بار
 بوبنا باغ بهار لاهه لڪون سڀ "لعلڻ" چڻي.

لاھه لڪون تون "لعلڻ" چڻي، توکي اُمت جو آڌار چوان،
 ڏوٽي، ڏاڻو، ڌني، ڏچائي، پهاڇ، پٺائي، پارچوان،
 پُني، پارل، پيري پروس، پدمڻي پسي ڪر پوڪارچوان،
 پُلس، پريت، پارسان، پلڪي، پونچ، پُجان، پهريدارچوان،
 پُونجِي، پناهه خاتون، پريت، پتپارچوان،
 وَسو، وسائي، وَسندي، وڏل، وصيت، واچان، والهان وارچوان،
 وينگس، وزيران، نظيران، نازي، نازل اهڙي نارچوان،
 نوابي، نصيبان، ناتر، نوازي، نوران، نيامت نروارچوان

ٻُڌِي، ٻائي، ٻالڪ، ٻاتي، ٻوڙي، ٻيٽي، ٻڙڪي ٻارچوان،
 ٻاگهڻل، ٻالي، تلوڪان، تُلُسي، تريناڪ طلاق ترارچوان،
 مئي مُهاڻي، مياڻي، ڍولي، ڊاڻي، شمشاد، شمير شمارچوان،
 گُل بڪاولي، تيميه، جوئري، جوڳياڻي، حاجياڻي هارچوان،
 بدرل، بهار، بانوري، بلقيسه، رضائي، رنڻ، صفائي سنپارچوان،
 پونري، پراڻي، پائُل، پاڳان، تالسر، طلاق، تنوارچوان،
 گنگُل، گنجي، روڻجهي، راملي، رضائي، صفائي سنپارچوان،
 لطف ڪجان تون ”لعلڻ“ تي، ڪلمون ڪوڏ قرارچوان.

(2)

صفت ڪريان سببان جي، جنهن جوڙيو جڳ جبان
 رڪيائين شوق شريعت سان، ڪيائين محمد ڪي مختار
 چارئي يار رسول جا، جن سرڏنا نروار،
 تنهن کان پوءِ هن بيت جي ڪيان ٿو پچار:
 گجھارت نالو نار جو هوندو بيشمار
 مارئي ڪنهن ملائي، جا هئي مارن کان ڌار،
 دادلي پنهنجي دل ۾ ناتر هت نروار،
 جيجان جهانگين لاءِ جهنگ جهونگاري جهان
 قابو ٿي وڃي ڪوٽ ۾، هت بيڏوهي بيزار
 جبل جهاڳيا سسئي، ٿي پڇي پنهل جا پار
 زليخا يوسف لاءِ ٿي رنئي زارو زار
 ليلان خاطر لوپ جي نه چڏيو هٿان هار،
 پوءِ چنيسر به چست ڪنيو، ڪونروءِ ناهه ميار،
 مومل خاطر راڻي جي، ڪاڏو ڏاڳهه چڙهي ڏهڪار
 هير خاطر رانجهي جي ڪيا هنر هزار
 سهڻي خاطر ميهريجي وڃي ڏکڻ ڏنا ڪڙڪار
 مجنون خاطر ليلي جي ڪنيا برن جا بار،
 مرزي خاطر صاحبان جي سڀي چڏيا سينگار

⁽²⁾ ڇيل علي شير جو. هن بيت ۾ نارنانءَ کان سواءِ ’ولايت‘ ۽ ’رڃ‘ به آيل آهي. هيءَ روايت اُتر (تعلقي ميرپورمالي) مان محمد عالم ’شور‘ خانپوريءَ کان ملي.

سيفل لاءِ بديعل جي، جهليا ديون جا دهڪار،
 چڪوو خاطر چڪوي جي، جنهن سفر ڪيا هزار،
 چڪور خاطر چنڊ جي، ڪنڌ جهليو هن ڀار،
 فرهاد خاطر شيرين جي، ڪيا ڏونگر ڀر ڏار،
 تيئن مارن لاءِ مارئي، وڏا ڪيا ويچار،
 سُرَتان سُرَت رکي ڪري ڳل وهيا ڳار،
 هٿ ڪڍي منل کان، تنهن سور ڀسيا سنسار،
 عائشه مغرب وقت ڪي، ٿي سوال ڪري ڏاتار،
 هوا لڳي ٿي ملير جي، ٻي وڻي نٿي وڻڪار،
 ٿڌي هير ملير جي، ٻي گلابي گلنار،
 عمرا مان سائڻ سوڍي ناهيان، نه سورث سخندار،
 نه پارسڻ، پٺاڻي آهيان، نه ختيجان منجهه ڄمار،
 نه تاجان تاج مٿي تي، نه حڪيمان حڪمدار،
 پڄن مرادن، اُميدان من جون، صحت ڏي ستار،
 زحمت ڀلي رحمت واري، آهيان آسودي عيبدار،
 ڪڍي ڇڏ ڪوٽن مان، ڪو عمر ڪر آچار،
 خاني تنهنجي قائمان، حاصل هجي هروار،
 دنيا دولت دريا جان، شل وڌي ٿئي واپار،
 عمر! سومري نه آهيان، مان ويچارِي پهنوار،
 جيڏيون منهنجون ملير ۾، ٿيون ڦاران پائڻ ڦار،
 بيبل، جادل، فاطمه، هت رت روئن ٿيون زار،
 جي سڄي سليمي ڳالهڙي، آ ڪلڻ مون بيڪار،
 سرتيون هن سورن ۾، مان مرڪي محلان ست مٿاڻ،
 سوني سڪ سانگن جي، ڪڍي ڪيي تڪ چار،
 آهيان شرم حياءِ سان، مان بختاور ناز،
 رحيمان راضي ٿي، ڪريمان ڪردگار،
 ڪو خط اچي خيري، مان سيئي لهن سار،
 مهران ٿيون ملير تي، حاجران مڙيون هزار،
 جيڏيون سرتيون جيوڻيون، مارن ملان هيڪار،

ميهن مانڊاڻا ڪيا، ملوڪان مننار،
 وٺي بوند بر تي، ٿيڙا بر باغ بهار
 عنايتان ٿيون آگي جون، ناتر تي نروار
 عرشون ڪر شون اچڻ لڳيون، سرتيون سڀ سنسار
 مان به سڪي ٿيان سانگين سان، موڪل ڏي مختيار
 الهڏني آ توڪسي عدالت جي آڏار،
 سپاڻي ڳالهه سڃاڻي ڪري، تون عمر ڪر آچار
 تنهنجو بخت بلند آهي، سچو تون سردار
 ڇڏ ته اسلامي مذهب جي، وڃي ڪيان مان ڪار
 هت موري، سائڙي ڳاهڙو، ٿيو چهچتو چوڌار
 اتي عمر ولاتي ڪم، دل نرم ڪئي هرنار
 ملي هئي سسئيءَ کي مبارڪ لک هزار
 خوش نهالان سرتيون ٿيون، ڏسي پنهنجا پهنوار
 پڇي پيئي غمن کان، ڪئي بي غمي پوتار
 چئي آئي قيد مان، ساران ڪيائين سار
 پائن پيڻ سڪي ڪئي، ڪيائين عمر کان آر
 بيبي نه ٿي عمر جي، توڙي ڏنائين بيحد بار
 ڳوري آهيس اندر جي، سليائين سانگين کي سو وار
 سڄي راڄي ڪئي ٿي، راڻي مٿان راهدار
 ارباب بندي جي جيڪا بڻي، ڪير پوڳي پيو يار
 ڪا دل موران نه مڙي، توڙي عمر ڏنا آزار
 ٿي پياري ڪوڙي ڪينڪي، توڙي ڪيائين ڪتن جي آچار
 محلان ماڙيون ڪين وٺيس، ڪيائين عمر کان آر
 ڪالڪان ڪل عجائب، ٿي گجر گلزار
 مٺڻ منهن نه ڏوتو، آ ڪنڊل منجهه خمار
 پري پاڳي هئي مارئي، نه سڄي هئي سنگهار
 رکي رکڻي ڪيت جي، نورپري تنهن نار
 جاڳيو جوش جمالان، نيري ٿي ناڪار
 بس نه آئي بصران کي، رهيس مارن جي ته پچار

عمر چيس آزيءَ سان، آويني صاحب خاتون آچار
 ڄامل مهانگو توکي ڪري، ڪو خريد واپار
 ڇڏ ڪمڻا مٺا دوران، ڪلڻ جي ته پچار
 گلان گل گلاب جي، ڪڙا ڪيا خمار
 جواب ڏيئي چيائين عمر کي، ته سڻ تون سردار:
 نه آهيان سياڻي صفوران، پورڙي مان پوتار
 جڏهن لطيفان لطف ڪيو، ٿي عينل تي اعتبار
 شريفان اشراف عمر ٿيو، ٻئي سولي ڪئي ستار
 جيئري موٽي مارئي، اچي وسندي ڏنائين وٽڪار
 نازان ناز ڇڏي ڪري، ڪئي هيڻائي اختيار
 صاحبان سولي هئي، ڪٿي ذات ڪئي ذاتار
 ڪوڏان نڪتي ڪوٽن مان، الله ڪٿيا آزار
 پروزان سڪي سانگين لاءِ، حنيفان ڪيائين هزار
 هدايت ڪئي هادي، سڄڻ تي سردار
 الله ورائي واڳڙي، ملي مارن سان هڪوار
 اچي سامت عمر کي، مان سانگين ڪي سؤ وار
 الله جوڙي جاءِ جنت ۾، وينس ٿهر ٿي ٿڌڪار
 الله جيواڻي جڳ ۾، سهڻي سان سينگار
 الله بخشي عزت مارئي جي، موليٰ ڏئي موهار
 ڏاهي ڏک ڏسي ڪري، نصرت نفرت ڪئي نروار
 حاجن کي حاج هئي، جنهن جي اچي سڀ ڏنائين سنوار
 سهجان سوکڙيون ورتيون، جيڏين کان هت جوار
 سڪي ستابي قيد پئي، ڳري ٿي وڃي ڳار
 مليس مارن سان موٽي متاري، قيدن ۾ ڪنڊا ڪيئي ڪلنار
 ڏک ڏنائين ڏاڍا، جههڙي تههڙي سار
 زيبان زرنبي زد ڪئي، زينب زيبان
 ٿي حاجيائي جوڳيائي جهانگين لاءِ، رني زارو زار
 نمئي نمائي قيد ۾، توڙي عمر ٿيو قهار
 عزيزان وڇڙي اتفاق سان، پر سولي ڪئي ستار

رحيم ڏني هيس روح ۾، پيڪن جي ته پچار،
 ڪين ڏني هيس قوت، مردن کان موچار،
 رب العالمين راضي ٿيو، ستاري ڪئي ستار،
 راضل راڻي منجهه راضي رهي، جيڪا جوڙي رب جبار،
 ڏائي اچي مارئي، کيس غم قهار،
 ڏهاڳڻ اچي سهاڳڻ ٿي، ويس غم غبار،
 جند وڏي حياتان، تارون عمر تار،
 سونهن به هيس سواڻي، منهن ۾ موچار،
 عجمان پري آزي ڪئي، نوڙي پري هئي پيڪار،
 چڱي ساعت سومرا، ٻنڌي عمر دراز،
 سعدان پيران ڪنو ڪري، اچي واڏايون ڏنيون وار،
 خوران به حيرت ۾، هئي پرين منجهه پچار،
 هئي گهر ڏياڻي جن مارن جي، اچي بسمل ٿي بشار،
 الله ڏنس فتحان، ٿي سران سو پندار،
 جيوڻي هئي جڳ ۾، ته ڇا کيس عمر جي آزار،
 درياهن ڌڙ لائي، ٿي پاڻي جي پرڪار،
 ڪنڌ تي ڪني جا، ريج ٿيا نه هن پار،
 نوران نور نهوڙي، ڳوڙها هاري زارون زار،
 مڃيائين ڳالهه عمر جي ڪڏهن نه هڪوار،
 ڏنائين باس پيراڻي، جڏهن الله بچائي ناس،
 لکي لکان مون ڪيترا، عمر جا آزار،
 عضوي عمل آهي، بيغم روز بهار،
 ڄاڻي ڄامڻي جا ٿي اچي، اتي چمن ڏنائين چوڌار،
 امينا امينت ڪئي، موڪل ڏني مختيار،
 چڱي هلت حاڪمن جي، صاحب ٿيو سچار،
 سرتيون آڻيون پري پري کان، واڏايون ڏيڻ وار،
 ڪري ڪوهه ڪشالا، حيانا ڪيائون هزار،
 آڻيون جيڏيون ولايتن جون، ڪوڻ ڪابل ۽ قنڌار،
 ڪي هرات کان هليون، ڪي گجرات مٿان گلزار

ڪي ڊٽ کان ڍرڪي پيون، ڪي هيون بلخ بخار،
 ڪي ڪڇ ۽ پڇ کان، ڪي بيلجمن بازار،
 ڪي برما ڪي بعد ڪري، ڪي اوڙيسا اعتبار،
 ڪي برمنگهام کان گاج ڪري، ڪي ترڪي طرحدار،
 ڪي اٽلي کان آئيون، ڪي جپان مٿي جهلڪار،
 ڪي اسپين کان اچن ٿيون، ڪي امريڪن انڌار،
 ڪي هندستان کان هل ڪري، ڪي پاڪستان پچار،
 ڪي شام کان شروع ٿيون، ڪي روم مٿان رهدار،
 ڪي مشرق، ڪي مغرب کان، ڪي ليل ڪي نهار،
 ڪي مڪو پييون ملهائين، ڪي مديني مٿان ملهار،
 ڪي وندر کان ويس ڪري، ڪي ڪن تارون تار،
 ڪي جنبي ويون جيسلمير تي، ڪي مارواڙ ڏي مهار،
 ڪي بهرانچ کان بسم ٿي، ڪي انگلنڊ جي آڌار،
 ڪي گرهوڙ کان غماز ڪري، گڙن مٿي گرنا،
 ڪي گاهي آئيون ڪيچ کان، ڪي گس پچن گرنا،
 ڪن پشين کان پنڌ ڪري، ڪئي پچم کان پلڪار،
 ڪي ڪهي آئيون ڪين کان، ڪي چين مڙن چوڌار،
 ڪي رستو وٺي روس جو، ڪي استنبول تيار،
 ڪي يڪي آيون يونان کان، رنگ رنگ باغ بهار،
 ڪي نور حضرت کان، ڪي بنگالي بسيار،
 ڪي اپنگ کان آس ڪري، ڪي غزنوي گلزار،
 ڪي ملتان کان مرڪي هليون، ڪي جوڌپور جهدار،
 ڪي گنگا کان گوڙ ڪري ويجهيون ٿيون ولهار،
 ڪي سورت کان سرڪي آئيون، ڪي سينگاپور سينگار،
 ڪي ڪوهه قاف قلات کان، ڪي ڪربلا قطار،
 ڪي مصر کان مٿو ڏوڏي، ڪي بغداد مٿي بهار،
 ڪي يمن کان يڪتا ٿي، ڪي يورپ ڪن پसार،
 سڀني اچي سٿو ڪيو، ملهين ۾ مقدار،
 رڇ ڏنائون پيڪن جا، شيشا شرفگار.

گهڳهيون گلاس مٺا، ٿيلها چڪن ٻار،
 ڪوپ ساسريون نه وڻن، وڻن ڪليون ۽ سندن
 وڻيون، وڻا، ڪٽورا، ٿالهن جا ٿڌڪار
 دليون، دلا، گهڙيون، گهڙا، مٽن جا چٽڪار
 ڪُٻا، ڪوڙا، پاتيون، ڏولن جا ڏهڪار
 پاتيون، ڪُنا، ڪيترا، ٻيا دانگين جا دهڪار
 جنڊ، چڪيون، اُڪريون، مھرين جي ته مدار
 تنڙيون ۽ تڙا ڏسان، چچن جا چمڪار
 ٿوپا، ٿوپا، پڻڪيون، درين جا دیدار
 گڏون ڪنجهه تسر، وڻن جي وڻڪار
 ڀڪڻ مارنگ مارن جا، دلا ڪن ڌڌڪار
 چونريون، چٻيون، پنڊيون، ٿوپيءَ جا ٿڌڪار
 تنور جهڙا ٿورا، پيون ٻالڻيون ٻسيار
 جيئن مارئي ملي مارن سان، تيئن ميل مون کي يار
 منجهه صاحب جي سرڪار، اگهيو عرض ”علي شير“ جو.

ناٿو

1. ناٿي جا: آنا، آڌيا، رپيا، رند، ٽڪا، نوٽ.
2. ناٿي جو: آٺو، پيسو، ٽڪو، رپيو، آڌيو، آڌيلو، ريزو، ريجو، رند، مٺ، حوض، ٻڏو، چنوري، سڄو، ڪوڙو، نورو.
3. ناٿي جون: تڙيون، همياڻيون، دمڙيون، پايون، پائليون، ڪوڏيون، مھرون، گنيون، ڪڏون.
4. ناٿي جي: پاڻي، پاڻلي، ٻياني، آنڪ، مهر، گني، ٻٽڪي، چوڙڪي، ڪوڏي، تڙوڙي، ڪيڪ، ديڳ، ڳوٺري، واسڻي، زڪواة، خيرات، هنڌي، ڪٽ.

نرنانءُ (مرد)

1. نرنانءُ (مردن جا نالا): ابراهيم، اعرابي، ارمڪ، ارجڻ، اُميدعلي، آمون، آمن، امين، الله ڏنو، اولادي، آئل، الياس، الله بخش، الهداد، آڌيو، آڌت، آجو، آڏيرو، اصغر، اسماعيل، اسرافيل، اعتبار، ايسب، آسو، استاد، اسير، آغو، آگو، آجو، از، آبو، آبابڪر، ابن، ابراهيم، آبرجهل، آبريو، ايليس، انب، اُبتو.

حَسَن، حامد، خاوند، ڏنو، خلیفو، خادم، خدا بخش، خانو، خمیسو، خاکو، خوشحال، خواجہ خضر، خان محمد، خُویو، خوچند، خُدو، خیرو، خالق، خلیل، دادو، دائر، دولہ، دریاخان، دستگیر، دودو، دیوان، دلیر، دائود، دوست، دلبر، دوسو، داہود، داناء، دوس محمد، داد، درگاہی، داس، دلوراء، ڌوئرو، ڌمالي، ڌرمون، ڌنو، ڌڻي بخش، ڌرمڊاس، ڌيئو، ڌيال، ڌيسرام، ڌنو، ڌاهر، ڌاتار ڌنو، ڌيئلڊاس، ڌنو، ڌيو، ڌهيسر، ڌهراج، ڌونگر، ڌاهو، ڌاتو، ڊينگو، ڊولڻ، ڊوليو، ڊول. ڏاڪر، ڏکريو، ريو، رحيمڏنو، رحمان، رمضان، رجب، رئيس، ريڏنو، رحيم، رامو، رتو، ريڏو، راوڻ، راضي، راڻو، رستم، رکيو، راڪو، رمون، راڇو، رام، راجا، رسول، روشن، رانجهو، راوڻ، رهندو، راءِ، راڻوڙ، راوت، رشيد، رفيق، راشد، روڇو، رکیل، رسيو، رضا، روپچند، روپ بسنت، زوراو، زوار، زمان، زاهد، سامي، سيجو، سڪيو، سانوڻ، ساماڻو، سنگهار، سفر، سومر، سانگي، سعيد، سڄڻ، سڄار، سڄو، سورهي، ساھو، سلطان، ستابو، سپتيو، سالڪ، سومرو، سمن، ساڏو، ساھڙ، سوڍو، سورج، سليمان، سردار، سهراب، سرھو، سالار، ستار، سوچر، سڪڻو، سپاڳو، سڪڻو، سڪندر، سرفراز، سيفل، سڪيلڏو، سيتل، سباجھو، سونهارو، سلام، سومار، سھندو، سونو، سلامت، سانول، سائينداد، سڄو، سلو، سنپالو، سکرڪيو، ساڄن، سوڌو، سبھان، سپاڳو، سخي، سرور، سنھون، ستو، سوائي، شمس، شهباز، شاھ، شيرو، شفيق، شاھن، شاھوڪار، شامون، شيام، شمعون، شان، شفو، شھداد، شادي، شھمير، شرفو، شھزادو، شاڪر، شوڪت، شداد، شرف الدين، شاھ پنڄو، شمر، صادق، صالح، صحبت، صديق، صغير، صاحب، صلاح، صابو، صوف، صابر، صمد، صويو، ضامن، ضمير، طالب، طاھر، طيب، طوطومل، طفيل، ظاھر شاھ، ظھور، ظفر، ظهير، عباس، عاشق، عيسن، عارب، عارو، عمران، عرض محمد، عارف، عثمان، عرس، عمر، عظيم، عامل، عالم، علاوالدين، علیم، علي، عيسو، عاقل، عبدالله، عيسيٰ، عابد، عزيز، عنایت، عزرائيل، غفور، غازي، غلام، غريب، فائق، فقير، فهميدو، فناڻي، فيضو، فقير محمد، فتح، فريد، فخر، ڦوڳ، ڦل، ڦوٽو، ڦيرو، قادري بخش، قربان، قائم، قنبر، قدوس، قطب، قلندر، قابل، قبول، قيصر، قادو، قاسم، قيس، قادن، قمر، کارو، کامل، ڪمون، ڪاڻپو، ڪرڙ، ڪمال، ڪانڊيرو، ڪوڏو، ڪيسرو، ڪرم، ڪريم

بخش، ڪيوڪ، ڪڪو، ڪرمون، ڪلو، ڪندو، ڪرارو، ڪوڙو، ڪشنو، ڪرمڻ، ڪوڏڻ، ڪبير، ڪمون، ڪندو، ڪپڙ، ڪلندو، ڪيمون، ڪيمچند، ګودڙ، ګاڱو، ګوپال، ګيان، ګلڻ، ګهرام، ګانڌي، ګنپت، ګامون، ګلاب، ګولو، ګلو، ګاجي، ګاهي، ګل، ګوهر، ګاهو، ګهڻو، ګاڙهو، ګهڻو، ګهريو، ګهنشام، ګهلو، ګهنور، ګلو، ګهري، ګلو، ګطيف، ګطف، ګل، ګلار، ګلڻ، ګلڻ، ګلوڌي، ګلمان، ګکانو، ګيمون، ګڏو، ګڪي، ګوڪچند، ګجپت، ګونگ، ګڪڻ، ګهڻو، ګحمد، ګمصطفي، ګمالڪ، ګمنان، ګمون، ګمهار، ګگڻ، ګمنگهڻ، ګمنو، ګمولا بخش، ګمستان، ګملنگ، ګمراد، ګمارو، ګمريد، ګمتر، ګماڪوڙو، ګمتر، ګمسافر، ګموسو، ګمولو، ګمستانو، ګمانجهي، ګمصري، ګمجنون، ګمنصور، ګمعذور، ګمڪڻ، ګمعشوق، ګميرڻ، ګمورڙو، ګمحرر، ګمرتضي، ګمتر، ګموتي، ګمومن، ګميرل، ګمون، ګموڻ، ګماهر، ګملوڪ، ګمدد، ګميرو، ګموڻو، ګميو، ګماڻڪ، ګمسو، ګمحب، ګمينهون، ګمبارڪ، ګموهن، ګمحبوب، ګمڪائيل، ګمقيم، ګموسي، ګمحببت، ګمگيو، ګمنگهو، ګموچارو، ګمتارو، ګموريو، ګمحسن، ګمحمود، ګمينهن، ګمساو، ګمهراڻ، ګممن، ګمالهو، ګماڪن، ګميندرو، ګمنظور، ګمنار، ګنورو، ګنظر، ګنائو، ګنورنبي، ګنهال، ګنڊر، ګنماڻو، ګنصيبو، ګنامور، ګنواب، ګنانگو، ګنوري، ګنصرالله، ګنندو، ګنارو، ګنظير، ګنانڪ، ګنگر، ګنجف، ګنورنگ، ګنياز، ګنمرو، ګنصير، ګنڪو، ګنيڻو، ګنالي، ګچڱو، ګنيڪ، ګمحمد، ګندلال، ګنيڪو، ګنيامون، ګواحد بخش، ګوريام، ګويرو، ګڪيو، ګڪرماجيت، ګمساو، ګواحدو، ګوسنت، ګوزير، ګورند، ګوگڻ، ګواسو، ګوشنو، ګويتل، ګوسريو، ګريل، ګواڏو، ګورو، ګويرسي، ګوقار، ګولي، ګوارث، ګوتهيون، ګوڪو، ګوساڻ، ګهمايون، ګهوت، ګهيبت، ګهوتو، ګهوندو، ګهمير، ګهاڪارو، ګهنومان، ګهيمون، ګهوتچند، ګهرو، ګهارون، ګهابيل، ګهاشم، ګهيمن، ګهزاري، ګهنبل، ګهوشو، ګيارو، ګيعقوب، ګيونس، ګيوسف، ګياسين، ګيزيد، ګيامين، ګيحيي.

1. مرد جا: لوڏا مان، ڪارناما، ڪر، سچڻ، دشمن، وڙهڻ، ويري، پورهيا، وعدا، ٻول، مقابلو.

2. مرد جو: لٽڪو، ڪڙڪو، ڌڙڪو، عقل، محابو، لحاظ، پٽڪو، زور، شهپر، اخلاق، ڌيان، ٿڌو، مان شان.

3. مرد جون: ڦلڪون، مهلون، رهاڻيون، سخاوتون.

4. مرد جي: مهل، محبت، مڙسي، هيبت، ياري، ڪچهري، ماني، اوطاق، ڪماڻي.

ساراهيان سچو ڏڻي، جو پاڪ ڏڻي پرور،
 آدم بندا بي بقا تون طالب توبه ڪر
 خالق، مالڪ، مُرسل، موليٰ، حامي پيو حيدر،
 حُسن، حُسين، حبيب، حاڪم، عالم آجو ڪر
 احمد، محمد، علي آيو، تون شافي شفا ڪر
 رحمن، رحيم، رازق، راضي، تون قادر ڪرم ڪر
 رب، رسول، رانجهن، ريڏو راجا، رانول ٿر
 سردار، سونهارو، سهڻو، سارو، نبي بخش، نظري
 سرور، سخي، ثابت، سويو، صاحب پاڻ ستر،
 پاڪ ڏڻي پرور، پُئڻجان ٻول ”پروچ“ جا.

ساراهيان سچو ڏڻي، خدا خاص آهي اڪبر
 ايسر، الهداد، عادل، عيسن، آيو، آمون، ايتوڙو آڏن
 الهرکيو، اوڻي، انب، انيراء، آڏيسي، اُداسي، عطر، اجمل ۽ اصغر
 عشاق، آري، عاشق، عدلو، عباس، علي، اڪبر
 ارباب، عارف، عيسو، الاهي، عاصر، اسماعيل، آڏوتي، عمر
 افروز، آڏن آويس، علڻ، آڏو ٿيو آنور
 اوڏن، اوڏپ، آڏيو، آڏت، ابراهيم، اميدو، آچر
 عزرائيل، اميدن پريو، آسن، ابليس، عرس، اوڏن
 ابوبڪر، اسرافيل، ادريس، عالي، عارب، الله ڏنو، عثمان، آچر
 آلو، آبي، عابد، اڪو، آندل، عاقل، امين، عيدو، گهر
 عبدالرؤف، آمرن، اسد، عامل، ايوب، آڏيرو، عاصي ٿر
 امين، آگين، آفتاب، اگرو، اڪرم، ابڙو، اشرف، الياس پڻ
 عزت، آچر، سليم، عمرو، عزرائيل، اڱاريو، اول سو اوڏن
 الله بخش، اڪاسيو، اعتبار، عزيز، اسحاق، علو، سو گهر
 عظيم، آلو، عيدو، عاصي، افلاطون، اگو، اويس، قرني، ابو،
 عزرائيل، آڏن
 پاڪ ڏڻي پرور، ڏڄان پاند پناهه جو.

بلال، بادشاه، بلند، بانگو، بادل، برکت، بشير، بولا ڪر بهار،
 بابو، بهارو، بخش، بلوچي، بختو، بيڪس، بخاري، يار،
 بنگل، بهاول، بازبهادر، برجو، بابل، باقريار،
 بيڪس، بهرام، بکو، برادي، بلندو، بالو، بالمر، بيوس، بار،
 بچو، بردو، بادو، بنو، بودا، برده، بالاچ، بلو، بردار،
 بيگو، بگو، پڻيو، بجر، بصر، باريچو، بشو، بهار،
 بهرام، بري، بهريس، بلو، برفت، بيدل، منجهه بازار،
 بهادر، برهمڻ، پوپو، امسر، مڪي، رام، رحمعلي، يار،
 بدر، بکر، باري لاهڻين، بار، لاه، لڪون، سپ، "لعلڻ" جون.

بخش، بخاري، بلوچ، بختو، بلند، بيگ، بحر،
 پُني، پونرو، پاڻو، پڪڻا، پلو، پروسو ڪر،
 بخت نصر، باري، بردو، بهار، بروءِ، بدر،
 تَنو، تماچي، تارو، طيب، طوطو، تولو، پيو، طاهر،
 تان، توڪلي، تاجو، طارق، تمبي، تسبو، تونگر،
 تابوت، تلسي، ترسي، توڏو، تيرت، تقي، تجلو، پيو، تمس،
 تلسي، تبرين، تان، توڪلي، تاجو، طارق، توبه ڪر،
 تمبي، تسينو، تبرين، تورپيو، طعنو، ٽنڪو، ٿاڻو، ٽسمر.

ساراهيان، سچو، ڌڻي، جوپاڪ، ڌڻي، پرو،
 سبب، ثابت، صفر، صالح، سورهم، ساڻو، ٿيو، سڪندر،
 سيو، صادق، ثعلب، سعدو، سامن، صحت، سامري، سپر،
 ساڏو، صاحب، سلام، صابو، سافو، صابر، پيو، سوم،
 سرهو، سنگت، سنگهار، شرخي، ساجن، سوڍو، سام، سفر،
 سانگي، سڪو، سيرو، ساڻي، سهڻو، ٿمود، سنج،
 سانوڻ، صوڻو، سلطان، سبباني، سونو، سڪايل، ستر،
 ساڏو، سيفل، ستار، سپاڳو، سهجو، سنڀو، سجاو، سامت، ڌن،
 سليمان، ساماڻو، سعدل، سهليو، سالار، سڪارو، تر،
 سيتل، سڪو، سمن، سهڻو، سُرڪي، سدرو، سرو،

ساهڻ سڳو سالك، سندن صويدار سونهارا وڻ،
 سهراب، سوالي، صادق، سڪو، سورج، سچ اُڀر،
 صديق، سيپاڻو، صلاح، سُرخي، سهاڳ، صيوڻو،
 سَپَڙ، سخي، صوف، سناسي، سامي، سڪايل ساڻ،
 ساقِي، سارنگ، سونو، سڳو، سڳورو، صابن وڻ،
 سومرو، سوائي، صالح، سالو، ساند، سنديلو، سکر،
 صدر، صابڙو، سپاهي، ستابو، صاحب سوجهرو ڪر،
 سَچُڻو، سعيدو، سڌو، صغير، سو صوفي سير سکر،
 پاڪ ڌڻي پورو، لاهه لڪون تون "لعلڻ" چڻي.

ساراهيان سچو ڌڻي، جو رازق ٿيو رهبر،
 جيئرو، جيئندو، جوسب، جاڙو، جاني پيو جعفر،
 جبل، جڙيو، جاهد، جمعون، جوڳي، جبير جهنور،
 جنگو، جلال، جاڳڻ، جتيم، جندو، جيتو سو جابر،
 جيوت، جيو، جوان، جادو، جوڌو، جرار، جانو، جاڳ،
 جندو، جالوط، جُبير، جابر، جيسن، جهانگير، جوهر،
 جلو، جمال، جڳت، جڳو، جاجڪ، جوتو، جناح جاتر،
 جت، جُنيد، جابو، جيهو، جانب، جري جَشَنڪر،
 جمجما، جوکيو، جليل، جارج، جادين، جاتي، جوڙو ٿر،
 جالوط، جوهر، جانڻ، جُتو، جويو، جاڙو سو جعفر،
 جاڳڻ، جونگو، جابو، جندو، جبرائيل، جُنيد، جوهر،
 جمشيد، جبار، جليل، جڙيو، جُننگ، جيلاڻي، جبر،
 پاڪ ڌڻي پورو، ڏي تون پاند پناهه جو.

حاکم، هيسب، هيبت، هرداس، هيمن، هاشم، حاجي،
 حاصل، هاسو، هادي ڪر،
 حاڪو، حمل، هوتو، حارث، حبيب، هرمل، هنسراج، هاڙهي وڻ،
 هاروت، حسو، هريل، هرپو، حاتم، حوران، حضوري ڪر،
 هُود، هَنود، هير، هَنومان، هَنڊل، هوش تون هاشم ڪر.

گُلڻ، غازي، گامون، گوهر، گنگو، گوگو پيو گهنور،
 گنبو، گرداري، غفور، گاهي، گولو، گر، گوسائين، گوند،
 گل، گلاب، گيندو، گدو، گجر، گاب، گوڙو، گيان، گبس،
 گنو، گيهي، گيلو، گجڻ، گهرام، گدائي، گلشن، گدو، گر،
 گاجي، گلو، غريب، گاروڙي، غلام، گلشير، سوگوهر،
 گاڱن، گندرو، گاجڻ، گوپال، گنو، گرنو، گوبند، گر،
 گلزار، گاهي، گنج بخش، گولاڙو، گجڻو، گلناز، گورنر،
 پاڪ ڌڻي، پروڻ، ڏي تون پانڊ پناهه جو.

لعل، ليکو، لشڪري، لهري، لالڻ خان، لوڌي ڇڏ لهر،
 لونگ، لطيفي، لکو، ليکو، لاکو، لڌڙو، لوڪس لڻ،
 لقمان، لڪياري، لڌو، ليلو، لهڻو، لائق لطف ڪر،
 لڪمير، لڪانو، لڪي، لنگهو، ليمون، لويي لڙاڏن،
 لاڙي، لات، منات، لائبر، لڪياري، لڪڪر،
 لال شهباز، لقمان، لڌو، لاڏو، لوڌڪ لوڌ نه ڪر،
 لطيف، لهري، لغڙي، لڌڙ، لڌڙڪي، ملان مڻ،
 لڇمڻ، لڌو، ليلو، لاڏڪو، پيو لهڙائي لوهر،
 حڪيم، حڪومت، حڪمت، هوندو، هامان، هريهر،
 هارون، هرچي، هاروت، حريف، حسيب، حميد حياتي ڪر،
 حاسد، هيمن، هوتي، هالا هتي هوڏ نه ڪر،
 هسو، حاجي، هاسو، هنبل، حفيظ، همت، ڪيئي جا حڻ،
 هاشم، ڪاڪو، حاتم، حارث، هدايت هاشمي ڪر،
 هرداس، حمالي، حافظ، هيرو، هوت، هنومان حشر،
 پاڪ ڌڻي، پروڻ، ڏي تون پانڊ پناهه جو.

ڪپڙ، خميسو، ڪيو، خانو، خوشي، خليل، خاوند ڪر،
 ڪڻو، ڪڻڻ، ڪيڙو، خاڪو، ڪلڻ، خيرو، خاطي، خوبو گهر،
 خدو، خانڻ، ڪُسر، خوبو، ڪيمو، خداداد پيو خض،
 ڪيت، ڪهڙو، خاشو، خالق، خاڪي، خدو ڪيت ڪر.

خورشيد، خليفو، خليل، خادم، كمون، كٿوريو، ڪاپڻ،
 دُورو، دولت، دولهه، دستگي، دوسو دايو، ٿيو دلبر،
 دريا خان، دَرُو، دائريو، دودو، دوست، دائم دولهه، دن،
 درگاهي، دقيانوس، دليل، دالو، دُلو، دنيا ري داور،
 دينو، دادلو، درس، دريانو، ديدار، دوراني، داتا، دن،
 دلير، دائود، دلبر، دڪوراءِ، دلاوڻ، دلو، دارا، درڪ، سڌن،
 ظهور، ظالم، زندگي، زمان شاه، ذڪر، ذوق، ذوالقرنين، ظاهر،
 زريخت، زوالي، ظاهر، زُبي، ضعيف، ذڪر، زبرزاري، ڪر،
 پاڪ ڌڻي، پروڻ، ڏي، تون پاند پناهه جو.

راڻا، رقيب، راضي، رانول، روزي ڏي رهبر،
 رتو، راوي، راهب، ريلو، ريتو، راوت، رنجيت، راءِ ڪنگهه،
 رام، رينو، رزاق، رازق، راکاس، آدمخور، آپر،
 رمضان، روڄو، رمزو، ريجهو، رانجهو، راڌو، ريووٽر،
 رانجهن، رُونجهو، رئيس، رامون، رهندو، راجو گهه،
 روحل، رندو، راهو، روپو، راضي، رسول ڪر،
 رُڪڻ، رشيد، روشن، راحت، ريلو، راءِ ڏياچ، رب رحيم، ڪيا رنگ، اپر،
 رفاق، رستم، رفيق، رِيالي، رتنو، راجڙ ٿر،
 شراف، شيرخان، شاهو، شمس الدين، شهپال، شهيد، شڪر،
 شونقو، شاهن، شمس، شهبازي، شهڪ، شڪور، شمس،
 شنيو، شهداد، شهيد، شملو، شير، شرم، شيطاني، شر،
 شمعون، شيخ، شراف، شيروان، شربت، شڪاري، شڪر،
 شهپال، شرابي، شيش، شنگور، شادي، شافي، شفا ڪر،
 شڪر، شڪير، شيخ، شندو، شادمان، شفيع، شتابي، ڪر،
 شهلي، شوم، شاهنشاھ، شهمير، شهداد، شبير، شام، شهه،
 شڪر شاهي، شيراز، شڪور، شبيگي، شتروان ۽ شمس،
 شاهن، شهڪ، شربت، شمس، تبريز ۽ شڪر،
 پاڪ ڌڻي، پروڻ، ڏي، تون پاند پناهه جو.

فيروز، فنائي، فولاد، فضل، فتح، فاروق، فقير فدائي ڪر،
فاضل، فارس، فرید، فوجو، فرعون، قادر ڪر مهڻ،
قطب، قهار، ڪامل، ڪانيو، ڪنڊو، قرار ڪمر،
قائم، ڪوڙو، ڪيهر، ڪلو، ڪالو، ڪيو قارون ڪفن،
ڪمال، ڪبو، ڪوڏو، قابل، ڪمن، ڪارو، ڪيسو ۽ ڪهن
ڪان بجان، ڪڪو، قاضي، ڪرمون، قاسم پيو قيصر،
ڪريم بخش، قادو، قنڌاري، قيدو، قربان علي، ڪونڌر،
ڪريال، ڪوهيارو، ڪيچي، ڪرم، ڪوٽو، قيمت گهر،
ڪونڊو، قبول، ڪاتب، ڪسب، ڪُباد، ڪلاچي ڪمڀر،
ڪلنار، ڪسيرو، ڪمن، ڪلندر، ڪاپڙي، ڪرم ڪر،
قابيل، ڪُنڊو، ڪوڙو، قادرو، ڪرڙ، قيدو ڪر،
قليچ، قلبي، ڪشنو، ڪاتيار، ڪنعان، قريشي، ڪسمڀ،
پاک ڏڏي، پروڙ، ڏي تون پانڊ پناهه جو.

مرچو، ميرو، منگهن، مطلب، موٽو، مرزو، محبت ڪر ملار،
ميهار، ماڏو، مستي، مڪو، ماکوڙو، ميلهو، منڻار،
مسو، منگر، ماهي، ملڪ، مسافر، مڱيو ٿيو مدار،
مئون، مينهل، مگر، منگهر، مينگهو، ملعون، موهن مار،
محرم، مدد، مدن، ماکو، مانجهي، موسو، محسن يار،
مبارڪ، موتي، مدڪر، مهرو، مالهي، مَهڙ پيار،
مَتو، متارو، ملڻ، مَتو، مَتل، ميوو، موڏي ٿي نه مدار،
مارو، منگل، ملڪ، ميلڪ، محبوب، مٽر، ماکي يار،
ماڻو، مُراد، ملاح، موندل، مُولجي، منسو، موالِي ڌار،
مسڪين، مدني، منگتو، مُولو، منظور، مجاور يار،
ممتاز، مقيم، مائڊو، مجنون، مخدوم، مناسب ڪار،
مينهون، ميندرو، ماکي، ميران، منشي، ميرل پيار،
ماڻڪ، مَچندو، محمود، محراب، مَنو، محب، مَڊار،
مڪي، موڪي، ملاح، ماکو، مظهر، محرم، منڻار،
ماويو، منصري، ملوڪ، مصر، مڱيو ماهيءَ جو موچار.

میرحسن، مائیٹو، مقصود، ملاکو، مسو، مومن پار،
 مکٹ، مور، موسی، مہادیو، محراب، منو، مولجي مار،
 محسن، مانجھي، مگٹو، معافي، میراڻي مهندار،
 مارو، موتي، مکتل، منگل، مالک آ مهندار،
 مجنون، معروف، مورڙو، متارو، منکر منشي مار،
 میرخان، ملوئدي، مويي، يحيي، ذکريا پار،
 مرحب، موڙي، ماکن، ماچي، ماسلو، مظهر، میران، مزار،
 مائیٹو، مانگر، محتاج، مهاولي، مريد، متارو، ملا،
 صاحب رب ستار، پڌجان پول، ”پروچ“ چئي.

نوح، نظارو، نصوحو، نرمل، نوري، نظر ساڻ نهار،
 نیپو، نٿو، نائون، ندو، نظام، نورالدین نماڻو پار،
 ندو، نهرو، ناڻو، نومڙيو، نیامون، نادر ٿيو، نروار،
 نورنگ، نانگو، نارو، نظیر، نیپو، ناڻن، نوک، نوراني کار،
 نصیر، نازو، نواز، نارو، ناظر، نوتو، پیوننگر، نوکریاں،
 ناظر، نیائو، نیکو، نَبو، نصیبو، نوح، نبی، نروار،
 نواب، نورو، نکیر، نیٹو، ننگ، نادر، نڪوڏاں،
 ناکس، نمر، نماڻو، نمر، نوناري، نوک، نصر بخت نهار،
 نوشیروان، نور، ناڻو کار، پڌجان پول، ”پروچ“ چئي.

وکر، وڏل، ويڻو، وسایو، وشیلو، وینجھار،
 وارث، والي، ولڻ، والیو، ویرو، ورو، وکر، واڏو، وار،
 وریام، واڻو، ولیو، واصل، وینگس، ولیداد، وسڻ، یار،
 ورنو، واپاري، وسیلو، وڻیو، ورنڊ، واحد سو وینجھار،
 وگر، وکیو، ویڙهو، ورتو، بیریل، بنگو، وزیر وار،
 ویرڻ، ورڻو، وسندو، واسطو، وڏیا، کروچاڻ،
 وَاَلُو، وچائت، ولیداد، وھریو، وسیلو، ولھار،
 وکیل، واندو، وریند، وسیو، لوڻیو وینجھار،
 یارو، یاقی، یعقوب، یوسف، یامین، یزیدن یار،

ٻيڙ ٻيلو ٻانهون، ٻاجهي، ٻاجھ ڪر ٻاٻيل ٻاڪار
 ٻروچ، ٻيڙو، ٻاراڇ، ٻاڇو، ٻڏو، ٻالو، ٻالڪ ٻار
 ڳورو، ڳهڻو، ڳهلو، ٻاراڇ، ٻاڇو، ٻاجهي، ٻاٻيهو ٻار
 ڀاڳو، ڀيرو، ڀٽ، ڀرڪيو، ڀونر، ڀٽائي، ڀرمون ڀار
 ڀنگر، ڀونگر، ڀرمون، ڀيرو، ڀنڀو ڀاڪار
 ڀلو، ڀارو، ڀائي خان، ڀولرو، ڀروسو، ڀڙ ڀٽار
 ڀان، ڀلارو، ڀاڳيو، ڀوڙ، ڀليو، ڀارس ڀار
 ڀورو، ڀڳت، ڀڳوان، ڀلينو، ڀاڳو، ڀرو ڇڏ ڀلڪار
 ڀدمون، ڀارو، ڀيرو، ڀناه، ڀريتم، ڀيسو ڪر ڀوڪار
 ڀنگر، ڀرسو، ڀيسو، ڀانڌي، ڀڙڌن، ڀنجو، ڀريو، ڀار
 ڀروس، ڀجيل، ڀهلوان، ڀيارو، ڀمن، ڀريل، ڀاهڻ، ڀار
 ڀروڪ، ڀنهنون، ڀڪلي، ڀليو، ڀڙورو، ڀر، ڀاڳارو ڀار
 ڀرتو، ڀارڪو، ڀڌرو، ڀارس، شاه ڀنجو به شمان
 ڀورن راءِ، ڀٺاڻ، ڀياسِي، ڀسند، ڀهلاج، ڀيرون، ڀرڪار
 ڀونجی ڀارس، ڀيرون، ڀانهو، ڀوهو ڀڪوڙو ڀار
 ڀوپٽ، ڀتاشو، ڀنگريو، ڀٽولي، ڀوري، ڀرور ڀار اڪار
 صاحب رب ستار، ڀڄڻجان ڀول ”ڀروچ“ چئي.

ڏٺو، ڏيو، ڏاندو، ڏاڙهون، ڏانور، ڏاتسو، ڏتل ڏار
 ڏوهن، ڏڏو، ڏانور، ڏم، ڏاسن، ڏوڏو، ڏاندو ڏار
 ڏمڻ، ڏاڙهون، ڏيال، ڏهراج، ڏونگر، ڏيو، ڏتل هار
 ڏوٽي، ڏيرو، ڏيئو، ڏيو، ڏياڇ، ڏامون سر ڏاتار
 ڏاڪو، ڏارو، ڏيڪو، ڏالھو، ڏنڊڻ، ڏلر، ڏوڀڻ، ڏهل ڏار
 ڏونڌر، ڏڪيو، ڏاپرو، ڏنڀيڻ، ڏگاهو ڪار
 ڏورن، ڏهليو، ڏوڏو، ڏهڻو، ڏچلو، ڏاڳيو، ڏنڊڻ هار
 ڏام، ڏاريڪو، ڏت، ڏموٽي، ڏاجي، ڏنڀي ڏمان
 ڏوٽ، ڏنگو، ڏيلو، ڏندن، ڏنو، ڏاڪي، ڏوهڙ ڏار
 ڏڳيل، ڏڻو، ڏاچڪ، ڏوچڪ، ڏيڻ، ڏاڪن، ڏوڪيدان
 ڏاڪ، ڏاري، ڏينڇل، ڏانڊو، ڏوڌري، ڏيل ڏوڏار

چاڪر چنڊو، چينئو چاري، چانگو ڊولڻ، ڊلويڊاڻ
 ڏسئو ڌرمئون، ڌيرڻ، ڌوپي، ڌمالي، ڌڱاڻو ڌڪار،
 ڇاڱو، ڇتن، ڇٽو، ڇٽو، چلگري، چورو، چڪن هار،
 گمٽ، گهلئو، گهريو، گهريو، گهاتو، گهوٽاڻو، گهلياڻ،
 فيض، فٺائي، فاروق، فضيلو، فرهاد، فقيروءَ فڪار،
 قري، قوڳ، قُليپوٽو، قُتن، قُرسو، چنيسر، چوڌار،
 صاحب رُب ستار، لاهي لُڪون، سڀ "لعلڻ" چڻي.

ننڊ

1. ننڊ جو: خواب، سجاڳ، آرام، سهڻو آڻو، گهوگهرو پاسو، سڀني مٺي،
 چرڪ، ڪانهيلو، اڇڻ، ڦٽڻ، جهوٽو.
2. ننڊ جي: پنڪي، گهر آئي، ڪاڻي، اڪپوري، سجاڳي، اوجھراڻي، اوپاسي.

واچو (واچت)

1. واچو (واچي جا نالا): دهل، شرناءِ، قرناءِ، ڌڪڙ، ڪنجري، يڪتارو، ڪماچ،
 سرنڊو، سارنگي، ستار، طنبور، بگل، بين، مٽو، پڪواز، هارمونو، ڊولڪ،
 ڊيپڪي، ڊلو، بئڊ، جهانجهر، توتارو، مَرلي، نڙ ڪاڻي، بانسري، نغارو،
 پاوا، گهڙو، گهاگهر، ڪڙتالون، ٽليون، چيرون، گنهگهريا، مغرمان.
2. واچي جا: ڏونڪا، ڏانڊيا، واچت.
3. واچي جو: ڏونڪو، تار، رس، گُرسر، پڙهو، ڏانڊيو، ڌڪ، ٽڪو،
 پهلئو، نَو، مڙهيو، ڦاٽو، لاٽو، چاڙهيو، اٽو.
4. واچي جون: ڏيلون، تانون، چوٽون، وچتون.
5. واچي جي: دَمَ، ڏيل، تان، مَرڪ، لئي، ڪٽت، ڇڏڻي، چوٽ.

واڻيو

1. واڻيو (واڻين جا نالا): پائي، وڻجارو، مهتر، وڇاٽ، هندو، دڪاندار،
 سيٺ، مودي.
2. واڻئي جو: وکر، هٿ، دڪان، ڏيڻ وٺڻ، رام.
3. واڻئي جي: وهي، بندي، هٽي، ڪپت سڀت.

واه

1. واه (واهڻ جا نالا): نصير، سرفراز، گهلو، ساڱو، ڳهياڙ، کيسانو، ڪلري، پونڌڙا، مولچند، الله ڪئي، ڳاهورو، گوني.
2. واه جا: ڪپ، ترا، بند، گهيڙ، ڀڏا، ڪپ، پاسا، گز، وهڪرا.
3. واه جو: سنڌو، ڳنديو، ڪپ، رستو، ترو، ڀڏو، ڌڙو، لت، ريت، ڪڏو، گهيڙ، پاڻي، پاسو، وهڪرو، لاهو، چاڙهه، هرلو، منهن، چاڻو، لهڻ، ڦٽو، فصل، روڻ.
4. واه جون: ڪاٿيون، ماپون، سيرون، لاهيون، چاڙهيون، پوکون، پنيون، موڪون، آباديون، چرخيون، ٻوڏون، اٿلون، ڪڏون، چوليون، لهرون، سوڪون، ڪرون، ڀلا ڀلايون.
5. واه جي: پوڄڙي، ڪاٿي، ماپ، پوک، سُدسماءُ، چاڙهي، ليتڻ، ڳپ، مٽي، ڪڏ، ڀڳ، ڀيٽ، اڻڪپري، ڊيگهه، اونھائي، ڪنڌي، ڪنڌي، ونجهي، بندي.
6. واه جو بيت

ساراهيان سڀڄو ڏٺي، پاڪ ڏٺي ڀرور،
مڪي سنڌي ملڪ جي، ٻڌجانءِ خان خيسر
مرون انهيءَ ماڳ تي، ڪندا هئا هل ڇس
ڳهڙ انهيءَ ٻرن ۾، ڪيو وتنڊا هئا ولسر
مرندا هئا ماڻهوءَ جي ماهه لئي، ور وڙي هڻندا هئا ورس
قادر جي قدرت جي، ڪنهن ڪي ناهي خبر
پاڻ لکيو ٿو پوريون ڪري، صاحب رب سڌر
لکئي منجهان هڪ لک نٿو لاهي، تل تنهن مان تر
جنهن اُتران ٿي واهڙ آندو، ’نارو‘ سوئي نڪر
جنهن مان ڪئين واهه وهي ويا، نالي نيشانين
جاني وهي ٿو ’جمڙائو‘، جنهن بستياري ويا
'اڪرو' وهي ٿي 'آڌڪ' واهه، ڪڙڪا ڪن ڪپس
'سائو' ۽ 'سنهڙو' وهيا، ڏيو پٽن پاسي ڀر
واڪا ڪيو 'واڍڪي' وهي، 'ڳهياڙي' برابر

* ڇيل عرس جمالي جو، هن بيت ۾ پڪين ۽ گاهن جا نالا به آيل آهن.

'چترڙي' ۽ 'چنڊڻ' وهيون ٿي، وٽ هنيو سي ور،
 بيشڪ وهيو ٿي 'بان'، موڙهي انهيءَ موهر،
 جنهن پاڻي کڻي پٽن تي، جام وهاييا جر.
 ڪميون، ڪچون، لٽڙا، واڳون، سيڙهيون، سيسر،
 پلهڙيون، پوڙيون، واسينگن ويڙهيون، پيا سوين منجهه سر،
 مچي انهي موهر ۾، ٻي حال هلي ٿي جر،
 گندڻ، گوجون، پلا، پوپريون، يا چيلرين جا چچر،
 چارو، چرڪا، مارڪ، مڪر، پيا رڙا گهمن ٿا ريتن تي،
 سنڀا سينگارين جا سر
 ڏاهي مچي ڏهرن ۾، پيا ڏنپيرا ۽ ڏيڏر،
 ٿيلھ جنهن جون ٿيلھيون، موراڪيون موهر،
 سوين آهن سهڻيون، پيا گانگت سي گوهر.
 چوڦيلي چوڌاري، ٻي پڪين جي پوڪر،
 بدڪون بيحد بيشمار، پئڻون ڪن پچر،
 چيهون، چٽوڙا، ڪيترا، ٻيون ٽوليون ڊگوشن جون ڪرڪيو
 کونجون کڻن ڪر
 ٻڳها، ٻوڙيون ٻيٽن تي، ڪيو وٽن وٽ،
 ڪڪڙيون، ڪانڌيلا ڪيترا، پيا آڙين جا اڙگر،
 سوين سانهيون، نيلون نهايون، ڍڪڻيون، ڊيلون، پوڪارن پنهنجي ڀر،
 منگھ، ملنگ، مٿاه، پيا گهگهه پڪي گوهر،
 نازڪ نيرڳيون، ٻيون هنجهرون ساڻ هنر،
 رانديون رتنبسا، دولاري مٿي در،
 پيا به ڍنڍ جا پڪي آهن ڪيترا، تن کي ڪانهي خان خبر.
 هاڻي سڪ جا پڪي ٿو ڳڻيان، سي دانھ ٻڌ دلبر،
 هزارين آهن هنجهه، پيا گهرڙ پڪي گوهر،
 پوڙيون، ٻٻر ٻيلائين ۾، پيا روڏا سي رهبر،
 ٽوھا، ٽوپا، ٽالپون، پيا بربلين جا وٽر،
 ڪُرا، زرا، ٻُرا، پلڪ پڪي سي پهر،
 ڪٻريون، ڪڇيون، ڪُرتون، ڪارڙا، ڪوهيس، ڪاٺوڙا،
 پيا پوٽر يا پيٽي ڀر

گجھون، گيرا، گگا، گاڙهه گلا، پيا پرين سي پارهر،
توريون، تلوريون، تاڙا، طالب سي تتر،
وهيا واريون، جهرڪيون جهاريون، تتيهر ٿاريون، ٻيون قوسيون
منجهه فڪر

ميٽا، مور، ملايون، پيا لکين لغڙ ۽ بديهل باز بحر
سرڻيون، سانباها، سوراخ، هيڙها ساڻ هنر،
چيهه، چمڙا، چوڪا چڪور، پيا چاڀاڪا منجهه چپر،
هڪڙا چڪرا چڙين جا، پيا بهڳڻ پاتيهر،
چنڊ چڪور، کوٺليون، باشا برابر
طوطا، چتون، ٻيون مينائون انهيءَ موهر،
سُڪ جا پڪي ڪيترا، ٻي ڪانهي خان خبر،
هاڻي ڍنڍ جا گاهه ٿو ڳڻيان، سي دانھ سڻ دلبر،
وطن ۾ وسون ٿي، گاهن جا گودر،
پنن، پاپڙو، پپڻ، ناڙو، ٻي آهي چپر
چلڻ، چيهو، چانهڪو، ڪارا ڪانهن، پيا سهڻا ساوا سر،
بُڪن، بيڪهه ٻيٽن تي، ٻن هنيا پڪتر،
ڪيهه، ڪلورو، ڪڪڙو، ٻي ساوڙي منجهه سڏن،
ٻرڻ، ٻرڙو، سارنگ سهڻو، ٻيو مونو منجهه موهر،
ٿور هنيا آهن ٿوپ، ٻي گاڙهه گني جهلي آڳر،
نيرڳ، ننڍا ڪيترا، ماڇاوا انهيءَ موهر،
ڍنڍ جا گاهه ڪيترا، جن جي آخاوند خاص خبر،
هاڻ سُڪ جا گاهه ٿو ڳڻيان، تن جي ٻڌ خان خبر،
مالڪ ڪڙي مينهن وسايا، ٻن پاسي ڀر
ڦٽا ڍڀ، ڊامڻ، ڊاسوڙين ۾، ڪري ڪارا ڪونڌ ڪڪر،
ڀرڻ، پڇڻي، مَرَت، مانڌاڻو، مارڪ، مريڙو ٻي لوڻڪ ۽ لڻ،
ڪِهه، ڪمو، ڳمر، ڳنڍير، سَتي سِير ڪري پئي آهي، ڪوري
پن جهلي پاندر،
ڏُڪڻي ڌنارڪٿوري، ڏاجورو، لکين آهي لَنب، ڏنوهين سان ڏڏر،
ڪٽڻ، ڪوٽڪ، ڪوهيارو، ڪانگڙو، جهنجهڻ جال جوهر،

ٻوھ، ٻوڙو، بڪرو ٻلائين ۾، واهو سو ويراڳي ويتس
 ڪيپھ، ڪٽوري، ڪوڙ، منڊيري انھيءَ موھس
 ڪاٿونبا، نانگلي ۽ ڪوڙڙ موري ھنيا سي واچوڻي وڻ
 اڃا به سُڪ جا گاهه آهن ڪيترا، اٿم ڪانه خبر.
 سانگي وينا آهن سانگ ٿي، ڏيئي پٽن پاسي ۾
 سانگين ڪڙي سھڻا اڏيا، گھوڙن پنھنجا گھس
 مارن ڪڙي مَنَھن اڏيا، چانيسا سي چيس
 هڪڙي هوءَ جي هڪار، ٻي ڪرڪين جي ڪيڪس
 هڪڙا چرڻا هئا چيرن، ٻيا سرلا وڃن سانين
 مچي مال متارا ٿيا، ڦرھا ٿيا سي ڦس
 پٽاريون اڇن ٿيون پاڻي تي، ڪنڊيون ڪنيون ڪر
 تن ڪي پيڇڙ ڏھن پيئڻون، ٻه گھمرا پيھس
 رکيو ساڙها سينڌن تي، هلن ڪونجيليون ڪنيو ڪر
 جن ڪي پيڙا ٻانهيون ٻانهن ۾، ٻولا ۽ بينسس
 سڌيون آهن سھڻيون، سڌا سندن سس
 هلن ڪلن ٿلن ملن، ويچارين ڪن ولس
 سڪيون گھمن ساڙيھ ۾، ساري سڀ عمر
 آڙي ٻڌج ”عزس“ جي، پاڪ ڌڻي ڀرو
 جو ڪيون اٿم ڪيتريون، ڪچايون ڪهچس
 معاف ڪجانءِ مون ڪي، توبھ تنھنجي دڻ
 ”جمالي“ آهيان ذات جو، گھوڙيءَ واريءَ تي، مڪيءَ ۾ گھس
 اها ٿئي خان خبر، مڪي سنڌي ملڪ جي.

واءَ

1. واءَ: گرم، سرد، طوفان، ٿڌو، ڪوسو، اُتر، ڏکڻ، پورب، تڪو ڍرو.
2. واءَ جو: سڻاڻو، واچوڙو، اڏايو، پوريو، چُريو، ڏوڙيو، سٽڪو، ڪڙڪو، سيءُ، جهولو، لڳو، ڪليو، بنديو، منگهه، جهول، اُٻو، ڪُرو.
3. واءَ جي: سڻائي، هير، ٿڌڪار، واچ، جهڪ، لُڪ، جهڙپ، سردِي، گرمِي، ڪنڊ، گھٽ.

وڪر

1. وڪر (وڪرن جا نالا): شراب، ڪمرڪس، ڪار، ڪنڙو، پاھ، مس، ڪوپرو، سرمو، صابڻ، مائڻ، ڪٽيلو، تماڪ، ساڻ، ڏاڻا، ھرتال، چوتال، سنڪيو، ڪيس، ڪنبيرو، ڄاڻ، ڪڻ، سٽي، منديري، آڏيري، ڳڙ، سرھاڻ، سوپاري، ڪٿوري، سانوڙي، ڪنڊڙي، چيڙي.
2. وڪر جا: ڪسيرا، ٿڳا، ٿڳا، باردانا، ڍڳا، پُڙيڪا، دُڪا، آنا، پات، پونيا، ڏنا، ورتا، اگھ پاڙ، ٿيلھا، پورا، پوڄھا.
3. وڪر جو: وڪرو، سودو، واپار، ھوڪو، سِر، پاڻ، مڻ، پوڻيو، چيتو، پات، ڍڳو، ڪارو، ٿالھ، توريو، دُڪو، تولو، ٻڌو، چُڙيو، ريزڪي، وڻج، وھائيو، دٻو، دوڪان، ھٿ.
4. وڪر جون: دمڙيون، ڳوٺيون، تورُون، تَوَڙيون، ڪوڏيون، چيپون، دٻيون.
5. وڪر جي: گھوڙو، ڏيتي، ليتي، اوڙ پاڙو، روڪڙ، رھت، رڪت، تور ٽڪ، ٽڪري، ڪوٽ، ماڻي، ٽپري، اٽل، رُونگ، ھارو، پُڙي، پَنڊي، پُوري، ھڪ ھٽي، ڪَس، اُپت.
6. وڪر جا بيت*

(1)

ساراهيان سچو ڏٺي، جو صاحب رب ستار چوان،
 آھوپيس آنورا، اُنڪچور انڇيون، آرا، آرچوان،
 آلوپخارا، اندر جو السِي، آفيم، آچار چوان،
 آھس آڳوڻو، آڪوٽ، انڇيس اُنار چوان،
 ايريال، اچڙو، انگور، اڪلوئي، ايريو، آرينا، آرچوان،
 اسپنگر، اولاسار، امل، بڪڙو، بيضو، بارچوان،
 برف، بصر، بادام، بڪر، بھمڻ، بوتل، بيھي ڌار چوان،
 بسڪوٽ، بھ، بنفشو، طالب، توشو، تارچوان،
 تالمڪاڙو، تَس، توتيو، تيل، تماڪ، تاڪيو، تندتارچوان،
 تپاشين، تلونگڙي، تخمر حيات، تخمر ربحاڻ، ترڪاري، توارچوان،
 صوف، سھنو، سُر، سُرھو، سنگجراج، سنا، سپ سارچوان،
 سُرخي، سوپاري، سنڪيو، ساڻ، سون سڳا، سٽ ڌارچوان،

(1) چيل لعل خان لغاريءَ جو. سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشي، ص 84.

صحتڪندرو ساڪڙ صندل، سنڌاڻو آچار چوان،
 سَتي، سَبي، سمنڊ ڦيڻ، سالارو، صابڻ، ڪُل سنڀار چوان،
 سينڌو، سونچر، سيڙهي، سورجاڻ، سينڌر يار سنگهار چوان،
 سنڍ، سڳداسي، سَٺ، سفيدو، هَرمرو، هَربو، هوشيار چوان،
 هيڀ، هيراکس، هرتال، هريڙ، حلو، هَگ، سندا انبار چوان،
 جاڻ، جليبي، جِرڦُل، جِرو، جُلاب، جوهڙ، جوکار چوان،
 جعفر، جيسو، دال، دارُون، رڱ، رَتي، ريوڙي رسيار چوان،
 رَچ، ريوڻد، زنگي، زهر، زنگال، زَري، ڪنڊ، ڪار چوان،
 ڪارڪ، خوشبوءِ، ڪنڌڙي، ڪوپرو، خَسخاس، خُمار چوان،
 ڪيرو، ڪتوري، ڪهنڙو، ڪاڇو، ڪوٺ، ڪسي، چوڙسي چوڌار چوان،
 چڻا، چوبچيني، چانور، چونرا، چاڪليٽ، چندن چوڌار چوان،
 چورو، چاڻو، چاس، چيرولي، چَرس، چيمڪ چوڌار چوان،
 چيراتي، چڪو، چَٽي، ٽڪ، ٿڦڻو، انڇيون، عاقل، قهرو ڪار چوان،
 عطر، اَبَرَق، شنگرف، شربت، شاهترو، شراب شمار چوان،
 ڪَهو، ڪيوڙو، ڪڱو، ڪنڙو، قيطُون، ڪتيلو ڪار چوان،
 ڪتل، ڪيس، ڪوڪڙ، ڪيسو، ڪوهر، ڪبابچيني ڪل يار چوان،
 ڪوڏيون، ڪچريون، ڪوپرو، ڪنيرو سار چوان،
 ڪيڪ، ڪمند، ڪانڦل، ڪاغذ، ڪريلو، ڪمال، ڪاسني ڪار چوان،
 قلميشورو، قلعي، ڪشميرو، ڪمرڪس، ڪورڙ ڪار چوان،
 ڪوڪين، ڪرمچي، ڪيس، ڪنگڙي، ڪانگڙو، قند ڪلار چوان،
 ليلاهڙ، لونگ، لوڻ، لڏون، لهو، لاک، ليوار چوان،
 ماڪي، مُساڳ، مصري، مينڊي، موري، ميت، مَرچون مار چوان،
 مُشڪ، موصلي، مهميرو، مرجان، مليرو، مَصالحو مننار چوان،
 مَس، موڻ، مُگ، مَٺر، معجون، مَڪو، مَسي، ميٿي مار چوان،
 مَٽيڪٽ، ميسو، مانهن، ماچيس، مَهري، مَڪي، مُنڊيري ڌار چوان،
 مڪڻي، مانڌاڻي، مڪري، موتي، ماڻڪ، موتي مڻيادار چوان،
 مُستي، مِٺائي، نيزا، ناپو، نَقُل، نمڪ، نازبونار چوان،
 نرگس، نموري، ناريل، نوشادر، نيلوفر، نبات، نارنگي نارچوان،
 نڪچڪڙي، نرڳندو، نانختائي، ناس، نظارو، نروار چوان،

واوڙنگ، واوڪ، ورق، وارنش، وڌف، واڱڻ وارچوان،
 بيهون، پڪوڙو، پيري، پايڙ، پَنِير، پتاشو پارچوان،
 پيتو، پائو، پَٽ، پنو، پلاهيڙي، پِٽو، پُڪي پارچوان،
 پورو، پهڙا، پيڙو، پِج، پيرچو، پڙسو، پهڪارچوان،
 لائي، لوڻڪ، پارو، پشرو، ڦٽڪي، ڦڪي، ياقوتي، يارچوان،
 ڦريون، ڦوٽو، ڦوٽو، ڦل، ڦارو، گل گلابي، گلزارچوان،
 گوڙو، گدرو، گوبي، گازبان، گجر، گدامري، گلزارچوان،
 گلڦند، گوري، گجي، گندرف، گيهڙ، گيهي، گگر، گارچوان،
 گندڪ، گوماندرو، گيدوڙو، گانجو، گهٽيت، گهوٽو، گهارچوان،
 گڙ، گاني، گنديو، زنگال، زوفي، زري، شاهترو، شمارچوان،
 ٽڦو، ٽڪي، چوهارو، چيري، ڦيڻ، ڦڪي، عشبو، آرچوان،
 پڳڙا، پيالوڙو، پنگ، پُرت، پتر، پچُٽي، پلڪارچوان،
 پنگرو، پتو، پٽيرون، پستو، پُست، پريو، پن پارچوان،
 سيماب، ثعلب، سونف، سنيالو، ستاوڙ، سرمون، ڌارچوان،
 سهاڳو، سنگتڙو، سنڪيو، ساپا، ستگلو، سهنوارچوان،
 خطمي، خبازي، چٽڪ، چنبيلي، ڌوپ، ايلچي، ڌارچوان،
 ريونڊچيني، ربسوس، رتنجوت، رسڪپور، اظهارچوان،
 زهر، ڪچلو، زُمرُ، زهر، مورو، تُرنج، تماڪي، تارچوان،
 زنگالا، زُرنِي، زُري، زهر، زعفران، زُفا، زنبق، زنگارچوان،
 سون، سهاڳو، سونف، سرهو، سيمابي، سهنوارچوان،
 لطف ڪجان، تون "لعلڻ" تي، صاحب رب ستارچوان.

(2)

ڪڪا! وڃي ڪوڏ مان، وٺي اچ وڪر
 ڪنڊ، گڙ، نبات، مصري، پتاشا، جوهر
 ڪتل، ڪشمش، ڪارڪون، چونرا، مڱ، مٿر
 ڪجور، پڳڙا، ريوڙيون، ماڪي ۽ گيهڙ
 مريچ، مصالحو، مريون، دالچيني، جافر
 ڪڙڪ، ڪٽيلو، ڪنڙو، اچڙو، اسپنگر.

⁽²⁾ ڇيل اميدعلي لغاري جو. سوانح عمري لاءِ ڏسو حاشيه، ص 143.

لونگ، جيرو ۽ وڏف، سونف، صنوبر،
 هيڊ، هريٽ، ڪار، گُلي، ساڻي توم، بص،
 واوڙنگ، تنپ ٿوڻيون، سوپاريون، سننڌر،
 يونان، پرسان، گاوزبان، جرقل، نوشادر،
 پان، پنيڻ، ميٺ، تيل، ڪٿوري خوشتر،
 لوڊ، رسوڪ، چسوڙ، ميندي، دال، گُگر،
 گيهه، ڪاڇا، ڪوپرو، ڍاڪ، چڻا، چانور،
 گدنا، گلنند، گدامري، ميڻ، مڇڻ، مر،
 بسڪوٽ، ڏاڙهون، سَنّا، ڪاٺڻل ۽ ڪيسر،
 اٽنگڙي، ثعلب، موڙي، تالبخانو، تر،
 صندل، ساڳ، مصطڪي، لوبان، لونڊر،
 هرٿال، هيراکس، هرمڙو، اولاسار، عطر،
 هگ، هرڀو، گوگڙو، نيسزا، نيلوفر،
 تلسي، بادام، پستا، جاڻ، توتيو، تر،
 گدرف، جيرو، چاچرو، املداس، عنبر،
 آيا سڀ وڪر، هيچ منجهاران هٿ جا.

پراڃان وڪر هٿ جو، وسري ويمر واپار،
 تماڪ، باڪس، پيڙيون، پوري ناس بهار،
 سرهاڻ، سهاڳو، سُنڊ، پَريو، شنگرف شاندار،
 قوٽا، قودنو، سُنٽ، پشم، ليسوڙا، ليار،
 ايريو، عناب، السبي، زرشڪ، زنگار،
 ڏوپ، زراوند، پان پاڻ، سنيالو سينگار،
 ڳوٺ، مَهر، ڪاسني، بنفشو بَسِيان،
 مُستي، شراب، شورو، ڪَن، جَو ۽ انار،
 ڪوٽر، ڏوڏي، صابڻ، سُنٽي، باجهري، جوار،
 سرمون، سوڻيرو، ڪجل، جيڙي، جدوار،
 چٽڪ، چرياتو، ترنج، گل سهاڳ، سَمَڪلفار،
 زهر ڪچلو، ڪُچريون، ڪوڪين ۽ آچار،
 ”اميد علي“ سنيار، وڪر پنهنجي وجود ۾.

(3)

ساراهيان سچو ڏٺي، صاحب رب ستار
 منڍ مڙين جو مصطفيٰ، جو تڪ لنگهائيندو تار
 ڏاتار تنهنجي ڏيهه ۾، ڪامل چڱي ڪار
 سانگان سپڪوئي سڪيو، گهوٽ! گهرئين ئي گهار
 نظر ڪري نهار، بيهي منجهس بازار
 ته ڳڻ ڳانا، ڳيهون، مڪڻ، ميو، ميه، مصري، جهجهي جال جوان
 چوئرو چٽو، چيٽو، چيٽو، چيٽو، مڱ موچاري ڪار
 ڪوڪڙ، ڪنگڙي، ڪاڻڪي، مٺي مانهن ملهار
 جو، جيرو جاڻ، نر، نير، پٺي ناپو، نانگلي، نارپهر نهار
 کونجا، ڪارڪ، کنڊ، ڪرمچي، ڪپور، ڪچري، ڪوپرو پريان جي پاڻ
 لونگ، لباتي، جعفر، جرڦل، نت نباتن نهار
 سينڌر، سرمون، صابڻ، ساڪڻ، سرهو، سُنڊ، سوپاري سار
 الوچمڙو، الوبخارا، ڪمال پٽ، توتيو، توت توت تنوار
 چوئو، چندن، چاشني، چنبيلي، فرق ڦليلين نهار
 ريجو، ريوڙي، رسوڪ، روپاهه روڳا ڪريو ڪمائي ڪار
 ٽسڻج، بهيڙا، آنورا، هريڙ، ميت موچاري ڪار
 عاقر قرحو، ليماڻ، انب، ايلاجي، مرموچاري ڌار
 مهلو، ميٽي، مڇڻ، ميندي، سوٽا، پالڪ، چوڪو سڀ سنيار
 پپر، پيرون، ڦوڏنو، ڦڪي، ڏاڙهون چڱي ڌار
 آهو پيس اهريو امل، ايريو انجڻي، سنا، سوئف، سنيار
 سنبل، سرخو، بهمن، بڪرو، ڪتل، ڪيس نهار
 مغز، موصلِي، تهي، تالبخالو، ڦڪي، ڦوڳ ڦلهار
 ڪمرڪس، ڪوٽڪ، ڪنڙو، بادامي، پڳڙو، ڪيسو ڦل ڦرار
 مٽي ڪٽ، ڪتيلو، ڪاسني، ڪافور، پانهين پورو ڌار
 گگر، گومانڊر، هريڙ، هرپو، هرمر، ساڻس سيڻ سنيار
 اُنڪچور، ڳوٺ، گاڙڙيان، صحتڪندرو، مريو ماڳ موچار
 ڌوپ واس، لوبان، نوشادر، ڪتيلي ڪا سنيار

(3) ڇيل حاجي حاميد خاصخيلي جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه، ص 97.

ولڈانورو شاهُترو زهر مهرُو جمال گھوٹو، کرياتو منجھن خميرو خمار
 عطر، عنبر، املداس، چاٹو، يعقوتي، خاکو، تون جوهر جوڑ جنسار،
 مشڪ، مائو موتي، مرجان، تون سھسين دس سينگار،
 گدو، کلڦوڙ، کانڊ، پيو گندرف، مهمائي منهن موچار،
 چانهه، چموتي، قلمي شورو، شنگرف، باڪس باهه بسيار،
 مٺائي، مُستي، ماکي، مصري، موڪ مليدو، خوراڪ خوب خرا،
 توشو، ٽڪي، لڏون، جليبي، ريوڙي، رس بسيار،
 پڪوڙو پيچار، چاش چپن، پيڙو، بونديون باغ بهار،
 مريا، ميسو، گيهه، ڪچوريون، گانڻيا، پٿاڻا بار،
 ريال، رتنجوت، گوگرو، گاسليٽ، گلڦند، وڃي دس بيهي داڻا بازار،
 موڙ، پيڙو، ڪٽو، چانهيو، سيلي سچو سالار،
 ڍاڪ، ڍامڻ، آنورا، ڪجمل ڪوڏ ڦرار،
 گردل، کلڦوڙ، چانچرو، هرڻال حال هزار،
 مهلب، مساهڳ، چٽ، چورو، چوپچيني، چوڙ، پٽيهو، سھانجو، سارسنيار،
 ناس، نيلوفر، نارنگي، ڦيٽ، ڏونگهي، ڪڍيا ڏار،
 توم سري سائي، ڪيسر، ڦٽڪي، ٽڪي ڪاڇ سنڀار،
 هڳ، هيراکس، پُست، پواڙي، هُشبو حال هُشنيار،
 تَنجڪاني، پريم ڏنڊي، عاقل قرهو، چوڻلابي چوڏار،
 واوڙنگ، واپنبا، سورجاڻ، اُستو خدوس آتار،
 روغن تلخ، تَهي، طالبخانو، محمودو موچار،
 ڪاري جيري، گل بنفشو، ڏوڏي، ريول رس، دس عنابن آجاز،
 مستگيرومي، مٺي ڪاڻي، جئوڪار جونجهار،
 گجر، گُجارو، گوساڻو، چوڪا چنڊن هار،
 سوڍا، پڙي، ٿاڏل، ڪڪڙو، برف، نموريون نهار،
 ترسي، السِي، ڪاڇا، ليپ، لپري، دس اسپنگر جا آن،
 سوپاريون، ڍاڪ، پڳڙا، بوهي مڱ، گدامڙي گينوار،
 صندل، سفيدو، ڪيسر، مٺي ڪاڻي، مس، مِسي، چوڙ دس چوڏار،
 گلاب پاڻي، قرمچي ڪاشڪ، موڙي مزيدار،
 نبات، زعفران، بيضا، اُطريقل، تپاشير، سنا، سرنهيٽو سنڀار،

زهس زنگ، زرنِي، پيرجي ايلسي وڻج واپار
 دارونءَ پڪڙ، پاتلي شراب آهي، وزن جو ويچار
 چرس، چنڊول، آفيم، گانجو، پنگ جوڳ، نشو نام نڪار
 گج بص موري، مڇ، ڏاڏا، دالچيني، وڏف، ڦوٽا، هيڊ مصالحو مڇاڻ
 لوڻ لاهوري، منائي، پتاشو اسپنگر، سوڍا، صنڊل، ڪار
 ”حاميد“ انهيءَ احوال جو تون واري ڪر ويچار
 ته ڳڻي ڳڻندين ڪيترا، آهن لکين لک هزار
 پوءِ ڪلمون جن قرار هوندا سي ايمان سان.

ول

1. ول (ولين جا نالا): ڪانٽل پيرون، هيڙ وڻ ويڙهي، بي پاڙي، چنبلي، ناڙو، گولاڙو.
2. ول جو: وٽ، وڪڙ، تندو، رس، گل، ويڙهو، چڙهڻ، سڪڻ، تنبو، ڪڍو، پن، ميهو، پتو، ونگو، گدرو، چيٽ، ڪرڻ، ٿڌو، پاڻي، چانهون، هنداڻو.
3. ول جي: مڙلي، گراهڻي، چوٽي، تند، چانهين، توري، ميخ، تنبي، پاڙ.

ولايت

1. ولايت (ولايتن جا نالا): عربستان، آفريڪا، عراق، عرش عظيم، چين، روم، شام، ڪيچ، هرات، ارم، اورنگ آباد، مرويات، آخرون، بهشت، يونان، مصر، ڪربلا، قدوس، بيت المقدس، طوس.

وڻ

1. وڻ (وڻن جا نالا): جهيل، سڙ، آمون، آڪ، تانور، هيڙ، سرهل، سرنهه، لاڻو، ٻاوري، ڪنڊي، سوڀاري، ڪيسن، ٻاڻ، ڄمون، ڪامون، ميندي، ڪنڊو، لئو آسري لئو، رسوڪ، نيٺ، ساتار، تار، ساڏور، ڪتي، مورو، راڙهو، ڪيتڪي، توت، چار، ڪينجهو، چارو، ورهو، نرم، ڪهيرو، سڪمرد، مروڻو، ليار، بيد، ڪنوارپوٽي.
2. وڻ جا: موڙ، ڪپ، پور، گوشا، مور، ڏندڻ، ڏار، پيرون، سگر، مڇا، پاڇا، پاڇولا، پن، ڪيس، وي، تار، گوش، ڏونرا، پڪا، ڏيلها، پلڙا، چها، ڪڪڙا، دڙا، ميوا، پالا، چها.
3. وڻ جو: سڪو، موري، اُپريو، ڦٽو، لاه، پور، چوڏو، تار، آڪارو، پڪو.

کچو، کوئر، پور، مور، تر، پتو، کنڊو، گل، ڦل، بچ، ڳپ، جهونو، نار،
جوهو، جهگتو، سگر، پلڙو، ڪپو، له، وڊيو، مچو، لڪ، ڏنگو، سڌو، پن،
ميرو، ڍلياري، جاڙو، ڪپيو، سيله، پيله، چاڙهو، چهو، لڪڻ، ڏندڻ،
چابڪ، چوٽ، ڍنگهر، ٿڌو، ٻيجو، سائو، رس، گوش، اسريو، چانولو.

4. وڻ جون: چوٽيون، ڪامون، سوپاريون، پاڙون، لامون، ٿاريون، چانئون.

5. وڻ جي: لاڻي، پُسي، مڪ، سوپاري، چڙهي، ٿاري، اک، نموري، ڪڻ،
چانو، جهول، جهل، پاڙ، چانپ، ٽڪي، لام، مڪري، پاڻي، لاک، پوري،
ڪل، ٿام، ڌاري، چاڻي، هڙي، جوهي، تلهر.

6. وڻ جا بيت *

(1)

ساراهيان سچو ڌڻي، جو صاحب رب ستار چوان،
اڪروٽ، انب، انجير، املداس، اک، انار چوان،
آسري، ايريال، آلوچمڙو، آڏيري، آگر ڌار چوان،
اسڪاٽلي، انگور، اڪڙي، اڪڙ، آنورا، عشبو ڌار چوان،
بيد، بانس، بهڻ، بڪڙو، باڌام، بازي، يڙ ڌار چوان،
ٽرنج، توت، تالمڪاڙو، طوبي، تر تماشو ڌار چوان،
سهنوار، سجاتو، سورج، سنبل، سڪمرد، سنپالو ڌار چوان،
ساڳ، سوپاري، سڻي، سالارو، صوف، سرنهه ڌار چوان،
سوسن، سرهو، ساڻس، سٺانچڙو، سنگتڙو ڌار چوان،
جمال، جرڦل، جنگ جعفر، هگ، هيرڻ ڌار چوان،
ڪارڙ، ڪپڙڪٽو، ڪٽنبڙو، ڪارڪ، ڪجي، ڪاچو ڌار چوان،
خُبازي، ڪهنڙو، ڪپ، ڪسي، ڪٽڻ، ڪُليو ڌار چوان،
دُنبو درخت، ديوي، ديال، داڳيو، زيتون، زنگي اسرار چوان،
گوگڙو، گدامري، گوبي، گڏڙي، گونٽو، گلابي ڌار چوان،
ڦاڙهه، ڦارو هو، ڦوٽو، ڦودنو، ڦوڳ ڦولاريو ڌار چوان،
گرن، گولاڙو، ڪهو، ڪنڊو، ڪرڙ، ڪنڊي ڌار چوان،
ڪامون، ڪمال پٽ، ڪينڪ، ڪنولي ڌار چوان،
ڪُڙلو، ڪپو، ڪنداري، ڪشمش، ڪاٻولي ڌار چوان.

(1) ڇيل لعل خان لغاري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشي، ص 84.

لئي، لاڻو لاسڻ لَسو، ليسوڙو، لَيو، لَهو ڌار چوان،
 لونگ، ليار، لُڙ، لالي، ليمون، لوهيڙو ڌار چوان،
 كيس، ڪالر، ڪوڙو، ڪنگور، ڪنڙو، ڪيلو ڌار چوان،
 موٽ، منجهانڌڙو، مالتو، مڙي نارنگي، ناريل ڌار چوان،
 نم، نازبو، نيٽ، نشان، نرگس، ناڙو ڌار چوان،
 مشڪ، موتيو، موسمي، مانجهلي، نيزا سي نروار چوان،
 وئڻ، وڻڻائي، واڱڻ، وڻ ويڙهي، ٻائر ٻئون ڌار چوان،
 ٻُهڙ، ٻيس، ٻپر، ٻٽالو، ٻوه، ٻوپٽ، ٻاڻلي ڌار چوان،
 ٻپر، ٻان، ٻڪو، ٻراڻو، ٻيندي، ٻڳو ڌار چوان،
 پٺير، ٻال، ڪپوئي، ڪالر، ڪُنبو، ٻانڌڙ ڌار چوان،
 چار، چڱي، چمون، چڪون، چنبيلي، چندن ڌار چوان،
 چليل، چوڙ، چيو، چڪي، ٻيڻ، پوري ڌار چوان،
 ٿوهڻ، ٿلهو، ٿڙ، ٿڌو، ساڳ، سنڌو سينگار چوان،
 اڪڙ، ايريا، ڏاڙهون، ڏونگهي، سجاتو، سهنوار چوان،
 هريڻ، هڙو، ڪٽڻ، خيرو، ڪونيٽ، ڪالر، بڙ بهار چوان،
 لطف، ڪجانءِ تون ”لعلڻ“ چئي، صاحب رب ستار چوان.

(2)

تنهنجا مياو مون کي ڪين وڻن، ادا ڏي عمرا
 جيئن تو وٽ نم، ناريل، نازبو، ٻيا سهڻا صنوبر
 تيئن اسان وٽ ڪانڊيرا، ڪنڊا، ڪرڙ تين ٻيس ٻيس
 جيئن تو وٽ ڪتل، ڪارڪون، ڪشمش، ڌارچيني، جافر
 تيئن اسان وٽ سڻ، سرنهن، ساڌور ٿئي، لئي، لاڻو، ٿوهڻ
 تو وٽ چانهن، چنڻ، چوپچيني، ٻُست، انگور، اڱر
 اسان وٽ گرھو، گيڏوڙي، گوار، ٿئي آڏيري ٻيس
 تو وٽ موتيا، گل گلاب جا، ڪن چٽائي چوڌر
 اسان وٽ مڇ، ڏاڻا، واڱڻ ٿين، ڪن ڌاتورا ڌمچر
 املداس ”اميدعلي“ چوي، تو وٽ آمان ٿين ٻيس
 اسان وٽ سڪمزد، سٿانجڙو، سڻجي ساڳ ستر

(2) ڇيل اميد علي لغاري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه ص 143.

تو وٽ سورج، سُنبل سونهن، ٽين بادامين بحر
 اسان وٽ بٽ، بُوھڙ، بھڻ ٿئي، ساوا هيڙ، سر
 تو وٽ صندل، سوپاري، صوف ٽين، ليمان، لوڻڪ، لير
 اسان وٽ چار، چمون، اڪ ٽين، بُوھ، سيڻي، ٻونگر
 تو وٽ ڦريون، ڦوٽا، ڦاروا، ڍاڪ، زيتون زير
 اسان وٽ ڪامون، ڪھو، ڪونيت ٽين، ڳاڳيون ۽ ٿوھ
 تو وٽ سونف، سيتاقل، ڪاسني، آبنوس، اسپنگر
 اسان وٽ ڪاريل، ڪويت، ٽين، ساوا ونڻ سڀر
 تون وٽ پان، پاڙھون، شيشمر ٿئي، چليل، ديالي ڌر
 اسان وٽ ڪپ، ڪٻڙ ۽ مانجهلي، ٻي مينڊي ٿئي مڇر
 تو وٽ زنگي گل، زردالو، جڙقل، عنب ٽين اُڀر
 اسان وٽ رتاروڻ، ڊاماهو ٿئي، جيرو ۽ سائر
 تو وٽ ڪهي ڪانو، ڪيتڪي، جاءِ، ورھ، مورو ٻاھ
 اسان وٽ پيرون ٽين پٽن تي، آڪارا سنگر
 تو وٽ ترنج، توريز ٽين، ڪانھل، عڪس اُگر
 ڪري چاڻو ٻوھ ٻونگر، اسان وٽ اُڀي ساوڪ سالاري سنڊي.

(3)

ساراهيان سڄو ڌڻي، جو صاحب رب ستار چوان،
 اُٺار، آھليو، اُٺڙي، اُڪارو اوٽ، اولو ڌار چوان،
 اڪڙوٽ، اُنگور، اُڀو اوڌ، اُٺورا، اُگر ڌار چوان،
 بوڪڙ، بُوڪڙو بند، بارو بادام، توت، تلھڙ ڌار چوان،
 سڱري، ساڻو، ساڪڙ، سونگڙي، سوئي، صفائي ڌار چوان،
 ساڪ، سَري، ساڙ، سڪو، جوهي، جاڙا، جڙقل ڌار چوان،
 هڙهي، هريٽ، ڪٽو، ڪارڪ، ڪارڙ سا ڪٽ يار چوان،
 روڙ، رڇائي، گلڙا، گومانڊر، گز، گوز، گوشا ڌار چوان،
 ڦوٽو، ڦاروھ، ڦول، ڦريون، ڦلاريو، ڦر ڌار چوان،
 ڪوڪڙ، ڪچو، ڪپو، ڪيرايو، ڪاتر ڌار چوان،
 ڪٽل، ڪنڊي، لاڙ، لامون، ليڙون، لُگ ڌار چوان،

(3) ڇيل لعل خان لغاري جو. سوانح عمريءَ لاءِ ڏسو حاشيه ص 84.

لاڪڙ لئي، لوڻ، لڙيو، مڇ، ميندي، منڍ ڌار چوان،
 نيشان، نارنگي، ويڙهه، ولس، ويڙو ڌار چوان،
 پيلو، پڇو، پور، پاڻي، پيلهه، ٻوڪيو ڌار چوان،
 ٻُهڻ، ٻسانگ، ٻيجو، ٻوڙا، پلڙا، پاڙ ڌار چوان،
 پاڙ، پاسو، پالڻ، پور، پورو، پڪن ڌار چوان،
 ڀڳو، پور، ڀلاوڙا، پاڪر، ڀلا، ٺوڙها، ٺپ ڌار چوان،
 ٽاڪڙ، ٽاري، ٽڪيو، ٽٽو، ڍنگري ڌار چوان،
 چار، چارو، چگر، چمون، جهُمڻا، جهُوڙا، جهنگل ڌار چوان،
 موڙ، موٽ، منگهه، مورو، مڇر، ماڪي ڌار چوان،
 چوڏا، چاڻو، چڪي، چلهه، چڱا، چانولا ڌار چوان،
 گهاٽا، گهيرا، گهَمرا، گهٽيون، ٻانڌڙ، ٻيجا ڌار چوان،
 چَهه، چولو، پاڇو، پڪڙيل، پٽو، ٽنبو ٿار چوان،
 ڪَپا، ڪوٽر، ڪوڙو، ڪاڌل، چوڏي، ڏوڏي ڌار چوان،
 اوڏ، آڏيري، چرهو، چُههات، چُوهارو ڌار چوان،
 اوڻ، اولو، گوڻچ، گيڏوڙو، ڪڻ، ڪار، قطار چوان،
 ميوات، ميندي، مڪري، مهلو، چانگيو، چَمڪ ڌار چوان،
 پاڙ، پُسي، پيرون، پڪو، ڏوٽرو، ڏيلهو ڌار چوان،
 چنگا، چُسلنگي، چانگيو، چَلر، ٿارو، ٿاري، ٿار چوان،
 چوٽي، چَنبيل، ڪٽو، ڪارو، گل، گُڏي، گُزار چوان،
 لطف، ڪجانءِ تون ”لعلڻ“ چئي، صاحب رب ستار چوان.

وهانءُ

1. وهانءَ جا: گيج، گاج، گيا، گيت، گل ڦل، موڙ، ويس، وگا، رُسامان، مورا،
 ڪُهنا، ڏانڊيا، گولا، چنبا، مَنهن، مارڪا، گائڻا، ڏونڪا، ٻاجا، چمڪا،
 دهل، ڇاڇي، سانگ، چوٽس.
2. وهانءَ جو: نڪاح، شغل، گهوت، ڀت، پهت، پوڻو، سوڻ، ساڻ، مَنهن،
 چنو، اڪيو، ڳانو، سهرو، جاڳو، پلو، ڏانوَ، ريتو، اُنهيَر، ڏينهن، موڙو، ناچ،
 مارڪو، ٿانر، اُونڌر، ڏيچ، پلانڊ، رواج، سڏ، موقعو، ڇاڇي، ڪوٺو، پڙو،
 سرگس، ڦڏو، پرڇاءِ، ميڙ، ويلو، سيدو سامان.

3. وهانء جون: لائون، ٻئون، گهورون، چيرون، بينون، ڳائڻيون، نينديون، مبارڪون، واڏايون، دعوتون، گهڙيون، بجليون، ڪونون.
4. وهانء جي: آس، اميد، خوشي، ويڏي، ڪنوار چچ، ميندي، ٻنٽ، ڪوٺاري، گهور، نيندي، دعوت، ساڳهر، ڪوٺ، مبارڪ، واڏائي، گهڙي، نيڪيٽي، رسائي، وهائي، ٻُڪي، ڍڪڻي، ڏونگهي، ڪارڪ، ڪٽ، سڀچ، لونگي، اجرڪ، لانء، ماني، نُڪ، ديڳ، چر، بني.

هاري

1. هاريءَ جو: هر، هاريو، وارو، ٻنو، قرض، ليڪو، جوڙو، سانس، ڦار، ٻچ، ميڙو، چونڊو.
2. هاريءَ جي: ٻني، پوک، ڪوڏن، ڪهاڙي، هلر، جوڳو، ونگار، ڪاٽي، اڳومت، ساڻ، اوڙ، سڀچائي.

هٿ

1. هٿ جو: ڌڪو، ٺونشو، هنيو، ڏٺو، سخي، چوٽ، اشارو، ٺونگو، ڪٻو، سڄو، ميو، چنبو، چرون، ٻُڪ.
2. هٿ جي: چڪ، تري، آڱر، مُڪ، چيچ، ٻاچ، وڃين، ليڪ، لپ، چپٽي، تازي، هنئي، چپيٽ، چماٽ.

هٿيار

1. هٿيار (هٿيارن جا نالا): تير، ڪمان، گز، بندوق، تمنچو، گولي، ڪاٽي، چري، ڪهاڙو، ڪهاڙي، ترار، توب، سپر، ڍال، ڀالو، ٻڙچي، ساڌار، خنجر، ڪٽاري، ٻاٺ، ڪمند، مصري، ڪهيڙو، نيزو، لٺ، لوڙهه، لڪڻ، نيٺ، بيد، چهڪ، گرز، ڪان، بان، تير، ڪنو، شيخ، دونالي، گهوٻاٽو، بانو.
2. هٿيار جو: چيرو، مياڻ، مٺيو، ڪهڻ، هنيو، قربان، تڪو، مٺو، ڪٽيو، ڪڙڪو، مٿڪو، سر.
3. هٿيار جي: ڪوٺي، ڌار، مٺ، نوڪ، تڪي، وهي، لڳي.

هٿ

1. هٿ جو: ڏورو، وکر، در، کليو، پوريو، آسڻ، ڍڪو، دَخل، اگر، نوڪر، پائيوار، مهاڳو، مُهاڙي، گراهڪ.
2. هٿ جي: منائي، آوت، ٻُڪي، اوڏن، گراهڪي.

هڏو

1. هڏي جو: سنڌ، سنڌو، ڏند، ڍارو، چوڙو، ڀڳ، سڄو، وڌڻ.
2. هڏي جي: نري، ڪيپرائي، ڍڪڻي، پيڏي، مڪ، وه.

هرلو

1. هرلي جو: چڪر، ڦيرو، ميدان، ويساهون، ٻڌو، چڙيو، وهيو، پاندو، پاڇ، پڻ، اڀارو، لهوارو، پڙاڏو، تڏو، ٻُند، مڪڙو، مَهرُو، ارو، ڪنڌات.
2. هرلي جي: جوڳ، سرائي، نيسر، ڳاڏي، نڪ، چڪر، آڏ، ارڻي، لات، ڪاڇڻ، ڦرهي، ونگ، مالھ، ڪنگري، لوڻي، ٻُندي، لڻ.

هڪل

1. هڪل (هڪل جا لفظ): ڪر، اڙي، او، اي، ها، ها، هلا، هُون، هُون، ڪلا، ٿئي.
2. هڪل جو: سڏ، ڪڙڪو، دهمان، دڙڪو، واڪو، ڪوڪريو، آواز، هوڀو، هلاچو.
3. هڪل جي: رڙ، ڪوڪ، ڪئي، تڪي، ٻُڌي، سئي، ٿي، پري، ويجهي.

هڻڻ

1. هڻڻ جو: سعيو، ارادو، په، ڍلو، تڪڙو، موڳو، چوهو، تڪو، ڍرو، سهڻو، سئو، پير، رند.
2. هڻڻ جي: تيارِي، سَنبت، وڪ، گام، ٿور، لوڏ، ٻانھن، رمز، چال، جهڙ، ڪڙي، ڍوڙ، پيچ، فلڪ.

هندو

1. هندو: مصر، عامل، ديوان، برهمڻ، ويشنو، ٻُڌ، سڪ، واڻيو، پيل، مينگهواڙ، ڪولهي، باگڙي، ڪوچڙو، سنڀاسي، جوڳي، پنڊت، گوسائين، مرهڻو، راجپوت، مارواڙي، ماڙيچو، سوچي، موچي، ڀنگي.
2. هندوءَ جو (هندڪو): رام، ليڪو، حساب، واپار، هٿ، شوالو، ٽڪاڻو، جڻيو، گڏون، مندر، ڌرم، ڪريا ڪرم، اڪو، مارڳ، چونڪو، انگوچو، لانگوڻو، انگرڪو، پنٿ.

3. ھندوء جي (ھندڪي): وھي، بندي، ھتي، مڙھي، ڪُنيا، پوٽي، پوڄا، جاد، چوٽي، ڌوٽي، پڳڙي.

ھند

1. ھند جو: وھاڻو، ويڙھيو، وڇايو، گادي لو، ٽوال، چن ڏيو، ٿوڪيو، ميو سبيو، سيج بند.

2. ھند جي: ڪٽ، چپر ڪٽ، چادر، طول، پٿراڻي، رڪي، سوڙ، مھاري، چھر، رضائي، ڪپھ، فراسي، صفائي، اڇائي.

ڀاڱو ٻيو

سُرَن وار ڳجهارتون

هن ڀاڱي ۾ جملي ڳجهارتون جدا جدا بابن هيٺ ورڃي رهيون ويون آهن.. هر هڪ ڳجهارت ’ڏيڻي‘، ’پڇڻي‘ ۽ ’پاون‘ سميت هيٺينءَ ترتيب موجب لکي ويئي آهي: پهريائين ڳجهارت جي ’ڏيڻي‘ نروار ڪري ان ۾ ’پاوا‘ چٽا ڪيا ويا آهن، ان بعد پاوَن مان هر هڪ ’پائي‘ جي پڇڻي ۽ انهن پڇڻين مان ٺهندڙ لفظ ۽ انهن جون معنوي صورتون ڏنيون ويون آهن، ان کان پوءِ سڄي ڪيل ڳجهارت يا سڄي پڇڻي ڏني ويئي آهي.

پهرئين باب ۾ قدرت جي ساراه ۽ قدرت طرفان معجزن نبين، ولين ۽ درويشن بابت ڳجهارتون رکيون ويون آهن. اهي ڳجهارتون ’مٿين سُرَن واريون‘ يا ’حقاني‘ جي عنوان سان مشهور آهن. ٻئي باب ۾ تاريخي واقعن متعلق ڳجهارتون ڏنل آهن. ٽئين باب کان پوءِ عشقيه قصن ۽ داستانن تي ٻڌل ڳجهارتون جدا جدا بابن هيٺ ڏنيون ويون آهن. ان بعد رسالي جي سُرَن، مجاز، سورهياڻي، هدايت ۽ نصيحت واريون ڳجهارتون سلسليوار شامل ڪيون ويون آهن.

قدرت جي ساراھ

باب پھريون

’مٿين سُرَن‘ واريون يا ’حقاني‘ گجھارتون

[1]

پن نالن وچ ۾ ڪاٺ جي ٿئي ڪانه ميان.
 ۾ نالا = هڪ عرش، ٻيو فرش. ڪاٺ جي = ڇاڙهي.
 عرش فرش وچ ۾، ڇاڙهي ٿئي ڪانه ميان.

[2]

تنهنجي گهمڻي آءُ نه پڇان، جو ٿو نالو ڏين نرنانءَ کي.
 گهمڻي < گهمڻ = وڙڪڻ < وڙڪيو < وڙ + ڪيو.
 نالو = ٻيروز < روز. نرنان = خالق، خلق.
 تنهنجي وڙ ڪئي آءُ نه پڇان، جو ٿو روز ڏين خلق کي.

[3]

اها پنهنجي آهي نرنانءَ کي، جنهن مال جن ۾ ڪاڇ وڌو.
 پنهنجي = قدرت. نرنان = خاوند. مال جن =
 ٿڻ < ٿڻن. ڪاڇ = کير.
 اها قدرت آهي خاوند کي، جنهن ٿڻن ۾ کير وڌو.

نڪت

[4]

ڪاٺ شهر جو نالو ٿيو، سو جر جو ٿيوئي ڪونه.
 ڪاٺ جو = ڪتب < قطب. شهر جو =
 اوتارو < تارو. نالو = اُپريو < اُپريو. جر جو = لٿو.
 قطب تارو اُپريو، سو لٿو ٿي ڪونه.

[5]

نالو پنهنجي جاءِ، ڪاٺ راند جي تنهن کي.
 نالو = قطب. ڪاٺ جي = ڪٽ. راند جي =
 ڦيري < ڦري.
 قطب پنهنجي جاءِ، ڪٽ ڦري تنهن کي.

[6]

هڪ نرَنان نالي مٿان، مون ڪاٺيءَ جي ڦرندي ڏني،
 ٻي به نرَنان نالي مٿان، مون ڪاٺيءَ جي ڦرندي ڏني،
 تي نار نالي اڳيان، مون ڪاٺيءَ جي ڦرندي ڏني.
 نرَنان = قطب. نالو = تارو. ڪاٺيءَ جي = ڪٽ.
 نرَنان = سمنڊ. نالو = دريا خان < درياءُ.
 ڪاٺيءَ جي = پيڙي. نار = مسيت. نالو = دَرُو <
 دَرُو < در. ڪاٺيءَ جي = تسبيح.

هڪ قطب تاري مٿان مون ڪٽ ڦرندي ڏني،
 ٻي سمنڊ درياءُ مٿان مون پيڙي ڦرندي ڏني،
 تي مسيت در اڳيان مون تسبيح ڦرندي ڏني.

[7]

جيئڙ سڀ ڄمار اُن جي ڏني ڪانڪا.
 جيئڙ = پَٽُون. اُن جي = ڪَٽي.
 پَٽُون سڀ ڄمار، ڪَٽي ڏني ڪانڪا.

[8]

جيت چئي، الله! مون کي مٽيءَ جي ملاءُ.
 جيت = وڃون. مٽيءَ جي = ڪَٽي.
 وڃون چئي، الله! مون کي ڪَٽي ملاءُ.

عزائيل

[9]

نالي، نالي کي شهر نه ڪيو، تڏهن پوک جي ٿي ويو.
 نالو = عزائيل. نالو = آدم. شهر = جدو < سجدو.
 پوک جي = تَرُ < تَرجي.

عزائيل، آدم کي سجدو نه ڪيو، تڏهن تَرجي ويو.

[10]

نرَنان، پوک ڪپڙ جو ڪري، مال جو ٿي ويو.
 نرَنان = عزائيل. پوک جو = ٽڪ + ڪپڙ جو =
 بر < ٽڪر. مال جو = تَرِيو < تَرجي.
 عزائيل، ٽڪر ڪري تَرجي ويو.

[11]

مرد نالي ساز هو. ڪپڙي جو ڪيائين ته نرنان ٿي پيو.
 مرد نالي = عزتي + ساز = زيل. ڪپڙي جو =
 پر < تڪبر. نرنان = شيطان.
 عزازيل هو. تڪبر ڪيائين ته شيطان ٿي پيو.

اسرافيل

[12]

نرنان، ذات ڪنئي، پر پنهنجي ته نه.
 نرنان = اسرافيل. ذات = نفيل. پنهنجي = ڦوڪ < ڦوڪي.
 اسرافيل نفيل ڪنئي، پر ڦوڪي ته نه.

عزرائيل

[13]

ولايت-ئون آيو نالو، جنهن اچي پوک جي ڪئي.
 ولايت = عرش. نالو = عزرائيل. پوک جي = گهٽ.
 عرشون آيو عزرائيل، جنهن اچي گهٽ ڪئي.

حضرت آدم عليه السلام

[14]

نالو ۽ نارنن، پوک، ان ۽ ست جي ڪري، شهر مان ذات ٿي ويا.
 نالو = آدم. نارنن = حوا. پوک = ڪڻڪ.
 آن (جو) = داڻو. ست جي = ڪاهي < ڪاڻي.
 شهر = بهشت. ذات = لوڏي < لوڏجي.
 آدم ۽ حوا ڪڻڪ جو داڻو ڪاڻي، بهشت مان لوڏجي ويا.

[15]

نرنان، ملڪ تي علم جي ڪئي،
 نرنان، نالو ڪري حاڪم جي ڏني.
 نرنان = حضرت آدم. ملڪ = عرفات. علم جي = توبه.
 نرنان = قادر. نالو = قبول. حاڪم جي = معافي.
 حضرت آدم عرفات تي توبه ڪئي،
 قادر قبول ڪري، معافي ڏني.

[16]

نالو ۽ نرنان، شهرئون اڳي هئا.
نالو = هابيل. نرنان = قابيل. شهر = سال.
هابيل ۽ قابيل، (ڪئين) سال اڳي هئا.

حضرت نوح عليه السلام

[17]

ڪاٺ، نالي ذات جي، نرنان، جرجن مان عورت ڪئي.
ڪاٺ جي = ڪشتي. نالو = نوح. ذات = نبي.
نرنان = قادر. جرجن = لهرين. عورت = بچائي.
ڪشتي، نوح نبيءَ جي، قادر لهرين مان بچائي.

[18]

نالي هيئون ذات، نرنان قابو ڪئي.
نالو = ڦوٽو. ذات = ريڍار. نرنان = قادر.
ڦوٽي هيئون ريڍار، قادر قابو ڪئي.

هاروت ۽ ماروت

[19]

نالو ۽ نرنان، ٻئي ولايت ويا.
نالو = هاروت. نرنان = ماروت. ولايت = ڪنعان.
هاروت ۽ ماروت، ٻئي ڪنعان ويا.

[20]

نالو ۽ نرنان، ڪپڙي جي ڪيئن ذات ٿيا؟
نالو = هاروت. نرنان = ماروت. ڪپڙي جي =
اُبت < اُبتا. ذات = تنگوڙي < تنگيا ڙي.
هاروت ۽ ماروت، اُبتا ڪيئن تنگيا ڙي؟

حضرت ابراهيم عليه السلام

[21]

نرنان گهڙيو جهنگ ۾، نار کي نرنان لڳو.
نرنان = حضرت ابراهيم. جهنگ = آڙاھ. نار =
بيبي ساران. نرنان = نورنگ < نئون + رنگ.
حضرت ابراهيم گهڙيو آڙاھ ۾، بيبي ساران کي نئون رنگ لڳو.

[22]

نرنان کي پنهنجو آيو، ته اُتي نار نالي ڪر.
نرنان = خليل. پنهنجو = آواز. نار نالي = قرباني.
خليل کي آواز آيو، ته اُتي قرباني ڪر.

[23]

اي نالا! ڪر پڪي جو، نالي کي ته ذات ٿئين.
نالو = ابراهيم. پڪي جو = ڪُهڻ < ڪُه.
نالو = اسماعيل. ذات = ڪس < ڪثر.
اي ابراهيم! ڪُه اسماعيل کي ته ڪثر ٿئين.

[24]

نالي ۽ نرنان کي، نماز جيءَ ۾ اچي ڪاٺ جو ڏنائون.
نالو = ابراهيم + نرنان = خليل. نماز جي = تڪبير.
ڪاٺ جو = دُنبو (پير).

ابراهيم خليل کي تڪبير ۾ اچي دنبو ڏنائون.

حضرت يوسف عليه السلام ۽ بيبي زليخا

[25]

نالي ۽ نرنان کي، پنهنجن تڙ ۾ ڪاڇ جو ڪيو،
پوءِ وڃي شهر ۾ عيبدار ٿيو، جو نار نان مال جو ڪيو.
نالو = حضرت + نرنان = يوسف. پنهنجن = پائرن.
تڙ = ڪوه. ڪاڇ جو = وڌيو < وڌو. شهر = مصر.
عيبدار = ڪاڻو < وڪاڻو. نارنان = بيبي زليخا.
مال جو = خريدڻ < خريد.

حضرت يوسف کي، پائرن ڪوه ۾ وڌو،
پوءِ وڃي مصر ۾ وڪاڻو، بيبي زليخا خريد ڪيو.

[26]

پڪي ڏنر، ڙي جيڏيون! ته نرنان، ولايت ۾ آيو.
پڪي = سرخاب < آسر + خواب. نرنان = يوسف.
ولايت = مصر.

آسر خواب ڏنر، ڙي جيڏيون! ته يوسف مصر ۾ آيو.

[27]

نار نالي پنهنجي ۾ نرنان، ڏٺو هو، ته پنهنجو ڪرين ها.
 نار نالو = زليخا. پنهنجو = خواب. نرنان = يوسف.
 پنهنجو = هوش.

زليخا! خواب ۾ يوسف ڏٺو هو، ته هوش ڪرين ها.

[28]

نار، نالي ڪاڻ، مٽيءَ جي ٿي پيئي.
 نار = زليخا. نالو = يوسف. مٽيءَ جي = چري.
 زليخا، يوسف ڪاڻ، چري ٿي پيئي.

[29]

ڪامڻ، نرنان کي، مٽيءَ جي ۾ ڪپڙي جو ڏٺو.
 ڪامڻ = زليخا. نرنان = يوسف. مٽيءَ جي = ڪوئي.
 ڪپڙي جو = چاڪ.

زليخا، يوسف کي ڪوئيءَ ۾ چاڪ ڏٺو.

[30]

پنهنجي ته پنهنجو، پنهنجو نرنانءَ جو هو،
 پنهنجي = سنگهه < سنگهان. پنهنجو = سرهو.
 پنهنجو = پگهر. نرنان = يوسف.
 سنگهان ته سرهو، پگهر يوسف جو هو.

حضرت موسيٰ عليه السلام

[31]

نالي تنهن نرنان کي، پڪي جو، فقير جيءَ تي ولايت مان نالي ٻولي ايندو هو.
 نالو = موسيٰ. نرنان = دوست خدا. پڪيءَ جو = تور < طور + فقير جي =
 سين < سينا = طور سينا. ولايت = الست. نالو = هاتف < هاتفي. ٻولي = آواز.
 موسيٰ دوست خدا جي کي، طور سينا تي الست مان هاتفي آواز ايندو هو.

[32]

نرنان نالي جو پڪيءَ جي وڪر تي،
 باهه نالي، جو ڏسي، ذات ڪاڻ جو ٿي ويو.
 نرنان = حضرت موسيٰ. نالو = دوست خدا.
 پڪيءَ جو = تور < طور + وڪر = سنا < سينا =

طور سينا، باھ جو = تجلو. نالو = نور. ذات = فنا.
 ڪاٺ جو = لاهه < في الله.

حضرت موسيٰ دوست خدا جو طور سينا تي،
 تجلو نور جو ڏسي، فنا في الله ٿي ويو.

[33]

نرنالي مٿي پوک جي، ڪپڙي جي ڏني.
 نالو = موسيٰ، پوک = توريو < تور < طور.
 ڪپڙي جي = جهلي < تجلي.

موسيٰ مٿي طور جي تجلي ڏني.

[34]

نرناڻءَ کي مرض ڏسي مال جو ٿيو، جو ولايت ۾ ويو.
 نرناڻ = قارون. مرض = گنج. مال جو = مٿو.
 ولايت = تحت الشري.

قارون کي گنج ڏسي مٿو ٿيو، جو تحت الشري ۾ ويو.

حضرت خضر عليه السلام

[35]

نالي ۽ نرناڻ کي جو جون ڏنائين.
 نالو = خواجہ + نرناڻ = خضر. جرّ جون = مڇون.
 خواجہ خضر کي مڇون ڏنائين.

[36]

نالي ۽ نرناڻ کي، پنهنجي پويئي ڪانه.
 نالو = خواجہ + نرناڻ = خضر. پنهنجي = ڪر.
 خواجہ خضر کي ڪر پويئي ڪانه.

[37]

اي نالي نرناڻ! ڪاٺ جو ڀريو ڪپڙو ڪرين.
 نالو = خواجہ + نرناڻ = خضر. ڪاٺ جو = ٻيڙو <
 ٻيڙا. ڪپڙو = غرقِي < غرق.

اي خواجہ خضر! ٻيڙا ڀريو غرق ڪرين.

[38]

نرنان کي جيت نه لڳي ها، ته نارنالي ڏسي ها.
نرنان = شداد. جيت = ڪاريهر. نارنالي = جنت.
شداد کي ڪاريهر نانگ نه کائي ها، ته جنت ڏسي ها.

حضرت دائود ۽ بخت نصر

[39]

نرنان، شهر ۾ وڃي، ذات سان قرآن جا ڪيا.
نرنان = بخت نصر. شهر = بيت المقدس. ذات =
بني اسرائيل. قرآن جا = مٿقال.
بخت نصر بيت المقدس ۾ وڃي، بني اسرائيلن سان مٿقال (وعدا) ڪيا.
حضرت سڪندر ذوالقرنين عليه السلام

[40]

نالي، ذات آڻائي، سا ڪاڻ تي پيئي.
نالو = سڪندر. ذات = سامتيا < سا + مٽي.
ڪاڻ = پڙاتي < ڪيپراتي.
سڪندر، مٽي آڻائي سا ڪيپراتي تي پيئي.
حضرت يونس عليه السلام

[41]

نالي نرنان کي مڃي جهنگ جو.
نالو = حضرت + نرنان = يونس. مڃي = آسا.
جهنگ = ڳڻو.
حضرت يونس کي آسا (مڃي) ڳڻو.
حضرت سليمان عليه السلام

[42]

نالي نرنان اچي شهر جو پيڙو ٿيو، ذات وارن اچي پنهنجو ڪيو.
نالو = حضرت + نرنان = سليمان. شهر جو = تخت. ذات =
ديو، پريون. پنهنجو = سلام.
حضرت سليمان اچي تخت پيڙو ٿيو، ته ديون پرين اچي سلام ڪيو.

[43]

نالي نرنان تي اوزار جو جو، تڏهن به شهر ٿيو.
 نالي = حضرت + نرنان = زکريا. اوزار = ڪرڻ.
 جر جو = وهيو ۽ وڙهو. شهر = آراضي < راضي.
 حضرت زکريا تي ڪرڻ وڙهو، تڏهن به راضي ٿيو.

حضرت لقمان

[44]

نالي ۽ نرنان، پنهنجي ۾ ڪو جر جو ڏنو.
 نالو = لقمان + نرنان = حڪيم. پنهنجي = ڪوپري.
 جر جو = ڏيڏر.
 لقمان حڪيم، ڪوپريءَ ۾ ڪو ڏيڏر ڏنو.

حضرت محمد ﷺ

[45]

جڏهن نرنان جو نالو پيدا ٿيو، تڏهن ذات هڻائي ڪونه.
 نرنان = رسول الله. نالو = نورو < نور.
 ذات = ملڪ < ملائڪ.

جڏهن رسول الله جو نور پيدا ٿيو، تڏهن ملائڪ هڻائي ڪونه.

[46]

نالي نرنان جو، ڪاڻ جواڪ جي ۾، ڪيئن ڪپڙو هو.
 نالو = نورو < نور. نرنان = نبي ﷺ. ڪاڻ جو =
 ڪتب = قطب + اک جو = تارو = قطب تارو.
 ڪپڙو = شال < سال.

نور نبي ﷺ جو قطب تاري ۾ ڪئين سال هو.

[47]

جيڪو رچ مان پيدا ٿيو، سو آهي نالو وڪر جو.
 رچ = تنور < نور. نالو = مرسل. وڪر = جاڻ < جهان.
 جيڪو نور مان پيدا ٿيو، سو آهي مرسل جهان جو.

[48]

جڏهن نرنان شهر ۾ ڀوک جو، تڏهن ليکي چارچ ٻاه ٿيا.

نرَنان = محمد ﷺ. شهر = مڪو. پوک جو =

ڄائو. ليکي جا = چوڏهن رڄ = طبابخ < طباق >

طبق. باهه = روشن.

جڏهن محمد ﷺ مڪي ۾ ڄائو، تڏهن چوڏهن ئي طبق روشن ٿيا.

[49]

جڏهن نرَنان پيدا ٿيو، تڏهن ذاتين جا عضوا ڪاٺي ڪاغذ جا ٿيا.

نرَنان = محمد رسول. ذاتين = ڪافرن. عضوا = بُت.

ڪاٺي = پڳي < پڇي. ڪاغذ جا = پرزا.

جڏهن محمد رسول پيدا ٿيو، تڏهن ڪافرن جا بت پڇي پرزا ٿيا.

[50]

جڏهن نرَنالو آيو، تڏهن ذات نار نالي اُٿي اُن جي ڏني.

نرَنالو = محمد. ذات = دايا < دائي + نار نالي =

حليمان. اُن جي = واڏائي.

جڏهن محمد ﷺ ڄائو، تڏهن دائي حليمان اُٿي واڏائي ڏني.

[51]

جڏهن وڻ جو پيدا ٿيو، تڏهن اُن جي لٽي عام تان.

وڻ جو = رس < رسول. اُن جي = ڪاهي < اوڪائي.

جڏهن رسول پيدا ٿيو، تڏهن اوڪائي لٽي عام تان.

[52]

شهر ڏي ڪيم مال جي، ته نرَنان پيو باهه جا ڪري.

شهر = مڪو. مال جي = مُهاڙ. نرَنان = نورو <

نور. باهه جا = تجلا.

مڪي ڏي ڪيم مُهاڙ، ته نور پيو تجلا ڪري.

[53]

شهر ۽ ولايت ۾، نرَنان ٿو سَجهي.

شهر = مڪو. ولايت = مدينو. نرَنان = محمد ﷺ.

مڪي ۽ مديني ۾، محمد ﷺ ٿو سَجهي.

[54]

نالي تنهن نرَنان کي، ليکي علم جون سُڻايون،

تڏهن به نرَنان نالي تي نه آيو.

نالو = محمد ﷺ، نرنان = ابو جهل. ليکي = هزارين.
علم جون = حديثون. نرنان = ابو جهل. نالو =
سلام < اسلام.

حضرت محمد ﷺ، ابو جهل کي هزارين حديثون سڻايون،
تڏهن به ابو جهل اسلام تي نه آيو.
[55]

نرنان چيو نرنان کي، ته ولايت هلنداسون.
نرنان = جبرائيل. نرنان = محمد ﷺ. ولايت = معراج.
جبرائيل چيو محمد ﷺ کي، ته معراج هلنداسون.
[56]

تاج جي رات هئي، جانورن ۾ لات هئي، نرنان ٿي ولايت ويو.
تاج جي = وڏائي < وڏي. جانورن = مرگهن (هرڻ).
نرنان = حضرت محمد ﷺ. ولايت = معراج.
وڏي رات هئي، مرگهن ۾ لات هئي، محمد ﷺ ٿي معراج ويو.
[57]

جڏهن نرنان، نالي کي نالي گهرايو،
تڏهن نالي کي نالو ڪيائين.
نرنان = الله تعاليٰ. نالو = محمد. نالو =
مورج < معراج. نالو = عرش. نالو = عظيم.
جڏهن الله تعاليٰ، محمد ﷺ کي معراج گهرايو،
تڏهن عرش کي عظيم ڪيائين.
[58]

جڏهن نرنان ٿي نالو ڪيو، تڏهن نالو ٿيو نرنائن ۾.
نرنان = محمد ﷺ. نالو = مورج < معراج.
نالو = عيدو < عيدون. نرنائن = عرشن.
جڏهن محمد ﷺ ٿي معراج ڪيو، تڏهن عيدون ٿيون عرشن ۾.
[59]

پڇو نالي ۽ نرنان کان، ته ڪيڏي هئي نار نالي نرنان جي.
نالو = عرش + نرنان = عظيم. نار نالي = عزت.
نرنان = رسول الله.
پڇو عرش عظيم کان، ڪيڏي هئي عزت رسول الله جي.

[60]

نرنان، ولايت ۾ ڪي گهوڙي جا هو.
 نرنان = محمد ﷺ. ولايت = معراج. گهوڙي جا = سال.
 محمد ﷺ، معراج ۾ ڪي سال هو.

[61]

عورت نالي ته پاڻيءَ جو چاڙهيو، نالي پر نالو ئي نه.
 عورت نالي = ڪينا. پاڻيءَ جو = ڪُن ڪُنو.
 نالو = راڌو ڪرڌو.

ڪينا ته ڪُنو چاڙهيو، پر رڌوئي نه.

[62]

نرنان پئي حاڪيماڻي ڪئي، مال عضوي جي ڪاڻ.
 نرنان = عڪاسه. حاڪيماڻي = دعوي. مال جي =
 مهر. عضوي جي = چُمي ڪمڻ.

عڪاسه پئي دعوي ڪئي، مهر نبوت جي چمڻ ڪاڻ.

[63]

نرنان پنهنجيءَ سان، حاڪم جي ڏني.
 نرنان = عڪاسه. پنهنجي = حرفت. حاڪم جي =
 مهر (نبوت).

عڪاسه حرفت سان مهر نبوت ڏني.

[64]

نار هئي نرنان جي، نر نالي ڏسي پنهنجون ڏنيون.
 نار = مهر ڪمڻ. نرنان = محمد ﷺ. نر نالو =
 عڪاسه. پنهنجون = چميون.

مهر هئي محمد ﷺ جي، عڪاسه ڏسي چميون ڏنيون.

[65]

ڏس فاقيري نرنانءَ جي، جو نار لاءِ نرنان ڪئي،
 حاڪم جي ڪندو ويو.

فاقيري = باجهه. نرنان = محمد ﷺ. نار = آمنت

آمت. نرنان = عزرائيل. حاڪم جي = پارت.

ڏس باجهه محمد ﷺ جي، جو آمت لاءِ،

عزرائيل ڪي پارت ڪندو ويو.

[66]

ڪپڙي ۽ ڪاٺ جو، ٻئي مرد مٿان.
 ڪپڙي جو = چوڻو ڪوڙا ڪيو + اسان.
 ڪاٺ جو = قلم ڪلمون. مرد = محمد.
 چئو سو ڪلمون محمد ﷺ مٿان.

[67]

ولايت ۾ نرنان ايندو، جو اچي حاڪم جي ڪرائيندو.
 ولايت = محشر. نرنان = محمد ﷺ.
 حاڪم جي = معافي.

محشر ۾ محمد ﷺ ايندو، جو اچي معافي ڪرائيندو.

[68]

ذات کي زحمت لڳي، نرنان ٿي شهر جي ڪئي.
 ذات = مانڪ مون کي. زحمت = ماندڪائي.
 نرنان = محمد ﷺ. شهر جي = ماڙي ڪاڙ.
 مون کي ماندڪائي لڳي، محمد اچي ماڙ ڪئي.

[69]

پڙه علم ذات تي، ته فقير جو ٿيئي.
 علم جي = صلوات. ذات = سروري ڪرور.
 فقير جو = ثواب.

پڙه صلوات سرور تي ته ثواب ٿيئي.

[70]

نالي ۽ ٻن نانن جي، لوه جي ٿيندياس،
 نار نالي نرنان ۽ چوي، پڪي مٽي جو پيئندياس،
 اتاهون لوه جا وٺندياس، جتي عالم آسرو.
 نالو = سهڻو. ٻه نانوَ هڪ مرسل پيو مير. لوه
 جي = گولي. نار نالي = رحمت. نرنان = رمضان،
 پڪيءَ جو = پر ڪپر + مٽي جو = پيالو ڪپيالا.
 لوه جا = وٽ.

سهڻي مرسل مير جي، گولي آن ٿيندياس،
 رحمت مان ”رمضان“ چوي، پيالو پر پيئندياس،
 اتاهون وٽ وٺندياس، جتي عالم آسرو.

[71]

نالو ٿي نرنان، مرض اٿم تنهنجو.

نالو = مدد، نرنان = مصطفيٰ. مرض = ڏي.

مدد ٿيءُ مصطفيٰ، ڏي اٿم تنهنجو.

[72]

الله ڪڇ نالو مون کي، شهر جي نرنانءَ جو.

نالو = پانڌي. شهر = مڪو. نالو = محمد.

الله ڪڇ پانڌي مون کي، مڪي جي محمد ﷺ جو.

[73]

مٿيو آهي جيڏيون! ڪاٺ جو نرنان ڏي.

مٿيو = دل پاڪ. ڪاٺ جو = سل < مرسل.

نرنان = محمد ﷺ.

دل پاڪ آهي جيڏيون! مرسل محمد ڏي.

[74]

مال جي، نرنان جي مون کي نالو ڏيڪاري.

مال جي = ماڻڪي. نرنان = محمد ﷺ. نالو = ڏاٽر.

ماڻڪي محمد ﷺ جي، مون کي ڏاٽر ڏيڪاري.

[75]

شهر ڇڏي شهر ۾، وڃي مال جي ڏنائون.

شهر = مڪو. شهر = مدينو. مال جي = ماڻڪي.

مڪو ڇڏي، مديني ۾ وڃي ماڻڪي ڏنائون.

[76]

شهر منجهه ويندياس، وڃي نارنان ٿيندياس،

مال نرنانءَ نالي جي، عضون سين ٻار جي ڪندياس.

شهر = مدينو. نارنان = حاجاڻي. مال = ماڻڪي.

نرنان = محمد ﷺ. نالي = مير. عضون = چشمن.

ٻار جي = چمي.

مديني منجهه ويندياس، وڃي حاجاڻي ٿيندياس،

ماڻڪي محمد مير جي، چشمن سين چمندياس.

[77]

جڏهن جبل ڏٺو هئي، تڏهن ڪپڙي جو ٻڌين ها.

جبل = لم لم. ڪپڙي جو = احرام.

جڏهن لم لم ڏٺو هئي، تڏهن احرام ٻڌين ها.

[78]

شهر ٿون نڪتي شهر ويئي، نالو ڏسي موٽي آئي.

شهر = مڪو. شهر = مدينو. نالو = محمد ﷺ.

مڪي مان نڪتي، مديني ويئي، محمد ﷺ ڏسي موٽي آئي.

[79]

نالو گڏيا نالن کي، وڃي نالو ڏنائون،

پنهنجو مڃيائون، مڙد مڙئي نالا ٿيا.

نالو = حاجي. نالا = حاجي < حاجين. نالو = رضا >

روضو. پنهنجو = مرشد. مڙد = حق. نالو = حاصل.

حاجي گڏيا حاجين کي، وڃي روضو ڏنائون،

مرشد مڃيائون، حق مڙئي حاصل ٿيا.

حضرت علي ڪرم الله وجهه

[80]

نالي جي مال جيءَ سان، پوک جي ٿي ويا.

نالو = حيدر. مال جي = هڪل. پوک جي =

ڏيڏڪي < ڏيهه + ڏڪي.

حيدر جي هڪل سان، ڏيهه ڏڪي ٿي ويا.

[81]

ذات نالي جهڙو ٿيوئي ڪونه،

جنهن کان فقير ساز جو ويو ڪونه ميان!

ذات = سخي. نالو = علي. فقير = سوالي. ساز = خالي.

سخي علي جهڙو ٿيوئي ڪونه،

جنهن کان سوالي خالي ويو ڪونه ميان!

[82]

ڪاٺ جو نر نان جي، نالو وٺڻ جو ڪندو هو.
ڪاٺ جو = هندورو. نر نان = امام حسين. نالو =
جبرائيل، وٺڻ جو = جهولو جهوليندو.
هندورو امام حسين جي، جبرائيل جهوليندو هو.

[83]

پنهنجا، نار نان جا، وٺڻ جي نالو ٿيا.
پنهنجا = پٽ. نار نان = خاتونِ جنت. وٺڻ جي =
چاٽپ چاٽيندي. نالو = چام.
پُٽ، خاتونِ جنت جا، چاٽيندي چام ٿيا.

[84]

نالي ۽ نر نانءَ کي، نار نان ٿي وٺڻ جا ڏنا.
نالو = امام حسن. نر نان = امام حسين. نار نان =
بيبي فاطمه. وٺڻ جا = لاڻا لاڻا.

امام حسن ۽ حسين کي، بيبي فاطمه ٿي اولڻا ڏنا.

[85]

پنهنجا، پير ڪپڙ جي ذات جا نالا ٿيا،
سي نار نان کي ڳڻه جو ڪري ويا.
پنهنجا = پٽ. پير = پاڪ + ڪپڙ جي = دامن <
پاڪ دامن. ذات = سوريا < سورهيه. نالا = ساماڻا.
نار نان = آمنت < اُمت. ڳڻه جو = اُجار.
پٽ پاڪ دامن جا سورهيه ساماڻا، سي اُمت کي اُجاري ويا.

[86]

نالي ۽ نر نان جي، ڪا جاءِ ڪاٺي ڙي!
نالو = حسن. نالو = حسين. جاءِ = عرش.
ڪاٺي = آڏي.
حسن ۽ حسين جي، ڪا عرشون آڏي ڙي!

[87]

نرنان ولایت ویو، نارنالي کڻي عضو ڪيو.

نرنان = حسين. ولایت = ڪربلا. نارنالي = حور.

عضو = هنج.

امام حسين ڪربلا ویو، جنهن کي حورن کڻي هنج ۾ ڪيو.

[88]

جڏهن شهر ۾ چمر جو ٿيو، تڏهن عورتن ڳهه مال جا ڪيا،

جر جن ۾ ماڻهوءَ جون پيون، ذات مُلڪ ويا.

شهر = ڪربلا. چمر جو = کوس. عورتن = حورن.

ڳهه جا = هار. مال جا = چنا < چنا. جر جا =

پن < پن. ماڻهو جون = اوچنگارون. ذات =

اوڌڪي < او + ڌڪي. مُلڪ = ڏيهه.

جڏهن ڪربلا ۾ کوس ٿيو، تڏهن حورن هار چنا،

اُپن اوچنگارون پيون، او! ڌڪي ڏيهه ويا.

[89]

پاڻي جيڏ ۾ جيڏيون! ذاتين نالا مال جا.

پاڻيءَ جي = ڪر. جيڏ = بلا < ڪربلا.

ذات = ڪوفي < ڪوفين. نالا = امام. مال جا = ڪُنا.

ڪربلا ۾ جيڏيون! ڪوفين امام ڪُنا.

[90]

نرنانءَ کي لوهه جن کاڌ جو ڪري چڏيو،

تڏهن به شهر گهوڙي جي ۾، نالو مال جوڻي ڪين.

نرنان = امام حسين. لوهه جن = تيرن. کاڌ جو =

تريجو < تريجي. شهر = ڪربلا. گهوڙي جو = ميدان.

نالو = کوڏڻ < کوڏيو. مال جو = ڪڻڪيو.

امام حسين کي تيرن تريجي چڏيو،

تڏهن به ڪربلا ميدان ۾، کوڏيو ڪڻڪيوڻي ڪين.

[91]

جڏهن نرَنان شهر ۾ پڪي ٿيو، تڏهن ذاتين بيٺي ڪاڇ جا ڪيا.
نرَنان = امام حسين. شهر = ڪربلا. پڪي = شهيد.
ذاتيون = مَلڪ < ملائڪ. ڪاڇ جا = طعام < ماتام.
جڏهن امام حسين ڪربلا ۾ شهيد ٿيو،
تڏهن ملائڪن بيٺي ماتام ڪيا.

[92]

نرَنان ولايت ويو، وري راند جو نه.
نرَنان = امام حسين. ولايت = ڪربلا. راند جو =
موٽو (جُڳ) < موٽيو.

امام حسين ڪربلا ويو، وري موٽيوئي نه.

[93]

نرَنان نالي جي پڪيءَ ۾ ڪاڇ جو ڏنو.
نرَنان = حضرت عباس. نالو = امام حسين.
پڪي = هنج. ڪاڇ = پساه.
حضرت عباس، امام حسين جي هنج ۾ پساه ڏنو.

[94]

نالو ۽ نرَنان شهر ۾ شهر ٿيا، پر نالي مال جي ڪيائون ڪين.
نالو = قاسم. نرَنان = علي اڪبر. شهر = ڪربلا. شهر = شهيد <
شهيد. نالو = ڪونڌر. مال جي = ڪُڙڪ < ڪُڙڪيا.
امام قاسم ۽ علي اڪبر ڪربلا ۾ شهيد ٿيا،
پر ڪونڌر ڪُڙڪيا ڪين.

[95]

نرَنان سَت جا مال جا ۽ نالي راند جي پڪي ٿيو.
نرَنان = امام قاسم. سَت جا = ڳانا. مال جا = ٻڌا.
نالو = شادي. راند جي = ويل. پڪي = شهيد.
امام قاسم ڳانا ٻڌا ۽ شاديءَ ويل شهيد ٿيو.

[96]

نالي نرَنانءَ کي مال جي لڳي، زناور جر جو ڪونه ڏنو،
مرڳو لوه جو هڻي پڪي ڪيو، نرَنان اهو مرض جو سَنو،
ڏسي جر ڏک جو، نرَنان پنهنجو ڪيو.

نالو = علي + نرنان = اصغر. مال جي = اُج. زناور =
 پليت. جر جو = پاڻي. لوه جو = تير. پکي = شهيد.
 نرنان = امام حسين. مرض جو = سور. جر جو = ريلو.
 ڏک جو = رت. نرنان = صابر < صابرين. پنهنجو = صبر.
 علي اصغر کي اُج لڳي، پليت پاڻي کونه ڏنو،
 مرڳو تير هڻي شهيد ڪيو، امام حسين اهو سور سڻو،
 ڏسي ريلو رت جو، صابرين صبر ڪيو.

[97]

نرنانءَ جي پنهنجي نالو حاڪم جي ۾ ٿي پنڌ جو ڪاٽيو،
 تڏهن به وڪر علم جو ڪندو ويو.
 نرنان = امام حسين. پنهنجو = پٽ. نالو =
 زين العابدين. حاڪم جو = قيد. پنڌ جو =
 ڪشالو. وکر = شکر < شُڪر. علم جو = الحمد لله.
 امام حسين جي پٽ زين العابدين، قيد ۾ ٿي ڪشالو ڪاٽيو،
 تڏهن به 'شکر الحمد لله' ڪندو ويو.

[98]

شهر ۾ مرض جا، نارنان ٿي مال جا.
 شهر = ڪربلا. مرض جا = ڪڪرا.
 نارنان = مادر. مال جا = ميڙيا.
 ڪربلا ۾ ڪڪرا، مادر ٿي ميڙيا.

[99]

پنهنجي هجي نرنانءَ کي، جنهن نالي کي پکي ڪيو.
 پنهنجي = لعنت. نرنان = شمر. نالو = امام حسين.
 پکي = شهيد.

لعنت هجي شمر کي، جنهن امام حسين کي شهيد ڪيو.

[100]

شهر ۾ چمر جو ٿيو، مال جا تن نرنائن لاءِ!
 شهر = ڪربلا. چمر جو = ڪوس. مال جا =
 گهوڙا. نرنائن = گهوڙن.
 ڪربلا ۾ ڪوس ٿيو، گهوڙا تن گهوڙن لاءِ!

[101]

ولايت شهر اي نرنان اوڪرڪي عضوو ڪيئي،
جنهن لاءِ نالي ڪاٺيءَ جي پٺي ٻوليءَ جا ڪيا.
ولايت = ڪين. شهر = سروڪ سرڻي. نرنان = پليت.
وڪر = ڪوٺڻ ڪوهه + اُن. عضوو = ران ڪهيران.
نالو = عرس ڪرڻ. ڪاٺيءَ جي = ڪرسي. ٻوليءَ
جا = ماتام.

ڪين سرڻي اي پليت! ڪوهه اُن کي ڪهيران ڪيئي،
جنهن لاءِ عرش ڪُرسِيءَ پٺي ماتام ڪيا.

جُبِير اصحابي رح

[102]

نرنان ڪُڙمڪو هو، جنهن پنهنجي راند جي ڪئي.
نرنان = جُبِير (اصحابي). ڪُڙمڪو = جُنڱ.
پنهنجي = جُنڱ. راند جي = خاصي.
جُبِير اصحابي ته جُنڱ هو، جنهن جُنڱ خاصي ڪئي.

تمير انصاري رح

[103]

نرنانءَ ذاتين مان نڪري، ولايت ويو ڙي!
نرنان = تمير. ذات = انصاري. ولايت = تنگها.
تمير، انصارين مان نڪري، تنگها ويو ڙي!

بيبي رابعه بصري رح

[104]

نار نالي ڪي نرنانءَ ولايت ۾ گڏيو.
نار = بيبي رابعه (بصري). نرنان = ڪعبو. ولايت = مصر.
بيبي رابعه بصريءَ کي ڪعبو مصر ۾ گڏيو.

شيخ سُنَيان رح

[105]

ڪامڻ. نرنان کي ڪپڙي جو پئي ڪيو.
ڪامڻ = نيڻي. نرنان = سُنَيان. ڪپڙي جو = پليت.
نيڻين، سُنَيان کي پليت پئي ڪيو.

[106]

نر نانا ء ولايت ۾ بيٺو پنهنجي ڪري.

نر نان = عطار. ولايت = فلسطين. پنهنجي = نصيحت.

عطار فلسطين ۾ بيٺو نصيحت ڪري.

بادشاهه پير جيلاني رح

[107]

اي نر نالا! ڪا نالن کي اچي نالي ڪر.

نر نالو = داتا دستگير. نالو = مريد. نالو = مدد.

اي داتا دستگير! ڪا مريدن جي اچي مدد ڪر.

[108]

اي نالا! اي نر نان! پاڻيءَ واريون پرتيون اٿئي.

نالو = پير. نر نان = دستگير. پاڻيءَ واريون =

واهيون < پيوواهيون.

اي پير دستگير! پيوواهيون پرتيون اٿئي.

[109]

آءُ فقير! ٿيءُ گهر جو، مان درياءَ جي ٿيان.

فقير = دستگير. گهر جو = اجهو. درياءَ جي = ڪنڌي.

آءُ دستگير! ٿيءُ اجهو، ته مان ڪنڌيءَ ٿيان.

[110]

ڏسو فقير نر نان جو، جنهن ڪاٺ عورت جو،

لوھ جي منجهان، اُن جو ڪري ڇڏيو.

فقير جو = معجزو. نر نان = محي الدين. ڪاٺ جو =

بيٺو. عورت = ٻڙي. لوھ جي = تار. اُن جو =

تارڻ < تاري.

ڏسو معجزو محي الدين جو، جنهن ٻيٺو ٻڙيءَ جو،

تار منجهان تاري ڇڏيو.

[111]

ٿيءُ نالو نر نان جو، ته گهه مال جو ڪرئي،

جيئن ولايت ۾ پنهنجو ٿيئي ڪونه.

نالو=مريد. نرنان=محي الدين. ڳهه=والي. مال جو=
وڙ. ولايت=آخرت. پنهنجو=پولو.
تيءَ مريد محي الدين جو، ته والي وڙ ڪرئي،
جيئن آخرت ۾ پولو ٿيئي ڪونه.
[112]

عورت رچ جرجي ۾ ڪري نالو ڪاڇ،
مٽيءَ جي ڏيئي مال جي ٿي، لائين نرنان تان پنهنجي.
عورت=سهڻي. رچ=گهڙي<گهڙي. جرجي=
سير. نالو=الله+ڪاڇ=تهه<تهه=الله تهار.
مٽيءَ جي=سر. مال جي=سرهڻي. نرنان=
مرد. پنهنجي=ميار.

سهڻي گهڙي سير ۾، ڪري الله تهار،
سر ڏيئي سرهڻي ٿي، لائين مرد تان ميار.
[113]

تون وئين شهر ۾، نرنالو ڏنئي،
پوءِ ڪپڙي جي چو نه ورتئي.
شهر=بغداد. نرنالو=دستگير. ڪپڙي جي=داون.
تون وئين بغداد ۾، دستگير ڏنئي، پوءِ داون چو نه ورتئي.

منصور حلاج رح

[114]

نالو چڙهي حاڪيماڻي ٿي، نالو نالو پيو چوي.
نالو=منصور. حاڪيماڻي=سوري. نالو=آئل+
نالو=حق<انالحق.

منصور چڙهي سوريءَ ٿي، 'انالحق' پيو چوي.

[115]

جڏهن نرنان ٻولي چيائين، تڏهن مٿيو جر جو ٿي پيو.
نرنان=آئل+ٻولي=حق<انالحق. مٿيو=پارس.
جر جو=پلٽيو<پلٽجي.
جڏهن 'انالحق' چيائين، تڏهن پارس پلٽجي پيو.

[116]

نرنان نالو ڪيو، جنهن لائي مال جي پنهنجن تان.
نرنان = شمس. نالو = شاهي. مال جي = ڪل.
پنهنجن = لڱن.

شمس شاهي ڪئي، جنهن لائي ڪل لڱن تان.

[117]

نالي نرنان ذات قبولي، پنهنجي ڏنائين.
نالو = شمس + نرنان = تبریز. ذات = شر <
شرع. پنهنجي = ڪل < ڪلڙي.

شمس تبریز شرع قبولي، ڪلڙي ڏنائين.

[118]

نالي نرنانءَ جي وڻ مٿي ٿي ڪاڇ جي پڪي.

نالو = شمس + نرنان = تبریز < شمس تبریز.

وڻ = سورج. ڪاڇ جي = ٻوٽي.

شمس تبریز جي سورج مٿي ٿي ٻوٽي پڪي.

قلندر شهباز رح

[119]

نرنان آيو ولايت مان، شهر ۾ اچي راند جو ڪيائين.

نرنان = قلندر شهباز. ولايت = مروند.

شهر = سيوهڻ. راند جو = غوغاءُ.

قلندر شهباز آيو مروند مان، سيوهڻ ۾ اچي غوغاءُ ڪيائين.

[120]

ڪپڙ جو وجهي ڪاٺيءَ ۾، فقير ماريائون،

وڃي ڏيکاريائون، نالي ۽ نرنانءَ ڪي.

ڪپڙ جو = گز. ڪاٺي = ڪمان. فقير = ملنگ.

نالو = قلندر. نرنان = شهباز.

گز وجهي ڪمان ۾، ملنگ ماريائون،

وڃي ڏيکاريائون، قلندر شهباز ڪي.

ساجن سوائي رح

[121]

نالو نرنان آهي پنيءَ ۾ .

نالو = ساجن + نرنان = سوائي < ساجن سوائي .

پنيءَ جو = ڪوئچو .

ساجن سسوائي آهي ڪوئچي ۾ .

شاهه قادري رح

[122]

نرنان ڳهر ڪاٺ وارو شهر ۾ آهي .

نرنان = شاهه قادري . ڳهر = روپو . ڪاٺ = در .

شهر = بدين .

شاهه قادري روپن درن وارو بدين ۾ آهي .

تاريخي گجھارتون

کان سڄان

[123]

نار نالي! جهل پنهنجي نالي نر نانءَ کي،
 جو هال جن ۾ ٿو ڪاٺ جون وٺي.
 نار نالي = گنگل راڻي. نالو = کان +
 نر نان = سڄان. مال جون = گهٽيون.
 ڪاٺ جون = ڪرايون.

گنگل راڻي! جهل پنهنجي کان سڄان کي،
 جو گهٽين ۾ ٿو ڪرايون وٺي.

[124]

ليکي کي سمجها، جو شهر جن تي بيهي، ڪاٺ جون ٿو وٺي.
 ليکو = ۽ ۽ ٿي ٿي پيئي. شهر جا = در <
 درن، ڪاٺ جون = پانهون.

بيٺي کي سمجها، جو درن تي بيهي پانهون ٿو وٺي.

[125]

نالي نر نان! پنهنجيءَ کي هٿ نه لاءِ.
 نالو = کان + نر نان = سڄان < کان سڄان.
 پنهنجي = پانهن.

کان سڄان! پانهن کي هٿ نه لاءِ.

[126]

نالو ۽ نر نان چوڙ، پکي رات مال جي.
 نالا = رکان < کان. نر نان = سڄان. پکي = مٿا <
 مين + نون. مال جي = گجر < گجري < گذري.
 کان سڄان چوڙ، مينون رات گذري.

[127]

اي ميان نر نانءَ! تون نر نان جهلين نه پنهنجو پلين،
 هو نار نان پنهنجي سڳو، نر نان چنيو، نر نان ڪري،
 تنهن کي نر نان، پنهنجو ڪيئن ڪندو!

نرnan = سڄي ڪاريائي. نرnan = ڪان سڄان.
 پنهنجو = پٽ. نارnan = چڱي. پنهنجي = ڪار.
 نرnan = هار. نرnan = گلزار < گل + ڌار.
 نرnan = خاوند. پنهنجو = ڪمڻ < ڪمندو.
 اي ميان سڄي ڪاريائي! تون ڪان سڄان جهلين، نه پٽ پلين،
 هو چڱي ڪار سڳيو. هار چنيو، گل ڌار ڪري،
 تنهن ڪي خاوند ڪيئن ڪمندو!

رام سيتا

[128]

سُت جو لڳو نرnan ڪي ولايت ڏنائين،
 مرض جي ڪري نار ڪڍي، ليڪي جي نيائين.
 سُت جو = واجهه < وجهه. نرnan = ڏهيسر.
 ولايت = سورت < صورت. مرض جي = ست.
 نار = سيتا، ليڪي جي = ساڍڪي < سا + ڍڪي.
 وجهه لڳو ڏهيسر ڪي، صورت ڏنائين،
 ست ڪري سيتا ڪڍي، ساڍڪي نيائين.

[129]

نالي چيو نرnan ڪي، نار رات ٻولي!
 نالو = رام. نرnan = لچمڻ. نار = سيتا.
 ٻولي = گتڙي < گڙي + ڙي.
 رام چيو لچمڻ ڪي، سيتا رات گڙي ڙي!

[130]

نرnan جيت هڻائي، ڪامڻ تنهنجي ڪاڻ.
 نرnan = سڌاوت. جيت = سيرنگ < سرنگهه.
 ڪامڻ = شوڪنڪا.

سڌاوت سرنگهه هڻائي، شوڪنڪا تنهنجي ڪاڻ.

[131]

نرnan، ٻولي ڪئي، شهر لڏيو ڙي!
 نرnan = هنومان. ٻولي = هاو. شهر = لنڪا.
 هنومان هاءِ ڪئي، لنڪا لڏيو ڙي.

[132]

پنهنجيءَ کان پوءِ، نرٺان ٻولي ڪئي.
پنهنجي = تڪبير. نرٺان = افلاطون. ٻولي = ڊال ڊال.
تڪبير کان پوءِ، افلاطون ”ڊال ڊال“ ڪئي.

نصوحو

[133]

ٽئين سڄ نالو جنهن جو، ذات ۽ ڪپڙ ڪا،
هڻي جر ڪاٺ جي ڪي، ڊڄي نه ڪنهن جي ڊا،
رب اهڙو مالڪ آ، جو جاءِ آندو ڪيائين ان ڪي.
نالو = نصوحو، ذات = ڪوسا < ڪوسيو. ڪپڙ =

ڪفن. جر جو = ڪاٺ. ڪاٺ جي = ساهمي < سامين.
جاءِ جو = طبقو < طبق. آندو = بي روشن < روشن.
نصوحو نالو جنهن جو، ڪوسيو ڪفن ڪا،
هڻي ڪاٺ سامين جا، ڊڄي نه ڪنهن جي ڊا،
رب اهڙو مالڪ آ، جو چوڏهن طبق روشن ڪيائين ان ڪي.

[134]

نرٺان جنهن جو نانءُ، جر جا چوڳين ڪي هڻي.
نرٺان = نصوحو. جر جا = ڪاٺ.
جوڳي = سامي < سامين.

نصوحو جنهن جو نانءُ، سو ڪاٺ سامين ڪي هڻي.

[135]

اي نالا نرٺانءُ وٺي، نار نالي گهر، وري اچي گهر جو ڏٺي!
نالو = نصوحو. نرٺان = ليڪو < ليڪو. نار نالي =
رڪي. گهر جو = مارنگ < رنگ.

اي نصوحا! ليڪو وٺي گهر رڪي، وري اچي رنگ ڏٺي!

[136]

نرٺالي ڪي نار ملي، پوءِ وڃي نرٺان ٿيو.
نر نالو = نصوحو. نار = صحت < نصيحت.
نرٺان = حاصل < واصل.

نصوحو ڪي نصيحت ملي، پوءِ وڃي واصل ٿيو.

[137]

لوھ جي ڪي عورت نالي ڇا ڪندي.
 لوھ جو = سوڻو < سوڻو < نصوحو.
 عورت نالي = هدايت
 نصوحي ڪي هدايت ڇا ڪندي.

سڪندر بادشاهه

[138]

نـالـي جـهـڙـو ذات ٿيو ڪونـ،
 نرنانءَ سان حاڪم جي ڪري، جنهن ملڪ نالي ڪيو.
 نالو = سڪندر. ذات جا = سورهيہ. نرنان = دارا.
 حاڪم جي = لڙائي. ملڪ = سنڌ. نالو = فتح.
 سڪندر جھڙو سورهيہ ٿيو ڪونـ،
 دارا سان لڙائي ڪري، جنهن سنڌ فتح ڪئي.

نوشيروان

[139]

نالو ماري نالي ڪي، سو ته نالو ڙي.
 نالو = شتر. نالو = برشم. نالو = نوشيروان.
 شتر ماري برشم ڪي، سو ته نوشيروان ڙي.

چچ

[140]

نـرـنـان آيو، نار ڪڍي ولايت ويو.
 نرنان = چچ. نار = ڏيپ. ولايت = وٽڪڻ.
 چچ آيو، ڏيپ ڪڍي وٽڪڻ ويو.

هنود ڪاسائي

[141]

نالي ذات ولھ مال جا ڪريو، ٿي ڪاڇ جا ڪيا.
 نالو = هنود. ذات = ڪاسائي. ولھ = دمي <
 آدمي. مال جو = ڪهيو. ڪاڇ جا = پاپڙ < پاپ.
 هنود ڪاسائيءَ آدمي ڪهيو ٿي پاپ ڪيا.

[142]

نرنان وڏي ذات جو، پوک چون ڪري، کٽيو پوک جا ڪري.
 نرنان = هندو. ذات = ڪاسائي. پوک جون =
 دميون < آدمي. پوک جا = پاڻا.
 هندو وڏو ڪاسائي، جو آدمي ڪهي کٽيو پاڻا ڪري.

دلوراءِ

[143]

نالي جي نرنان ۾، ڪنهن جي نالي رهي ٿي ڪانه ميان!
 نالو = دلوراءِ. نرنان = ڏورو < دور. نالو = عزت.
 دلوراءِ جي دور ۾، ڪنهن جي عزت رهي ٿي ڪانه ميان!

[144]

ڪاٺي پڪين مٿان، تڏهن نرنان ڪٽي ڪٽي ڪئي.
 ڪاٺي = مھري < موري (حڪومت). پڪين =
 مورن (ماڻهن). نرنان = دلوراءِ.
 موري مورن مٿان، تڏهن دلوراءِ ڪٽي ڪٽي ڪئي.

ڄام سمو سلطان

[145]

نالو اي نرنانءِ اٿان نانءِ ڦٽا ڪيا.
 نالو = سمو < سما. نرنان = سلطان. نالو = باغ <
 باغن. نان = گل.
 اي سما سلطان! باغن گل ڦٽا ڪيا.

پُٺرو بداماڻي

[146]

جڏهن تون ٿئين نرنان، تڏهن شهر ملڪ ٿيو.
 نرنان = پُٺرو. شهر = پاڻ < پاڻ. ملڪ = ڪاڇو.
 جڏهن تون ٿئين پُٺرا، تڏهن ڪاڇو پاڻ ٿيو.

لاکو ڦلاڻي

[147]

پير مرد نڙ جا ڏئي توڏي اچن راند جون ڪٽي،
 ڪاٺي، مال جا تن ڪسي ڏي.

پير مرد = لاکو. نڙ جو = لهرو<لهر. راند جون =
 کيڏون. ڪاٺي = ترٽ<ترٽئون. مال جا =
 ڏاڍو<ڏاڏ.

لاڪا لهر جا ڏٺي! توڙي اچن کيڏون ڪٿي،
 ترٽـرتـئون تـسـن ڪـي ڏاڏ ڏي.

پريو گاروڙي

[148]

هو جو نرنان آيو سو مٽيءَ جوڙي،
 جيئڙ ڪي واءِ جون ڏي، سوت ڏسوڙي!
 نرنان = پريو + مٽيءَ جو = گارو<گاروڙي.
 جيئڙ = نانگ. واءِ جون = وڇون.

هو جو پريو آيو، سوت ڏسوڙي،
 نانگن ڪي وڇون ڏي، سوت ڏسوڙي!

ڪملا ۽ پورن

[149]

اي نارنارن! نرنان چوڙ، اجهو نرنان آيو.
 نارنارن = ڪملا. نرنان = مدگر. نرنان = پورن.
 اي ڪملا! مدگر چوڙ، اجهو پورن آيو.

گوگو چهواڻ

[150]

نرنالو آيو شهر ۾، اچي مال جا ڏنائين.
 نرنالو = گوگو. شهر = گرنار. مال جا = داغ.
 گوگو آيو گرنار ۾، اچي داغ ڏنائين.

[151]

نرنان ولايتون اچي مون کي مال جو ڏنو.
 نرنان = گوگو. ولايت = اروڙ<اروڙئون.
 مال جو = هڏو.
 گوگو اروڙئون اچي مون کي هڏو ڏنو.

[152]

جتي ٻار بلا جا اٿڪيا، اُتي نرnan ڪاٺي ڪڍي ويو.
 ٻار جو = آڙو + بلا جو = منڊ < آڙمنڊ. نرnan =
 گوگو. ڪاٺي = گوءِ.
 جتي آڙمنڊ اٿڪيا، اُتي گوگو گوءِ ڪڍي ويو.

دودو چنيسر

[153]

نرnan ذات کان مال جو، تڏهن نرnan ڪاٺ راند جي.
 نرnan = چنيسر. ذات = مٿا < ماءُ. مال جو = پُڇ <
 پڇيو. نرnan = دودو. ڪاٺ جو = پڳ < پڳ.
 راند جي = ٻڌي.

چنيسر ماءُ کان پڇيو، تڏهن دودي پڳ ٻڌي.

[154]

نرnan مڇي چاڙهي نالو آيو.
 نرnan = چنيسر. مڇي = چلي. نالو = عالادين.
 چنيسر چلي چاڙهي عالادين آيو.

[155]

چوري چوري ڪڪ، وڃي مسيت وارو اُتاريو.
 ڪڪ = سر < چنيسر. مسيت وارو = دين < عالادين.
 چوري چوري چنيسر، وڃي عالادين اُتاريو.

[156]

نالي چيو نرnan ڪي، ڏيئي مال جو شهر ڪي پوءِ راند عضوي اينداسين.
 نالو = ننگر. نرnan = پونگر. مال جو = داغ.
 شهر = دلي. راند = وري. عضو = تن < وطن.
 ننگر چيو پونگر ڪي، ڏيئي داغ دلي ڪي وري وطن اينداسين.

[157]

نالي چيو نرnan ڪي، پنهنجي عضون ۾ پڪي ٿينداسين.
 نالو = ننگر. نرnan = پونگر. پنهنجو = پيءُ.
 عضو = هٿ < هٿن. پڪي = شهيد.
 ننگر چيو پونگر ڪي، پيءُ جي هٿن ۾ شهيد ٿينداسين.

[158]

نالو ۽ نرنان، پنهنجي لاءِ ويا،
پنهنجو ٽين ڪينڪي، مرڳو ذات ٿيا.
نالو = ننگر. نرنان = پونگر. پنهنجو = پرچاءِ.
ذات = ماريجي < مارجي.

ننگر ۽ پونگر پرچاءِ لاءِ ويا،
پرچاءِ ٽين ڪينڪي مرڳو مارجي ويا.

[159]

نالو ۽ نرنان، ٻئي ذاتي ذات ٿيا.
نالو = ننگر. نرنان = پونگر. ذات = معصوم.
ذات = ماريجي < مارجي.

ننگر ۽ پونگر ٻئي معصوم مارجي ويا.

[160]

ڪاٺ مَلي جو، ٿر ڪاڇ جون گهري.
ڪاٺ = آلو < آلا < علا + مَلي جو = دين < علا دين.
ڪاڇ جون = مريون < سومريون.

علا دين ٿو سومريون گهري.

[161]

عورت چيو مرد کي، ڏي مال جو ته منهنجو ٿري جهيڙو وڃي.
عورت = ٻاگهي. مرد = دودو. مال جو = سڱ < سڱ.
ٻاگهيءَ چيو دودي کي، ڏي سڱ منهنجو ته ٿري جهيڙو وڃي.

[162]

رونشي جي چيو ذات کي، وڻ جي جهيڙي کي.
رونشي جي = ٻاگهي. ذات = پاڻيو < پاڻيو. وڻ
جو = ٿار.

ٻاگهيءَ چيو پاڻي کي، ٿار جهيڙي کي.

[163]

نرنانءَ ايندو، راند جي نه ڏيندو.
نرنانءَ = دودو. راند جي = ٻاگهي.
دودو ايسندو، ٻاگهي نه ڏيندو.

[164]

چوري چوري ڪڪ، آندو مرد سيد جي.
 توڻي مڙن لڪ، ذات نه ڏيان هڪڙي.
 ڪڪ = سر < چنيسر. مرد = علو < علاوڻ +
 سيد جو = دين = علاو الدين. ذات = سومرو < سومري.

چوري چنيسر، آندو علاو الدين ڪي،
 توڙي مڙن لڪ، سومري نه ڏيان هڪڙي.

[165]

نالي چيو نرنانءَ کي، ته پوک جي نه ڏيندوسئين هڪڙي.
 نالو = دودو. نرنانءَ = علادين. پوک جي =
 مري < سومري.

دودي چيو علادين کي، ته سومري نه ڏيندوسئين هڪڙي.

[166]

سٺ جون علادين تي، گهه ڪيون دودي.
 سٺ جون = اڇلون. گهه = جامڪي < جام + ڪيون.
 اڇلون علادين تي، جام ڪيون دودي.

[167]

نرنانءَ تي حاڪيماڻين ۾ ڪاچ جون هنيون.
 نرنانءَ = دودو. حاڪيماڻو = هنياريون.
 ڪاچ جون = مصريون.

دودي تي هنيارين ۾ مصريون (تلوارون) هنيون.

[168]

حاڪم ذات جي لڳي، تي اوزارن باهه جا ڪيا.
 حاڪم جي = جنگ. ذات جا = جونجهار. اوزار =
 تراريون. باهه جا = تجلا.

جنگ جهونجهارن جي لڳي، اتي ترارين تجلا ڪيا.

[169]

مال جن ۾ نرنانءَ، سو منهنجو ڏاند ڙي.
 مال جون = ديميون. نرنانءَ = دودو. ڏاند = سوڙهو.
 ديمين ۾ دودو، سو ته سرهو ڙي.

[170]

نرنانء چيو ذات وارن کي، کڻو کاڻ جون، هلو ڪپڙ جن تي،
 مون کي نرنائءَ ڏسي ٿو گاهه ٿئي.
 نرنانءَ = عالادين. ذات = مغل. کاڻ جون =
 ڪرسيون. ڪپڙ جا = طنبو. نرنان = دودو.
 گاهه = سيءُ.

عالادين چيو مغلن کي، کڻو ڪرسيون هلو طنبن تي،
 مون کي دودو ڏسي ٿو سيءُ ٿئي.

[171]

ڪئين مال جنگ جا آيا، پر نرنانءَ لوه جا ٿيائي کين.
 مال جي = گاهه < گاهي. جنگ جا = ڪٽڪ.
 نرنان = مانجهي. لوه جا = مڙيا.

ڪئين گاهي ڪٽڪ آيا، پر مانجهي مڙيا کين.

[172]

نرنانءَ ذات مال جا ڪري، پوءِ ٻولي ٿيو.
 نرنانءَ = چنيسر. ذات جا = ڪونڌر. مال جا =
 ڪُهاڻ < ڪهاڻڻ < ڪهاڻي. ٻولي = پشيمان.
 چنيسر. ڪونڌر ڪهاڻي، پوءِ پشيمان ٿيو.

[173]

شهر ملڪ ٿيو، نرنانءَ مال جيئن ويا.
 شهر = وڳهه. ملڪ = ويران. نرنان =
 ڪونڌر. مال جو = ڪسڻ < ڪسي.
 وڳهه ويران ٿيو، ڪونڌر ڪسي ويا.

[174]

عورتون مال جون ٿيون، جن جا نالا ۽ نرنان مال جيئن ويا.
 عورتون = رڻڙيون. مال جون = رکيون. نالا =
 ڪيهر. نرنانءَ = گهوٽ. مال جو = ڪسڻ < ڪسي.
 رڻڙيون رکي ويون، جن جا ڪيهر گهوٽ ڪسي ويا.

[175]

نالانال جهل، تہ پوک آن جون ڏيانء.

نالن = سمو < سما. ذات نارين = سميون <

سامون. پوک جون = چليون. آن جون = چاڻيون < چاڻي.

سما! سامون جهل، تہ چڪليون چاڻي ڏيانء.

[176]

اهو نار نانء راند جو ڪيو، نه ته شهر ملڪ نه ٿئي ها.

نار نانء = ٻاگهي. راند جو = ٻائيتال. شهر = وڳه.

ملڪ = ويران.

اهو ٻاگهيء ٻائيتال ڪيو، نه ته وڳه ويران نه ٿئي ها.

[177]

نار نانء ليکي جو ڪيو، تڏهن نرنائن کي ڏک ڄا لڳا.

نار نانء = ٻاگهي. ليکي جو = ٻائيتال. نرنائن =

گهوٽن. ڏک جا = گهاء.

ٻاگهيء ٻائيتال ڪيو، تڏهن گهوٽن کي گهاء لڳا.

[178]

نار نڪتي شهر مان، پوک جي ڪندي ويئي،

نرنانء گڏيس ڪونڪو، تڏهن وڃي ڪپڙي پيئي.

نار = ٻاگهي. شهر = وڳه. پوک جي = موڪي <

موڪلائيندي. نرنانء = دودو. ڪپڙو = سام.

ٻاگهي نڪتي وڳه مان، موڪلائيندي ويئي،

دودو گڏيس ڪونڪو، تڏهن وڃي سام پيئي.

[179]

شهر ٿون نڪتي نار نان، نالو نالو ڪندي ويئي،

نالو گڏيس ڪونء، وڃي ذات ڪپڙي پيئي.

شهر = وڳه ڪوٽ. نار نان = ٻاگهي. نالو = دودو.

ذات = اٻڙا < اٻڙو. ڪپڙو = سام.

وڳه ڪوٽان نڪتي ٻاگهي، دودو دودو ڪندي ويئي،

دودو گڏيس ڪونء، وڃي اٻڙي سام پيئي.

[180]

ذاتيون ۽ ڪامڻيون، نر نالي حاڪيماڻيون.

ذات = سما. ڪامڻيون = سومريون. نر نالو =

اٻڙو. حاڪيماڻي = سنڀال.

سميون ۽ سومريون، اٻڙي سنڀاليون.

[181]

ذاتيون ۽ ذاتيون نالي ڪاڻ جون.

ذات = سما < سميون. ذات = سومرا < سومريون.

نالو = اٻڙو. ڪاڻ جون = پالڪيون < پويان < لڪيون.

سميون ۽ سومريون، اٻڙي پويان لڪيون.

[182]

پولي هجي ذات کي، نالي اوزار ڪپڙي جون.

پولي = شاباس. ذات = اٻڙا < اٻڙن. نالو =

سومرو < سومرن. اوزار جون = سامون.

ڪپڙي جون = جهليون.

شاباس هجي اٻڙن کي، جن سومرن جون سامون جهليون.

[183]

رڇ جي ڏيئي پنهنجي، سڱ مارايائين پنهنجو.

رڇ جي = دلي < دهلي. پنهنجي = دانهن.

سڱ = پاءُ.

دهليءَ ڏيئي دانهن، پاءُ مارايائين پنهنجو.

[184]

نالي گاهه جا، ڪپڙي تي ذات.

نالو = ڏونگر. گاهه جا = پوتا. ڪپڙو = ننگ.

ذات = نهڙيا < نهوڙيا.

ڏونگر پوڙيا، ننگ نهوڙيا.

[185]

نالو شهر جي توچوي ميار جي، چنيسرا

نالو = راجوڪراچ. شهر جي = مهاڇڻ. ميار جي = حيف.

اڄ مهاڇڻ توچوچوي 'حيف چنيسر'!

[186]

ٻہ نرنانء ڪپڙ تـوڻ وڙھيا،
 شھر سڏي، وڃي ڀوڪ ٿيا.
 ٻہ نرنان = دودو ۽ چنيسر. ڪپڙ = ڀڳ، شھر =
 دلي. ڀوڪ جو = ڳاھ.

دودو چنيسر ڀڳ تـوڻ وڙھيا،
 دلي سڏي وڃي ڳاھ ٿيا.

[187]

نالو ۽ نرنان، ٻئي نرنان هئا،
 پروڻ ۾ پئي، پورهي جي ۾ پنهنجا ٿيا.
 نالو = دودو. نرنان = چنيسر. نرنان = دلبر.
 وڻ جي = پاڙ ڀاڻ. پورهي ۾ = خفا. پنهنجا = خون.
 دودو ۽ چنيسر دلبر هئا،
 پر پاڻ ۾ پين تہ خفا خون ٿيا.

حمير سومرو ۽ گنگل راڻي

[188]

ٻن نالن جو ڪانڌ، ٻن نالن جي جوءُ،
 پکي تي نالو هو، مڇي تنهن کان پوءِ.
 ٻن نالن = حمير سومرو. ٻن نالن = گنگل راڻي
 پکي = پيڻ. نالو = پوڙهي. مڇي = رڙي.
 حمير سومري ڪانڌ جي هئي، گنگل راڻي جوءُ،
 پيڻ کان پوڙهي ٿي، رڙي تنهن کان پوءِ.

اڪبر بادشاهه

[189]

نالي جهڙو نالو ٿيو ئي ڪونه،
 جو شھر ۾ ڪپڙي جون ڪري ويو.
 نالو = اڪبر. نالو = حاڪم. شھر = دهلي.
 ڪپڙي جون = لوڏون.
 اڪبر جهڙو حاڪم ٿيو ئي ڪونه،
 جو دهليءَ ۾ لوڏون ڪري ويو.

[190]

نرنان نار تي نالو ٿي پيو.
 نرنان = اڪبر. نار = گانوري. نالو = عاشق.
 اڪبر گانوريءَ تي عاشق ٿي پيو.

[191]

ساز وڃي نرنانءَ سٺي، ته منهنجي نارنان ڪٿي؟
 ساز = اڻنگ. نرنان = اڪبر. نارنان = گانوري.
 اڻنگ وڃي، اڪبر سٺي، ته منهنجي گانوري ڪٿي؟

پيمجي جاڙيجو

[192]

نرنان ذاتين سين، مال جن تي پوک جا ڪيا.
 نرنان = پيمجي. ذات = جاڙيجا. مال جن = ٽڪرن.
 پوک جا = ڳاھ.
 پيمجي جاڙيجن سين، ٽڪرن تي ڳاھ ڪيا.

مدد خان پٺاڻ

[193]

نرنانءَ جي مرض ۾، مال جي ٿي هئي.
 نرنان = مدد. مرض = واروڪ واري. مال جو =
 ڦر ڦر.
 مدد جي واري ۾ ڦر ٿي هئي.

ميربجر

[194]

نالي ۽ نرنانءَ کي، وڻ جي ولايت ۾ لڳي.
 نالو = مير. نرنان = بجر. وڻ جي = ٿاري ڪٽاري.
 ولايت = ڪڇ.
 مير بجر کي ڪٽاري ڪڇ ۾ لڳي.

گامون سچار

[195]

نرنان چيو نرنانءَ کي، انگ جن کان مون راند جا جر نالي کان عورت جا ڪيا.
 نرنان = گامڻ. نرنان = غازي. انگ جا = ڳٽڻ > اڳ ڳٽي.
 راند جا = ٽپا > ٽپڙ. جر نالو = ڪٿور واھ. عورت جا = پار.
 گامڻ چيو غازيءَ کي ته اڳ ڳٽيءَ کان مون ٽپڙ ڪٿور واھ کان پار ڪيا.

[196]

نار چيو نرنانءَ کي، ته باهه چمر جن تي چڙهي، وڃي ذات مٽيءَ جا ڪرا
 نار = راڻي (وڪٽوريا). نرنان = جرنيل. باهه = آگ. چمر جن =
 بوٽن < آگبوٽن. ذات = ٽالپور. مٽيءَ جا = بند.

راڻيءَ وڪٽوريا چيو جرنيل کي ته آگبوٽن تي چڙهي، وڃي ٽالپور بند ڪرا

[197]

جي پنگ جا هٿن، سي پوک جون وڃن، مال جن ڪوڻ ڪين ڊچن.
 پنگ جا = ترا < ترار. پوک جون = ڪانهيون < ڪاهيو.

مال جن = گورن < گورن (انگريزن)

جي ترار هٿن سي ڪاهيو وڃن، گورن ڪوڻ ڪين ڊچن.

دٻي جي جنگ

[198]

نرنانءَ جي من ۾ اچي راند جو پيو،
 عورت ماري گجهه جو ڪري، آڻي مون کي ڏيو،
 ته ڪپڙ جي لکي ڏيانو وڃي ذاتين سان ويهو.
 نرنان = شير محمد. راند جو = شوق. عورت = فلنگي.
 گجهه جو = فتو < فتح. ڪپڙ جي = ڪچ < ڪُجهه.
 ذاتين = چانگن < چانگن.

شير محمد جي من ۾ اچي شوق پيو،
 ته فلنگي ماري فتح ڪري، آڻي مون کي ڏيو،
 ته ڪجهه لکي ڏيانو، وڃي چانگن سان ويهو.

نڪرن ۽ انگريزن جي جنگ

[199]

لوھ جا لڳا، اُت پڪي چڻيا، اُن جن مان ڪي مال جا پڳا،
 سي آڏ پٺت لنگهي ويا، وڻ نه ڏٺئون نرنانن بنان.
 لوھ جا = کان. پڪي = ڪانٽر. اُن جن = پانڊن.
 مال جا = گونرا < گورا. وڻ = هيرڻ < هيءُ + رڻ.
 نرنانن = جهونجهارن.

کان لڳا اُت ڪانٽر چڻيا، پانڊن مان ڪي گورا پڳا،
 سي آڏ لنگهي ويا، هيءُ رڻ نه ڏٺئون جهونجهارن بنان.

[200]

مال جن جي نار نالي ۾، نالا نالا ٿيا،
نالو جن وڪر ۽ نالو تنهن جو حاڪم جو.
مال جن = گورنر < گورن. نار نالو = صاحبان <
صاحبي. نالا = حر. نالا = ساماڻا. نالو = بچو.
وڪر = بادشاهه (مصري) < بادشاهه. نالو = پيرو.
حاڪم جو = وزير.

گورن جي صاحبيءَ ۾ حر ساماڻا،
بچو جن جو بادشاهه، ۽ پيرو تنهن جو وزير.

[201]

نالو ۽ نرنانءَ وڃي ذات ٿيا.
نالو = بچو. نرنان = پيرو. ذات = پيلا < پيلا.
بچو ۽ پيرو وڃي پيلا ٿيا.

[202]

ولايت مان نرنان آيو، جنهن اچي کير جا بند ڪيا.
ولايت = کلڪتو. نرنان = جرنيل. کير جا =
'ڏوها' < ڏوها.
کلڪتي مان جرنيل آيو، جنهن اچي بي ڏوها بند ڪيا.

لاڻٽ صاحب

[203]

ولايتون نرنان آيو، جنهن اچي حاڪم جي چالو ڪئي.
ولايت = لنڊن. نرنان = لاڻٽ. حاڪم جي = بيگر.
لنڊن ٽون لاڻٽ آيو، جنهن اچي بيگر چالو ڪئي.
پير صاحب پاڳاري جي گادي نشيني

[204]

ذات نالو آيو، پوک جا لهي ويا.
ذات = پير. نالو = پاڳارو. پوک جا = لوڙها.
پير پاڳارو آيو، لوڙها لهي ويا.

باب ٽيون

سرائتيون ڳجهارتون: ٻاهريان عشقيه قصا

بانڪو شاھ بهرام

[205]

نرنانءَ ڪتابن جو، ذات ڏين مون،
 نرنانءَ مٿي پئون، پيا نالا ذات ٿيا.
 نرنان = محسن. ڪتابن جو = مذڪور. ذات =
 معلم < معلومت. نرنان = پريو. نالو = دائه.
 ذات = دوڙيا < دوڙيا.

محسن، هن مذڪور جي، معلومت ڏين مون،
 پريو مٿي پئون، پيا به دائه دوڙيا.

[206]

ولايت کان نرنانءَ آيو، جنهن اچي مٿي جا ۽ گهوڙن جا ڏنا.
 ولايت = چين. نرنان = بهرام. مٿي جا = پار.
 گهوڙن جا = چٽا.

چين کان بهرام آيو، جنهن اچي پار چٽا ڏنا.

[207]

ان نالي نرنانءَ، ڌاري وڃ ولايت ۾.
 نالو = بانڪو + نرنان = شاھ بهرام. وڃ =
 چوڻري. ولايت = چين.

ان بانڪي شاھ بهرام، ڌاري چوڻري چين ۾.

[208]

نرنانءَ مرون جيءَ ۾ ويو، اُتي ڪامڻ سان ڏڌ جو ٿيو.

نرنان = شاھ بهرام. مرونءَ جي = چين < چين.

ڪامڻ = گل اندام. ڏڌ جو = گڏڻ < گڏيو.

شاھ بهرام چين ويو، اُتي گل اندام سان گڏيو.

[209]

وڃ، اها ڪاڇ جي اٿئي، نرنانءَ جي مرض جي.

وڃ = بهڳڻ. ڪاڇ جي = ٻاڦ. نرنان = ويرم ديو.

مرض جي=وات (پراڙي).

ٻهڳڻ، اها ٻاڦ اٿئي، ويرم ديوجي وات جي.

[210]

نالي نرنانءَ کي ڏيھ ۾ لڌائون.

نالو=بانکو + نرنان=بهرام. ڏيھ=مصر.

بانڪي بهرام کي، مصر ۾ لڌائون.

تاج الملوڪ

[211]

نرنانءَ توڪل ڪري، ڪاهي پيو مڇيءَ جيءَ ۾.

نرنان=تاج الملوڪ. توڪل=الله توهار.

مڇيءَ جي=ڍنڍ.

تاج الملوڪ الله توهار ڪري، ڪاهي پيو ڍنڍ ۾.

ممتاز دمساز

[212]

جڏهن نارنان ان جي ٿي، تڏهن نرنانءَ تي پنهنجو پيو.

نارنان=مهاسندر. ان جي=ڪري. نرنان=ممتاز.

پنهنجو=ڪشالو.

جڏهن مهاسندر ڪري ٿي، ممتاز کي ڪشالو پيو.

[213]

نالو نالي کي پنهنجو نه ڏئي ها، ته ڇو مرون ٿي ها؟

نالو=ممتاز. نالو=دمساز. پنهنجو=علم.

مرون=باندر.

ممتاز، دمساز کي علم نه ڏئي ها، ته ڇو باندر ٿي ها؟

[214]

ساز وڃي، نرنانءَ جاڳي، نارنانءَ کاتي؟

ساز=پرٽنگ. نرنان=ممتاز. نارنان=ماھ طلعت.

پرٽنگ وڃي، ممتاز جاڳي، ماھ طلعت کاتي؟

ليلي مجنون

[215]

ذات نند جي ۾ نالو، نرنانءَ ٻولي نالو ٿيو.

ذات=کيس < کيس. نند جو=سهڻو (=خواب)

نالو=لڏو. نارنان=ليلي. ٻولي=ڏسي.

نالو=مست.

کيس سهڻو لڏو. ليلي ڏسي مست ٿيو.

[216]

مجنون فقير ٿيو. لڳس ليلي جي ذات.

فقير=مست. ذات=لغاري < لغار.

مجنون مست ٿيو. لڳس ليلي جي لغار.

[217]

نرنانءُ پنهنجي کاڌ جي کان، جروڻ جي ڪري، عضوي کان ٻولي ٿيو.

نرنان=مجنون. پنهنجي=ماءُ. کاڌ جو=در <

مادر. جر جي=موڪ + وڻ=لاڻي < موڪلاڻي.

عضو=تن < وطن. ٻولي=دور

مجنون مادر کان موڪلاڻي ڪري، وطن کان دور ٿيو.

[218]

وڪر مال جو ڪري، اجهو نرنانءُ آيو

وڪر=کاڻو < کاڻئون. مال جو=پنڌ. نرنان=کيس.

کاڻئون پنڌ ڪري، اجهو کيس آيو

[219]

وڪر ڪري آيو هو. هو ڪاريگر ڙي عورت!

وڪر=ڪوپرو < ڪو + پرو. ڪاريگر=سُچيت.

عورت=ليلي.

ڪوپرو ڪري آيو هو. هو سُچيت، ڙي ليلي!

[220]

ٽي نرنانءُ ٿي، ٽي ڏينهن، کاڌ جي ۾ جر جو ٿيو.

نارنانءُ آئي، جنهن ٻولي ڪئي، تنهن نرنانءُ کاڻي جيءَ مان نالو ٿيو.

ٽي نرنان=محب، مجنون، مبيت. کاڌ جو=

هرلو. جر جو=وهيو. نارنان=ليلي. ٻولي=

بس. نرنان=مجنون. کاڻي جي=ڳاڏي.

نالو=چُٽو.

محب مجنون مست ٿي، ٽي ڏينهن ٻه رلي ۾ وهيو.
ليلي آئي، جنهن بس ڪئي، تڏهن مجنون ڳاڏي مان چٽو.

[221]

نرنانءَ عضوو مرون جو چميو، چيائونس ته اي نرنانءَ توڇا ڪيو؟
چئي: هيءُ مرون نارنانءَ جي مٿيءَ جي ۾ ٻولي ٻولڻ ويندو هو.
نرنان = مجنون. عضوو = پير. مرون = ڪٽو.

نرنان = مجنون. نارنان = ليلي. مٿيءَ جي =

حويلي. ٻولي ٻولڻ = ڪڏهن ڪڏهن.

مجني پير ڪٽي جو چميو، چيائونس ته مجنا توڇا ڪيو؟
چئي: هيءُ ڪٽو ليلي جي حويليءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن ويندو هو.

[222]

نرنانءَ منهنجي نرنانءَ کي، نرنانءَ چرين ڪيئن،
چيري وڻ واڻئي جو، تنهن کي گاهه جون هڻين ڪيئن!

نرنان = محب. نرنان = مجنون. نرنان = چريو.

چيري جو = ڪُل < عاقل. وڻ جو = پور.

واڻئي جو = اکر < ڪرين. گاهه جون = ڪامون.

محب منهنجي مجني کي، تون چريو چوين ڪيئن،
عاقل پوري اکرين، تنهن کي ڪامون هڻين ڪيئن!

[223]

پنهنجو ته ڪونهي، مال جو چئين ته ڏيان!

پنهنجو = رت. مال جو = ماس.

رت ته ڪونهي، ماس چئين ته ڏيان!

[224]

جيئن نرنانءَ فقير ٿيو، تيئن نارنانءَ کي به ذات هئي.

نرنان = مجنون. فقير = داس < اداسي. نارنان =

ليلي. ذات = پيسڪ به + سڪ.

جيئن مجنون اداسي ٿيو، تيئن ليلي کي به سڪ هئي.

[225]

نالي جو لڪائي ڏنئون، وکر ويچاري کي.

نالو = لوڪو < لوڪئون. وکر = وه.

لوڪئون لڪائي، ڏنئون وه ويچاري کي.

[226]

وڪر پنهنجو ذات ٿي، اڃان پيو چمر جي ڪري.
وڪر=وھ. پنهنجو=پيءُ پيءُ. ذات=خشڪ
خوش. چمر جي = گھرڪڻ < گھر + ڪرڻ.
وھ پيءُ خوش ٿي، اڃان پيو گھر ڪري.

[227]

توڙي اوزار هجي، ته به آءُ راند جي وڃان.
اوزار=وهڪرو (سونارڪو اوزار، جنهن سان
ٽپو لڳي) < وھ + ڪڙو. راند جو=پينگھوڙو
پيءُ + گھڙو.

توڙي وھ ڪڙو هجي، ته به آءُ پيءُ گھڙو وڃان.

[228]

شهر ۾ نرنانءَ نالو ٿيو،
جنهن وڪر ۾ ماڻهو ذات ٿين، تنهن مان هن مال جو ڪيو.
شهر=مصر. نرنان=مجنون. نالو=مست.
وڪر=زهر. ذات=مري. مال جو=ڍؤ.

مصر ۾ مجنون مسست ٿيو،
جنهن زهر ۾ ماڻهو مري وڃن، تنهن مان هن ڍؤ ڪيو.

[229]

مٺيون پيتر جن سان، ڪڙو تن پيان،
تهان پوءِ ٿيان، نالو تنهن نارنانه جو.
مٺيون=مصريون. ڪڙو=زهر. نالو=
مجنون. نارنان=ليلي.

مصريون پيتر جن سان، زهر تن پيان،
تهان پوءِ ٿيان، مجنون تنهن ليلي جو.

[230]

اي ميان نرنانه! ملڪ بينو سڏ،
آءُ نارنانه پوک جي ٿي اڃان.
نرنان=مجنون. ملڪ=اڻو. سڏ=هو < هج.
نارنان=وسندي < وس. پوک جي=چري.
اي ميان مجنا! اڻو بينو هج، آءُ وس چري ٿي اڃان.

[231]

وهتَ ٻوليءَ لاءِ نر نانءَ سُڪي حاڪيماڻو ٿي پيو.

وهتَ ٻولي = لئي لئي ليلي. نر نان = مجنون.

حاڪيماڻو = ڪاڻ.

ليلي لاءِ مجنون سُڪي ڪاڻ ٿي پيو.

[232]

نر نان ڪاڻ ٿي، پوک جن جهيڙا ڪيا.

نر نان = مجنون. ڪاڻ = بند. پوک جن =

وڪهين. جهيڙو = ويڙھ.

مجنون بند ٿيو، وڪهين ويڙھ ڪيا.

[233]

ڏس نالو نر نانءَ جو، جو شهر ٿون ويڙو آهي.

پر جي شهر ٿون ويڙو آهي، ته به ڪپڙي جي ۾ بيٺو آهي.

نالو = مستي. نر نان = مجنون. شهر = هالا <

هالئون > حالئون. ڪپڙي جو = بر.

ڏس مستي مجني جي، جو حالئون ويڙو آهي،

پر جي حالئون ويڙو آهي، ته به بر ۾ بيٺو آهي.

[234]

نالو چڙهيو نالي تي، تنهن کان پيو نار نالو گهري!

نالو = نندو (وَل). نالو = مجنون. نار نالو = ليلي.

نندو چڙهيو مجني تي، تنهن کان پيو ليلي گهري!

[235]

نالو چڙهيو نالن تي، وڻ جن اچي مرونءَ جو ڪيو.

تڏهن هن تي مرد نالي اچي عيب جو ڌريو.

۽ نالي ذات اچي محنت جو هنيو.

تڏهن نر نانءَ ڪڙي نار نار ڪيو.

نالو = نندو. نالا = مير ۽ مجنون. وڻ جن = وڪين.

مرونءَ جو = ويڙھ. مرد نالي = شهباز.

عيب = ڪيرو < آڪيرو. نالو = مير. ذات = دايو.

محنت جو = ڪهاڙو. نر نان = مجنون.

نار نار = ليلي ليلي.

نندو چڙهيو مير مجني تي، وکين اچي ويڙهه ڪيو.
تڏهن هن تي شهباز اچي آڪيرو ڪيو.
۽ مير ڏاڏي اچي ڪهاڙو هنيو.
تڏهن مجني ڪٿي 'ليلي ليلي' ڪيو.
[236]

پکي نرنان مٿان وڃي ڌڪ جو ڪيو.
پکي = شهباز. نرنان = مجنون. ڌڪ جو =
ڪيرو < آڪيرو.
شهباز، مجني مٿان وڃي آڪيرو ڪيو.
[237]

نالي ذات لوھ جو هنيو، پر نرنان پوک جي به ڪانه ڪئي.
نالو = باغائي، ذات = بنارو. لوھ جو = ڪهاڙو.
نرنان = مجنون. پوک جي = ڪورڙ ڪا + رڙ.
باغائي بناري ڪهاڙو هنيو، پر مجني ڪا رڙ به ڪانه ڪئي.
[238]

لڳو ڪٽو ڪاٺ کي، نرنان ڪٽي، راڳ جي.
ڪٽو = ڪهاڙو (نالو ڪٽي جو). ڪاٺ = ٻنڊ.
نرنان = مجنون. راڳ جي = لئي < ليلي.
لڳو ڪهاڙو ٻنڊ ۾، مجني ڪٽي، 'ليلي'!
[239]

نالي نرنان چڏيئي مٿي ته ڏس!
نالو جتو < جتي. نرنان = مجنون. مٿي = اُتي.
جتسي مجنون چڏيئي، اُتي ته ڏس.
[240]

نارنانه چيو ته نرنانه، مال ڏيکار، نه ته نرنان جي ٿي ماري.
نارنانه = ليلي. نرنان = مجنون. مال = مينهن <
منهن. نرنان = بيڪندر < سڪندر + اندر.
ليلي چيو ته 'مجنا' منهن ڏيکار، نه ته سڪندر جي ٿي ماري.
[241]

نرنانه ذات پنهنجيءَ کي، حاڪم جي ڪٽي،
پر نارنانه نرنانه تان عضوي جي نه ڪٽي.

نرنان = قمر. ذات = قاضي. پنهنجي = ڏيءَ.
حاکر جي = نصيحت. نارنان = ليلي. نرنان =
مجنون. عضوي جي = دل.

قمر قاضي ڏيءَ کي نصيحت ڪئي،
پر ليلي مجني تان دل ئي نه کڻي.

[242]

جو جي لڳي نارنانءَ کي، تڏهن نرنانءَ لاءِ گهرجي ٿي.
جر جي = لهر. نارنان = ليلي. نرنان = مجنون.
گهرجي = چري.
لهر لڳي ليلي کي، تڏهن مجني لاءِ چري ٿي.

شيرين فرهاد

[243]

ٻولي پنهنجو، هليو کڻي نالو نرنانءَ ڏي.
ٻولي = وٺي. پنهنجو = قول. نالو = ٽيڪم.
نرنان = جبل.

وٺي قول، هليو کڻي ٽيڪم جبل ڏي.

[244]

ڪري پنهنجي نرنانءَ جي، ذات ڏانهن ڪُٽي،
نالي ڳاريو ڪاڇ جو، ٿوريون ڪندي گاهه کي.
پنهنجي = آس. نرنان = الله. ذات = هلايو < هليو.
ڪُٽو = جبل (نالو ڪٽي جو). نالو = مرد.
ڪاڇ جو = ماه. ٿوريون = پٿون. گاهه = پٿر.

ڪري آس الله جي، هليو ڏانهن جبل،
مرد ڳاريو ماهه، پٿون ڪندي پٿر کي.

[245]

تنهن نالي کي پنهنجي، جو ٻار جو کين رچ کان،
نالو = فرهاد. پنهنجي = شاباس. ٻار جو = ڏڪڻ <
ڏکيو. رچ = ڏونگهو < ڏونگر.
تنهن فرهاد کي شاباس، جو ڏکيو کين ڏونگر کان.

[246]

مال ڪپڙي جا وير، نالي تنهن نار لاءِ.

مال جا = ٽڪر. ڪپڙي جا = ٽانڪا <

ٽاڪيا. نالو = فرهاد. نار = شيرين.

ٽڪر ٽاڪيا وير. فرهاد تنهن شيرين لاءِ.

[247]

عاشق نرٺانءُ ڪاٺ جو، ڪاڇ جي پنهنجي ۾.

نرٺان = ڏونگر. ڪاٺ جو = ڌاريو. ڪاڇ جو =

شيرين. پنهنجو = شوق.

عاشق ڏونگر ڌاريو، شيرين جي شوق ۾.

[248]

نارٺانءُ شهر جي مان نڪري نرٺانءُ ڏي ٿي ويئي.

نارٺان = شيرين. شهر جي = سرحد. نرٺان = فرهاد.

شيرين سرحد مان نڪري، فرهاد ڏي ٿي ويئي.

[249]

ڳالهه پنهنجي نار کي، پڪيءَ جي مٿان نرٺانءَ جي.

ڳالهه = سڄي. پنهنجي = سڪ. نار = شيرين.

پڪيءَ جو = ڦٽڪو < ڦٽڪي. نرٺان = فرهاد.

سڄي سڪ شيرين کي، ڦٽڪي مٿان فرهاد جي.

[250]

مرض جو ڪيائون پنهنجو، فقير جو آچار ڪري هليا.

مرض جو = صدقو. پنهنجو = ساھ. فقير جو = نينهن.

آچار = نبيرؤ.

صدقو ڪيائون ساھ، نينهن نبيري هليا.

مل محمود ۽ مھرنگار

[251]

ولايت مان نرٺانءُ آيو، جنهن شهر ٻاهران حاڪم جو ڪيو.

ولايت = مڪو. نرٺان = مل محمود، شهر =

نيرون ڪوٽ. حاڪم جو = شڪار.

مڪي مان مل محمود آيو، جنهن نيرون ڪوٽ ٻاهران شڪار ڪيو.

[252]

مال جون ڏسي، پنهنجو ڪيائين نرنانءَ تي.

مال جون=ڌاريون<ڌاريو. پنهنجو=

دهمان. نرنان=مل محمود.

ڌاريو ڏسي، دهمان ڪيائين مل محمود تي.

[253]

گهه جي لڳي نار ڪي، جڏهن ڏنائين جبل جي نرنانءَ ۾.

گهه جي=لنء. نار=مهرنگار. جبل جي=

موميائي<منهن مهانء. نرنان=مل محمود.

لنء لڳي مهرنگار ڪي، جڏهن ڏنائين منهن مهانء مل محمود ڪي.

[254]

پڪي وچ ۾ جـوـء، جنهن هنء نالا هون،

وڃي چئو نالي روبرو، ته ڪا شيء پنهنجو ڪاڻ تي ڪڏهن ڪين رکيو.

پڪي= ڪاهو. ڀرجوء= ڪهي. نالا=مل + محمود.

نالو=مل محمود. شيء=نگار. پنهنجو=پاسو.

ڪاڻ جو=پلنگ.

ڪاهه! وچ ڪهي، جنهن هنء مل محمود هو،

وڃي چئو مل محمود ڪي روبرو،

ته نگار پاسو پلنگ تي ڪڏهن ڪين رکيو.

[255]

ونء نالا ونء نرنانء، وڃي نرنانء ڪي چئجو،

ته هيء جا نار نالي تنهنجي لاء تڙ تي بيٺي، سا ڪپڙي جو نه ڌري.

نالا=رتو ۽ راڌو. نرنان=مرد. نرنان=مل محمود. نار نالي=

مهرنگار. ڪپڙي جو=پاسو.

ونء رتاء راڌا مرد، وڃي مل محمود ڪي چئجو،

ته هيء جا مهرنگار تنهنجي لاء پٿر تي بيٺي، سا پاسو نه ڌري.

[256]

نار سٺ جو پنهنجي ۾ ڪپڙي جي سان نرنانء ڪي.

نار=نگار. سٺ جو=نيو. پنهنجو=گهر. ڪپڙي

جو=برقعو. نرنان=مل محمود.

نگار نيو گهر ۾ برقي سان مل محمود ڪي.

[257]

نالو وڌائون جر جي ۾، تڏهن نار نالي جو پنهنجو ۽ شهر ٿيو.
نالو=خان. جر جو=کوه. نار=مهرنگار. پنهنجو=
سڪ. شهر=ڦٽو.

خان وڌائون کوه ۾، تڏهن مهرنگار جو سڪ ڦٽو.

[258]

علم جي ڪٿي مرد جي جڏهن عضوو ڏنائين مروءَ جي ۾.
علم جي=زير. مرد جو=زور. عضو=چنبو.
مروءَ جو=چنبو.

زير ڪٿي زور، تڏهن چنبو ڏنائين چنبو ۾.

[259]

عيب ڏسي عضوو، چور جو تنهن نر نانءُ کي.
عيب=انڌو. عضو=هٿ. چور جو=
پڪڙيو. نر نان=بهادر.
انڌي ڏسي هٿ، پڪڙيو تنهن بهادر کي.

سيف الملوڪ

[260]

پڪي آيو ڪاٺ جو ڪنڀين، نر نانءُ نالو ٿيو.
پڪي=گرڙ. ڪاٺ جو=پانڊو. نر نان=
سيفل. نالو جو (سب) جو + سبب.
گرڙ آيو پانڊو ڪنڀين، سيفل سبب ٿيو.

[261]

هندڪو ڪا سبڪي تي، زحمت پيو ڪائي.
هندڪو=ساده=سعد. ڪا سبڪو=بنو<
بٽ. زحمت=ڦلا (اڪين جا).
سعد بٽ تي، ڦلا پيو ڪائي.

[262]

جر جون جر جي تي آيون هيون جڏهن،
پنهنجيون پنهنجون نر نان ليکي لڳيون هيون تڏهن،
هاڻي شهر ڪاريگر شهر ۾ ايندين جڏهن،
پنهنجو نالي جو ٿيندو تڏهن.

جر جون = اُڇڙون (اُڇڙ = ڇڙ جو تانگهو
 پاسو) < اُڇڙائون. جر جو = تلاءُ. پنهنجيون =
 دلڙيون. نرnan = سيف الملوڪ. ليڪي جو =
 گڏيو < گڏيون. ڪاريگر شهر = روغان.
 ناڻي جو = ميڙائو.

اُڇڙائون تلاءُ تي آيون هيون جڏهن،
 پنهنجون دلڙيون سيفل گڏيون هيون تڏهن،
 هاڻي شهر روغان ۾ اينديون جڏهن،
 پنهنجو ميڙائو وٺيندو تڏهن.

[263]

جڏهن جر جون تي اچين، تڏهن ڏٺ مال جون پسين،
 نرnan کان مٽي، جڏهن شهر وڃين، نارnan ملئي تڏهن.
 جر جون = تڙن، تلاءُ. ڏٺ مال جو = ڀڄڻون <
 اُڇڙائون. نرnan = ديون. شهر = روغان.
 نارnan = بديعل.

جڏهن تڙن، تلاءُ تي اچين، تڏهن اُڇڙائون پسين،
 ديون کان مٽي جڏهن روغان وڃين، بديعل ملئي تڏهن.

[264]

نالو چوي نرnan کي، ڪا نارنالي هئي نرnan ۾.
 نالو = سيفل. نرnan = سعد. نارنالي = بديع الجمال.
 نرnan = باغ.

سيفل چوي سعيد کي ته 'ڪا بديعل هئي باغ ۾'.

[265]

نرnan تيڏي باغ ۾، اڪ نرnan آيا،
 ڪامڻي وس ڪري، مال جيئن سور ويا.
 نارnan = بديعل. نرnan = سوالي. ڪامڻي = چوڙيلي.
 وس = چٽ. مال جي = سانڍ (ڏاڇي) < سانڍي.
 بديعل تيڏي باغ ۾ اڪ سوالي آيا،
 چوڙيلي چٽ ڪري، سانڍي سور ويا.

[266]

ذات چڱي، نالي مدي، ڪپڙ جن سان گڏي.

ذات چڱي = پري. مدي = بدي = بديعل.

ڪپڙ جن = ديون.

پري نالي بديعل، ديون سان گڏي.

[267]

هنن ملڪ جن ۽ ذاتين کان، نارنائ ۽ چيري جي پلي.

ملڪ جن = ديهن = ديون. ذاتين = پرين.

نارنائ = بديعل. چيري جي = جوت.

هنن ديون ۽ پرين کان، بديعل جي جوت پلي.

[268]

هن ذات ۽ ذاتين کان، نارنائ ۽ چيري جي ڪثر.

ذات = چنڊ. ذاتين = تيورا = تارن. نارنائ =

بديعل. چيري جي = جوت.

هن چنڊ ۽ تارن کان بديعل جوت ڪثر.

[269]

اي نارنائ ۽ اشهر تنهنجي شهر تي.

نار = بديعل + ترنائ = جمال = بديع الجمال.

شهر = دلي. شهر = ڪڇ.

اي بديع الجمال! دلي تنهنجي ڪڇ تي.

ڪامسين ۽ ڪامروپ

[270]

نارنائ ۽ پنهنجي نارنائ لاءِ، ڪاسبڪي ٻولي ڪئي.

نارنائ = ڪامسين. نارنائ = ڪامروپ. ڪاسبڪي =

ڪٽ. ٻولي = اُونڌي.

ڪامسين پنهنجي ڪامروپ لاءِ، ڪٽ اُونڌي ڪئي.

هیر رانجهو

[271]

واءِ جو ڪم ڪائڻ سان، نالي مٽي ٿي.

واءِ = هير. ڪم = لُڏڻ = لُڏي. ڪائڻ =

هندورن. نالو = رانجهو. مٽي = واري.

هير لُڏي هندورن ۾، رانجهو واري ٿي.

[272]

واء ڏڻ جن منجه هئي، نرنانءَ تي ٻولي ڪئي.
واء=هیر. ڏڻ جن=پينگهن. نرنان=رانجهو.
ٻولي=والار.

هیر پينگهن منجه هئي، رانجهو تي والار ڪئي.

[273]

وڪردا انگين وچ پيا نانءَ سڏائيندا ها.
وڪردا=رانجهن. انگ=هزار<هزارو.
نان=خان<خان.

رانجهن هزاري وچ پيا خان سڏائيندا ها.

[274]

واه وو نرنانءَ مال دي ڪائي دانءَ.

نرنان=رانجهو. مال دي=چوڙي<چوڙيئي.

ڪائي دا=تخت<تخت. نان=هزاري<هزارو.

واه وو رانجهو! چوڙيئي تخت هزارا.

[275]

نرنانءَ حاڪيماڻي ڪئي، نار نالي ڪاڻ.

نرنان=رانجهو. حاڪيماڻي=چڙهائي.

نار=هیر. نالو=سيال.

رانجهن چڙهائي ڪئي، هیر سيالڻ ڪاڻ.

[276]

نرنانءَ نار نانءَ جهنگ جو.

نرنان=الله سائين. نارنان=هیر.

جهنگ جو=لاه<لاه<ملاء.

الله سائين! هیر ملاء.

[277]

نار کي نرنانءَ ولايت ۾ گڏيو.

نار=هیر. نرنان=رانجهو. ولايت=باغ.

هیر کي رانجهو باغ ۾ گڏيو.

[278]

نر نانء پٽ زمين جي، پنهنجيون انا ل و ذات آ.
 نر نان = رانجهن. پٽ جي = بنا. زمين جي = رڇ.
 پنهنجيون = جيڏيون. نالو = جهنگلي جهنگ.
 ذات = سيال.

رانجهن بنا رڇ، جيڏيون! جهنگ سيال آ.

[279]

اي ذات نر نانء! حاڪيماڻا نه ڪر.
 آءُ عضوي نه نار نانء ڪاڻ جي.
 ذات = قاضي. نر نان = صاحب. حاڪيماڻا = قضا.
 عضو = هڪي هڪ. نار نان = مجيدي = مڃيندي.
 ڪاڻ جي = سنئين.

اي قاضي صاحب! قضا نه ڪر. آءُ هڪ به نه مڃيندي سنئين.

[280]

ذات جا تارين ڪهسين، ته نر نانء ميڏي ڪاڻ وڃون وڻ دي نه ويسين.
 ذات = قاضي. تارا = ڪتيون = ڪاتئين. نر نان = ماهي.
 ڪاڻ دي = من. وڻ دي = مول (مور).

قاضي! ڇا ڪاتئين نال ڪهسين، ته به ماهي ميڏي من وڃون مول نه ويسين.

[281]

نانء مرون، تين ڪيها رب دا ڪيٽا!
 نان = ڪيڏو. مرون = ڪٽو. رب دا = قهر.
 ڪيڏو ڪٽا! تين ڪيها قهر ڪيٽا!

[282]

عورت مرض وڃي، ڪيون نانء ڪيٽا هئي ذاتيان ڪون!
 عورت = هير. مرض = آپ ساهي = ساه. نانء =
 ڪالو = ڪالا. ذاتيان = سيالان.

هير! ساه وڃي، ڪيون ڪالا ڪيٽا هئي سيالان ڪون!

[283]

ذات والا مال دا، تيڪون نه هندو!
 ذات = ڪيڏا. مال دا = سڪ = سڱ. هندو =
 واڻيا = وڻيا.

ڪيڙي والا سڱ، تيڪون نه وڻيا؟

[284]

نالو مَ نالي، نر نانءَ رچ ۾.
نالو = ڪيڙو. نالو = مومن < مون + من.
نر نان = رانجهن. رچ = دلو < دل.
ڪيڙو مَ مون من، رانجهن دل ۾.

[285]

ڪاڇ ڪون وڻ دي گهتان، ميڪون ڏڌ دي ملي.
ڪاڇ = ڪيڙيون < ڪيڙو. وڻ دي = ڪوٽر <
ڪوهر < ڪوهه. ڏڌ دي = مهڻي < ماهي.
ڪيڙي ڪون ڪوهه گهتان، ميڪون ماهي ملي.

[286]

اي نالا ذاتيون آڇ نه مئيءَ ڪي، ڪپڙي جا آڇين ڇو نه ميان؟
نالو = چرچڪ. ذات = ڪيڙا. ڪپڙي جا =
ڇاڪ < چاڪر.

اي چوچڪ! ڪيڙا آڇ نه مئيءَ ڪي، چاڪر آڇين ڇو نه ميان؟

[287]

جيٽ نه ٿيون ها، رچ ڪپندا هئا نر نانءَ ميڏا.
جيٽ = ماکوڙي < ماءُ + ڪُ + وڙي. رچ =
ڍڪڻ. نر نان = ايوب < عيب.
ماءُ ڪوڙي نه ٿيون ها، ڍڪڻ ڪپندا هئا عيب ميڏا.

[288]

اول ته جنڊ جي، ذات هٿيار آهڻ پوءِ.
جنڊ جي = رانجهه < رانجهو. ذات = ڪيڙا.
هٿيار = ڪنو < ڪنا.

اول ته رانجهو، ڪيڙا ڪنا آهڻ پوءِ.

[289]

نر نالي ڪپڙي جو ڪيو، پر نار نالي ته نه.
نر نالو = چوچڪ. ڪپڙي جو = چاڪ < چاڪر.
نار نالي = لالي < حلائي.
چوچڪ چاڪر بيهاريو، پر حلائي ته نه.

[290]

نالي مين نون ڪاڻي ماري، مٽي مٽي عورت نه.
 نالو=رانجهو. ڪاڻي=چمڪ. مٽي مٽي=
 چيڪي چيڪي<چڪي چڪي. عورت=چٽي.
 رانجهي مين نون چمڪ ماري، چڪي چڪي چٽي نه.

[291]

اٿي وگر ڏي، توڪي فقير! ڳنھ ڏيان.
 وگر=رانجهن. فقير=جوڳي. ڳھ=ڪنڊل.
 اٿي رانجهن ڏي، توڪي جوڳي! ڪنڊل ڏيان.

[292]

هڏڙي ساميءَ من ۾، جو اڇيو ڪاڻ جي پني.
 هڏڙي=مڻ<ڪامڻ. ڪاڻ جي=ڏوڻي<اوڏوڻي.
 ڪامڻ ساميءَ من ۾، جو اڇيو اوڏوڻي پني.

[293]

آيس آس رکي ڪري، تنهنجي نالي تي،
 توڪي شل ٿر نالو ملي! مون کي ميوِي جو ڏي.
 نالو=اڱڻ. نرنالو=مراد. ميوِي جو=رَسڻ<ترسڻ.
 آيس آس رکي ڪري، تنهنجي اڱڻ تي،
 توڪي شل مراد ملي، مون کي ترسڻ ڏي.

[294]

تيڪون ملي آپڻي، ميڪون نانءُ ملاءِ.
 اپڻي=مراد. نان=رانجهو.
 تيڪون ملي مراد، ميڪون رانجهو ملاءِ. •

[295]

وڻ نالو تون، لاه عضوي جي حاڪيماڻي.
 وڻ=ليار<مل+يار. نالو=ماهي. عضو=
 هيٺون. حاڪيماڻي=ڊائي<مانداڻي.
 مل يار ماهي تون! لاه هيٺين جي مانداڻي.

• هير پنهنجي نشان 'سهتي' کي چئي ٿي ته: توڪي مراد ملي، مون کي رانجهو ملاءِ.

[296]

ذات ميڏا ڳھ، مين سودي دي ۽ راند دي هان تيڏي.
 ذات=عامل<آءُ + مل. ڳھ=والي.
 سودي دي= ٻولي. راند دي= ٻڌي.
 آءُ مل ميڏا والي! مين ٻولين ٻڌي هان تيڏي.

[297]

هين ته نرنانءُ، پر مرض نانءُ ڪيتوڻي.
 نرنان=شهزادو. مرض=عشق. نان=فقير و فقير.
 هين ته شهزادا، پر عشق فقير ڪيتوڻي.

[298]

نرنانءُ! تيڏي ڪاڻ، نارنانءُ ڪاڻي ٿي.
 نرنان=رانجهو. ڪاڻ=ڪان<ڪاڻ. نارنان=
 هير. ڪاڻي=بيراڳڻ.

رانجهو! تيڏي ڪاڻ، هير بيراڳڻ ٿي.

[299]

اي ميان نرنانءُ! شهر وسڻي، مين ڪاڻي ٿي هان.
 نرنان=رانجهو. شهر=جهوڪ. ڪاڻي=بيراڳڻ.
 اي ميان رانجهو! جهوڪ وسڻي، مين بيراڳڻ ٿي هان.

[300]

آءُ جيت وارا، ڪڍ ڪپڙي جي، ٻه ٽي وات جون ڏي.
 جيت=سڀ<سپيرا، ڪپڙي جي=رڪي<مرلي.
 وات جون=ڦوڪون.

آءُ سپيرا ڪڍ مرلي، ٻه ٽي ڦوڪون ڏي.

[301]

ذات تيڏي فقيري دي، ذات نرنانءُ.
 ذات=جوڳي. فقير دي=منڊ. ذات=سيالڻ.
 نرنان=موسي<مسائي.

جوڳي، تيڏي، منڊ، سيالڻ مسائي.

[302]

مال جي بُڌي، ڪاٺ ٿي پئي، جر جي وکر ڪاٺ.
مال جي = ڦوک. ڪاٺ = پيراڳڻ. جر جي = هير.
وکر = رانجهن.

ڦوک بُڌي پيراڳڻ ٿي پئي، هير رانجهن ڪاٺ.

[303]

جيت نہ ڪاڏي هون، مين فقير ڪا بنايا هي.
جيت = نانگ. فقير ڪا = بيڪ.

نانگ نہ ڪاڏي هون، مين بيڪ بنايا هي.

[304]

گهوڙي جي زمين جيءَ ۾ نرنانءَ بيٺو نار گهري.

گهوڙي جي = اُٺاري. زمين جي = قبر.

نرنان = رانجهو. نار = هير.

اُٺاري قبر ۾، رانجهو بيٺو هير گهري.

بلند بخاري

[305]

نالو ذات لاءِ وڻ ٿي ويٺي آهيان.

نالو = بلند. ذات = بخاري. وڻ = ڪيسن <

ڪي + سنه.

بلند بخاريءَ لاءِ ڪي سنه ويٺي آهيان.

روپ بسنت

[306]

اٿي نار پير جو ڪر، ڪي هندو آيتي ڙي!

نار = گوري. پير جو = ويس. هندو = روپ، بسنت

اٿي گوري ويس ڪر، روپ بسنت آيتي ڙي!

بروو ۽ باني

[307]

ولايت ۾ نرنانءَ ٿي پنهنجي ڪئي.

ولايت = باني. نرنان = بروو. پنهنجي = اُٺي.

بانيءَ ۾ بروي ٿي اُٺي ڪئي.

[308]

انهيءَ وٽ ۾ نر ناناڻءَ آهي، سو راند جوئي نه.
وٽ = ڪيٽڪي. نر نان = پوٽر. راند جو = ڪُليو.
انهيءَ ڪيٽڪيءَ ۾ پوٽر آهي، سو ڪُليو ئي نه.

انسا بنسا

[309]

اڏر پڪي لھ ولايت، جتي ٻولي ٿي.
پڪي = آتاھ. ولايت = ستارا. ٻولي = بنسو.
اڏر آتاھ، وچ ستارا، جتي بنسو ٿي.

[310]

نار نانءَ چوي ٿي نر نانءَ کي، ته چئو پنهنجي نر نانءَ کي، ته ولايت مان وٺ آئي ڏي.
نار نان = انسا. نر نان = بنسا. نر نان = گروڪاس. ولايت = تيمور. وٺ = توريت.
انسا چوي ٿي بنسا کي، ته چئو پنهنجي گروڪاس کي، ته تيمور مان توريت آئي ڏي.

[311]

ولايتئون پڪي آيو، جنهن اچي ٻولي ڪئي.
ولايت = بنات. پڪي = بنسو. ٻولي = بيروني.
بناتئون بنسو آئيو، جنهن اچي بيروني ڪئي.

سُر اٿيون گجھارتون: موڪي متارا

[312]

آءُ نارنآنءَ، پر گجھ، اجهي نالا آيا.

نارنان=موڪي. گجھ=ڪيوٽي<وٽي.

نالا=متارا.

آءُ موڪي، پر وٽي، اجهي متارا آيا.

[313]

په نالا آيا، تن آب بلا جون ڪيون،

ذات اٿون پٽڻ واري، مقام جي وڏي ڏيون.

په نالا=موڪي. متارا. آب جون=واهيون<وايون.

بلا=پيٽڻ. ذات=مڏڻي<مڏي. پٽڻ جو=

کان<کا نه کا. مقام جي=سر (نالي لکيل).

موڪي! متارا آيا، تن پيٽڻ جون وايون ڪيون،

مڏڻي اٿون کانہ کا سِر وڏي ڏيون.

[314]

نارنآنءِ اٿالن ڪي، ذات جي ته ڏي.

نارنانءَ=موڪي. نالا=متارا. ذات=

سرڪي<سرڪي.

موڪي! متارن ڪي سرڪي ته ڏي.

[315]

علم جي زحمت جيت، ڏٺي، ته ڪٿي ذات ڪر.

علم جي=شرع<شرا + زحمت=بمي (ڦوڪيل)<

ب + ڀر. جيت=سڀ. ذات=دٻڪر<دٻ + ڪر.

شراب ڀر سڀ ڏٺي، ته ڪٿي دٻ (ماڻ) ڪر.

[316]

اولت علم جي ڀر ڏٺو هئي، تڏهن ٻولي ڪرين ها.

اولت=سڀني<سڀ + ني. علم جي=شرع<

شراب. ٻولي=وَم (ماڻ).

سڀ ني شراب ڀر ڏٺو هئي، تڏهن وَم (ماڻ) ڪرين ها.

[317]

اهي نالانـرنانءَ، رچ اٿت جي وڃي ذات ٿيا.
 نالا=متارا، نرنان=ملوڪ. رچ=وٽي. اٿت
 جي=ڪاڻ. ذات=مويا<مٿا.

اهي متارا ملوڪ، وٽيءَ ڪاڻ وڃي مٿا.

[318]

ڳھـ جو سـت جـبيءَ ۾ ذات ٿي.
 ڳھ جو=سپڙو<سپڙو. ست جو=مٽاءِ<
 مٽ. ذات=مسرق<م+سُرڪ.
 سپڙو مٽ ۾، م سُرڪ ٿي.

[319]

سودي مان سودي جو ڪري، ڳھ جون پريائون،
 گاهه جي نه پئي فقيرن کي، جڏهن نالو ڏنائون.
 سودو=ستو، سودي جو=وٽو. ڳھ جون=
 ڪيوٽيون<ڪي+وٽيون. گاهه=ڪل. نالو=
 آدم<دم.

سَٽي مان وٽو ڪري، ڪي وٽيون پريائون،
 ڪل نه پئي فقيرن کي، جڏهن دم ڏنائون.

[320]

نرنانءَ ٽارچ بلا ڪن، چون ته پٽ وارو اسان کي ڪونهي،
 پوءِ به مقامن جي ڏينداسون.

نرنان=متارا. رچ=بتيون. بلا=پيڻ. پٽ
 وارو=آهو (آسرو). مقامن جي=سر. (نالي
 لکيل سر).

متارا ٿا بيتون پين، چون ته آهو اسان کي ڪونهي،
 پوءِ به سر ڏينداسون.

[321]

آيا مال جي ڪري، ڏٺئون ته جر جي، پر پوءِ نر نالائي جر جي.
 مال جي=آس. جر جي=ڪين. (سمند جو نالو)
 نرنالا=وريا. جر جي=ڪين. (سمند جو نالو).
 آيا آس ڪري، ڏٺئون ته ڪين، پر پوءِ وريا ئي ڪين.

سرائتيون ڳجهارتون: مري ۽ مڱ ٿر

[322]

نارننءَ مرد مارايو، ڪيائين ڪڪن منجهه.

نارنن=مري. مرد=مڱ ٿر. ڪڪ=اڙا

(گاهه جا) < اڙانگن.

مري، مڱ ٿر مارايو، اڙانگن منجهه اچي.

سُر ائتيون گجھارتون: ڦل وڌوو ۽ پوري

[323]

نرنانءَ ڪامڻ ڪاڻ پوک جي ٿي پيو.
نرنان=ڦل وڌوو. ڪامڻ=پوري. پوک جي=
. ڦولر<ڦولار جي.

ڦل وڌوو پوريءَ ڪاڻ ڦولار جي پيو.

[324]

ڪاڻيءَ جي پاڻي ڪاڻ جي ۾، ڪاڻ به ڪنڀائون،
اوڏا آيا شهر ڪي، نارنانءَ پڇيائون.
ڪاڻيءَ جي=منڌي. ڪاڻ جي=من. ڪاڻي=
من. شهر=اونچل. نارنان=پوري.

منڌي پاڻي من ۾، من به ڪنڀائون،
اوڏا آيا اونچل ڪي، پوري پڇيائون.

[325]

پڪي ٻولي ڪن، ڪو جو نرنانءَ آڻيو.
پڪي=تاڙا. ٻوليءَ=تنوار. نرنان=جوڳي.
تاڙا تنوارين، ڪو جو جوڳي آڻيو.

[326]

هندڪار ۾ هياس، ته ڪاڻ جي وڳي ڙي،
جان ذات تياس، ته نرنانءَ پيو ان جي گهري.
هندڪار=رام<آرام. ڪاڻ جي=مُلي. ذات=
جوڳي<جاڳان. نرنان=بابو. ان جي=بڪيا.

آرام ۾ هياس ته مرلي وڳي ڙي،
جان جاڳان ته بابو پيو بڪيا گهري.

[327]

هو جو نالو آڻيو، تنهن کي سٺ جا ڏي.
نالو=بابو. سٺ جا=بخيا<بڪيا.
هو جو بابو آڻيو، تنهن کي بڪيا ڏي.

[328]

مَدَنِي ڏَن ڪِي ڏِي نَرَنانءَ ڪِي.

مدني=پري. ڏَن ڪي=ڪيوڻي< ڪا +

وڻي. نرنان=فقير.

پري ڪا وڻي ڏي فقير ڪي.

[329]

چڏَ جَر جا، وٺ سَتَ جا، ڪپڙي جو چئڻ تہ ڪپڙي جو ڏيئن.

جَر جا=گهمرا. سَتَ جا=بخيا< بڪيا. ڪپڙي

جو=جامون< جو + مون. ڪپڙي جو=چوڻسو<

چئڻ + سو.

چڏَ گهمرا، وٺ بڪيا، جو مون چئڻ تہ سو ڏيئن.

[330]

ذاتيون! ذلت مَر ڏي، تہ ڪنهن ڪوڙ تي پڪي ڏسان.

ذاتيون=دايا< دائي. ذات=دائيداڻا< داڻا.

ڪوڙ=بهانو. پڪي=پوري.

دائي! داڻا مَر ڏي، تہ ڪنهن بهاني پوري ڏسان.

[331]

ڏڏي تہ شاهوڪاري ڏڏي، نہ تہ ذات نہ ڏي.

شاهوڪاري=توراڻي< تو + راڻي. ذات=

دائيداڻا< دائي + داڻا.

ڏڏي تہ تو راڻي ڏڏي، نہ تہ دائي! داڻا نہ ڏي.

[332]

چَمَ جَا فُقَيِرَا هيءُ ڪاڻ جو اٿئي.

چَمَ جا=بڪم< بڪ + مَر. ڪاڻ جو=سوڳارو

(شڪنجو)< ڳارو. (ان جي لپ).

بَڪُ مَر فُقَيِرَا هيءُ ڳارو اٿئي.

[333]

توڙ ڪاڻ ٻڌين، تہ بہ نرنانءَ ريجهي ڪينڪي.

ڪاڻ=وڻوھڙ< وڻو + ھڙ. نرنان=سامي.

توڙي وڻو ھڙ ٻڌين، تہ بہ سامي ريجهي ڪينڪي.

[334]

هوءَ پيئي نالا ڏئي، ته به نالو نالي ڪين ميان!
 نالا=سونو ۽ ڳهڻو. نالو=سامي. نالو=سرتو (سرڇيو)
 هوءَ پيئي سونو ڳهڻو ڏئي، ته به سامي سرتو ڪين ميان!

[335]

جيئن ذات ٻولي ڪنس، تيئن رسو پاڻي جي وڃي.
 ذات=دايون. ٻولي=دور. رسو=مرڪ<
 مرڪ< مرڪيو. پاڻيءَ جو=منجهه.
 جيئن دايون دور ڪنس، تيئن مرڪيو منجهه وڃي.

[336]

نارنانءِ! بيٺو ڪاڻ جي تي، ان جي نٿو وٺي،
 اُتي نارنانءِ، تون ٻوليءَ جا ڪرينس.
 نارنان=درسياڻي<درس. ڪاڻ جو=در، ان
 جي=بڪيا. نارنان=ڏچاڻي. ٻولي جا=
 سرڇاڻڻ<سرڇائينس.

درس بيٺو در تي، بڪيا نٿو وٺي،
 اُتي ڏچاڻي، تون سرڇائينس.

[337]

رڇ ڪاڻ ٿيو، ڪاڇ جي جنگ جو!
 رڇ=برتن. ڪاڻ=بيراڱڻ. ڪاڇ جي=پوري
 (ڪٽي، چوري). جنگ جو=پڳو.
 برتن بيراڱڻ جو پوري تو پڳو!

[338]

رڇ ڪري پيو جيئڻ تي، عضوو پڪي توتي.
 رڇ=برتن. جيئڻ=پوٽ<پٽ. عضوو=
 پاڙي<پاپ +ڙي. پڪي=پوري.
 برتن ڪري پيو پٽ تي، پاپ ڙي پوري! توتي.

[339]

آءُ فقير اوڻ ڪپڙي جي، توکي مال جي ڏيان.
 فقير=سامي. وڻ=جهل<جهل. ڪپڙي جي=
 جهولي. مال جي=ڏهاڙي.
 آءُ سامي! جهل جهولي، توکي ڏهاڙي ڏيان.

[340]

لوھ جي ان جا ڪري، منهنجي پنهنجي مرض جيئن ڪيئي.
 لوھ جي = ساهمي < سامي. ان جا = اسر، پنهنجي =
 دل. مرض جو = ڪسي.

سامي! اسر ڪري، منهنجي دل ڪسيئي.

[341]

ذات عضون سان پنهنجي گھوڙو جو به!
 ذات = سامي. عضون = چشمن. گھوڙو = ڪسي.

سامي چشمن سان دل ڪسيئي به!

[342]

ڪاٺ جيئن جوڳي آيا، گھ جي به ٻوٽي تن.
 ڪاٺ جو = آڙو < آڙي! جوڳي = اداسي. گھ جي =
 لئون. ٻوٽي = لائي < لائي.

آڙي! اداسي آيا، لئون به لائي تن.

[343]

ڪپڙي مال پوک جي آئي، تڏهن ڪا رڇ ترس.
 ڪپڙي جي = بوند. مال جي = ٻري < برھ. پوک
 جي = لائي. رڇ = گھوڙي.

بوند برھ جي لائي آئي، تڏهن ڪا گھڙي ترس.

[344]

ڏس ڪاٺيءَ جي جنهن ڪي زمين جي ڪيڏي!
 راند ان جي منهنجو، ڪڪن جو هو ته وڃي.

ڪاٺيءَ جي = ساهمي < سامي. زمين جي = ڪلا.

راند جي = ٻڏي < ٻڏيو. ان جو = جيءُ. ڪڪن

جو = چڪو < چڪيو.

ڏس سامي جنهن ڪي ڪلا ڪيڏي!
 ٻڏيو جيءُ منهنجو، چڪيو هو ته وڃي.

[345]

اي ذات عورت! پنهنجو لايو، وري پنهنجون ڪرين.

ذات = غافل. عورت = گولي. پنهنجو = نينهن.

پنهنجون = ننڊون.

اي غافل گولي! نينهن لايو، وري ننڊون ڪرين.

[346]

مڇي آءُ تياس، نه ته مڇيون ٻيون ئي گهڻيون.
 مڇي=مشڪي<شڪي. مڇي=گولي<گوليون.
 شڪي آءُ تياس، نه ته گوليون ٻيون ئي گهڻيون.

[347]

اُتي نار! ٻولي ڪر، پنهنجي وڻن جا ڪي ڪپڙ جا لڳا.
 نار=دائي. ٻولي=ڌيان. وڻن جا=موريا<
 مورن. ڪپڙ جا=گڙ.

اُتي دائي! ڌيان ڪر، پنهنجي مورن کي گڙ لڳا.

[348]

پڪي هن شهر ۾ اچي راند جي پيئي،
 نرناڻءَ هو کونڪو جو ٻولي ڪري.
 پڪي=پوري. شهر=ڦٽو. راند جي=دوڪيبازي.
 'نرناڻ=ساڏو. ٻولي=سڄي.

پوري هن ڦٽي ۾، اچي دوڪيبازي پيئي،
 ساڏو هو کونڪو جو سڄي ڪري.

سُر اٿيون ڳجهار تون: سسئي

سسئي جو چمر ۽ ننڍپڻ

[349]

ذات راند جو پٽيو، پوءِ نار نالي ٿي ويو.
ذات=بانيڻ. راند جو=ٽپو<ٽپو. نار نالي=نري.
بانيڻ ٽپو ٽپو پٽيو، پوءِ نري ويو.

[350]

رسو ڏنو هو ماءُ، ته شهر نه ويهندي سسئي.
رسو=طالع (پيڙيءَ جو) شهر=نري.
طالع ڏنو هو ماءُ ته 'نري نه ويهندي سسئي'.

[351]

ذات ڪپڙي جيءَ کي، نه مال جو نه نانءُ جو.
ذات=بانيڻياڻي. ڪپڙي جي=پڇي. مال جو=
ٿڻ (تڻج) نان=ڏنو.

[352]

جڏهن راند جي منجهه هياس، تڏهن گاهه نه ڏنو ڪنهن.
راند جي=پينگهه<پينگهه. گاهه=لاڻو<اولاڻو.
جڏهن پينگهه منجهه هياس، تڏهن اولاڻو نه ڏنو ڪنهن.

[353]

نه ڪاڻ جي ۾ وڌائون، نه نر نانءُ ٿي ڏنائون.
ڪاڻ جو=پينگهه. نر نان=راڻو<اوراڻو.
نه پينگهه ۾ وڌائون، نه اوراڻو ٿي ڏنائون.

[354]

نالو نالي هيٺ، ڪين مال جي سسئي.
نالو=مائو<ماءُ. نالو=ڪوڙو<ڪوڙي.
مال جي=نپاڻي.
ماءُ ڪوڙي هيٺ، ڪين نپاڻي سسئي.

[355]

جيت هيٺ نه پاليو، ڪاڇ جو چوان ڪنهن کي!
جيت = ماکوڙي ڪماءُ + ڪوڙي. ڪاڇ جو =
بيرو ڪپيو + روئي.

ماءُ ڪوڙي هيٺ نه پاليو، ٻيو روئي چوان ڪنهن کي!

[356]

ڪڪن جي ٻولي ڪئي، ته پنهنجيءَ ڪوٺن نارنالي وڃون.
ڪڪن جي = پني ڪنهي. ٻولي = صلاح.
پنهنجي = گلا. نارنالي = بچي.
پنهي صلاح ڪئي، ته گلا ڪوٺن بچي وڃون.

[357]

مرض ڏسيو ٿي رٿو، جو پنهنجو عيب سسئي.
مرض = ماتا، پنهنجو = پيءُ، عيب = ٻوڙي.

ماتا ڏسيو ٿي رٿو، جو پيءُ ٻوڙي سسئي.

[358]

پنهنجو پنهنجي کي پوک جو ڇڏيائون.
پنهنجو = ويا، پوک جو = لوڙهو ڪوڙهي.
ويا پنهنجي کي لوڙهي ڇڏيائون.

[359]

جڏهن اک مرض هئينءَ سسئي، تڏهن پنهنجن اڄهي ڇڏيئي.
اک مرض = چمڻ ڇڏي. پنهنجن = مائٽن.
اڄهو = لوڙهو.

جڏهن ڄاڻي هئينءَ سسئي، تڏهن مائٽن لوڙهي ڇڏيئي.

[360]

پوک وهت جي جيڏيون! نرنانءَ هئي،
عضويءَ مرونءَ ڀر نالو ونيو ويئي،
پوءِ تڙجا ڪيائين، ذات رچ هئي نرنانءَ.
پوک جي = هندائي ڪندراڻي. وهت جي =
ساڄائي ڪا + ڄاڻي. نرنان = صادق ڪندوق.
عضو = ڪن + مرون = هاتار ڪنھا + تار

ڪنان تار، نالو=نصير<نه + سير. تڙ جو=وارو.
 ذات=ڌوبي. رڇ=پاري<پالي. نارنان=سسئي.
 هندواڻي سا ڄاڻي جيڏيون! صندوق ۾ ڪنان تار جي تار
 ڀر ۾ نه سير وٺيو ويئي،
 پوءِ، واري ڌوپن کڻي اچي پاري (پالي) سسئي.

[361]

لوھڻون نڪتي، وڃي ڪاڻيءَ جيءَ ۾ پيئي،
 نڌڻڪي نار، وڃي پکيڙين ۾ پيئي.
 لوھ جو=سانپر. (وڏو ٿلو). ڪاڻيءَ جي=صندوق.
 نار=سسئي. پکين=ڪٽياڻين<ڪٽين.

سانپرئون نڪتي، وڃي صندوقن ۾ پيئي
 نڌڻڪي سسئي، وڃي ڪٽين ۾ پيئي.

[362]

مرونءَ کان اڳي ري ڪاڻ جي ۾.
 مرون=سامبر<سانپر. ري=سسئي.

ڪاڻ جي=صندوق.

سانپر کان اڳي سسئي صندوق ۾.

[363]

کير جي کان پوءِ، ٿي ذات سسئي.
 کير جو=ڄاڻو. ذات=مسلمان.
 ڄاڻي کان پوءِ، ٿي مسلمان سسئي.

ساماڻڄڻ ۽ پنهنون سان عشق

[364]

اول ڀوڪ جي، پوءِ راند جي، پوءِ نار نالي سسئي.
 ڀوڪ جي=لڙهي. راند جي=جهڻي.
 نارنالي=ساماڻي.

اول لڙهي، پوءِ جهڻي، پوءِ ساماڻي سسئي.

[365]

نار ڪي نرنانءَ ولايت ۾ گڏيو.
 نار=سسئي. نرنان=پنهل. ولايت=ڀنڀور.
 سسئيءَ ڪي پنهل ڀنڀور ۾ گڏيو.

[366]

ولايت کان نرناڻ ۽ آيو، تنهن اچي رچَ جي ڪسي.
ولايت=ڪيچ. نرناڻ=پنهون. رچَ جي=
دلي<دلڙي.

ڪيچ کان پنهنون آيو، تنهن اچي دلڙي ڪسي.

[367]

جرجن ماري مڙس ڪياس آزار چرندي،
ڏئي باهه شهر ڪي سا مال جا ڪندي،
تنهن کان پوءِ چوندي، آيم پنهنجا ڏڪر جا.
جرجن=چشمن. مڙس=چور<چور. آزار=سور.
باهه=آگ. شهر=پنيور. مال جا=رند.
پنهنجا=ڏڪ. ڏڪر جا=ڏولاوا.

چشمن ماري چور ڪياس، سور چرندي،
ڏئي آگ پنيور ڪي، رندن تي رڙندي،
تنهن کان پوءِ چوندي، آيم ڏڪ ڏولاوا.

[368]

پنهون پيوڪ ٻار جو هو، تڏهن کان مون کي نالي ۾ هو.
پوک جو=سَکو. ٻار جو=سرجيو. نالو=ڪرم.

پنهون سلي کان سرجيو هو، تڏهن کان مونکي ڪرم ۾ هو.

[369]

ليکي جو اڳيئي لکيل هو، تڏهن پاتم مرض جو پنهل سان.
ليکي جو=انگ. مرض جو=پيچ.

انگ اڳيئي لکيل هو، تڏهن پاتم پيچ پنهل سان.

[370]

جي اڪر جا لکيل، سي وکر ٿي ڪين.
اڪر جا=انگ. وکر=ميت<ميتيا.

جي انگ لکيا، سي ميتيا ٿي ڪين.

[371]

پنهون نار نالي، سسئي نرناڻ ۽ پڇي.

نار نالي=جيوائي<جي+وائي.

نرناڻ=پيروز<پئي+روز.

پنهون جي وائي، سسئي پئي روز پڇي.

[372]

مونڪي نيھن ڪاٺي جي لڳي، اچي ڪا عضوو ڏي!
 ڪاٺيءَ جي = ناوڪ. عضوو = لت < مصلحت.
 مون ڪي نيھن ناوڪ لڳي، اچي ڪا مصلحت ڏي!

[373]

اٿي پڪي نرنالو آئي ڏي، توکي مڇيءَ جون ڏيان.
 پڪي = ٻاٻيهو. نرنالو = پنهن. مڇيءَ جون =
 گهورون (وڪرو ڪرڻ).

اٿي ٻاٻيهو! پنهن آئي ڏي، توکي گهورون ڏيان.

[374]

پڪي ٻولي تنهنجي ذات ڪو رچ نه پانين.
 پڪي = ٻاٻيهو. ذات = آري. رچ = مٺ.

ٻاٻيهو! ٻولي تنهنجي، پر آريءَ ڪو مٺ نه پانين.

[375]

پڪي سوداگر جو ذات ڪو رچ آڻيان.
 پڪي = ٻاٻيهو. سوداگر جو = ٻول ٻولايو.

ذات = توسي < توسين. رچ = مٺ.

ٻاٻيهي ٻولايو، توسين ڪو مٺ آڻيان.

[376]

ذات پنهنون، سي ذات مون ڪي.

ذات = جپير < جپيار < جي + پار. ذات = ڏيپر <

ڏيپار < ڏي + پار.

جي پار پنهنون، سي ڏي پار مون ڪي.

[377]

اهي ٻه نالا سي به سونهن، ڄام پنهنون جي اٺ ڪي،

اهي ٽر ۽ جر جو، سي به سونهن ڄام پنهنون جي اٺ ڪي،

اهي ٻه نارن نالا، سي به سونهن ڄام پنهنون جي اٺ ڪي.

ٻه نالا = جهوڙو ۽ ٻيڙو. ٽر جو = سُر. جر جو =

واڳون. ٻه نارن نالا = سوني < سون، سڀائي < سڀيئي.

اهي جهوڙا ۽ ٻيڙا، سي به سونهن ڄام پنهنون جي اٺ ڪي،

اهي سُر واکون سي به سونهن، ڄام پنهنون جي اٺ ڪي،

اهي سون سڀيئي سي به سونهن، ڄام پنهنون جي اٺ ڪي.

[378]

نرنانء جي ذاتين سان، پنهنجي اُن اوزار جي ڪرائي،
تڏهن عورت جو، مال جو ٿيو.
نرنان=پنهون، ذاتين=ڏوپين. پنهنجي=قسمت.
اُن جا=منان<مَلا + اوزار جو=ڪات<ملاقات.
عورت=سسئي. مال جو=سگ<سگڻا.

پنهونء جي ڏوپين سان قسمت ملاقات ڪرائي،
تڏهن سسئيءَ جو سگڻا ٿيو.

[379]

پنهون اڳيئي ننڊ جو هو، تنهن وٽر ڪپڙ جا ڪيا،
تنهن کي اوهين ڪا نالي ڏيو ڙي جيڏيون!
ننڊ جو=سهڻو. ڪپڙ جا=ڪهنبا. نالو=مبارڪ.

پنهون اڳيئي سهڻو هو، تنهن وٽر ڪهنبا ڪيا،
تنهن کي اوهين ڪا، مبارڪ ڏيو ڙي جيڏيون!

[380]

اڏيون! منهنجي پنهنونء تي چو ٿيون رڇ ڪريو،
ولايت ڏنيس الله، اوهين چو ٿيون وڪر پڻو.
رڇ=حقو<هوڪو (هوس ڪريو). ولايت=
سُورت<صورت. وڪر=ڪار<خارين.

اڏيون! منهنجي پنهنونء تي اوهين چو ٿيون هوس ڪريو،
صورت ڏنيس الله، اوهين چو ٿيون خارين پڻو.

[381]

اٿي سسئي! ڍڪ ڪپڙ جو، اڳيان اها مال جي اٿئي.
ڪپڙ جو=گهگهو. مال جي=چال (رسم).
اٿي سسئي! ڍڪ گهگهو. اڳيان اها چال اٿئي.

[382]

سسئي ماءُ، پر پنهنونء ڪپڙ جا ڏيو.
ماءُ=آيل<آئي. ڪپڙ جا=ڪيس<ڪي + س.
سسئي ته آئي، پر پنهنونء ڪسي سڏيو.

[383]

جڏهن ست جي هڪل نه ڪو ڪيس، تڏهن به شهر ڪئي آئون،
 ٺلهي نڪر جون ذاتيون ڪٿام، ته به ذات پنهنجن سان زال جون،
 اهي آهن رب جون رضائون، جو تون نالي کان نرنائون ڪري.
 سَتَ جو = پيٽو < پيٽئون. هڪل = ڪڙڪو <
 ڪُٿَم + ڪو. شهر = سورٽ < صورت. ٺلهي
 نڪر جو = سو سو ڪو سو سو. ذاتيون = هڪ ذات.
 سڪ < سڪَ + ٻي ذات لڏا < لڏيم. زال جون = لائون
 نالو = اول. نرنا = اڳرو.

جڏهن پيٽئون ڪٿم نه ڪو ڪيس، تڏهن به صورت ڪئي آئون،
 سو سو سڪ ڪٿام، لڏيم پنهنجن سان لائون،
 اهي آهن رب جون رضائون، جو تون اول کان اڳرو ڪري.

[384]

ڪپڙ جي ڄاڻي، ڪپڙ جن وٽ آئي، ڪپڙ جي ڪم آئي.
 ڪپڙ جي = ڪني (= وٽ).
 ڪني جي ڄاڻي، ڪني وٽ آئي، ڪني جي ڪم آئي.

[385]

وات جو وٺيو ويندياس، جنهن سان منهنجي ڪاڻيءَ جو.
 وات جو = وَرُ. ڪاڻيءَ جو = اَنگهه < انگ.
 وَرُ وٺيو ويندياس، جنهن سان منهنجو انگ.

[386]

رچ منجهه وڪر. مرض پنهنجي ڪي.
 رچ = دانگي < دنگي. وڪر = دارون.
 مرض = ڏيا < ڏي + پاڻي.
 دنگيءَ منجهه دارون، ڏي پاڻي پنهنجي ڪي.

[387]

سسئي رچ ڪٿي، پنهنجي ڪي چوي ابا!
 رچ = گلاس. ابو = پيءُ.
 سسئي گلاس ڪٿي، پنهنجي ڪي چوي پيءُ!

[388]

نرنانء پنهنجي مان رچ جو، پر ذاتين مال جي نارنانهء.

نرنان=پنهون. پنهنجو=پيار. رچ=پرڻ<پرڻيو.

ذاتين=ڏيرا<ڏيرن. مال جي=ڌڪاري.

نارنان=سسئي.

پنهون پيار مان پرڻيو، پر ڏيرن ڌڪاري سسئي.

ڏيرن جو اچڻ ۽ پنهنون کي کڻي وڃڻ

[389]

ڪڏ جي ڏيئي آيا اٿئي ڏير، اُٿي ساز جي ڪر سسئي!

ڪڏ جي=پاڏ<پاء+ڏي. ساز جي=

سوگهاڻي<سوگها.

پاء ڏي آيا اٿئي ڏير، اُٿي سوگها ڪر سسئي!

[390]

نالسي پانئي مَ گاه، شهر هڻي ويندء سسئي!

نالو=سادو<ساده. گاه=سڻ<سيڻ. شهر=

سيڪاٽ<سي+ڪاٽ.

ساده پانئي مَ سيڻ، سي ڪاٽ هڻي ويندء سسئي!

[391]

اهي مرون ڏي سسئي، توکي پنڌ جو ڏيندا،

انهيء پيري توکان، نارنانهء جو نيندا.

مرون=لڏڙو<لودء+ڙي. پنڌ جو=اڏڪو.

نارنان جو=سهاڳ.

اهي لودء ڙي سسئي، توکي اڏڪو ڏيندا،

انهيء پيري توکان سهاڳ نيندا.

[392]

قيمت ڏير سسئي جا، قيمت رهندا ڪين،

آءُ قيمت انهيء جي، من قيمت نين.

قيمت=مايا<مَ+ آيا. قيمت=دمڙي<دم+

گهڙي. قيمت=ڪوڏي<ڪوڏيلي. قيمت=

ساڻسي (سونارن جو اوزار)<ساڻ+سي.

مر آيا ڏير سسئي جا، دمر گهڙي رهندا ڪين،
آءُ ڪوڏيلي انهن جي، من ساڻ سي نين.

[393]

ان جيءَ مان گهوڙي جو ڪن، آءُ نالو پانيان تن جو.
ان جي=تڪي. گهوڙي جو=پون (سنب).
نالو=پٿورو ڪه + ٿورو.

تڪي مان پون، آءُ به ٿورو پانيان تن جو.

[394]

مالن مٿان ٿي ويهر، مٿان ذات نه وڃي ٿي سسئي!
مالن=گهٽن. ذات=لنگهي.

گهٽن مٿان ٿي ويهر، مٿان لنگهي نه وڃي ٿي سسئي!

[395]

نارنان جرجي، نرنانءَ حاڪم جو ٿيو.

نارنان=سسئي. جرجي=سُتي (سڀي). نرنان=

پنهون. حاڪم جو=قيد.

سسئي سُتي، پنهنون قيد ٿيو.

[396]

ڪپڙ جيءَ تي جر جي، تڏهن ذات مال جي ويا.

ڪپڙ جي=سيج. جر جي=سُتي (سڀي).

ذات=ڪچي ڪچي. مال جي=قطاري.

سيج تي سُتي، تڏهن ڪچي قطاري ويا.

[397]

سسئي پاراڻي، حقي جيءَ هوت ويا.

پاراڻي=سُتي (دوا). حقي جي=اُٿڙي=اُٿي + ڙي:

سسئي، سسئي، اُٿي ڙي هوت ويا.

[398]

وڻ جا ٻڏي پنهل نيائون، جيت مچيءَ جي سسئي ڪيائون.

وڻ جا=ڏئونرا. جيت=ڏکڻي + مچيءَ جي=

هاري ڏکڻهاري.

ڏئونرا ٻڏي پنهل نيائون، ڏکڻهاري سسئي ڪيائون.

[399]

اصل آريجن جي، هئي عضوي ۾ ذات.

عضو=دل. ذات=دائي<مدائي.

اصل آريجن جي هئي دل ۾ مدائي.

[400]

شهر ڏيرن من ۾، ڪپڙ جي مور نه ڪن.

شهر=بيچيري<بيڙي. ڪپڙ جي=مهاري<مهر.

بيڙي ڏيرن من ۾، مهر مور نه ڪن.

[401]

لوه جا آيا ڏير، پر هو نالاڻي نه.

لوه جا=ڪڙا<تڪڙا. نالا=تڪيو<تڪيا.

تڪڙا آيا ڏير، پر هو تڪيا ئي نه.

[402]

راند جا نه راند جا، راند جا ويا جت.

راند جا=تڪا<تڪيا. راند جا=ستا<ستا.

راند جا=يڪا.

تڪيا نه سستا، يڪا ويا جت.

[403]

عضو ڏئي، ڪاڻ جي هوت ڪري ويا.

عضو=ڪن. ڪاڻ جي=گسڪڻ<ڪسڪي.

ڪن ڏيئي، ڪسڪي هوت ويا.

[404]

رڪي ڪاڻ جو مال جن تي، ذات ڪپڙو ٿيا.

ڪاڻ جو=بار. مال جن=بغدين (اُنن) ذات=

ڪچي<ڪيچي. ڪپڙو=سو<لس.

رڪي بار بغدين تي، ڪيچي لس ٿيا.

[405]

ڪاڻ ٿون ڏير آيا، ڪو جو ڪاڻ ڪڙي،

ڪاڻ ڏنائون ڪاڻ ۾، وڏو ڪاڻ ڪڙي،

ايءُ نه ڪاڻ تني، جو ڪاڻ ڪيائون مَ ڪاڻ ۾.

ڪاڻ=مڪڙو<مڪرو<مڪران. ڪاڻ=

مَدَن<مدي. کاڻ=ڏاڪو. کاڻ=مَن.
 کاڻ=ويساهون<ويساه. کاڻ=مُنا<مناسب.
 کاڻ=نشان(جهنڊو). کاڻ=پوئري<پنيور.
 مڪرانئون ڏير آيا، مَدي ساڻ ڪٿي،
 ڏاڪو ڏنائون مَن ڪي، وڏو ويساه ڪٿي،
 اِيءُ نه مناسب تني، جو نشان ڪيائون مَ پنيور ۾.
 [406]

مال جون مِرَن ۾، حَقِي جا هوت ويا.
 مال جون=مهاريون. مرون=ڪچئون<ڪچن.
 حُتي جا=چڪڻ<چڪيندا.
 مهاريون ڪچن ۾، چڪيندا هوت ويا.
 [407]

نرَناءِ آيا نرَناءِ جا، نرَناءِ ڪٿي ويا،
 نرَناءِ ذات ڏسي، عورت چڙي ويا.
 نرَناءِ=اوي. نرَناءِ=آري. نرَناءِ=پنهون.
 نرَناءِ=ڄام. ذات=ڏوٻياڻي. عورت=سسئي.
 اوي آيا آريءَ جا، پنهنون ڪٿي ويا،
 ڄام، ڏوٻياڻي ڏسي، سسئي چڙي ويا.
 [408]

پني هئي جن لاءِ، پني سي نه ٿيا،
 پني چڙي سپرين، پني هوت ويا.
 پني=سنيوري. پني=پيلي<پيلي. پني=سُتي.
 پني=ڍڪي.

سنيوڙي هئي جن لاءِ، پيلي سي نه ٿيا،
 ستي چڙي سپرين، ڍڪيءَ هوت ويا.
 [409]

سسئي پوک جي تي چڙي ويا، ڪاڻي جو ني نه جتن،
 توڙي ڪاڇ جي شهر ۾، ته به ٻاجه نه پئي ٻاروجن.
 پوک جو=ٿڌو. ڪاڻيءَ جو=نول<نال.
 ڪاڇ جي=ٽڪي<ٽڪيا. شهر=پنيور.

سسئي ٿڌي تي ڇڏي ويا، نال نه ني جتن،
توڙي ٽڪيا پنيور ۾، ته به باجهه نه پئي ٻاروجن.

[410]

ڪاٺ ته ڪاٺي، اُنن کي اڌ ڪاٺيءَ ڏير ڇڏي ويا.
ڪاٺ = تويو < تيشون (هڪليئون). ڪاٺي =
پاڻي < پوءِ + ٿي. اڌ ڪاٺي = اڌ پاڻي < آڏي + پوءِ ٿي.
تيشون پوءِ ته ٿي اُنن کي، آڏي پوءِ ٿي ته ڏير ڇڏي ويا.

[411]

زحمت ذات جن، لوهه راند جي سسئي.
زحمت = سلھ < اصل. ذاتين = آريجا < آريجن.
لوهه جو = نال. راند جو = نچڪو < نه + چائي + ڪنهن ٿي.
اصل آريجن، نال نه چائي ڪنهن ٿي سسئي.

[412]

نه اُچي ڪئي ڏيرن، هئا مڙئي پوک جا.
اُچي ڪئي = چاڙهي. پوک = پوک بصر.
نه چاڙهي ڏيرن، هئا مڙئي پوک بصر جا.

[413]

آئن مٿي پڪي، چورائي ويا چور.
آئن = موهرن < مهرين. پڪي = مور.
مهين مٿي مور چورائي ويا چور.

[414]

پُونءَ جا ڏيئي سسئي ڪي، پنهنون تان نيائون،
ست جي ڪيچين ڪي، تڏهن سسئي ڇڏيائون.
پُونءَ جا = جريب < ريب. ست جي = ناڙي <
ناڻي < نا + وڻي.

ريب ڏيئي سسئي ڪي، پنهنون تان نيائون،
نا وڻي ڪيچين ڪي، تڏهن سسئي ڇڏيائون.

[415]

سسئي کي پوک ٿي ڪانه، نه ته پٿر ڪيئن لنگهي ها.
پوک = سار (ساريال). پٿر = لعل < لعلڻ.
سسئي کي سار ٿي ڪانه، نه ته لعل ڪيئن لنگهي ها.

[416]

گاہ بلا اُٺ، سسئيءَ کي ڪپڙا ڏيو.
 گاه= ڪانهين + بلا= ڏيو < ڏي= ڪاهيندي.
 ڪپڙا= ڪيس < کي + س.

ڪاهيندي اُٺ، سسئيءَ کي سڏيو!

[417]

ڪاٺيءَ آيتي ڏير، پکي واٽ جو ويٺي ڙي سسئي!
 ڪاٺي= سهنجو < سنجهو. پکي= ڪهنبو.
 (ڪڪڙ) < ڪنپي. واٽ جو= ور.

سنجهي آيتي ڏير، ڪنپي وَر ويٺي ڙي سسئي!

[418]

اک ڀوک جي ٿي سسئي! جو هو حاڪيماڻي ويا.
 اک جي= اُٿي. ڀوک جي= ڪڙهي < ڪڙي.
 حاڪيماڻي= چڙهي.

اُٿي ڪڙي ٿي سسئي! جو هو چڙهي ويا.

[419]

شهرئون شهر وڃن، تون ذات ڦٽي ڪر سسئي.
 شهر= اگهام (اگهاماڻو) < او+ گام. شهر=
 اگهم < گم. ذات= ڳهرا < ڳهر.

اُو گاموئن گم وڃن، تون ڳهر ڦٽي ڪر سسئي.

[420]

هو ته ڪاٺ جا ڪندا ويا، تون لوهر جي ڦٽي ڪر سسئي.
 ڪاٺ جا= رحل < رهلا. لوهر جي= ڏنوڻ <
 ڏوڻ (ڪنڌ ڏوڻ).

هو ته رهلا ڪندا ويا، تون ڏوڻ ڦٽي ڪر سسئي.

[421]

هو ٿا شهر وڃن، تون ذات ڦٽي ڪر سسئي!

شهر= لس (لسپيلو). ذات= اوڍر < ڍر.

هو ٿا لس وڃن، تون ڍر ڦٽي ڪر سسئي!

[422]

جيت چڙهي ڏسي سسئي، ته ذاتين ڇا ڪيو.

جيت = پوپٽ ڪپوئ + پٽ. ذاتين = ڏيرن.

پوءِ پٽ چڙهي ڏسي سسئي، ته ڏيرن ڇا ڪيو.

[423]

شهر هڻي ويئي ڏير، هاڻي ڪاڻي ڪر سسئي.

، شهر = ٻوڏڪ (ٻانڀڻاھ) < ٻه + ڌڪ. ڪاڻي =

سرڪندڪ سر + ڪُنھ.

ٻه ڌڪ هڻي ويئي ڏير، هاڻي سرڪنھ سسئي.

[424]

ذات جا لڳا، لوهه جي سسئي ڪئي.

ذات جا = ٻوڏڪ ٻه + ڌڪ. لوهه جي = ٻاري

(لوهه جي ٽلهي ڊگهي لٺ واري رنبي، جنهن سان

ڪجين جون چڪيون ڪڍجن، ريلن ۾ به ڪر

اچي) < ٻاري.

ٻه ڌڪ لڳا ٻاري، سسئيءَ ڪئي.

[425]

پنهون ته نارنانءَ، سسئيءَ مال جو.

نارنان = ڇاڳان ڇا + ڳئي. مال جو = ٻوسو <

پوءِ + سئو.

پنهون ته ڇا ڳئي، سسئيءَ پوءِ سئو.

[426]

ڪتو ڪاريءَ رات، مال ڏنو سسئيءَ.

ڪتو = پلنگ (ڪُتي جو نالو). مال = سڄو.

پلنگ ڪاريءَ رات، سڄو ڏنو سسئيءَ.

[427]

پنهل ريءَ جبل جي تي عورت ڪين سمهي.

جبل جي = پٿري < پٿراڻي. عورت = سسئي.

پنهل ريءَ پٿراڻيءَ تي، سسئي ڪين سمهي.

[428]

ڪتو پٽي پنهنجو، ته نر نالو نه ڪپڙ جيءَ ۾.

ڪٽو=جاندار<جان+در. نر نالو=محب.

ڪپڙ جي=مھاري.

جان در پٽي پنهنجو، ته محب نه مھاريءَ ۾.

[429]

سسئيءَ اڄ ڪٽوپارائو ڪيو، پر هو گاهه جيئن هليا ويا.

ڪٽو=جاندار<جان+در. پارائو=پٽيو<پٽيو.

گاهه جي=هٿي<هٿيڪا.

سسئيءَ جان در پٽيو، ته هو هٿيڪا هليا ويا.

[430]

ٻولي پھڻ جو نھار، تنهنجو پنھون ذاتين نيو.

ٻولي=نئين<نيئي(نمي). پھڻ جو=مگھڙ<

م+گھر. ذاتين=ڪاهوڙين<ڪاڻو+ڙين. (پيتوڙي).

نيئي م گھر نھار، تنهنجو پنھون ڪاڻوڙين نيو.

[431]

نرنانءَ تنهنجي نرنانءَ لاءِ مون، ڏاڍا پنڌ ڄا ڪيا،

پر نرنانءَ ڪٿيو پاڻ سان، ولايت ويندا رهيا.

نرنان=پنھون. نرنان=پريتو<پريت. پنڌ ڄا=

ڪشالا. نرنان=پنھون. ولايت=ڪيچ.

پنھون تنهنجي پريت لاءِ، مون ڏاڍا ڪشالا ڪيا،

پر پنھون ڪنيون پاڻ سان، ڪيچ ويندا رهيا.

[432]

ذاتين مال جون ڏنائين، نرنانءَ ڪوڻ پوءِ.

ذاتين=چانگن(اُنن). مال جون=چيڙھون.

نرنان=سجھو<سج. نرنان=پريو<اُپريو.

چانگن جون چيڙھيون ڏنائين، سج اُپري ڪوڻ پوءِ.

[433]

نالي نرنانءَ کان، پوءِ ٻوک ويئي سسئي.

نالو=سجھو<سج. نرنان=پريو<اُپريو.

ٻوک=ڪوماڻي.

سج اُپري کان پوءِ، ڪوماڻي سسئي.

[434]

ڪاٺ جي تي مال جا، اڃا ئي ڪي ڪاڇ جا.

ڪاٺ جي=ليٽڻ ڪيٽڻ. مال جا=ليڏوڻا.

ڪاڇ جا=تازا.

ليٽڻ تي ليڏوڻا، اڃا ئي ڪي تازا.

[435]

ذاتين نيس ڪينڪي، ڇڏي ويس ذاتيون،

جي نينس ها ذاتيون، ته ڇو پڇي ها ذاتيون.

ذاتيون=سونهان.

سونهن نيس ڪينڪي، ڇڏي ويس آسونهن،

جي نينس ها سونهان، ته ڇو پڇي ها سونهن.

[436]

ٻولي سسئي، ٻولي پنهن، ٻولي ڏير ڪري ويا!

ٻولي = ڇا.

ڇا سسئي، ڇا پنهن، ڇا ڏير ڪري ويا!

[437]

مٽيءَ جي ڪڍي، ۽ ذاتين ڪاٺ جو ڏنو.

مٽيءَ جي=ماپي ماءُ+پيءُ. ذاتين=هوتن.

ڪاٺ جو=رول<رولو.

ماءُ پيءُ ڪڍي، ۽ هوتن رولو ڏنو.

[438]

پنهنونءَ ڪي ٻڌائون! ڏانڊ ٻڌائون!

ڏانڊ=هڪ نيهي ڪيئي. ٻيو ڇاهڙ ڇا+هڙ.

پنهنونءَ ڪي نيئي، ڇا هڪ ٻڌائون!

سسئيءَ جا ورلاپ

[439]

ڪاٺ جي ڏنر ڪاٺ جن تي، سي نار نالي نه.

ڪاٺ جي=مُهري ڪُهري. ڪاٺ جن=ڏرن.

نارنالي=خيرِي.

اٺ ڏنر ڏرن تي، سي خيرِي نه.

[440]

ڪڪ ڪاڻ جي تي چڙهي، مون جي مال جا ڏنا، سي نار نالو نه.

ڪڪ = سر + ڪاڻ جو = دري = دري = سر دري.

مال جا = مهري. نار نالو = خيرِي.

سر دري تي چڙهي، مون جي مهري ڏنا، سي خيرِي نه.

[441]

نالو اهي ئي، ذات نه ڏسان جهنگ جي ۾.

نالو = اڱڻ. ذات = جت. جهنگ جي = جوءُ.

اڱڻ اهي ئي، جت نه ڏسان جوءُ ۾.

[442]

نالي تي ڪين ڏسان ٿي، مال جا محبوبن جا،

نالو = اڱڻ. مال جا = ميڙا.

اڱڻ تي ڪين ڏسان ٿي، ميڙا محبوبن جا.

[443]

انهن ذاتين مون کي شهر به نه ٻڌايو.

ذاتين = چانگن. شهر = رڙي.

انهن چانگن مون کي رڙي به نه ٻڌايو.

[444]

ڪاڏائون ڪين، راند جيءَ هليا ويا.

ڪاڏائون = رڙ ڪيائون = رڙ + ڪيائون.

راند جي = اُٿي.

رڙ ڪيائون ڪين، اُٿي هليا ويا.

[445]

ڪالھونڪر منهنجا پرين، ڪاڇ ڪاڇ جا ڪن،

وڃهيو وڻ جون مال جن تي، ست گاهه جيئن وڃن.

ڪاڇ جا = لڏون = لڏيون. وڻ = جهيل = جهلون.

مال جا = اُٺ. ست جا = سڳا. گاهه = سڻ = سيڻ.

ڪالھونڪر منهنجا پرين، لڏيون لڏيون ڪن،

وڃهيو جهلون اُنن تي، سڳا سيڻ وڃن.

[446]

مان چوان ڪاڇ ڪاڇ جو، پرين چون ڪاڇ ڪاڇ جو، پر هو ڪاٺ جي ويا.

ڪاڇ جو = رهو. ڪاڇ جو = لڏون لڏيون.

ڪاٺ جو = ڏور ڏور + وڻئون.

مان چوان رهو رهو، پرين چون لڏيون لڏيون، پر هو ڏور وڻئون ويا.

[447]

نڪا پڪين وڻ، نڪي مون وهت جو سنڀاليو، نڪي شهر ورتي گاهن

ڪان.

پڪين = روڏن. وڻ = ڪرڙ ڪي + رڙ. وهت جو =

سنج ڪنجهو. شهر = ساڪو ساڪ. گاهن = سڻ ڪيڻ.

نڪا روڏن ڪي رڙ، نڪي مون سنجهي سنڀاليو، نڪي ساڪ ورتي سڻ ڪان.

[448]

هڻي ڪاٺ جون مال ڪي، اتي مرون واريئون،

جيڪس آءُ نار ٿي، وٺي ڪاسبڪي ڪنيئون.

ڪاٺ جون = ناڪيلون. مال = اٺ. مرون = واڳون.

نار = ڳوري. ڪاسبڪي = پاني ڀاءُ + ني.

هڻي ناڪيلون اٺن ڪي، اتي واڳون واريئون،

جيڪس آءُ ڳوري ٿي، وٺي ڀاءُ ني ڪنيئون.

[449]

ڪاٺ ٿون اٺ پيدا ٿيا، هنيون ڪاٺ وڃن،

پڇان تن اٺن، ته وجهان ڪاٺ جو اٺن ڪي.

ڪاٺ = ڏرو ڏروئون. ڪاٺ = لوڙهه.

ڪاٺ جو = ونگ.

ڏروئون اٺ پيدا ٿيا، هنيو لوڙهه وڃن،

پڇان تن اٺن، ته وجهان ونگ انهن ڪي.

[450]

شهر منجهه مون جا ذات ڏني، سا تان نرنالو.

شهر = جهوڪ. ذات = گيسري گيسري گيسر

(اٺ جي گسي). نرنالو = عالي ڪي.

جهوڪ مٿي مون گيسر ڏني، سا تان آلي.

[451]

نه نالا ۽ نه نرنان ۽ گاه نه منهنجا سپرين.
 نالا=تڪيا. نرنان=جٽيا. گاه=اوڻڻ ۽ اوڻ. نه.
 نه تڪيا نه جٽيا، اوڻ نه منهنجا سپرين.

[452]

مون کي ڪپڙ جا پون، هو نرنا لائي نه.
 ڪپڙ جا=چهڪ. نرنا=تڪيا.
 مون کي چهڪ پون، هو تڪيا ئي نه.

[453]

ڪاڻيءَ رات ٻار جو، ذاتين مان سان ڪونه ڪيو.
 ڪاڻي=پني. ٻار جو=پڻڪو. ذاتين=ڪيچين.
 پنيءَ رات پڻڪو، ڪيچين مان سان ڪونه ڪيو.

[454]

جي ننڍي ڪيائون، سي نالي نه پيا.
 ننڍي=پهرات ۽ پهه + رات. نالو=ماڪن
 مان + ڪن.

جي پهه رات ڪيائون، سي مون ڪن نه پيا.

[455]

جا تڪي رات جتن، سا نه ٻولي مون.
 تڪي=ڪٽي. ٻولي=پروڙي.
 جا ڪٽي رات جتن، سا نه پروڙي مون.

[456]

ڪڪن لوھ جو رات ٿيو، اهو مان سان ٿيو فقير جو.
 ڪڪن جو=جهڳو. لوھ جو=تالو ۽ تالان.
 فقير (جي پٽ) جو=جرحلو.

جهڳو تالان رات ٿيو، اهو مان سان ٿيو جرحلو.

[457]

جڏهن اٺ مڇي گاه جا ٿيا، تڏهن آءُ مال جي.
 اٺ=ميا. مڇي=مودري ۽ مون + دران.
 گاه جا=لڏا ۽ لڏيا. مال جي=اوجھري.
 جڏهن ميا مون دران لڏيا، تڏهن آءُ اوجھري.

[458]

پنهنجن ۾ هياس، تڏهن مرون جي ڪيائون،
پنهنجي ڪري، مون کي مال جي ڪيائون،
هاڻي ان جي مان ڪن.

پنهنجن=آرامن. مرون جي=چوري. پنهنجي=
صلاح. مال جي=چئي ڪنڻ. ان جي=پيڙي.
آرامن ۾ هياس، تڏهن چوري ڪيائون،
صلاح ڪري پوءِ مون کي چيائون،
هاڻي پيڙي مان ڪن.

[459]

ڌڪ مان پنهنون چورائي ويا.
ڌڪ=ڪڇ (سوڙ ڪي).
ڪڇ مان پنهنون چورائي ويا.

[460]

اڪيون گوشت لڳيون، تڏهن پنهنون پڪي ٿيو.
گوشت=اوجھري<اوجھرڻ. پڪي=وهيو<ويو.
اڪيون اوجھرڻ لڳيون، تڏهن پنهنون ويو.

[461]

سُتي هيس وڻ تي، هو نار مان پئي ويا،
اتي راند وارو ڪونه هو. هو ڏٺو جي ڪيو ويا.
وڻ=سٿانجو<سيج. نار=وسندي. راند
وارو=وانگي. ڏٺو=مهين<مون+موهيو.

سُتي هيس سيج تي، هو وسنديءَ مان پئي ويا،
اتي وانگي ڪونه هو. هو (مون کي) موهيو ويا.

[462]

رات سُتي هيس وڻ تي، نار موئن پئي ويا،
راند جو گڏين ڪونڪو، لوهه جي ڪيون ويا.
وڻ=هيڙڻ<هي+رڻ. نار=وسندي.
راند جو=جهالو. لوهه جي=بيلچي<بي+لچي.

رات سُتي هيس، هي رڻ ڪيو وسندي موئن پئي ويا،
جهالو گڏين ڪونڪو، بي لچي ڪيون ويا.

[463]

شهر جي آءِ نه هياس، تڏهن جر جي هوت ويا.
 شهر جي=چونڪي. جرجي=سرڪي<سرڪي.
 چونڪيءَ آءِ نه هياس، تڏهن سرڪي هوت ويا.

[464]

بيڙيءَ جن منجهه هياس، پنهنون پڪي ٿي ويو.
 بيڙيءَ جن=پورن. پڪي=سري.
 پورن منجهه هياس، پنهنون سري ويو.

[465]

مرونءَ جي آءِ نه هياس، مون کي ڪاٺي ڏير ڪري ويا.
 مرونءَ جي=سجاڳي. ڪاٺي(جي)=ڏوٺي<ڏوهي.
 سجاڳ آءِ نه هياس، مون کي ڏوهي ڏير ڪري ويا.

[466]

آيم واءِ جو ويا رات، نرنانءَ نيائون پنهنجو،
 ويم مٿان اُپ ڪٿي، ڏاڍي حساب سان ڌڪ هڻي.
 واءِ جو=جهوٽو. رات=وهاڻي. نرنان=پنهنون.
 اُپ(جو)=نڪت<ڪٽ. ڌڪ=گهاٽ.

آيم جهوٽو ويا وهائيءَ، پنهنون نيائون پنهنجو،
 مٿان ڪٽ ڪٿي، ڏاڍي حساب سان ويم گهاٽ هڻي.

[467]

ذات پاراڻي ڪيام، سا به نار نه وڻي نرنانءَ کي.
 ذات=ڪاسائي<ڪا + ساعت. پاراڻي=لوڏ.
 نار=سيباڻي. نرنان=صاحب.

ڪا ساعت لوڏ ڪيام، سا به سيباڻي نه صاحب کي.

[468]

وڻ ته گهڻو هئڻ، پر ذات ڪيم.
 وڻ=آڪ<عقل. ذات=ڪاسائي<ڪسائي.
 عقل ته گهڻو هئڻ، پر ڪسائي ڪيم.

[469]

رچ جرجي ٿورڙي، ڪيچي ڪپڙ ٿيام،
 ڪاسبڪي نيندا پنهنجو، مون کي ڪندا پوک جي؟

رڇ=گهڙي. جر جي=سُتي (سڀي). ڪپڙو=

گاسڙ<گس. ڪاسبڪي=پاني<پاءُ+ني.

پوک جي=ڪُهڙي<ڪوه +ڙي.

گهڙي سُنَتيَس تَورَڙي، ڪيچي گس تيام،

پاءُ ني نيندا پنهنجو، مون کي ڪندا ڪوه ڙي؟

[470]

ذات آءُ هياس، ذات جا ڏير ڪري ويا.

ذات=سهتا<سُتي. ذات جا=چورتا<چوري.

سُتي آءُ هياس، چوري ڏير ڪري ويا.

[471]

ناڻي شهر جي ٿيان ها، ته ڪاڇ پنهنجو ٿئي ڪونه ها!

ناڻو=دمڙي<دمر هڪڙو. شهر جي=جاڳهه<

جاڳ<جاڳان. ڪاڇ=هڏو<هيڏو.

پنهنجو=هاجو.

دمر هڪڙو جاڳان ها، ته هيڏو هاجو ٿئي ڪونه ها!

[472]

رڇ ٿون پهرين رات ويا، ڪڪ جون ڪنهن کي ڏيان.

رڇ=وڻو<وڻئون (مان وڻئون) ڪڪ جون=

ڏانڻيون<دانهون.

مان وڻئون پهرين رات ويا، دانهون ڪنهن کي ڏيان.

[473]

وڻ ٿون اُٺ پيدا ٿيا، هنيو وڻ وڃن،

پڇي تن اُنن، وجهان وڻ تني ڪي.

وڻ=سورج<سور.

سور ٿون اُٺ پيدا ٿيا، هنيو سور وڃن،

پوءِ پڇي تن اُنن، وجهان سور تني ڪي.

[474]

پنهنجو ڪاريگر جو عضوي پوي ها ته ڪيان ها نار ٺالي اُن کي.

پنهنجو=ٿورو. ڪاريگر جو=سانچو<سئونچو.

عضو=ڪن. نار ٺالي=جاڙي<جڙ.

ٿورو سئونچو ڪن پوي ها، ته ڪيان ها جڙ اُن کي.

[475]

اُهي اُن مون نه وٿن، جي ذات جدا ڪيا.

اُن=مُهري<مُهري. ذات=جَت.

اُهي مِهري مون نه وٿن، جني جَت جدا ڪيا.

[476]

مال جن ٿي اُپ جون ڪيون، تڏهن مون کي وٺ جا نه پيا.

مال جن=ڏاڳهن. اُپ جون=گوڙيون. وٺ جا=

پَٽَلا (= پلڙا) پٽَلاءِ.

ڏاڳهن جڏهن ٿي گوڙيون ڪيون، تڏهن مون کي پٽَلاءِ نه پيا.

[477]

شهر سان مون مال جا ڪيا، پر هو دوا جي ويا،

جي دوا جي نه وڃن ها، ته واٽڪا وڃهان ها؛

شهر=جاڳڻ. مال جا=پوڪت. دوا جي=

ڪري<نڪري. واٽڪا=گوڳها.

جاڳڻ سان مون پوڪت ڪيا، پر هو نڪري ويا،

جي نڪري نه وڃن ها، ته گوڳها وڃهان ها؛

[478]

جي خبر پوي ها ته ذات ٻڌان ها ڪاڻي ڪاڻيءَ سان.

ذات=پٽيوال<پٽي + وار. ڪاڻيءَ (جي)=نَٽ.

ڪاڻي=ناڪيلي.

جي خبر پوي ها ته پٽي وار ٻڌان ها، نَٽ ناڪيليءَ سان؛

[479]

جي مون وٺ گاهه ٿئي ها، ته هوند ذاتيون ذاتين کي ڏيان ها.

وٺ=ڪامون<ڪا + مون. گاهه=ڪَل.

ذاتيون=چاري. ذاتين=چانگن.

جي مون ڪل ٿئي ها، ته هوند چاري چانگن کي ڏيان ها.

[480]

وهت چوڙي ڇڏيائون، مرون نه منهنجي وس.

وهت=گونرا. مرون=واڳون.

گونرا چوڙي ڇڏيائون، واڳون نه منهنجي وس.

[481]

مِرون هُونِ مون وَس، تہ وجہان کاڻي اُئن کي.

مِرون=واڳون. کاڻي(جو)=وَنگ.

واڳون هُونِ مون وَس تہ وجہان وَنگ اُئن کي.

[482]

پنھون هلڻ مون نہ پڇڻ، نار نئالي شھر نيو.

هلڻ=وڙڪڻ<ووڙ=ڪرڻ. نار=پانا<پائڻ.

نالو=پاڻي خان<پاءُ. شھر=پُنگو.

پنھون ووڙ ڪرڻ، مون نہ پڇڻ، پائڻ پاءُ پونگي نيو.

[483]

جر جي ڪيچين ڪاڻ، شھر هوت ڪري ويا!

جر جي=پريجي<پري+جيءُ. شھر=ڪيهي.

پري جيءُ ڪيچين ڪاڻ، ڪيهي هوت ڪري ويا!

[484]

مان جيٽ سان ايڏو درياءُ جو ڪيئن ڪيائون!

جيٽ=اڏوهي<ببي ڏوهي. درياءُ جو=طوفان.

مان بي ڏوهيءَ سان ايڏو طوفان ڪيئن ڪيائون!

[485]

وڻ ڪنهن نہ ڏٺو، وڻ مون ڏٺو.

وڻ مون سان ڏير ڪري ويا.

وڻ=هيڙڻ<هيءُ+رڻ.

هيءُ رڻ ڪنهن نہ ڏٺو، هيءُ رڻ مون ڏٺو.

هيءُ رڻ مون سان ڏير ڪري ويا.

[486]

ڪپڙو ڏيرن من ۾، ڪپڙو ڏير نہ ڪن.

ڪپڙو=اُبت<اُبتِي. ڪپڙو=سبت<سبتي.

اُبتِي ڏيرن من ۾، سبتي ڏير نہ ڪن.

[487]

جَتڪي ڏيرن من ۾، هندڪي ڏير ڪري ويا.

جَتڪي=جاتي<جا+تہ+هئي. هندڪي=

سائي<سا+ئي.

جا تہ هئي ڏيرن من ۾، سائي ڏير ڪري ويا.

[488]

شهر آء نہ هياس، گاهه ڏير ڪري ويا.
 شهر=آراضي<راضي. گاهه=ڪورج<ڪوهه +رنج.
 راضي آء نہ هياس، ڪوهه رنج ڏير ڪري ويا!

[489]

آن جي آء نہ هياس، مٽيءَ جي ڏير ڪري ويا.
 آن جي=ڪچي. مٽيءَ جي=چري.
 ڪچي آء نہ هياس، چري ڏير ڪري ويا.

[490]

آن جو نالو هئم جنهن سان، چمر جي هوت کڻي ويا.
 آن جو=جيءُ. نالو=سڪيو. چمر جي=سيبي<
 سو +پي.

جيءُ سڪيو هئم جنهن سان، سو پي هوت کڻي ويا.

[491]

هيس نار نالي پنهنجي واري، پر پنهنجي شهر ڪياس.
 نار نالي=سياڻي. پنهنجو=سَتر. پنهنجو=عشق.
 شهر=بگهاڙ<اگهاڙي.

هيس سياڻي سَتر واري، پر عشق اگهاڙي ڪياس.

[492]

باهه جي ڏيئي، ڪپڙي جو وٺي ويا.
 باهه جي=باني(رڪ)<بهانو. ڪپڙي جو=وَر.
 بهانو ڏيئي وَر وٺي ويا.

[493]

رچ نه ٿيا مٽيءَ جا، وٺي ڪاٺ ويا.
 رچ=مٽ<مٽ. ڪاٺ جو=وَر وٺي ويا.
 مٽ نه ٿيا مٽيءَ جا، وٺي وَر ويا.

[494]

وڻ گاهه پوي ها، ڳهه جي نه لايان ها نرنانءَ سان.
 وڻ=ڪامون<ڪا +مون. گاهه=ڪل.
 ڳهه جي=لنئون. نرنان=پنهنون.

ڪا مون ڪل پوي ها، ته لنئون نه لايان ها پنهنون سان.

[495]

لوھ جي پوي ھا، تہ ڪٿي ذات ڪيان ھا.

لوھ جي = ڪل. ذات = دنگا < دنگ.

ڪل پوي ھا، تہ ڪٿي دنگ ڪيان ھا.

[496]

لوھ جي نہ مون پئي، نالو ڏير ڪري ويا.

لوھ جي = ڪل. نالو = شهبازي < بازي.

ڪل نہ مون پيئي، بازي ڏير ڪري ويا.

[497]

باب جو ڏيئي من هٿيار جو، مون سان راند جي ڏير ڪري ويا.

باب جو = حرف. هٿيار جو = چيرو < چيري.

راند جي = بازي.

حرف ڏيئي، من چيري، مون سان بازي ڏير ڪري ويا.

[498]

پنھل تہ پوک جو هو، پر راند جي ڏير ڪري ويا.

پوک جو = جيءُ. راند جي = بازي.

پنھل تہ جيءُ هو، پر بازي ڏير ڪري ويا.

[499]

پنھون تہ منھنجو پھڻ هو، پر ڪن ذاتين نيو.

پھڻ = پارس. ذاتين = بازيگرن.

پنھون تہ منھنجو پارس هو، پر ڪن بازيگرن نيو.

[500]

پنھل تہ منھنجو گھ هو، پر ڪن جاءِ جو نيو.

گھ = چٽ. جاءِ جو = بازيگر < بازي + ڪري.

پنھل تہ منھنجو چٽ هو، پر ڪن بازي ڪري نيو.

[501]

مان تہ مال جي، پنھل پوک جو.

مال جي = ڦولڙي < ڦولڙي.

پوک جو = ڏاڏو < سڏاڏو.

مان تہ گولڙي، پنھل سڏاڏو.

[502]

پنهون تان مون وٽ ڪاٺي هو، پر ڪپڙي جيئن ويو.
ڪاٺي (جي) = ٽاڪي < اوطاقي. ڪپڙي جو =
وهاڻو < وهاڻي.

پنهون تان مون وٽ اوطاقي هو، پر وهاڻيءَ ويو.

[503]

پنهل ته مٽيءَ جي هو، پوءِ وڃي ذات ٿيو.
مٽيءَ جي = ٽاڪي < اوطاقي. ذات = جوڳي.
پنهل ته اوطاقي هو، پوءِ وڃي جوڳي ٿيو.

[504]

شهر ڏيئي، نرنانءَ نيائون پاڻ سان.
شهر = ماٿيلو < مان + ٿيلهو.
نرنانءَ = سويا < سو + پاءُ.

مان ٿيلهو ڏيئي، سو پاءُ نيائون پاڻ سان.

[505]

پنهل ته منهنجو واپاري هو، پر ذاتين ڇا ڪيو!
واپاري = گهورڙيو < گهورو. ذاتين = ڏيرن.
پنهل ته منهنجو گهورو هو، پر ڏيرن ڇا ڪيو!

[506]

ڪپڙو ڏيرن من ۾، ڪپڙو ڪنهن نه اٿون،
ڪپڙو مان اندر ۾، ڪپڙو ملڪ سندن.

ڪپڙو = چڻي < ڪڇ + ني. ڪپڙو = چڻي <
سڇ + ني. ڪپڙو = چڻي < مڇ + ني. ڪپڙو =
چڻي < ڪڇ + ني.

ڪڇ ني ڏيرن من ۾، سڇ ني ڪنهن نه اٿون،
مڇ ني مان اندر ۾، ڪڇ ني ملڪ سندن.

[507]

ڪاٺ جي ڪري ويا، گاهه جي مون سان.
ڪاٺ جي = پياني < پياڻي. گاهه = سڻ < سيڻ.
پياڻي ڪري ويا سيڻ مون سان.

[508]

فقيري منجه هياس، تڏهن پوک جي ڏير ڪري ويا.
 فقيري=عاشقي. پوک جي=گهنڊي.
 عاشقي منجه هياس، تڏهن گهنڊي ڏير ڪري ويا.

[509]

عضوي جدائي مون کي شهر ڏيئي ويا.
 عضو=جيرو<جيئري. شهر=ڏيرا<ڏير.
 جيئري جدائي مون کي ڏير ڏيئي ويا.

[510]

مون کي چم جي ڏيئي، چم جي ڏير کڻي ويا.
 چم جي=چڙهي<چڙه+ني. چم جي=پالي<
 پاڻ+ني.

مون کي چڙهڻي ڏيئي، پاڻ ني ڏير کڻي ويا.

[511]

مون سان مٽي ذات کڻي، مال جي ڏير ڪري ويا.
 مٽي=ماپي<ماءُ+پيءُ. ذات=هڪڙا<هڪڙي.
 مال جي=پيهر.

مون سان ماءُ پيءُ هڪڙي کڻي، پيهر ڏير ڪري ويا.

[512]

ملان جي مون نه چئي، ته به گهوڙي جو هوت ڪري ويا.
 ملان جي=الف-بي. گهوڙي جو=بدنام.

”الفون بي“ مون نه چيو، ته به بدنام هوت ڪري ويا.

[513]

ڪپڙي جونالي ويا، ڪپڙي جو ني مان کي.
 ڪپڙي جو=پڇاڙڻ<پڇاڙيون. نالو=پنهون.
 ڪپڙي جو=سٽڻ<سٽيون.

پڇاڙيون پنهنون ويا، سٽيون ني مان کي.

[514]

هاءِ نالي وارن ڪاڻ، مون ذاتين ڏاڍو ڪيو.

نالي وارن=هوتن. ذاتين=جت<جتن.

هاءِ! هوتن ڪاڻ، مون سان جتن ڏاڍو ڪيو.

[515]

شهر جيء ڪري ويا، سا نالو نه مون، تڏهن راند جي ٿياس.
 شهر جي = هوٽل < هو + ٽل. نالو = لڪي.
 راند جي = ڪلي < ڪلي < هيڪلي.

هوٽل ڪري ويا، سا لڪي نه مون، تڏهن هيڪلي ٿياس.

[516]

نه پنهنجا، نه ڳهه جا، نه ڪاٺ جا هئا،
 جڏهن ذاتين تي ڪپڙ جا ڪيا، تڏهن مال مال جا.
 پنهنجا = وارث. ڳهه جا = والا < والي. ڪاٺ جا =
 وانگي. ذاتين = جتن. ڪپڙ جا = جورا.
 مال جا = گهوڙا.

نه وارث نه والي، نه وانگي هئا،
 جڏهن جتن تي جورا ڪيا، تڏهن گهوڙا ڙي گهوڙا.

[517]

مسخري پيئي، تڏهن راڳ جو وٺي ويا.
 مسخري = نقل < نه + ڪل. راڳ جو = ٻارو جو (ڳيڻ).
 نه ڪل پيئي، تڏهن ٻارو جو وٺي ويا.

[518]

لوھ هئا منهنجا پرين، لوھ ٿون مون نه اُتو،
 ڪو جو لوھ پيو، ته لوھ ٿون ويا منهنجا پرين.
 لوھ (جو) = ڪُل. لوھ (جو) = زبانو. لوھ
 (جو) = ڪرٽ. لوھ (جو) = ٻرمو < ٻر + منهن.

ڪُل ٿي هئا منهنجا پرين، زبانئون مون نه اُتو،
 ڪو جو ڪرٽ پيو، ته ٻر منهن ويا منهنجا پرين.

[519]

آءُ ڪاٺ ٿون معذور، ڪپڙو ڪيچين لاءِ ڪيم.
 ڪاٺ (جا) = ڌڙا < ڌڙئون. ڪپڙو = ڪارو < ڪارون.
 آءُ ڌڙئون معذور، ڪارون ڪيچين لاءِ ڪيم.

[520]

مون وٽ منهنجا پرين، ٻارنهن ڪاڇ هئا،
 جر جا ۽ جبل جا، مون ساڻن ڪين ڪيا،
 ٻولي واڃت ڏٺ جو، راند جي ٿي هوت ويا.
 ڪاڇ (جا) = ماه. جر جا = ٻڏا. جبل جا = ڪارا.
 ٻوليءَ جي = لهجي < لڳن. واڃت جو = ڏونڪو.
 ڏٺ جو = ڏيل. راند جي = رڱي.

مون وٽ منهنجا پرين، ٻارنهن ماهه هئا،
 ٻڏا ۽ ڪارا، مون ساڻن ڪين ڪيا،
 لڳن ڏونڪو ڏيل ۾، رڱي ٿي هوت ويا.

[521]

وڪر هٿڙم جن سين، سي ويا ڪاڻيءَ ڪوهيارا،
 ڏنر ڪپڙي اولارا، ته رڇ نه پئڙم ان جو.
 وڪر = ڪنرس < ڪن + رس. ڪاڻي (جي) =
 ڪڙڪي < ڪسڪي. ڪپڙي (جي) = لينگهه <
 لنگهه. رڇ = طباق < ته + ٻاک.

ڪن رس هٿڙم جن سين، سي ويا ڪسڪي ڪوهيارا،
 جان ڏنر لنگهن اولارا، ته ٻاک نه پئڙم ان جي.

[522]

نر نانءُ ڪهي ملڪ ويو، مون کي عورت ورتو.
 نر نان = پنهل. ملڪ = ڪيچ. عورت =
 دائي < ماندائي.

پنهل ڪهي ڪيچ ويو، مون کي ماندائي ورتو.

[523]

ڪپڙو منهنجو ڪانڌ، سو پڻ پڪي ويو.
 ڪپڙو = جوڙي < جو + ڙي. پڪي = وهيو < ويو.
 جوڙي منهنجو ڪانڌ، سو پڻ ويو هليو.

[524]

پنهنون ته منهنجو مرض هو، پر ڪن ليکي وارن نيو.
 مرض = ڏڍ. ليکي وارن = ڪپتين.

پنهنون ته منهنجو ڏڍ هو، پر ڪن ڪپتين نيو.

[525]

پنهون مان وٽ گاهه ويو، پر مرون نيائون.
 گاهه=نپ=نه +پئي. مرون=کمي<حکمي.
 پنهون مان وٽان نه پئي ويو، پر حکمي نيائون.

[526]

پنهون مان وٽ رچ هو، پر ڪن ذاتين نيو.
 رچ=ڏيئو<کوڏڻو. ذاتين=زونرن<زوري.
 پنهون مان وٽ کوڏڻو هو، پر ڪن زوريءَ نيو.

[527]

پنهون ته منهنجو مٽيءَ جو هو، پر ڪن ماس جيءَ نيو.
 مٽيءَ جو=ڍڪڻ<ڍڪ. ماس جي=هنڌي<بڌي.
 پنهون ته منهنجو ڍڪ هو، پر ڪن بڌي نيو.

[528]

نالي ڪي حاڪيماڻي ڪاڻي، هو ولايت ويا.
 نالو=پنهون. حاڪيماڻي ڪاڻي=بڌي. ولايت=ڪيچ.
 پنهنون ڪي بڌي، هو ڪيچ ويا.

[529]

ناڻي پنهل نين، هو جي ناڻو هو!
 ناڻو=بڌو<بڌيو. ناڻو=چڙيو.
 بڌيو پنهل نين، هو جي چڙيو هو!

[530]

تپ ان جي آءُ نه هياس، تيلاھون هوت هڻي ويا.
 تپ=پرو +ان جي=چاڻي<پروچاڻي.
 پروچاڻي آءُ نه هياس، تيلاھون هوت هڻي ويا.

[531]

جهنگ جي آءُ نه هياس، تڏهن تڙ جي هوت ڪري ويا.
 جهنگ جي=وڻي. تڙ جي=ڦٽي.
 وڻي آءُ نه هياس، تڏهن ڦٽي هوت ڪري ويا.

[532]

نار نالي آءُ نه هياس، نالي نه نيائون پاڻ سان.
 نار نالو=گهريبي. نالو=پرتو<پر تي.
 گهريبي آءُ نه هياس، پر تي نه نيائون پاڻ سان.

[533]

آءُ نار هيس نرنانءُ جي، پر گهوڙي جي ڪري راند جي ويا.
 نار=بانهي. نرنان=باروڇو. گهوڙي جي=
 انڌاري=ڌاري. راند جي=ڌڪي.

آءُ بانهي هيس باروڇي جي، پر ڌاري ڪري ڌڪي ويا.

[534]

هن ڀوک جي ڀوک، تڏهن ذات ڪري ويا ڀوک.

ڀوک=ڦٽي. ذات=ڏيرا=ڏير.

هن ڦٽيءَ جي ڦٽي، تڏهن ڏير ڪري ويا ڦٽي.

[535]

ڪوهه مڇي ڏير، مڇي رات ڇڏي ويا

مڇي=سيا ڪوهه. مڇي=حڪم<حق + به.

ڪوهه سيا ڪو ڏير، حق به رات ڇڏي ويا.

[536]

اُن سٺ جو هٿر جن سان، سي شهرئون هوت ويا.

اُن جو=جيءُ. سٺ جو=جڻيو<جڙيو شهر = چني.

جيءُ جڙيو هٿر جن سان، سي چني هوت ويا.

[537]

پکي مون منجهه هو، تڏهن حُقي جي هوت ڪري ويا.

پکي=ڪوئل<ڪو + وُل. حُقي جي=

ڪَلي<هيڪلي.

ڪو وُل مون منجهه هو، تڏهن هيڪلي هوت ڪري ويا.

[538]

ذاتين مون سان ذات ڪئي، ڪاڇ ڇڏي پهرڻ ويا،

جن ذاتين تي نرنانءُ، سي ٻولي چڪي ويا.

ذاتين=جتن. ذات=جوهي<جا + هيءَ. ڪاڇ=

طعام<تان + مون. پهرڻ (جي) =چولي<چوري.

ذاتين=ڏيرن. نرنان=اعتبار. ٻولي=ويساهي.

جتن مون سان جا هيءَ ڪئي، تان مون ڇڏي چوريءَ ويا،

جن ڏيرن تي اعتبار هو، سي ويساهي ويا.

[539]

اوزار نہ هيس مان، اوزار مون نہ پيو.
 اوزار نہ چيائون، اوزار ۾ وجهي ويا.
 اوزار=ڪرني< ڪا +رني. اوزار=پتو.
 اوزار=شاهل< چاهل. اوزار=مانجهولو
 مان +جهول.

ڪا رَني نہ هيس مان، پتو مون نہ پيو.
 چاهل نہ چيائون، مان جهور ۾ وجهي ويا.

[540]

ڪاٺ ڏسي ڇڏي ويا، ڪٿي قرآن جي ڏيرن،
 ائين پيا چون، تہ ذات نہ ٿي سسئي!
 ڪاٺ(جو)=ونجهه< وجهه. قرآن جي=پڄاڻي.
 ذات=جنبڙ.

وجهه ڏسي ڇڏي ويا، ڪٿي پڄاڻي ڏيرن،
 ائين پيا چون، تہ جنبڙ نہ سسئي!

[541]

ٻنيءَ جي هيس جن سان، ٻنيءَ جا سي نہ ٿيا،
 ٻنيءَ جي منهنجا سپرين، ٻنيءَ جي ڪري ويا.
 ٻنيءَ جي=سنيائي< سنيوڙي. ٻنيءَ جا=ساڻي.
 ٻنيءَ جي=ڍڪي. ٻنيءَ جي=ڦٽي.

سنيوڙي هيس جن سان، ساڻي سي نہ ٿيا،
 ڍڪيءَ منهنجا سپرين، ڦٽي ڪري ويا.

[542]

جان ائين هياس، جو نرناڻءَ ڌوتم ست جا،
 جان ائين ٿياس، جو ذات نہ نيمر پاڻ سين.
 نرناڻ=پنهل. سَتَ جا=ڪپڙا. ذات=جت.
 جان ائين هياس، جو پنهل ڌوتم ڪپڙا،
 جان ائين ٿياس، جو جت نہ نيمر پاڻ سين.

[543]

اُن تي چڙهي مرون ورتائون، ائين نه چيائون ته پڪي ڙي!
 اُن=مُهري<مهرين. مرون=واڳون.
 پڪي=آڙي<آءُ+ڙي.

مهرين تي چڙهي واڳون ورتائون، ائين نه چيائون ته آءُ ڙي!

[544]

ڪاٺي جي وٺي راند جي ويا، پر ڪاڏئون ڪين.
 ڪاٺي جي=اڪ. راند جي=ويل. ڪاڏ=
 رڙڪڻ<رڙ+ڪرڻ.

اڪ وٺي انهيءَ ويل ويا، رڙ ڪيائون ڪين.

[545]

مون پانيو ڏير پٺيءَ جي ڪندا، پر نالو هوت ڪري ويا.
 پٺيءَ جي=معافي. نالو=قادو<قيدياڻي. ڪيڊ+آئي.
 مون پانيو ڏير معافي ڪندا، پر قيدياڻي ڪري ويا.

[546]

وڻ جي آءُ هياس، تڏهن ڪاٺي ڏير ڪري ويا.
 وڻ جي=نوڙي<نه+وڻي. ڪاٺي=روجهڪي<
 روءِ+جهڪي.

نه وڻي آءُ هياس، تڏهن روءِ جهڪي ڏير ڪري ويا.

[547]

گپڙي جي آءُ نه هياس، پوک جي ڏير ڪئي ويا.
 گپڙي جي=رکي<رکي. پوک جي=ڪس<ڪسي.
 رکي آءُ نه هياس، ڪسي ڏير ڪئي ويا.

[548]

ڪاٺ جي آءُ نه هياس، مال جي ڏير ڪري ويا.
 ڪاٺ جي=ڪرسي<ڪُ+رسي. مال جي=مستي.
 ڪُ رسي آءُ نه هياس، مستي ڏير ڪري ويا.

[549]

ڪاٺي آءُ نه هياس، مال جي هوت ڪري ويا.
 ڪاٺي=واتوري. مال جي=مستي.
 واتوري آءُ نه هياس، مستي هوت ڪري ويا.

[550]

آن جي آءُ نه هياس، ڪپھ جي ڏير ڪري ويا.
 آن جي=سڳي. ڪپھ جي=پڳي (پوٽي).
 سڳي آءُ نه هياس، پڳي ڏير ڪري ويا.

[551]

ڪاٺي آءُ نه هياس، پر ڪاٺي ڏير ڪري ويا.
 ڪاٺي=ڏنگي.
 ڏنگي آءُ نه هياس، پر ڏنگي ڏير ڪري ويا.

[552]

ڪاٺي آءُ نه هياس، ڪاٺي ڏير ڪري ويا.
 ڪاٺي=ڪني.
 ڪني آءُ نه هياس، ڪني ڏير ڪري ويا.

[553]

ڪاٺي آءُ نه هياس، ڪاٺي ڏير ڪري ويا.
 ڪاٺي=پڳي. ڪاٺي=ڪاري.
 پڳي آءُ نه هياس، ڪاري ڏير ڪري ويا.

[554]

ڪاٺي آءُ نه هياس، پر ڪاٺي هوت ڪري ويا،
 ڪاٺي نه رهندياس، نرناءُ اڳيئون وڃي ڪاٺي ٿيندياس.
 ڪاٺي=لائي. ڪاٺي=ڦٽي. ڪاٺي=ڪتب
 ته به. نرنان=پنهل. ڪاٺي=سُرهي.

لائي آءُ نه هياس، پر ڦٽي هوت ڪري ويا،
 ته به نه رهندياس، پنهل اڳيان وڃي سُرهي ٿيندياس.

[555]

نرنائن تي مون کي وڏا نرنانءَ هئا، پر ڪپڙي جي ڪري ويا.
 نرنائن=ڏيرن. نرنان=اعتبار. ڪپڙي جي=
 چولي=چوري.

ڏيرن تي مون کي وڏا اعتبار هئا، پر چوري ڪري ويا.

[556]

نالن ۽ نانئون، مون سان ليکي هٿ جي ڪانه ڪئي.

نالن=هوتن. نانئون=جتن. ليکي جي=آسي<
اصي. هٿ جي=لڀ.

هوتن ۽ جتن، مون سان اصيل ڪانه ڪئي.

[557]

بازار جي اڳ هيٺاس، پر واپار جي ڏير ڪري ويا.
بازار جي=چاپ=چاپيل (نالي چڙهيل). واپار
جي=نروار.

چاپيل اڳ هيٺاس، پر نروار ڏير ڪري ويا.

[558]

آءُ ته اُن ڪيچين جي، پر ڪيچين ڪاڻي ڪانه.
اُن=ساريون=ساري. ڪاڻي=باري.

آءُ ته ساري ڪيچين جي، پر ڪيچين باري ڪانه.

[559]

آءُ ته راند ڪوهيارل جي، پر ڪوهيارل باهه جي ڪانه.
راند(جي)=ساري. باهه جي=باري.

آءُ ته ساري ڪوهيارل جي، پر ڪوهيارل باري ڪانه.

[560]

آءُ نه ڪاڻيءَ جي، ڪڪن جا نه ڏير.

ڪاڻيءَ جي=چيت=سچيت. ڪڪن جا=پيڙها<
پيڙهائتا.

آءُ نه سچيت، پيڙهائتا نه ڏير.

[561]

شڪار جي ڪيچين ڪئي، مال جي مون کان نه ٿي.
شڪار جي=جهڙي=جهڙي. مال جي=تڙي=تهڙي.

جهڙي ڪيچين ڪئي، تهڙي مون کان نه ٿي.

[562]

ڪاٺ عضوي جي مون سان ڪانه.

ڪاٺ جو=ڪڇ=ڪيچين. عضو=ڪرائي<

ڪا+رهائي.

ڪيچين، ڪا رهائي مون سان ڪانه.

[563]

عورت نالي نه ذات، اهي جهنگ زحمت جا.
عورت نالي = چڱي. ذات = جت. جهنگ جا = ڪڇا.
زحمت = ڪوٺليون ڪولن.

چڱي ذات نه جت، اهي ڪڇا قولن جا.

[564]

زحمت پٿر ذات تي نالو ئي نه.
زحمت = پرو + پٿر = چڪي ڪڇي. نالو = اعتبار
پرو چڪي ذات تي اعتبار ئي نه.

[565]

جو وڻ جي مون سان ڪري ڪانه ويا.

جو جي = موڪ + ڀڻ = لڻي ڪوڪلاڻي.

موڪلاڻي مون سان ڪري ڪانه ويا.

[566]

ڪو وکر جو ويهي، ذاتين مون سان ڪين ڪيو.
ڏاند جو ڏيئي، ويو نر ڏاند ڪري.
وکر جو = ڳڙ ڳڙ. ذاتين = ڪيچين. ڏاند جو =

ڏور ٿو هيڏو + رڻ. نر نان = پارو جو.

ڪو ڳڙ ويهي، ڪيچين مون سان ڪونه ڪيو.
هيڏو رڻ ڏيئي، ويو پارو جو ڪري.

[567]

عورت ڪنديس ڳالهڙيون، عورت ذاتيون،
پڇو هنن ذاتين کان، ته عورت ٿيس ڇاموئن.

عورت = حليمان ڪلهي مان. عورت = رحيمان

رهي مان. ذاتين = جتن. عورت = ڪوڙي ڪڙي.

ڪلهي مان ڪنديس ڳالهڙيون، رهي مان راتيون،
پڇو هنن جتن کان، ته ڪڙي ٿيس ڇاموئن.

[568]

آءُ اڳئي هڏ مٽي، مون کي ٻيڙيءَ جا چوڻا ڏيو.

مٽي = چوري. ٻيڙي جا = ڌڪا.

آءُ اڳئي هڏ چوري، مون کي ڌڪا چوڻا ڏيو.

[569]

الله! جتن جي، ڪا لڳي نه چڙهي جي،
 پوک ڪي ماري، وڻ جي ويا منهنجا پرين.
 چڙهي جي = لار > لاري. پوک = موڻ > مٺي
 وڻ جو = اُسرڻ > اُسري.

الله! جتن جي ڪا لڳي نه لاري،
 مٺيءَ ڪي ماري، اُسري ويا منهنجا پرين.

[570]

لوھ جي نه هئي ته ڪو پڪي مال جا ڏيندا.
 لوھ جي = ڪل. پڪي = ڪيچي. مال جا =
 ڏها > ڏهاڳ.

ڪل نه هئي ته ڪو ڪيچي ڏهاڳ ڏيندا.

[571]

پنهونءَ جي وڃڻ جو، ذات مون سان ڪن،
 ته نالي ويهان تن، پنهنجو ڏيان ڪينڪي.
 ذات = چتاياءِ > ڳ چتاءِ. نالو = پرمون > پر + هر.
 پنهنجو = اٿڻ.

پنهونءَ جي وڃڻ جو، جي اڳ چتاءِ ڪن،
 ته پَر پر ويهان تن، (هوند) اٿڻ ڏيان ڪينڪي.

[572]

وڻ هجيم ها ته نرنائءَ عضوي مان شهر ڏيان ڪانه ها.
 وڻ = سنيالو > سنيال. نرنا = پنهنون. عضو = پاسو.
 شهر = ڪيڻ.

سنيال هجيم ها ته پنهنون پاسي مان ڪيڻ ڏيان ڪانه ها.

[573]

مال جي ڪيائون، مون ڪي عورت نه ٿي،
 نه ته ست جن ۾، پار جي ٿيان ها.
 مال جي = پهريات > پهر + رات. عورت > سهند >
 سٺ. ست جي = مهار. پار جي = لڙڪي > لڙڪي.
 پهر رات ڪيائون، مون ڪي سٺ نه ٿي،
 نه ته مهارن ۾ لڙڪي پوان ها.

[574]

جي نارنالي هجان ها ته پڇي پنهل کي راند جا وجهان ها.
نار نالي=سياڻي. راند جا=جوتا.

جي سياڻي هجان ها، ته پڇي پنهل کي جوتا وجهان ها.

[575]

نرٺانءَ جي ذات جي خبر هجي ها، ته عضوو ٿي نه ڏيانس ها.

نرٺان=پنهون. ذات=واڃاڻا<وڃڻ. عضوو=

تڙ<اٿڻ.

پنهون جي وڃڻ جي خبر هجي ها، ته اٿڻ ٿي نه ڏيانس ها.

[576]

جي مال هجان ها ته پنهنون عورت لوه جي ڏيان.

مال=منجهي. عورت=هوند. لوه جي=

کهي.

جي منجهه هجان ها ته پنهنون هوند کهي ڏيان.

[577]

جي پنهنون جي نارنالي هجان ها، ته ڪريان ها عضوي پوک جي تن سان.

نارنالي=شانا<ثاني. عضوو=سينو. پوک جي=کسي<کشي.

جي پنهنون جي ثاني هجان ها، ته ڪريان ها سينا کشي تن سان.

[578]

پنهون ته پکي ٿيو. مان پيڙيءَ واري هياس.

پکي=کينو<کين+رهيو. پيڙيءَ واري=ڌاري.

پنهون ته کين رهيو. جو مان ڌاري هياس.

[579]

پنڌ جي هوتن کي هئي، تڏهن عضوو هياس.

پنڌ جي=وڇوڻي. عضوو=مرهي<مان+رهي.

وڇوڻي هوتن کي هئي، تڏهن مان رهي هياس.

[580]

مشڪري ڪري، نه ته راند جو ڪنهن کي ڏيان.

مشڪري=تاڙي. ڪري=پڳي. راند جو=پاروچو.

تاڙي پڳي، نه ته پاروچو ڪنهن کي ڏيان.

[581]

ذات مال جا پون، پنهل جا گاهن ۾.
ذات=آجا<اچيو. مال جا=پُور. گاهن=
نيند<ننڊن.

اچيو پور پون پنهل جا ننڊن ۾.

[582]

نار نالي پنهنون، نر نانءُ نه مون.
نار نالو=جيئري. نر نان=ويسر<وسري.
جيئري پنهنون وسري نه مون.

[583]

پنهل ته منهنجو ڪاٺي هو، پر نر نالو نه ڪيائين.
ڪاٺي=مصري (بيٺيءَ جي ڪپيءَ جي سرائي).
نر نالو=نيباهو.

پنهل ته منهنجو مصري هو، پر نيباهو نه ڪيائين.

[584]

پنهل ته منهنجو ذات هو، پر ذات ڪري ويو.
ذات=وينجهر<وينجهار. ذات=ڪاسائي<ڪسائي.
پنهل ته منهنجو وينجهار هو، پر ڪسائي ڪري ويو.

[585]

پنهنون وڏي ذات هو، پر ڪپڙي جو چڏي وڃي ڪاٺ ٿيو.
ذات=وينجهر<وينجهار. ڪپڙي جو=ننگ.
ڪاٺ=هڪو.

پنهنون وڏو وينجهار هو، پر ننگ چڏي وڃي هڪو ٿيو.

[586]

پنهنون ته شھر هو، پر ڏير ذات ٿي ويا.
شھر=سکر. ذات=ڪلال<ڪلال.

پنهنون ته سکر هو، پر ڏير ڪلال ٿي ويا.

[587]

آءُ پنهل جو پير مڃان، جي ولايت وڃي.
پير=پٿورو<پوءِ + ٿورو. ولايت=ڪين.
آءُ پنهل جو پوءِ ٿورو مڃان، جي ڪين وڃي.

[588]

ٻولي ڪانه ڪندياس، ٻولي هوت پنهنون سان.

ٻولي=اگر. ٻولي=مگر.

اگر ڪانه ڪندياس، مگر هوت پنهنون سان.

[589]

آءُ ته هڪڙي زمين جي، ٻي درد جي،

تي ڪپڙي جي، چوٿين راند جي ٿيس،

هاڻي به گهوڙي جا ڪاٺن تي رکي، چوان ته نالو ڪيو.

زمين جي=چري. درد جي=سُتي. ڪپڙي جي=

گندي. راند جي=بد. بدنام. گهوڙي جا=

ٿڙا<هٿڙا. ڪاٺن=پيرن. نالو=بخش.

آءُ ته هڪڙي چري، ٻي سُتي، ٽي گندي، چوٿين بدنام ٿيس،

هاڻي به هٿڙا پيرن تي رکي چوان ته بخش ڪيو.

[590]

تپ، جنڊ، هٿيار، ڪوهه ڪاف جي.

تپ=پرو. جنڊ=چڪي. هٿيار=کان. ڪانه.

ڪوهه ڪاف جي=پري.

پروچڪي ڪانه پري.

[591]

پنهل ڪوئن پوءِ پوک جا ٿيا.

پوک جا=وهراج+وه. راج.

پنهل ڪوئن پوءِ وه راج ٿيا.

[592]

نار نالي سان ڪريو، ته ڪڪن جي ڪي ڪيچ نيو.

نارنالي=حڪيمان<حقي+مان. ڪڪن جي=

ٻني<پنهي.

حقي مان سان ڪريو، ته پنهي ڪي ڪيچ نيو.

[593]

ڪا ڪُتي جي آئي ڪانه ڪا، جا ڪڪن جي نئي ها ڪيچ ڏي.

ڪتي جي=ڏاڙه<ڏاڙهي. ڪڪن جي=ٻني<پنهي.

ڪا ڏاڙهي آئي ڪانه ڪا، جا پنهي ڪي نئي ها ڪيچ ڏي.

[594]

پکين ۾ ٻولي پوي، مٺيءَ جو لوهه ڪاٺ جي ويا.
پکي=روڏو. ٻولي=رڙ. لوهه جو=مارو<ماري.
ڪاٺ جي=من.

روڏن ۾ رڙ پوي، مٺيءَ جو ماري من ويا.

[595]

ڪاٺن کي جيئڻڙ، پون شال عضون ۾.
ڪاٺ (جو)=ڪرھو. جيئڻڙ=ڪيٺان. عضون=پيرن.
ڪرھن کي ڪيٺان، پون شال پيئرن ۾.

[596]

اُهي فقير جي نه هوندا شال، جن مون سان هٿن جي ڪٿي.
فقير جي=سين<سنئين. هٿن جي=چاٽ(چماٽ)
<اُچاٽ.

اُهي سنئين نه هوندا شال، جن مون سان اُچاٽ ڪٿي.

[597]

جن منهنجو ڳهه نيو، سي ذات ٿيندا شال.
ڳهه=ڪنڍلو<ڪنڍل. ذات=مشوري<مشهور.
جن منهنجو ڪنڍل نيو، سي مشهور ٿيندا شال.

[598]

وڻ جو ڪنهن کي ڏيان، نالي کان نرنانءَ ويو.
وڻ جو=چوڏو<چو+ڏوهه. نالو=ڪرمون<
ڪرم. نرنانءَ=ڪيچي.

چو ڏوهه ڪنهن کي ڏيان، ڪرم کان ڪيچي ويو.

[599]

اُن جن ناهي ڏوهه، مان سان ڪاٺ جي ڪٿي.
اُن جا=تُه<تو. ڪاٺ جو=ڪارب<ڪا+رب.
تو ۾ ناهي ڏوهه، مان سان ڪا رب ڪٿي.

[600]

نالي نرنانءَ جو ڪوبه مروڻ ناهي،
سڀ مروڻ مون ڏي، جي نرنانءَ ملي.

نالو=هوت. نرنان=بلوچ. مرون=ڏوهيو<ڏوه.

نرنان=پنهون.

هوت بلوچ جو ڪوبه ڏوهه ناهي،

سڀ ڏوهه مون ڏي، جي پنهنون ملي.

[601]

ڏاتين ڪونهي ڏوهه، اکر منهنجو ايئن هو.

ڏات=ڏيرا<ڏيرن. اکر=انگ.

ڏيرن ڪونهي ڏوهه، انگ منهنجو ايئن هو.

[602]

ڪاٺ جو آءُ ڪنهن کي ڏيان، لکيو نرنانءَ جو.

ڪاٺ جو=چوڏوچو+ڏوهه. نرنان=قلم.

چو ڏوهه آءُ ڪنهن کي ڏيان، لکيو قلم جو.

[603]

نارنانه جو ڪپڙو، آهي ڄام پنهنون سان،

تڙيءَ وهت جو، آهي ڄام پنهنون سان،

مال ۽ ست جو، آهي ڄام پنهنون سان،

فقير ۽ پوک جو، آهي ڄام پنهنون سان،

ڪاغذ ۽ ڪاٺ جو، ته به آهي ڄام پنهنون سان.

نارنان=ماڻي. ڪپڙي جو=نگ. تڙ جو=وارو<

واري. وهت جو=نگ. مال=توڏو. ست جو=

تنگ. فقير جي=سنگت. پوک جو=سنگ. ڪاغذ

جو=ليڪر. ڪاٺ جي=انگھ<انگ.

ماڻي جو=نگ، آهي ڄام پنهنون سان،

واري وجهڻ جو=نگ، آهي ڄام پنهنون سان،

توڏي چڪڻ جو=نگ، آهي ڄام پنهنون سان،

سنگت وارو=سنگ، آهي ڄام پنهنون سان،

لکيو منهنجو انگ، ته به آهي ڄام پنهنون سان.

[604]

پنهل ته منهنجو ڪاٺ جو، آءُ پنهل جو ڪاٺ.

ڪاٺ جو=انگھ<انگ.

پنهل ته منهنجو انگ، آءُ پنهل جو انگ.

[605]

هو جي جيت ٻروڇ آلا، ولايت به تن سان.

جيت=لُنڊَ <لُنڊو. ولايت=ننگ <انگ.

هو جي لُنڊا ٻسروڇ، آلا، انگ به تن سان.

[606]

پنهون، نالا آيا، پر نالا تـ نـ.

نالو=تولو <تو + لاءِ. نالو=مُولو <مون + لاءِ.

پنهون، (ڏير) تو لاءِ آيا، پر مون لاءِ تـ نـ.

[607]

نر نانءُ، تنهنجي مال جي ست جي ٿيان ها.

نر نان=پنهل. مال=اٺ. ست جي=مهار.

پنهل، تنهنجي اٺ جي مهار ٿيان ها.

[608]

پنهون! جي پورهئي جي هيئي ته شهر نه ڇڏين ها.

پورهئي جي=لائي. شهر=چني.

پنهون! جي لاءِ هيئي ته چني نه ڇڏين ها.

[609]

سج ٿون ڇڏ نه هٽي، پاڻ جا پاڻ سين.

سج=پڙ <پڙي. پاڻ جا=نينگهر

(چنڊ جو پويون اٿو) <ني + گهر.

پڙي ڇڏ نه هٽ، ني گهر پاڻ سين.

[610]

عضوي اک جي لڳي، جنگ جا ڪر منهنجا پرين.

عضو=گچي. اک جي=نڇ. جنگ جا=م. ڇڏ.

گچيءَ، اڇ لڳي، م ڇڏ منهنجا پرين.

[611]

هيءَ اک جي پئي عضوي ۾، سا شهر نه ڪجي.

اک جي=طڇ. عضو=م. هي. شهر=ڦٽو <ڦٽي.

هيءَ لڻ پئي گچيءَ ۾، سا ڦٽي نه ڪجي.

[612]

وڻ وڻ، ۾ ٿي ناه، ذاتيون ڇڏڻ پانهنجون.

وڻ=اڪ <عقل. ذات=جويو <جويون.

عقل ۾ ٿي ناه، جويون ڇڏڻ پانهنجون.

[613]

ڪاريگر جي وچ نه پنهنون، توکي نشي جو چونڊو ڪونه.
ڪاريگر جو = رجائي < ري + جوءُ. نشي جو = خاشو.
ري جوءُ وچ نه پنهنون، توکي خاشو چونڊو ڪونه.

[614]

هٿ جو نه وچ پنهنون! هوءُ ڪاٺي پاڻ سان.
هٿ جو = ري جو < ري + جوءُ. ڪاٺي = نيزو <
نيجو < ني + جوءُ.

ري جوءُ نه وچ پنهنون! هوءُ ني جوءُ پاڻ سان.

[615]

تنهنجي دل مون سان گاهه جو هئي، پر ڏيرن ڪو جانور وڌو.
گاهه جو = گڏو < گڏيل. جانور = پولو.

تنهنجي دل مون سان گڏيل هئي، پر ڏيرن ڪو پولو وڌو.

[616]

ڪپڙي جي هوت ڪري ويا، جُتيءَ جي تون نه ڪرين ها.
ڪپڙي جي = ڪاري. جُتيءَ جي = ڌاري.

ڪاري هوت ڪري ويا، ڌاري تون نه ڪرين ها.

[617]

درياءُ جو ڏٺو دوست پرين، تڏهن رانول رچ ٿيو.

آءُ اوهان سان مال جي، تڏهن ملڪ مون کي ڏيو.

درياءُ جو = ڪچو < ڪُچ. رچ = پڪڻ. مال

جي = هري. ملڪ = سرو < آسرو.

ڪُچ ڏٺو دوست پرين، تڏهن رانول پڪڻ ٿيو.

آءُ اوهان سان هري، تڏهن آسرو مون کي ڏيو.

[618]

ذات ٻولي منهنجا پرين، آءُ نه جر جي هياس.

ذات = شر < سر. ٻولي = پوش. جر جي =

گهڙي < اگهاڙي.

سرپوش منهنجا پرين، آءُ نه اگهاڙي هياس.

[619]

ڪاڇ جو مُئيءَ مٿان، نالي پنهنجا عضوا.
ڪاڇ=ڪڙڪڙ+مَ+ڪڙ. نالو=هوت. عضوا=
هٿ+هٿڙا.

مَ ڪڙ مُئيءَ مٿان، هوت پنهنجا هٿڙا.

[620]

پنهنجبا پنهنون، پنهنجي آهيان.
پنهنجا=آرس<آءُ+رس. پنهنجي=بيوس.
آءُ رس پنهنون، بيوس آهيان.

[621]

مرض ڄام پنهنون، آءُ عضوي جي آهيان.
مرض=آرس<آءُ+رَس. عضوي جي=نس<نہ +
سونهين.

آءُ رس ڄام پنهنون، آءُ نہ سونھين آهيان.

[622]

عورت وٽ هوت آءُ، وڻ اکر جي نالي هاڻي آهيان.
عورت=حليمان<هلي+مان. وڻ=نمر +
اکر جي=آئي<نماڻي. نالو=آبن<عيبن.
هلي مان وٽ هوت آءُ، (آءُ) نماڻي عيبن هاڻي آهيان.

[623]

باهه ڏيئين پنهنون، اڪيبن نہ ڏسئين.
باهه=ساڙي<ساه +ڙي. اڪيبن=پري.

ساه ڙي ڏيئين پنهنون! پري نہ ڏسئين.

[624]

پنهنون مال جي ڏيانءِ، نالي تہ نہ ڏسانءِ.
مال جي=آس<آءُ+سڏيانءِ. نالو=پرو<پري.
پنهنون آءُ سڏيانءِ، پري تہ نہ ڏسانءِ.

[625]

اي نالا! ٿيءُ نہ نالي، ڪاڻ جي آءُ نالا!
نالو=پنهل. نالو=پريل<پري. ڪاڻ جو=

وَرَوَ وري. نالو=ولهو.

اي پنهل! ٿي نہ پري، وري آءُ وکها!

[626]

ذات ڙي منهنجا پرين، نه ته ذات وينديسانء.

ذات=عامل آءُ+مل. ذات=مري.

آءُ مل منهنجا پرين، نه ته مري وينديسانء.

[627]

تون شاهائو، آءُ ڏونري جي تي ملنديسانء.

شاهائو=ترس. ڏونري جو=ڊڳُ > ڊڳُ.

تون ترس، مان ڊڳ تي ملنديسانء.

[628]

اڪر اچن سپرين، ته اڪر ٿي پوان،

نالي سنديون ڳالهڙيون، شهرئون ويهي ڪريان.

اڪر=اوري. اڪر=گهوري. نالو=هيمن >

هيءُ+من. شهر=دلي.

اوري اچن سپرين، ته گهوري ٿي پوان،

هي من سنديون ڳالهڙيون، دليون ويهي ڪريان.

[629]

ان جي شال اچن، آءُ عورت جر جي آهيان.

ان جي=سيئي > سي ئي. عورت=جني.

جر جي=کوڏي.

سي ئي شال اچن، آءُ جني کوڏي آهيان.

[630]

سسئي پنهنون جي اما، پر ابو اچي شال.

اما=جيڇڙي > جيءُ+ڇڙي. ابو=بابو > باب.

سسئي پنهنون جي جيءُ ڇڙي، پر باب اچي شال.

[631]

پنهل ته منهنجو پيءُ هو. شل ماءُ ٿي اچي!

پيءُ=بابو > باب. ماءُ=مادر > مان+ڌر.

پنهل ته منهنجي باب هو. شل پر مان ڌر اچي!

[632]

شهرئون ويا، سي ذات ملنم شال!
 شهر=مودر<مون+در. ذات=جانوري<
 جان+وري.

مون درئون ويا، سي جان وري ملنم شال!

[633]

نرنانء شكار جي، عضوي تي ڳهه ٿي.
 نرنان=پنهون. شكار جي=اچي اچي. عضو=
 چشم. ڳهه=هلڪو.

پنهون اچي اچي، چشمن تي هلڪو ٿي.

[634]

پاڻي جي پٽ ول اوھان نه ڪئي، شل عورت ڪاچ جوا
 پاڻيءَ جي=موڪ. پٽ ول=لاڻي. عورت=
 سڪي. ڪاچ جو=رهو.

موڪلاڻي اوھان نه ڪئي، شل سڪي رهو!

[635]

پنهون مان سان پوک پٽ جي ڪئي ڪانه ڪا.
 پوک=موڪ+پٽ جي=لاڻي<موڪلاڻي.
 پنھون مان سان موڪلاڻي ڪئي ڪانه ڪا.

[636]

گاهه ٿي ويندياس، نرنانء علم جيءَ ۾.

گاهه=مريڙو<مري+ٿي. نرنان=ساجن.

علم جي=سورة<سور.

مري ٿي ويندياس، ساجن، انهيءَ سور ۾.

سرتين کي دانھن

[637]

حقي جي هوت ويا، لوهه جون ٻاروچا،

حقي جي=اٿهڙي<اٿو+ٿي. لوهه جون=

ميخون<مان+ڪوئن.

اٿوڙي هوب ويا، مان ڪوئن ٻاروچا.

[638]

اديون! مان سان ڪاڇ ٿون ڪاڇ ڪري ويا.
 ڪاڇ=چاهين ڇا + هوڻ. ڪاڇ=ڪرڻ
 ڪرڻ.

اديون! مان سان ڇا هڻن ڪرڻ ڪري ويا؟

[639]

هٿيار منجهه عضوي، جيڏيون ذات هڻي ويا.
 هٿيار=ڪُنڊو. عضو=ڪاپار. ذات=جت.

ڪنڊو منجهه ڪاپار جيڏيون! جت هڻي ويا.

[640]

ڪٽي جو ساري رات، ڪاٺ جو ڏنر ڙي جيڏيون!
 ڪٽي جو=پٽو<پٽيو. ڪاٺ جو=در.

پٽيو ساري رات، در ڏنر ڙي جيڏيون!

[641]

هٿئون اوزار ڙي اديون، چنڊ جو ڪو پنهنون.

اوزار=رندو<نڪرندو. چنڊ جو=ڏنو.

هٿئون نڪرندو ڙي اديون، ڏنو ڪو پنهنون؟

[642]

شهر آيا ڙي جيڏيون! شهر نه ڏنائون؟

شهر=ماڏو<مان ڏي.

مان ڏي آيا ڙي جيڏيون! مان ڏي نه ڏنائون.

[643]

حاڪيمائي نه هئر ڙي جيڏيون، ته مون کي فاقيرو هوت ڪندا.

حاڪيمائي=ڄاڻ. فاقيرو=حلقو<هلڪو.

ڄاڻ نه هئر ڙي جيڏيون، ته مون کي هلڪو هوت ڪندا.

[644]

گاه جيءَ تي جاءِ جا هئر، پر ڪاٺيءَ ويا ڙي جيڏيون!

گاه جي=دن<ايندن. جاءِ جا=بار<اعتبار.

ڪاٺي=ويساهن<ويساهي.

ايندن تي اعتبار هئر، پر ويساهي ويا ڙي جيڏيون!

[645]

ڪاڇ ٽون ڪين چيو، ته ذات ڪرين سسئي؛

ڪاڇ=آني<آهان+ني. ذات=سونگها<سوگها.

آهان ني ڪين چيو، ته سوگها ڪرين سسئي؛

[646]

منهنجو گاهه جو نر نانءُ سان، سگيڻيون ذات.

گاهه جو=بند. نر نان=بلوچ. سگيڻيون=اديون.

ذات=آهيڙي<آهي+ڙي.

منهنجو بند بلوچ سان اديون آهي ڙي؛

[647]

اڪيون ڪاڇ ٿيون، رڇ ٽون هوت ويا،

ڪڪن جون ڪنهن کي ڏيان، مون نر نالا ڪاٺ پيا.

ڪاڇ=پوڻيون. رڇ=وٽو. ڪڪن جون=ڏايون<

دانهون. نر نالا=ڏونگر. ڪاٺ(جا)=ڏورڻا.

اڪيون مون پوڻيون، وٽئون هوت ويا،

دانهون ڪنهن کي ڏيان، مون ڏونگر ڏورڻا پيا.

[648]

اڪيون ڪڍي ماس ڪير، رڇ پرين رات ويا،

ڪڪن جون ڪنهن کي ڏيان، ڪاٺ پھڻ جا پيا.

ماس=پوڻي<پوڻير. رڇ=وٽا<وٽان.

ڪڪن جون=ڏايون<دانهون. ڪاٺ جا=

ڏورڻا. پھڻ جا=ڏونگر.

اڪيون ڪڍي پوڻير، مون وٽان پرين رات ويا،

دانهون ڪنهن کي ڏيان، ڏورڻا ڏونگر پيا.

[649]

ولايت وڃان ها جيڏيون، ته ست جي هوند پوان ها،

ڪري ڪاٺ پنهنون ڪي، آءُ جر جو وجهان ها.

ولايت=هراڻ<هي+رات. ست جي=رسي.

ڪاٺ(جو)=نهيرو<حيلو. جر جو=وارو<واري.

هي، رات وڃان ها جيڏيون، ته رسي هوند پوان ها،

ڪري حيلو پنهنون ڪي، آءُ واري وجهان ها.

[650]

عورت نالي ڇا ڪريان، ويا مرد نالو ڇڏي،
هنن تان هڏو ڪيو، آءٌ نه رهندي هڏي،
گهه منهنجو ولايت ويس، مٿي لوهه جن لڏي،
دعا ڪريو ڙي جيڏيون! من عورت نالو گڏي.
عورت=حليمان<هلي+مان. مرد نالو=بيگ<
بي گرا. هڏو=سَنَد<سنندو. گهه=وَرُ.
ولايت=ڪيڇ. لوهه جن=گهوڙن<گوئرن.
عورت=سسئي. نالو=پنهون.

هلي مان ڇا ڪريان، ويا بي گرا ڇڏي،
هنن تان سنندو ڪيو، آءٌ نه رهندي هڏي،
وَرُ منهنجو ڪيڇ ويس، مٿي گوئرن لڏي،
دعا ڪريو ڙي جيڏيون! مان سسئي پنهنون گڏي.

[651]

امڙ اتي آڳيئيءَ جو ڪر واڃت نالا وڃن،
هڻيون ڪر جا پتر جن تي، مال جا ڪن،
اڏيون، ائين چون، نه ولايت هر وڻ ٿيو.
آڳيئيءَ جو=اهاءُ(سوجهرو). واڃت=ڏم<ڏمُ.
نالا=هوت. ڪر جا=هڻيا<هٿ. پتر جي=سِرُ.
مال جا=گهوڙا. ولايت=هرات<رات. وڻ=
هيران<هيءُ+وڻ.

امڙ اتي اُها ڪر جنهن دم هوت وڃن،
هڻيون هٿ سرن تي، گهوڙا گهوڙا ڪن،
اڏيون، ائين چون، ته رات هر هيءُ وڻ ٿيو.

[652]

په وڻيون نرنانءَ ناهي عضوي پر، تڏهن زمين جا ڙي،
ڌراڙ ڌڻ جو ڪري ويا، تڏهن مال جا ڙي!
په وڻيون=پهلاڻيون<پيلياڻيون. نرنان=پنهون.
عضو=ڪڇ. زمين جا=ڪامان. ڌراڙ=اونار.
ڌڻ جو=ڏاڙو. مال جا=گهوڙا.

ٻيلياڻيون! پنهنون ناهي ڪڇ ڀر، تڏهن ڪامان ڙي!
اونار ڏاڙو هڻي ويا، تڏهن گهوڙا گهوڙا ڙي!
[653]

جڏهن ٿي پنهنون ڏانت ٿيو، تڏهن عورت نه جيڏيون!
ڪاٺ پڪيءَ جو نه ڪيو، نه ته عورت ٿير ڙي جيڏيون!
ڏانت=پانهان<پانهان. عورت=مئي ڪاٺ جن=
پلائن، پڪيءَ جو=چيچٽ، عورت=سجڳان<سجڳي.

جڏهن ٿي پنهنون پانهان ٿيو، تڏهن ميس نه جيڏيون!
پلائن چيچٽ نه ڪيو، نه ته سجڳي ٿير ڙي جيڏيون!
[654]

آيا ڏير ڏڪيءَ جا، ڪري ڪپڙي جي من،
راڳ ۽ نارن انءَ جو، چو نه لائون ڪن،
اڏيون ڙي هوتن، نيو راند جيءَ ٻاروڇو.
ڪپڙي جي=کوٽي. راڳ جي=زاري. نارن
عورت=ڏانفن<ضعيف. راند جي=اڳيني<
آ+گهڻي.

آيا ڏير ڏڪيءَ جا، ڪري کوٽي من،
زاري هن ضعيف جي، چو نه لائون ڪن،
اڏيون ڙي هوتن، نيو آ گهڻي ٻاروڇو.
[655]

سڌ ٻڌي جي ڇڏيائون، ڪوريئڪو ورڪ نه ڪيائون،
نالي ڏنائون، پنهنجا بڪين ڪينڪي.
سڌ=چو. ٻڌي جي=ڙي. ڪوريئڪو=پنڇو<
پنهنجو. ورڪ=وڻ<وڙ. نالو=موسو<مون +
سي. پنهنجا=لڪ. بڪي جو=لنگهڻ.

چوڙي ڇڏيائون، پنهنجو وڙ نه ڪيائون،
مون سي ڏنائون، جي لڪ لنگهڻ جا ڪينڪي.
[656]

مرد ۽ مال جا سرتيون، شهرئون ڏير ويا،
ان جي ڪونهئا، مان رچ ڙي جيڏيون!

مرد=تازا، مال جا=سور، شهر=ڏيهي<ڏيئي.

ان جي=ڪرهي (سنگن جي حفاظت لاءِ هاري

ٺاهين)< ڪر+هي، رچ=وڻو<وٽ.

تازا سُرور سرتيون، ڏيئي ڏير ويا،

ڪر هي ڪونه هئا، مان وٽ ڙي جيڏيون!

[657]

ڪاٺي جنهن لاءِ تياس، ڪاٺي سي نه ٿيا،

اڏيون ٻاروچا، مون کي ڪاٺي ڪري ويا.

ڪاٺي=پڳي، ڪاٺي=ٻسانگي<سانگي.

ڪاٺي=ڪاري.

پڳي جنهن لاءِ تياس، سانگي سي نه ٿيا،

اڏيون ٻاروچا، مون کي ڪاري ڪري ويا.

[658]

ولايت ٿون ويا ڙي جيڏيون، پر شهر ٿون شل مَ وِجن،

جيٽ ڏسيو انهن جا، مون کي پڪي جهل نه ڏين.

ولايت=هرات<هي+رات، شهر=دلي<دلئون.

جيٽ=جائون<جايون، پڪي=هنجهه<هنجهون.

هي رات ويا ڙي جيڏيون، پر دلئون شل مَ وِجن!

جايون ڏسيو انهن جون، مون کي هنجهون جهل نه ڏين.

[659]

لوھ بنان ڙي جيڏيون، وڏيون مال جون پُون،

سي جي نالو هون، ته وکر جي ڪير ڪري.

لوھ (جو) وَر<ورن، مال جون=گهٽيون.

نالو=حيات، وکر جي=پُڙي<اُڀڙي.

وَرَن بنا ڙي جيڏيون، وڏيون گهٽيون پُون،

سي جي حيات هون، ته اُڀڙي ڪير سگهي.

[660]

جتن نالن ٿيان، جي مون کي ذات ڪن.

نان=نهال<نال، ذات=سهڳا<سهڳڻ.

جتن نال ٿيان، جي مون کي سهڳڻ ڪن.

[661]

هن ولايت کان جيڏيون! نالا نانءَ وڃن،
 اُن جي رڌي ڪن، عورت ذات آهيان.
 ولايت=سورت<سور. نالو=وريام<وريا
 نان=ويج. اُن جي=سيئي<سي +ئي.
 رڌي=سڄي. عورت=جنت<جني. ذات=ماري.

هن سور کان جيڏيون، وريو ويڃ وڃن،
 سي ئي سڄي ڪن، جني ماري آهيان.

[662]

اڌيون ڙي آءُ ذات، نالن نر نانءُ ڪين،
 مَن جر جا ٿين، تہ مئي جو ٿيئر سَت سان.
 ذات=ڪانهل<ڪاهلي. نالن=سيٿن. نر نان=سنڀو<سنيس.
 جر جا=ٿڌا. مئي جو=وصال. سَت (جو)=وَر.

اڌيون ڙي آءُ ڪاهلي، سيٿن سنيس ڪين،
 مَن ٿڌا ٿين، تہ وصال ٿيئر وَر سان.

[663]

جر جون وڌم جانب ڪي، وڻ جي وڌم ڪان،
 وکر ڏيو ڙي جيڏيون، نر نانءُ پسان مان.
 جر جون=جهلون. وڻ جي=گيرائي<گرهائي.
 وکر=ڪوپرو<ڪو +پرو. نر نان=پنهون.

جهلون وڌم جانب ڪي، گرھائي وڌم ڪان،
 ڪوپرو ڏيو ڙي جيڏيون، پنهنون پسان مان!

[664]

منهنجا گاهه پروج، ڪاڻي ڪنديس ڪينڪي.
 گاهه=سَن<سيٺ. ڪاڻي=پيانو<پيا.
 منهنجا سيٺ پروج، پيا ڪنديس ڪينڪي.

[665]

ناهي ڪاڻي نالي ري پين نانئون جي.
 ڪاڻي=لوڙهه<لوڙ. نالو=جانب. نانئون=جتن.
 ناهي لوڙ جانب ري پين جتن جي.

[666]

وڻ ته گھڻو اٿم جيڏيون، پر ذات ماري آهيان.

وڻ=آڪ<عقل. ذات=جهڄڻ. ماري=جهوري.

عقل ته گھڻو اٿم جيڏيون، پر جهڄڻ جهوري آهيان.

[667]

مِرون وٿڙم نڪري، مان مرون ڪوه ڪندياس.

مِرون=ڪڇئون<ڪڇ+ئون. مرون=پلنگ

(ڪتو).

ڪڇ ئون وٿڙم نڪري، مان پلنگ ڪوه ڪندياس.

[668]

نار نالي ڪان هوت ويا، هت نار نالي ڇا ڪندياس.

نار نالي=حليمان<هلي+مان. نار نالي=رحيمان<

رهي+مان.

هلي مان ڪان هوت ويا، هت رهي مان ڇا ڪندياس.

[669]

نالي بنان هاڻ، هت نار نالي ڇا ڪريان.

نالو=سڄڻ. نار نان=رحيمان<رهي+مان.

سڄڻ بنان هاڻ، هت رهي مان ڇا ڪريان.

[670]

نار نانءُ ڪيئن ٿڪي، جنهن جو واڻيو ذات وٺي ويا.

نار نان=جادل<جا+دل. واڻيو=هيمن<هيءُ+

من. ذات=هوت.

جا دل ڪيئن ٿڪي، جنهن جو هيءُ من هوت وٺي ويا.

[671]

نالي پڇاڻا جيڏيون! هاڻي چيرون نالي ڪي.

نالو=جانب. چيرو=باه. نالو=پنيو<پنيور.

جانب پڇاڻا جيڏيون، هاڻي باهه پنيور ڪي!

[672]

نر نانءُ بنا ڙي جيڏيون، سمهڻ وڻ ٿيو.

هي مال جا، مون رڇ ئون هوت ويو.

نرَنان=پنهون. وڻ=آڪڙو<ڪڙو. مال جا=

گهوڙا. رچ=وڻو<وڻئون.

پنهون بنان ڙي جيڏيون، سمهڻ ڪڙو ٿيو.
هي گهوڙا! مون وڻئون هوت ويو.

[673]

لوھ جن جن ڳالھيون، ڪهڙيون ڪنديسان،
لوھ جو هوت وٺي ويا، عضوو ڙي ڏسنديسان.

لوھ جي=بيل<بي+لجن. لوھ جو=ڪهاڙو<

ڪوهيارو. عضوو=آندو<آءُ+ڊوڙي.

بي لجن جن ڳالھيون، ڪهڙيون ڪنديسان،
ڪوهيارو هوت وٺي ويا، آءُ ڊوڙي ڏسنديسان.

[674]

پنھنجون هن شهر ۾، لڏيون مون شاديءَ جون،
نرَنانءَ ناھي حاڪيماڻو، سو ته راند جي نياڻون،

تني ڪي آءُ، وڃي ولايت ڳوليان.

پنھنجون=پينر. شهر=پنپور. شاديءَ جون=

لائئون. نرَنان=پرين. حاڪيماڻو=پلنگ.

راند جي=ٻڏي. ولايت=وندر. ڳوليان=ووڙيان.

پينر هن پنپور ۾ لڏيون مون لائون،
پرين ناھي پلنگ تي، سو ته ٻڏي نياڻون،

تني ڪي آءُ، وڃي وندر ووڙيان.

[675]

عضوي ڪائيندياس، عضوي وينديس هوت جي.

عضوو=پني. عضوو=پني.

پني ڪائيندياس، پنيءَ وينديس هوت جي.

[676]

راند جي هوت ويا، آءُ ڪتي جيءَ ملندياس تن ڪي.

راند جي=لڪ<لڪي. ڪتي جي=لڪ.

لڪي هوت ويا، آءُ لڪ ۾ ملندياس تن ڪي.

[677]

ولایت ویڙا جیڏیون، مون کان پیر ڪري،
 نرنان ۽ نیائون پاڻ سان، هت مال جي کیر ڪري.
 ولایت=هرات<هي +رات. پیر=هادي<هیڏي.
 نرنان=پنهون. مال جي=نهر.

هي رات ویڙا جیڏیون، مون سان هیڏي ڪري،
 پنهل نیائون پاڻ سان، هاڻ هت نهر کیر ڪري.

[678]

ولایت ویڙي جیڏیون، تن نالانان ڪري،
 نالو نیائون پاڻ سان، تن نالا ڪا م ڪري.
 ولایت=هرات<هي +رات. نالو=خدا<بخش<خدا.
 نان=خیرو<خیر. نالو=جیئندو<چند. نالا=
 نندو<ندا.

هي رات ویڙي جیڏیون، تن خدا خیر ڪري،
 چند نیائون پاڻ سان، تن ندا ڪا م ڪري.

[679]

جنهن ڪاڻ لڳو ڙي جیڏیون، نار نالي ڏيندي کيئن نه میان!
 ڪاڻ=تیر. نار نالو=صابل<سا +بل.

جنهن تیر لڳو ڙي جیڏیون! سابل ڏيندي کيئن نه میان!

[680]

ان جي سا ڪاريگر جي، مون کي پوک جو ارمان ڙي.
 ان جي=رهي. ڪاريگر جي=نهي. پرک جو=
 سنگ<سنگت.

آءُ رهي سا نهي، مون کي سنگت جو ارمان ڙي.

[681]

ڪاڻ پَناري پيوم، پر رچ ناهيان ڙي جیڏیون!
 ڪاڻ=پلڪ. رچ=جمن<جر.

پلڪ (وچوڙي جو) پَناري پيوم، پر جر ناهيان ڙي جیڏیون!

[682]

پاڻيءَ منجهه پياس، ڪاٺ لڳو ڙي جيڏيون!
 پاڻي (جا) = پور < پورن. ڪاٺ (جو) = چرخو < چرخ.
 پورن منجهه پياس، چرخ لڳو ڙي جيڏيون!

[683]

پنڌ جو نرنائءُ ويو شهر ڏي، مان مٽيءَ جا جيڏيون!
 پنڌ جو = ڪوهه. نرنائ = يارل. شهر = ڪيچ.
 مٽيءَ جا = ڪامان.

ڪوهيارل ويسو ڪيچ ڏي، مان ڪامان جيڏيون!

[684]

آءُ زمين جا ڙي جيڏيون، ذاتين هوت وڃن.
 زمين جا = ڪامان. ذات = مهندا < مهندان.
 آءُ ڪامان ڙي جيڏيون، مهندان هوت وڃن.

[685]

ڪاڇ پرين جو پوءِ، ته شهر وڃان ڙي جيڏيون!
 ڪاڇ = ڪوپرو < ڪو + پرو. شهر = ڊڪ.
 ڪو پرو پرين جو پوءِ، ته ڊڪ وڃان ڙي جيڏيون!

[686]

ڪڪ ڪريو ڙي جيڏيون، جبل منهنجي جو.
 ڪڪ = ڊپ. جبل = سورجاڻ < سور.
 ڊپ ڪريو ڙي جيڏيون، سور منهنجي جو.

[687]

سازين هوت گڏيو، ڪنهن نرنائءَ سان جيڏيون!
 ساز = مڙلي < مون + رلي. نرنائ = ثوابو < سبب.
 مون رليءَ هوت گڏيو، ڪنهن سبب سان جيڏيون!

[688]

نرنائءَ وٺي ويا مرض ۾، مون کي مرض ڏيئي ويا.
 نرنائ = پنهنون. مرض = نهٺپ < ننڊ. مرض = سور.
 پنهنون وٺي ويا ننڊ ۾، مون کي سور ڏيئي ويا.

[689]

پنهنجو ٿيم جيڏيون! گاهه پکي کيو، پر جروڻ جي جي ڪانه ڪيائون.
پنهنجو=ارمان. گاهن=سڻ=سيشن. پکي=سانبا هو. جر جي=
موڪ. وڻ=لاڻي.

ارمان ٿيم جيڏيون، سيشن سانبا هو کيو، پر موڪلاڻي ڪانه ڪيائون.
[690].

هڪ هجن ها وڻ جي، پيو نالا ۽ نرنائڻ،
تن ۾ ڪاڻي جو هو ڪونڪو، سي زر بلا جي ڪيئن ڪندا؟
وڻ جي=مات<مات. نالو=چڱو=چڱا.
نرنا=جوان. ڪاڻي=جو=هڏو=هڏ ڏوڪي.
زر جي=ڳڻ. بلا جي=مڻ.

هڪ هجن ها مات، پيو چڱا جوان،
تن ۾ هڏ ڏوڪي هو ڪونڪو، سي ڳڻ مڻ ڪيئن ڪندا؟

[691]

چمر جي ساريان عورت، جي رهي ويا عضوو.

چمر جي=سيبڻ<سي+بڻ. عورت=سڄڻ.

عضوو=رتڙي<راتڙ.

سي پڻ ساريان سڄڻ، جي رهي ويا راتڙي.

[692]

ولايت ويا ڙي جيڏيون، شهر شال اچن!

ولايت=ونگو ولاسو<ونگي. شهر=موندر<

مون+در.

ونگي ويا ڙي جيڏيون، مون در شال اچن!

[693]

اک جن ڙي آديون، مان سين ان جا ڪيا.

اک جو=جتو<جتن. ان جا=آڏ<آڏن<ويڌن.

جتن ڙي آديون، مان سين ويڌن ڪيا.

[694]

ڪاڻي جي نرنا ڪانه ڪيائون، شهر وني ويا ڙي جيڏيون!

ڪاڻي=جي=رس. نرنا=محبت. شهر=چني.

رس محبت ڪانه ڪيائون، چني ويا ڙي جيڏيون!

[695]

ولايت ويا ڙي جيڏيون، شهر ملاڻي شال!
ولايت=ارم<ور+هر. شهر=يشرب<سي+رب.

وَر ڇو ويا ڙي جيڏيون، سي رب ملاڻي شال!

[696]

ڪاڻي جن سان هياس، اُهي ڪاڻي ڪري ويا،
اڏيون پاروڇو، ڪاڻي مون ڪري ويو.

ڪاڻي=لڳي، ڪاڻي=ڦِٽي. ڪاڻي=ڪاري.
لڳي جن سان هياس، اُهي ڦِٽي ڪري ويا،

اڏيون پاروڇو، ڪاري مون ڪري ويو.

[697]

ذات نه هيس ڙي جيڏيون! تڏهن ذات ڏيئي ويام.

ذات=سيا. ذات=سيلر<سي+لُر.

سيا نه هيس جيڏيون! تڏهن سي لُر ڏيئي ويام.

[698]

نرنانءِ وٽي کان پوءِ، شهر ڙي.

نرنان=پنهل. شهر=بغداد.

پنهل وٽي کان پوءِ، بغداد ڙي.

[699]

نار چيو نار ڪي، مون ڪي نالو آڻي ڏي.

نار=سسئي. نار=سڪي. نالو=پنهنون.

سسئي چيو سڪيءَ ڪي، مون ڪي پنهنون آڻي ڏي.

[700]

سازين هوت ڏنا، نالي سان ڙي جيڏيون!

ساز=مُرلي<مون+رُلي. نالو=فضل.

مون رُلي هوت ڏنا، فضل سان ڙي جيڏيون!

[701]

دعا ڪريو ڙي جيڏيون، مان جُتيءَ جيئن ٿيان.

دعا(جا)=پُڪَ. جُتيءَ جي=رُوءِ<روبرو.

پُڪَ ڪڍو ڙي جيڏيون، مان روبرو ٿيان.

[702]

مان سان لڳي جنگ جي، اوهين وڃي ڪا وڪر عضوي جي ڪريو.
جنگ جي = چڪري. وڪر = مس + عضوي
جي = لت > مصلحت.

مان سان لڳي چڪري، اوهين وڃي ڪا مصلحت ڪريو.

[703]

ڪاڇ جو ڪنهن کي چوان، من ڪو فقير اڻو ٿئي.
ڪاڇ جو = پيرو < پيو + روئي. فقير اڻو = ميلو.
پيو روئي ڪنهن کي چوان، من ڪو ميلو ٿئي.

[704]

ڪاڻئين ويا سڄڻا، مان پي ڪاڻئين وينديسان،
ڪاڻئين سنديون ڳالهين، وڃي ڪاڻئين چونديسان.
ڪاڻي = ڪنواڻي < ڪنواڻين. ڪاڻي = ڪنواڻي <
ڪنهن + واڻين. ڪاڻي = ڪنواڻي < ڪن + واڻن.
ڪاڻي = ڪنواڻي < ڪنهن + واڻين.

ڪنواڻين ويا سڄڻا، مان پي ڪنهن واڻين وينديسان،
ڪن واڻن سنديون ڳالهين، ڪنهن واڻين چونديسان.

[705]

جنهن ڪاڻ ويا ڙي جيڏيون، آءُ تنهن ڪاڻ وينديسان،
ڪاڻ سنديون ڳالهڙيون، آءُ ڪاڻ چونديسان.
ڪاڻ = در. ڪاڻ = در < اندر.

جنهن در ويا ڙي جيڏيون، آءُ تنهن در وينديسان،
اندر سنديون ڳالهڙيون، آءُ اندر چونديسان.

[706]

پنهنجي ويا ڙي جيڏيون، آءُ پنهنجي وينديسان،
پنهنجي سنديون ڳالهڙيون، وڃي پنهنجي چونديسان.
پنهنجو = دم < هڪدم.

هڪدم ويا ڙي جيڏيون، آءُ هڪدم وينديسان،
هڪدم سنديون ڳالهڙيون، وڃي هڪدم چونديسان.

[707]

ڪاٺين ويا اٿم جيڏيون، آءُ ڪاٺين وينديسان،
 ڪاٺين سنديون ڳالهڙيون، آءُ ڪاٺين چونديسان.
 ڪاٺي=پيڻ > هو + پيڻ (آءُ پڻ، جي پڻ،
 سي پڻ)

هو پيڻ ويا اٿم جيڏيون، آءُ پيڻ وينديسان،
 جي پيڻ اٿم ڳالهڙيون، سي پيڻ چونديسان.

[708]

ولايت وِمر جيڏيون، مان ولايت وينديسان،
 ولايت سنديون ڳالهڙيون، ولايت چونديسان.
 ولايت=جاوا > جاءِ.

جاءِ آيم جيڏيون، تنهن جاءِ وينديسان،
 جاءِ سنديون ڳالهڙيون، جاءِ اتي چونديسان.

[709]

جنهن عضوي ويا اٿم سپرين، تنهن عضوي وينديسان،
 عضوي سنديون ڳالهڙيون، وڃي عضوي چونديسان.
 عضو=منهن.

جنهن منهن ويا اٿم سپرين، تنهن منهن وينديسان،
 منهن سنديون ڳالهڙيون، وڃي منهن سان چونديسان.

[710]

ڪڪين آيا ڏير، ڪڪين وينديسان،
 ڪڪين سنديون ڳالهڙيون، وڃي ڪڪين چونديسان.
 ڪڪين=تڏي.

تڏي آيا ڏير، تڏي وينديسان،
 تڏي سنديون ڳالهڙيون، وڃي تڏي چونديسان.

[711]

عضوي ويا ڙي جيڏيون، مان به عضوي وينديسان،
 عضوي سنديون ڳالهڙيون، وڃي عضوي ڪنديسان.
 عضو=چڏو > چڏي > ڪيڇ + ڏي. عضو=

چڏو<چڏي> ڪيچ + ڏي. عضوو=چڏو<چڏي>.

ڪيچ + ڏي. عضوو=چڏو<چڏي> ڪيچ + ڏي.

ڪيچ ڏي ويا ڙي جيڏيون، مان به ڪيچ ڏي وينديسان،
ڪيچ ڏيهه سنديون ڳالهيون، وڃي ڪيچ ڏي چونديسان.

[712]

عضوي جي ويندياس، جو اک جي ڪامڻ آهيان.

عضوي جي=نڙي<چو> + نه + ڙي. اک جو=

نينهن. ڪامڻ=نوازي.

چو نه ڙي ويندياس، جو نينهن نوازي آهيان.

[713]

پڪي درياءَ جو چاڙهيو، هو ڪاڇ به منهنجو جن،

آءُ به مهندان تن، جر جو ڪنديس ڪينڪي.

پڪي جو=ڪُهڻ<ڪُهي>. درياءَ جو=ڪن. ڪاڇ

جو=ماه. جر جو=هاڙو.

ڪُهي ڪُني چاڙهيو، هو ماه به منهنجو جن،

آءُ به مهندان تن، هاڙو ٻولينديس ڪينڪي.

[714]

ڪپڙو پنهنون ڪي شل، مڇي نه لڳي جيڏيون!

ڪپڙو=ميرو<مير>. مڇي=مؤس<مَ+اُس>.

مير پنهنون ڪي شل، اُس مَ لڳي جيڏيون.

[715]

ٻولي پنهل اچي، ٻولي ڪيان ڪيئن؟

ٻولي=جيتَر. ٻولي=تيتَر.

جيتَر پنهل اچي، تيتَر ڪيان ڪيئن؟

سسئيءَ کي سرتين جو چوڻ

[716]

جرواري جي ڪامڻي، جيت جي ڏير ويئي.

جرواري جي=آني<آءُ+ني>. ڪامڻي=سسئي.

جيت جي=تاني<تان+ني>.

آءُ ني جاڳيس سسئي، تان ني ڏير ويئي.

[717]

نرنانء چيو نرنانء كي، هي نه پرين پر،
هڻي وڻ ذاتين كي، ڏيرويا ڏونگر،
نالي نرنانء ڪينڪي، رچ تنهنجي گهر.
نرنان=صالح=صلح. نارنان=سسئي. وڻ=
ڪامون. ذات=چانگ=چانگن. نالو=تولو>.
تو+لئي. نرنان=تڪيو>تڪيا. رچ=گهڙي.

صلح چيو سسئي كي، هي نه پرين پر،
هڻي ڪامون چانگن كي، ڏيرويا ڏونگر،
تو لئي تڪيا ڪينڪي، گهڙي تنهنجي گهر.

[718]

نارنانء چيو نارنانء كي، ادي! اها نه پرين پر،
هڻي وڻ ذاتين تي، ڏير چڙهيا ڏونگر،
نالن ۽ نرنائن جا ڪينڪي، رچ نرنانء جي گهر.
نارنان=سڪي. نارنان=سسئي. وڻ=ڪاموئي>
ڪام. ذاتين=چانگ=چانگن. نالا=تولا>تو+
لاءِ. نرنان=تڪيا. رچ=گهڙي. نرنان=پنهون.

سڪي چيو سسئي كي، ادي اها نه پرين پر،
هڻي ڪامون چانگن تي، ڏير چڙهيا ڏونگر،
تولا تڪيا ڪينڪي، گهڙي پنهنونء جي گهر.

[719]

جن جو مرض نالي سين، تن كي عورت نه نپاءِ.
مرض=عشق. نالو=آري. عورت=ننڊ.

جن جو عشق آريء سين، تن كي ننڊ نه نپاءِ.

[720]

عورت پنهنجو اڙايو پنهنجون ڪرين!

عورت=گهلي. پنهنجو=نينهن. پنهنجون=ننڊون.

گهلي، نينهن اڙايو ننڊون ڪرين!

[721]

جڏهن جيئڻ ٻولي آيا، تڏهن ڇو ڪاڇ هيئن سسئي؟
جيئڻ=سيانٽو<سيا +تو. ٻولي=وٽ
ڪاڇ=ليٽي.

جڏهن سيا تو وٽ آيا، تڏهن ڇو ليٽي هيئن سسئي؟

[722]

نالآ ڏنا هيئي رات، تڏهن ڇوئي ڪامڻ ڇو سٿين؟
نالآ=ميا. ڇوئي=سوڙهي<سوڙ. ڪامڻ=
اڏي<اوڏي.

ميا ڏنا هيئي رات، تڏهن سوڙ اوڏي ڇو سٿين؟

[723]

جرول جي تو ڪئي، پنهنجو مـرون ڌري،
ولايت ويا سسئي، جن جو پنڌ پري.
جر جي=اک. ول جي=پوٽي<پوٽ.
پنهنجو=پاسو. مرون=پلنگ(ڪٽو). ولايت=
هرات<هو+رات.

اک پوٽ تو ڪئي، پاسو پلنگ ڌري،
هي رات ويا سسئي، جن جو پنڌ پري.

[724]

عبيدار سسئي، جڏهن ڪانڌ ويئي ڪوهيار،
پنهنجي ويو وڻڪار، تڏهن جر جي لٽي جيڏيون!
عبيدار=نڪ لٽي<نه+ڪل+ٿيئي. پنهنجي=پنهنجي
وهي جر جي=ماڪ<مان+ڪل+ٿي.

نه ڪل ٿيئي سسئي، جڏهن ڪانڌ ويئي ڪوهيار،
وهي ويو وڻڪار، تڏهن مان ڪل ٿي جيڏيون!

[725]

لوھ جي پنهنجي نه ڪرين ها، ته ڪاڻ جا ڇو پڇين ها؟
لوھ جي=سئي<سسئي. پنهنجي=ننڊ.
ڪاڻ جا=ڌر<وندر.

سسئي! ننڊ نه ڪرين ها، ته وندر ڇو پڇين ها!

[726]

ذات جا ڏنا هيئي ڏير، ته جر جو ٿئين ها سسئي!
 ذات جا=شورا. جر جو=ڪمر<محڪم.
 شورا ڏنا هيئي ڏير، ته محڪم ٿئين ها سسئي!

[727]

هڪڙو به راند جو، ٻيو به راند جو، ٽيون به راند جو نه ٿيو.
 تنهان پوءِ ويو، راند جو پنهنون ڙي سسئي!
 راند جو=نولو. راند جو=دهلو<دهلئين.
 راند جو=پتو. راند جو=يڪو.

نـولا ڏسي دهلئين، پر پـتو ڪونه پيو،
 تنهان پوءِ ويو، يـڪو پنهنون ڙي سسئي!

[728]

جڏهن ڪاٺ جا ڏنئي گهر جي تي، تڏهن تون مال جو ڙي سسئي!
 ڪاٺ جا=اوپرا. گهر جو=اڱڻ.
 مال جو=پُچُ.

جڏهن اوپرا ڏنئي اڱڻ تي، تڏهن تون پچ ڙي سسئي!

[729]

ڪاٺي آئي ڏير، تڏهن راند جيئن ڪڍين ها سسئي!
 ڪاٺي=ناقص. راند جي=هڪل<هڪالي.
 ناقص آئي ڏير، تڏهن هڪالي ڪڍين ها سسئي!

[730]

تو ڪاغذ جي آيا هئا ڏير، تڏهن ٺاڻي جا ڪرين ها سسئي!
 ڪاغذ جي=پاس. ٺاڻي جا=تيلها<تيلهي.

تو پاس آيا هئا ڏير، تڏهن تيلهي ڇڏين ها سسئي!

[731]

جڏهن اکر مال جو ڏنئي، تڏهن وڻ جو ڪرين ها!
 اکر=ڦٽو. مال جو=پاڳير<پاڳ. وڻ جو=
 ڪوٺيلو<ڪو+حيلو.

جڏهن ڦٽو پاڳ ڏنئي، تڏهن ڪو حيلو ڪرين ها!

[732]

جڏهن ٿي پنهل ويو، تڏهن ڪاٺيون ڪاٺ پوک جو ڪرين ها.
ڪاٺيءَ جون = دريون. ڪاٺ جو = ڌر.
پوک جو = بند.

جڏهن پنهل ٿي ويو، تڏهن دريون در بند ڪرين ها.

[733]

جڏهن مال ٿي مڇي ٿيو، تڏهن پڪي نه ٿين ها سسئي!
مال = اٺ. مڇي = رڙي < رڙيو. پڪي = ٻوڙي.
جڏهن اُنن ٿي رڙيو، تڏهن ٻوڙي نه ٿين ها سسئي!

[734]

سٺي پريت پڪي جي، پنهنجو تون نه جڳائي،
ذات ڪرڻ وس تنهنجو ڪم، پوءِ نالو ڪري خدا.
پڪي = سانباھو. پنهنجو = سمهڻ. ذات = مٿڻ.
نالو = ميڙائو.

سٺي سانباھو سڄڻ جو، سمهڻ تون نه جڳائي،
مٿڻ وس تنهنجو ڪم، پوءِ ميڙائو ڪري خدا.

[735]

پڪي تن سيٺن جو، پڪي تون نه سُسئو،
پڪي ڏير چڙهي ويا، پڪي تون نه ٻڌو،
پڪي هل پنهنون سان، توکي پڪي ڇا ڪندو.
پڪي = سانباھو. پڪي = آڙي < آڙي. پڪي = چڙي.
پڪي = ٻوڙي. پڪي = پارِيهر < پارِي + هل.
پڪي = ڇاپا ڪو < چير.

سانباھو تن سيٺن جو، آڙي تون نه سُسئو،
چڙي ڏير چڙهي ويا، ٻوڙي تون نه ٻڌو،
پاري هل پنهنون سان، توکي چير ڇا ڪندو.

[736]

پنهنون ڪاٺ ۾ ڏنو هو، تڏهن ذات چو نه وئين؟
ڪاٺ جو = پاڪڙو. ذات = چنبڙ.

پنهنون پاڪڙي ۾ ڏنو هو، تڏهن چنبڙي چو نه وئين؟

[737]

رات ڪپڙ جيءَ ۾ چوڪر چونءِ پئڻ.
ڪپڙ جي = مھار. چوڪر = لڙڪي.
رات مھارن ۾ لڙڪي چونءِ پئڻ؟

[738]

پنھون تنھنجي شھرئون ويو، نالن ۽ نرنائن ۾،
پوءِ مروئڻن ۾ نينگر پوين ھا سسئي!
شھر = ڪڇ < ڪڇئون. نالو = ٻيڙو < ٻيڙن.
نرناڻ = جھوڙو. مرون = واڳو < واڳن.
نينگر = لڙڪي.

پنھون تنھنجي ڪڇئون ويو، ٻيڙن ۽ جھوڙن ۾،
پوءِ واڳن ۾ لڙڪي پوين ھا سسئي!

[739]

جڏھن زر جا ڏنا هيئي، تڏھن مال جا ڪرين ھا!
زر جا = رند. مال جا = راھڙ.

جڏھن رند ڏنا هيئي، تڏھن راھڙ ڪرين ھا!

[740]

دونالي ڪامڻي، ڪاڇن کي ڪندينءَ ڇا؟
دونالا = هڪ نالو 'جنت' < جن + تنھنجي. ٻيو
نالو = رکي < نه + رکي. ڪامڻي = سسئي. ڪاڇ =
توت < توتن < تون + تن.

جن تنھنجي نه رکي سسئي، تون تن کي ڪندينءَ ڇا؟

[741]

نارنالي رڇ سسئي، وڻ جن ڪندينءَ ڪوھ؟
نارنالي = چني. رڇ = پارِي. وڻ جا = توت <
توتن < تون + تن.

چني نه پارِي سسئي، تون تن ڪندينءَ ڪوھ؟

[742]

پنھنجي ڪنڀر کي تو نه ڪئي، تڏھن توکان هوت ويا.
پنھنجي = اک + ڪنڀر کي = چڻي.

اک چڻي تو نه ڪئي، تڏھن توکان هوت ويا.

[743]

ڪاٺي ڪپڙي جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 جرڇ جي تو نه ڪپڙجي ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 وڌي چمر جي تو نه سڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 هاڻي تنهنجو شهر هئي، توکان هوت ويا.

ڪاٺيءَ جو = ٽانڊو. ڪپڙي جي = ٽوپي. جر = پاڻي.

رڇ = پيالي. چمر جي = ڳلي. ڪپڙ جي = جهلي.

شهر = ڀرڇي < ڀري + جيءَ.

ٽانڊي ٽوپيءَ جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 پاڻي پيالي جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 وڌي ڳلي تو نه جهلي، تڏهن توکان هوت ويا،
 هاڻي تنهنجو ڀري جيءَ، توکان هوت ويا.

[744]

مڪڻ ماني جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 واڙ گاهه جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 هندو درياءَ جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 حقي گهوڙي جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا.

مڪڻ جي = ڏهاڙي. مانيءَ جي = صلاح. واڙ جي =

ڪڙهه. گاهه جي = پوري. هندو جي = آهر.

درياءَ جو = پور < پوري. حقي جو = دم.

گهوڙي جو = قدم.

ڏهاڙي صلاح تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 ڪڙهه پوري تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 آهر پوري تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 دم قدم تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا.

[745]

واءَ جي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 مينگهواڙ ڪي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 ڪنڀار ڪي تو نه ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،

جنڊ جي تونہ ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 گهوڙي نغاري جي تونہ ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 واءِ جي = گهٽ. مينگواڙڪي = ڳلي ۽ جهلي.
 ڪنپارڪي = ڪري ۽ پاري. جنڊ جي = ڊوڙ ۽ ڳاري.
 گهوڙي جي = ٽهل. نغاري جي = ٽڪور.

گهٽ تونہ ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا،
 ڳلي تونہ جهلي، تڏهن توکان هوت ويا،
 ڪري تونہ پاري، تڏهن توکان هوت ويا،
 ڊوڙي نہ ڏني توڳاري، تڏهن توکان هوت ويا،
 ٽهل ٽڪور تونہ ڪئي، تڏهن توکان هوت ويا.

[746]

اها واڍڪي تونہ جر جي، تڏهن توکان هوت ويا.
 واڍڪي = گهڙي. جر جي = گهاري.
 اها گهڙي تونہ گهاري، تڏهن توکان هوت ويا.

[747]

پڪي نار نالي توڙ، ذات ويئي ڙي سسئي!
 پڪي = آل. نارنالي = رڪي. ذات = ماري.
 آل رڪي توڙ، ماري ويئي ڙي سسئي!

[748]

نالي آيئي ڏير، شهر هڻي ويئي سسئي!
 نالو = اڱڻ. شهر = سيڪاٽ سي + کاٽ.
 اڱڻ آيئي ڏير، سي کاٽ هڻي ويئي سسئي!

[749]

نہ لقب سسئي، تنهنجا لقب ڏير ويا.
 لقب = جل (جل جلاله). لقب = ڪپ < ڪي < خفي.
 نہ جل سسئي، تنهنجا خفي ڏير ويا.

[750]

مرون مار ڪري، ڪي پڪي ويا ڙي سسئي!
 مرون = تازي. مار = جُٺ. پڪي = طوطا < تو + تان.
 تازي جُٺ ڪري، توتان ويا ڙي سسئي!

[751]

جي هو ذات ڏينئي، ته تون پنهنجا ڏيئي ڳنھ.
ذات=وڳڻ<اوڳڻ. پنهنجا=ڳڻ.

جي هو اوڳڻ ڏينئي، ته تون ڳڻ ڏيئي ڳنھ.

[752]

جيئڙ ڪيچين ڪاڻ، مال جو هوت پلي ويا.
جيئڙ=مڪڙ<م+ڪڙھ. مال جو=آھو.

مڪڙھ ڪيچين ڪاڻ، هو آھو هوت پلي ويا.

[753]

شھر ذات ٿون ذات ويا، تون ڪيئن ڪاڇ جو سسئي؟
شھر=ھاڙھو. ذات=هوت. ذات=لنگھا.

ڪاڇ جو=رھو<رھي.

ھاڙھو هوت لنگهي ويا، تون ڪيئن رھينءَ سسئي؟

[754]

جيڪي ڪڪ لکيو، سو ذات ڙي سسئي!
ڪڪ=قلم. ذات=پوڳڙي<پوڳڻ +ڙي.

جيڪي قلم لکيو، سو پوڳڻ ڙي سسئي!

[755]

ڪاٺيون ڪر نه سسئي! تنهنجو ڪاٺن ڪانڌ نيو.
ڪاٺيون=ايرٿيون<رڙيون. ڪاٺ=ڪرھن.

رڙيون ڪر نه سسئي! تنهنجو ڪرھن ڪانڌ نيو.

[756]

هندڪي ڪر ڪامڻي، مال جو ڪيچين ڪاڻ.
هندڪي=سمجھ. ڪامڻي=سياڻي. مال جو=

نھيرو<نه +روءُ.

سمجھ ڪر سياڻي، نه روءُ ڪيچين ڪاڻ.

[757]

پڪي ٿي نه سسئي، جيتر گاهه پوي.
پڪي=ڳيرو<اڳي +روءُ. گاهه=ڪَل.

اڳي روءُ نه سسئي، جيتر ڪَل پوي.

[758]

سسئي مال جو، هو جيئڙ نه.
مال جو = نرو + نه + رو. جيئڙ = سيان تو
سيا + تو.

سسئي نه رو، هو سيا تو نه.

[759]

شهر جي ويا، جر جو نه تن کي،
شهر = لکي > لکي. جر جو = پونئرو
پوءِ + رو.

لکي جي ويا، پوءِ رو نه تن کي.

[760]

ذات ٿي نه سسئي! پنهنون ته وڻ جي ٿي.
ذات = وٺورا > وڻ + رو. وڻ جي = جهڙ > ويجهڙ.
وڻ، رو نه سسئي! پنهنون ته ويجهڙ ٿي.

[761]

ڪاٺ جو سسئي، اجهو هو نالو ڏس.
ڪاٺ جو = منرو (مانڊاڻي جو حصو) > م + رو.
نالو = گلو > گلو.

م رو سسئي، اجهو هو گلو ڏس.

[762]

گاهه ٻولي ڪر سسئي! هو اڳهين پنڌ وڃن،
پنهنجن گهڻن تان ڪيئن رڇ ڪجن!
گاهه = مروئو > م + رو. ٻولي = ماڻ. پنڌ =
ڪوهه. گهه = وڙ > ورن. رڇ = دلي > دليون.

م رو، ماڻ ڪر سسئي، هو اڳهين ڪوهه وڃن،
پنهنجن ورن تان، ڪيئن دليون ڪجن!

[763]

مٽيءَ جي ٿي نه سسئي! اڳيئون ڪپڙ جا ٿي.
مٽيءَ جي = چري. ڪپڙ جي = ليڙ > ليڙا.

چري ٿي نه سسئي! اڳيئون ليڙا ٿي.

[764]

گهر جي نه ٿي سسئي، اڳيئون نرنانءِ اٿئي.

گهر جي = بهاري - اُباهري. نرنان = پنهل.

اُباهري نه ٿي سسئي، اڳيئون پنهل اٿئي.

[765]

مٽيءَ جا ڳهر نه سسئي، اڳيئون پڪي ٿي.

مٽيءَ جا = ڳوڙها. ڳهر = هار. پڪي = ڪيچي.

ڳوڙها هار نه سسئي، اڳيئون ڪيچي ٿي.

[766]

جيئڙ نه ٿي سسئي، اڳيئون ذاتيون وڃن.

جيئڙ = پونئرو - پوءِ + نه + روءِ. ذات = اوڏ - اوڏا

۽ جت.

پوءِ نه روءِ ٿي سسئي، اوڏا جت وڃن.

[767]

جر جن جوين کان، هو وڻ واريون ٿا نين،

ساز نه ڪر ٿي سسئي، ڪارڻ ڪوهيارن،

پڇاڻا پرين، گهر پوک چلم ٿي سسئي،

جر جي = ستي - ستين. وڻ جون = چڙهيون.

ساز = ڪينرو - ڪين + روءِ. پوک جا = سلا.

چلم = مٽي.

ستين جوين کان چڙهيون هو ٿا نين،

ڪين روءِ ٿي سسئي، ڪارڻ ڪوهيارن،

پڇاڻا پرين، گهر سلامت ٿي سسئي،

[768]

سسئي! غم جا نه ڪر، من ڪو نالو ٿيئي.

غم جا = ڳوڙها. نالو = صابو - سبب.

سسئي! ڳوڙها نه ڳاڙ، من ڪو سبب ٿيئي.

[769]

نالا عضون تان، مال جي سسئي،

نالو = ڳوهو - ڳوڙها. عضو = ڳل. مال جي =

مهار - مَ + هار.

ڳوڙها ڳلن تان مَ هار سسئي،

[770]

پنهنجا پنهنجن تي، هاڻي ڳهر نه سسئي!

پنهنجا= ڳوڙها. پنهنجن= ڳلن. ڳهر= هار.

ڳوڙها ڳلن تي، هاڻي هار نه سسئي!

[771]

ملڪ ڇڏ هتي، وڃي نالي روڻ پنهنون جي.

ملڪ= حبش > هنبس. نالو= منگهو.

هنبس ڇڏ هتي، وڃي منگهني روڻ پنهنون جي.

[772]

شهر ڪر نه اتي، وڃي نالي روڻ پنهنون جي.

شهر= مانجهند > مانجهاندا. نالو= اڱڻ.

مانجهاندا ڪر نه اتي، وڃي اڱڻ روڻ پنهنون جي.

[773]

دل جا ڇڏ ڙي سسئي، ڪجهه ته عورت ٿي.

دل جا= اوتار. عورت= سياڻي.

اوتار ڇڏ ڙي سسئي، ڪجهه ته سياڻي ٿي.

[774]

تڙجي ڪندينءَ ڪوهه، هو ته راڳ لنگهي ويا.

تڙجي= روڻ > روڻي. راڳ= ڪيڏارو >

ڪيڏا + روهه.

روڻي ڪندينءَ ڪوهه، هو ته ڪيڏا روهه لنگهي ويا.

[775]

ڌڻ ٻولي وجهه نه سسئي، نارنالي ٿي،

ڪڙمڪي لائق نه ذاتين.

ڌڻ ٻولي= پيڪ > پئي + ڪن. نارنالي= سياڻي.

ڪڙمڪي= ڪيڏا > نار جي ڳاڏيءَ کي پاڇاريءَ

سان ڳنڍڻ وارو رسو). ذات= جوياء > جوين.

پئي ڪن وجهه نه سسئي، سياڻي ٿي،

ڪيڏا ٻوڏ لائق نه جوين.

[776]

ڪپڙي مروڻ جي، اهو وڙ نه ذاتين.
ڪپڙي جي=پُئي. مروڻ جي=پوڻ. ذات=
جوياءُ جوين.

پُئنيءَ پوڻ، اهو وڙ نه جوين.

[778]

ڪاٺيءَ جي وچ سسئي، هونالو اٿئي.
ڪاٺيءَ جي=ناڪيليءَ نه+اڪيلي. نالو=
پرتو<پرتي.

نه اڪيلي وچ سسئي، هو پرتي اٿئي.

[778]

عضوين چڙهه نه سسئي، متان موچڪا ٿين.
عضو=چير<چيرين. موچڪا=پرزا.

چيرين چڙهه نه سسئي، متان پرزا ٿين.

[779]

هندونالي ڪامڻي، پنهنجين ۾ بلائون اٿئي.
هندو=سڪ. نالو=سياڻي. ڪامڻي=سسئي.
پنهنجي=چر.

سڪ سياڻي سسئي، چرن ۾ بلائون اٿئي.

[780]

فقير ٿا چون، ڪاٺي جبل ۾.
فقير=نيڪ<ا+نيڪ. ڪاٺي=پاهوڙي<پو+ڙي.

اٺيڪ ٿا چون، پيوڙي جبل ۾.

[781]

عضون ۾ اٿئي نارنالي ڙي سسئي!
عضو=چرون<چرن. نارنالي=فتان<آفتون.

چرن ۾ اٿئي، آفتون ڙي سسئي!

[782]

اڳيان هٿيار اٿئي، رچ لڳندي، نارنالي هٿيار اٿئي.

هٿيار=تبر<ته+بر. رچ=تاس<ڙي. نارنالو=

وسندي. هٿيار=کان<کا+نه.

اڳيان ته بر اٿئي، تاس لڳندي، وسندي ڪانه اٿئي.

[783]

پير جون ڪر ڏي ڪاريگر جون نالن ڪي.

پير جون=مدا جون<مر+دانهون. ڪاريگر جو=

آهوڙو. نرنا=پنيو<پنيور.

مر دانهون ڪر ڏي آهوڙو پنيور ڪي.

[784]

تون ٿي هت نالا پڇين، ڏي ڪاريگر جي نالي ڪي،

ته اڳيون نرنا ٿينئي.

نالو=ويڙهو<ويڙها. ڪاريگر جي=آهوڙ.

نالو=پنيو<پنيور. نرنا=هڪ نالونڪ، پيو روشن.

تون ٿي هت ويڙها پڇين، ڏي آهوڙ پنيور ڪي،

ته اڳيون نيڪروشن ٿينئي.

[785]

نرنا ڪيچين ڪاڻ، ذات ٿينديئن ڙي سسئي!

نرنا=هوندو<هوند. ذات=زبوني<زبون.

هوند ڪيچين ڪاڻ، زبون ٿينديئن ڙي سسئي!

[786]

زمين جي نرنا ڪي، تان ته توتان وڻ جا لاهي.

زمين جي=چوبندي<چو+بندي. نرنا=صاحب.

وڻ جا=پور.

چو بندي، صاحب ڪي ته توتان هي پور لاهي.

[787]

اٿي درياءَ جا جانچ ڙي سسئي، اجهي مال جا آيا.

درياءَ جا=لنگهه. مال جا=سات.

اٿي لنگهه جانچ ڙي سسئي، اجهي سات آيا.

[788]

رچ ويه سسئي! توکي پوک جي نه کنڊا هوت.
 رچ=اڪلي آءُ+کلي. پوک جي=
 وکھ=ولھو.

آءُ کلي ويه سسئي! توکي ولھو نه کنڊا هوت.

[789]

وڻ نه ٿي سسئي، عورت نالي ايندا ڙي!
 وڻ=ترنج+تون+رنج. عورت نالو=ورائي+وري.
 تون رنج نه ٿي سسئي، (تو وڻ) وري ايندا ڙي!

[790]

پنڌ جو ڙي نارن انءَ، رچ تو نه ٿيندو،
 نرنان هوندو نالي ۾، تان پاڻهي نالو ايندو.
 پنڌ جو=ڪشالو. نارن انءَ=سسئي. رچ=وڻو
 وٽان. نرنان=ليڪو+کيل. نالو=ڪرم.
 نالو=پنهل.

ڪشالو ڙي سسئي، وٽان تو نه ٿيندو،
 جي لکيل هوندو ڪرم ۾، تان پاڻهي پنهل ايندو.

[791]

جيئڏن سين توکي نالي نيندا سسئي!
 جيئڏن=کپ+کپ+نه. نالو=نوازيو+نوازي.
 کپ نه، توکي نوازي نيندا سسئي!

سسئيءَ جو سرتين کي جواب

[792]

جيت پسان ڙي جيئڏيون، شهرئون هوت وڃن،
 نالو من ڪري پهچان ڏانهن پريسن.
 جيت=جانو+جاني. شهر=چن+چنيو. نالو=الله.
 جاني پسان ڙي جيئڏيون، چنيو هوت وڃن،
 الله من ڪري، پهچان ڏانهن پريسن.

[793]

هو پنهنون جا ڪپڙا آيا، تني اچي ڪپڙو ڪيو.
 ڪپڙو ڪيائون، ڪپڙو نيائون، آءُ به اتي جي ڪپڙي وينديس.
 ڪپڙو = ڪونو < ڪونيا. ڪپڙو = جوڙو < زورو
 ڪپڙو = چڱو. ڪپڙو = پلو < پلي. ڪپڙو =
 پُنيو < پنيان.

هو پنهنونءَ جا ڪونيا آيا، تني اچي زورو ڪيو.
 چڱو ڪيائون، پلي نيائون، آءُ به اتي جي پنيان وينديس.

[794]

بيڙيءَ واري پنهنجي ور لاءِ جبل جون گوليندياس.
 بيڙيءَ واري = واڳي. جبل جون = ڪوپون <
 ڪا + پونءِ.

واڳي پنهنجي ور لاءِ، ڪا پونءِ گوليندياس.

[795]

اُن جا اوکا آهن ڙي جيڏيون، وڃي ست جو ڏسنديسان.
 ان جو = آڌارڻ < آڌا + رڻ. سَت جو = ڏورو < ڏوري.
 آڌا رڻ اوکا آهن ڙي جيڏيون، وڃي ڏوري ڏسنديسان.

[796]

عضون ۾ ويندياس، مان آڏو ذات نرنانءَ جي.
 عضو = لُڪي < لُڪن. ذات = آري. نرنانءَ = ڄام.
 لُڪن ۾ ويندياس، مان آڏو آري ڄام جي.

[797]

ڳهن ۾ ڪندياس، وڻ ڄام پنهنون لاءِ.
 ڳهه = اُلوڪ < الو + لڪ < لڪن. وڻ =
 لاڻا < اولاڻا.

الو، لڪن ۾ ڪندياس، اولاڻا ڄام پنهنون لاءِ.

[798]

ڪاڻي ٽڪنديس ڪانه ڪا، ڪاڻي آءُ ويندياس،
 ڪاڻيءَ جي نرنانءَ وٽ، ڪاڻي آءُ ٿيندياس.

ڪاڻي=هتي. ڪاڻي=ٿر<ٿرت. ڪاڻي=
 ڪاهلي<ڪاهي+هلي. نرنان=هوت پنهنون.
 ڪاڻي=سُرهي.

هتي ٽڪنديس ڪانه ڪا، ٿُرت آءُ ويندياس،
 ڪاهي هلي هوت پنهنون وٽ، سُرهي آءُ ٿيندياس.
 [799]

نالي ٿيس سرتيون، نالو ڪونه ٿيوم،
 نالو پوءِ ٿيوم، اديون تن ذاتين سان.
 نالو=ساماڻو<سامائي. نالو=جشن. نالو=صفر<
 سفر. ذات=اونار<اونارن.

مون سامائي سرتيون، جشن ڪونه ٿيوم،
 سفر پوءِ ٿيوم، اديون تن اونارن سان.
 [800]

وڪر ڪيچين ڪاڻ، جرجا پير جيڏيون!
 وڪر=پٽ<پٽ. جرجا=جهاڳڻ.
 هي پٽ ڪيچين ڪاڻ، جهاڳڻ پير جيڏيون!
 [801]

جي دوالوه جا مون، سي ڪاڻ جا پير جيڏيون!
 دوا جا=حب. لوه جا=سُٺا. ڪاڻ جا=ڏورڻا.
 جي حب سُٺا مون، سي ڏورڻا پير جيڏيون!
 [802]

ولايت وينديسان، آهن هٿيارن ۾ منهنجا پرين.
 ولايت=هراث<هي+رات. هٿيار=تبر<تبرن
 ته+برن.

هي رات وينديسان، آهن ته برن ۾ منهنجا پرين.
 [803]

راند جي نه رهندياس، هو جيءُ ولايت ويا.
 راند جي=پٽي. ولايت=ونگو<ونگي.
 پٽيءَ نه رهندياس، هو جيءُ ونگي ويا.

[804]

لوهه ٿون آءِ ويندياس، ان جو هوت پنهنون سان.
لوهه جو = ڪاٺو < ڪاٺي. ان جو = دمڻ < دم.
ڪاٺي آءِ ويندياس، ڪو دم هوت پنهنون سان.

[805]

ڪپڙي جي ويندياس، ڪاٺيءَ جي نرنانءَ ڏي.
ڪپڙي جي = ڪهي. ڪاٺ جي = مورڪي
منهن + رکي. نرنانءَ = پنهنون.
ڪاهي ويندياس، منهن رکي پنهنون ڏي.

[806]

ڪاٺي لڳ خدائ، ڏيون جهنگ جو ڄام پنهنون ڪي.
ڪاٺي = هٿوڙي < اٿو + ڙي. جهنگ جو = وکو.
اٿوڙي لڳ خدائ، ڏيون وکو ڄام پنهنون ڪي.

[807]

پنهل ته پير جي ويو اٿوڙي اديون، ته پنڌ جي ڪريون.
پير جو = غيب < غائب. پنڌ جي = ڊوڙ.
پنهل ته غائب ٿيو، اٿوڙي اديون! ته ڊوڙ ڪريون.

[808]

تيهه پنجاهه ٽيويهه مٿي ناهي ميار.
پير رڳيو نرنانءَ ڪٿو ته ويجهيون ٿيون وٽڪار ڪي.
تيهه + پنجاهه + ٽيويهه = سوئي (103) سوتن.
پير = اويس < او + س. رڳيون = رتيون. نرنان =
گامون < گام (وک).

مٿي سوئن ناهي ميار.
او سرتيون، گام ڪٿو ته ويجهيون ٿيون وٽڪار ڪي.

[809]

ادي جي ڪا پنهنون جي مٿي جو ڏس ڏئي،
ته ان ڪي ليڪي پوک جو ڏيان.
مٿيو = وائو < وائي (= لنگهه، پيچري). ليڪي جو =
ڪاٺيو < ڪاٺي. پوک جو = جيءَ.

ادي جي ڪا پنهنون جي وائي جو ڏس ڏئي، ته
ان ڪي ڪاٺي جي ڏيان.

[810]

نار نالي پنهنجو نه ڪر. آءٌ ٿي ڪاريگر جي ڏسان.
 نارنالي=سڪي. پنهنجو=سڏ. ڪاريگر جي=آهوڙي.
 سڪي! سڏ نه ڪر. آءٌ ٿي آهوڙ ڏسان.

[811]

اوهين نه سرتيون ساز جون، منهنجو وڻ وٺي ٿيا واٽ،
 جر چڪ جيڪي ڪيو، تنهن کان ڳوڙهن ڀريو ڳاٽ،
 جر جي ڀڄو نه جيڏيون! آءٌ وينديس پنهنوءَ واٽ.
 ساز=ڍولڪ<ڍول. وڻ=وينگس. جر چڪ=
 ورت<ور+ته. جر جي=چاڙهي<چاهه+ڙي.

اوهين نه سرتيون ڍول جون، منهنجو وينگس وٺي ٿيا واٽ،
 ان ور ته جيڪي ڪيو تنهن کان ڳوڙهن ڀريو ڳاٽ،
 چاهه ڙي ڀڄو نه جيڏيون، آءٌ وينديس پنهنوءَ واٽ.

[812]

نالي ماريس نالو آهي، نالي ڪي ٿو نالو نٿي.
 نالو=محبت. نالو=صحبت. نالو=سڪندر<سڪ +
 اندر. نالو=ساٿي<سا+ٿي.

محبت ماريس صحبت آهي، سڪ اندر جا، سا ٿي نٿي.

[813]

پنهنون ته وڃي پڪي جو ٿيو، پر آءٌ ان جي ٿيان.
 پڪي جو=پر<پر. ان جو=پري<اڳ پري.
 پنهنون ته وڃي پر جو ٿيو، پر آءٌ اڳي پري ٿيان.

[814]

پنهنون ته پنهنجيءَ ويو، آءٌ ڪا پورهئي جي ٿيان.
 پنهنجي=قسمت. پورهئي جي=پري<اڳ پري.
 پنهنون ته قسمت سان ويو، آءٌ اڳ پري ٿيان.

[815]

اديون! ڪٽ باسيون، ٻي زحمت باسي.
 ڪٽ=مارڻ<مان+رڻ. زحمت=ڪارڻ=
 (ڪارڻ ڪرڻ=پڙهيا ڪرڻ)<ڪا+رڻ.
 اديون! مون رڻ باسيو، ٻي ڪا رڻ باسي.

[816]

اوھين چو ٿيون وڻ ٿيو. مان کي مٽيءَ جو ناھي.
وڻ=کپ<کپ> ڪپو. مٽيءَ جي=ڪوپ<
ڪو+پوؤ.

اوھين چو ٿيون ڪپو. مون کي ڪو پوؤ ناھي.

[817]

ڪاٺ وڻ جو ڪريو مَ جيڏيون، سَٽَ جي مان سان
ولايت هلندي ڪانہ.

ڪاٺ جو=ڪپو. وڻ=ڪجي<ڪجو. سَٽَ جي=

ڪهي. ولايت=ڪيچ.

ڪپو ڪجو مَ جيڏيون، ڪهي مان سان ڪيچ هلندي ڪانہ.

[818]

هٿيار جو لڳو شهر منهنجي کي،
نالوَن جا هلندي، مان نہ جهليان تنهن کي.
هٿيار جو=چڪر. شهر=مديجي<ماندو+جيءُ.
نالو=خوشي.

چڪر لڳو منهنجي ماندي جيءَ کي،
خوشيئون جا هلندي، مان نہ جهليان تنهن کي.

[819]

هلي تہ مون سان ذات هلي، ٻولي هلي ڪانہ.
ذات=خوشا<خوشي. ٻولي=پڇي.

هلي تہ مون سان خوشيءَ هلي، پڇي هلي ڪانہ.

[820]

هلي تہ مان سان ذات هلي، پر نار نالي ڪا مَ هلي،
حاڪم جو. ڏسي، مٿان وڪر جو ٿي پوي.

ذات=ڪاڪا. نار نالي=سدوري<سڌ+واري. حاڪم

جو=ڪارائو<رائو. وڪر=ڪنبيرو<ڪنبي روئي.

هلي تہ مان سان ڪا هلي، پر سڌ واري ڪا مَ هلي،
اڳيان ڏسي رائو. مٿان ڪنبي روئي پوي.

[821]

اوهين ڪاڇ جو اتي ڙي! آءُ شهر هلندياس.

ڪاڇ جو = رهو. شهر = حب.

اوهين رهو اتي ڙي! آءُ حب هلندياس.

[822]

اوهين حقي جي جيڏيون! نالو جر جي ويندياس.

حقي جي = اُٿو ڙي < اُٿو + ڙي. نالو = جبل.

جر جي = جهاڳ.

اوهين اُٿو ڙي جيڏيون! آءُ جبل جهاڳيندياس.

[823]

دليئون جي گهوڙن، سي نارنالي ڇا ڪنديون!

گهوڙو = نُٿرو < نه + گهرن. نارنالي =

حليمان < هلي + مان.

دليئون جي نه گهرن، سي هلي مان سان ڇا ڪنديون!

[824]

ڪاڻ هلي، ڪاڻ چلي، ڪاڻ ڪُٽي ٻارَ

ڪاڻ هلي ڪيچ تي، ڪاڻ ڪڍي ٻارَ.

ڪاڻ = ڪام < ڪا + مَ.

ڪا مَ هلي، ڪا مَ چلي، ڪا مَ ڪُٽي ٻارَ

ڪا مَ هلي ڪيچ تي، ڪا مَ ڪڍي ٻارَ.

[825]

مٽيءَ جون مون گهڻيون، پر عورت نالي ڪانه ميان!

مٽيءَ جون = ڪوٺيون. عورت نالو = حليمان <

هلي + مان.

ڪوٺيون مون گهڻيون، پر هلي مان سان ڪانه ميان!

[826]

ڪاڻن واريون وري وڃو، آءُ نارنالي رهيس ڪانه،

نالو وري ملڪ تي، چم جي نه عاشقن.

ڪاڻ = ورو < ورن. نار نالي = سهاڳڻ. نالو =

موڻڻ. چم جي = آڏو < آڏي + وڙ.

ورن واريون وري وڃو. آءُ سهاڳڻ رهيس ڪانه،
موٽڻ وري ملڪ تي، آڏي! وڙ نه عاشقن.

[827]

ڪُـتو پـارائـو، اوهين تـه ڪـاڻي ڙي!
ڪُـتو=جبل (ڪتي جو نالو). پارائو=تتو. ڪاڻيءَ
جو=ورو.

جـبـل تـتـو، اوهين تـه ورو ڙي!
[828]

ول سڌون ڪري، جنهن جي عضوي منجهه نرنائءَ ڙي!
ول=سائي. عضو=هينئون. نرنائءَ=هيبت.

سائي سڌون ڪري، جنهن جي هينئين منجهه هيبت ڙي!
[829]

ڪپڙ منهنجي ڪا مَ هلي، مان ذات ويندياس،
پوک پوک جون خبرون، وڃي نرنائءَ کي چوندياس.
ڪپڙي جو=پُنيو<پنيان. ذات=ساڌ ورو<سا +
ڏور. پوک=تر. نرنائءَ=پنهون.

پنيان منهنجي ڪا مَ هلي، مان سا ڏور ويندياس،
تر تر جون خبرون، وڃي پنهنون کي چوندياس.

[830]

ان جي اُتر جيڏيون، ڪڪ جي هلندي ڪانه،
آءُ پي ذات پنهل جي، جر جي ويندي سان.

ان جي=ماني<مان+ني. ڪڪ جي=ڪاڻي<
ڪا+ني. ذات=سدائي<سدائيل. جر جو=سارو<
سا+روه.

مان ني اُتر جيڏيون، ڪا ني هلندي ڪانه،
آءُ پي سدائيل پنهل جي، سا روهه ويندي سان.

[831]

مون سان اها هلي، جا واڻڪي ڪري.
واڻڪي=چوڻي.

مون سان اها هلي، جا چوڻي ڪري.

[832]

نالن بنان جيڏيون، ڪري وڏيون مال جون ٿين،
نه ته پيسار ڪي ڪير ڪري!

نالو = وريو > ورن، مال جون = گهٽيون، پيسار ڪي =
پڙي > پڙي.

ورن بنان جيڏيون، ڪي وڏيون گهٽيون ٿين،
نه ته پڙي ڪير ڪري!

[833]

اوهين ته جر جون آءُ نه جر جي، مان ڪي واءُ جا وڻندياس.
جر جون = ڪهيون، جر جي = ڪهي، واءُ جا =
گهوگهٽ > گهٽ.

اوهين ته ڪهيون، آءُ نه ڪهي، مان ڪي گهٽ وڻندياس.

[834]

عورت ٿي مان ڇا ڪريان، عورت ٿي مان سان ڪانه،
عورت پنهنجو نر نانءُ نيو، تڏهن ماس ڪاڇ جو ٿيو.
عورت = رحيماءُ > رهي + مان، عورت = حليما >
هلي + مان، عورت = عدن > آدن، نر نان = پنهنجو،
ماس = هينئون، ڪاڇ جو = ٽڪر.

رهي مان ڇا ڪريان، هلي مان سان ڪانه،
آدن پنهنجو پنهنجو نيو، تڏهن هينئون ٽڪر ٿيو.

[835]

زمين نه هڻو ڙي جيڏيون! مون سان ڊکڙي جي هلندي ڪا؟
زمين = ٽاڪ > ٻٽاڪ، ڊکڙي جي = ڪهي.

ٻٽاڪ نه هڻو ڙي جيڏيون! مون سان ڪهي هلندي ڪا؟

[836]

پنهنجي هوت پنهنجو سان، منڊ هلندي ڪانه،
ڪاڳر جهليو جيڏيون! آءُ ته پنهنجي ڏينديسان،
پنهنجي = ڪاوڙ، منڊ = برسات > بر + سات.

ڪاڳر (جو) = مگهٽ > م + گهٽ، پنهنجي =

نيچ > نه + چ.

ڪاوڙ هوت پنهنون سان، بَرَسات هلندي ڪانه،
مَر گهٽ جهليو جيڏيون! آءُ ته نه ڇڏينديسان.

[837]

اوهين گهوڙن واريون، مون سان نه هلو، اڳيان
زالن جون اٿوزور،

متان نه پهچو توڙ، ۽ مال جون ٿي پئو.

گهوڙي جا=ايال<عيال. زالن جون=پٽيون.

مال جون=وانڊيون.

اوهين عيال واريون، مون سان نه هلو، اڳيان پٽيون
اٿوزور،

متان نه پهچو توڙ، ۽ وانڊيون ٿي پئو.

[838]

نارنالي سين ڪوه ڪنديون، ڳهه پنهنجو ڪا مَ ڇڏي،

پير منهنجا پرڏيهه ويا، مٿي لوهه لڏي،

هوتن هڏو ڇڏيو، آءُ نه ڇڏيندي هڏي،

وڪر ۽ پوک جو، من الله مان سين گڏي!

نارنالي=حليمان<هلي+مان. ڳهه=ورڻو<ور.

پير=وارث. لوهه(جا)=گورا<گورن. هڏو=

تنگ<ننگ. وڪر=سرهو. پوک جو=هارو.

هلي مان سين ڪوه ڪنديون، ور پنهنجو ڪا مَ ڇڏي،

وارث منهنجا پرڏيهه ويا، مٿي گورن لڏي،

هوتن ننگ ڇڏيو، آءُ نه ڇڏيندي هڏي،

منهنجو سرهو هارو جو، من الله مان سين گڏي.

[839]

پوک جي وڃو متان پهڻ ٿي پئو، اڳيان حاڪيماڻي اٿو.

پوک جي=ول. پهڻ=لڪڻ(=پنڊ پهڻ ٿيڻ جي

بيماري)<لڪجي. حاڪيماڻي=پٽواري<پٽ+واري.

ول وڃو، متان لڪجي پئو، اڳيان پٽ، واري اٿو.

[840]

وڻ جي نه هلي ڙي جيڏيون! زالن واري سڄي زور
متان ڪا ول ٿئي.

وڻ جي = ڪام. زالن واري = پٽي پٽ. وڪ =
ڪائڻل ڪائڻر.

ڪا م هلي ڙي جيڏيون! پٽ سڄي زور. متان
ڪا ڪائڻر ٿئي.

[841]

پهڻ پوي سا ڀوک ٿئي. اڳيان مال جن نرنانءَ سڄهي،
حاکيماڻو پسي متان وڪر ٿئي.

پهڻ = چوڪ. ڀوک جي = وڪ. مال جن = برن.
نرنان = هيبت. حاکيماڻو = ڪارائو ڪا + رائو.
وڪر = ڪنڀرو ڪنڀي.

چوڪ پوي سا وڪ وڃي، اڳيان برن ۾ هيبت سڄهي،
ڪا رائو پسي متان ڪنڀي.

[842]

رنگ م رنگيون ڙي جيڏيون، وڻ ٿيندي ڪانه،
مال جن تي چڙهي، ڪا ملڪ پسندي ڪانه.
رنگ = بڪم بڪ + م. وڻ = آمون آن +

مؤن. مال جو = ٽڪر ٽڪرن. ملڪ = روهر.
بڪ م بڪو ڙي جيڏيون، آن مؤن هلندي ڪانه،
ٽڪرن تي چڙهي، ڪا روهر پسندي ڪانه.

[843]

وڻ واريون، نالي بنان ٻولي هلي!
وڻ = بيد ٻيدليون. نالو = عشق. ٻولي = ڪانه.

بيدليون، عشق بنان ڪا نه هلي!

[844]

اوهين وڻ رڌيون، مون کي چئو مال جو.
وڻ = بيد + رڌيون بيدرديون. مال جو = مرو.
م + رو.

اوهين بيدرديون، مون کي چئو تيون م رو.

[845]

اوهين سڀئي آن واريون، پر جيڪي آهي سو منهنجي
پوک ساڻ.

آن=ڪلڻ. پوک (جو)=جيءُ.

اوهين سڀئي ڪلڻ واريون، پر جيڪي آهي سو منهنجي
جيءُ ساڻ.

[846]

اوهان جو ڙي نالو، نالو ٿي، مان مال جي ڪنڊيس.

نالو=معاويو+مَ+ويو. نالو=موسي+مون+

سان. مال جي=وڙ.

اوهان جو ڙي مَ ويو، مون سان ٿي، مان وڙ ڪنڊيس.

[847]

رڇ نه چو پرين ڪي، اوهين سڀئي پوک واريون،
شهر منهنجو، اوهان جو چا ڙي!

رڇ=بدنو+بد+نه. پوک=ڪلڻ. شهر=

پريجي+پري+جيءُ.

بد نه چو پرين ڪي، اوهين سڀئي ڪلڻ واريون،

پري جيءُ منهنجو، اوهان جو چا ڙي!

[848]

ٻولي ٻي ٻولي ڪريو، پڪي اڳي ائين ڪن.

ٻولي=مَرو. ٻولي=ماڻ. پڪي=پرديسي.

مَرو اوهين ماڻ ڪريو، پرديسي اڳي ائين ڪن.

[849]

هٿ جون مون کي شهر نه ڪريو، مان ڪا پڪي واڻي

جي ڪريان.

هٿ جون=مُنيون. شهر=جهل. پڪي جا=پَر.

واڻي جي=گهور.

مُنيون! مون کي جهل نه ڪريو، مان ڪا

پرگهور ڪريان.

[850]

پنهنجون پنهنجي مڙچئو، مون کي ٿا وڻ جا مارين.
 پنهنجون=مٺيون. پنهنجي=ماڻ. وڻ=سڪ مرد.
 مٺيون ماڻ مڙچئو، مون کي ٿا سڪ مرد جا مارين.

[851]

پنهنجون مون کي، پنهنجا نه ڏيو، نرناڻ توڻي.
 پنهنجون=مٺيون. پنهنجا=طعنا. نرناڻ=سڪندر
 <سڪ+اندر.

مٺيون، مون کي طعنا نه ڏيو، سڪ اندر جي ٿي نئي.

[852]

وڻ جيئن هوت ويام، آءُ مال جي آهيان جن لئي.
 وڻ=ساڏور<سي+ڏور. مال جي=ويڳاڻي.
 سي ڏور هوت ويام، آءُ ويڳاڻي آهيان جن لئي.

[853]

مون کي پنهنجا پيا، کاسبڪا ذاتين ڏي.
 پنهنجا=قدم. کاسبڪا=پرڻا. ذات=آريچا
 <آريچن.

مون کي قدم پرڻا پيا، اصل آريچن ڏي.

[854]

پنهون مان سان پنهنجي کي، مون کي ولايت
 ڪڪن جو پيو.

پنهنجي=حد. ولايت=آخر. ڪڪن جو=
 ويڙهو<ويڙهو.

پنهون مان سان حد کي، مون کي آخر ويڙهو پيو.

[855]

ذاتيون ني ڏيندياس، وڻجارا ڏسان ڪيچ جا.
 ذات=روهه<روهه+لتان. وڻجارا=مندر
 (ڪير وڪڻڻ وارا) من+در.

روهه لتان ڏيندياس، من! در ڏسان ڪيچ جا.

[856]

ڪپڙي اندر ڳالهه، سا شهر جو چونديسان.
ڪپڙو=جامون<جا+مون. شهر جو=جهلو<جهلي.
جا مون اندر ڳالهه، سا جهلي چونديسان.

[857]

آءُ ڪڪ جي گهرياس، پنهل مر پوک هجي.
ڪڪ جي=مُئي. پوک=جيئري<جيئرو.
آءُ مُئي گهرياس، پنهل مر جيئرو هجي.

[858]

اوهين ته اُن جون، اديون! منهنجو نرنانءُ ڪير جو.
اُن جون=تڪيون. نرنان=رام<آرام. ڪير جو=
ڦٽڻ<ڦٽو.

اوهين ته تڪيون، اديون! منهنجو آرام ڦٽو.

[859]

به نالا ڪيندياس، پر وينديس پوک پنهنون جي.
به نالا=هڪ نالو مڱيو، ٻيو نالو پنيو. پوک=ساڻ.
مڱيو پنيو ڪيندياس، پر وينديس ساڻ پنهنون جي.

[860]

وڻ تي ويندياس، وڃي ٺالي ۾ پوندياس،
جڏهن نرنانءُ ۾ ايندياس، تڏهن ملندڙ ور وزير چئي.
وڻ=ڪنڊي<اڪنڊي. نالو=ڏونگر. نرنانءُ=
جبل.

اڪنڊي ٿي ويندياس، وڃي ڏونگر ۾ پوندياس،
جڏهن جبل ۾ ايندياس، تڏهن ملندڙ ور وزير چئي.

[861]

وڏن منجهه ننڍي آءُ ندين جا وڏا ڏسان!
وڏا=قاف(جبل)<قافن. ننڍي=ڪوهي<ڪهي.
ندين=گونرن. وڏا=گس.

قافن منجهه ڪهي آءُ گونرن جا گس ڏسان!

[862]

آءِ تان واٽ ڏي ٿي وڃان، جنهن سان اٽل ڪاٺ ٿي.
 واٽ (جو) = وڙ. ڪاٺ جي = انگهه > انگ.
 آءِ تان وڙ ڏي ٿي وڃان، جنهن سان اٽل انگ ٿي.

[863]

ڪاٺي ڳولندياس، عضوي هوت پنهنون ڪي.
 ڪاٺي = پوٽي > پوٽي. عضو = ڪلي > هيڪلي.
 پوٽي ڳولندياس، هيڪلي هوت پنهنون ڪي.

[864]

توڙي اُن جا آهن، ته به سٺ جي ڏسندي سان.
 اُن جا = آڌار > آڌا + رڻ. سٺ جي = ڏور >
 ڏوري.

توڙي آڌا رڻ آهن، ته به ڏوري ڏسندي سان.

[865]

مون تان نالو ڇڏيو، ڪا نالو ڇڏيندي،
 نالي جي نالي سان، ڪا نالو جهڳيندي،
 نالو گڏيندي، ڪا نالي جي نالي سان.
 نالو = حال. نالو = مال. نالو = آڱو. نالو = احسان.
 نالو = جبل. نالو = هيمن > هيءُ + من. نالو =
 هوت. نالو = پنهنون.

مون تان حال ڇڏيو، ڪا مال ڇڏيندي،
 آڱي جي احسان سان، ڪا جبل جهڳيندي،
 هيءُ من گڏيندي، ڪا هوت پنهنون سان.

[866]

پنهنون پوک نه ٿڪيو، پوءِ آءُ ڪپڙي جي ٿي!
 پوک = تر. ڪپڙي جي = رکي > رکي.
 پنهنون تر نه ٿڪيو، پوءِ آءُ رکي ٿي!

[867]

آءُ ڪاٺي ويندياس، ڪاٺي مون سان ڪانه هلي.
 ڪاٺي = موراھي > مورانهين. ڪاٺي = هيٺي.
 آءُ مورانهين ويندياس، هيٺي مون سان ڪانه هلي.

[868]

ڪجهه ڪاڻ جو ته ڪڻ، چئي ادي! ڪاڻ جو چيا
ڪڻان، جيئن وڪر.

ڪاڻ جو = پل. وڪر = آمري = امر.

ڪجهه پل ته ڪڻ، چئي ادي! پل ڪيئن ڪڻان
جيئن امر.

[869]

مون کي آڌ نانءُ جي ڪاڻي لڳي، اوهين چئو نرنانءُ.
آڌ نانءُ = نينهن. ڪاڻي = نائڪ. نرنان = موٽو.
< موٽ.

مون کي نينهن جي نائڪ لڳي، اوهين چئو ته موٽ.

[870]

ڳهه جي ڪنديس ڪينڪي، نالو نالو ڙي،
نالي منهنجا سپرين، آءُ نالي وچان ڙي.
ڳهه جي = ٽڪ = ٽڪنديس. نالو = ممون = م + مون.
نالو = پليو. نالو = پر مون = پري م. نالو =
پلو = پلي.

هاڻي ٽڪنديس ڪينڪي، آءُ مون پليو ڙي،
پري م منهنجا سپرين، آءُ پلي وچان ڙي!

[871]

اوهين چو نالي ٿيون آهيو، مرنار نالي آئون،
مرض حاڪيماڻا مون پيا، سي پي رب جون رضائون.
نارنالي = جلي = جليون = جليون. نارنالي =
جلي = جلان = جلان. مرض = ڏنڌ. حاڪيماڻو
= گولڻ.

اوهين چو جليون آهيو، مرنار جلان آئون،
ڏنڌ گولڻ مون پيا، سي پي رب جون رضائون.

[872]

اوهين سڀ مٽيءَ جون، مون کي جهنگ نه چئو،
وينديس وٺ پنهل ڏي.

مٽيءَ جون=چريون. جهنگ جو=جهالو<جهليو.
وٺ (جي)=ويڙهه.

اوهين سڀ چريون مون کي نه جهليو، وينديس ويڙهه
پنهل ڏي.

[873]

پنهون جهڙا پڪي جا راڳ ڪيئن آيا ويا، نٿي
پيڙهيءَ جي گهرين!
چئي: پنهنو مال جيئن آڻ نه ڏنو، تڏهن مون کي
چئو پونءَ جي.

پڪيءَ جا=پر. راڳ=ديسي. پيڙهيءَ جي=سلامتي.

مال جي=پرک<پرکي. پونءَ جي=چري.

پنهون جهڙا پرديسي ڪيئن آيا ويا، نٿي سلامتي گهرين!
چئي: پنهنو پرکي آڻ نه ڏنو، تڏهن مون کي چئو چري.

[874]

ڪاٺ نه پايو جيڏيون، جيت نه رهندياس،
نار نانءُ ڪاڇ چوندياس، ڳهه مال نونانءَ کي.

ڪاٺ=جهل. جيت=پنيوري<پنيور. نارنان=

چڱي. ڪاڇ=پٽ. ڳهه=ڏورا. مال=پاڏا. نرنان=

آڏو<آڏن.

جهل نه پايو جيڏيون، پنيور نه رهندياس،
چڱيءَ پٽ چوندياس، ڏورا پاڏاڏن کي.

[875]

آن جن آءُ نه پائيان، مون سان ڪاٺ جن ڪئي.

آن جا=تُهه<توهان. ڪاٺ جو=ڪارب<

ڪا +رب.

توهان کان آءُ نه پائيان، مون سان ڪا رب ڪئي.

[876]

تڙ منهنجو نر نانءُ، تڏهن مون مرض پرائيا.
تڙ=ڦٽو. نر نان=ڪرم. مرض=سور.

ڦٽو منهنجو ڪرم، تڏهن مون سور پرائيا.

[877]

وڪر نالن هوت، پر نالن نيروڙي اديون!

وڪر=ڳوٺ < ڳوٺ. نالو=منو. نالو=نصيبو <

نصيب.

ڳوٺن منو هوت، پر نصيب نيروڙي اديون!

[878]

نالو منهنجي نانءُ ويا، وڻ جو پين کي ڏيان!

نالو=ڪيچي. نانءُ=ڪرمون < ڪرمون. وڻ جو=

چوڏو < چو + ڏوهه.

ڪيچي منهنجي ڪرمون ويا، چو ڏوهه پين کي ڏيان!

[879]

هڻيو ڪاڻ جو ڪاڻ تي، ڳهه پايو روءِ،

هي هي مال جاڙي، پوک نالي کي نه چوءِ.

ڪاڻ جو=هڻيو < هٿ. ڪاڻ جي=من < مون.

ڳهه=منڊيون < منڊيون. مال جا=گهوڙا. پوک

جو=پارو < پاڙو. نالو=پنهون.

هڻيو هٿ مونن تي، منڊيون پايو روءِ،

هي هي گهوڙا ڙي، پاڙو پنهنون کي نه چوءِ.

[880]

ان جيئن ٿيو، من ڪا پئي و رات.

ان جي=مٺ < مٺيون. رات=قدر.

مٺيون! مون جيئن ٿيو، من ڪو پئي و قدر.

[881]

وڻ هڻوڙي جيڏيون، ڪاڻ به منهنجي کي،

مال جوڙي جيڏيون، جنهن کي مال جو پيو؟

وڻ=لاڻو<هالاڻو. ڪاڻ=من. مال جو=هيتُ

(=پيار). مال جو=چوڙو<وچوڙو.

هالاڻو هئوڙي جيڏيون، من به منهنجي ڪي،
هيت هوءَ ڙي جيڏيون، جنهن ڪي وچوڙو پيو؟

[882]

اديون! انهن ذاتين جو، مون سان شايد اڳي نالو هو،
ڪري ٻوليون پاڻ ۾، هنن ٿي نالي هوت نيو،
سڏ نه پير سرتيون، نه ته مون پڻ وڻ ڪيو،
ڀوک بنان ٿي پانهنجي، مون کي ڏير آن چو نه ڏيو،
اهڙو ڪو نه ٿيو، جنهن کي ڳڻه جي خان پنهنون ڪي.

ذات=جت<جتن. نالو=وڻو. ٻولي=پاريسي<

پاريسيون. نالو=ٻانهو<ٻانهيو. وڻ=هيريڙ<

رڻ. ڀوک=چانور<چان (=چوان) + ور.

ڳڻه جي=نٿ<منت.

اديون! انهن جتن جو، مون سان اڳي وڻو هو،
ڪري پاريسيون پاڻ ۾، هنن ٿي ٻانهيو هوت نيو،
سڏ نه پير سرتيون، نه ته مون پڻ رڻ ڪيو،
چان، ور پنان ٿي پانهنجو، مون کي ڏير آن چو نه ڏيو،
اهڙو ڪو نه ٿيو، جنهن کي منت خان پنهنون ڪي.

[883]

ڏڪار ڀارو ٿو پيئيءَ مٿو؟

ڏڪار=قحط. ڀارو ٿو=باسي<باسيو. پيءَ مٿو=

چورو<چو+روڻو.

قحط ته باسيو (مون، اوهين) چورو ٿو؟

[884]

جبل جهليوڙي جيڏيون، مان مال جي ٿيان.

جبل=روڻو روڻ. مال جي=رواني.

روڻ جبل جهليوڙي جيڏيون، آءُ رواني ٿيان.

[885]

ڪاٺ مرض ٿي، نرنانءَ تن ذاتين جا.

ڪاٺ (جو) = سنجو < سنجھو. مرض = ساڙ. نرنان =

آئل < آيل. ذات = آريجا < آريجن.

سنجھي ساڙ ٿي، آيل، تن آريجن جا.

[886]

ٻار جيئن لڳوم، نالو تنهن نرنانءَ جو.

ٻار جيئن = چوٽيءَ وارو ڌڪ. نالو = آئل < آيل.

نرنانءَ = ٻارو جو.

چوٽيءَ ڌڪ لڳوم، آيل ٻارو جي جو.

[887]

اٺن جي لوهه جا، ڪاٺ جي شڪاري آهيان.

لوهه جا = ڪير < اڪير. ڪاٺ جو = در < مادر.

شڪاري = ماري.

اٺن جي اڪير، مادر ماري آهيان.

[888]

ري هٿيار جي ويندياس، شهر جي هوت پنهنوءَ ڏي.

هٿيار جي = ڪوٺي. شهر جي ماڙي < ماءُ + ڙي.

ري ڪوٺي ويندياس، ماءُ ڙي هوت پنهنون ڏي.

سسئيءَ کي سرتين جو دلاسو

[889]

هت ڌڻ جو سسئي، اسان جا پکي ٿا ڪرن.

پاڻي وٺ جي ڪري، وڃي پکي ٿج تون.

ڌڻ جو = نرو < نه + روءُ. پکي = هنجهه. پاڻي جي =

موڪ. وٺ = لاڻي. پکي = ڳيرو < اڳي + روءُ.

هت نه روءُ سسئي، اسان جا هنجهه ٿا ڪرن.

موڪلاڻي ڪري، وڃي اڳي روءُ تون.

[890]

چڏ ڪاٺ ڙي سسئي، وڃي ذات ٿي.
 ڪاٺ=راهو<راهون. ذات=اُتيرو<اُتي +روءُ.
 چڏ راهون ڙي سسئي، وڃي اُتي روءُ.

[891]

تون تان پڪي ڏونگرين، فاقيرا چو ڪرين.
 پڪي=پهوڙي<پئو +ڙي. فاقيرا<سانگا.
 تون تان (نڪري) پئو ڙي ڏونگرين، سانگا چو ڪرين!

[892]

پنهنجاءِ مال جا، چڏ پنهنجون سسئي!
 پنهنجا=آسانگا. مال جا=وڳر. پنهنجون=سهيليون.
 آسانگا ۽ وڳر، چڏ سهيليون سسئي!

[893]

حاڪيماڻي ويهه سسئي، ڳهه ڪي ڪندينءَ ڪوهه،
 اتي ئي رهنديئن ته توکي نر نانءُ ڏيندو ڏوهه.
 حاڪيماڻي=مٽڪي<مَر +ٽڪي. ڳهه=ڪُرڪي.
 نر نان=عالم.

مَر ٽڪي ويهه سسئي! ڪُرڪي ڪندينءَ ڪوهه،
 اتي ئي رهنديئن ته توکي عالم ڏيندو ڏوهه.

ہتہ

[894]

حاڪيماڻي ويهه، نر نالو ڪيچ ڏي.
 حاڪيماڻي=مٽڪي<مَر +ٽڪي. نر نالو=
 روح<رئي +هَل.

مَر ٽڪي ويهه، روئي هَل ڪيچ ڏي.

[895]

ويهه حاڪيماڻي، وڃ ذات سان اڳيون نر نانءُ اٿئي.
 حاڪيماڻي=مٽڪي<مَر +ٽڪي. ذات=
 رند=رند. نر نان=محبوب.

ويهه مَر ٽڪي، وڃ رند سان، اڳيون محبوب اٿئي.

[896]

ليکي پکياڻي سسئي، تنهنجا ڏير ويا ڏونگر.
 ذاتين مٿي ڪپڙو ڏي، وڃي رنگ راند جا ڪر.
 ليکي جي = نوي > نه. پکي = وهيو > ويهه. ذات =
 راهو > راهن. ڪپڙو = پڳ > پڳڙا. رنگ =
 کيس. راند جا = ڏڙها > ڏڙا.

نه ويهه ڙي سسئي، تنهنجا ڏير ويا ڏونگر.
 راهن مٿي پڳڙا ڏي، وڃي ڪي سڏڙا ڪر.

[897]

ڪڻ پنهنجا، لنگهه مال جا، اڳيان ان جا اٿئي.
 پنهنجا = چپر. مال جا = ٽڪر. ان جا = آڏارڻ >
 آڏا + رڻ.

ڪڻ چپر، لنگهه ٽڪر اڳيان آڏا رڻ اٿئي.

[898]

ڪڻ ڪڪ جا، ڏس مال جا، اڳيان نرنانءُ اٿئي.
 ڪڪ جا = چپر. مال جا = ٽڪر. نرنان = فتح.
 ڪڻ چپر، ڏس ٽڪر اڳيان فتح اٿئي.

[899]

ڪو به نشي جو نه ڪر سسئي! اڳيان نالو اٿئي.
 نشي جو = مونجهارو. نالو = فتح.

ڪوبه مونجهارو نه ڪر سسئي، اڳيان فتح اٿئي!

[900]

هو قرآن جي ڪٿي ويا، تون ٻي قرآن جي ڪر سسئي!
 قرآن جي = تبار > ته + بار. قرآن جي = منزل.

هو ته بار ڪٿي ويا، تون ٻي منزل ڪر سسئي!

[901]

اڄ نرنانءُ سان، وڃ نرنانءُ سان، چڙهه نرنانءُ تي،
 ٻيچ نرنانءُ کان، ته ڪو نرنانءُ ڏٺي.

نرنان = محبت. نرنان = جبل. نرنان = ڏونگر.

نرنان = پنهل.

اچ محبت سان، وچ محبت سان، چڙهه جبل تي،
پچ ڏونگر کان، ته ڪو پنهل ڏٺي.

[902]

زمين راند جو لڳئي، ته پوڙهي ڪيچن ڪاڻ.
زمين جي=وس. راند جو=واڪو. پوڙهي=
ڪراڙي< ڪر+ڙي.

وس واکو لڳئي ته ڪرڙي ڪيچن ڪاڻ.

[903]

عضو ڪيچين ڪاڻ، ڪاڻ پوندئي ڙي سسئي!
عضو=چپر. ڪاڻ(جو)=ڏورڻو.

چپر ڪيچين ڪاڻ، ڏورڻو پوندئي ڙي سسئي!

[904]

سسئي! شهر اٿئي، وچ ڪپڙ جي ڪيچ ڏي.
شهر=پاڳڻاڙي< پاڳ + اناڙي. ڪپڙ جي=
ڏپ چٽي< ڏپ + چٽيندي.

سسئي! پاڳ اناڙي اٿئي، وچ ڏپ چٽيندي ڪيچ ڏي.

[905]

پنهون ڪپڙ جيئن ويو، تون ان جيئن سسئي!
ڪپڙ جي=پٽي. ان = مٿر< م + ٿر.

پنهون پٽيءَ ويو، تون مٿر سسئي.

[906]

ڪپڙو تنهنجو ڪانڌ هو، اوکيءَ ڳولج تون،
پنهنجو نر نانءَ ڪري، پهچ نر نانءَ ڪي تون.

ڪپڙو=جوڙي< جو + ڙي. اوکي=سوڙهي<

سو + ڙي. پنهنجو=نفس. نر نان=پليو< پلي.

نر نان=پنهون.

جوڙي! تنهنجو ڪانڌ هو، سوڙي! ڳولج تون،
نفس ڪي پلي ڪري، پهچ پنهنوءَ ڪي تون.

[907]

لوھ جو ڪيچين ڪاڻ، جر جو آئيئي سسئي!
 لوھ جو = برمون < بر + منهن. جر جو = جهاڳڻ.
 بر منهن ڪيچين ڪاڻ، جهاڳڻ آئيئي سسئي!

[908]

جيئڙ ڪيچين ڪاڻ، باز جو ڙي سسئي!
 جيئڙ = ڪھ (ماڪڙ). باز جو = ڇاپو < ڇا + پوءِ.
 ڪاھي ڪيچين ڪاڻ، ڇا پوءِ ڪندين ڙي سسئي؟

[909]

ڪپڙ جي ڪيچين ڪاڻ، ڪپڙ جو ڪندين سسئي!
 ڪپڙ جي = ڪهي < ڪھ. ڪپڙ جو = ڇاپو <
 ڇا + پوءِ.

ڪھ ڪيچين ڪاڻ، ڇا پوءِ ڪندين سسئي!

[910]

ڪائيءَ ڪوھيارو ويس، ڪائي ڳول پنھون ڪي.
 ڪائيءَ = ڪڙڪي < ڪسڪي. ڪائي = تاڪي <
 تان + ڪي.

ڪسڪي ڪوھيارو ويس، تان ڪي ڳول پنھون ڪي.

[911]

گاهه پٺيان ڪر ڪاھ، ڳھه ۾ ڳول پنھل ڪي.
 گاهه = ڇاھڪ < ڇا + حق. ڳھه = دُر < وندر.
 ڇا حق پٺيان ڪر ڪاھ، وندر ۾ ڳول پنھل ڪي.

[912]

هو ٿا مرد جي وڃن، تون وڪر جي ڙي سسئي!
 مرد جي = هڪل < هڪليو. وڪر جي = ڪمر ڪس <
 ڪمر ڪش.

هو ٿا هڪليو وڃن، تون ڪمر ڪش ڙي سسئي!

[913]

پولي ٻڌي هئي جن جي، ڇڏ مَ ذات تن جي.
 پولي = ٻهڪ. ذات = منگسي < م + گيسي.
 ٻهڪ ٻڌي هئي جن جي، ڇڏ مَ گيسي تن جي.

[914]

اٿي سنڀر سسئي، هوت ويندءِ ڙي.
وڻ ڇڏي گاهه پيا ته هٿ نه ايندءِ ڙي.
وڻ=هیرڻ<هي +رڻ. گاهه=پيرڻ<
بئي +رڻ.

اٿي سنڀر سسئي، هوت ويندءِ ڙي.
هيءُ رڻ ڇڏي بئي رڻ پيا ته هٿ نه ايندءِ ڙي.

[915]

اٿي سسئي اوزار ٿي، بي اوزار ٿيندي ڪانه،
ذاتين ۾ نرنان چئي ته نرنانءِ مليئي شال!
اوزار=سيراھي<راھي. اوزار=ڪارائي<راھي.
ذات=رند<رندن. نرنان=رمضان. نرنان=محب.

اٿي سسئي راھي ٿي، بي ڪا راھي ٿيندي ڪانه،
رندن ۾ "رمضان" چئي ته محب مليئي شال!

[916]

نرنانءِ تان مرون، زحمت ڪاچ سسئي!
نرنان=راھو<رهڻ. مرون=دلاھ<دل +لاھي.
زحمت=اٿي. ڪاچ=وانڪڙي(سوپاري)<
وانڪ +ڙي.

رهڻ تان دل لاهي، اٿي وانڪ ڙي سسئي!

[917]

زحمت ڪر ڙي سسئي، ڪاچ جي ملين مان.
زحمت=ست. ڪاچ جي=اوڀر<برين.

ست ڪر ڙي سسئي، هو برين ملين مان.

[918]

ڪر م سرائڪي، وچ م فقير، ڪپڙي جي هوت وڃن.
سرائڪي=ڪڙو<ڪڙم. فقير=سامي<وسامي.

ڪپڙي جي=اڳڙي<اڳڙيون.

ڪڙ م آتاهون، وچ م وسامي، اڳڙيون هوت وڃن.

[919]

عضوو ڪڻ سسئي، ڙي ڪپڙي جيئن هوت ويا.
 عضوو=ڪڙي. ڪپڙي جي=اڳڙي<اڳيون +ڙي.
 ڪُڙي ڪڻ ڙي سسئي، اڳيئون ڙي هوت ويا.

[920]

ناڻي جا ڪڙي، وڃي ڪاڇ پنهنون ڪي.
 ناڻي جو=رند. ڪاڇ جو=رس.
 رند ڪڙي وڃي رس پنهنون ڪي سسئي!

[921]

نـالي پنهنون، مڻسي نهـار.
 نالو=جَـتو<جَـتي. مڻي=اُتي.
 جـتي پنهنون، اُتي نهـار.

[922]

وهڻين ويو پاروڇو، وڃ ولهارين سسئي!
 وهڻ=جاڏو<جاڏي. ولهار=تاڏو<تاڏي.
 جاڏي ويو پاروڇو، تاڏي وڃ سسئي!

[923]

اُتي نالي ڪاڻي ڪر، متان نالي هوت اچئي.
 نالو=ڪالو. ڪاڻي=چڪر. نالو=نظر.
 اُتي ڪا لوڇ ڪر، متان نظر هوت اچئي.

[924]

ڪاڻي ڪيچين ڪاڻ، وجهه مال جا ملڪ ۾.
 ڪاڻيءَ جي=پوڙي<پوءِ ڙي. مال جو=وڙهون<
 وڙهول. ملڪ=ولهار.

پوءِ ڙي ڪيچين ڪاڻ، وجهه وڙهول ولهار ۾.

[925]

ڪاغذ جو نه هڃئي، ته وڃي مال جا ڪر.
 ڪاغذ جو=پتو. مال جا=گهوڙا.
 پتو نه هڃئي، ته وڃي گهوڙا گهوڙا ڪر.

[926]

ڇا ڪندين ٻيڙي وارن کي، تون ذات وٺي وڃ سسئي!
ٻيڙيءَ وارا = سونهان < سونهن. ذات = رند < رند.

ڇا ڪندين سونهن کي، تون رند وٺي وڃ سسئي!

[927]

ڪپڙي جي ويڙڙي ڏير، وڃ ڪاسبڪي سسئي!
ڪپڙي جي = ڪهي. ڪاسبڪي = ڏنوڻ <
ڏنندي.

ڪَهي ويڙڙي ڏير، وڃ ڏنندي سسئي!

[928]

ان جو اٿئي سسئي، ان جي واٽ وٺي وڃ.
ان جو = ڪهڻو. ان جي = رڙي < رڙهي.

ڪهڻو اٿئي سسئي، رڙهي واٽ وٺي وڃ.

[929]

ڪڻ ڪاڻي ڪيچن ڪاڻ، ڏينهن ٿو ٿئي سسئي!
ڪاڻي = ڏانگ. ڏينهن = سهائي.

ڪڻ ڏانگ ڪيچن ڪاڻ، سهائي اٿئي سسئي!

[930]

پنهون ته پوک جو، پر سسئي وڃي مال جي.
پوک جو = داڻو < سڌاڻو. مال جي = ڦولھڙي <
ڦولھ + ڙي.

پنهون ته سڌاڻو، پر سسئي وڃي ڦولھ ڙي!

[931]

هٿيار ٿون هوت ويا، تن کي اٿي مال جي.
هٿيار = تبر < ته + برن. مال جي = ڦولھڙي <
ڦولھ + ڙي.

(اهي) ته برن ۾ هوت ويا، تن کي اٿي ڦولھ ڙي.

[932]

وٿين نالن کان نڪري، هاڻي ذات پنهنون ڏڻ جو.

نالو=خان<خان. ذات=پڻپار<پڻي+پار.

ڏڻ جو=پڇ.

وئين خانن کان نڪري، هاڻي پڻي پار پنهنون جو پڇ.

[933]

ذات مال لوھ جي ڪري ويئي، تون تڙ حاکم

مال جي سسئي!

ذات=ڪيچي. مال=اٺ. لوھ جي=تار<قطار.

تڙجي=پوڻي<پڻي. حاکم جي=پارت<پار.

مال جي=پڇڙي<پڇ+ڙي.

ڪيچي اٺ قطاري ويئي، تون پڻي پار پڇ ڙي سسئي!

سسئيءَ جو پنهنون پٺيان وڃڻ

[934]

جنهن جو هو واڻيو رات ويٺو، سا عورت ڪندي

چون ميان!

واڻيو=تُرسی. عورت=ساهل<سا+هَل.

جنهن جو هوت رسي رات ويٺو، ساهل ڪندي چون ميان!

[935]

سڻيو مال جا، نار نالي سسئي!

مال جا=چوڻول. نار نالو=صابل<سا<بَل.

سڻيو چوڻول، سا بُل ڪائي سسئي!

[936]

وکر وهاءِ نه سسئي، ڪري پوک جي پنهل ڪاڻ.

وکر=سرمون. پوک جي=سو<سوءَ.

سرمون پائي نه سسئي، ڪري سوءَ پنهل ڪاڻ.

[937]

جنهن جو گه وٺي ويا ڏير، سو نالو نرنان ئي نه ٿئي.

گه=ور. نالو=موريو<مور. نرنان=

ٽڪيو<ٽڪي.

جنهن جو ور وٺي ويا ڏير، سا مور نه ٽڪي سسئي.

[938]

ڪاٺ ئون هلندي، ڪاٺ نه رهندي،
 ڪاٺ ئون کنيو پئي ڪاٺين هڻندي،
 وئي ائين چوندي، ڪاٺ ڙي جيڏيون ڪاٺ.
 ڪاٺ = ڌرو (گاڏيءَ جو پويون تختو) > ڌڙئون.
 ڪاٺ = مڙ (لاھ). ڪاٺ = پانهون (جهلار جي
 ڪوهاڙي پر اهي به ڪاٺيون جن تي جهلڻ رکجي).
 ڪاٺ = مڙو > مونو > مونين. ڪاٺ = ورو.

ڌڙئون هلندي، مڙسول نه رهندي،
 پانهون کنيو پئي مونين هڻندي،
 وئي ائين چوندي، ورو ڙي جيڏيون ورو.

[939]

هوءَ اتي ڪاٺ ٻڌي، الله! عورت تون ڪرين.
 ڪاٺ = وڻهڙ > وڻو + هڙ. عورت = سونهين.

هوءَ اتي وڻو هڙ ٻڌي، الله! سونهين تون ڪرين.

[940]

شهر سارو لوهه ٿيو، نالو هوئي ڪونه.
 لوهه (جو) = مارو. نالو = سڃڻ.

شهر سارو مارو ٿيو، سڃڻ هوئي ڪونه.

[941]

ويهڻ هنڌ ٿيوس، تڏهن ٿي پئي ڄام پنهنون ڪي.

ويهڻ هنڌ = ڪٽولو > ڪٽو + لوڪ. پيڻ =

اوسارڻ > اوساري.

ڪٽو لوڪ ٿيوس، تڏهن ٿي اوساري ڄام پنهنون ڪي.

[942]

جڏهن پنهنون هو هتي، سمهڻ هنڌ نه هو.

جڏهن پنهنون هُت ويو، تڏهن سمهڻ هنڌ ٿيو.

سمهڻ هنڌ = ڪٽولو > ڪٽو + لوڪ.

جڏهن پنهنون هو هستي، ڪٽو لوڪ نه هو.

جڏهن پنهنون هُت ويو، تڏهن ڪٽو لوڪ ٿيو.

[943]

آءُ تان ڪاٺي ڪيچين لئي، سي ويا ڪاٺي ڪوهيارا،
هاڻي ڏي ڪاٺي آئيرا، ته رچ پوي روهر ۾.
ڪاٺي=ڪڙڪي. ڪاٺي=سرڪي. ڪاٺي=سڌي.
رچ=طباڪ<ته+باڪ.

آءُ تان ڪڙڪي ڪيچين لاءِ، سي ويا سرڪي ڪوهيارا،
هاڻي ڏي سڌي آئيرا، ته باڪ ڦٽي روهر ۾.

[944]

پنهون کان پوءِ سسئيءَ سان ذات پنهنجو ڪونه ٿيو.
ذات=سورو<سورن. پنهنجو=پاڻي.

پنهون کان پوءِ سسئيءَ سان سورن پاڻي ڪونه ٿيو.

[945]

باهه جي ڪيچين ڪاٺ، پنهنجون ڪري سسئي.
باهه جي=بني<بيني. پنهنجون=آرداسون.

بيني ڪيچين ڪاٺ، آرداسون ڪري سسئي.

[946]

هوءَ جا ڪاٺي ڪوهيارل، تنهن کي علم جر جا ڇا ڪندا.
ڪاٺي=ڪپي. علم جا=ڦيڻا. جر جا=چنڊا.

هوءَ جا ڪپي ڪوهيارل، تنهن کي چنڊا ڦيڻا ڇا ڪندا.

[947]

ولايت ٿون آئي ڪامڻي، ڪري ڪلهي تي وڻ،
پاريندي پنهل سان، وڃي وڻ جو وڻ.

ولايت=پار<پارئون. ڪامڻي=سسئي. وڻ=

آڪ<حق.

پارئون آئي سسئي، ڪري ڪلهي تي حق،
پاريندي پنهل سان، وڃي حق جو حق.

[948]

ڪُٺي واري ڪيچين مان ڪانه آئي، نه ته پاڻ سان
وٺي وڃي ها.

ڪُٽي واري=ڪا ڏاڙهيل ڪا +ڏاڙهي.

ڪا ڏاڙهي ڪيچين مان ڪانه آئي، نه ته پاڻ سان وٺي وڃي هئا.

[949]

جاءِ جي نه ڏيرن، پوءِ عضوي ويندي سسئي؟
جاءِ جي=ڪوئي. عضو=چاٽي ڇا +تي.

ڪوئي نه ڏيرن، پوءِ ڇا تي ويندي سسئي؟
[950]

پنهنجو هو ئي ڪونه، نه ڪنهن زمين جي سسئي.
پنهنجو=وارث. زمين جي=واري.

وارث هوئي ڪونه، نه ڪنهن واري سسئي.
[951]

نار نالي ته ذات هئي، پر پکي فقيراڻو ڪري ويس.
نار نالي=سسئي. ذات وينجهڙ وينجهار. پکي=
ڪيچي. فقيراڻو=مند.

سسئي ته وينجهار هئي، پر ڪيچي مند ڪري ويس.
[952]

جر جي جت ڪري ويا، ڇڏي جيت چيٽن ۾.
جر جي=ڌار ڌاري. جيت=ڏکڻهار. جيت=
ڏونگر ڏونگر.

ڌاري جت ڪري ويا، ڇڏي ڏکڻهار ڏونگر ۾.
[953]

آءُ ٿي بيماري پوان، تون ڪي گلن جا ڪريج،
بيماري=ڪڍ. گلن جا=موڙ.

آءُ ٿي ڪڍ پوان، تون ڪا موڙ ڪرين.
[954]

پن نالن کان پوءِ سسئي مال جا ڪندي ويئي.
په نالا=هڪ نالو سڄو سڄ، ٻيو نالو ڀريو

اُڀريو. مال جا=ڏوڙيا.

سڄ اُڀريئي کان پوءِ سسئي ڏوڙيا ڪندي ويئي.

[955]

سازين چڙهي سسئي، ان جا ڪندي ويئي.

ساز=ڍولڪ<لڪ<لڪين. ان جا=ڌوڙيا.

لڪين چڙهي سسئي، ڌوڙيا ڪندي ويئي.

[956]

مال جو ڪري مٽيءَ سان، وڻ عضوي ويئي سسئي.

مال جو=سودو. مٽيءَ(جي)=سر. وڻ=مڪ.

عضو=ران.

سودو ڪري سر سان، مڪران ويئي سسئي.

[957]

پنهنجو ڪنيائين ساڻ، شهر جو ڪپڙو ڪري.

پنهنجو=سور. شهر جو=ويڙهه<ويڙهي.

ڪپڙي جو=وهاڻو.

سور ڪنيائين ساڻ، ويڙهي وهاڻو ڪري.

[958]

هيءَ جا جبل مال جي، تنهن جو نالو نرنانءَ ٿئي.

جبل=وندر. مال جي=وڪاڻي. نالو=موٽڻ.

نالو=مسو<مس.

هيءَ جا وندر وڪاڻي، تنهن جو موٽڻ مس ٿئي.

[959]

نالي ماري سسئي، سا نالو ڪندي ڪيئن!

نالو=محبت. نالو=موٽڻ.

محبت ماري سسئي، سا موٽڻ ڪندي ڪيئن!

[960]

سسئي ڪنهن نه هنڌ، ماءُ وات پنهنون جي.

هنڌ=ڪوئي. ماءُ=آئي.

سسئي ڪنهن نه ڪوئي، آئي وات پنهنون جي.

[961]

پنهنون! آءُ تنهنجي لاءِ ماءُ، متان تون ذات سمجهين.

ماءُ=آئي. ذات=نائِي<نه+آئي.

پنهنون! آءُ تنهنجي لاءِ آئي، متان تون نه آئي سمجهين.

[962]

شهرئون نڪتي سسئي، شهر ڏسي پئي روءِ،
قسمت ڪئي پوءِ، نه ته مينهن سان ٿي آئي.
شهر=رڙي. شهر=روه. مينهن=اوڻ<اوڻين.

رڙي نڪتي سسئي، روه ڏسيو پئي روءِ،
قسمت ڪئي پوءِ، نه ته اوڻين سان ٿي آئي.

[963]

شهرئون نڪتي سسئي، سا ڪڏ ٿي پئي،
اڳيان گڏيس ڪونه ڪو، تڏهن واڻيو وٺيو ويئي.
شهر=هالا. ڪڏ=چري. واڻيو=هيمن<هي+من.

حائون نڪتي سسئي، سا چري ٿي پئي،
اڳيان گڏيس ڪونه ڪو، تڏهن هي من وٺيو ويئي.

[964]

شهرئون نڪتي سسئي، ڪاڻ جو گڏيس ڪونه،
پوءِ وڃي پوک جن ۾ پئي.
شهر=پنيور. ڪاڻ جو=وانگي (=لائون).
پوک جي=راه<راهن.

پنيورئون نڪتي سسئي، وانگي گڏيس ڪونه،
پوءِ وڃي راهن ۾ پئي.

[965]

ڪاڻ جن هلي سسئي، نالي ملي مان،
ڪاڻ جو=تختو. نالو=بختو.

تختون هلي سسئي، بختون ملي مان،

[966]

نالو نالي هيٺ، ڪين پوک جي سسئي.
نالو=ڪارو. نالو=ڏونگر. پوک جي=ڌري.
ڪاري ڏونگر هيٺ ڪين ڌري سسئي.

[967]

ڏاتين ماري سسئي، ڪاڻي ٿي پئي.
ڏات=ڌيرا<ڌيرن. ڪاڻي=ساڻي.

ڌيرن ماري سسئي، ساڻي ٿي پئي.

[968]

مچي ڪيچين ڪاڻ، سا ولايت ويندي سسئي.
مچي=ڪهي. ولايت=ڏور.

ڪهي ڪيچين ڪاڻ، ڏور ويندي سسئي.
[969]

ڀوڪ ٿون ويئي سسئي، وڃي راند جن ۾ پيئي.
ڀوڪ=تر. راند جو=مڇُ مڇن.

ترئون (گُسي) ويئي سسئي، وڃي مڇن ۾ پيئي.
[970]

ٺالا نانءُ ڇڏي ويا، ٺالا تون مَ ڇڏ.
وئي مرون روه مان، وڃي عورت گاهين گڏ.
نالو=والي. نانءُ=وارث. نالو=وسيلو=وسيلو.
مرون=واڳون. عورت=سسئي. گاهه=سڻ
سيٺ=سيٺين.

والي وارث ڇڏي ويا، وسيلو تون مَ ڇڏ.
وئي واڳون روه مان، سسئي سيٺين گڏ.

[971]

الله! انهيءَ پار جا، وهت ٿي ڏيکار.
رچن ڪوئن رکي، مون کي وارن سين مار.
وهت=توڏا. رچ=ڏوهو=ڏوهن. وار=ڪلمون.

الله! انهيءَ پار جا، توڏائي ڏيکار.
ڏوهن ڪوئن رکي، مون کي ڪلمن سين مار.

[972]

ذات نمائيءَ جا، ڪاغذ جو ڪائي ويو.
ذات=پير+پي. ڪاغذ جو=ڪرڙو.

پئي پير نمائيءَ جا ڪرڙو ڪائي ويو.
[973]

عضوا مرض ڪيا، نار نالي عضوي ۾.
عضوا=پير. مرض=پٿون. نار نالي=حليمان
هلي+مان. عضو=پپ.

پير پٿون ڪيا، هلي مان پَپ ۾.

[974]

وڻ ٿون پير ٿيام، تڏهن نالن ماري آهيان.

وڻ=چوڙ<چور. نالو=ميو<مين.

چور پير ٿيام، تڏهن مين ماري آهيان.

[975]

پير جن مٿي، سي پاڱا وات پنڌ کان.

پير=مدار. پاڱا=چُڪا. وات پنڌ=پير چَلڻ.

مدار جن مٿي، سي چُڪا پير چلڻ کان.

[976]

ننڍا عضوا ٿيام، گاهه ڏيندي ملڪ ۾.

ننڍا=پٿون<پٿون. عضوا=پير. گاهه=

واهو<واهون. ملڪ=وڻڪار.

پٿون پير ٿيام، واهون ڏيندي وڻڪار ۾.

[977]

نالو ڏيندي نالي ۾، من نالو مون اچي!

نالو=جيتو<جهوتون. نالو=جهنگلي<جهنگل.

نالو=نظر.

جهوتون ڏيندي جهنگل ۾، من نظر مون اچي!

[978]

نر نـانءَ جا عضوا ذات ڙي!

نر نان=پنهون، عضوا=پيرڙا. ذات=واڍا<

واءِ+ڍڪيا.

پنهون جا پيرڙا، واءِ ڍڪيا ڙي!

[979]

پڪي جا ڪريو حاڪم جا ڏسي، جي لوهه ڪپڙ

جا چڏيا.

پڪي=ڪرنا<ڪَرَ+نايو. حاڪم جا=پيرا.

لوهه جا=وَرَ<واري. ڪپڙ جا=ڍڪ<ڍڪي.

ڪَرَ نايو پيرا ڏسي، جي واريءَ ڍڪي چڏيا.

[980]

جَرَ جُونُ نهارِيان، مَن ڪو سُنَتَ جو پوي.
جر جون=نئون=نيو. ست جو=پتو.

نئون نهارِيان، مَن ڪو پتو پوي.

[981]

ڪڏ ڪنيو ٿي سڏ ڪريان، مَن ذات اچن.
ڪڏ=چيهه. سڏ=ريهه. ذات=اوڏا. اوڏا.

چيهه ڪنيو ٿي ريهه ڪريان، مَن اوڏا اچن.

[982]

ڪاٺ جو معذور، مٽيءَ سان ڪپڙو ڪيو.
ڪاٺ=مُهرو<منهن+روئي. مٽيءَ جا=گُوڙها.

گُوڙهن. ڪپڙو=گُڙهو.

روئي منهن معذور، گُوڙهن سان گُڙهو ڪيو.

[983]

ڪاٺي ڪيچين ڪاٺ، ڪاڇ ڪري ٿي سسئي.
ڪاٺي=روهيڙو<رويو. ڪاڇ=طعام<ماتام.

رويو ڪيچين ڪاٺ، ماتام ڪري ٿي سسئي.

[984]

مٽيءَ جا عضوي تان، پکي ٿا وڃن.
مٽيءَ جا=گُوڙها. عضو=گُل. پکي=وهيو.

گُوڙها گُل تان وهيو ٿا وڃن.

[985]

ذاتين بيٺي چو، تہ وڻ سُنَتَ جي آهيان.
ذات=جهڳڙ. وڻ=ورھ. سُنَتَ جي=ويڙهي.

جهڳيرو بيٺي چو، تہ ورھ ويڙهي آهيان.

[986]

ذاتين پنهنجي ڪٿي، تڏهن مال جن تي
ڪاٺ جي ڪري.

ذات=ڪيچي. پنهنجي=ڪُپت. مال جو=

رَنڊ<رَنڊن. ڪاٺ جي=رَنڊي<روئندي.

ڪيچين ڪُپت ڪٿي، تڏهن رَنڊن تي روئندي وڃي.

[987]

ٿي روئي اُنن تي، چئي مال ڙي مال!
اُن جون=راهون<راهن. مال=گهوڙا.

ٿي روئي راهن تي، چئي: گهوڙا ڙي گهوڙا!

[988]

وڻن تي روئي، نالي مڻي سسئي.
وڻ=ڪيهرو<ڪهي. نالو=واڻو<واڻن.

ڪـهـي ۽ روئي، واڻن مڻي سسئي.

[989]

ذات جا، مال جا، پنهل جا، گاهه ۾.
ذات=آنجي<اچي. مال جا=پور. گاهه=پنڊو.
(گڏو)<پنڊو (جسم).

اچي پور پون، پنهل جا پـنـڊي ۾.

[990]

ڪاڻي پيڙيءَ جن، نرنانءَ جا عضوي ۾.
ڪاڻي=آنجي<اچي. پيڙيءَ جا=پور. نرنان=
پنهل. عضو=پنڊو (=جسم).

اچي پور پون، پنهل جا پـنـڊي ۾.

[991]

آءُ ٿي توکي عضون ۾ گوليان، پر تون لپين نٿو،
هاڻي وري عضون کان پڇان.

عضو=چپر<چپرن. عضو=تارا<تارن.

آءُ ٿي توکي چپرن ۾ گوليان، پر تون لپين نٿو،
هاڻي وري تارن کان پڇان.

[992]

ڪاسبگي آهيان منهنجا پرين، ڪڙمڪي مون سان ڪر.
ڪاسبگي=مٽڪي<مان + ٽڪي.

ڪڙمڪي=واهر.

مان ٽڪي آهيان منهنجا پرين، واهر مون سان ڪر.

[993]

ڪوهيارا! تون ڪاڻ، ڪڙي ڪنيوسين ڪاڻ،
 پڇن ڏس پرين جو، سي ماڻهو آهن ڪاڻ،
 لايان ٿي لڱن ڪي سنڌ پيرون ڪاڻ،
 ور ڪوهيارا سپرين! هڻي ڪاڻ مڻي ڪاڻ.
 ڪاڻ=برتن، ڪاڻ=پياني، ڪاڻ(جي) پڻي.

ڪاڻ=ڪرهو، ڪاڻ=ڪام.

ڪوهيارا! تو ڪاڻ ڪڙي ڪنيوسين برتن ني،
 پڇن ڏس پرين جو، سي ماڻهو آهن پياني،
 لايان ٿي لڱن ڪي، سنڌ پيرون پڻي،
 ور ڪوهيارا سپرين، ڪرهن مڻي ڪام هڻي.

[994]

ذات ٻولي الله ڪندو آءُ ته جر جي آهيان.
 ذات=شر=سر، ٻولي=پوش، جر جي=

گهاري<اگهاڙي.

سرپوش الله ڪندو آءُ ته اگهاڙي آهيان.

[995]

راند جا سڻ نرنانءَ، ته نالو ڏسان شهر ۾.
 راند جا = سڏ، نرنان=سردار، نالو=پنهون.
 شهر=پڇ.

سڏ سڻ سردار، ته پنهنون ڏسان پڇ ۾.

[996]

آءُ نرنانءَ اڏي مال جا، وڻ جن ۾ ڌڻ جي آهيان.
 نرنان=آري، مال جا=اڏوڙ<آذر، وڻ جا=
 تار<ٿارن، ڌڻ جي=اڄ<اڃي.

آءُ آري! ڏي آذر، ٿارن ۾ اڃسي آهيان.

[997]

الله ٻه نالا ڪر مان واڻڪي وڃان.
 ٻه نالا=هڪ نالو ميگهه، ٻيو نالو ملهار،
 واڻڪي=ٿڌڙي.

الله! ميگهه ملهار ڪر ته مان ٿڌڙيءَ وڃان.

[998]

نار نانء سور نہ پوک جي، هن کي ڪپڙي سور پيا.
 نارنان=سسئي. پوک جي=ڪرتي. ڪپڙي جا ڇرڻا.
 سسئي سور نہ ڪرڻي، هن کي ڇرڻا سور پيا.

[999]

قرب جي ويجهي ڪئي، جا تڪي ڪيائين،
 قرب جي=وک. تڪي=ڪهي.
 وک تنهن ويجهي ڪئي، جان ڪهي ڪيائين.

[1000]

نالي ماريس جيڏيون، وک مٿي سورن،
 ڪپڙو تي نالو ڪري، اهو نرنا نہ ٻاروچن.
 نالو=هيبت. ول=ڪائڻل ڪاهل. ڪپڙو=ڪورو
 ڪو +روئي. نالو=عرض. نرنا=لائق.

هيبت ماريس جيڏيون! ڪاهل ڪيس سورن،
 ڪو روئي تي عرض ڪري، اهو لائق نہ ٻاروچن.

[1001]

سسئي! سورن وکر ڪئي، پر وکر ڇڏي ڪين.
 وکر=پاه. وکر=ڪٽو ڪنارو.

سسئي! سورن پاه ڪئي، پر ڪنارو ڇڏي ڪين.

[1002]

عبيدار نالي ڪئي، تڏهن تي مرون جون ڪائي سسئي.
 عبيدار=پري ڪرائي. نالو=بخت. مرون
 جون=سئون.

ٻرائي بخت ڪئي، تڏهن تي سئون ڪائي سسئي.

[1003]

ڏات لاءِ تي ذاتيون تيان، پر پنهنجون ذاتيون
 ڪنهن کي ڏيان!

ڏات=پنهور. ور. ڏات=پٽ ڪٽون. ڏات=

گندرا ڪوندر.

ور لاءِ تي پٽون تيان، پر پنهنجو ڪوندر

ڪنهن کي ڏيان!

[1004]

نالو وڏو ٻالا، ٽي مرض ڀانيان.

نالو=ڏونگر. ٻالا=ڏکو. مرض=ورھ.

ڏونگر وڏو ڏکو، ٽي ورھ ڀانيان.

[1005]

جبل مان جو وھت اچي، نالو مون وڻي.

وھت=جابو<جا+بو. نالو=صابو<سا+بو.

جبل مان جا بو اچي، سا بو مون وڻي.

[1006]

ذات نہ ڏنر ڪاڻ جو، مون کي عضوي ٿيو نار.

ذات=سهاڳ. ڪاڻ جا=ڏها<ڏهاڳ عضو=چپر، نار=نصيبان <نصيب.

سهاڳ نہ، ڏنر ڏهاڳ، مون کي چپر ٿيو نصيب.

[1007]

نالي ۾ نرنانءَ پٽي، وھت جي ڏنائين.

نالو=هاڙھو. نرنان=ھيبت. وھت جي=ھڪل

ھڪلي.

هاڙھي ۾ ھيبت پٽي، ھڪلي ڏنائين.

[1008]

ڏونگر منجھ ٿي ڪاڇ ڪيا، تڏھن بہ عضوي

ٻولي ھوت ويا.

ڪاڇ=ماس<مان+سڏ. عضو=ڪن<ڪنين

ٻولي=سُٿيو.

ڏونگر منجھ ٿي مان سڏ ڪيا، تڏھن بہ ڪنين

سُٿيو پئي ھوت ويا.

[1009]

ڪٿي تي چڙھي، عضوي چون ڪٿي مرون چون ڪيام،

من اُٺ عضوي جو ڏين.

ڪٿو=جبل(جو نالو). عضوي جون=ٻانهون.

مرون جون=ڪيهون. اُٺ=ڪڇي<ڪيچي. عضو=ڪن، ڪنرو

جبل تي چڙھي، ٻانهون ڪٿي، ڪيهون ڪيام،

من ڪيچي ڪنرو ڏين.

[1010]

ڏاند چڙهيو ٿي روئي، اُن جي ڪارڻ سسئي.
ڏاند=رائو(رنگ) <رائي. اُن جو=سنگ <
سنگت.

رائي چڙهيو ٿي روئي، سنگت ڪارڻ سسئي.

[1011]

لوھ جا ڏسيو ٿي روئي، پوک ڪارڻ سسئي.
لوھ جا=رندا <رند. پوک جو=سنگ <سنگت.
رند ڏسيو ٿي روئي، سنگت ڪارڻ سسئي.

[1012]

پٽ جي ڪنيو ٿي روئي، اُن جي ڪارڻ سسئي.
پٽ جي=ڳاٽ. اُن جو=سنگ <سنگت.
ڳاٽ ڪنيو ٿي روئي، سنگت ڪارڻ سسئي.

[1013]

اُن ڪاٺ جيئن وڃن، زمين جي ڪريان،
تہ ڪپڙي جيئن وڃن.
ڪاٺ جو=ڪَنو(مياڻ) <ڪنيو. زمين جي=نگاه.
ڪپڙي جي=پٽ.

اُن ڪنيو وڃن، نگاه ڪريان تہ پٽ پيا وڃن.

[1014]

روپي جا ڪٽي، ڪامڻ ڪيئي پنهنجا ڪيا.
روپي جا=رند. ڪامڻ=سسئي. پنهنجا=سڏ.
رند ڪٽي سسئي، ڪيئي سڏ ڪيا.

[1015]

نرناڻ جيڪي ڪالهه هئا، سي پنهنجو اڄ نہ ڏين،
مون سان ڪاٺي ٿين، من نرناڻ پنهنجو ڪن.
نرناڻ=ساٿي. پنهنجو=سڏ. ڪاٺي=ساٿي.
نرناڻ=ڪرم.

ساٿي جيڪي ڪالهه هئا، سي سڏ اڄ نہ ڏين،
مون سان ساٿي ٿين، من ڪرم پنهنجو ڪن.

[1016]

جي مون وٽ مٽي ڪاٺيءَ جي هجي ها، ته پنهل
ڪي راند جا نه ڏيان ها.

مٽي=چيني. ڪاٺيءَ جي=گهوڙي. راند جا=پٽن.
جي مون وٽ چيني گهوڙي هجي ها، ته پنهل ڪي پٽن
پٽن نه ڏيان ها.

[1017]

جيت ويچاري سسئي، ٽي ڦري منجهه جيتن.
جيت=ڏکڻهاري. جيتن=ڏونگر.

ڏکڻهاري سسئي، ٽي ڦري منجهه ڏونگر.

[1018]

عضون ۾ اُٿن جا، آيا ٻن نالن لئي.
عضو=ڪن=لڪن. اُٿن جا=لوڙا. ٻه نالا=
هڪ نالو 'خان' ٻيو نالو 'پنهون'.

لڪن ۾ لوڙا، آيا خان پنهنون لئي.

[1019]

ڪاٺ ۾ پئي ڪاڇ ڪيان، وڪر منهنجا پرين!
ڪاٺ=ڏونگري=ڏونگر. ڪاڇ=ماس=مان +
سڏ. وڪر=اُمل=آءُ+مل.

ڏونگر ۾ پئي مان سڏ ڪيان، آءُ مل منهنجا پرين!

[1020]

وڏيون ڪيم ڌڻ جون، موٽ نالا! آءُ به ڪا وڻ جي؟
ڌڻ جون=ليلڙيون. نالو=ڪامل. وڻ جي=مئي.

وڏيون ڪيم ليلڙيون، موٽ ڪامل! آءُ به ڪا مئي؟

[1021]

مال جون لوڏيندياس، جهنگ جون ڄام پنهنون سان.
مال جون=نونهيون=نه +هينئون. جهنگ جون=
جوهيون=جو +هينئون.

نه هينئون لوڏيندياس، جو هينئون ڄام پنهنون سان.

[1022]

هورن هاڙهو لنگهيئو، ڳوڙيون پاسي ڳوٺ،
 ڪيچ تينن ڪي ڪوٺ، جا ڪپڙي جي ڪين ڪٿي.
 ڪپڙي جي = ڪهي.

هورن هاڙهو لنگهيئو، ڳوڙيون پاسي ڳوٺ،
 ڪيچ تينن ڪي ڪوٺ، ڪهي جا ڪين ڪٿي.

[1023]

ٻه پڪي ٿي م سسئي، توسان نرنانءُ ڪندو.
 ٻه پڪي = هڪ کانءُ ٻيو = ڪانهل. نرنان =
 سائينداد > سائين + داد.

ڪانهل ٿي م سسئي، توسان سائين داد ڪندو.

[1024]

مال جي شهرن ۾، نه ته ذات ٿيندينءَ سسئي!
 مال جي = پوٽي پٽو + لڙي. شهر = گام <
 گامن. ذات = اڃر > اڃر.

پٽو لڙي گامن ۾، نه ته اڃر ٿيندينءَ سسئي!

[1025]

ٻاراڻي ۾ هياس، مون پنهنجو ڏنوئي ڪونه.
 ٻاراڻي = وندر. پنهنجو = فڪر.

وندر ۾ هياس، مون فڪر ڏنوئي ڪونه.

[1026]

جنگ جو لنگهي سسئي، ڪاسبڪي ڪيچين ڪاڻ.
 جنگ جو = ڪيڏارو > ڪيڏا + روهر. ڪاسبڪي =
 مٿڪي > م + ٿڪ.

ڪيڏا روهر لنگهي سسئي، مٿڪ ڪيچين ڪاڻ.

[1027]

هي رڇ حاڪيماڻا ڏسجن، سي هون من ولايت جا.
 رڇ = در (ڪاڻ جا پيالا). حاڪيماڻا = خط > خت.
 ولايت = هاڙهو.

هي درخت ڏسجن، سي هون من هاڙهي جا.

[1028]

نالونالي هيٺ، مون مال جو ڏنو ڙي!
نالو=چنڊ. نالو=تارو. مال جو=گس.

چنڊ تاري هيٺ، مون گس ڏنو ڙي!

[1029]

پڪي ڳھه وڃي، چڙهي عضوين سسئي.
پڪي=کرگس<گس. ڳھه=بينو<بنان. عضو
=چوٽي<چوٽين.

گس بنان وڃي، چڙهي چوٽين سسئي.

[1030]

جبل جا چڙهي، پوءِ پڪي ٿي پلٽيائين،
وڃي ائين چيائين، ته جر جي آهيان جيڏيون!
جبل جا=لڪ. پڪي=هنجهه<هنجهون.

پلٽيائين=هاريائين. جر جي=چڪي.
لڪن تي چڙهي، پوءِ هنجهون هاريائين،
وڃي ائين چيائين، ته چڪي آهيان جيڏيون!

[1031]

وڻ جا کائي ڪٽي جن ۾، عضوا ڪٽي نرنانءُ
ڪي آءُ شهر ۾ ڏسندياس.

وڻ جا=لوڏا. ڪٽي جي=لڪ<لڪن
عضوا=پير<پيرا. نرنان=پنهل. شهر=ڪيڇ.
لوڏا کائي لڪن ۾، پيرا ڪٽي پنهل جا،
آءُ ڪيڇ ۾ ڏسندياس.

[1032]

مال جن ۾ سسئي، ڪاڇ جي ڪيچن ڪاڻ.
مال جن=لڪن. ڪاڇ جي=ڪڙهي<ڪڙهي.
لڪن ۾ سسئي، ڪڙهي ڪيچين ڪاڻ.

[1033]

مرون ۽ مال جي، مَنَ ڪو ڪاڇ جو پويشي.
 مرون جي = لَڪَ لَڪَ لَڪَ لَڪَ. مال جي =
 ڦولَڙي < ڦولُه + ڙي. ڪاڇ جو = ڪوپرو <
 ڪو + پَرو.

لَڪَ لَڪَ ڪري ڦولُه ڙي! مَنَ ڪو پَرو پويشي.

[1034]

ڪاڻي ڪيچين ڪاڻ، ست جي ڏهاڙي سسئي.
 ڪاڻي = لڪڙي < لَڪَ + ڙي. سَتَ جي = ڏور.

لَڪَ ڙي ڪيچين ڪاڻ، ڏور ڏهاڙي سسئي!

[1035]

مال جن تان چڙهي، وڃي پکين ۾ پيئي.
 مال جا = گهٽ < گهٽَن. پکي = گهگهه.

گهٽَن تان چڙهي، وڃي گهگهَن (گهائَن جهنگن)
 ۾ پيئي.

[1036]

پنهون منهنجو جبل هو. جبل ڳوليان چو نه ميان!
 جبل = جاڏو < جاڏهون. جبل = تاڏو (ڏنگو)
 < تاڏهون.

پنهون منهنجو جاڏهون هو. تاڏهون ڳوليان چو نه ميان!

[1037]

ذاتيئون ڳوليندياس، نالو ناهي مَنَ ۾.
 ذاتيون = رند < رند ۽ راهوما < راهون + مان. نالو = موٽڻ.
 رند ۽ راهون مان ڳوليندياس، موٽڻ نه آهي مَنَ ۾.

[1038]

نالي ذات ويندياس، مان مرض جي نه ڪڏهن.
 نالو = صابو < سا + پُون. ذات = پاڻيا < پيئندياس.
 مرض = ڏئي < ڏئي.

سا پُون پيئندياس، جا مون نه ڏئي ڪڏهن.

[1039]

ذات پنهنجي، عورت تنهن نالي ڪي.
 ذات=مالهي<مان+لهي. پنهنجي=سڌ سماءُ.
 عورت=پُڄان. نالو=پرين.

مان لهي سڌ سماءُ، پڄان تنهن پرين ڪي.

[1040]

پنڌ جي هوتن ڪي هئي، تڏهن آءُ عضوو هياس.
 پنڌ جي=وچوڻي. عضوو=مَرهي<مان+رهي.
 وچوڻي هوتن ڪي هئي، تڏهن مان رهي هياس.

[1041]

ڪاڻ کڻيو ٿي هڪلون ڪري، وڻ ڏسيو ٿي روئي،
 هاڻي ڪيئن وري، جنهن جو ڪاڇ اڳي ٿيو.
 ڪاڻ=پاهو<پانهون. وڻ=هیرڻ<هيءُ+رڻ.
 ڪاڇ=چانور<ور.

پانهون کڻيو ٿي هڪلون ڪري، هيءُ رڻ ڏسيو
 ٿي روئي،
 هاڻي ڪيئن وري، جنهن جو وڻ اڳي ٿيو.

[1042]

وڻ کان پاسي ٿي، مروڻ ڏسيو پيئي روءِ،
 ڪيچين پڇاڻا پوءِ، نه نارنانءُ سسئي.
 وڻ=تهنور<تنهن+ور. مروڻ=راڱو<راڱا
 پيراڱا. نارنان=جيئندي.

تنهن وڻ کان پاسي ٿي، پيراڱا ڏسيو پيئي روءِ،
 ڪيچين پڇاڻا پوءِ، نه جيئندي سسئي.

[1043]

تنهن ڪي پوک رچن تي ناهي، جنهن جا نالا پرڏيهي،
 سان نالي بنان نارنانءُ، مال جي سگهي نه ويهي.
 پوک=آرڻ<آرام. رچ=تنور<تن. نالو=
 رفيق. نالو=جانب. نارنان=جيئري. مال جي=
 =بري<برن.

تنهن کي آرام تن ۾ ناهي، جنهن جا رفيق پرڏيهي،
سا جانب بنان جيئري، ٻڪرن ۾ سگهي نه ويهي.

[1044]

وڻ نه نهار، وڃي ڳهه نهار سسئي!
وڻ=هيڙو<هيءُ+رڻ. ڳهه=دُر<دُر.

هيءُ رڻ نه نهار، وڃي دُر نهار سسئي!

[1045]

وڻ چڙهيو ٿي وڻ چڙهان، مون کي وڻ ۾ پيئي رات،
پرهه ڦٽي ۽ پريات، عضوي پوان پکي کي.

وڻ=هيڙو<رڻ. عضو=پير. پکي=کيچي.

رڻ چڙهيو ٿي رڻ چڙهان، مون کي رڻ ۾ پيئي رات،
پرهه ڦٽي ۽ پريات، پيرين پوان کيچي کي.

[1046]

ڪاڻن چڙهيو ڪاڻن چڙهان، ڳهه پايو مال جا ڪريان،
پوک جي ڪري، نرٺانءُ کي چوي ته تو بنان

منهنجو نرٺانءُ ناهي.

ڪاڻ(جا)=آرت<آرتن. ڪاڻ(جا)=پٽ<پٽن.

ڳهه=منڊيون. مال جا=گهوڙا. پوک=کورڙ.

نرٺانءُ=پنهون. نرٺانءُ=جيئڻ.

آرتن چڙهيو پٽن چڙهان، منڊيون پايو گهوڙا گهوڙا ڪريان،
ڪو رڙ ڪري پنهنون کي چوي، ته تو بنان منهنجو

جيئڻ ناهي.

[1047]

وڪر ٿي آيس وڪر نه ڪيائون،
مرون جيئن من ڪري، پوک جي ڏنائون،

مڇي ۽ پاڻي جي، مون سان نه ڪيائون،
تنهين سان آءُ سور سلي چا ڪريان!

وڪر=سڇي (جيري وغيره). وڪر=سڇي<سڇ.

مرون جي=ويهڪ<ويهاري<ويا ڙي. پوک

جي=ڏنگي. مڇي=ڪاڻڻ. پاڻي جي=پيئڻ.
سور سلڻ=گُوڙها ڳاڙڻ.

سڇي ٿي آيس، سڇ نه ڪيائون،
ويا ڙي وٽڪار ڏي، ڏنگي ڏٺائون،
ڪاڻڻ ۽ پيئڻ جي، مون سان نه ڪيائون،
تنهين سان آءُ، گُوڙها ڳاڙي ڇا ڪريان!

[1048]

آءُ مال جن لاءِ ڪاڇ جي ڪاڻي تياس،
پر مال جن ڏينهن ڪيو ڪونه.
مال جا=ڪيچي. ڪاڇ جي=ڪڙهي. ڪاڻي=ڪاري.
مال جا=ڪيچي. ڏينهن=قدر.

آءُ ڪيچين لاءِ ڪڙهي ڪاري تياس، پر ڪيچين
قدر ڪيو ڪونه.

[1049]

وڻيو لوهه جو وڃو، اي مال وارا!
لوهه جو=نعل=نال. مال=ڏاڳها=ڏاڳهن.

وڻيو نال وڃو، اي ڏاڳهن وارا!

[1050]

جن پوک جي، تن نه ڪپڙي جي، پوءِ وڃي
مال جي ٿي.

پوک جي=پلي. ڪپڙي جي=جهلي. مال
جي=هڪلي.

جن پلي تن نه جهلي، پوءِ وڃي هڪلي ٿي.

[1051]

نار نالي نه سسئي! چڱو ٻار جو ڪيچين ڪاڻ.
نار نالي=سمي=سمهه. ٻار جو=رُسڻ=رَسڻ

سمهه نه سسئي! چڱو رُسڻ ڪيچين ڪاڻ.

[1052]

جر جي گاهه مَ ڪوڙ، جيت مٽيءَ جي سسئي.

جر جي = ڪُهي. گاهه = مونو. جيت = ڪڻ. مٽيءَ
جي = هڻ.

ڪُهي مونو مَ ڪوڙ. هڻ ڪڻ ڙي سسئي.

[1053]

ذات جا چڏ سسئي! اُتي مال جا ڪر.

ذات = بهڻ > بهڻ. مال جا = ڪشالا.

بيهڻ چڏ سسئي! اُتي ڪشالا ڪر.

[1054]

سُت ذات جون سسئي، هٿين جهلج تون،

هتي نه ويهندينءَ تون، ولايت ڳولج سسئي.

سُت جون = مهارون. ذات = ميا. هٿن جون

= چڪيون > چڪي. ولايت = ڪيچ.

مهارون مياَن جون، چيڪي جهلج تون،

هتي نه ويهندينءَ تون، ڪيچ ڳولج سسئي.

[1055]

هندو نالي سسئي! اڳون مال جون.

هندو نالو = ٽول > نه + ول. مال جي = ملس >

مِلَسُون.

نه ول سسئي! اڳون مِلَسُون.

[1056]

وڻن تان پئي ويئي، ڪنهن نالي ساڻ سسئي.

وڻ = نانگ ڦڻ. نالو = امان.

نانگ ڦڻن تان پئي ويئي، ڪنهن امان ساڻ سسئي.

[1057]

چمر جي ڪيچين ڪاڻ، هو مال جا ٿيا سسئي!

چمر جي = چوگر > چو + گرڻ. مال جا = لانگها >

لانگهاڻو.

چو گرڻ ڪيچين ڪاڻ، هو لانگهاڻو ٿيا سسئي!

[1058]

ٻن لوهن وچ ۾، سسئي ويائي،
 موٽ پنهل پائي، ڀيٽ مرئي ٿي پانهجي.
 لوه (جا) = وٽ < وٽن > واٽن. ويائي = پير لڏا.
 پائي (هندو) = چڱير. ڀيٽ = آدي پيادي.

ٻن واٽن وچ ۾ سسئي، لڏا پير،
 مون پنهل چڱير، پيادي مرئي ٿي پانهجي.

[1059]

وٽ پير تام، تڏهن نالن ماري آهيان.
 وٽ = چوڙ < چور. نالو = ميون < مين.

چور پير تيام، تڏهن مڪين ماري آهيان.

[1060]

مون پنهنجا عضوي، گهر جان نالن کي.
 پنهنجا = سڏ. عضو = ڪيڙي < ڪيا + ڙي.

گهر جا = جارا < جاڙا. نرنالن = جيتو < جتن.
 مون سڏ ڪيا ڙي، جاڙا (ٻيٽا) جتن کي.

[1061]

ڪاغذ جي هلي ڪپڙي ۾ سا شهر پير پڄا.
 ڪاغذ جي = بندي. ڪپڙي (جو) ٻر. شهر =
 ڪيچ. پير = قادر.

بندي هلي ٻر ۾، سا قادرا ڪيچ رسا.

[1062]

هڪر وٽڪار ۾، نالو ڪائي ٿي،
 ٻيهر وٽڪار ۾، نالو ڪائي ٿي،

ٽيهر وٽڪار ۾، نالو ڪائي ٿي،
 نالو = صاحب. ڪائي = ساڻي. نالو = ڪامل.

ڪائي = ڪولون (گهاٽو). نالو = ڊوليو.
 ڪائي = ڍڪڻ.

هڪر وٽڪار ۾، صاحب ساڻي ٿي،
 ٻيهر وٽڪار ۾، ڪامل ڪولون ٿي،

ٽيهر وٽڪار ۾، ڊوليا ڍڪڻ ٿي.

[1063]

ذات اُتي مال جو نه هجي، ته جيڪر نار نالي وڃان.

ذات=راهوڄا<راه. مال جو=ڦر<ڦر

نار نالي=آسودي.

راه اُتي ڦر نه هجي، ته جيڪر آسودي هلي وڃان.

سسئيءَ کي ايلپهنوار گڏجڻ

[1064]

سسئي مال جن ۾ ذات ڪپڙي جي.

مال جا=برا<برن. ذات=پنهوڙ. ڪپڙي جي=

جهلي.

سسئي بس رن ۾ پهنوار جهلي.

[1065]

گُتي تي چڙهي ڪاڻ جو ڪٿي، من ڌنار ڌڻ جو ڪري!

ڪتو=جبل (جو نالو). ڪاڻ جو=هٿيو<هٿ.

ڌنار=پڪرار. ڌڻ جو=ڪوڪرو.

جبل تي چڙهي هٿ ڪٿي، من پڪرار ڪوڪرو ڪري!

[1066]

عورت نڪتي شهر مان، نالو پڇندي ويئي،

نالو گڏيس ڪونڪو، وڃي ذات تي پيئي.

عورت=سسئي. شهر=پنيپور. نالو=پنهون.

ذات=پهنوار.

سسئي نڪتي پنيپور مان، پنهنون پڇندي ويئي،

پنهون گڏيس ڪونڪو، وڃي پهنوار تي پيئي.

[1067]

ڪڏن مون کي نالو ڏنو، مان ڪڏن پهچان،

ادا ڙي مال وارا! تون نه ڪاٺيءَ جي، مان نالن کي رسان.

ڪڏ=گور<گوثرن. نالو=موسئي<مُساو.

ڪڏ=گور<گوثرن. مال وارو=پڪرار.

ڪاٺيءَ جي=جهل. نالو=جت<جتن.

گوثرن مون کي مُساو، مان گوثرن پهچان،

ادا ڙي پڪرارا! تون نه جهل، مان جتن کي رسان.

[1068]

ذات ڪاريگر جي، نرنالو آزار جي نرنالي مون.
 ذات=دايا<دائي<مدائي. ڪاريگر جي=منڻ<
 من+پر. نرنالو=امان<اما+نه. آزار جي=سُتي.
 نرنالي=ڏني.

مدائيءَ جي من ۾، اما، نه سُتي ڏني مون.

[1069]

هندونالي مرون، ذات هئي وڪر جي،
 پڪي ماڪيءَ جي، وڃي نرنالي سان رسي،
 نالن ڪٿي جر جي، جو هٿ آئي ذات واري ڪي.
 هندو نالو=نائون. مرون=چاهي<چائي.
 ذات=ڪٿي. وڪر=پالي (ناس جو قسم).
 پڪي=پاڻيهو. ماڪيءَ جي=لار<لاري. نرنالو=
 پنهنون. نالو=هوت<هوتن. جر جي=ڪسي.
 ذات وارو=پڪرار.

نائونءَ جي چائي، ڪٿي هئي پالي،
 پاڻيهي جي لاري، وڃي پنهنون سان رسي،
 هوتن ڪٿي ڪسي، جو هٿ آئي پڪرار ڪي.

[1070]

ڪپڙي ۾ مرض ڏنائين، تڏهن ساز کان نرنانءَ
 گهريائين..

ڪپڙي (جو)=بَر. مرض=پهار<پهنوار. ساز=
 ستار. نرنان=پناه.

بَر ۾ پهنوار ڏنائين، تڏهن ستار کان پناه گهريائين.

[1071]

رچن کان رکين، نرنانءَ مال جي ڏيکار مون.
 رچ=بدنو<بدن<بدوئن. نرنان=محبوب.
 مال جي=واٽ.

بدوئن کان رکين، محبوب! ڪا واٽ ڏيکار مون.

[1072]

ڪُني آدم کان عورت، وڃي پنهنجن ۾ ڪاڇ ٿيان.
ڪنو آدم=بڏو. عورت=بچي. پنهنجا=لڪ
لڪن. ڪاڇ=لوڙهه.

بڏو ڪان بچي، وڃي لڪن ۾ لوڙهه ٿيان.

[1073]

هيءُ ٺڪر جي نر نانءُ تان، باهه جو ڪر.
ٺڪر جي=سر. نر نان=پنهل. باهه جو=ڪل
قلبان>(قربان).

هيءُ سر پنهل تان قربان ڪر.

[1074]

هندو نالي جيت، ته آءُ گهر جي وڃان:
هندو نالو=ڌرمون<ڌر<آڌر + مون. جيت=
ڏيڌري<ڏي + ڌري. گهر جي=پيهي.

آڌر مون ڏي ڌري، ته آءُ پيهي وڃان.

[1075]

جيت چڱي جو، آءُ ذات کان نار نالي وڃان.
جيت=ڏينپو<ڏي + پونءِ. چڱي=جاءِ. ذات=
پهنوار. نار نالي=بچي.

ڏي پون جاءِ ته، آءُ پهنوار کان بچي وڃان.

[1076]

مون تي نالا جن رکيا، ڪاڇ به رکندين تن جو.
نالو=ايوب<عيب. ڪاڇ=پٽ.

مون تي عيب جن رکيا، پٽ به رکنديس تن جي.

[1077]

جڏهن ڏنائين مال مرض، تڏهن جو جبل جي ٿي سسئي.
مال=پاڪر. مرض=راڙ<رار. جر جي=ٽهي.

جبل جي=گار.

جڏهن پڪرار ڏنائين، تڏهن ٽهي (هٿي) گار ٿي سسئي.

[1078]

زمين ڪپڙي ڪاٺ جي ٿي، تنهن ۾ زمين جي ٿي نارنانءُ.
ڪپڙي جي = ڦاٽي. ڪاٺ جا = پڪا. زمين جي =
غار. نارنان = سسئي.

زمين ڦاٽي پڪا ٿي، تنهن ۾ غار ٿي سسئي.

[1079]

ذات ڪپڙو، هو نالو ٿي نـ.
ذات = قزاق > قضا. ڪپڙو = گوڻڪي > گوڻ +
ڪڙي. نالو = ڦيٻو.

قضا وڃي گوڻ ڪڙي، هو ڦيٻو ٿي نـ.

[1080]

گهوڙو نرنانءَ ڪيائين، ته به شهر نه پڳي سسئي.
گهوڙو = هزارِي > هزارين. نرنان = حيلو. شهر = ڪيچ.
هزارين حيلو ڪيائين، ته به ڪيچ نه پڳي سسئي.

پنهون جو ڪيچ کان موٽڻ

[1081]

ناٿي مرض جا سسئيءَ ڪي هئا، پر پاڻي جو
پنهون به نه هو.

ناٿي جا = سَوَ. مرض جا = سَوَر. پاڻي جو = خالي.
سَوَ سور سسئي ڪي هئا، پر خالي پنهنون به نه هو.

[1082]

پنهنجي ذات ڪي زحمت مال جو، تڏهن جر وڪر
جو ٿيسـ.

پنهنجو = عشق. ذات = آرائين > آري. زحمت = آزار.
مال جو = مڇايو. جر جو = وڻڻ > ويهڻ. وڪر = وهه
عشق آريءَ ڪي آزار مڇايو، تڏهن ويهڻ وهه ٿيسـ.

[1083]

نرنانءَ ننڊ جو نالو، تڏهن شهر مان مال جو ٿيو.
نرنان = پنهنون. ننڊ جو = خواب. نالو = لڏو.

شهر = ڪيچ. مال جو = روانو.
پنهونءَ خواب لڏو، تڏهن ڪيچ مان روانو ٿيو.

[1084]

اک جي، جا عضوي لڳي، سا جنگ جي ته نه!
 اک جي=لڄ، عضو=گچي، جنگ جو=
 چڏڻ=چڏي.

لڄ، جا گچيءَ لڳي، سا چڏي ته نه!

[1085]

ذات، جهل ان جو، ڪريان فقير ڪاڇ جي.
 ذات=جت، ان جو=ميو، فقير جي = زيارت،
 ڪاڇ جي=لوڙھ.

جت، جهل ميو، ڪريان زيارت لوڙھ جي.

[1086]

ڪپڙي سنڌي رڇ جي، نالي ڪي دل جو وڌو.
 ڪپڙو=چڻي، رڇ جو=چٽ، نالو=پنھون،
 دل جو=شڪ.

چڻيءَ سنڌي چٽ، پنھون ڪي شڪ وڌو.

[1087]

سسئي ۽ پنھل، پئي جتيئي ۽ ڀر.
 جتيءَ جا=لڪ.

سسئي ۽ پنھل، پئي لڪن ڀر.

[1088]

نالو نالي ناھ، نالي ماري سسئي.
 نالو=يارو، يار، نالو=بيگن، بيگناھ، نالو=محبت.
 يارو! بيگناھ محبت ماري سسئي.

سُر اٿتيون ڳجهار تون: مورڙو

[1089]

نالو ۽ نر ننانءِ وڏي ذات هئا.

نالو=بانڪو. نر ننانءِ=بهرام. ذات=بهليمر.

بانڪو ۽ بهرام وڏا بهليمر هئا.

[1090]

ڪاٺي نر ننانءِ مٿان نالي نام ڦٽي ڪئي.

ڪاٺي=مُهري<مُهر. نر ننانءِ=مور.

نالو نام=دلوراءِ.

مُهر مور مٿان (گهوري)، دلوراءِ ڦٽي ڪئي.

[1091]

هليا شهر ولايت جرجا ڪاٺي.

شهر=ڪمرڪش. ولايت=جولان<جوان.

جرجا=غرق.

هليا ڪمر ڪشي جوان، غرق ٿيا ڪاٺي.

[1092]

پنهنجا ڪين ڪاٺن، جي مال جا جرجن.

پنهنجا=وياءِ<ويا. ڪاٺ جا=وَر<ورن.

مال جا=نيا. جرجا=نڪونج.

ويا ڪين ورن، جي نيا نڪونج.

[1093]

پُٺ نر ننانءِ جا، ذات جانور گهر جا.

نر ننانءِ=الله اويايو. ذات=مانگ<مانگر.

جانور=مڇ. گهر جا=ڳٽا<ڳٽا.

پُٺ الله اويائي جا مانگر مڇ ڳٽا.

[1094]

نالا ته گهڻي بهادر هئا، پر ڪيائين منهن جو هڪڙو.

نالو=مانجهي. بهادر=مَل. منهن جو=چڪ.

مانجهي ته گهڻي مَل هئا، پر ڪيائين چڪ هڪڙو.

[1095]

نالي ۽ نرنا ڪي، ساري ڏج سلام،
 ته اوهان ڪئي مال جي، ڪڪن جي ڪئي ڪام.
 نالو=مورڙو. نرنا=ملاح. مال جي=تڪ.
 ڪڪن جي=ڏن<ادن.

مورڙي ملاح ڪي، ساري ڏج سلام،
 ته اوهان ڪئي تڪن جي، ادن جي ڪئي ڪام.

[1096]

جهنگ جا! اتي شهر جي ڪر، هو نرنا لاڻي نه.
 جهنگ جا=مور. شهر جي=پيڙ<پيڙن. نرنا=واريو.
 واريو=وريا.

مورڙا! اتي پيڙن جي ڪر، هو وريائي نه.

[1097]

ادا! پانهنجون تو عضوي، ونءُ جر جي.
 پانهنجون=لڄون. عضو=گل<گلي. جر جي=
 مڇ<مڇڙي.

ادا! هي لڄون تو ڳلي، ونءُ مڇڙي.

[1098]

نالا ته اڳئي ويا، پر ان جو به اوڏانهون.
 نالو=چتو<چتا<چھ+تان. ان جو=ستون.

چھ تان اڳئي ويا، پر ستون به اوڏانهون.

[1099]

وڃ نه وڌي سامهون، هو ڏيهون آپڪي، ٿو.
 مال رچ ڪري.

وڌو=وڙي. ڏيه=ڪڇ. آپڪي=آھ.

مال=منجھي<منجھ. رچ=خونچو<خون.

وڃ نه وڙي سامهون، هو ڪڇئون آھ ڪري،
 ٿو منجھ خون ڪري.

[1100]

نالو اَتم هيٺ من ذات ڏسان.
نالو=لهڻو. ذات=ڪمانگر<ڪي+مانگر.
لهڻو اَتم هيٺ، من ڪي مانگر ڏسان.

[1101]

گاه ٻڌي هٿيار ڪڍي، وڃي مرون ماريندس.
گاه=ڪل. هٿيار=ڪات. مرون=مانگر.
ڪل ٻڌي ڪات ڪڍي، وڃي مانگر ماريندس.

[1102]

پنهنجيءَ کان پوءِ ٿي ذات نئين ڪي.
پنهنجي=ٿبي. ذات=ڪيبر<خير. نئين=مور.
(پور جي).

ٿبيءَ کان پوءِ ٿي خبر مور ڪي.

[1103]

ڏيئي ذات عضوي ۾، وڃي ڪوڪاڻ جو ڏنائين.
ذات=ڪاتيار<ڪات. عضو=ڪليون.
ڪاڻ جو=پانڊو.

ڏيئي ڪات ڪلين ۾، وڃي ڪو پانڊو ڏنائين.

[1104]

نرناڻءَ مرون سان، ٿو جر جن منجهه وڙهي.
نرناڻءَ=مورڙو. مرون=مانگر. جر جون=ويريون.
مورڙو مانگر سان، ٿو ويرين منجهه وڙهي.

[1105]

آجهي جيءُ جڙيو، وڻ جي ڪُٽي سان.
آجهي (جي)=ويري (اها پتر جا ڪوئيءَ جي
وچان ڏجي) ويرين. جڙيو=ويڙهيو<وڙهيو.
وڻ جي=موري<موريو<مورڙيو. ڪُٽو=مانگر.
ويرين منجهه وڙهيو، مورڙيو مانگر سان.

[1106]

ٻہ ٻوليون ڪري وڃي نونانءُ وڪر ٿيو.
 ٻہ ٻوليون=هاڻ ۽ هوڻ. نرنان=موريو<مورڙو.
 وڪر=زهر<ظاهر.

هاڻ هوڻ ڪري وڃي مورڙو ظاهر ٿيو.

[1107]

وَمُون منجهه پڪو، نرنانءُ ئي جنگ جو ڪيو.
 وَمُون=ڪڇون. پڪو=تريو. نرنانءُ=مورڙو.
 جنگ جو=مات.

ڪڇون منجهه تريو، مورڙي مات ڪيو.

[1108]

ڪاريگر جي ڪم ۾، ڪو مرون مست هئو،
 پڪي اچي پيو، جو مرون کي ماري ويو.
 ڪاريگر=ڪلاچي. ڪم (جو)=ڪنو<ڪُن.

مرون=مانگر. پڪي=مور<مورڙو. مرون=مڇ.
 ڪلاچيءَ جي ڪُن ۾، ڪو مانگر مست هئو،
 مورڙو اچي پيو، جو مڇ کي ماري ويو.

سرائتيون گجھارتون: ليلان ۽ چنيسر

[1109]

ڪاٺيون پڇي ڪاٺ، عورت پئي اُن جا ڪيا.
 ڪاٺي (جي) = تاڙي > تاڙيون. ڪاٺ (جو) > طاق.
 عورت = ليلان. اُن جا = اڪا > لياڪا > (لياڪا).
 تاڙيون پڇي طاق، ليلان پئي لياڪا ڪيا..

[1110]

مال جي ليلان، ڪڙمڪي چنيسر.
 مال جي > مين (آواز) > اڳ ۾. ڪڙمڪي > ڪڍ.
 (گڏيءَ واري نوڙي).

اڳ ۾ ليلان، ڪڍ (هـُـيو) چنيسر.

[1111]

ڪڍي رڱ جييوڏ مان ڪاٺي چنيسر.
 رڱ = بور. جييوڏ = پونئرو > بهرو. ڪاٺي =
 چاڙهي.

ڪڍي بور بهري مان، چاڙهي چنيسر.

[1112]

ليان هڏ فقير، چنيسر ته ٻولي ڙي.
 فقير = گسائين > گسائي. ٻولي = ڏني.
 ليلان هڏ گسائي، چنيسر ته ڏني ڙي.

[1113]

جڏهن لوھ جي ليلان، تڏهن ڪاٺ جو چنيسر.
 لوھ جي = ڏنگي. ڪاٺ جو = نه پَنو > پَنو.
 جڏهن ڏنگي ٿي ليلان، تڏهن نه پَنو چنيسر.

[1114]

ليان لوھ، چنيسر ڪپڙو.
 لوھ (جو) = نعل > نال. ڪپڙو = پوچو.
 ليلان نبال، چنيسر پوچو.

ڪوٺروءَ جو اچڻ ۽ چنيسر سان پرڻجڻ

[1115]

ڪُٽي والي، چرخي والي، ڪَڪُ ڳوليندي وٺي.
ڪُٽي والي=ڪُٽُون. چرخي والي=رُٿُون.
ڪَڪُ=سَر=چنيسر.

ڪوٺرو چنيسر ڳوليندي وٺي.

[1116]

ليان ته ذات پر نار نان عورت اُن جو ڪندي.
ذات=سولنگي<سوڙنگي. نارنان=ڪوٺرو.
عورت=چيني<جي+پُني. اُن جو=اڳه.

ليان ته سوڙنگي، پر ڪوٺرو جي پُني ته اڳه ڪندي.

[1117]

ليان جهل جبل جون، مال واريون ٿيون اچئي.
جبل جون=چڪيون. مال واريون=بڪاريو.
ليان جهل چڪيون، (جو) بڪاريون ٿيون اچئي.

[1118]

ڪاڇ جي ذات ڪريو ٿي ذات پاڻ.
ڪاڇ جي=سنگاڻڻ (مصري)<سانگاڻڻ. ذات=
گال<گلا. ذات=سُها<سُهائي.

سانگاڻڻ گِلا ڪريو ٿي سُهائي پاڻ.

[1119]

آءُ واڻڪي ڪر ته مال جي ڏيانءِ..
واڻڪي=ڏوٽي<ڏوٽي. مال جا=وڳا<وڳا.
مال جي=ڏهاڙي.

آءُ ڏوٽي، ڪر وڳا ته ڏهاڙي ڏيانءِ.

[1120]

توڪي ٻيڙيءَ ۾ راند جي، مون کي ڪپڙو گاهه چڱو.
ٻيڙيءَ (جي)=ڪَپي<کپي، راند جي=هار.
ڪپڙو=چنئي. گاهه=سَر.

توڪي ڪپي هار، مون کي چنيسر چڱو.

[1121]

عورت مرد ڳهر تي نرئانءَ.
عورت=ليان. مرد=چنيسر. ڳهر=هار.
نرئانءَ=ڏنو.

ليان، چنيسر هار تي ڏنو.

[1122]

ليان وڻ لڏي، راند جي ٿي پئي.
وڻ=آڪ. لڏي=لڏي. راند جي=ڪڇي.
ليان عقل ۾ ڪڇي ٿي پئي.

[1123]

راند جي نه هئي ليان، پر واڻي جي لوڏي وڌي.
راند جي=پل-پلڻي. واڻي جي=لالچ.
پلڻي نه هئي ليان، پر لالچ لوڏي وڌي.

[1124]

ليان شهر نه ڳالهه، ته ڪوٽرو ست جي ڪندي.
شهر=لڪي. ست جا=هڪ نا+حق.
ليان لڪي نه ڳالهه، ته ڪوٽرو ناحق ڪندي.

[1125]

ليان ته جنڊ جي، ڪوٽرو حاڪيماڻي.
جنڊ جي=ويسوڙي. حاڪيماڻي=ڊوهي.
ليان ته ويسوڙي، ڪوٽرو ڊوهي.

[1126]

ڪپڙ نالي گاهه، عورت وڏو ملڪ ۾.
ڪپڙ=چور-چوري. نالو=چنيسر. گاهه=
سر. عورت=ڪوٽرو. ملڪ=ڪڇ.
چوري چنيسر، ڪوٽرو وڏو ڪڇ ۾.

[1127]

وڻ جي ساري رات، نالو هڪ گهڙي.
وڻ جي=سمي. نالو=پسند.
سمي ساري رات، پسند هڪ گهڙي.

[1128]

ليان، چنيسر ذات ويئي، پر ڪوٽرو ڪڪن جو
ڪري ويئي.

ذات=ڪٽي. ڪڪن جو=بُهارو<بُھاري.

ليان، چنيسر ڪٽي ويئي، پر ڪوٽرو بُھاري
ڪٽي ويئي.

[1129]

ليان لوھ لڳو تہ ڪوٽرو وڻ تي پئي.
لوھ=ھول. وڻ=ڪنوار ٻوٽي<ڪنوار.

ليان ھول لڳو تہ ڪوٽرو ڪنوار تي پئي.

[1130]

ھو نالو، تہ پڪيءَ جو پيو.
نالو=وڪيو. پڪيءَ جو=ڪوڪريو.

ھو وڪيو، تہ ڪوڪريو پيو.

ليان جو پڇتائڻ

[1132]

تن نالن کي مان باھ ڏيان، جن ڪپڙي ھار ورتو.
نالو=گامن(وڪن). ڪپڙو=پريل<پري.

تن گامن کي مان باھ ڏيان، جن پري ھار ورتو.

[1133]

ميرون ڪاٺ پيو، تڏھن مون کان نالو ويو.
ميرون=پولو. ڪاٺ(جو)=مَن. نالو=سجڻ.

پولو مَن پيو، تڏھن مون کان سجڻ ويو.

[1134]

ڪاٺي تڏھن ٿيس، جڏھن ڪاٺ جو وٺي نالو ڏنر.
ڪاٺي=ھلڪي. ڪاٺ جو=ھر<ھار. نالو=

يارو<يار.

ھلڪي تڏھن ٿيس، جڏھن ھار وٺي يار ڏنر.

[1135]

رچ راند جي ڪري، مون کان ذات گاهه نيو.

ريچ=ڪوٽرو. راند جي=ڪپت. ذات=چنا.
گاه=سر.

ڪوٽروءَ ڪپت ڪري، مون کان چنيسر نيو.

[1136]

شهر جو، گهٽئي شهر هو، پر عورث ڪٿي وگر جو ڪيو.
شهر جو=گهر. شهر=پريل. عورت=نانگي.
وگر=ناس.

گهر گهٽئي پريل هو، پر نانگيءَ ڪٿي ناس ڪيو.

[1137]

پنهنجي تي سودو ڪيوسين، ته نر نالو ٿي ويو.
پنهنجو=لب. نر نالو=تيمور<مور.

لب تي سودو ڪيوسين، ته مور ٿي ويو.

[1138]

ذات ٻاراڻي ڪيام، نار نه وڻي نر نانءُ ڪي.

ذات=ڪاسائي<ڪاساعت. ٻاراڻي=لوڏ

نار=سيباڻي. نر نانءُ=صاحب.

ڪاساعت لوڏ ڪيام، سا نه سيباڻي صاحب ڪي.

[1139]

مان ته چيو نر نانءُ ٿيندو، پر هو ذات ٿون ويو.

نر نانءُ=نهال. ذات=هالا<حال.

مان ته چيو نهال ٿيندو، پر هو حال ٿون ويو.

[1140]

نالو پاڻي حاڪيماڻو ٿيندياس، پر پوک جاڻي نه.

نالو=بهار<هار. حاڪيماڻو=سينگار.

پوک جا=رنگ.

هارپاڻي سينگار ڪندياس، پر اهي رنگ ٿي نه.

[1141]

مون پانيو شهر ٿيندو، پر مان ڪوڻ ٻيڙيءَ جو ٿي ويو.

شهر=نوڙنگ<نئون + رنگ. ٻيڙيءَ جو=ساز.

مون پانيو نئون رنگ ٿيندو، پر مان ڪوڻ ساز ٿي ويو.

[1142]

مون ليکي ته نر نانء ٿيندو، پر ذات ٿي ويو.
 نر نانء = نورنگ < نئون + رنگ. ذات = سهاڳ.
 مون ليکي ته نئون رنگ ٿيندو، پر سهاڳ ٿي ويو.

[1143]

اهڙو ڪو ذات هار وٽم، جنهن ۾ مال جو ڏيئي وينيس.
 ذات = پڙهيوار < پڙهيل. مال جو = ور.
 اهڙو ڪو پڙهيل هار وٽم، جنهن ۾ ور ڏيئي وينيس.

[1144]

وڪر سپ ڄمار، پر راند جي ساعت هڪڙي.
 وڪر = سنڪيو < سڪيس. راند جي = ٺڳي < ٺڳيس.
 سڪيس سپ ڄمار، پر ٺڳيس ساعت هڪڙي.

[1145]

ڪاٺ آير هيءُ، ته نالو ڪندو هار.
 ڪاٺ = نهيلو < نه + حيلو. نالو = مورڙ <
 مئو + رڙ.

نه حيلو آير هيءُ، ته مئو رڙ ڪندو هار.

[1146]

ان جي ٻولي ڳهي ڳهه ذات ڪري.
 ان جي = قيمت < قسمت. ٻولي = بگڙي. ڳهه =
 پياڙي < پهياڙ (پهاڙ). ذات = جُلاهه < جلاهه.
 (جڏهن) قسمت بگڙي، (تڏهن) پهياڙ ٿي جُلاهه ڪري.

[1147]

ڪاريگر جي، نر نالو مون ڪئي، نالو نه.
 ڪاريگر جي = ڄاڪ < ڄا + خ. نر نالو = طائي.
 نالو = پيلو < ٻئي + لوڙي.

ڄا خطا ٿي مون ڪئي، ٻئي لوڙي نه.

[1148]

ولايت کان ليکي علم جو، تڏهن آير مال عورت جو.

ولايت=الست. ليکي جو=انگ. علم جو=لکيو.

مال جو=ڏنپ. عورت جو=ڏهاڳ.

الست کان لکيو انگ، تڏهن آيم ڏنپ ڏهاڳ جو.

[1149]

نار مال جي اڳي هئي، پر هاڻ ٻولي ڪري ويئي.

نار=ڪوٽرو. مال جي=ڏندي< هو ڏندي.

ٻولي=ويساه گهاتي.

ڪوٽرو، هو ڏندي اڳي هئي، پر هاڻ ته ويساه

گهاتي ڪري ويئي.

[1150]

مال جون ڄام چنيسر ڪي، نالو تنهنجي در،

انهيءَ مٽيءَ جون ليکي ۾، تون تان نالو ڪر.

مال جي=چوڙي<چئو+ڙي. نالو=دائي.

مٽيءَ جون=ڪچايون. ليکي (جي)=بندي.

نالو=بخش.

چئو ڙي ڄام چنيسر ڪي، دائي تنهنجي در،

اهي ڪچايون بنديءَ ڪي، تون تان بخش ڪر.

ليبلان جون چنيسر ڪي منڻون ۽ ميارون

[1151]

ذاتين ۾ جا ذات هئي، سا ذات ويهاري تو

توڪي ڪو هو. نالو منهنجي شهر جو.

ذات = پاڙها<پاڙي. ذات=پهياڄ. ذات=کانڌڙا

<کانڌ. نالو=منصوبو. شهر=ڪيڻ.

پاڙي ۾ جا پهياڄ هئي، سا کانڌ ويهاري تو

توڪي ڪو هو. منصوبو منهنجي ڪيڻ جو.

[1152]

اُنن جا ڏسي ڳهن ۾، تو کاڌ ٿون جر جون کاڌ.

اُنن جا=لوڏا. ڳهه=لڪ<لکيو. کاڌ=در.

جر جو=تڙ<تڙيو. کاڌ=داسو<داسڙا.

لوڏا ڏسي لکئي ۾، تو در تان تڙيو داسڙا!

[1153]

نر نانءُ جي نار نانءُ ۾، نار نالي هياس،
هاڻي نر نانءُ، تون تون ڇڏي ڪرين!
نر نانءُ=دوست. نر نانءُ=ديدار. نار نالو=دادلي.
نر نانءُ=موسو<مون+سُو. ڇڏي=ٿو ٻي+ٿو.
دوست جي ديدار ۾، دادلي هياس،
هاڻي مون سُو، ته تون ٿو ٻي ڪرين!

[1154]

مان نار نالا، مون کي عضوي جي نه ڏي.
نار نالا=هڪ نالو سَڪي. ٻيو سُهڃ<سُهڃي.
عضو=پُئي.

مان سَڪي سُهڃي، مون کي پني نه ڏي.

[1155]

جڏهن آءُ اوهان جي وڻ جي، تڏهن وڻ جي ڏيو،
دوست ڏسي درياھ جا، مون سان راوڻ ڇڏيو.
وڻ جي=هَري<هَري. وڻ=آسري<آسرو.
درياھ جو=ڪڇو<ڪڇا. ڇڏي=ڍڪڻ<ڍڪڻ.
جڏهن آءُ اوهان تي هَري، تڏهن آسرو ڏيو،
دوست ڏسي منهنجا ڪڇا، مون تي راوڻ ڍڪيو.

[1156]

وڻ جن ۾ نالو هئاسون، تون پنهنجو ڪيم وسار،
عورت توسان ڪانه ڪئي، تون تان ڏينهن سنڀار.
وڻ=واڙو<وو ڏاڙن. نالو=شامل. پنهنجو=
مسح<م+سَهو. عورت=مُولي<مون+لاڻي.

وو، ڏاڙن ۾ شامل هئاسون، تون مَ سَهو وسار،
مون لاڻي توسان ڪانه ڪئي، تون تان ڏينهن سنڀار.

[1157]

مرون راند جي ذاتا علم جو پوئي ها ته نالو
ڪرين ڪين ها.

مرون=سهو. راند جي=ويل. ذات=داسٽا.

علم جو=ياد. نالو=لوڏي<لوڏين.

سهي ويل داسٽا! ياد پوئي ها ته لوڏين کين ها.

[1158]

ماڻهو جي آءُ نه ڪندياس، ڪتي جي تون نه ڇڏ.

ماڻهو جي=ريس. ڪتي جي=لوڏي<لوڏي.

ريس آءُ نه ڪندياس، لوڏي تون نه ڇڏ.

[1159]

پنهنجون مون ڇڏيون، هاڻي ڪتن جون به ڇڏ.

پنهنجون=حجتون. ڪتن جون=لوڏون.

حجتون مون ڇڏيون، هاڻي لوڏون(لوڏڻ) تون به ڇڏ.

[1160]

اي ميان چنيسر! ڪاڇ سان مال جو ڪر نه ته ٿي

نانءُ ۾ ٻار جي ٿيان.

ڪاڇ=ريوڙي<ري +وڙي. مال جو=وڙ.

نانءُ=فاروق<فراق. ٻار جي=چٽ.

اي ميان چنيسر! ري وڙيءَ سان وڙ ڪر نه ته ٿي

فراق ۾ چٽ ٿيان.

[1161]

ڪاٺئون پئي اٿم، تڏهن ڪٿي نالو ڪر.

ڪاٺ(جو)=هٿيو<هٿئون. نالو=بخش<بخش.

هٿئون پئي اٿم، تڏهن ڪٿي بخش ڪر.

[1162]

وڻ گهوڙي جا وکها! ڏي پيڙيءَ جو مون،

جي مڇي ٿيان آءُ، من به نالا ٿين تون.

وڻ=اڪ. گهوڙي جو=لوند. پيڙيءَ جو=سهاڳ.

مڇي=ڏاهي. به نالا=هڪ نالو صاحب، ٻيو راضي.

عقلوند ولهها! ڏي سهاڳ مون،

ڏاهي ٿيان آءُ، من صاحب! راضي ٿين تون.

[1163]

چيائين، مون هٿان جهنگ جي.
جهنگ جي=پٺي.

چيائين، مون هٿان پئي.

[1164]

نالو نه هو ڪپڙي جي ڪي، منهنجي شهر جو.
نالو=مناسب. ڪپڙي جو=وَر. شهر=ڪيڻ.

مناسب نه هو وَر ڪي، منهنجي ڪيڻ جو.

[1165]

ڪڏهن وڻ جيئن هياس، پوءِ ڦري ڪڏ جي تياس.
وڻ جي=ماڪي. ڪڏ جي=ڪڙي.

ڪڏهن ماڪيءَ جيئن هياس، پوءِ ڦري ڪڙي تياس.

[1166]

ڳهه مال جو ڪر ته وري نالو مون،
چيري وڃي هار سو، جنهن مرض جي وڏي آهيان.
ڳهه=والي. مال جو=وَر. نالو=بخت. چيري جو=

سڙيو. مرض جي=جهوري.

والسي! وَر ڪر ته وري بخت مون،
سڙيو وڃي هار سو، جنهن جهوريءَ وڏي آهيان.

[1167]

نار چئي نرنانءَ ڪي، ته اها پنهنجي نالو مون ڪي.
نار=ليلان. نرنانءَ=چنيسر. پنهنجي=خطا.
نالو=بخش.

ليلان چئي چنيسر ڪي، ته اها خطا بخش مون ڪي.

[1168]

مرض پئي، مون ڪامڻ ڪئي، هاڻي ڪاڻ جو ڪر!
مرض=چُڪ. ڪامڻ=آزي. ڪاڻ جو=
محافو=معاف.

چُڪ پئي، مون آزي ڪئي، هاڻي معاف ڪر!

نَالَا مَينَ نُونَ، نَالَا مَينَ نَهْ كَرِيَّانَ.
نالو=بخش. نالو=بهاول+ول.
بخش مين نون، بها ول مين نه كريسان.

ذات چنیس _____، ذات لی _____ لان.
 ذات = ڈیکل > ڈی + کل. ذات = کِثرا >
 کت + رَہی.

[1171]

[1172]

[1173]

[1174]

نالو نالو تو، هاڻي پاھڻ جو ڪو پيو.
 نالو=چنيسر. نالو=وڪيو. پاھڻ جو=
 گھر<گھر.
 چنيسر وڪيو تو، هاڻي گھر ڪو پيو.

[1175]

ڪڪن جي ڪامڻي، مال جو، پڪيءَ جو پيو.
 ڪڪن جي = تونري < تون + ڙي. ڪامڻي = سمي.
 مال جو = ور. پڪيءَ جو = ڪرڪو.
 تون ڙي سمي! ور ڪر ڪو پيو.

[1176]

ڪُڙمڪي ذات ڪيئي، ڪو مال جو هو ڇا؟
 ڪڙمڪو = ڇڪو. ذات = بهائي < بها.
 مال جو = ڍڳو.

ڇڪي بها ڪيئي، ڪو ڍڳو هو ڇا؟

[1177]

نالو اٿئي ڙي ليلان! وڃي نالو ڪر.
 نالو = لوڪو < لوڪ. نالو = پسند.

لوڪ اٿئي ڙي ليلان! وڃي پسند ڪر.

[1178]

ليلان! اڳ ڪائن تي نه ڪر، شهر پوندءِ.
 ڪاڻ (جا) = پير < پيرن.

شهر = ڪلڪتو < ڪل + ڪتئي.

ليلان! اڳ پيرن تي نه ڪر، ڪل ڪتئي پوندءِ.

[1179]

وڃ اڌ نالو ڪڙي، خبر شهر پوندئي،

شهر جر جن تي نارنان! ڪار نه اٿئي.

اڌ نالو = هار < مڱهار. شهر = ڪلڪتو < ڪل +

ڪتئي. شهر = پوڪرڻ < پوءِ + ڪرڻ. جر جا =

پيرا. نارنان = ليلان.

وڃ هار ڪڙي، ڪل ڪتئي پوندئي،

پوءِ ڪرڻ هتي، ليلان! ڪار نه اٿئي.

[1180]

ڪپڙ جو ڪري آئين ليلان! هاڻي پئي پار جي ڪرين

ته ڪو نالو ڪريو.

ڪپڙ جو=هٿ. ٻار جي=گيسي. نالو=

پٿورو<ٿورو.

هٿئون ڪري آئينءَ ليلان! هاڻي پئي گيسي ڪرين،
ته ڪو ٿورو ڪريو.

[1181]

شهر ڙي ليلان، تون نـ نـ نـ

شهر=دو آيو<آب. نالو=لڌو.

آب ڙي ليلان! تون نـ نـ لـ

[1182]

توڙي شهر ڏين ته به نـ نـ ڪريان آءُ،

شهر=لکپت. نالو=اعتبار.

توڙي لک پت ڏين، ته به اعتبار نه ڪريان آءُ.

[1183]

انهن ٻچڙن هٿيارن ڪنن مين ليلان مال دي.

هٿيار=کان<ارڪان. مال دي=چوڙي.

انهن ٻچڙن ارڪانن ڪنن مين ليلان چوڙي.

[1184]

ٻولي اٿئي ليلان! هاڻي ويني ٻولي ڪر. پنهنجو

ٿيندوئي ڪونه ڪو.

ٻولي=جواب. ٻولي=سوال. پنهنجو=نفعو.

جواب اٿئي ليلان! هاڻي ويني سوال ڪر. نفعو

ٿيندوئي ڪونه ڪو.

[1185]

هرلي جي هجئي ليلان. جو مال جا ٿي ڪرين!

هرلي جي=جوڳ. مال جا=سودا.

جوڳ هجئي ليلان، جو سودا ٿي ڪرين!

[1186]

ايت جا اٿئي ليلان، اڃان ٿي راند جا ڪرين،

ايت جا=جوڳ. راند جا=سعا.

جوڳ اٿئي ليلان، اڃان ٿي سعا ڪرين.

[1187]

ڪاٺ مُنڻ ڏي ليلان! هاڻي فقير جو اٿئي.

ڪاٺ (جو) = نشان > شان. فقير جو = جوڳ.

شان مُنڻ ڏي ليلان! هاڻي جوڳ اٿئي.

[1188]

ليـلان! لوھـ جـانـنـالو.

لوھ جا = ماشا. نالو = خدا.

ليـلان! ماشـا خـدا.

ليلان جا ڪوٽرو کي طعنا ۽ پاراتا

[1189]

هو جي بہ ڪاٺيون آيون، تن اچي راند جي ڪئي.

ڪاٺ جون = پُٽليون. راند جي = بازي.

هو جي بہ پُٽليون آيون، تن اچي بازي ڪئي.

[1190]

مال واريون جي آيون، سي مٽيءَ جا ڪري ويون.

مال واريون = خچريون. مٽيءَ جا = ڪُورا.

خچريون جي آيون، سي ڪُورا ڪري ويون.

[1191]

هو نالي واريون آيون، جني ذات جو ڏٺو.

تني کي آءُ، ڏيئي مال جو ويٺي آهيان.

نالو = نصير > نه + سي + رٺون. ذات = پڙهياري >

پڙهي + هار. مال جو = وَر.

هو نه سي رٺون آيون، جني پڙهي هار ڏٺو.

تني کي آءُ، ڏيئي وَر ويٺي آهيان.

[1192]

ذاتيون آيون، پر کي ڏاڍيون ذاتيون،

جن اچي ڪاسبڪو ڪيو ۽ چنيسر بہ نياڻون.

ذات = سانگي > سانگياڻيون. ذات = بازيگر >

بازيگرڻيون. ڪاسبڪو = ڪورو.

سانگياڻيون آيون، پر کي ڏاڍيون بازيگرڻيون،

جن اچي ڪورو ڪيو ۽ چنيسر بہ نياڻون.

[1193]

اوهين وڏيون ذاتيون آهيو، پوک نه پڄندي سانو.
ذات=واگهه<واگهيون. پوک=تڏي.

اوهين وڏيون واگهيون آهيو، تڏي نه پڄندي سانو.

[1194]

اٺ ٻولي جنڊ جي، هيءَ نارنان ڪٿان آئي؟
اٺ جي=ٻري. ٻولي=بيحيا. جنڊ جي=بيراه.
نارنان=ڏاڻڻ.

هيءَ ٻري، بيهيا، بيراه، ڏاڻڻ ڪٿان آئي؟

[1195]

ڪوٽرو! مان وٽ پڪي، ٻاراڻا ڪري ڪاڇ جا نيئي،
تهان پوءِ به ٿي حاڪيماڻا هليَن!
پڪي=وهيو<ويهي. ٻاراڻا=ڏوتپا<ڏوتپا.

ڪاڇ=پٽ<پٽار. حاڪيماڻا=وَر.

ڪوٽرو! مان وٽ ويهي، ڏوتپا ڪري پٽار نيئي،
تهان پوءِ به ٿي وَر هليَن.

[1196]

عضوي منجهه ويهي، ٻار جو ڪيوئي،
نالو نيوئي، هاڻ ٿي پنهنجون ڪرين!
عضو=پاسو. ٻار جو=ڏٽپو. نالو=پوتار<
پٽار. پنهنجون=چٿرون.

پاسي منجهه ويهي، ڏٽپو ڪيوئي،
پٽار نيوئي، هاڻ ٿي چٿرون ڪرين.

[1197]

نارنان! تون ٿي راند جا ڪرين، آءٌ ولايت ۾ رچ
جي ڪنديسئين.

نارنان=رَن. راند جا=دولاڻ. ولايت=قيامت.

رچ جي=هاري<ڏوهاري.

رَن! تون ٿي دولاڻ ڪرين، آءٌ قيامت ۾
ڏوهاري ڪنديسئين.

[1198]

تڙ مال جي ڪوٽرو! ته ان جو ڪنديسئين.
تڙ جي = ڪڙڪ جيڪر. مال جي = گڏي (گڏجاڻي).
ان جو = اگھ.

جيڪر گڏيسئين ڪوٽرو! ته اگھ ڪنديسئين.

[1199]

حاڪيم ٺاڻي ڪوٽرو! دنيا ڪي خدا،
پلاڙي فقير، توبه ڪين گهٽايو.
حاڪيم ٺاڻي = آنڪي = آنڪي (پڇڙي). دنيا = ماسا
مان سان. فقير = اڏوتي = ڏوتي.

آنڪي ڪوٽرو! مان سان ڪي خدا،
پلاڙي ڏوتي! توبه ڪين گهٽايو.

[1200]

نارنان! ڪڪن جي ڪنهن ڪانه ڪئي، تون تڏهن
ٿي نالا ڪرين.

نارنان = ڪوٽرو. ڪڪن جي = جهل. نالو =

ڏامون = ڏامان = لوڏامان.

ڪوٽرو! مون کي جهل ڪنهن ڪانه ڪئي، تون تڏهن
ٿي لوڏامان ڪرين.

[1201]

ڪوٽرو! پڪي پونئي، منهنجو گاهه نيوئي.
پڪي = ڪارڪڻچي. گاهه = سر = چنيسر.

ڪوٽرو! ڪارڪڻچيون پونئي، منهنجو چنيسر نيوئي.

[1202]

لوھ جون ھڻي نرنانءَ نيئي، اڃان به چوين ٿي ذات ڙي.
لوھ جون = گزيون. نرنان = چنيسر. ذات = ڪسر.

گزيون ھڻي چنيسر نيئي، اڃان به چوين ٿي ڪسر ڙي!

[1203]

مٽيءَ جو ھار تنهنجو، چيري توئي ساڻ،
جنهن سان روح پنڌاڻ، سوڏينر مچي ڪانڌ ڙي!

مٽيءَ جو = ڪامون < ڪامي. چيري جو = سڙيو.

مڇي = پلو < پلڻي.

ڪامي هار تنهنجو سڙي توڻي ساڻ.
جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڏينر پلڻي ڪانڌ ڙي!

[1204]

نالو مون جي ڪانڌ، ته نالو توڻي ساڻ.
جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڏي نالي ۾ ڪانڌ ڙي!
نالو = وڪيو. نالو = ٽڪيو. نالو = ورايو.

وڪيو مون جي ڪانڌ، ته ٽڪيو توڻي ساڻ.
جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڏي ورائي ڪانڌ ڙي!

[1205]

مٽيءَ جي ڪوٽرو! مون کان ٿي، مون ڪپهه جو
توڻي ساڻ.

جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڏي نالي ۾ ڪانڌ ڙي!
مٽيءَ جي = ڪچي. ڪپهه جو = مٽڻ < مٽيو.

نالو = ڄاڻو < ڄانو.

ڪچي ڪوٽرو! مون کان ٿي، جو مون مٽيو توڻي ساڻ.
جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڏي جاني ۾ ڪانڌ ڙي!

[1206]

جند جي ليالان ٿي، حاڪيماڻي ڪوٽرو!
جند جي = پني. حاڪيماڻي = ڏي.

پني ليالان ٿي، ڏي تون ڪوٽرو!
[1207]

نالو پريو ٿي نالو ونان، سو نالو نه ڏينديسان،
رانڊ جي ۽ ڪوٽمڪي، اتي چونديسان.

نالو = ڄاڻو < ڄانو. نالو = جاني. نالو = گهريو.

رانڊ جي = پاڻهي < پاڻهي. ڪوٽمڪو = پير < پيرائتي.

ڄانو پريو ٿي جاني ونان، سو گهريو نه ڏينديسان،
(اها) پاڻهي اتي، پيرائتي چونديسان.

[1208]

ليڪو وڙي ليڪو، ليلان ليڪو وڃا؟
ليڪو=ڏنو. ليڪو=ورتو. ليڪو=لهڻو.

(تو) ڏنو (مون) ورتو، ليلان لهڻين ڇا؟

[1209]

لڪڙيءَ جي تو، چور جو مون، جيت وانگي
آزار ڪيون؟

لڪڙيءَ جو=پينچ=بيچا. چور جو=ليو.

جيت=پتنگ. آزار=پچڻ،

بيچا تو، ليا مون، وري پتنگ وانگي پچڻ ڪيون؟

[1210]

نالو تو، نالو مون، اڃان ٿي ڪاڻ جا ڪرين!

نالو=وڪيو. نالو=گڏو. ڪاڻ جا=رينگا.

وڪيو تو، گڏو مون، اڃان ٿي رينگا ڪرين!

[1211]

نام پريو ٿي نام چئڻ، هي نام نه ڏينديسانءِ،

راند جون ڪاڻ جون، توکي ٻولايون ٿي چوان.

نام=جانو=جانو. نام=جانب. نام=جاني.

راند جي=پڙي. ڪاڻ جي=پتي.

جانو پريو ٿي جانب چئڻ، هي جاني نه ڏينديسانءِ،

پڙيون پڙيون توکي، ٻولايو ٿي چوان.

[1212]

ٻولي پاراتو، هاڻي ڪاڻي نه ڪرا!

ٻولي=وج. پاراتو=پينگي. ڪاڻي=اوڏ=هوڏ.

وج پينگي، هاڻي هوڏ نه ڪرا!

[1213]

ڪاڻئون وٺيو گه، پوءِ ٿي ليکي جا ڪرين.

ڪاڻ (جو)=هڻيو=هڻئون. گه=هار.

ليکي جا=چرچا.

هڻئون وٺيو هار، پوءِ ٿي چوچا ڪرين.

[1214]

عضوو عضوي تي رکي، پوءِ شهر ڙي!

عضو=ڪنڌ<کانڌ. عضو=مٿڪو<مٿيو.

شهر=گهرڙي<گهرين+ڙي.

کانڌ ميٿي تي رکي، پوءِ ٿي گهرين ڙي!

[1215]

ڏينهن جو ليلان مون نه ڪيئي، هو پنهنجو توڻي ساڻ،

جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڪيئن ڏيان نالي ۾ ڪانڌڙي!

ڏينهن جو=ظلم. پنهنجو=عقل. نالو=موتيو<موتائي.

ظلم ليلان مون نه ڪيئي، هو عقل توڻي ساڻ،

جنهن سان روح ٻنڌاڻ، سو ڪيئن ڏيان موتائي ڪانڌڙي!

[1216]

مون ته وگر توسان کونه ڪيو، تو ڪيو وگر

نرَنان سان

جو مال جن مان ڪڍي، مون کي ذات ڏنئي.

وگر=ڌوپ<ڌوپڻ<ڌنڀڻ. وگر=کس کس<

خاص. نرَنان=خوشي. مال جا=ڪڇي<ڪڇئون.

ذات=ڪانڌڙا<کانڌ.

مون ته ڌنڀڻ توسان کونه ڪيو، تو ڪيو خاص

خوشيءَ سان

جو ڪڇئون ڪڍي، مون کي ڪانڌ ڏنئي.

[1217]

مريض لڳئي ليلان! چمر جا مون کي نه ڏي.

مرض=سرسام. چمر جو=خام.

سرسام لڳئي ليلان! خام مون کي نه ڏي.

[1218]

نالو ويو اٿئي نڪري، تڏهن نالو ٻولين ڇو؟

ذات به پنهنجي تو ڪئي، ٻئي جو کونهي ڏوهه.

نالو=بختاور<بخت. نالو=ڪوڙو. ذات=

بهاڻي<بها.

بخت وپو اٿئي نڪري، تڏهن ڪوڙو ٻولين ڇو؟
 بها به پنهنجي تو ڪئي، ٻئي جو ڪونهي ڏوهه.

[1219]

مهتي ته ڪين هئين، پر تو مهتي جو ڪيئن ڏنو؟
 مهتي=ڏڙوائڻ<ڏاڙيلڻ. مهتي جو=تورڻ<تو+رڻ.
 ڏاڙيلڻ ته ڪين هئين، پر تورڻ ڪيئن ڏنو؟

[1220]

ليان! نالو تنهنجو ويو، هاڻي نالو نه ڪر.
 نالو=اوستو<واسطو. نالو=مامليو<معاملو.
 ليلان! واسطو تنهنجو ويو، هاڻي معاملو نه ڪر.

[1221]

ليان! ڇڏ ذات، ڪر مَ ذات، هاڻ تنهنجي
 ذات ٿي ناهي.

ذات=لاڙي<لڙ. ذات=گيڙا<گوڙ. ذات جا=
 اُستا<واسطو.

ليان! ڇڏ لڙ، ڪر مَ گوڙ، هاڻ تنهنجو واسطو ٿي ناهي.

[1222]

ملڪ ماڳ ليلان گاهه گاهه، ٿي پڪي ڪرين.
 ملڪ=جهل. ماڳ=جهل. گاهه=وڪل. پڪي=
 بلبل<بل بل.

جهول جهل ليلان! ول ول ڪري، ٿي بل بل ڪرين.

[1223]

ليان! جڏهن مرد نانءُ ٿيو، تڏهن ڇو اڃان شهر ڪرين!

مرد=چنيسر. نانءُ=نيامون<نيو+مون. شهر=

مانجهند<مانجهاندا.

ليان! جڏهن چنيسر نيسو مون، تڏهن ڇو اڃا
 مانجهاندا ڪرين!

[1224]

مٽيءَ جي ٿيءَ نه ليلان! تون اڃا ٿي مال جا ڪرين.

مٽيءَ جي=چري. مال جا=پنڌ.

چري ٿي نه ليلان! تون اڃا ٿي پنڌ ڪرين.

[1225]

وڪر ٿي ليلان، اڃان ٿي پوک جا ڪرين.
وڪر=ناس<بي+ناسي. پوک جون=ميڙون.

بي ناسي ٿي ليلان، اڃان ٿي ميڙون ڪرين.

[1226]

پوک جي ليلان، اڃان پئي گهوڙي جا ڪري.
پوک جي=پتي<بي پتي. گهوڙي جا=بانا<بهانا.

بي پتي ليلان، اڃان پئي بهانا ڪرين.

[1227]

عضوي جي ليلان، اڃان پئي مال جون ڪرين
عضو=پتو<بي پتي. مال جي = ميڙي.

بي پتي ليلان، اڃان پئي ميڙون ڪرين.

[1228]

اڙي ليلان! تو ۾ وڪر پوک جو ناهي، اڃان ٿي
مال جا ڪرين.

وڪر=ناس. پوک جو=پتو. مال جا=اوڳارا<ڳارا.

اڙي ليلان! تو ۾ ناس پتو ناهي، اڃان ٿي ڳارا ڪرين!

[1229]

لوھ جي ليلان! اڃان پئي وڻ جا ڪرين.
لوھ جي=بيل<بي+لجي. وڻ=آسري(لٿو)<آسرا.

بي لجي ليلان! اڃان پئي آسرا ڪرين.

[1230]

لوھ جي ليلان! اڃان پئي مال جو ڪرين.
لوھ جي=بيل<بي لجي. مال جو=پنهنجو.

بي لجي ليلان! اڃان پئي پنهنجو ڪرين.

[1231]

لوھ جي ليلان، اڃان ٿي راند جون ڪرين.
لوھ جي=بيل<بي+لجي. راند جون=چڙهيون.

بي لجي ليلان، اڃان ٿي چڙهيون ڪرين.

[1232]

لوھه جي ليلان! اڃان ٿي مٿي مال جا ڪرين.
 لوھه جي = بيل<بي لڄي. مٿيءَ جا = ٽڪ.
 مال جا = ٻرا<ٻر.

بي لڄي ليلان! اڃان ٿي ٽڪر ڪرين.

[1233]

جر جي ليلان، ڪپڙي جا ڪريو، هاڻي ٿي
 گهوڙي جا ڪرين!

جر جي = چري. ڪپڙي جا = اگهه. گهوڙي جا = نخرا.
 چري ليلان! اگهه ڪريو، هاڻي ٿي نخرا ڪرين.

[1234]

لوھه جي ليلان، اڃان پيئي مال جا ڪرين.
 لوھه جي = ڌري<دور. مال جا = آسرا.

ڏور ٿيئن ليلان، اڃان پيئي آسرا ڪرين.

[1235]

اوزار ليلان! اڃان پيئي آپ جا ڪرين.
 اوزار = ريهه<ره. آپ جا = لڙ.

رهه ليلان، اڃان پيئي لڙ ڪرين.

[1236]

باهه جا لڳئي ليلان، اڃان ٿي مال جا ڪرين.
 باهه جا = ساڙ. مال جا = ٽاهر.

ساڙ لڳئي ليلان! اڃان ٿي ٽاهر ڪرين.

[1237]

وڻ وڃي ليلان، اڃان ٿي مال جا ڪرين.
 وڻ = اک<عقل. مال جا = ڦيرا.

عقل وڃي ليلان، اڃان ٿي ڦيرا ڪرين.

[1238]

وڻ راند جي ليلان، اڃان ٿي راند جون ڪرين.
 وڻ = اک<عقل. راند جي = گُٽي. راند جون = گيسيون.

عقلون گُٽي ليلان، اڃان ٿي گيسيون ڪرين.

[1239]

ليکي جي ڪيئي ليلان! هاڻ ٿي ليکي جي ڪرين.
ليکي جي = پُل. ليکي جي = ڪُپت.
پُل ڪيئي ليلان! هاڻ ٿي ڪپت ڪرين.

[1240]

لوھ جا پونئي ليلان! اڃان ڪپڙي جا چو ڪرين؟
لوھ جا = گھوڙا. ڪپڙي جا = اوجا < اوجاڳا.
گھوڙا پونئي ليلان! اڃان اوجاڳا چو ڪرين؟

[1241]

اُپ ۾ آئي ليلان، تون اڃان پئي راند جا ڪرين.
اُپ ۾ = پيچ پني. راند جا = پيوڳا.
پيچ پني آئي ليلان، تون اڃان پئي پيوڳ ڪرين.

[1242]

لوھ جون لڳئي ليلان، وڃي ڪپڙي جون ڪر.
لوھ جون = ڪرڪيون. ڪپڙو = ڪفن.
ڪرڪيون لڳئي ليلان، وڃي ڪفن جون ڪر.

[1243]

پوک جو اٿئي ليلان! جنگ جي نه.
پوک جو = اسم. جنگ جي = جهڻڪ.
اسم اٿئي ليلان! جهڻڪ نه.

[1244]

ٻولي ٻولي نه چئو، مال جي ڏنئي پاڻ.
ٻولي = بار. مال جي = چوڙي چو + ڙي.
بار بار نه چئو، چوڙي ڏنئي پاڻ؟

[1245]

نالو اٿئي ليلان ذات گاهه ڪي، هاڻي راند جا مَ ڪر.
نالو = مٿيو. ذات = چنا < چني. گاهه = سر.
راند جا = هل.

مٿيو اٿئي ليلان چنيسر ڪي، هاڻي هلَ مَ ڪر.

[1246]

مال جي ليلان! اڃان ٿي راند جون ڪرين؟
 مال جي = اوڳر > اوڳي ٿي. راند جون = اٽڪلون.
 اوڳي ٿي ليلان! اڃان ٿي اٽڪلون ڪرين؟

[1247]

هت مال جا نه ڏي، وڃ ذات ٿي.
 مال جا = ڳارا ذات. اُتيرا > اُتيرو > اُتي + روڻ.
 هت ڳارا نه ڏي، وڃي اُتي روڻ.

[1248]

پهڻ جي ڪا تان ڪان ڏي، عيبدار ڏي،
 ڏسو ليلان نالو ڪيو به پاڻهي، ته به وگر آيس ڪانه.
 پهڻ جي = عينڪ > اي + نڪ. عيبدار = نڪ وڍي.
 نالو = سوڍو > سودو. وگر = ڪيسر > ڪسر.

اي نڪ واري ڪا تان ڪانه ڏي، نڪ وڍي ڏي،
 ڏسو ليلان سودو ڪيو به پاڻهي، ته به ڪسر آيس ڪانه.

ليلان جي سرتين کي منٿ

[1249]

مال جون! ڪاٺ وگر جي ڪري نرنانءَ وٽ هلو.
 جو ٿو شهر مان نالو ڪري، سو مونکي هندڪي ڪري ڏيو.
 مال جون = رتيون > سرتيون. ڪاٺ جي = ميڙ.
 وگر جا = ماسا > مان + سان. نرنانءَ = چنيسر.
 شهر = لهور. نالو = لوڏي. هندڪي = پرڇي.

سرتيون! ميڙ ڪري مان سان چنيسر وٽ هلو.
 جو ٿو لهور مان ڪڍي، سو مونکي پرڇائي ڏيو.

[1250]

پنهنجون! اوھين عضوو، مون کي وڻ جو ٿو ماري.
 پنهنجون = مٿيون. عضوو = نرو > نه + رو.
 وڻ = سڪمرد.

مٿيون! اوھين نه رو، مون کي سڪ مرد جو ٿو ماري.

[1251]

وڪر هُياس جيڏيون، وڪر سڀ ويا.
وڪر=هڙتال. وڪر=چوڙتال=چيتا.

هڙتال هيس جيڏيون، چيتا سڀ ويا.

[1252]

مٽئي جي مون جيڏيون، توهين ڪپڙ جون چو
ٿيون ٿيو.

مٽئي جي=لڪ=لڪيو. ڪپڙ جون=چٽيون
چٽيون.

لڪيو مون جيڏيون، توهين چٽيون چو ٿيون ٿيو.

[1253]

هيس نارنالي نرنانءَ سان، پر مرونءَ پاڻي جي ڪيس.

نارنالي=عاقلان=عادل. نرنانءَ=عقل. مرون جي=

ڪي=هلڪي. پاڻي جي=هار وير=هار.

هيس عادل عقل سان، پر هلڪي هار ڪيس.

[1254]

اوهين اُن واريون، پر منهنجو ته اُن ڏسو.

اُن=ڪلڻ. اُن (جو)=جيءُ.

اوهين ڪلڻ واريون، پر منهنجو ته جيءُ ڏسو.

[1255]

ذات ڀلايس جيڏيون، ڪاڇ خدا خلقيا،

ڪنهن نالي چير ڪونه ڪو، ته ڌڻ جي هٿ مَ لاءِ.

ذات=لوهار. ڪاڇ=چوهارو=چو+هار. نالو=

سڄڻ. ڌڻ جي=مهيار=مَ+هار.

هار ڀلايس جيڏيون، چوهار خدا خلقيا،

ڪنهن سڄڻ چير ڪونه ڪو، ته مَ هار هٿ لاءِ.

[1256]

ذاتيون ۽ ذاتيون، ڏي ڪاڇ جون نرنانءَ ڪي،

ڏي ڪڪن جي عورت ڪي.

ذات=هنيا<هنئي. ذات=پنيا<پني.

ڪاڇ=چوڙي<چو+ڙي. نرناڻ=چنيسر.

ڪڪن جي=پنگي. عورت=رن.

هنئي نه پنيي، اوهين چوڙي چنيسر کي ته ڏي
پنگي رن کي.

[1257]

هوءَ جي مال جي آئي، مٽيءَ جي مون کان نه ٿي،
ادي! مون عضوي جي ڪئي، تڏهن گهم مال جي.
تي پئي.

مال جي=اُسري. مٽي=واري. عضوي جي=

چُڪ(چيلھ جو مرض). گهم=مالها. مال جي=مٽي.

هوءَ اُسري آئي، واري مون کان نه ٿي،
ادي! چُڪ مون ڪئي، تڏهن مالها مٽي پئي.

سرتين جو ليلان کي جواب

[1258]

اي ليلان! ڪوٽروءَ کي ذات نالو نه ڪرين ها،
جي ذات نالو ڪيئي، ته ڏي ڪپڙي جي ڪوٽروءَ کي.
ذات=درزي<در+جي. نالو=محرم. ذات=

درزي<در+جي. نالو=محرم. ڪپڙي جي=هڙ.

اي ليلان! ڪوٽروءَ کي در جي محرم نه ڪرين ها،
جي در جي محرم ڪيئي ته ڏي هڙ ڪوٽروءَ کي.

[1259]

لوهه جا ليلان، ڪپڙي جا ڪيئن ڪيئي؟
لوهه جا=گهوڙا. ڪپڙي جا=ڪلورا<ڪلور.

گهوڙا ٿي ليلان، ايڏا ڪلور ڪيئن ڪيئي؟

[1260]

جڏهن حقي جا ڏنا هيئي ملڪ ۾، تڏهن مال جا
چو ڪيئي؟

حقي جا=چغل. مال جا=واپار.

جڏهن چغل ڏنا هيئي ملڪ ۾، تڏهن واپار چو ڪيئي.

[1262]

ليان! شهر شهرن ڳالهه، ته ڪوٽرو ڪندي ڪي اُن جا.
 شهر=سڄا. ڳالهه=سئي. اُن جا=ڏٺا.
 ليلان! سڄن شهرن سئي، ته ڪوٽرو ڪندي ڪي ڏٺا.

[1263]

ليان! ڪوٽرو ٿي هار آندو، تڏهن ٻولي ڳاهه ڪرين ها.
 ٻولي=چيني. ڳاهه=مُج.
 ليلان! ڪوٽرو ٿي هار آندو، تڏهن چيني مُج ڪرين ها.

[1264]

پنڌ جي هار ورتئي؟ اهڙا نالا نه ڪجن.
 پنڌ جي=چهي+چو+هيءُ. نالو=ڪمن+ڪم.
 چو هيءُ هار ورتئي؟ اهڙا ڪم نه ڪجن.

[1265]

وڻ ويئي نارنانءِ، تو مال جو چو ڪيو؟
 وڻ=آڪ+عقل. نارنانءِ=ليان. مال جو=
 مٺ (سودو)

عقل ويئي ليلان، تو مٺ چو ڪيو؟

[1266]

لو هه جي ليلان، رڇ چنيسر؟
 لو هه جي=ڪينچي+ڪنهن+چيئي. رڇ=مٺ.
 ڪنهن چيئي ليلان، (ته) مٺ چنيسر؟

[1267]

لو هه جي ليلان، توني اُن جا ڪيا.
 لو هه جا=گهوڙا. اُن جا=اڳهه.
 گهوڙا ليلان! تو وڃي (مڙس جا) اڳهه ڪيا.

[1268]

عضوو وٺي جبل تو ڪيو حرام ڙي ليلان!
 عضوو=لب. جبل=ياقوت. حرام=رمايو.
 لب وٺي ياقوت تو رمايو ڙي ليلان!

[1269]

ليلان، چنيسر کي عورت نه ڪرڻو هو.
 پوءِ نانءُ نه ڪجن اهڙا، ذات هار وٺڻو هو.
 عورت = مَمَل < مَ + مَلِه. نانءُ = ڪَمَنُ
 ڪَمَ + نه. ذات = ڪوسا.

ليلان، چنيسر کي مَ مَلِه ڪرڻو هو.
 ڪم نه ڪجن اهڙا، ڪسي هار وٺڻو هو.

[1270]

عضوي ۽ ڪاڻ تي، نر نانءُ وڃي ذات ٿيو.
 عضو = مٿڪو. ڪاڻ = چندن < چندن هار.
 نر نانءُ = چنيسر. ذات = وڪيا < وڪيو.
 مٿڪي چندن هار تي، چنيسر تو وڪيو.

[1271]

ذات ڪنهن نه ذات ڪيا، توڙي ذات هجن،
 نر نانءُ ته نر نان هو، تو چورچ ڪيو؟
 ذات = ڪانڌڙا < ڪانڌ. ذات = وڪيا. ذات =
 ڪارڙا. نر نان = چنيسر. نر نان = ملوک. رچ =
 ڏيو < چڏيو.

ڪانڌ ڪنهن نه ڪيا، توڙي ڪارڙا هجن،
 چنيسر ته ملوک هو، تو چوچڏيو؟

[1272]

توڙي هجن ذاتيون، ته به اهڙي ذات ته ڪنهن نه.
 ذاتيون = ورڌنگ < ور + ڌنگا. ذات = وڪيا.

توڙي هجن ور ڌنگا، ته به وڪيا ته ڪنهن نه.

[1273]

نار نانءُ! جن سان ڪپڙ جون ڪجن، سي شهر نه ڏجن.
 نار نانءُ = ليلان. ڪپڙ جي = لوڏ < لوڏون.
 شهر = ملتان < ملهه + تان.

ليلان! جن سان لوڏون ڪجن، سي ملهه تان نه ڏجن.

[1274]

ذاتيون ڪنهن نه ذاتيون، تنهنجو ته نرنا ۽ هو!
ذاتيون=کارڙا ۽ ڪوڇڙا. ذات=وڪيا.
نرنا ۽=ملوڪ.

کارڙا ۽ ڪوڇڙا ڪنهن نه وڪيا، تنهنجو ته سهڻو هو!

[1275]

نالو نالو ڪنهن نه ڇڏيو، تنهنجو ته نرنا ۽ هو!
نالو=ڪاڻو. نالو=ڪوڇو. نرنا ۽=ملوڪ.

ڪاڻو ڪوڇو ڪنهن نه ڇڏيو، تنهنجو ته ملوڪ هو!

[1276]

ذاتيون نه ڪڍ، جو نالو ڪيو ٿي ڪانڌ ڪي،
مرض نه ايند ۽ هٿ.

ذات=اگهيڙم<اگهه + مَ. نالو=ڪارو. مرض=

موڪو<موقعو.

اگهه مَ ڪڍ، جو ڪارو ڪيو ٿي ڪانڌ ڪي،
موقعو نه ايند ۽ هٿ.

[1277]

ليان! ليڪو لاه، چنيسر ڪپڙو تو ڪيو.
ليڪو=پولو. ڪپڙو=ڪارو.

ليان! پولو لاه، چنيسر ڪارو تو ڪيو.

[1278]

مَر ڪاڻ جو ٿي ليان، جو عضوين نان ۽ پيئي.
ڪاڻ جو=ڏڪ<سڏڪ. عضو=هٿ<هٿين.

نان ۽=هر جو.

مَر سڏڪ ٿي ليان، جو هٿين هرج پيئي.

[1279]

جڏهن ڪپڙي جو ڏٺي، تڏهن مڇي ۽ جو پريئي.
ڪپڙي جو=زيب. مڇي ۽ جو=پَن.

جڏهن زيب ڏٺي، تڏهن پَن (چَٽي) پريئي.

[1280]

نارنان! توکي ڳهه مليو، ته ويئي ذات چڏي.
نارنان=ليان. ڳهه=هار. ذات جا=متيا<مت.
ليان! توکي هار مليو، ته ويئي مت چڏي.

[1281]

مر مٽي هجين ليلان، وڻ جا وڏا هُئيئي.
مٽي=چوري. وڻ=سڪمڙد<سڪ+مڙد.
مر چوري هجين ليلان، سڪ مڙد جا وڏا هُئيئي.

[1282]

ڳهه مٽي ڙي ليلان! نه ته وڏا هئا وڻ جا.
ڳهه=طوق<تو ڪئي. مٽي=ڪچي. وڻ=سڪمڙد.
تو ڪئي ڪچي ڙي ليلان! نه ته وڏا هئا سڪ مڙد جا.

[1283]

وڻ ڪي، ڏن ڪي، پهر ڪهيتي ڪي ڪيون؟
وڻ=سڪمڙد. ڏن ڪي=مٽا. ڪهيتي ڪي=
روت<روتي.

سڪهه مرد مٽا، پهر روتي ڪيون؟

[1284]

ليان! توکي ذات چڏيو، يا ڪنهن سان نالو هئينءِ.
ذات=پاڳت<پاڳ. نالو=ذوق.
ليان! توکي پاڳ چڏيو، يا ڪنهن سان ذوق هئينءِ.

[1285]

سُت جي ليلان، هوءَ پورهيت هار کڻي ويئي.
سُت جي=پڙائي<پڙهاڻي. پورهيت=ڪُويلي<
ڪُويلي.

ڪنهن پڙهاڻي ليلان، هوءَ ڪُويلي هار کڻي ويئي.

[1286]

نالو ذات ڪري، ڪوهه مڇي ٿي ليلان.
نالو=مٺو. ذات=مڱڻهار<هار. مڇي=
رڙي<رڙين.

مٺو هار ڪري، (پوءِ) ڪوهه رڙين ٿي ليلان!

[1287]

هٿيار پوک جي ذات کيئي، ڇو مرون ۽ جي ليلان!

هٿيار=وڏاڻ. پوک جي=رڪ. ذات=واپاري<

واپار. مرون ۽ جي=لڇ=لڇين.

وڏاڻ رکي واپار کيئي، (پوءِ) ڇو لڇين ليلان!

[1288]

نالي کاڌ جو به تنهنجو، وري راند جي به تون!

نالو=قائم. کاڌ جو=ڪلو. راند جي=گڻي.

قائم ڪلو به تنهنجو، وري گڻين به تون!

[1289]

اڙي ليلان! نالو تنهنجو شهر هو، پر توکان

نالو ئي نه ٿيو.

نالو=خانوَ=خانوَ (گهر). شهر=آباد. نالو=وسايو.

اڙي ليلان! خانوَ تنهنجو آباد هو، پر توکان وسايو نه ٿيو.

[1290]

چنيسر ته ذات هو، تو شهر ڪيوڙي.

ذات=سنگتراش<سنگت+راس. شهر=ڪرڪوڪ

<ڪرتوت

چنيسر ته سنگت راس هو، تو ڪرتوت ڪيوڙي.

[1291]

ڪوڙ ڪيو اٿئي ليلان، مرون ڪٽيو تو.

ڪوڙ=اعمال. مرون=ڪلب=قلب.

اعمال (لڇڻ) ڪيو اٿئي ليلان، قلب ڪٽيو تو.

[1292]

ڪاڇ جي توکي نارنان، نارنان تو نه ڪئي.

ڪاڇ جي=پَري=پَر+هو. نارنان=ليان.

نارنان=سُري.

پَريهڻو توکي ليلان، سُري تو نه ڪئي.

[1293]

ٻہ ڪاٺيون توتي ليلان! تڏهن ڀوک جو توکي ٿيو.

ڪاٺي=ٻچ. ڪاٺي=گلي. ڀوک جو=وھراج<

وھ+راج.

ٻہ ڀڳليون توتي ليلان! تڏهن وھ راج توکي ٿيو.

[1294]

ليلان! گھہ ٿيئي، ڪاٺ جو نہ ٿيو تو.

گھہ=ھار. ڪاٺ جو=وړو<وړ.

ليلان! ھار ٿيئي، وړ نہ ٿيو تو.

[1295]

ليلان! نالو تہ ڪيئي، پر ٻولي نہ.

نالو=ڌيرڻ<آڌيءَ+رڻ. ٻولي=نھيو.

ليلان! آڌيءَ رڻ ڪيئي، پر نہيو تہ نہ.

[1296]

ليلان! ست جو ڏنو پاڻ کي، ھاڻي وٽ راند جي.

ست جو=توبرو<توبرو<تو+ٻرو. راند جي=

ڊوڙ<ڊوڙندي.

ليلان! تو ٻرو ڏنو پاڻ کي، ھاڻي وٽ ڊوڙندي.

[1297]

راند ڏڻ تنھنجو، زحمت مرون ليلان!

راند جو=حڪم. ڏڻ=چڪو. زحمت=اُٿي.

مرون=روباھ<روءِ+باھ.

حڪم چڪو تنھنجو، اُٿي روءِ باھہ (پر) ليلان!

[1298]

نار نالي لوھہ جي لڳئي، تڏهن بہ ٿي مال جا ڪرين!

نار نالي=ليلان. لوھہ جي=ڪَسُ. مال جا=

سودا<سوداءِ.

ليلان! ڪس لڳئي، تڏهن بہ ٿي سودا ڪرين!

[1299]

اڙي ليلان! شهر ته ڪيئي، پر نالو ته ڪر.
شهر=قصور. نالو=منظور.

اڙي ليلان! قصور ته ڪيئي، پر منظور ته ڪر.

[1300]

پنهنجي ڪري ليلان، پوءِ ٿي پکي ڪرين.
پنهنجي=سونهن<سونهان. پکي=شتاب<تاب.

سونهان ڪري ليلان! پوءِ ٿي تاب ڪرين.

[1301]

مرض تنهنجا ليلان! ڪپڙ جا سهيو، ويٺي مرد جا ڪرين.
مرض=برهال<بر+حال. ڪپڙ جا=تُنڪا.

مرد جا=لُٽڪا.

برَ حال تنهنجا ليلان! تُنڪا سهيو ويٺي لُٽڪا ڪرين.

[1302]

ڪپڙ جا ڇڏي، تون ڪُٽي جا ڪر.
ڪپڙ جا=ڪُٽڪا (ٽُڪريون). ڪُٽي جا=

لُٽڪا (پڇ لُٽڪائڻ).

ڪُٽڪا ڇڏي، تون لُٽڪا ڪر.

[1303]

نالو اٿئي ڙي ليلان! هاڻي ذات نه ڪر.

نالو=روشن، ذات ڪراڙ < تڪرار.

روشن اٿئي ڙي ليلان! هاڻي تڪرار نه ڪر.

[1304]

ڪاٺ جي آهين ليلان، مال جو چنيسر.

ڪاٺ جي=چيت<چتي. مال جو=پُڇ.

چِـٽي ٿي آهين ليلان، پـڇ چنيسر.

[1305]

لوهر جي ٿي هٿين ليلان! تڏهن پکي جو چنيسر.

لوهر جي=چيت<چتي. پکيءَ جو=پُڇ<پُجن.

چِـستي ٿي هٿين ليلان! تڏهن پڇين ها چنيسر.

[1306]

ليلان! تون لوھ جي ٿيڻ، چنيسر مال جو ٿيو.
لوھ جي = دور. مال جو = مست.

ليلان! دور ٿيڻ، چنيسر مست ٿيو.

[1307]

ليلان! تو ڀرهار جو هو. تڏهن توکي وٺي ذات ڇڏي.
هار جو = ڪڇ. ذات = سمجھ.

ليلان! تو ڀر ڪڇ هو. تڏهن توکي وٺي سمجھ ڇڏي.

[1308]

نالو وڃائي پانهنجو، تڙ وينينءَ تون،
مرون جي هن به ڪانه ڪي، پوءِ عضوي پئينءَ تون.
نالو = هالو < حال. تڙ = تالھو < طالبو. مرون جي =
اونائي. عضو = مٿ < مٿينءَ.

حال وڃائي پانهنجو، طالب ٿيڻءَ تون،
اونائي هن به ڪانه ڪا، پوءِ مٿينءَ تون.

[1309]

ليلان! اسان لوھ جي ته چنيسر مٿيءَ جي ڪري.
لوھ جي = سٺي. مٿيءَ جي = ٿوپي < ٿو + ٻي.

ليلان، اسان سٺي ته چنيسر ٿو ٻي ڪري.

[1310]

ذات نالي ڀر جو عورتان ٻولي ڪري.
ذات = ڦٽراڻي < ڪٺب + راڻي. نالو = ڦهار.
عورت = دادلي < دادليون. ٻولي = دور.

ڪٺب راڻي، ڦهار ڀر جو دادليون دور ڪري.

[1311]

مرض سھي ڪڍي ڪاڻ جي ڪر. نالي ڀر فقير
جو اٿئي.

مرض = سور. ڪاڻ جي = ماڻ. نالو = نصيبو <

نصيب. فقير جو = لکيو.

سور سھي ڪڍي ماڻ ڪر، نصيب ڀر لکيو اٿئي.

[1312]

ڪڪُ ڪري پيو نالي تي، هاڻ ڪا ذات.
ڪڪ=قلم. نالو=ڪرم. ذات=پوڳڙي
پوڳ + ڙي.

قلم آئيئي ڪرم تي، هاڻ پوڳ ڙي.

[1313]

ويو ڪڪُ وَهي، هاڻي ليلان! ويئي ذات.
ڪڪ=قلم. ذات=لوڙها<لوڙ.

ويو قلم وهي، هاڻي ليلان! ويئي لوڙ.

[1314]

لوهر جي ليلان، اڪر جو چنيسر.
ڪاٺ ٿون پئي، هاڻي نالو ڪر.
لوهر جي=روا<روءُ + اُت. اڪر جو=وَت.
ڪاٺ جو=هٿيو<هٿ. نالو=بخش<بخش.

روءُ اُت ليلان، وَت چنيسر.
هٿيون پئي، هاڻي بخش ڪر.

[1315]

ذات ليلان سَتَ جي، چنيسر من نانءُ ڪريئي!
ذات=وونرا<وؤن + روءُ. سَتَ جي=وَت.
نانءُ=سائينداد<سائين + داد.

وؤن روءُ ليلان! وَت چنيسر. من سائين داد ڪريئي.

[1316]

مال جو ليلان، توسان الله نانءُ ڪندو.
مال جو=نرو<نه + روءُ. الله=سائين. نانءُ=داد.

نه روءُ ليلان، توسان سائين داد ڪندو.

[1317]

پر ڙي ليلان ڪاٺي، اڳيان ذاتين ۾ ويندينءَ.
ڪاٺي=قلمي<ڪلمون. ذات=ملاڪ<ملاڪن.

پر ڙي ليلان ڪلمون، اڳيان ملاڪن ۾ ويندينءَ.

[1318]

ليلان! ويهه نه مال جن ۾، وڃ تون ذات ڪڍي.

مال جا = اڄها < اڄهن. ذات = ساڌور < ڏور.

ليلان! ويهه نه اڄهن ۾، وڃ تون ڏور ڪڍي.

ليلان جو وڃڻ

[1319]

هئينءَ ڪڪن جي ڪامڻي، نرنانءَ ويوئي ڇڏي،

هاڻي ليلان وڃ لڏي، مٿان مرضو مرض مري وڃي.

ڪڪن جي = تونري < توڙي. ڪامڻي = سومري.

نرنانءَ = سپاڳو < سو + پاڳ. مرض = رنجو رنج.

هئينءَ توڙي سومري، سو پاڳ ويوئي ڇڏي،

هاڻي ليلان وڃ لڏي، مٿان رنجو رنج مري وڃي.

[1320]

اي ليلان! گاهه جي هٿئون، ڪوٽرو ڪپڙو ڪيو.

گاهه جي = لڏ. ڪپڙو = چوڙو (ڪفن مٿان ڪپڙو)

< وچوڙو.

اي ليلان! لڏ هٿئون، ڪوٽرو وچوڙو ڪيو.

[1321]

هتي واڻڪي ڪريان ڪوهه، چنيسر ذات ٿيو.

واڻڪي = وهي < ويهي. ذات = سامتيا < ساءِ + مٽيو.

هتي ويهي ڪريان ڪوهه، (جڏهن) چنيسر ساءِ مٽيو.

[1322]

حاڪيماڻا هت ڇڏيو، ليلان ولايت وڃي.

حاڪيماڻا = قلعا. ولايت = ڏور.

قلعا هت ڇڏيو، ليلان ڏور وڃي.

[1323]

جڏهن ليلان تي گاهه جي، تڏهن ڪاڻڻ جو ڪير

چويس ٿي ڪونه.

گاهه جي = لڏ < لڏي. ڪاڻڻ جو = وهه < ويهڻ.

جڏهن ليلان تي لڏي، تڏهن ويهڻ جو ڪير چويس ٿي نه.

[1324]

ليان پئي گاه جا ڪيا، ته هندونالي ڪنهن نه چيو.
 گاه جا=لڏڻ لاڏاڻا. هندو نالو=تڪيو=تڪ.

ليان پئي لاڏاڻا ڪيا، ته 'تڪ' ڪنهن نه چيو.

[1325]

حاکيماڻي ليلان، چنيسر ٿو ذات ڪري، متان
 ڪاسبڪي ڏي.

حاکيماڻي=پڇ. ذات=وڳڻ. ڪاسبڪي=مار.
 پڇ ليلان، چنيسر ٿو وڳڻ ڪري، متان مار ڏي.

[1326]

ڪپڙي جي ائڻي ليلان، وڃ نالو ڪڍي.
 ڪپڙي جي=هڙ. نالو=ساهڙ=سا+هڙ.

(جا) هڙ ائڻي ليلان، وڃ ساهڙ ڪڍي.

[1327]

اي ليلان! فقير جو نه، ڪپڙي جو آ.
 فقير جو=گيڙ (هارڻ). ڪپڙي جو=پريو.

اي ليلان! گيڙ نه، پريو آ.

[1328]

هٿيار جي ليلان، نه ٻولي چنيسر.
 هٿيار جي=جامڪي=جا+مڪي. ٻولي=مڃي.

جا مڪي ليلان، نه مڃي چنيسر.

[1329]

پنهنجو جيت چنيسر ليلان ان جو نه.
 پنهنجو=نڀاو. جيت=مڪو. ان جو=چنو.

اڇ+نه.

نڀاو مڪو چنيسر ليلان اڇ نه.

[1330]

اينديس گاه عضوي، ٻي ڪاڻ جا عضوي ڪهڙي؟
 گاه=سر=چنيسر. ڪاڻ جا=هر. عضو=

گرو (گچي). عضو=نڪ.

اينديس چنيسر گري، ٻيهر نڪ ڪهڙي؟

[1331]

ليان اڳي ذات هئي، پر ڪوٽرو ڪڍي پاڻي ڪئي.
ذات=مشوري=مشهور. پاڻي=پڌرو=پڌري.

ليان اڳي مشهور هئي، پر ڪوٽرو ڪڍي پڌري ڪئي.

[1332]

ذاتيون اڳتي ذاتيون، پر ذات ٻڌاسين ڪين ميان!
ذات=ڪانڌڙا=ڪانڌ. ذات=گهلڙا. ذات=وڪيا.

ڪانڌ اڳتي گهلڙا، پر وڪيا ٻڌاسين ڪين ميان!

[1333]

ليان ڪپڙي جو سودو ڪيو. ذات به آيس ڪانه،
پر نالو ئي ويو.

ڪپڙي جو=لَبَادو=لَبَائِتو. ذات=ڪَسَر=ڪثر.

نالو=مُور=مُور.

ليان لَبَائِتو سودو ڪيو. ڪثر آيس ڪانه، پر
مُور ئي ويو.

[1334]

ليان ته ڪاڻي هئي، پر ڪوٽرو جر جا ڪري،
حاڪيماڻي ڏنسي.

ڪاڻي=ڪاڻي=مالڪياڻي. جر جا=جهڳڙا.

حاڪيماڻي=طلاق.

ليان ته مالڪياڻي هئي، پر ڪوٽرو جهڳڙا ڪري،
طلاق ڏني.

[1335]

ليان پوک جو ڪيو. ڪوٽرو نالو ڪندي.
پوک جو=چيهه. نالو=قرب.

ليان چيهه ڪيو. ڪوٽرو قرب ڪندي.

[1336]

ڪوٽرو ته پوک جا ڪيا، پر ليلان نر نانءُ ڪندي.
پوک جا=دنگ. نر نانءُ=نياز.

ڪوٽرو ته دنگ ڪيا، پر ليلان نياز ڪندي.

[1337]

جي اکر جا لکبا، سي وکر ئي کين.
 اکر=اگ، وکر=ميت<ميٽيا.
 جي انگ لکيا، سي ميٽيا ئي کين.

[1338]

کاسبکي ذات کئي، نه ته کامڻ هئي نرنانءَ سان.
 کاسبکي=پهي<پهر. ذات=نائئي<پنائئي.
 کامڻ=ارييلي. نرنانءَ=ارباب.
 پهي پنائئي، نه ته ارييلي هئي ارباب سان.

[1339]

عورت تي ڪوٽرو، جنهن اچي نڪر جو هنيو.
 نه عورت تي ليلان، جنهن سان جنڊ جي ٿي.
 عورت=پاڳي (پاڳ واري). نڪر جو=نارو.
 نه عورت=نپاڳي. جنڊ جي=سوڙهي.

نپاڳي تي ڪوٽرو، جنهن اچي نعرو هنيو.
 نپاڳي تي ليلان، جنهن سان سوڙهي ٿي.

[1340]

لوهره جي ليلان، رچ چنيسر.
 لوهره جي=کنڊي<کنڊي. رچ=مٽ<مٽيئين.
 کنڊي تي ليلان، مٽيئين چنيسر.

[1341]

کاڄ جو ڏنائون، وکر ويچاريءَ کي.
 کاڄ جو=ڪريلو<ڪري+لوءِ. وکر=وه.
 ڪري لوءِ ڏنائون وهه ويچاريءَ کي.

[1342]

هئي نالي وٽ نارنانءَ، اها تلوار جي ڪنهن کئي.
 نالو=دوس<دوست. نارنانءَ=دادلي.
 تلوار جي=ڌار.
 هئي دوست وٽ دادلي، اها ڌار ڪنهن کئي.

[1343]

عورت ويئي، نالو ڪيائين، نرنانءَ ٿي.
 عورت=قولان. نالو=مدگر<مد+گهر.
 نرنانءَ=پورن<پوءِ+رن.

قولا ويئي مد گهر ڪيائين، پوءِ رن ٿي.

[1344]

لوهه لڳي ليلان، مٽيءَ جي ٿئي ڪيئن؟
 لوهه=داغ. مٽي=اڇي.

داغ لڳي ليلان، اڇي ٿئي ڪيئن؟

[1345]

مٽيءَ جي ليلان، لوهه جو چنيسر.
 مٽيءَ جي=چري. لوهه جو=ڪڙو.

چري ليلان، (ٿيو) ڪڙو چنيسر.

[1346]

پوک ڌڪ جي ليکي راند جون ڪاڻي.
 پوک=تر. ڌڪ جي=گڻي. ليکي جو=سو.
 راند جون=چوٽون.

تر جي گڻي، سوچوئون ڪاڻي.

[1347]

ليلان مال جي، ڪوٽرو تان مڇي.

مال جي=ولوڙي<ويني لوڙي. مڇي=ڪڻي.

ليلان ويني لوڙي، (جنهن سان) ڪوٽروءَ تان ڪڻي.

سرائتيون ڳجھارتون: مارئي

عمر جو ڪوھ تان مارئي ڪٽڻ

[1348]

ڀوڪ هئي جر جي تي، تڏهن نرنان ڏنائين.
ڀوڪ (جي) = ڪڙهي (زمين تيار ڪرڻ) < ڪڙي.
جر جو = ڪوھ. نرنان = عمر.

ڪڙي هئي ڪوھ تي، تڏهن عمر ڏنائين.

[1349]

ادا! توکي منهنجي ولايت جو ڪنهن نالو ڪيو؟
ولايت = سورت < صورت. نالو = معلوم.

ادا! توکي منهنجي صورت جو ڪنهن معلوم ڪيو؟

[1350]

انڊ جا عضون مان، نالو اُن ڏني.
انڊ جا = ڀوڪڻ. عضو = هٿ. نالو = چئڻو.
اُن = توڏي.

ڀوڪو هٿن مان چئڻو، توڏي ڏني.

[1351]

عمر! عورت نالي ذات گهر جو نه.
عورت نالي = حمي < هم. ذات = دستي.
گهر جو = ڪٺ (ڇت جو) < ڪٺ.

عمر! هم دستي ڪري ڪسڻ نه.

[1352]

عمر! هـَـڏئون زحمت نه.
هڏي (جو) = ڍارو < ريڍار. زحمت = چڻ.

عمر! ريڍارئون چڻن نه.

[1353]

عمر! شهر نه ڇڏ، مان ذات نالو ڪنديسانءِ.

شهر = چڻي. ذات = آهين < آھ + پڻي. نالو = ڪارو.

عمر! چڻي نه ڇڏ، آھ پڻي ته ڪارو ڪنديسانءِ.

[1354]

مرض عمر، ڪڪن جي مارئي.
مرض=سٽ. ڪڪن جي=دٻڪي.
سٽ (ڪئي) عمر (تہ) دٻڪي مارئي.

[1355]

جران جي ذات، نرنان ڪاڻ جي مال تي.
جر=پاڻي. ان جي=پُرڻي<پريندي. ذات=
پنهوار. نرنان=عمر. ڪاڻ جي=چاڙهي.
مال=اُٺ.

پاڻي پريندي پنهور. عمر چاڙهي اُٺ تي.

[1356]

ذات ڪي ذات ڪيو، ڪاڻيءَ ڪي مال ۾.
ذات=سومرو. ذات=پيسڪ. ڪاڻي=بيراڳڻ.
مال=بَرُ.

سومري وٺي سڪَ ڪيو، بيراڳڻ ڪي بَر ۾.

[1357]

ڪاڇ مڇي ماري، نه ته عمر پوک ٿي نه هو.
ڪاڇ=جُونُو. مڇي=جَڪ. پوک=چَٽُو<اچڻو.
جُونِي (ڦوڳ) جَڪ ماري، نه ته عمر اچڻو ٿي نه هو.

[1358]

عمر نه ذات هو، پر ڪاڻي ٿي پيو.
ذات=امير. ڪاڻي=ناڙي<اُٺاڙي.

عمر ته امير هو، پر اُٺاڙي ٿي پيو.

مارئيءَ جي ماءُ جي مارئيءَ لاءِ پڇا

[1359]

نالي مٿي نه باهه جي، الاڻي ڪنهن راند جي؟
نالو=اڱڻ. باهه جي=تِمڪ<تمڪي.

راند جي=چاڻي.

اڱڻ مٿي نه تمڪي، الاڻي ڪنهن چاڻي؟

[1360]

هوءَ جا نالا وٺي ذات وٺي، سا ڪاڻن توڻ ٿي ذات.
 نالو=جعفر<جا + ڦر. ذات=چارڻ. ڪاڻ=
 ڪوهو<کوهه. ذات=نائي<نه + آئي.
 هوءَ جا ڦر وٺي چارڻ وٺي، سان کوهه توڻ ٿي نه آئي.

[1361]

منهنجي جيت جو، ڪاڻ جو عمر سان.
 جيت=ڇاهو<ڇائي. ڪاڻ جو=سَل<سليو.
 منهنجي ڇائيءَ جو، ڪنهن سليو عمر سان.

[1362]

ڏاڻين آئين سومرا! ذات ڪري وٺين مارئي.
 ذات=غبيي<ازغبيي. ذات=غيب<غائب.
 ازغبيي آئين سومرا! غائب ڪري وٺين مارئي.

مارئي عمر جي قيد ۾

[1363]

نرنان نالو پانيان ها، ته پيلي ذات نه وڃان ها.
 نرنان=عمر. نالو=آيو. پيلي<نفر<نه + ڦر.
 ذات=چارڻ.

عمر آيو پانيان ها، ته نه ڦر چارڻ وڃان ها.

[1364]

پنهنجي حاڪم جو ڪيو، تڏهن ڪاڻ جي تان
 گاهه جو ٿياس.

پنهنجي=قسمت. حاڪم جو=قهر. ڪاڻ جو=
 ڪوهو<کوهه. گاهه جو=بند.

قسمت قهر ڪيو، تڏهن کوهه تان بند ٿياس.

[1365]

نارنان حاڪيماڻا، ڪاڻ جي ڏسان ڪانه ميان!
 نارنان=جافران<جان + ڦران. حاڪيماڻا=ڪوٽ.
 ڪاڻ جي=ڏاڪڻ.

جان ڦران ڪوٽ ڪي، ته ڏاڪڻ ڏسان ڪانه ميان!

[1366]

مارو ڇڏي مارئي، ٿي مال جا نهاري.
مال جا = اوڻ < ٿر.

مارو ڇڏي مارئي، ٿي ٿر ڏي نهاري.
[1367]

نالو ذات راڳ، سا پنڌ جا ڪپڙي ۾.
نالو = جعفر < جا + ڦر. ذات = چارڻ. راڳ =
جوڳ < جوڳي. پنڌ جا = ڪوهه. ڪپڙو = ڪوٽ.

جا ڦر چارڻ جوڳي، سا ڪوهه (آهي) ڪوٽ ۾.
[1368]

مارئي اندران باهه جي، پئي مال نهاري.
باهه جي = اماڙي < ماڙي. مال = هرڻ < رڻ.

مارئي اندران ماڙيءَ جي، پئي رڻ نهاري.
[1369]

مرضن چڙهيو مارئي، بيٺي پوک جا نهاري.
مرض = مهلو < محلين. پوک جا = چوٽرا.

محلين چڙهيو مارئي، بيٺي چوٽرا نهاري.
[1370]

ماڙيءَ چڙهيو مارئي، بيٺي ڌڻ جا نهاري،
پوک اباڻي پارَ جي، من ڏاٽر ڏيڪاري،
آءُ ته گهڻي گهه جي، پرجي عمر اماڻي.
ڌڻ جا = اوگر < گهر. پوک جا = چوٽرا

گهه جي = ڪنڍي < اڪنڍي.

ماڙيءَ چڙهيو مارئي، بيٺي گهر نهاري،
چوٽرا اباڻي پارَ جا، من ڏاٽر ڏيڪاري،
آءُ ته گهڻي اڪنڍي آهيان، پرجي عمر اماڻي.

[1371]

وڻ چڙهيو مارئي، بيٺي چيٽ نهاري.
وڻ (جو) = منگهو. چيٽ = پوپٽ < پٽ.

منگهي چڙهيو مارئي، بيٺي پٽ نهاري.

[1372]

ماڙيءَ چڙهيو مارئي، مال ڪاٺ جي لائي روئي،
اٿين بيٺي چوئي، مرض مال جي آهيان.
ماڙيءَ (جو) ڇاڇو. مال جي رتي رت.
ڪاٺ جو = ورو ورن. مرض = وره.
مال جي = وڪوڙي.

ڇاڇين چڙهيو مارئي، رت ورتو روئي،
اٿين بيٺي چوئي، وره وڪوڙي آهيان.

[1373]

ڪاڇ نه ڪائي مارئي، نالو اٿس من ۾.
ڪاڇ = ٽڪي (ماني). نالو = موٽڻ.
ٽڪي نه ڪائي مارئي، موٽڻ اٿس من ۾.
مارئيءَ جون عمر کي منئون

[1374]

هڪ نالو، ٻيو نالو، ٽيون نالو، توکي چوئون نالو نه هو.
نالو = عمر. نالو = ميرو = مير. نالو = امير.
نالو = لائق.

عمر مير امير! توکي (اٿين) لائق نه هو.

[1375]

لوهه ڪاٺ نه اٿئي ميان سومرا، هي نالو نه تو.
لوهه جي = جهل جهلڻ. ڪاٺ (جو) = منو
(نار جو عضو) مناسب. نالو = لائق.
جهلڻ مناسب نه اٿئي ميان سومرا، هي لائق نه تو.

[1376]

جيت نالي ڪيئي ميان سومرا! سو شهر به ٿئين تون،
تو پنهنجي پوک جي ڪئي، پوءِ ڪاٺ پنهنجو مون.
جيت = ڪڻ ڪڻي. نالو = آندو آندڻي. شهر =
جهلو جهلي. پنهنجي = پت. پوک جي = پوري =
پوري. ڪاٺ (جي) = ڪٽ ڪٽي. پنهنجو = نصيب.
ڪٽي آندڻي ميان سومرا! سا جهلي وينين تون،
تو پنهنجي پوري ڪئي، هاڻي ڪٽي نصيب مون.

[1377]

مٿئي نالي نار، شهرئون آندئي ڪيئن ميان!

مٿيو=ياقوت<قوت. نار=مڪڻ<مڪڙيون.

شهر=سامارو<سا+ماري.

قوت جنهن جو مڪڙيون، سا ماري آندئي ڪين ميان!

[1378]

اولت نالي شهر مٿن، تو ڪاڻي آندي ڪيئن ميان!

اولت(عورت)=بيگم<بي+غمي. شهر=گام.

ڪاڻي=ڳڻي<ڳنهي.

بي غمي گام مٿن، تو ڳنهي آندي ڪيئن ميان!

[1379]

نالو ڪر ڙي سومرا! ڏي پنهنجو نارنانه ڪي ته

حاکم جي ٿئي.

نالو=ترس. پنهنجو=دلاسو. نارنانه=دلگير.

حاکم جي=دلجاء.

ترس ڪر ڙي سومرا! ڏي دلاسو دلگير ڪي ته دلجاء ٿئي.

[1380]

اٿئي نانءُ الله جو، ذات نه ڪر مون،

نرنالي حاڪمياڻي ۾، جيت ٿيندين تون.

ذات=ڪارا<ڪاري. نرنالو=صاحب.

حاڪمياڻي=سرڪار. جيت=ڏوهو<ڏوهي.

اٿئي نانءُ الله جو، ڪاري ڪر نه مون،

صاحب جي سرڪار ۾، ڏوهي ٿيندين تون.

[1381]

ذات آهيان ميان سومرا! نه ڏي ڳهڻو آبائون.

ذات=ماڇي<مان اچي. ڳهڻو=ٽڪڙو.

مان اچي آهيان ميان سومرا! نه ڏي ٽڪو آبائون.

[1382]

پکي کيئي مون کي، عمر! پکين ۾.
 پکي=بدڪ<بد. پکي=هيڙهو<هيڙين<
 ساهيڙين.

بد کيئي مون کي، عمر! ساهيڙين ۾.

[1383]

نالو تنهنجا سومرا، نالي کي نه وٺن.
 نالو=ڪير<جي + ڪم. نالو=واحد.

جي ڪم تنهنجا سومرا، واحد کي نه وٺن.

[1384]

اي عمر سومرا! توکي زال جي، نه مال جو.
 زال جي=ناس. مال جو=پتو.

اي عمر سومرا! توکي ناس نه پتو.

[1385]

وٺن منجهه هياس، جي تون نه کڻين ها سومرا!
 وٺ=اٺب<اٺين + اٺن (عزتن).

اٺن منجهه هياس، جي تون نه کڻين ها سومرا!

[1386]

ڪاٺين آندئي مارئي، ڪاٺي کين ڇڏيڃ،
 نالو اٿئي ميان سومرا! وڃي مال جن کي ڏيڃ.

ڪاٺ(جو)=ڪوهو<ڪوهين. ڪاٺي=رول<

رولي. نالو=راضي. مال جا=ساڳا<ساڳين.

ڪوهين آندئي مارئي، رولي کين ڇڏيڃ،
 راضي ٿي ميان سومرا! وڃي ساڳين کي ڏيڃ.

[1387]

ڪاٺ تان ذات آندئي سومرا! وڌئي ڪاٺن منجهه پکي،
 سا هت ڪيئن گذاري، جنهن جا شهر ۾ پوک رچ ٿيا.

ڪاٺ=ڪوهو<ڪوهه. ذات=ڪونيڙيا<ڪنيي.

ڪاٺ=طاق<طاقن. پکي=تاڙو. شهر=ڪاهڙ.

پوک=ڪيٽ. رچ=پکا.

کوہ تان کنيي آندء سومرا! وڌئي طاقن منجه تازي،
هت کيئن گذاري، جنهن جا کاهڙ ۾ کيت پکا.

[1388]

ڏاٽيون کنهن نه کنيون ڏاٽ، عمر! تو کا ڏاٽ کئي.
ڏاٽيون=نياٿيون. ڏاٽ=تڙت<تڙ تان.
ڏاٽ=توري.

نياٿيون کنهن نه کنيون تڙ تان، عمر! تو کا توري کئي.
[1389]

جيت مٿان جر جو، توکي رحم نه پيو هڪ رتي.
جيت=کڻ<کٽي. جر جو=کو ه.
کٽي مٿان کو ه، توکي رحم نه پيو هڪ رتي.
[1390]

نالونالي ۾، چو راند جي کيئي؟
نالو=بيگ. نالو=بنگل. راند جي=پوري.
بيگناهه بنگلن ۾، چو پوري اٿئي؟
[1391]

کپڙي آندئي مارئي، کپڙي نه ٽڪاء،
هن کپڙي مان کڏي، کپڙي ۾ ملاء.
کپڙو=زري<زوري. کپڙي(جو)=کوٽ.
کپڙو=ملير.

زوريءَ آندئي مارئي، زوريءَ نه ٽڪاء،
هن کوٽ مان کڏي، ملير ۾ ملاء.
[1392]

اداڙي عمر اسان جي ملڪ ۾، عضوي گهوڙي ٿئي ڪانه.
عضو=هٿ. گهوڙو=کسي<کس.
اداڙي عمر! اسان جي ملڪ ۾ هٿ کس ٿئي ڪانه.
[1393]

عمر! اسان جي ڏيهه ڏي، نالن تي قرآن.
نالو=وائو<وائن، قرآن=فرقان<قر+ڪانه.
عمر! اسان جي ڏيهه ڏي، وائن تي ڦر(ٿئي) ڪانه.

[1394]

عضوو مون حاڪيماڻي ٿيو. عورت آندياس ڪپڙي ۾.

عضوو=تن<وطن. حاڪيماڻي=ويڙه.

عورت=قسمت. ڪپڙي جو=ڪوٽ.

وطن مون ويڙه ٿيو. (پر) قسمت آندياس ڪوٽ ۾.

[1395]

عرض اچين سومرا! نالو نالان سان،

ڪڏهن سُناسون ڪينڪي، اُپ جا مارن سان.

عرض=صدا<سدا. نالو=رهندو. نالو=راڄو<راڄن.

اُپ جا=ڪس<عڪس.

سدا اچين سومرا! رهندو راڄن سان،

ڪڏهن سُناسون ڪينڪي، عڪس مارن سان.

[1396]

نالو ڪرڙي سومرا! ذاتين راند نه ڦٽاءِ.

نالو=نظر. ذات=سانگي. راند=سانگ.

نظر ڪرڙي سومرا! سانگين سانگ نه ڦٽاءِ.

[1397]

ذاتئين آندئي مارئي، سا ذاتئين تون پهچاءِ.

ذات=ڪيبر<برين. ذات=راڄپر<راڄين.

برين آندئي مارئي، سا راڄين تون پهچاءِ.

[1398]

ڪڪين آندئ ميان سومرا! ڪڪن ۾ پهچاءِ.

ڪڪن جو=پهارو. ڪڪن(جون)=جهوپڙيون.

پهاري آندئ ميان سومرا! (سا) جهوپڙين ۾ پهچاءِ.

[1399]

ڪڪان آندئ ميان سومرا! تڙئون موڪل ڏي.

ڪڪن(جو)=پُهارو. تڙ(جو)=وارو.

پُهوري آندئ ميان سومرا! (تنهن کي) واري موڪل ڏي.

[1400]

عمر! گاهه جو ڪيئي، هاڻ نارنانءَ ڪڍجانءِ.
گاهه جو=بند. نارنان=عزت.

عمر! بند ڪيئي، هاڻ عزت سان ڪڍجانءِ.

[1401]

اي پڪي عمر سومرا! مون کي ڪڍ لوهن مان.
پڪي=پرمار. لوهه=ڪڙو<ڪڙن.

اي پرمار عمر سومرا! مون کي ڪڍ ڪڙن مان.

[1402]

پنهنجيءَ کونه آيس، پڪيءَ جو ڪٿي آئين.
پنهنجي=خوشي. پڪيءَ جو=ڪنپ<ڪنپي.

خوشيءَ کونه آيس، ڪنپي ڪٿي آئين.

[1403]

ڪاٺي ادا سومرا! نه ته آءٌ مڇيءَ جي ڪنڊيسانءِ.
ڪاٺي=نيگهر<ني + گهر. مڇيءَ جي=هاري<

ڏوهاري.

ني گهر ادا سومرا! نه ته ڏوهاري ڪنڊيسانءِ.

[1404]

ڪپڙي مرون آيا، پر ڪاڇ جي ڪنهن نه ڪئي!
ڪپڙو=چنڊو<چنڊين. مرون=چنچل<چئنچل.

ڪاڇ جي=هڏي<هيڏي.

چنڊين چئنچل آيا، پر هيڏي ڪنهن نه ڪئي!

[1405]

هت هندڪا اڳ به هئا، جر جو جون فقيراڻيون
تو ڪيون.

هندڪا=راجا. جر جون=نيون. فقيراڻيون=ريتيون.

هت راجا اڳ به هئا، پر نيون ريتيون تو ڪيون.

[1406]

ادا ڙي عمر! تو نالي اهڙا ڪاڻ ڪاڻ ڪنهن نه ڪيا.
نالو=ساماڻو. ڪاڻ جا=گڙ<غضب.

ادا ڙي عمر، تو ساماڻي اهڙا غضب ڪنهن نه ڪيا.

[1407]

سٽپ ان جون ڪري، نرنانءَ ٿيو ڪونه ڪو.
 سٽپ جي = چوري = چوريون. ان جون = ريون.
 نرنانءَ = ونهيون.

چوريون ڪري، ونهيون ٿيو ڪونه ڪو.

[1408]

نالانانءَ نه ڪن، ڪاڻيون هڻن نه سومرا!
 نالو = چڱو = چڱا. نانءُ = چوريون = چوريون.
 ڪاڻيون = سڌيون = سڌيون (ڪاٺ).

چڱا چوريون نه ڪن، سڌيون هڻن نه سومرا!

[1409]

مڙيا پوک نه ڪن، پوک ڀلي پورهيت ڪن.
 مڙيو = سالڪ. پوک = ڪس. پورهيت =
 ڪمي = ڪميٽا.

سالڪ ڪس نه ڪن، ڪس ڀلي ڪميٽا ڪن.

[1410]

اهو مال جو نه هيئي سومرا، جو لڄايئي ذاتيون.
 مال جو = وڙ. ذات =

پنهوار = پنهوريون.

اهو وڙ نه هيئي سومرا، جو لڄايئي پنهوريون.

[1411]

پڪي مار نه سومرا! نالو پوک نه تون.
 پڪي = اڀرا. نالو = رعايا. پوک (جو) = ٽڪ.

اڀرا مار نه سومرا! رعايا ٽڪ نه تون.

[1412]

پڪي مار م سومرا! مَر پڪي مارو هون.
 پڪي جهلڻ جهنگ مان، اها ريت نه راجائن.

پڪي = آڀرو = اڀرا. پڪي = سپرو = سيرا. پڪي =

بار ڌتارو.

اڀرا مار م سومرا! مَر سيرا مارو هون.

بار ڌتاري جهلڻ جهنگ مان، اها ريت نه راجائن.

[1413]

ذات نہ کر میان سومرا، توکي نرنانء نالو ڪندو.
ذات=ترڪ<روڪ. نرنانء=مالڪ.
نالو=موچارو.

روڪ نہ کر میان سومرا، توکي مالڪ موچارو ڪندو.

[1414]

تڙ ڦٽا ڪر سومرا! نيئي ڏي ڳهه مارن ڪي.
تڙ=ڏنگ. ڳهه=مانگهه<مان گڏ.
ڏنگ ڦٽو ڪر سومرا! نيئي مون گڏ مارن ڪي.

[1415]

عمر! اسان جي ڏيهه ۾، ول پوک ٿئي ٿي ڪانه.
ول=ويساهي<ويساه. پوک=ڪٽي<گهاتي.
عمر! اسان جي ڏيهه ۾، ويساه-گهاتي ٿئي ٿي ڪانه.

[1416]

ذات آنديس سومرا! وڻن ڪونهي ڏوهه.
ذات=امر. وڻ=مٺ<مات.

امر آنديس سومرا! مائتن ڪونهي ڏوهه.

[1417]

مارئي مري ٿي نرنانء لاءِ، آءُ نرنانء کي پهچاءِ،
نالي نرنائن ۾، توچو ڪاچ جي ڪئي؟
نرنانء=ننگ. نرنانء=ساهو<سا +هن. نالو=
بيگ<بيگناه. نرنانء=بنگل<بنگلن.
ڪاچ جي=پوري.

مارئي مري ٿي ننگ لاءِ، آءُ سان هن کي پهچاءِ،
بيگناه بنگلن ۾، توچو پوري آه؟

عمر جو مارئيء کي شاديء لاءِ ڇوڻ

[1418]

مال جي ٿي نہ مارئي، تنهنجا نالا نالا آهن.
مال جي=مادي<ماندي. نالو=سانگي. نالو=سکيو<سکيا.
ماندي ٿي نہ مارئي، تنهنجا سانگي سکيا آهن.

[1419]

چلم جي نه ٿي؛ مارئي! تون نارنارن ٿي ويهه.

چلم جي = ڪني. نارنارن = سرهي.

ڪني نه ٿي؛ مارئي! تون سرهي ٿي ويهه.

[1420]

نالو ٿي جي رچ ڪرين، ته ڏيان وکر مارن ڪي.

نالو = رچي < پرچي. رچ = پرڻ < پرڻو. وکر =

زهر < زر.

پرچي جي پرڻو ڪرين، ته ڏيان زر مارن ڪي.

[1421]

وڻ تون ملڪ وسار، پنهنجو ڏي نرنارن ڪي.

وڻ = وينگس. ملڪ = ويڙهه. پنهنجو = جهڄڻ.

نرنارن = جهانگي.

وينگس تون ويڙهه وسار، جهڄڻ جهانگيڙن ڪي.

[1422]

نالي ۾ ٿي ويهه، ڇڏ مروڻ مارئي.

نالو = نظر. مروڻ = ويڙهو < ويڙها.

نظر ۾ ٿي ويهه، ڇڏ ويڙها مارئي.

[1423]

توڪي نالي آندم مارئي، تون نالي ۾ ٿي ويهه،

هي به تنهنجو ڏيهه، نالي ڪندوسانءِ مارئي!

نالو = دلو < دليئون. نالو = بيگم < بي + غمي.

نالو = بخشو < بخش.

توڪي دليئون آندم مارئي، تون بي غمي ٿي ويهه،

هي به تنهنجو ڏيهه، بخش ڪندوسانءِ مارئي!

[1424]

نالي ۾ آندومانءِ مارئي! نالي ۾ ٿي ويهه،

هي به تنهنجو ڏيهه، نالي ۾ ڪندوسانءِ مارئي!

نالو = محبت. نالو = صحبت. نالو = سڪيو.

محبت ۾ آندومانءِ مارئي! صحبت ۾ ٿي ويهه،

هي به تنهنجو ڏيهه، سڪيو ڪندوسانءِ مارئي!

[1425]

ڪاٺ ڪر. ٻولي شهر جن ۾ فقير جون ڪر مارئي.
ڪاٺ (جي) = ماٺ. ٻولي = هلي. شهر جا = محلات.
فقير جون = موجون.

ماٺ ڪر. هلي محلاتن ۾ موجون ڪر مارئي.

[1426]

ڪر پنهنجو، ٽيءَ نارنان، ٻوليون ڪير ڪر.
تس نارنان ڪريئن مارئي.
پنهنجو = صبر. نارنان = سياڻي. ٻوليون = دانهون.
نرنان = راضي.

ڪر صبر، ٽيءَ سياڻي، دانهون ڪير ڪر.
تس راضي ڪريئن مارئي.

[1427]

ڪاڇ نه ڪائين ٿي مارئي! نالا نامن جا.
ڪاڇ = صوف. نالو = تاجو > تازو. نام = باغ.
صوف نه ڪائين ٿي مارئي! تازا باغن جا.

[1428]

مڇي ٿي ڳهه پاء، ڪڙمڪا نه هار.
مڇي = ڏاهي. ڳهه = ڇلا. ڪڙمڪا = ڳوڙها.
ڏاهي ٿي، ڇلا پاء، ڳوڙها نه هار.

[1429]

ان جا آڻيو ڏين، تس مال جا ڪر مارئي!
انءِ جا = وساءُ > ويس + نوان. مال جا = چونڊ.
ويس نوان آڻيو ڏين، تس چونڊ ڪر مارئي!

مارئيءَ جو عمر کي جواب

[1430]

وات جا آڇ نه مون، راند جا پلي هڪ.
وات جا = ويٺ. راند جا = هاڙهي > ڪهاڙي.
ويٺ آڇ نه مون، ڪهاڙي پلي هڪ.

[1431]

حاکم جون نه ڪر عمر ادا، بلائون کينئي.
حاکم جون=آچون. بلائون=ارموش (وڏي بلا).
آچون نه ڪر عمر ادا، ارموش کينئي.

[1432]

عمر! تون چوين نرنان، مون کي مال جي.
نرنان=پرچو<پرچ. مال جي=اڪي<اوڪي.
عمر! تون چوين پرچ، مون کي اوڪي.

[1433]

ڪپڙو نه ڪر ميان سومرا! هيءُ ڪپڙو چڱو هئا،
جو نالو تون چوين، سو نالو مون وٽ ناهه.
ڪپڙو=ڪارو. ڪپڙو=انڌاري<انڌير. نالو=
ڪلڻ. نالو=خوشي.

ڪارو نه ڪر ميان سومرا! هيءُ انڌير چڱو ناهه،
جو ڪلڻ تون چوين، سا خوشي مون وٽ ناهه.

[1434]

ذات ڪاسبڪي ڪار، نرنالي آزار جي نرنالي.
ذات=دائي<مدائي. ڪاسبڪي ڪار=منڻ<
من+پر. نرنالو=آمان<اما+نه. آزار جي=سُتي.
نار نالو=ڏني.

مدائيءَ جي من ۾، امان نه ستي ڏني.

[1435]

عضوي تي ويهي، عضوو ڏيندي سانءِ کين ميان!
عضوو=سَٽند<سَٽ. عضوو=گوش.

سَٽن تي ويهي، گوش ڏيندي سانءِ کين ميان!

[1436]

عورت تنهنجي سومرا، مرونءَ جي وڻي مَ مون.
عورت=هرجي<هرچيز. مرونءَ جي=ڪانئين<
ڪائي.

هرچيز تنهنجي سومرا، ڪائي وڻي مَ مون.

[1437]

عمر چئي سٽ جي، آءُ نار نالي نه هڪڙي.
 سٽ جي = ڪاهي > ڪاءُ + هي. نار نالو = زليخان >
 ذري + کان.

عمر چئي ڪاءُ هي، آءُ ذري کان نه هڪڙي.

[1438]

ڪڻ پنهنجا عضوا، مان ذات جي نه آهيان.
 عضوا = ڍاڪون. ذات = بخاري > بڪاري.
 ڪڻ پنهنجا ڍاڪون، مان بڪاري نه آهيان.

[1439]

نالو ڪر نه سومرا، ته ويهي عورت تون.
 نالو = صلاح. عورت = خاتون > ڪاءُ + تون.

صلاح ڪر نه سومرا، ته ويهي ڪاءُ تون.

[1440]

ڪاڇ نه ڪائينديس سومرا، مون کي مٽيءَ جون آڻي ڏي.
 ڪاڇ = حلو > حلوا. مٽيءَ جون = ڪنڀيون.

حلوا نه ڪائينديس سومرا، مون کي ڪنڀيون آڻي ڏي.

[1441]

ڪاڇ ڪائينديس ڪينڪي، نار نالي تنهنجو.
 ڪاڇ = آڪو > آءُ + ڪو. نار نالو = ڌاني > اڏا + ني.

آءُ ڪو ڪائينديس ڪينڪي، ادا ني تنهنجو.

[1442]

مٽيءَ جي ڪائيندياس، ذات ڪنديس ڪينڪي.
 مٽيءَ جي = پني. ذات = شاهه > شاهي.

پني ڪائيندياس، شاهي ڪنديس ڪينڪي.

[1443]

مٽي جو ڪائينديس ڪينڪي، وڃ نالو نانو ڪڙي.
 مٽي جو = ماتام > مان + طعام. نالو = خان > ڪانا.

نانءُ = خان.

مان طعام ڪائينديس ڪينڪي، وڃ ڪانا خان ڪڙي.

[1444]

تنهنجي ذاتين ڪريان ڪوهه، منهنجي پکين شهر
جا ڪيا.

ذات=خشڪ<خشڪن. پکي=ڀولير. شهر جا=ڀير.
تنهنجي خشڪن ڪريان ڪوهه، منهنجي ڀوليرن ڀير ڪيا.

[1445]

سُٺ جا آڇ مَ سومرا! مان گاهه جي هيراڪ.
سُٺ جا=وگيا<وگا. گاهه=پُڪن.

وگا آڇ مَ سومرا! مان پُڪن جي هيراڪ.

[1446]

اَن جا آڻي ڏين، تہ بہ وڻ جا نہ ڪائي مارئي.
اَن جو=ميدو<ميڍا. وڻ جا=مور(گونچ)<مُور.

ميڍا آڻي ڏين، تہ بہ مُور نہ ڪائي مارئي.

[1447]

نار نالي آڇ نہ سومرا، نار نالي پنهنجون پاڻ،
جي نار نالي ڪاوان، تہ مارن ۾ مٽي ٿيان.

نار نالو=ملي<مليدا. نار نالو=خاتون<ڪاءِ +

تون. نار نالو=زرينا<ذري. مٽي=ڪاري.

مليدا آڇ نہ سومرا، ڪاءِ تون پنهنجا پاڻ،
جي ذري ڪاوان، تہ مارن ۾ ڪاري ٿيان.

[1448]

تنهنجي جرجن ڪريان ڪوهه، منهنجي جيتن
عضوا ڪيا.

جرجو=کنڊ. جيت=ڪارڙو<ڪرڙن. عضوا=ڏوٽرا.

تنهنجي کنڊن ڪريان ڪوهه، منهنجي ڪرڙن ڏوٽرا ڪيا.

[1449]

وڻ جي عمر سومرا، نالي مرض نہ.

وڻ جي=چوڏي<چو+ڏين. نالو=مصري.

مرض=ڪام<کان+مان.

چوڏين عمر سومرا، مصري کان مان نہ.

[1450]

ادا ڙي عمرا اسان جو ڪاڻن تي گذران، ڇا ڪنديس
شهر ڪي.

ڪاڻ=ساڳو، شهر=مصر<مصري.

ادا ڙي عمرا اسان جو ساڳن تي گذران، ڇا ڪنديس
مصريءَ ڪي.

[1451]

پوک مـُـلڪ ميان سومرا وڻ ڪاڻي.
پوک=ڪڻي<ڪڻيون، ملڪ=سال، وڻ=ڪاٽوڻا.
ڪڻيون سال ميان سومرا ڪاٽوڻا ڪاڻي.

[1452]

نالن ۽ نالن تي، آءُ ڪاڻي.
نالو=لونگ<لونگن، نالو=ڦوٽو<ڦوٽن.
ڪاڻي=نهري<نه+هري.

لونگن ۽ ڦوٽن تي، آءُ نه هري.

[1453]

نالو ڪاڻي نه مارئي، اهو نالو نالن جو.
نالو=منو، نالو=ميوو، نالو=باغ<باغن.
منو ڪاڻي نه مارئي، اهو ميوو باغن جو.

[1454]

پن نالن مان عورت آءُ نه، متان حاڪيماڻي ٿي پوان.
په نالا=هڪ نالو توت، پيو نالو صوف، عورت=
زليخا<ڌري کان، حاڪيماڻي=گنهگار.

توتن ۽ صوفن مان آءُ ڌري نه کان، متان گنهگار ٿي پوان.

[1455]

نرانءُ نار نالي پنهنجو نه، اسان وٽ نالن ۾ ڪاڻ.
نار=گلابي، نالو=گل، نرانءُ=عمر، پنهنجو=
سونگهڙ<سونگهيان، نالو=ڪپڙ<ڪپڙن.
ڪاڻ=بانس.

عمرا گلابي گل سونگهيان نه، اسان وٽ ڪپڙن ۾ بانس.

[1456]

ڏڌو وٺ جي آڇ مَ سومرا! اسان ڏي ريت رچن.
 ڏڌ جي = جهو (ڦيڻ). وٺ جي = مڪ. رچ =
 وٽو وٽين (ڪنن ۾ پاڻڻ جو ڳهر).
 جهومڪ آڇ مَ سومرا! اسان ڏي ريت وٽين.

[1457]

عمر! تون شهرئون ڏئين، آءُ ڪاٺي به ڪانه ڏيان.
 شهر = سڳيون. ڪاٺ (جي) = ڦٽي.
 عمر! تون سڳيون ڏئين، آءُ ته ڦٽي به ڪانه ڏيان.

[1458]

اڌ شهر ۾ ساز جو وٺي نه مون، مون کي پنهنجن
 جا پنهنجا ئي چڱا.
 شهر = چوٽي (چوٽياريون مان اڌ شهر). ساز جو =
 چمڪو. پنهنجن = ٻاٻاڻا. پنهنجا = ٻچڙا.

چوٽيءَ ۾ چمڪو وٺي نه مون، مون کي ٻاٻاڻا ٻچڙائي چڱا.

[1459]

ڪاٺ ٿون ڪاٺي، ڪانهي ريت رچن جي.
 ڪاٺ (جي) = ٻانهين > ٻانهيون، ڪاٺي = ٻندو
 رچ = وٽو وٽن.
 ٻانهيون ٻُڻندا ناهن، ڪانهي ريت وٽن جي.

[1460]

عمر اسان جي ڏيهه ۾، ڪاٺ ٿون ڪاٺي ڪانه.
 ڪاٺ = ٻانهين. ڪاٺي = پاڻو پاڻي.

عمر اسان جي ڏيهه ۾، ٻانهين پاڻي ڪانه.

[1461]

ڪپڙي آندءِ سومرا! سٺ پائيندي ڪين.
 ڪپڙو = ٻاندڙي > بندياڻي. سٺ جي = سانگه سا + نٺ.
 بندياڻي آندءِ سومرا! سانگه پائيندي ڪين.

[1462]

عمر! اسان جي ڏيهه تي، ڪاٺيون ڪنهن نه ذاتيون.
 ڪاٺ (جي) = نٽ < نٽون. ذات = پاٽي، پاتا < پاٽيون.
 عمر! اسان جي ڏيهه تي، نڪتون ڪنهن نه پاٽيون.

[1463]

ڪٿا آڇ مَ سومرا! آءُ مَرون نه پايان،
 چيٽ اباڻي پار جا، مڙئي ملهائين،
 پوءِ گاهه لڳين لايان، آءُ ذات ٿينديس ميان سومرا!
 ڪُٽو = ويندو. مرونءَ جو = چلو. جيت = اڏوهي <
 اوڏانهين. گاهه = چاهڪ. ذات = ماڃي < اڇي.

ويندا آڇ مَ سومرا! آءُ چلو نه پايان،
 اوڏانهين اباڻي پار جا مڙئي ملهائين،
 چاهڪ لڳين لايان، مان اڇي ٿينديس ميان سومرا!

[1464]

ڪاٺين رانديون ڪن، سي سيباڻا ساهه ڪي،
 نالا نرنان تنهنجا، بهڳڻ وجهان ٻن،
 عمر! اسان جي ملڪ تي، ڪپڙوئي نه ڪن.
 ڪاٺ = ڪوهو < ڪوهين. راند = ڪيل < ڪيلون.

نالو = سونو. نرنان = ڳهڻو. ڪپڙو = شال < شالون.
 ڪُوهين ڪيلون ڪن، سي سيباڻا ساهه ڪي،
 سونا ڳهڻا تنهنجا، بهڳڻ وجهان ٻن،
 عمر اسان جي ملڪ تي، شالون ڪونه ڪن.

[1465]

فقير جي پائي، باهه جا وٺي آءُ.
 فقير جي = جا ڳهه < جا + ڳهه. باهه جا = اُها < اُها.

جا ڳهه پائي، اُها وٺي آءُ.

[1466]

اوطاق پائي سومرا! ڪپڙي اُڻج جو،
 اسان ۾ ريت ڪاٺين جي، نرنان ڪن نه هوءَ.

اوطاق=جاڳه< جا + ڳهه. ڪپڙو=سائو< سائي.

ڪاٺي=بُندو. نرnan=حسن< هس.

جا ڳهه پائي سومرا! سائي آڻج جو،
اسان ۾ ريت بُندن (پاڻڻ) جي، هَسَ ڪن نه هو.

[1467]

مٽيءَ جي آڇ نه سومرا، مون ڪاٺ جا ئي ناهن.
مٽيءَ جي=جاڳه< ڳهه. ڪاٺ جا=پاڻڻا (لڪڻ).

ڳهه آڇ نه سومرا! مون پاڻڻسائي ناهن.

[1468]

تنهنجن فرنامن کي ڇا ڪريان، هي مال جائِي مون بس،
راند جن بنان ڙي سومرا! منهنجي روح نه اچي رس.

نرنا=سونو ۽ ڳهڻو. مال جا=وڳا< وڳا.

راند جا=ڍارا< ريڍار.

تنهنجن سونن ڳهڻن کي ڇا ڪريان، هي وڳائي مون بس،
ريڍارن بنان ڙي سومرا! منهنجي روح نه اچي رس.

[1469]

تنهنجي نالن کان، مون کي سٺ جا چڱا.
نالو=سونو. سٺ جا=وڻا.

تنهنجي سونن کان، مون کي وڻا چڱا.

[1470]

به وڻيون آبائڻ جون، سي ڇڏينديس ڪين ميان!
تو ٿي آچيا نالا ۽ نرnan، سي وڻنديس ڪين ميان!

تو ٿي گهڻا رچ راند جا، سي رچ ڏينديس ڪين ميان!
وڻي= ڪرڙي< ڪرڙيون. نالو=هيرو.

نرnan=جواهر. رچ=پڙڻ< پڙڻو. راند جو=پاسو.

رچ=دلڻو< دلئون.

پڪرڙيون آبائڻ جون، سي ڇڏينديس ڪين ميان!
تو ٿي آچيا هيرا جواهر، سي وڻنديس ڪين ميان!

تو ٿي گهريا پڙڻي لاءِ پاسا، دلئون ڏينديس ڪين ميان!

[1471]

ڳهه پائينديس سومرا، لوهه جا تنهنجا.
ڳهه=نسبي<نه+سبي. لوهه جا=روا<
روا+ته.

نه سبي پائينديس سومرا، روا ته تنهنجا.

[1472]

لوهه جون آڇ م سومرا! آءٌ وگر ئي ڪندياس.
لوهه جون=رواتيون<روا+تون. وگر=
ڪٽيلو<ڪٽي+لو.

روا تون آڇ م سومرا! آءٌ ڪٽي لوئي ڪندياس.

[1473]

ادا عمر! اهو وگر ڪنديس ڪين، جو وگر اٿر مارن جو.
وگر=تڇ<تاج. وگر=ڪُهنبو.

ادا عمر! اهو تاج ڪنديس ڪين، جو ڪُهنبو اٿر مارن جو.

[1474]

ڪپڙو آڇ نه سومرا! اهو ڪپڙو ٿئي منهنجي من،
مارو ملڪ ملير تي، اهو پيا ڪپڙو ڪن.
ڪپڙو=گيگر. ڪپڙو=گيگر<غمر.

گيگر آڇ نه سومرا! اهو غمر ٿئي منهنجي من،
مارو ملڪ ملير تي، اهو پيا غمر ڪن.

[1475]

هي پورهيو وٺ نه مارئي، چي، وڃي نالي نار پهچاءِ.
پورهيو=پَرت. وٺ=بانس<باسي. نالو=پَٽ.
نار=راڻي.

هي پَرت نه باسي مارئي، چي، وڃي پٽ راڻيءَ پهچاءِ.

[1476]

فقير جي آندءِ سومرا، فقير جا آڇ م تون،
جَر جي ٿينديس ڪينڪي، جي شهر ڏئين ٿو مون،
جيئن سڏجي اٿئي مون، تيئن پنهنجون سڏيندءِ سومرا!

فقير جي ۽ اڳاڻي، فقير جو ۽ پٽو ۽ پٽ.
 جَرَ جي ۽ چري. شهر ۽ گام. سڏجي ۽ رڙ.
 اڳاڻي آندڙ سومرا، پٽ آڇ مَر تون،
 چري ٿينديس ڪينڪي، جي گام ڏئين ٿو مون،
 جيئن رڙايو اٿئي مون، تيئن پنهنجون رڙندڙ سومرا!
 [1477]

ڪاريگر جا ڪنديس ڪينڪي، مون کي مال ڄاڻي بس.
 ڪاريگر (جا) ۽ پٽ. ڪنديس ۽ پهرينديس.
 مال (جا) ۽ ليڙا.

پٽ پهرينديس ڪينڪي، مون کي ليڙا (اباڻا) ٿي بس.
 [1478]

ادا عمر! باهه جا نه ڏي، مون کي ڪپڙو ٿي چڱو.
 باهه (جا) ۽ شمر ۽ ريشمر. ڪپڙو ۽ ليڙو.
 ادا عمر! ريشمر نه ڏي، مون کي ليڙو ٿي چڱو.
 [1479]

ڪپڙو آڇ مَر سومرا! مون اُن پهل جي وٺي.
 ڪپڙو ۽ ڪيمخواب. اُن (جي) ۽ لوڻي. پهل جي ۽ لال.
 ڪيمخواب آڇ مَر سومرا! مون لوڻي لال وٺي.
 [1480]

ذات ڇڏينديس ڪينڪي، ذات نه مون کي آڇ.
 ذات ۽ ڪلوڻي ۽ لوڻي. ذات ۽ وينس ۽ ويس.
 لوڻي ڇڏينديس ڪينڪي، ويس نه مون کي آڇ.
 [1481]

مال جا مون وٽ هون، ته پوک ڪري ذات ڪريان.
 مال (جا) ۽ ڇنڊا. پوک ۽ ڪٽي ۽ ڪٽي. ذات ۽
 ڪلوڻي ۽ ڪا ۽ لوڻي.

ڇنڊا (اُن) مون وٽ هون، ته ڪٽي ڪا لوڻي ڪريان.
 [1482]

تنهنجن چر جن ڪريان ڪوه، منهنجا ذات ڄاڻي چڱا.
 چر جا ۽ نوان (لٽ) ۽ نون. ذات ۽ ٽڳڙ ۽ ٽڳڙ.
 تنهنجن نون ڪريان ڪوه، منهنجا ٽڳڙ ٿي چڱا.

[1483]

ذات اٿم ڪپڙا، پوک جا تان نه ڪندياس.

ذات=مڱڻيجا<مڱڻي+جا. پوک(جا)=پيجا<

پيجا(پيا).

مڱڻي جا اٿم ڪپڙا، پيجا تان نه ڪندياس.

[1484]

شل باه جا تنهنجا ڪپڙي جا، عضوي ليکي جا ڏي،

ته وڃي ڪريان پنهنجن سان معشوقن جا.

باه جا=ڪامن<ڪامن. ڪپڙي جا=طول وهڻا.

عضو=رُخ. ليکي جا=سَت. پنهنجا=مائن<

مائتن. معشوقن جا=ماڻا.

شل ڪامن تنهنجا طول وهڻا، رخصت ڏي ته وڃي

ڪريان مائتن سان ماڻا.

[1485]

تنهنجي ذاتين کان ميان سومرا! منهنجي ذات مٿي.

ذات=فراش<فراشين. ذات=ڪرڙ.

تنهنجي فراشين کان ميان سومرا! منهنجا ڪرڙ مٿي.

[1486]

ذاتيون آڇ نه سومرا، تنهنجي ذاتين ڏيان ٻن،

راڳ جي منهنجي من، اوزار آبائي پار جا.

ذات=ڳڙ<ڳڙ. ذات=فراش<فراسين. راڳ

جي=صدا<سدا. اوزار=سونهن<سونهان.

ڳڙ آڇ نه سومرا، تنهنجي فراسين ڏيان ٻن،

سدا منهنجي من، سونهان آبائي پار جو.

[1487]

ذات عورت سومرا، مَـنـدُون اوزارن،

سي ڪيئن نانءُ رهن، جن جون ٿوريون وڻ مان سومرا.

ذات=ڪرڙ. عورت=اوڏي. مند=سيارو. اوزار=

سونهن<سونهن. نانءُ=رتو<رتولين. ٿوري=

سوڙهي<سوڙيون. وڻ=سڻ.

ڪَـرڙ اويون ميان سومرا، جي سياري سسونهن،
سي ڪيئن رتولين رهن، جن جون سوڙيون سڻ مان سومرا.

[1488]

حـاڪـيـمـاڻـا نه وڻن مون، آءُ ته وڃي مرض واريون ڏسان.
حـاڪـيـمـاڻـا = طنبو. مرض = مليريا > ملير.

طنبو نه وڻن مون، آءُ ته وڃي ملير واريون ڏسان.

[1489]

اُپـ جـن تي ويهندياس، رچ جي تو وٽ.
اُپ جا = ڪڪڙ نه + ڪڪڙ. رچ جي = گهڙي.

نه ڪڪڙ تي ويهندياس، هڪ گهڙي تو وٽ.

[1490]

تنهنجي ڪاڇ ڳاھ کان بس، حـاڪـيـمـاڻـا مون نه قبوليا.
ڪاڇ = سڄ > سڄ. ڳاھ (جا) = بند. حـاڪـيـمـاڻـا =
پلنگ.

تنهنجي سڄ بندن کان بس، پلنگ مون نه قبوليا.

[1491]

مـٽـي جن ۾ ويهار نه ميان سومرا، اي نالو مون نه آه.
مـٽـي جي = ماڙي > ماڙين. نالو = لائق.

ماڙين ۾ ويهار نه ميان سومرا، اي لائق مون نه آه.

[1492]

ڪـاـريـون آڇ م سومرا، مان مال جون ڪائيندياس.
ڪـاـريـون = اُماڙيون > ماڙيون. مال جون = گوريون.

ماڙيون آڇ م سومرا، مان گوريون ڪائيندياس.

[1493]

پوک جو مون نه وڻي، اهو نالو ڏي پنهنجن ڪي.
پوک جو = مهلو > محلو. نالو = بنگل > بنگلو.

مهلو مون نه وڻي، اهو بنگلو ڏي پنهنجن ڪي.

[1494]

آءُ مرض ڏيان تنهنجي شهر جن ڪي، مون ڪي وڻن

مال ۽ جر جون.

مرض=باھ. شھر جا=بنگلا. مال(جا)=چيلا.

جر جون=چٽڪارون.

آءُ باھ ڏيان تنهنجي بنگلن کي، مون کي وٺڻ چيلن
جون چٽڪارون.

[1495]

عمر! اسان جي ڏيهه تي، ڪاٺي ٿئي ٿي ڪانه.

ڪاٺيءَ جي=اُماڙي<ماڙي.

عمر! اسان جي ڏيهه تي، ماڙي ٿئي ٿي ڪانه:

[1496]

ادا عمر! اسان وٽ نڪي علم جو، نڪي مال جو،

ڪريون ڪاڇڻ تي گذران.

علم جو=صفحو<صفو. مال جو=ماڙي(پاڏو).

ڪاڇ=پيهون<پيهين.

ادا عمر! اسان وٽ نڪي صفو، نڪا ماڙي، ڪريون

پيهين تي گذران.

[1497]

باھ جن تنهنجن باھ جون ڏيان، آءُ ڪڪڻ ۾ ويهندياس.

باھ جون=اُماڙيون<ماڙين. باھ جون=

اُماڙيون. ڪڪڻ (جا)=جهوپڙا<جهوپڙن.

ماڙين تنهنجن اُماڙيون ڏيان، آءُ جهوپڙن ۾ ويهندياس.

[1498]

ڪاٺ جا سمجھان ذات، ڪڪ جون ڪپڙي رچ.

ڪاٺ جا=مول(لاه)، ذات=سومرا. ڪڪ جون=

ڪنڌيون. ڪپڙو=کوٽ<کوٽڻ. رچ=مٽ.

مول نه سمجھان سومرا! ڪنڌيون کوٽڻ مٽ.

[1499]

عمر! ڪاٺ جو پنهنجي، وٺ جي ڪپڙي کي.

ڪاٺ جو=در<اندر. پنهنجي=آھ. وٺ جو=

ڪيرو<ڪيرائي. ڪپڙو=کوٽ.

عمر! اندر جي آھ، ڪيرائي (تنهنجي) کوٽ کي.

[1500]

نالانانء تہ تنهنجا، نالانانء تہ تو،
 نالانالي کينکي، تن کي نالا وجهين چو.
 نالو=نوکر. نانء=چاکر. نالو=سانگي. نانء=
 پرتو< پرتا. نالو=مارو. نالو<محسن<مئاس.
 نالو=هيبت.

نوکر چاکر تنهنجا، سانگي پُرتا تو،
 مارو تہ مئاس کينکي، تن کي هيبت وجهين چو.

[1501]

نرنان آچ نہ سومرا، آهي مرض مارن کي.
 نرنان=دولت. مرض=گنج.

دولت آچ نہ سومرا، آهي گنج مارن کي.

[1502]

نالو تو وٽ سومرا، ٻولي اسان مارن کي.
 نالو=ڏٺو<ڏن. ٻولي=مسکيني.

ڏن تو وٽ سومرا، مسکيني اسان مارن کي.

[1503]

مارئي عمر سان، وٺ جوئي نہ ڪري.
 وٺ جو=آڪارو<هاڪارو<هاڻوڪار.

مارئي عمر سان، هاڻوڪارئي نہ ڪري.

[1504]

ادا عمر! جيڪو مون سان عضوو لائي، ذات تنهن
 کي ڪائي.

عضوو=لوڻو<لنو. ذات=نانگا<نانگ.

ادا عمر! جيڪو مون سان لٽو لائي، نانگ تنهن کي ڪائي.

[1505]

مون گاهه اڳيئي ڪيا، ڪائي کين ڪندياس،
 ذاتيون ٿي ويندياس، ڪاڻ پرينديس کينکي.

گاهه=سيڻ. ڪائي=پياني. ذات=مري. ڪاڻ=

بانس<باس.

مون سين اڳيئي ڪيا، پياني ڪين ڪندياس،
مري جي ويندياس، ته به باس پرينديس ڪينڪي.

[1506]

نالو ذات ٿيو، سون نه مرض ميان!
نالو=جڳسو<جڳ+سُو. ذات=سنگراس<
سگ+راس. مرض=چن.

جڳ سُو سگ راس ٿيو، سون نه چن ميان!
[1507]

نالو منهنجو نالي سان، نالن مجھ ٿيو،
وڪر هونديس ڪامڻي، پنهنجو نه ڪنديس پيو.
نالو=مڱيو<مڱڻو. نالو=ڪيت. نالو=چتو<
چتن. وڪر=تر<جيتر. ڪامڻي=جيئري.
پنهنجو=حق.

مڱڻو منهنجو ڪيت سان، چتن منجه ٿيو،
جيتر هونديس جيئري، حق نه ڪنديس پيو.

[1508]

ذات وجين ميان سومرا، تون تو ذات ڪرين،
آءُ نالو ناهيان، تون ذات نه ٿي.
ذات=مري. ذات=مڱڻا<مڱڻو. نالو=راضي.
ذات=ڪهيري<قھري.

مري وجين ميان سومرا، تون تو مڱڻو ڪرين،
آءُ راضي ناهيان، تون قھري نه ٿي.

[1509]

مرض اٿم هڪڙو، راند جو جيئنديس ڪين،
شهر ڪاچ اباڻن جو، عيب لائينديس ڪين.
مرض=دمر. راند جو=جڳ<ست جڳ. شهر=
لڪپت<لڪ پت. ڪاچ=رهو<رهي. عيب=ٽڪو.
دمر اٿم هڪڙو، ست جڳ جيئنديس ڪين،
لڪ پت رهي اباڻن جي، آءُ ٽڪو لائينديس ڪين.

[1510]

مون ۾ مرون هڪڙو ٻه راند جا آءُ نه ڪندياس،
 هي شهر مارن جو، پڪي تان نه ڪندياس.
 مرون=سهو<ساه. راند جا=جُڳ. شهر=لڪپت.
 پڪي=ميري.

مون ۾ ساه هڪڙو، ٻه جُڳ آءُ نه ڄڻدياس،
 هيءُ لڪ پت مارن جي، ميري تان نه ڪندياس.

[1511]

گاه مان ويندياس، ڪاڻي ڪنديس ڪينڪي.
 گاه=مريڙو<مري+ڙي. ڪاڻي=بانس+باس.
 مري ڙي ويندياس، باس باسينديس ڪينڪي.

[1512]

عمر ٿو گاهه ڪري، مان وڻ ڇوان ته وات سڙي.
 گاه=وَس. وڻ=بانس<باسيان.
 عمر ٿو وَس ڪري، مان باسيان ته وات سڙي.

[1513]

ڪُهي ڪاڇ ڪرين، ته به نالو نه نالي وٺانءِ.
 ڪاڇ=ڪباب. نالو=عمر. نالو=قبول<قبوليانءِ.
 ڪُهي ڪباب ڪرين، ته به عمر نه قبوليانءِ.

[1514]

لوھ جون آءُ نه ٿيندياس، توڙي مون کي ڪاڻ جا وجهين.
 لوھ جون=ساهميون<سامهون. ڪاڻ جا=وڍَ.
 سامهون آءُ نه ٿيندياس، توڙي مون کي وڍَ وجهين.

[1515]

نرٺانءُ آڇ مَ سومرا، نرٺان آءُ مَ ڪندياس،
 ذات ٿيندياس، ته به ڪاڻ ڪمائينديس ڪانه.
 نرٺان=بخشو<بخششون. نرٺان=قبول. ذات=
 مري. ڪاڻ=بانس<باس.

بخششون آڇ مَ سومرا، قبول آءُ مَ ڪندياس،
 مري ويندياس، ته به باس باسينديس ڪانه.

[1516]

آءِ نالا، وٺ نالو، تنهنجي نالي ڏيان ٻن،
 ماروٽڙا ملير ۾، اهو ڪپڙو ٿا ڪن.
 نالو=عمر. نالو=محبت. نالو=صحبت. ڪپڙو=
 گيگم>غمر.

آءِ عمر، وٺ محبت، پر تنهنجي صحبت ڏيان ٻن،
 ماروٽڙا ملير ۾، اهو غم ٿا ڪن.

[1517]

هندو منهنجو ماءُ پيءُ، هندو سر سندنو،
 عمر اسان جي ڏيهه ڏي، هندو ڪري ٿي ڪونه.
 هندو=جيسو>جئي +سو. هندو=لکي. هندو=
 هاسو>هاڻو.

جئي سو منهنجو ماءُ پيءُ، لکي سر سندنو،
 عمر اسان جي ڏيهه ڏي، هاڻو ڪري ٿي ڪونه.

[1518]

آءِ مٽي جن جي، شل ذات ملان تن ڪي.
 مٽي=والاريل، ذات=ڪوري.

آءِ والاريل جن جي، شل ڪوري ملان تن ڪي.

[1519]

نالو ڪر ته شهر ٿيئي، اسان جو نالو ٿي نه.
 نالو=ٻيجلو>ٻي جوء. شهر=گهارو. نالو=شيوو.

ٻي جوء ڪر ته (تو وٺ) گهاري، اسان جو شيوو ٿي نه.

[1520]

مين نه لوهه دي تيڏي، تون ڇا لوهه دي ڪر.
 لوهه دي=تجوڙي>جوڙ. لوهه دي=ڇاڀي>ڇا +ٻي.

مين نه جوڙ تيڏي، تون ڇا ٻي ڪر.

[1521]

مان هٿ درياءُ جو ڪريان، متان مارو هٿ ڪپڙا ٿين.
 درياءُ جو=وَر. ڪپڙا=ڪارا.

مان هٿ وَر ڪريان، متان مارو هٿ ڪارا ٿين.

[1522]

آن جي آڻ ميان سومرا! جا جر جي تو ساڻ.
 آن جي = کاسگي < کا + سڳي. جر جي =
 گهاري < گهاري.

کا سڳي آڻ ميان سومرا! جا گهاري تو ساڻ.

[1523]

آءُ ڪپڙي جي سومرا! تون حاڪمائي آڻ.
 ڪپڙي جي = اڻڌاري < ڌاري حاڪمائي = کاسگي < کا +
 سڳي.

آءُ ڌاري سومرا! تون کا سڳي آڻ.

[1524]

گهوڙي جي ذات ۾ آڻ، توکي آهي ڏٺ جي
 ميان سومرا!

گهوڙي جي = ڏوڻ < ڏوڻي. ذات = ڪاٻي <

کا + ٻي. ڏٺ = لوڙه.

ڏوڻي کا ٻي آڻ، (جي) توکي آهي لوڙه ميان سومرا!

[1525]

ڪامڻ کا آڻ، جيڪا شهر تو سان، نالو نه مان.

ڪامڻ = ميري < مير < امير. شهر = گهاري <

گهاري. نالو = سيئو < سيوو.

امير کا آڻ، جيڪا گهاري تو سان، سيوو نه مان.

[1526]

ذات مٿن ڪاٺي آڻ، مان آهيان حاڪمائي.

ذات = اُچ < اُچن. ڪاٺي = ڪاٺوئي < کا + وٺي.

حاڪمائي = ڌڙي (دنگ تي لڳل) < گندڙي.

اُچن (پاڙن) مٿن کا وٺي آڻ، مان آهيان گندڙي.

[1527]

نار نالي نه آءُ، نار نالي سا جر جي.

نار نالي = طوطل < تو + ٽل. نار نالي = جادل <

جا + ٽل. جر جي = آڻ.

تو ٽل نه آءُ، جا ٽل سا آڻ.

[1528]

اُٺ جيئن اسان وٽ ڪريئي ڪانه، اوهان وٽ ڪا
اُٺ جيئن ڪري!

اُٺ جي = ٻهڪ < ٻه حق.

ٻه حق اسان وٽ ڪريئي ڪانه، اوهان وٽ ڪا ٻه
حق ڪري!

[1529]

هندونالي لنگهيا ميان سومرا! گڏ وٺ ڪنهن نه ڪيا.

هندو نالو = ڪيسن < ڪي + سنه. وٺ = ٻاٿر <

ٻه + وڙ.

ڪي سنه لنگهيا ميان سومرا! گڏ ٻه وڙ ڪنهن نه ڪيا.

[1530]

نرٺانءِ ويندءِ سومرا، ذات ڪرين ٿو تون.

نرٺانءِ = هوشيار < حشر + محشر. ذات = ماسس <

ماءُ + سس.

محشر ويندئي سومرا، ماءُ سس ڪرين ٿو تون.

[1531]

آءُ ته ڪائيءَ جي تنهنجي، تون ته ڪائي نالو ڪر.

ڪائيءَ (جي) = پيٽي < پيٽي (ٻي جي). ڪائي =

ڊگهي. نالو = نظر.

آءُ ته پيٽي تنهنجي، تون ته ڊگهي نظر ڪر.

[1532]

ميان عمر! آءُ راند جي تنهنجي، تون ڪيئن ٿو ذات ڪرين؟

راند جي = پيٽي < پيٽ. ذات = جويا < جوءُ.

ميان عمر! آءُ پيٽ تنهنجي، تون ڪيئن ٿو جوءُ ڪرين؟

[1533]

جي سٺ شهر جون سومرا! سي ڪيئن ذاتيون ٿين؟

سٺ جون = سڳيون. شهر جون = پيٽيون < پيٽون.

ذات = جويا < جويون.

جي سڳيون پيٽون سومرا! سي ڪيئن جويون ٿين؟

[1534]

ادا عمرا مرض، توکي چور جو ڇا؟
 مرض=ماشرا (موت جي وقت نرڙ جو پگهر
 ”ماشرا تيندي“) < شرع. چور جو=جائز.
 ادا عمرا! مان شرع ۾ توکي جائز ڇا؟

[1535]

ڪن جو لڄايان ڪيئن ڀلا، جو اٿم ٻنيءَ جو وڻ،
 پنهنجو پري ڪيئن ڪري قبوليان مان پَر.
 ڪن جو=ڪُر. ٻنيءَ جو=ڪيٽ< ڪيٽ. پنهنجو=
 سيل. پَر=ڌاريو (عمر).
 ڪُر لڄايان ڪيئن ڀلا، جو اٿم ڪيٽ وڻ،
 سيل پري ڪيئن ڪري، قبوليان مان عمر.

[1536]

سڪ جو نه لڄاءِ پنهنجو، ڪوڙ جو لڄاءِ مون،
 ڏينهن دنيا آهي ڏون، ذات وڃاءِ پنهنجي.
 سڪ جو=پاڪر< ڀاءُ+ڪُر. ڪوڙ جو=مڪر<
 مَر+ڪُر. ذات=مشائخ< مَر+ساڪ.
 ڀاءُ! ڪُر نه لڄاءِ پنهنجو، مَر ڪُر لڄاءِ مون،
 ڏينهن دنيا آهي ڏون، مَر ساڪ وڃاءِ پنهنجي.

[1537]

عمر! تنهنجو حقي جو ۽ منهنجو حقي جو آهي ته ذات.
 حقي جو=پيٽ< پي. ذات=هڪڙا< هڪڙو.
 عمر! تنهنجو پي ۽ منهنجو پي آهي ته هڪڙو.

[1538]

تنهنجي انهن ذاتين کان، مون کي مال جا چڱا.
 ذات=سوئهان< سهاڳن. مال جا=ڏوها< ڏهاڳ.
 تنهنجي انهن سهاڳن کان، مون کي ڏهاڳ چڱا.

[1539]

نالو هيئن ڙي سومرا، هاڻي نالو ٿئين.

نالو=عزيز. نالو=يزيد.

عزيز هئين ڙي سومرا، هاڻي يزيـد ٿئين.

[1540]

ڪاڻي هٿ مَ لاءِ، نه ته مال جون ڪيان ٿي.

ڪاڻي=مُني<مون+ني. مال جون=گوريون.

مون ني هٿ مَ لاءِ، نه ته گوريون ڪيان ٿي.

[1541]

ڪامڻ پنهنجي سومرا، ماڳون ڀولي ڪر مان ڪي

نار نالي وڻي.

ڪامڻ=شڪيل<شڪل. ڀولي=دوراني<دور.

نار نالي=نٿي<نه+ٿي.

شڪل پنهنجي سومرا، ماڳون دور ڪر مان ڪي نه

ٿي وڻي.

[1542]

مقام جا آڇ نه ميان سومرا، ڌڻ جا آءُ نه ڪندياس،

شهر ۾ نرنانءُ ڀُجهي، تنهن ڏي آءُ ويندياس.

مقام جا=ڊپ. ڌڻ جا=سانگ<سانگا. شهر=

مليـر. نرنانءُ=ڪيت.

ڊپ آڇ نه ميان سومرا، سانگا آءُ نه ڪندياس،

مليـر ۾ ڪيت ڀُجهي، تنهن ڏي آءُ ويندياس.

[1543]

تون نالو نه رکندين سومرا! ته منهنجو نالو به ٿيندو ڪين،

اڌ نالي ۾ زحمت ٿيندين، نالو به ٿيندڙي ڪين.

نالو=سيل. نالو=جيئڻ. اڌ نالو=عالم. زحمت=

بدنام. نالو=حاصل.

تون سيل نه رکندين سومرا! ته منهنجو جيئڻ به ٿيندو ڪين،

عالم ۾ بدنام ٿيندين، حاصل به ٿيندڙي ڪين.

[1544]

نار نالي ميان سومرا! توکي وڪر ڪندا.

نار نالي=سپاڻي<سپڻي. وڪر=ڪنڙو.

سپڻي ميان سومرا! توکي ڪنڙو ڪندا.

[1545]

عمر! انهن گهوڙي جن کان، مال جي ڏين ها.
گهوڙي جا = قاعدا < قيدن. مال جي = گوئري <
گوري.

عمر! انهن قيدن کان، گوري (زهر جي) ڏين ها.

[1546]

وڻ ڏي وينديس، اُن جي ڪين ٿينديس.
وڻ = آمري < آءُ مري. اُن جو = تَه < تنهنجي.
آءُ مري وينديس، تنهنجي ڪين ٿينديس.

[1547]

ٽوڙي جا رچ ڪرين، ٻولي نـ.
رچ = خونچو < خون چا. ٻولي = تنهنجي.

ٽوڙي خون چا ڪرين، تنهنجي نـ.

[1548]

ادا عمر! ڪاٺ ڪر، حاڪيماڻي نه ڪر.
ڪاٺ (جو) = محافو < معاف. حاڪيماڻي = حد.

ادا عمر! معاف ڪر، حد نه ڪر.

[1549]

نالو ڪر مَ سومرا! اهو مرض مارن ڪي.
نالو = شادي. مرض = دؤکو.

شادي ڪر مَ سومرا! اهو دؤکو مارن ڪي.

[1550]

ذات نه آهيان سومرا، نالو ڪريان ڪيئن؟
ذات = خشڪ < خوش. نالو = گهاٽو < گهوٽ.

خوش نه آهيان سومرا، گهوٽ ڪريان ڪيئن؟

[1551]

نالو منهنجو ملير ۾، هت نالو ڪيئن ڪريان؟
نالو = مڱيلڏو < مڱيندو. نالو = شادي.

مڱيندو منهنجو ملير ۾، هت شادي ڪيئن ڪريان؟

[1552]

ادا عمرا منهنجي نرنانء جا، اڃا اٿئي مٽي جا گهڻا.
 نرنانء = مڱڻ = مڱڻو. مٽيءَ جا = شاهد (کاٽيءَ جي
 ماپ لاءِ وڃ تي ڇڏيل ڌڙي).
 ادا عمرا منهنجي مڱڻي جا، اڃا اٿئي شاهد گهڻا.

[1553]

ذات جا مٿم ڪپڙا، پوک جا تان نه ڪندياس.
 ذات = مڱڻي جا. پوک جا = ٻيجا ٻئي جا.
 مڱڻي جا مٿم ڪپڙا، ٻئي جا تان نه ڪندياس.

[1554]

ميان عمرا ڪاٺي چوان توکي، پنهنجي لڳي تو،
 نرنان آهي ڪپڙ ۾، نرنان آهي سو.
 ڪاٺي = سڄي. پنهنجي = ڪاوڙ. نرنان = مارو.
 ڪپڙ (جو) = ملير. نرنان = مڱيو.

ميان عمرا سڄي چوان توکي، ڪاوڙ لڳي تو،
 مارو آهي ملير ۾، مڱيو آهي سو.

[1555]

تڙ ڦٽو ڪر سومرا! ڏي مال مارن ڪي.
 تڙ = ڏنگو. مال جو = سڱ = سڱ.
 ڏنگ ڦٽو ڪر سومرا! ڏي سڱ مارن ڪي.

[1556]

رڇ آڇ م سومرا! نرنانءَ آءُ نه ڪندياس،
 مال جون ڪاٺيندياس، پر وڻ ڪنديس ڪينڪي.
 رڇ = پرڻ = پرڻو. نرنان = قبول. مال جون =

گوريون (ڳاڙهيون ڊڳيون). وڻ = هيرڻ = هي رڻ.
 پرڻو آڇ م سومرا! قبول آءُ نه ڪندياس،
 گوريون ڪاٺيندياس، پر هي رڻ ڪنديس ڪينڪي.

[1557]

ڪپڙي جي پوڻي ميان سومرا! نالو آڇ نه مون.
 ڪپڙي جي = ڳار. نالو = شادي.
 ڳار پوڻي ميان سومرا! شادي آڇ نه مون.

[1558]

عمر! نالو مليو آهي مون، آءُ لوهه جي نه، تون مال جو نه ڏي.
نالو= ڪيت، لوهه جي= ڀرڻي. مال جو= ٽڪو.
عمر! ڪيت مليو آهي مون، آءُ ڀرڻي نه، تون ٽڪو نه ڏي.

[1559]

سومرا! تنهنجي سورن جي، مون وگر ٿي ڪونهي،
ڪاٺ منهنجي من تي، سو لوهه ٿي ڪونهي،
تڏهن ٿي پانيان، ته ڪاٺ لوهه ٿي ڪونهي.
وگر= ڪاٺو. ڪاٺ= رنجهه< رنج. لوهه (جا) =
تولا< تو+ لاٿو. ڪاٺ= ٽمر< تو+ مون. لوهه=
ڌاتو< ڌاتو.

سومرا! تنهنجي سورن جو، مون ڪاٺو ٿي ڪونهي،
رنج منهنجي من تي، سو تولا ٿو ٿي ڪونهي،
تڏهن ٿي پانيان، ته تو مون سان ڌاتو ٿي ڪونهي.

[1560]

سنج آڇ نه سومرا! مون کي ڪپڙي جا اباڻن.
سنج= ڀرڻ< ڀرڻو. ڪپڙي جا= چاڪ.
ڀرڻو آڇ نه سومرا! مون کي چاڪ اباڻن.

[1561]

شهر جي چئو مون کي، نالو چوان تو،
مال جو وٺ ذاتين کان، جو نالو آهي تو.
شهر جي= ڀيڻي< ڀيڻ. نالو= دادو< دادو (ڀاءُ).
مال جو= سگ< سگ. ذات= سومرا< سومرن.
نالو= لائق.

ڀيڻ چئو مون کي، دادو چوان تو،
سگ وٺ سومرن کان، جو لائق آهي تو.

[1562]

شهر ڪر نه سومرا، شهر چڱو ٿي ناهه،
ڇا ڪنديس تنهنجي شهر کي، نالو مون وٺ ناهه.

شهر=بغداد. شهر=جهول<جهل. شهر=بخت.

نالو=خوشي.

بغداد ڪر نه سومرا، اها جهل چڱي ناهه،
چا ڪنڊيس تنهنجي بخت ڪي، جو خوشي مون وٽ ناهه.

[1563]

نالان تي، پوک جا هن مٿي،
رچ آجين ها سومرا، چڱي ڳالهه ٿئي.

نالو=گل. نالو=موڙ<موڙن. پوک جا=آيون<

آءُ + پونءِ. رچ=پرڻ<پرڻجي.

گل موڙن تي ٻڪڻي، آءُ پونءِ هن مٿي،
پرڻجي اچين ها سومرا، چڱي ڳالهه ٿئي.

[1564]

ڪاٺين جون هڻ م سومرا! نالانءِ نه ڪن،
جن جو ڪم رچن سان، مر ته وڻ جن سان اچن.

ڪاٺين جون=سنڌيون. نالو=راجا. نانءِ=راڻو.

رچ=پرڻ. وڻ جا=موڙ.

سنڌيون هڻ م سومرا! راجا راڻا ائين نه ڪن،
جن جو ڪم پرڻي سان، مر ته موڙن سان اچن.

[1565]

مرونءِ جون ڪجن پنهنجن سان، ان جا ڪجن ذاتين سان،
مرون جون=هلاڻون. پنهنجا=جيس. ان جا=

ٻائيتال. ذات=مهراج<راج<راجن.

هلاڻون ڪجن جيسن سان، ٻائيتال ڪجن نه راجن سان.

[1566]

جتي پڪي مارو ڪن، اتي پڪي ٽڪي ڪونه ڪي،
اها ريت نه راجائن، جو پڪي ڪونائين پاڻ ڪي.

پڪي=شهباز. پڪي=ڪانڌرو. پڪي=

پاڻيهو<پاڻي.

جتي شهباز مارو ڪن، اتي ڪانڌر ٽڪي ڪونه ڪي،
اها ريت نه راجائن، جو پاڻي ڪونائين پاڻ ڪي.

[1567]

گل مال جا سومرا، توکان اڳي هندڪا هئا،

تون جر فقير جي نه ڪر.

گل=کيسو<کي+سُٺا. مال جا=ماها<

مان+هئا. هندڪا=مارڪا. جرجي=نئين<

نئين. فقير جي=ريت.

کي سُٺا مان هئا سومرا، توکان اڳي مارڪا هئا،

تون نئين ريت نه ڪر.

[1568]

جر حاڪم جو سومرا، ٻيڙين جيئن ٿيو.

جر جو=هيڏو. حاڪم جو=هاڃو. ٻيڙيءَ(جي) =

نَٿَر (ناتاري)<نه+تر.

هيڏو هاڃو سومرا، نه تر ۾ ٿيو.

[1569]

اهي وهڻن جا نه وڃن، جو جيت لڄائين ذات کي.

وهڻ جو=وڙ. جيت=پوٽ<پٽ. ذات=پنوهار.

اهي وڙ نه وڃن، جو پٽ لڄائين پنوهار جو.

[1570]

ذاتيون نالا جن ڌريا، وڻ ۽ مرض جي تن ڪئي.

ذاتيون=سما ۽ سومرا. وڻ جو=ٿارو. مرض جي=

سردِي<سرندي.

سومرا ۽ سما نالا جن ڌريا، سرنديءَ ٿارا تن ڪيا.

[1571]

نالا اهي چئجن، جي پاڻي وڻ جا ڪن.

نالو=بهادر. پاڻي=سرد<سرندي. وڻ جا=ٿارا.

بهادر اهي چئجن، جي سرنديءَ ٿارا ڪن.

[1572]

جبل جي پوئي ميان سومرا، چيئين وجهه نه مون.

جبل جي=چپ. جيت=مهلو<محل.

چپ پوئي ميان سومرا، محلين وجهه نه مون.

[1573]

نالالنگهيا ميان سومرا، سٽ جي ڪنهن نه ڪئي.
نالو=عيسن<سنه. سٽ جو=بند.

سنه لنگهيا ميان سومرا، بند ڪنهن نه ڪئي.

[1574]

نر نالن جون اهي نه ڪامڻيون، جي نالن تي گهوڙن
جون ڪن.

نر نالو=صاحب<صاحبن. ڪامڻي=پري<پريون.

نالو=راڄو<راڄن. گهوڙن جون=ڦرڪون

(تنبڻ واري حالت)<ڦر+ڪن.

صاحبن جون اهي نه پريون، جو راڄن تي ڦرڪن.

[1575]

وڪر ميان سومرا، توکي شهر ڪيو.

نالو جهلڻ ڪم اوھان جو هو، پر تو نالي اڳيون ڏٺ ويو.

وڪر=ڪنڙو<ڪنڙي<ڪن+ڙي. شهر=

ڪڏھرو. نالو=سما<سامون. نالو=ساماڻو<

ساماڻي. ڏٺ (جو)=وڙ.

ڪني ڙي ميان سومرا، توکي ڪڏھر ڪيو.

سامون جهلڻ ڪم اوھان هو، پر تو ساماڻي اڳيون وڙ ويو.

[1576]

چور جي ڪري اچي ڪپڙي جي ڪئي، سا ڪيئن نالو؟

چور جي=قزاقي. ڪپڙي جي=گئون (ڳوٺري)

نالو=ڦيو<ڦندي.

قزاقي ڪري تو اچي گئون ڪئي، سا ڪيئن ڦنديئي؟

[1577]

چوڙ ڪڙمڪا، جو مان ذاتئين ويندياس.

ڪڙمڪا=فرسا<ڦر+سي. ذات=چارڻ.

چوڙ ڦر، سي مان چارڻ ويندياس.

[1578]

گاهه اڳي کير سومرا! ڪاٺي ڪانه ڪندياس.

گاهه=سيٺ. ڪاٺي(جي) =پياني.

سيٺ اڳي کير سومرا! پيا ني ڪانه ڪندياس.

[1579]

عمر ادا! تووٽ اڳي به ڪا وٺ ذات هئي، يا آءُ

ٿي وٺ ذات ٿيان.

وٺ=پوهه<پُو. ذات=ساٿي.

عمر ادا! تووٽ اڳي به ڪا پُوساٿي هئي، يا آءُ

ٿي پُوساٿجان؟

[1580]

عمر! تنهنجن عضون ۾، مون کي پنهنجا ٿا مارين.

عضو=بغل<بنگلن. پنهنجا=اوجاڳا.

عمر! تنهنجن بنگلن ۾، مون کي اوجاڳا ٿا مارين.

[1581]

لوهه جون پڇ نه سومرا! ڪاٺين هڏ م پئو.

نه آهي ڪاٺ ڪنڌيءَ ۾، تڏهن توکي ناهي پئو.

لوهه جون=ڪارايون<ڪرايون. ڪاٺ جو=

هٿيو<هٿين. ڪاٺ جو=وَر.

ڪَرايون پڇ نه سومرا! هٿين هڏ م پئو.

نه آهي وَر ڪنڌيءَ ۾، تڏهن توکي ناهي پئو.

[1582]

مارو ته منهنجا حاڪيماڻا، ولايت ڪر نه تن سان.

حاڪيماڻا=سپاهي. ولايت=اُچ<اُچاٽ.

مارو ته منهنجا سپاهي، اُچاٽ نه ڪر تن سان.

[1583]

مرون ڏسي ڪُتي جو نه هڻ، اڳيان به نرڻانءُ اٿئي.

مرون(جي) =هڪل<هيڪلي. ڪتي جو=جهٽ.

نرڻانءُ=راڄو<راج.

هيڪلي ڏسي جهٽ نه هڻ، اڳيان به راج اٿئي.

[1584]

جي ذات ٻولي هجن ها، ته لوهه جي وجهنئي ها.
ذات=مارو. ٻولي=ڪول (ويجها). لوهه جي=
ڪٽ<ڪٽي.

جي مارو ڪول هجن ها، ته ڪٽي وجهنئي ها.

[1585]

عمر! شڪار وارا ڪونه هئا، نه ته ڪاٺي ڪنئي ها.
شڪار وارا=پهتا. ڪاٺيءَ جو=لڪ<پلڪ.
عمر! (مارو) پهتا ڪونه هئا، نه ته پلڪ ڪنئي ها.

[1586]

عمر! منهنجا گڏجنئي ها، ته چمر جو ڪنئي ها.
چمر جو=مڙهه.

عمر! منهنجا (مائٽ) گڏجنئي ها، ته مڙهه ڪنئي ها.

[1587]

ادا عمر! پوک جي ڪري آئين، توڙي گاهه جو هو،
مارن ۾ مال جي ڪانه هئي، نه ته وکر ڪنئي ها.
پوک جي=قسط<ڪست. گاهه جو=ڦير.
مال جي=پهر. وکر=ناس.

ادا عمر! ڪست ڪري آئين، توڙي ڦير هو،
مارن ۾ پهر ڪانه هئي، نه ته ناس ڪنئي ها.

[1588]

ڪاٺ تي پنهنجو هجي ها، ته عضوي ٻار جي
ٿئي ها سومرا!

ڪاٺ جو=ڪوهو<ڪوهه. پنهنجو=وارث.

عضو=سسي. ٻار جي=لڙڪي.

ڪوهه تي وارث هجي ها، ته سسي لڙڪي ها سومرا!

[1589]

جي ڪا لوهه جي پوي ها، ته مارو اچي هت ڪاٺ جا ٿين ها.
لوهه جي=ڪل. ڪاٺ جا=ڪوڙ.

جي ڪا ڪل پوي ها، ته مارو اچي هت ڪوڙ ٿين ها.

[1590]

انهي جنگ جوڙي نرنان، ذاتين ڪڪ پوءِ،
 ته درياءَ ۽ هٿيار جو، مقام جي تھان پوءِ،
 پوءِ شھر جبل هو، ڪي ڏينھن ڪپڙي جن ۾.
 جنگ جو = سُرسلو < سُرسلِي. نرنان = سومر <
 سومرا. ذات = پنھوار. ڪڪ = ڪَل. درياءَ جو =
 ڪپ < ڪپيئي. هٿيار = ڪهاڙو. مقام جي = سِر.
 شھر = راج. جبل = روھ < رو. ڪپڙي جو = ڪوٽ.
 انهي سُرسلِي جي ڙي سومرا، ڪَل پنھوارن پوءِ،
 ته ڪپيئي ها ڪهاڙن سين، سُر تھان پوءِ،
 پوءِ راج تولاءِ رو، ڪي ڏينھن انهيءَ ڪوٽ ۾.

[1591]

مرض جي ڪري، مرون جي آند، ڪپڙي جهنگ جي
 مَ پانئج سومرا!
 مرض جي = سوڙهيءَ گهٽ. مرونءَ جي = سٺ.
 ڪپڙو = صفا. جهنگ جي = سج.
 سوڙهيءَ گهٽ ڪري، سٺ ڏيئي آند، تڏهن صفا سج
 مَ پانئج سومرا!

[1592]

شل شھر ڪاٺي ٿيئي، عضوي جي ڪر نه مون سان.
 شھر = ڍنگو. ڪاٺي = ڍيري. عضوي جي = ٿري < ايتري.
 شل ڍنگو ڍيري ٿيئي، ايتري ڪر نه مون سان.

[1593]

جهڙ جا پونئي سومرا، مال جا وڃئي شال!
 جهڙ جا = هاگام. مال جا = دڙ.
 هاگام پونئي سومرا، دڙ وڃئي شال!

[1594]

جيڪا تو مرض جي، سا حاڪيماڻي اچيئي شال!
 مرض = پٿري. حاڪيماڻي = پيش.
 جيڪا تو پٿري، سا پيش اچيئي شال!

[1595]

شهر تنهنجو سومرا، مان پڻ ذاتين کي ڏينديس.
شهر=پيراني. ٻه ذاتيون=هڪ ذات ڪوري،
ٻي ذات=ڪُٽڙا.

پيرا ني تنهنجا سومرا، ڪوري ڪُٽڙن کي ڏينديس.

[1596]

مٽيءَ جن ۾ پوين سومرا، ڏي چيٽ موڪل.
مٽيءَ جا=ڏاڍا (سرن جا ننڍا ٽڪر، جي اوساريءَ
۾ ڪم اچن) <ايڏاڍو. جيت=اصيل> اصل.
ايڏاڍن ۾ پوين سومرا، ڏي اصل موڪل.

[1597]

عمر ري نرنان، ڏي حاڪيماڻي يا ذات ڪر.
نرنان=سوڀو<سوڀا. حاڪيماڻي=مهلت. ذات=
ڪهاوڙ<ڪهيا +وڙ.

عمر بي سوڀا، ڏي مهلت يا ڪهيا وڙ ڪر.

[1598]

لوھ جي پوئي ميان سومرا! مون کي ڪپڙي موڪل ڏي.
لوھ جي=ڪوڏر<ڪو +ڏر. ڪپڙو=ملير.
ڪو ڏر پوئي ميان سومرا! مون کي ملير موڪل ڏي.

[1599]

ڪاٺ جا پونشي ڙي سومرا! مون کي لوھ جي.
ڪاٺ جا=ڏندڻ. لوھ جو=زبانو<زبانڻ.
ڏندڻ پونشي ڙي سومرا! مون کي زبانئون موڪل ڏي.

[1600]

نرنانءَ سڏائين سومرا، تو ذات مال جو ڪيئن،
پنهنجي ملڪ جي هيئن، تنهنجو ڪاڇ جو مونکي نالا.
نرنانءَ=اشرف<اشراف. ذات=شر<شرم.

مال جو=وڪيو. پنهنجي=آھ<آهي. ملڪ جي=
ڏينهن رات. ڪاڇ جو=داغ. نالو=سوڀرو.

اشراف سڏائين سومرا، تو شرم وڪيو ڪيئن،
آهي راتو ڏينهن، تنهنجو داغ مون کي سومرا.

[1601]

ڪاٺ نه بچئي سومرا! شل وڪر وڃئي،
تو اسان کي چو مال جن ۾ وڌو؟
ڪاٺ جو = وانگي. وڪر = مُرد اسنگ > مردو.
مال جا = چوڙا > وچوڙن.

وانگي نه بچئي سومرا، شل مردو وڃئي،
تو اسان کي چو وچوڙن ۾ وڌو؟

[1602]

وڪر پويئي ميان سومرا، شهر اچين چو!
وڪر = چوڙ > چوڙنگ. شهر = ماڏو > مان + ڏي.

چوڙنگ پويئي ميان سومرا، مان ڏي اچين چو!

[1603]

لوهه جا پونئي ميان سومرا، اچيو لوهه جا پون،
انهن لوهه جن مان ڪڍي، من مون کي مارو نين.
لوهه جا = ڏول.

ڏول پونئي ميان سومرا، اچيو ڏول پون،
انهن ڏولن مان ڪڍي، من مون کي مارو نين.

[1604]

ڪٽڪيون پونئي سومرا، تون ڪٽڪيون آڻين ڪيئن،
تو کي راتو ڏينهن، آهن ڪٽڪيون من ۾.

ڪٽڪيون = چروڻ > چريون. ڪٽڪيون =

ٻڌيون > ٻڌيو. ڪٽڪيون = ٻانڌڻيون > ٻانهون +

ڌڻيون.

چريون پونئي سومرا، تون ٻڌيو آڻين ڪيئن،
تو کي راتو ڏينهن، آهن ٻانهون ڌڻيون من ۾.

[1605]

وڻ جون وڃئي ميان سومرا! آپ جي مون تان لاه.

وڻ جون = پاڙون. آپ جي = ڪارنهن.

پاڙون وڃئي ميان سومرا! ڪارنهن مون تان لاه.

[1606]

وڪر وڃئي ميان سومرا، اُپ جي مون تان لاهه.

وڪر=صابڻ<سو+بڻ. اُپ جي=ڪاراڻ.

سو بڻ وڃئي ميان سومرا، ڪاراڻ مون تان لاهه.

[1607]

وڪر وڃئي ميان سومرا! مال جو نه بچي ڪو.

وڪر=صابڻ<سو+بڻ. مال جو=بُج.

سو بڻ وڃئي ميان سومرا! بُج نه بچي ڪو.

[1608]

وڪر وڃئي ميان سومرا، تڙجا تان ڪجن،

مال جا ڏئي اسان کي، سي ڪپڙي تان نه لهن.

وڪر=صابڻ<سو+بڻ. تڙ جو=نهن<نهن.

مال جا=داغ. ڪپڙو=ڌوتو<ڌوتي.

سو بڻ وڃئي ميان سومرا، جيئن نهن تيئن ڪجن،

جي داغ ڏئي اسان کي، سي ڌوتي تان نه لهن.

[1609]

وڻ وڃئي ميان سومرا، ڪاڻ نه بچي ڪو

مون کي آڻي تو، مال جن ۾ چو وڌو!

وڻ=ڇمون<ڇمر. ڪاڻ=بُند. مال جا=

ڇوڙا<وڇوڙا.

ڇمر وڃئي ميان سومرا، بُند نه بچي ڪو

مون کي آڻي تو، وڇوڙن ۾ چو وڌو!

[1610]

وڻ وڃئي ميان سومرا! سٺ نه بچي ڪو

مون کي آڻي تو، هنت مرضن ۾ وڌو.

وڻ=سر<سر. سٺ جو=بڻ. مرض=سور<

سورن.

سر وڃئي ميان سومرا! بڻ نه بچي ڪو

مون کي آڻي تو، هت سورن ۾ وڌو.

[1611]

راند کيف جا سومرا! تو جر جو آندو کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي مال جوئي من ۾.
 راند جو=خانو. کيف جو=خراب. جر جو=
 چاڙهو. مال جو=اوسيڙو.

خانو خراب ٿيئي سومرا! تو چاڙهي آندو کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي اوسيڙو من ۾.

[1612]

جر جون پونئي سومرا! مال جي آندئي کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي نالو من ۾.
 جر جون=سيرون. مال جي=ٻڌي. نالو=موٽڻ.

سيرون پونئي سومرا! ٻڌي آندئي کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي موٽڻ من ۾.

[1613]

ڍنڍ ڪاٺ ڪائئي ميان سومرا، ڏڻ جو آئي کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي مرد من ۾.
 ڍنڍ=ڪاري. ڪاٺ(جو)=هل(هر). ڏڻ جو=

بنديو<بنديئي. مرد=موٽڻ.

ڪاريهل ڪائئي ميان سومرا، بنديئي آئي کيئن،
 مون کي راتو ڏينهن، آهي موٽڻ من ۾.

[1614]

جيت ڪائئي ميان سومرا، ڪاٺ نه بچئي ڪو.
 جيت=ڪاريهر. ڪاٺ=وانگي.

ڪاريهر ڪائئي ميان سومرا، وانگي نه بچئي ڪو.

[1615]

اُن جو پوئي ميان سومرا! جر جي بچئي ڪين.
 اُن جو=توتو(تُهه). جر جي=پوئڪي<
 پوءِ ڪي.

توتو پوئي ميان سومرا! پوءِ ڪي بچئي ڪين.

[1616]

ذات وچين ميان سومرا! ڪپڙي جو ڪيئي مون.

ذات=مري. ڪپڙي جو=رڳو<گلارو.

مري وچين ميان سومرا! گلارو ڪيئي مون.

[1617]

ڪو لوهه پوئي ميان سومرا، تو وڻ جي آندي ڪيئن!

لوهه (جي) = ڪوڏر. وڻ=ڪُنوار ٻوٽي<ڪناري.

ڪوڏر پوئي ميان سومرا، تو ڪناري آندي ڪيئن؟

[1618]

مٽيءَ جو وڃي ميان سومرا، تو ذات جي آندي ڪيئن!

مٽيءَ جو=تَنُور<نُور. ذات جي=تَنيائي<

تو+نيائي.

نُور وڃي ميان سومرا، تو نيائي آندي ڪيئن.

[1619]

ٻج ڀڄئي ميان سومرا، ڪپڙو نه ٻڄي ڪو.

ٻج=ڪڪڙا<ڪي ڪڙا. ڪپڙو=ڪوٽ.

ڪي ڪڙا ڀڄئي ميان سومرا، ڪوٽ نه ٻڄي ڪو.

[1620]

عمر، شال مال جا پونئسي.

مال جا=گهوڙا.

عمر، شال گهوڙا پونئسي.

[1621]

هندڪو وڃي ميان سومرا، شل نالو ٿين ڪين!

هندڪو=رام<آرام. نالو=سڪيو.

آرام وڃي ميان سومرا، شل سڪيو ٿين ڪين!

[1622]

نرنانءِ وڃي ميان سومرا، تڏهن ڪا ذات پوئي.

نرنان=موسن<مون+سنه. ذات=دُر<قدر.

مون سنه وڃي ميان سومرا، تڏهن ڪو قدر پوئي.

[1623]

سُت جون وڃي سومرا، هي لوهه جا مون تون لاهه.
سُت جون=پيڙهيون. لوهه جا=مارا.

پيڙهيون وڃي سومرا، هي مارا مون تان لاهه.

[1624]

گاهه تئين ميان سومرا! مون تان جر جا لاهه.
گاهه=چٽ. جر جا=لڙ.

چٽ تئين ميان سومرا! مون تان (هي) لڙ لاهه.

[1625]

ڪڪ جر جون پونئي سومرا، مون تان پاڻي وارا لاهه.
ڪڪ جا=سر. جر جون=واهيون. پاڻي وارا=لڙ.

سرواهيون پونئي سومرا! مون تان (هي) لڙ لاهه.

[1626]

ڪاڻ جا پونئي ميان سومرا، مون تان لوهه جا لاهه.
ڪاڻ جا=آرت. لوهه جا=ڪرت.

آرت پونئي ميان سومرا، مون تان ڪرت لاهه.

[1627]

لوهه جا پونئي ميان سومرا، ان جا مون تان لاهه.
لوهه جا=ڪنگڙ. ان جا=لنگهڙ.

ڪنگڙ پونئي ميان سومرا، لنگهڙ مون تان لاهه.

[1628]

ادا عمر! ڏينهن پوئي، ڏينهن مون تان لاهه.
ڏينهن=حشر. ڏينهن=محشر.

ادا عمر! حشر پوئي، محشر مون تان لاهه.

[1629]

لوهه جا پونئي ميان سومرا، هي ذاتيون مون تان لاهه.
لوهه جا=برمان. ذات=ڏچر<ڏچا.

برمان پونئي ميان سومرا، هي ڏچا مون تان لاهه.

[1630]

اُپ جون پونئي ميان سومرا! شل ذات وڃين.

آپ جون=اورڪون. ذات=ڳاها<ڳاهجي.

اورڪون پوئڻي ميان سومرا! شل ڳاهجي وڃين.

[1631]

جڏهن نرنانءَ ٿي وڻ ٿيو، تڏهن نرنان هجان ها،

ته ڳاهه واري ندي، عضوي جو ڏيانس ها.

نرنان=عمر. وڻ=ڄميو. نرنان=حڪيمان<

حقي ماءُ. ڳاهه=ناڙو. واري ندي=موڙيندي.

عضوي جو=ننهن.

جڏهن عمر ٿي ڄميو، تڏهن حقي ماءُ هجان ها،

ته ناڙو موڙيندي، نُنهن ڏيانس ها.

[1632]

اي ذات ڳاهه ڪپيندڙ، تو هٿ جو چونه ڏنو عمر ڪي؟

ذات=دايا<دائي. ڳاهه=ناڙو. هٿ جو=گهٽو.

اي دائي! ناڙو وڍيندڙ، تو گهٽو چونه ڏنو عمر ڪي؟

[1633]

جڏهن عمر پئي ڪپڙا ڪيا، تڏهن ڪپڙو ڪنهن نه اٿو.

ڪپڙو=اُبتو<اُبتا. ڪپڙو=سُبتو.

جڏهن عمر پئي اُبتا ڪيا، تڏهن سُبتو ڪنهن نه اٿو.

[1634]

سي ڪاٺ جا مير عمر! جن نرنانءَ مون هتي.

ڪاٺ جا=مُنيا<مُنا. نرنان=آندو.

سي مُنا مير عمر! جن آندو مون هتي.

[1635]

ڳالهه چوانءَ ميان سومرا! جي عضوي لايين تون،

تهان پوءِ مون، اُنن شهر جي ڇڏين.

ڳالهه(جي)=نصيحت. عضو=دل. اُنن(جو)=

ساڳو<ساڳي. شهر جي=جاءِ.

نصيحت ڪرين ميان سومرا! جي دل(سان) لايين تون،

تهان پوءِ مون، ساڳي جاءِ ڇڏين.

[1636]

لهي وڃ انهيءَ لوه تان، توکي نالو، نالو ڏي.
 لوه جو=برج. نالو=هادي. نالو=هدايت.
 لهي وڃ انهي برج تان، توکي هادي هدايت ڏي.

[1637]

لوه تي راڄ ويهار، گهر جي ڏي نه تن کي.
 لوه=ريهو<ريهي. گهر جي=ڪارنهن.
 ريهي راڄ ويهار، ڪارنهن ڏي نه تن کي.

[1638]

راند جون ذاتين سان ڏجن، نه ڪجن ڪاڻن
 سان حڪيماڻا،
 جيئن نانوَ نرنانوڻ جا، تيئن مارو سونهن مس،
 ڏيئي دلاسن دس، لوه جي نانءُ ويهار سومرا!
 راند جون جوڻون. ذات=جوسي<جيسين. ڪاڻي=هيڻي. حاڪيماڻا=
 حسد. نانءُ=گاهي. نرنانو=درگاهي. لوه جي=ريهي. نانءُ=راج.
 جوڻون جيسن سان ڏجن، نه ڪجن هيئن سان حسد،
 جيئن گاهي درگاهي، تيئن مارو سونهن مس،
 ڏيئي دلاسن دس، ريهي راڄ ويهار سومرا!

[1639]

ادا عمر! لوه جا انهن سان ڪر، جيڪي انهيءَ
 اُن جوڻ هجن.
 لوه جا=ڪرڻ. اُن جي=چال.
 ادا عمر! ڪرڻ انهن سان ڪر، جيڪي انهيءَ چال
 جون هجن.

[1640]

ذات ذات کي ذات جيئن آهي، سا ڪيئن ذات سومرا!
 ذات=رعيت. ذات=حاڪم. ذات=پڇڙا<پڇڙن.
 ذات=تڪيا<تڪين.
 رعيت حاڪم کي پڇڙن جيئن آهي، سا ڪيئن تڪين سومرا!

[1641]

ادا عمر! مون کي وڻ آهي ته تون ذات آهين.
وڻ=کين<يقين. ذات=صراف<اشراف.

ادا عمر! مون کي يقين آهي ته تون اشراف آهين.

[1642]

ادا عمر! مون کي ته ڪٿي جي، تون چوين ته اڃان
ڪپڙي جي.

ڪٿي جي=تڻڪ. ڪپڙي جي=گهاري<گهار.

ادا عمر! مون کي ته تڻڪ (مارن جي)، تون چوين
ته اڃان گهار.

[1643]

نالي سان نالو، عمر! نالوئي نه.
نالو=مولو<مون. نالو=مرڪڻ. نالو=شيءَ.

مون سان مرڪڻ، عمر! شيروئي نه.

[1644]

چمر جي آهيان ميان سومرا، چمر جي ڪر نه تون.
چمر جي=نط<امانت. چمر جي=نط<خيانت.

امانت آهيان ميان سومرا، خيانت ڪر نه تون.

[1645]

نالو ٿي حاڪم جو نه ڪر، نه ته ملڪ ٿي ويندين.
نالو=ظالم. حاڪم جو=ظلم. ملڪ=تباھ.

ظالم ٿي ظلم نه ڪر، نه ته تباھ ٿي ويندين.

[1646]

وڻ ڏسي نالو نه ٿي، اڳيان مڇي زور آهي.
وڻ=سورت<صورت. نالو=ظالم. مڇي=

هڪر<حاڪم.

صورت ڏسي ظالم نه ٿي، اڳيان حاڪم زور آهي.

[1647]

علم وارا! مون سان علم واري نه ڪر، متان علم
وارو اڇئي.

علم (جي) = زير < زوراور. علم (جي) = زير <

زور زير < علم (جو) = پيش.

زوراور! مون سان زور زير نه ڪر، مٿان پيش اچڻي.

[1648]

نالانام تنهنجا، آهن نالانام تو.

نام ڪرين ٿو چو، نالي نام ڪندين ڪينڪي.

نالانام نوڪر. نام چاڪر. نالانام سندا. نام رعايا.

نام هيبت. نالانام مارو. نام ناموس.

نوڪر چاڪر تنهنجا، آهن سندا رعايا تو.

هيبت ڪرين ٿو چو، مارو ناموس ڪندڻي ڪينڪي.

[1649]

هت ته نالانان وٽ تو، هت به نالانان تو.

سي نالانان تي ڪين هئا، تونان ڌرين ٿو چو؟

نالانام نوڪر. نانان چاڪر. نالانام سانگي. نانان =

پرتو < پرتا. نالو = مارو. نالانام مواس (زورائتا، مَواز)

نانان = هيبت < هيبتون.

هت به نوڪر چاڪر وٽ تو، هت به سانگي پرتا تو.

سي مارو مواس تي ڪين ها، تون هيبتون ڪرين ٿو چو؟

[1650]

ادا عمر! هت ته ذات ٿي، ڪا ڪاڻي نالو ڪر.

ذات = مانجهي < مانجهاندو. ڪاڻي = ڊگهي.

نالو = نظر.

ادا عمر! هت ته مانجهاندو ٿي، ڪا ڊگهي نظر ڪر.

[1651]

هت تون ٿو جنگيون ڪرين، اڳيان ڪاڻ جن ۾

مال جا اٿئي.

جنگ جو = اولائو. ڪاڻ جو = گجهه < گجهن.

مال جو = چاڻو < پچاڻو.

هت تون ٿو اولائو ڪرين، اڳيان گجهن ۾ پچاڻو اٿئي.

[1652]

ادا عمرا انهيءَ وٺڻ ٿون تندنئون چمر جو ويڙهي.
وٺڻ=آڪ. تند=لئون. چمر جو=مڙهه.

ادا عمرا انهيءَ عقلئون مڙهه ويڙهي.

[1653]

ذات ۾ ڪپڙو ٿيڻ، تون ڪي ذات.
ذات=سامي. ڪپڙو=سوڙهو. ذات=سڪ.

ساميءَ ۾ سوڙهو ٿيڻ، تون ڪي سڪ.

[1654]

رات ڪيئي سومرا، مَن ڪو ڏينهن ٿئي.
رات=ڪاري. ڏينهن=آچر=آچار.

ڪاري ڪيئي سومرا! من ڪو آچار ٿئي.

[1655]

جڏهن ڏينهن ٿيندو، تڏهن ڪاٺ ڪنديسان سومرا!
ڏينهن=آچر=آچار. ڪاٺ=سنئون.

جڏهن آچار ٿيندو، تڏهن سنئون ڪنديسان سومرا!

[1656]

ادا عمرا تنهنجي ڏيهه تي اها ڪاٺي ناهي، جنهن
سان ڪاڇ ڪريان.

ڪاٺي=ونگي=وانگي. ڪاڇ=آچار.

ادا عمرا تنهنجي ڏيهه تي اهو وانگي ناهي، جنهن سان
آچار ڪريان.

[1657]

اهي نالا آڻ، جيڪي لوهه جي ته ڪن.
نالا=امين. لوهه جو=پروڻ=پروڙ.

اهي امين آڻ، جيڪي پروڙ ته ڪن.

[1658]

رڇ پاڻيءَ جي کان پڇ عورت ٿون ته عورت
ڪير آهي؟

رڄ=ڪَرسيا> ڪر+سيا. پاڻيءَ جو=گڏون<
 گڏ. عورت=امينا> امينئون. عورت=اُتما> اتر.
 ڪر سِيا گڏ، پڇ امينئون ته اُتر ڪير آهي؟
 [1659]

ڪاڇ ڪر ميان سومرا! توتي شهر ڪندا.
 ڪاڇ=آچار. شهر=لڪيت> لڪ+پت.
 آچار ڪر ميان سومرا! توتي لَڪَ پَتَ ڪندا.
 [1660]

ذات لڳئي ميان سومرا! ته نالو ٿيندُون.
 ذات=آهين> آه+پُنئي. نالو=امين.
 آه پُنئي ميان سومرا! ته امين ٿيندُون.

مارئيءَ جو وطن ۽ ويڙهيچن کي سارڻ

[1661]
 ادا عمر! ڌڌڪ ڀر ڪَڻڪ نـ.
 ڌڌڪ=شرح. ڪڻڪ=لُٽ.
 ادا عمر! رهـ شرح، ڀر لُٽ نـ.
 [1662]

علم جي آئي مارئي وهت جا ڇڏي،
 پوءِ هاڻي ڪو هجي، جو ڪري راند ڪاڻيءَ سان.
 علم=مسين. وهت جا=ايال> عيال. راند=ميلو.
 ڪافي=ڏوٽي> ماڏوٽيءَ.

مسين آئي مارئي، عيال ڇڏي،
 پوءِ هاڻي ڪو هجي، جو ڪري ميلو ماڏوٽيءَ سان.
 [1663]

وڻ جون وتن ميان سومرا، ڪپڙي تي ڪيئي.
 وڻ جون=چڙيون> چڙيون. ڪپڙو=پَتَ> پَتَن.
 چڙيون وتن ميان سومرا! پَتَن تي ڪيئي.
 [1664]

وڻ جون وجن مال سان، عمر! ڀوک جي نه ڪن.

وڻ جون ڇڙيون. مال=چيلا. پوک جي =
اول=الڪو.

ڇڙيون وڃن ڇيڪن سان، عمر! الڪوئي نه ڪن.

[1665]

ليکي ۽ سور ۾ آڻي، تو راند جي ڪٿي ميان سومرا!

هت تو ذاتيون ڪرين، اتي مارو نالو ڪندا.

ليکي جي=پُل. سور جي=چُڪ. راند جي=

لڪائي. ذات جا=مذاق=مزا. نالو=سڪيو.

پُل چُڪ ۾ آڻي، تو لڪائي ميان سومرا!

هت تو مزا ڪرين، اتي مارو (مون لاءِ) سڪندا.

[1666]

پکي سارير سومرا! جنهن مون کي ڪاڇ جي ڏني.

پکي=هُما+هُوءَ+ماءُ. ڪاڇ جي=تڇ.

هُوءَ ماءُ سارير سومرا! جنهن مون کي تڇ ڏني.

ٿر

[1667]

پکي ڪائين ميان سومرا! ذاتين منجهه رهن،

مال انهن جا سومرا! راڳن منجهه چَرن.

پکي=گُرڙ. ذات جا=پيٽ=پيٽ. راڳ=ڏهر.

گُرڙ ڪائين ميان سومرا! پيٽن منجهه رهن،

مال انهن جا سومرا! ڏهرن منجهه چَرن.

[1668]

ڪپڙ جي ڪري آندءِ ميان سومرا! ڳهه ٿي موڪل ڏي.

ڪپڙ جي=بانڌڻي=بانهن ڏوڻي. ڳهه=مُرڪي.

بانهن ڏوڻي آندءِ ميان سومرا! (هاڻي) مُرڪي موڪل ڏي.

[1669]

نرنان ته منهنجا نرنان آهن، پر قسمت قيد ڪيو.

نرنان=مارو. نرنان=مٺو.

مارو ته منهنجا مٺا آهن، پر قسمت قيد ڪيو.

[1670]

عمر! انهيءَ جاءِ تي مارو مون لاءِ، ڪاٺي ذات ڪن.
 ڪاٺي = اڏهڻي (ڏڪ) = ڪٺيار تانئون ڪي ٺيڻ
 وقت ٽيڪ طور ڏيڻ) <او + ڏهاڻي. ذات = گهمرا.
 عمر! انهيءَ جاءِ تي مارو مون لاءِ اَوڏهاڻي گهمرا ڪن.

[1671]

جهليو درياءَ زمين جي، آءٌ ڏينهن جي هياس،
 آئي نرٺانءُ ڪپڙي ۾، پنهنجي حاڪم جو ڪياس،
 تنهان پوءِ ٿياس، ذاتين نالي لاءِ.
 درياءَ جي = ڀر. زمين جي = پٽ. ڏينهن جي =
 مُرڪ. نرٺانءُ = عمر. ڪپڙي جو = ڪوٽ.
 پنهنجي = قسمت. حاڪم جو = قيد. ذات = مشتاق.
 نالو = مارو.

جهليو ڀر پيستن جي، آءٌ مرڪندي هياس،
 آئي عمر ڪوٽ ۾، قسمت قيد ڪياس،
 تنهان پوءِ ٿياس، مشتاقي مارن لاءِ.

[1672]

تون ذات ڪر، هو ذات ڪندا.
 ذات = ڪيهر <قهر + نه. ذات = هها <هاءِ ها.
 تون قهر نه ڪر، هو هاها ڪندا.

[1673]

ڪاڇ ٿون تنهنجي سومرا! وڻ جيءَ تي نه ڪپڙا.
 ڪاڇ = ڍاڪون <ڍاءُ + ڪوئن. وڻ جي = پُسي.
 ڪپڙو = پهراڻ <پهرن.

ڍاءُ ڪوئن تنهنجي سومرا! پُسيءَ تي نه پهرن.

[1674]

ٻن ڳهن ڪوئن ميان سومرا! مارو تا مال جا ڪن.
 ٻه ڳهه = طوق <تو + هار <قهار. مال جا = ڦر <ڦڙ.
 تو قهار ٿون ميان سومرا! مارو تا ڦڙ ڪن.

[1675]

ڳوٺاڻو ڳوٺ منهنجو آهي ريسو مارن سان.

ڳوٺ=ڪلڻ. ڳوٺ=خاشو. رسي جو = مرڪ.

ڪلڻ خاشو، منهنجو آهي مرڪ مارن سان.

[1676]

ڪپڙو مارن من ۾، نالو ڪن ٿي ڪونه.

ڪپڙو=قلمي (پيڙيءَ جو جهنڊو) ڪلمون.

نالو=بيجل<پي+جهل.

ڪلمون مارن من ۾، پي جهل ڪن ٿي ڪونه.

[1677]

ڌڻ جون سڻيو سومرا! مون کي ڌڻ جون اڇيو پُون،

ڌڻ جن منجهان سومرا! من مارو مون کي نين،

هتي ڌڻ جن مٿي سومرا! پيا مارو قوت ڪن.

ڌڻ جون=چيرون. ڌڻ جون=لڙڪيون<لڙڪ.

ڌڻ جون=ماڙيون. (ضد=پلوڙيون). ڌڻ جا =

ڪڏا (ڪن چيريل).

چيرون سڻيو سومرا! مون کي لڙڪ اڇيو پُون،

ماڙين منجهان سومرا! مَن مارو مون کي نين،

هتي ڪڏن مٿي سومرا! پيا مارو قوت ڪن.

[1678]

اڳ جرجن منجهه هياس، هاڻ جر جا اڇيو پُون،

جرجن ماري آهيان، هاڻي مارو شال نين.

جر جا=لوڙهه<لوڙهن. جر جا=لڙڪ.

جر جا=بند.

اڳ لوڙهن منجهه هياس، هاڻ لڙيو لڙڪ پُون،

بندن ماري آهيان، هاڻي مارو شال نين.

[1679]

لوهن ماري مارئي، لوهه تنين کي پُون،

لوهن مان ڪلي، مارئي مٿيءَ کي نين.

لوھ جو = ڏول < ڏولاوا < ڏولاون.

ڏولاوان ماري ماري، ڏولاوا تنين کي پُون،
ڏولاون مان ڪلي، ماري مئيءَ کي نين.

[1680]

سَنج آھن مال جا، نرنان منهنجي نالن جا،
نالو ٻڌي مال جا، هت نه ٿڪي ٿو هينون.

سَنج = ٿڙا < ٿر. مال جا = ٿاڪ. نرنان = عمر.

نالو = مارو < مارن. نالو = عمر. مال جا = پاڪ.

ٿر آھن ٿاڪ، عمر منهنجي مارن جا،
عمر ٻڌي پاڪ، هت نه ٿڪي ٿو هينون.

[1681]

پاھڻ منهنجي من، ذاتيون کين ميان!
پاھڻ = ماروسو < مارو + سي. ذات = وسريا < وسرن.

مارو سي منهنجي من، وسرن کين ميان!
[1682]

ڏي رچ سومرا، نالو ته نه.
رچ = حقو < ه + ڪو. نالو = ويسرو < وسريو.

ڏيهه ڪو سومرا، مون وسريو ته نه.
[1683]

وڻ ڦر مارن ڏي، حاڪيماڻا ويل سومرا!
وڻ ڦر = ماڇڪ < مان + ڇڪ. حاڪيماڻو = روز.
ويل = ڏيهڙي.

مان ڇڪ مارن ڏي، روز ڏيهڙي سومرا!
[1684]

عمر! پکي ڪپڙي جي، جي ذات وڃي سا به،
پکيءَ تي.

پکي = طوطو < تو + ته. ڪپڙو = جهلي. ذات =

مري. پکي = طوطو < تو + تي.

عمر! تو ته جهلي، جي مري وڃي سا به توتي.

[1685]

ادا عمر! هِت نه مال جا، پر هِت مال جا.
مال جا=مرا=مران.

ادا عمر! هِت نه مران، پر هِت مران.

[1686]

جي مان ذات ٿيان، ته ساز جو وڃي نرنان کي ڏيو.
ذات=مري. ساز جو=مڙهه. نرنان=کيت.

جي مان مري وڃان، ته مڙهه کيت کي ڏيو.

[1687]

جيٽ آيا ٿي سومرا، پکي جي ملان تن،
جڏهن ان جي آهيان گاهه ۾، آکھه ابائڻ.

جيت=اڏوهي<اوڏانهون. پکي<کرکي>

کر+کي. ان جي=ساري. گاهه=سر=سرير.

اوڏانهون آيا ٿي سومرا، کَر کي ملان تن،
ساري آهيان سرير ۾، آکھه ابائڻ.

[1688]

کپڙو آڇ نه ميان سومرا، کپڙو منهنجي من،
منهنجا مارو ملير ۾، کپڙو کپڙو کن.

کپڙو=گيگر<کي+غمر. کپڙو=گيگر>

هي+غمر. کپڙو=گيگر=غمر.

کي غمر نه آڇ ميان سومرا، هي غمر منهنجي من،
منهنجا مارو ملير ۾، غمر پيا کن.

[1689]

مينهن جا ميان سومرا، گاهن جا ابائڻ.
مينهن جا=وسڻ<وسن. گاهن جا=ويڙها.

وسن ميان سومرا، ويڙها ابائڻ.

[1690]

مُردي ڏکيءَ ان جا، مون پوک جون ملير ۾.
مُردي جا=سور<سو. ڏکيءَ جا=مرا.

ان=ساريون. پوک جون=رتيون.

سومرا ساريون، مون رتيون ملير ۾.

[1691]

ٻاراڻا مون ڇڏيا، نالي اباڻا.
ٻاراڻا=منهن<منهن<منهن. نالو=
اڏيو<اڏيا.

منهنرا مون ڇڏيا، اڏيا اباڻا.

[1692]

ڪاڇ ريءَ سومرا! ڪڪن جا نه ٻڌن.
ڪاڇ=سيرا<سيرون. ڪڪن جا=منهن.
سيرن ريءَ سومرا! منهنرا نه ٻڌن.

[1693]

نالا جن رکيا، ڪاڇ به ڏينديس تن ڪي.
نالو=چتو<چتا. ڪاڇ=گنڌڻ.
چتا جن رکيا، گنڌڻ به ڏينديس تن ڪي.

[1694]

ڪاڻ پنهنجو ڙي سومرا! ٿو ذاتين ڪي پيئي.
ڪاڻ جي=من. پنهنجو=اداس. ذات=سانگي.
پيئڻ=اوسارڻ<سارڻ.

من اداس ڙي سومرا! ٿو سانگين ڪي ساري.

[1695]

جر جي آهي چڪ، مان هاريان ٿي جر جا.
جر جا=سنگهار<سنگهارن. جر جا=ڦڙا.
سنگهارن جي آهي چڪ، مان هاريان ٿي (رت جا) ڦڙا.

[1696]

نالو مارن ڪاڻ، پلپل پاڻيءَ جي ٿيو.
نالو=هيمن<هي+من. پاڻيءَ جي=
پياس<پياسي.

هيءَ من مارن ڪاڻ، پلپل پياسي ٿيو.

[1697]

اڃان سگ جن، پنهنجي پوک جي منهنجي.
سگ جا=اباڻا. پنهنجي<آس. پوک جي=پلي.
اڃان اباڻن، آس نه پلي منهنجي.

[1698]

نر نانءُ ڙي ميان سومرا، هت شهر مال جن سان.
 نر نانءُ=موسن<مون+سن (هڪجيڏا).
 شهر=گڏ. مال جا=گهيٽا<گهيٽن.
 مون سن ميان سومرا، هت گڏ گهيٽن ساڻ.

[1699]

ڪپڙي جن تي سومرا! ڪير جي، ٻار جون ڪن.
 ڪپڙي جو=ٻر. ڪير جي=ٿر<ٿري.
 ٻار جون=رانديون.
 ٻرن تي ميان سومرا! ٿري رانديون ڪن.

[1700]

هت ڪڏهن نالو، هت مارو مون مال جا ڪن.
 نالو=عيڏو<عيدون. مال جا=ڪسيرا<ڪسو.
 هت ڪڏهن عيدون، هت مارو مون ڪسو ڪن.

[1701]

مارئي! تنهنجي ملڪ ۾، ڪهڙا نالا ٺاهو ٿين؟
 چي: جيئڙ جي ڪن ڪانه ڪا، ته به ڏئي ٿو
 اُن جون اُن ڪي.
 نالو=هالو. نانءُ=چالو. جيئڙ=ڪاريهر<ڪار +
 هر. اُن جون=روڻيون.

مارئي! تنهنجي ملڪ ۾، ڪهڙا هالا چالا ٿين؟
 چي: ڪار هر جي ڪن ڪانه ڪا، ته به ڏئي ٿو
 روڻيون اُن ڪي مولا.

[1702]

جر جو سارير سومرا! آءُ جن جو وڻ هياس،
 نر نالي ٿيندياس، شهر تن سان سومرا!
 جر جون=سيمو. وڻ=ڄمون<ڄمر. نر نالو=
 ميڙاڻو. شهر=سال<شال.

سي مون ساريا سومرا! آءُ جن جو ڄمر هياس،
 ميڙائي ٿيندياس، شال تن سان سومرا!

[1703]

بلا شهر ڙي سومرا! لوهه جا ساريا مون.
 بلا=جن. شهر=پالهي<پالي. لوهه جا=
 سينور<سي +ور.

جن پالي ڙي سومرا! سي ور ساريا مون.

[1704]

ايجان آهي آس، نالن کي ڏيان پوک جا.
 نالو=سانگي. پوک=ساريون<ساريان.

ايجان آهي آس، سانگين کي ٿي ساريان.

[1705]

ڪپڙي جي دل مارن سان، ان جي ٿيندي ڪانه.
 ڪپڙي جي=رلي. ان جي=پلي.

رلي دل مارن سان، سا پلي ٿيندي ڪانه.

[1706]

عورت ٽڪندي هت، عورت ماروئڙن سان.
 عورت=نڌل<نه +دل. عورت=جادل<

جا +دل.

نه دل ٽڪندي هت، جا دل مارن سان.

[1707]

ڪامڻ هئي ڪپڙن، ته آزار هو مردن.

ڪامڻ=وسندي. ڪپڙا=ملير<مليراڻين. آزار=

وارو (تپ جو). مرد=سنگهار<سنگهارن.

وسندي هئي مليراڻن، ته وارو هو سنگهارن.

[1708]

نالاهئن سومرا، نالاهئون شال،
 راند جون ولات ۾، مال جون ڏسان شال!

نالو=سڪيو. نالو=سچڻ. راند جون=پڌيون.

ولات=پاهڙمير. مال جون=چيليون.

سڪيا هئڻ سومرا، سچڻ هون شال،

پڌيون پاهڙمير ۾، چيليون ڏسان شال!

[1709]

اگر آهي انگ، ته وڃي ملنديس ذاتين سان.
اگر=لکيو. ذات=مارو<ماروڙن.

لکيو آهي انگ، ته وڃي ملنديس ماروڙن سان.

[1710]

مال جون ساريان سومرا، جي پير جي خدا.
مال جون=پنهاريون. پير جي=ڏيکاري<
ڏيکاريندو.

پنهاريون ساريان سومرا، جي ڏيکاريندو خدا.

[1711]

مٽيءَ جا ڏنر شهر کي، سي اڃان ڏاڻ ٿيائي کين.
مٽيءَ جا=ليٽڙا. شهر=لس. ذات=ويسر<وسريا.

ليٽڙا لس ڏنر، سي اڃان وسريائي کين.

[1712]

پورهئي جا ساريم سومرا! پکيءَ پيئي رات،
مال جا پريات، نار نالو پاڻيءَ تي.
پورهئي جا=هيڃ. پکي جو=طعامو<تان+مون.

مال جا=ڦر. نار نالو=نعمت<نيا+مون.

هيڃئون ساريم سومرا، تا مون پيئي رات،
ڦر (چوڙي) پريات، نيا مون پاڻيءَ تي.

[1713]

پوک جا چڏير جي، سي نالا آهن مان کي،
نه شهر کرين ٿو، ادا عمر! ڇا کي؟
پوک جا=ڦر. نالو=مٺو<مٺا. شهر=ناگور<

نه+غور.

ڦر چڏير جي، سي مٺا آهن مان کي،
نه غور کرين ٿو، ادا عمر ڇا کي؟

[1714]

نرنانءَ ڙي سومرا، هت نرنانءَ مال سان.

نرناڻءَ=مؤمن<مئو+من. نرناڻءَ=جڙيو. مال=گهيٽا.
مئو من ڙي سومرا! هٿ جڙيو گهيٽن سان.

[1715]

ست جا چڏير سومرا! سي وگر جا هوندا ڪيئن؟
ست جا=پڌا<پڌي؛ وگر جا=ڏاڏا<ڏايا.

پڌي چڏير سومرا! سي ڏايا هوندا ڪيئن؟

[1716]

ڪانئين چڏير سومرا! سي ڪگين هونديون ڪيئن؟
نرناڻءَ اسان جي من ۾، آهي راتو ڏينهن.

ڪاڻ جو=گهاٽو. ڪڪن جون=ڏايون (سٿريون)

نرناڻءَ=موٽڻ.

گهاٽي چڏير سومرا! سي ڏايون هونديون ڪيئن؟
موٽڻ منهنجي من ۾، آهي راتو ڏينهن.

[1717]

مال جا سارير سومرا، هر جي وڻ جا اباڻن.

مال جا=چيلا. وڻ جا=پُور<پوريا.

چيلا سارير سومرا! هو جي پوريا اباڻن.

[1718]

ڌڻ پھڻ ڙي سومرا! وڻ ولايت مون،

بيو سواءِ مون، ذات نيندو ڪونه ميان!

ڌڻ جا=ڦر. پھڻ=تڪر. وڻ=ليا. ولايت=

ڪابل<قابو. ذات=چارڻ.

ڦر تڪر ڙي سومرا! ليا (پڌا) قابو مون،

بيو سواءِ مون، چارڻ نيندو ڪونه ميان!

[1719]

ڳھ وڻ جا چني، ڪپڙي ۾ ڪري، وڃي ذاتين

ڪني ڏيندياس.

ڳھ=مُرڪي. وڻ جا=سگر. ڪپڙو=لوئي.

ذات=ليل<ليلن.

مُرڪي سگر چني، لويءَ ۾ ڪري، وڃي ليلن

گي ڏيندياس.

[1720]

چم جون ساريم سومرا! سي چم جا اچيو پون،
چم جن مٿي سومرا! قوت اباڻا ڪن،
مان مٺيءَ کي نين، چم جن منجهان سومرا!
چم جون=وڏيون<وانڊيون. چم جا=وڏ.

وانڊيون ساريم سومرا! وڏ اچيو پون،
وڏن (پٽن) مٿي سومرا، قوت اباڻا ڪن،
مان مٺيءَ کي نين، وڏن (ڏڪن) منجهان سومرا!

[1721]

مال جا ساريم سومرا، هو راند جا اباڻن،
مارو تنهن ملير ۾، ڪپڙو ٿي نه ڪن.
مال جا=جَنڊا. راند جا=جوڙا<جوڙيا ڪپڙو = ٿان.
جَنڊا ساريم سومرا، هو جوڙيا. اباڻن،
مارو تنهن ملير ۾، ٿان ٿي نه ڪن.

[1722]

تيلين جا ۽ پنهنجا، جڏهن چٽ پون،
عضون مان وڪر جا، وڻ وانگر ٿا ڪن،
عضوا لڳي مرن، جي اڃان عضوي تن جي.
تيلين جا=پڪا. پنهنجا=وار<پنهار. عضو=
اک<اکين. وکر=ڳڙ<ڳوڙها. وڻ جو=چاڻو<
چڻيو. عضو=ڳل. عضو=هٿ.

پڪا پنهارن جا، جڏهن چٽ پون،
اکين مان ڳوڙها، چڻيو ٿا پون،
ڳلي لڳي مرن، جي اڃان هٿ تن جي.

[1723]

ادا عمر! ڪڪن جو وهت تي، نالو اباڻن.
ڪڪن جو=پڪو. وهٽ=ڪوڏڙو<دڙو. نالو=اڏيو.
ادا عمر! پڪو دڙي تي، اڏيو اباڻن.

[1724]

ڏڏ جون سارير سومرا! جي ڪاٺ جون اباڻن.
 ڏڏ جون = مَنِيون < مَنَهيون. ڪاٺ جون = آڏيون.
 مَنَهيون سارير سومرا! جي آڏيون اباڻن.

[1725]

مال جا سارير سومرا، ڪاٺ جا اباڻن.
 مال جا = اوگهر < اوءِ + گهر. ڪاٺ جا = آڏا < آڏيا.
 اوءِ گهر سارير سومرا، جي آڏيا اباڻن.

[1726]

گاهه جا پَسِي ميان سومرا! آءُ ذات ٿيندياس.
 گاهه جا = ويڙها. ذات = سُرھيا < سُرھي.
 ويڙها پسي ميان سومرا! آءُ سُرھي ٿيندياس.

[1727]

نالو سارير سومرا! آهي مَرُون مارن وٽ.
 نالو = ساڄو < سا جوءِ. مَرُون = جاڄو < جا جوءِ.
 سا جوءِ سارير سومرا! جا جوءِ مارن وٽ.

[1728]

وڻ ملڪ ڪيئن وساريان، منهنجو پنهنجو نرنانءَ لاءِ.
 وڻ = وينگس. ملڪ = ويڙھ. پنهنجو = جهڄڻ.
 نرنانءَ = جهانگي < جهانگين.

وينگس ويڙھ ڪيئن وساريان، منهنجو جهڄڻ جهانگين لاءِ.

[1729]

گاهه جا سارير ميان سومرا، هُو ان جا اباڻن.
 گاهه جا = اوڀر. ان جو = چَنو < چنو.
 اوڀر سارير ميان سومرا، هُو چَنو اباڻن.

[1730]

وڻ جا سارير سومرا! شهر جون ڇاڙهيون ڇاڙهيا.
 وڻ جا = ڏونرا. شهر جون = ڇاڙهيون < ڇاڙهيا.
 ڏونرا سارير سومرا، جي ڇاڙهيا اباڻن.

[1731]

جهنگ جون سارير سومرا! شهر جون ابائڻ.

جهنگ جون=کُنڀيون. شهر جون=چاڙهيون.

کُنڀيون سارير سومرا! (جي) چاڙهيون ابائڻ.

[1732]

وڻ جا سارير سومرا! مال جون ابائڻ.

وڻ=مُنڱها. مال=ميڙيا.

مُنڱها سارير سومرا! ميڙيا ابائڻ.

[1733]

سُت جون سارير سومرا! هوءِ جي راند جون ابائڻ.

سُت جون=چارڀون. راند جون=پَڪيون.

چارڀون سارير سومرا! هوءِ جي پڪيون (وڻ) ابائڻ.

[1734]

عمر! اسان جي ڏيهه تي، ڪاڻ به عضوا ڪن.

ڪاڻ=ڪرڙ. عضوا=ڏوئرا.

عمر! اسان جي ڏيهه تي، ڪرڙ نه ڏوئرا ڪن.

[1735]

جيتن تي عضوا ڪيا، تڏهن مرض هنيون ساري،

پورهيت ابائي پار جا، ڪيئن ويهان وساري؟

جيت=ڪرڙي<ڪرڙن. عضوو=ڏونرو.

مرض=توثر. پورهيت=نقر<قر.

ڪرڙن تي ڏوئرا ڪيا، تڏهن توثر هنيون ساري،

(مان) قر ابائي پار جا، ڪيئن ويهان وساري.

[1736]

ذاتين منجهه جا ذات، سا مون پوک وڻي.

ذات=ماڇاڻي<مان ڇاڻي. ذات=چچڙا<چچڙن.

پوک=نانگلي.

مان ڇاڻي جا چچڙن ڀر، سا مون نانگلي وڻي.

[1737]

حاکيماڻيون سارير سومرا! جي پٿر جون ابائڻ.

حا ڪيماڻيون=سوليون (ڪورٽون) سي+وليون.

پٿر جون=موريون.

سي وليون ساريم سومرا! جي موريون اباڻن.

[1738]

وڻ جا ساريم سومرا، هٿ پوک جا اباڻن.

وڻ جا=چڱا. پوک جا=چونڊا<چونڊيا.

چڱا ساريم سومرا، هٿ چونڊيا اباڻن.

[1739]

شهر ساريم سومرا، پڪي ڏنم رات،

پڇاڻان پريات، ڪي نالا ساريم سومرا.

شهر=جيسر<جي+سر. پڪي=سيسر<سي+سر.

نالو=قيصر<ڪي سر.

جي سر ساريم سومرا، سي سر ڏنم رات،

پڇاڻان پريات، ڪي سر ساريم سومرا.

[1740]

ڏاڻيون ساريم سومرا! جي نالا ملير ۾.

ڏات=سروري<سر+وري. نالا=موريو ۽

مسو<مس.

سر وري ساريم سومرا! جي موريا مس ملير ۾.

[1741]

جهنگ جون ساريم سومرا! جي لوهه جون اباڻن.

جهنگ جون=ماڪيون. لوهه جون=چاڻيون.

ماڪيون ساريم سومرا! جي چاڻيون اباڻن.

[1742]

لوهه جون ساريم سومرا! هوءَ ان جون اباڻن.

لوهه جون=تپريون (گيهه پرڻ جون). ان جون=پريون.

تپريون ساريم سومرا! هوءَ (جي) پريون اباڻن.

[1743]

مال جون ساريم سومرا! جي سڪت جون اباڻن.

مال جون=جَرون. ست جون=اچلون<اچليون.
جَرون ساريم سومرا! جي اچليون اباڻن.

[1744]

پنهنجا ساريم سومرا! جي نالا اباڻن.
پنهنجا=ڪَر<اوڪر. نالو=تڌو.

او ڪَر ساريم سومرا، جي ٿڌا اباڻن.
[1745]

ڪاڇ جون ساريم سومرا! جي ڪاڻيءَ جون اباڻن.
ڪاڇ جون=چانهيون. ڪاڻيءَ جون=پاريون.

چانهيون (باهيون) ساريم سومرا! جي پاريون اباڻن.
[1746]

ڌڻ جا ساريم سومرا! ڌڻ جا تان نه ڪندياس.
ڌڻ جا=سڃا. ڌڻ جا=کوٽا.

سڃا ساريم سومرا، کوٽا تان نه ڪندياس.
[1747]

مال جا ساريم سومرا! هٿ اُپ جا اباڻن.
مال جا=پس. اُپ جا=ڪاڙها<ڪاڙهيا.

پس ساريم سومرا! هٿ ڪاڙهيا اباڻن.
[1748]

مال جون ساريم سومرا، اُن جون اباڻن.
مال جون=ڏوريون. اُن جون=رڪون<رڪيون.

ڏوريون ساريم سومرا، جي رکيون اباڻن.
[1749]

وڻ جون ساريم سومرا! جي لايون اباڻن.
وڻ=ميندي.

مينديون ساريم سومرا! جي لايون اباڻن.
[1750]

ڪاڻ جا ساريم ميان سومرا! هٿ ذاتيون اباڻن.
ڪاڻ جا=پينگها. ذاتيون=واڻيا.

پينگها ساريم ميان سومرا، (جي) هٿ واڻيا اباڻن.

[1751]

مال جون ساريم سومرا! لوهه جون ابائڻ.

مال جون = پُڻيون. لوهه جون = ڪُٽرون.

پُڻيون ساريم سومرا! (جي) ڪٽيون ابائڻ.

[1752]

ست جون ساريم سومرا! اُپ جون ابائڻ.

سُت جون = ڏيريون. اُپ جون = ڪٽيون.

ڏيريون ساريم ميان سومرا! جي ڪٽيون ابائڻ.

[1753]

ست جون ساريم ميان سومرا، هو نالو ابائڻ.

ست جون = سڳيون. نالو = سونو < سونهن.

سڳيون ساريم ميان سومرا، هو سُونهن ابائڻ.

[1754]

ست جون ساريم سومرا! هو مال جون ابائڻ.

ست جون = چوڻيون. مال جون = گهٽون < گهٽيون.

چوڻيون ساريم سومرا! هو گهٽيون ابائڻ.

[1755]

مال جا ساريم سومرا، جي پوک جا ابائڻ.

مال جا = ڇنڊا. پوک جا = چُونڊا < چونڊيا.

چُونڊا ساريم سومرا، (جي) چونڊيا ابائڻ.

[1756]

ست جا ساريم سومرا، هُت مال جون ابائڻ.

سُت جا = جُوالنگ. مال جون = اُڻيون.

جُوالنگ ساريم سومرا، هُت اُڻيون ابائڻ.

[1757]

مال جا ساريم سومرا، سُسُت جا ابائڻ.

مال جا = جوڙا. ست جا = جوڙا < جوڙيا.

جوڙا ساريم سومرا، جي جوڙيا ابائڻ.

[1758]

پوک جا چمن ۾، عضوا ابائڻ.

پوک جا = ڪڪڙا. چمر جو = ڪوس. عضوو =

جوڻ. جوڻيا.

ڪڪڙا (ڍڳا) ڪوسن ۾، جوڻيا اباڻن.

[1759]

ذات ۽ مال جا سارير سومرا، من ڪپڙ جا ڪن.

ذات = اوٺا. مال جا = مهري. ذات = اوٺا.

ڪپڙ جا = ڪوٺا ڪوٺي.

اوٺي ۽ مهري سارير سومرا، من ڪوٺي مون وڃن.

[1760]

ڌڻ جا سارير سومرا، مون کان ڪريو ڌڻ جا پون،

انهن ڌڻ جن مان، وڃي قوت اباڻا ڪڪن.

ڌڻ جا = ڪڪر. ڌڻ جا = لڙڪ. ڌڻ جون = ڪنڀون.

ڪڪر سارير سومرا، مون کان ڪريو لڙڪ پون،

انهن ڪنڀن مان وڃي قوت اباڻا ڪڪن.

[1761]

پوک جون سارير سومرا! هوءَ جي نار نالي اباڻن.

پوک جون = منڊون. نار نالي = عيد > عيدون > اينديون.

منڊون سارير سومرا! هوءَ جي اينديون اباڻن.

[1762]

ڪاٺ ٽون پوک پيدا ٿي، هتي ذاتين ڪاريا ڌڻ،

عمر تنهنجي تڙ، پر نالا ڏسان ٿي ڪينڪي.

ڪاٺ = نيسر > نيسارا. پوک = نير. ذات = ماڇي >

ماءُ + چيڪاريا، ڌڻ جا = ڦر. پر نالا = سانگي ۽ سڪيو.

نيسارئون نير پيدا ٿيو، هتي ماءُ چيڪاريا ڦر

عمر تنهنجي تڙ، سانگي سڪيا ڏسان ٿي ڪينڪي.

[1763]

مرون سارير سومرا! جي ملڪن پاس پون،

هتي هٿ راند جي، هٿ هو حاڪيماڻيون ڪن.

مرون = وڃو > وڃون. ملڪ = ڪاهڙ. هٿ جي =

مٺ > مٺي. راند جي = ماري > مارئي.

حاڪيماڻي = رس رهاڻ.

وچون سارير سومرا! جي ڪاهڙ پاس ڪنون،
هتي مٺي مارئي، هت هورس رهائون ڪن.

[1764]

پڪي سارير سومرا! پڪي جهل نه ڏين،
مون کي اچي انهن، ڏڻ جن ماريو سومرا!
پڪي = گڙڙ > گوڙ. پڪي = هنجهر. ڏڻ جا =
کڏا (سڃاڻپ لاءِ ڪنن جا ڪپيل نشان).

گوڙيون سارير سومرا! هنجهر جهل نه ڏين،
مون کي اچي انهن، ڪڏن ماريو سومرا!

[1765]

جا ذات سارير سومرا، سا مر رچن هوءَ،
آءُ پڻ تنهين لوءِ. ذات آهيان سومرا!
ذات = جهنجهڻ > جهڻ. رچ = ماتي. ذات =
پيسڪ > پي + سڪ.

جا جهڻ سارير سومرا! سا مر ماتين هوءَ،
آءُ پڻ تنهين لوءِ، پي سڪ لاهيان سومرا!

مارئيءَ جي مارن تي ميار

[1766]

منهنجي ڪائي جر گهرجي ڪانه ڪيائون،
جر جي = پَر. گهر جي = پيئي.

منهنجي ڪائي پڪر پيئي ڪانه ڪيائون،

[1767]

ڪائي عمر توڙي، نه عضوي جي ابائون.
ڪائيءَ = ميڙ. عضوي جي = مُڪ > مُڪي.

ميڙ عمر توڙي، نه مُڪي ابائون.

[1768]

تڙئون لڳي تن کي، مرد نه مڪائون،
تن کي آءُ، جيڪر ڳهر ٿي آيس.
تڙ جي = رنڊ. مرد = سنيهو. ڳهر = لائجي.

رنڊ لڳي تن کي، سنيهو نه مڪائون،
تن کي آءُ، جيڪر لائجي ٿي آيس.

[1769]

تڙئون لڳي تن کي، مرد نه مکائون،
تن کي آءُ، جيڪر ڳهه ٿي آيس.
تڙجي = روڪ. مرد = خاطي. ڳهه = کسي.

روڪ لڳي تن کي، خاطي نه مکائون،
تن کي آءُ، جيڪر کسي ٿي آيس.

[1770]

تڙئون لڳي تن کي، مرد نه مکائون،
تن کي آءُ، جيڪر ڳهه ٿي آيس.
تڙجي = ڪيهي. مرد = سلام. ڳهه = ڪڙي.

ڪيهي لڳي تن کي، سلام نه مکائون،
تن کي آءُ، جيڪر ڪڙي ٿي آيس.

[1771]

جڏهن آءُ نالن ۾ هياس، تڏهن نرنان ٿيم ڪونه ڪو.
نالو = قادو > قيد. نرنان = وارث.

جڏهن آءُ قيدن ۾ هياس، تڏهن وارث ٿيم ڪونه ڪو.

[1772]

ان جي آءُ نه ڪيان، عورت تان نه ٿيان،
پوءِ منهنجي ڙي سومرا، مٽيءَ جي ڪانه ڪيائون.
ان جي = ٻڪي. عورت = چڱي. مٽيءَ جي =
واري > پوٺواري.

ٻڪي آءُ نه ڪيان، چڱي تان نه ٿيان،
پوءِ منهنجي ڙي سومرا، پوٺواري ڪانه ڪيائون.

[1773]

مون ڏي اباڻن، مٽيءَ جو ڪونه مڪو.
مٽيءَ جو = ڪونو.

مون ڏي اباڻن، ڪونو ڪونه مڪو.

[1774]

جن سان گڏ هئا مال جا، سي اڄ ذات نه جيڏيون!
مال جا = پاڻا. ذات = اوڏا اوڏا.

جن سان گڏ هئا پاڻا، سي اڄ نه اوڏا ڙي جيڏيون!

[1775]

اديون! عمر ڄام ڪي، آءُ وڏو گهه ڪندياس،
جر جو ڏيندم سومرو ته هتي نه هوندياس،
مرون تي ملڪ ۾، وڃي ٻه وڻ ڳوليندياس،
ڏس جا هٿيارن ڪئي، سا تڙ جي مور نه ڪندياس،
ولايت آءُ ويندياس، گهه سڄي ٿي مارئي.
گهه = نٿ = منت. جر جي = موڪ = موڪل.

مرون = سره = سرهي. ملڪ = ساڻيهه. ٻه وڻ =

ٻه ڪرڙيون = ٻڪرڙيون. هٿيارن جا = پليتا.

تڙ = ڦٽو. ولايت = هرات = هئي + رات. گهه =

پوپٽ = پوءِ + پٽ.

اديون! عمر ڄام ڪي، آءُ وڏي منت ڪندياس،
موڪل ڏيندم سومرو ته هتي نه هوندياس،
سرهي ٿي ساڻيهه ۾، وڃي ٻڪرڙيون چاريندياس،
ڏس جا پليتن ڪئي، سو ڦٽو تن نه ڪندياس،
هئي رات آءُ ويندياس! پوءِ پٽ سڄي ٿي مارئي.

[1776]

ڏڏ جي ڏسي مون ڪي چم جا نه ڏيو،
مان به ڪن جي پوک جي آهيان.
ڏڏ جي = تَرَ. چم جا = ٿيلها. پوک جي = ڄاڻي.

تَرَ جي ڏسي مون ڪي ٿيلها نه ڏيو،
مان به ڪن جي ڄاڻي آهيان.

[1777]

اچو ڙي جيڏيون! مال جي ڪريون، مال جي ڪري
راند جي ڪريون، راند جي ڪري ست جا ڪريون.

مال جي = ٻڌ چوڙ. راند جي = ويڙهه < ويڙها.
سٺ جا = ڏيرا.

اچوڙي جيڏيون! ٻڌ چوڙ ڪريون، مال ٻڌي، ويڙها
وٽيون، ويڙها وٽي، ڏيرا ڪريون.

[1778]

چمر مرض ڙي جيڏيون، ڪاٺين شال وڃان،
انهيءَ عورت کان ڪپڙي جيئن وڃان.
چمر = ورت. مرض = وارو. ڪاٺي = ڪوهو < ڪوهين.
عورت = حياتان < حياتيءَ کان. ڪپڙو = ٻڌڻ.

ورت واريوڙي جيڏيون! ڪوهين شال وڃان،
انهيءَ حياتيءَ کان ٻڌي آءُ مـران.

[1779]

جيت اُٺوڙي جيڏيون! پوءِ مال جون اٻاڻن.
جيت = پوپٽ < پٽ. مال جون = ڪاهيون < ڪاهيو.
پڪٽ اُٺوڙي جيڏيون! پوءِ ڪاهيون اٻاڻن.

[1780]

اڃان ته مال جو آهي، من فاقيرو به ٿئي!
مال جو = چوڙو < وچوڙو. فاقيرو = ميلو.

اڃان ته وچوڙو آهي، من ميلو به ٿئي!

[1781]

الله پنهنجي ڏيندو، شال وڃي نرناڻءَ ڏسان.
پنهنجي = سوپ. نرناڻءَ = ڪيت.

الله سوپ ڏيندو، شال وڃي ڪيت ڏسان.

[1782]

پنهنجن سان، پير جا ٿيندا ڪڏهن.
پنهنجا = مٽ. پير جا = ميلا.

مـنن سان ميلا ٿيندا ڪڏهن.

[1783]

مارئيءَ کي پوک جي، نارنالي ئي نه.
پوک جي = تات. نار نالو = وسري.

مارئيءَ کي تات وسري ئي نه.

[1784]

جيڪي ڪڪ جي ڪيو، سو وڪر نه منهنجي وس.
ڪڪ جو = قلم. وڪر = ميت > ميتڻ.

جيڪي قلم ڪيو، سو ميتڻ نه منهنجي وس.

[1785]

ولايت ٿون مال جي آئي، سا ذات نه ميان!
ولايت = الست. مال جي = ٽڪير > تقدير. ذات =

ٽرند = ٽرندي.

الستي تقدير آئي، سا ٽرندي نه ميان!

[1786]

اي نالا! نالو ٿي ته مان ملڪ وڃان.
نالو = رب. نالو = راضي. ملڪ = ملير.

اي رب! راضي ٿي ته ملير وڃان.

[1787]

نالي آندي نرنانءَ موڪل ڏي ته نالي کي وڃي ملان.
نالو = راڌو > راڌي > ايرادي. نرنانءَ = پروردگار.

نالو = ڪيت.

ايرادي آندي، پروردگار موڪل ڏي ته ڪيت کي وڃي ملان.

[1788]

جيءُ ڏشهر ڏسان، جاءِ وٺ جي پنهنجي.
جيءُ = اڏوهي > ڏيهي. شهر = سال > شال. جاءِ جي =

پوڄي > پهچي. وٺ جي = پاڙ > پاڙي.

ڏيهي شال ڏسان، پهچي پاڙي پنهنجي.

[1789]

راند جي ذات ڪپڙي جي، روز تڪيان ٿي ان جي.

راند جي = لڪَ مالڪ. ذات = مارو. ڪپڙي جي =

مل = ميل. اُن جي = راه.

مالڪ! مارو ميل، روز تڪيان ٿي راهه.

[1790]

الله! ڪپڙي جي آڻ، ته ڏئي سڌ ولايت جي.

ڪپڙي جي = ڳوٺڙي ڪو + ٿري. ولايت = ساڻيهه.

الله! ڪو ٿري آڻ، ته ڏئي سڌ ساڻيهه جي.

[1791]

وڻ ڳالهه ٻڌاءِ، نالي ۽ ذاتين جي.

وڻ = ڪامنهن ڪا + مون. نالو = سڪيو.

ذات = سانگي.

ڪا مون ڳالهه ٻڌاءِ، سڪين سانگين جي.

[1792]

اي نالا! وڃي ذاتين کي فقيراڻو ڪجانءِ.

نالو = پانڌي. ذات = سنگهار. فقيراڻو = حال.

اي پانڌي! وڃي سنگهارن کي حال ڪجانءِ.

[1793]

اي پکي! تو جا ٻولي ڪئي، سا مون ولايت ٻڌي.

پکي = تاڙو. ٻولي = تنوار. ولايت = هرات

هئي رات.

اي تاڙا! تو جا تنوار ڪئي، سا مون هئي رات ٻڌي.

[1794]

اي نالا، اي نرنانءِ، وڃي مارن کي نالو ڪر.

نالو = بادل. نرنانءِ = سارنگ. نالو = ستابو.

اي بادل، اي سارنگ، وڃي مارن کي ستابو ڪر.

[1795]

اي نالا! وڃي عضوي تي نالو ڪر.

نالو = بادل. عضو = پُٺا پوٺا. نالو = وسڻ.

اي بادل! وڃي پوٺن تي وسڻ ڪر.

[1796]

نالي ۾ ميان سومرا! مارو عورت ڪن.
نالو = سانوڻ. عورت = خوشي.

سانوڻ ۾ ميان سومرا! مارو خوشي ڪن.

[1797]

هت نالا نام ڪن، هت حقي جي مارئي.
نالو = مينگهو < مينگهه. نام = ملهار. حقي جي =
پڇاڙي < پڇاڙي.

هت مينگهه ملهارون ڪن، هت پڇاڙي مارئي.

[1798]

هت پر نالا ڪن، هت حقي جي سومرا!
پر نالا = هڪ نالو سارنگ، ٻيو نالو گاجي < گاجون.
حقي جي = پڇاڙي < پڇاڙيان.

هت سارنگ گاجون ڪن، هت پاڻ پڇاڙيان سومرا!

[1799]

ڪڏهن ڪاٺيءَ تي، ڪڏهن لڪن تي لال،
عمر! اباڻي ڏيهه ۾، مون ڌڻ جا ڏنا ڪال.
' ڪاٺي جي = پٽي < پٽن. لڪن جي = پٽ < پٽن.
ڌڻ جا = ڪڪرا < ڪڪر.

ڪڏهن پٽن تي، ڪڏهن پٽن تي لال،
عمر! اباڻي ڏيهه تي، مون ڪڪر ڏنا ڪالهه.

[1800]

آئي نار نر نانءُ جي، مارن ماڳ، مٿي،
وڻ منجهانرا ڪاڇ جون ڪير وينا کين آئي،
مال جن پنهنجا ڍڪيا مرون به آهن آئي،
عمر ڄام! آئي، آءُ به نالو ان جي.

نار = عيد. نر نان = رمضان. وڻ جا = سڱر.
ڪاڇ جون = سيويون. مال جا = ڪڪر. پنهنجا =
تارا. مرون = وڃو < وڃون. نالو = ميڙائون.

آئي عيد رمضان جي، مارن ماڳ مٿي،
سڱرن منجهانرا سيويون ڪيو، ويٺا ڪين اتي،
ڪڪرن وڃي تارا ڍڪيا، وڃون به آهن اتي،
عمر ڄام! اتي، آءُ به ميڙائون ان جي.

[1801]

شهر ڏسان ميان سومرا! جنهن ۾ عضوا ڏنا مون.
شهر = سيوهڻ > سي وڻ. عضوا = ڏوٽرا.

سي وڻ ڏسان ميان سومرا! جنهن ۾ ڏوٽرا ڏنا مون.

[1802]

نالن ۽ نرنانون ڪان، آندئي ڪالهه ميان!
نالن ۽ نرنانون لاءِ، سڪي ٿو ساهه ميان!
نالن تي جي نالا پڪا، سي ڪائينديس شال ميان!
هيس گهڙي ڳهه جي، پر ڪپڙي جي ڪيئي سومرا!
نالو = ڪرڙ. نر نالو = ڪندو. نالو = مٺو. نر نالو =

ميرو. نالو = مينهن. نالو = ميهو > ميهه. ڳهه جي =

لعل. ڪپڙي جي = ڪاري.

ڪرڙن ۽ ڪنڊن ڪان، آندئي ڪالهه ميان!
مٺن ميون لاءِ، سڪي ٿو ساهه ميان!
مينهن تي جي ميهه پڪا، سي ڪائينديس شال ميان!
هيس اڳي لعل ميان، پر ڪاري ڪيئي سومرا!

[1803]

جڏهن ذاتين تي نرنان ڪيا، تڏهن مارن کي نرنان لڳو.
ذات جا = گولاڙا. نرنان = گل. نرنان = نورنگ >

نئون رنگ.

جڏهن گولاڙن تي گل ڪيا، تڏهن مارن کي نئون رنگ لڳو.

[1804]

پڪي ڪاڌر، مال چاريم، پنهنجن ذاتين ۾ ميان!
پڪي = گڙڙ. مال = پَهون. ذات = ڏهر > ڏهرن.

گڙڙ ڪاڌر، پَهون چاريم، پنهنجن ڏهرن ۾ ميان!

[1805]

هُوٽا ڪاڇ ڪاڇ ڪن، هٿيار جا ڏسي، پوءِ مال جي وڃن.
 ڪاڇ ڪاڇ = لڏون لڏون < لڏيون لڏيون.
 هٿيار جا = ڪڪر. مال جو = سانگ.
 هُوتا 'لڏيون لڏيون' ڪن. ڪڪر ڏسي، پوءِ سانگ وڃن.

[1806]

مـِـروُن تـن ذاتـين تي، فقير جـئـن سونـهن،
 نـالـو تـن ذاتـين تي، نـالـي ٻولي نـه ڪـن.
 مـروُن = وڃو < وڃون. ذات = ولهار. فقير جي =
 صـدا < سدا. نـالـو = مينگهو < مينگهه. ذات = مارو.
 نـالـو = بادل. ٻولي = بس.

وڃون تـن ولهارن تي، سدا ٿيون سونهن،
 مينگهه تـن مارن تي، بادل بس نه ڪن.

[1807]

شهر مٿان پوک جا، مـِـروُن وڏا وس ڪيا.
 شهر = ملير. پوک جا = گج < گاج. مـِـروُن =
 وڃو < وڃون.

ملير مٿان گاجن ۽ وڃـُـڻ وڏا وس ڪيا.

[1808]

هڪ نـالـو، پيو نـالـو ٿي نـاـوَن تي.
 نـالـو = وِسيو. نـالـو = وِسندو < وِسندو. نـالـو = موريو.
 نـالـو = مينهون < مينهن.

هڪ وِسيو، پيو وِسندو، موريو ٿي مينهن تي.

[1809]

اُپ ڏيهه سندن، گاهه پڪي ڙي ميان.
 اُپ = پِنو. گاهه = سڻ < سيڻ. پڪي = سانباھو.
 پِنو ڏيهه سندن، سيڻن سانباھو ڙي ميان!

[1810]

لوه سان پنهنجو ڪيام، پر عمر ذات ٿي نه.

لوه جي = سنداڻ < سنداڻڻ. پنهنجو = وس.
ذات جا = ٻڌ.

سنداڻڻ سان وس ڪيام، پر عمر ٻڌيئي نه.
[1811]

توڪي به باغ، مون کي به باغ، منهنجي مارن کي به باغ.
باغ = ارم < ارم < ارمان.

توڪي به ارمان، مون کي به ارمان، منهنجي مارن
کي به ارمان.

[1812]

ادا عمر ڪاڻ ڪر پر حاڪيماڻو نه.
ڪاڻ = محافو < معاف. حاڪيماڻو = عڪس (وير).

ادا عمرا معاف ڪر پر عڪس نه.
[1813]

ڪاڻ جن کي مير عمرا تو جيت ڪيو.
ڪاڻ جا = اوڳڻ < اوڳن. جيت = ڏکڻهار.

اوڳن کي مير عمرا تو ڏکڻهارو ڪيو.
[1814]

هيس آءُ ڪاڻ جي، پر مال جو تو وڌو.
ڪاڻ جي = ڪڻ < ڪڻي. مال جو =
چوڙو < وچوڙو.

هيس آءُ ڪڻي، پر وچوڙو تو وڌو.
[1815]

ذاتيون رجن ۾، نرنانءَ گاهه ڪن.
ذات = سينار < سيناريون. رچ = نڪر. نرنانءَ =
چيڙ. گاهه = چوپا.

سيناريون نڪرن ۾، چيڙ چوپا ڪن.
[1816]

هن جو اوزار رجن سان، نرنالي جيتن ڪين.
اوزار = سونهڻ. رچ = وڻو < وڻن. نرنالو = عطر.

جيت = مڪ < مڪين.

هن جو سونهڻ وٽن سان، عطر مڪين ٿي کين.
[1817]

نالن تي نانءُ جن جا، عمر! سي ذاتيون.
نالو = زيب. نانءُ = ذوق. ذات = واڍا < وانڍيون.

زيبن تي ذوق جن جا، عمر! سي وانڍيون.
[1818]

جڏهن مال جا ٿا پون، تڏهن پڪي پوک جا وڃن.
مال جا = پور. پوک جا = ڳوڙها.

جڏهن پور ٿا پون، تڏهن ڳوڙها ٿا وهي وڃن.
[1819]

جو ڪاريگر مارن جو، سو ذاتين تي ڪيئن مٿيان؟
ڪاريگر جي = سيراڻي < سير + سيل. ذات =
چوڙن < چشن.

جو سيل مارن جو، سو چشن تي ڪيئن مٿيان؟
[1820]

ادا عمر! نالو وٺڻ نه آءُ، ڪر مال جو مارن تي،
شهر ڪري هٿ لاءِ.

نالو = منگهه. مال جو = ڪٽڪ. شهر = گڏ < گڏ.
ادا عمر! منگهه وٺڻ نه آءُ، ڪر ڪٽڪ مارن تي،
گڏ ڪري هٿ لاءِ.

[1821]

جي مان نالو هجان ها، ته ذات ڪڙمڪي ڪريان ها.
نالو = جيسي < جيس. ذات = سينا. ڪڙمڪي = تنگي.

جي مان جيس هجان ها، ته سينا تنگي ڪريان ها.
[1822]

تڙ جي نه ڪر ميان سومرا، تڙ جي چڱي نان،
تڙ جي ڪر انهن سان، جي جر جون هجن.

تڙ جي = ڏند پيهه. جر جون = واهيون < بيواهيون.
ڏند پيهه نه ڪر ميان سومرا، ڏند پيهه چڱي نان،

ڏند پيهه ڪر انهن سان، جي بيواهيون هجن.

[1824]

نالو جي ميان سومرا، نالو مون کي ني.
 نالو = سڪندر < سڪ + اندر. نالو = ساڻي < سا + ٿي.
 سڪ اندر جي سومرا، سا ٿي مون کي ني.

[1824]

گهوڙي جن جهلياس، نه ته وگر هوند وياس!
 گهوڙي جو = بند. وگر = ساڻر < ٿر.

بندن جهلياس، نه ته ٿر هوند وياس!

[1825]

ڪاڻن تي چڙهي، وگر ڏيان مارن کي.
 ڪاڻ جن = رحلن < رلين. وگر = ڪتيلو < ڪتي لوثي.
 رلين تي ويهي، ڪتي، لوثي ڏيان مارن کي.

[1826]

نارنانه آهن، وڃي جيت ڏسنديس.
 نارنانه = اُميدان < اُميدون. جيت = پوپت < پوءِ + پٽ.

اُميدون آهن، وڃي پوءِ پست ڏسنديس.

[1827]

پوک ۽ پاڻيءَ جا، هئا مارئيءَ کي من ۾.
 پوک جا = چونرا < چورا. پاڻي جا = کونرا < کورا.
 چورا ۽ کورا، هئا مارئيءَ کي من ۾.

مارئيءَ جي عمر کان موڪل گهرڻ

[1828]

نرنامه نرنامه نرنامه، اسان منجهه ناهي.
 موڪل ڏي ميان عمر، ته پنهنجن ۾ وڃي مرون ٿيان.
 نرنامه = ڪلو < ڪلڻ. نرنامه = ڪوڏڻ < ڪڏڻ.
 نرنامه = حسن < هسڻ. مرون = تازي (ڪتو).
 ڪلڻ ڪُڏڻ، هسڻ، اسان منجهه ناهي.
 موڪل ڏي ميان عمر، ته پنهنجن ۾ وڃي تازي ٿيان.

[1829]

نالو ڪر ميان سومرا، جو نالو آهي زحمت ۾.
نالو = احسان. نالو = بيگن > بي + گناه. زحمت =
قشي > قيد.

احسان ڪر ميان سومرا، جو بيگناهه آهيان قيد ۾.

[1830]

نالي موڪل ڏي، نه ته وڪر ڪائينديس سومرا!
نالو = پتوري > پئي + توري. وڪر = گوري.
پئي توري موڪل ڏي، نه ته گوري ڪائينديس سومرا!

[1831]

عضو ۽ پنهنجي ڏي ميان سومرا، مال جي پوان
نه اُن سين.

عضو = منهن > مو. پنهنجي = ڪل. مال جي =

ماڪڙي > مان + ڪڙي.

موڪل ڏي ميان سومرا، مان ڪڙي پوان نه اُن سين.

[1832]

لوهه جا پونشي ميان سومرا! ڪاڇ جن موڪل ڏي.
لوهه جي = ڪوڏر > ڪو + ڏر. ڪاڇ = پت.
ڪوڏر پونشي ميان سومرا! (ڪنهن) پت موڪل ڏي.

[1833]

نارنانءِ سان حاڪم جو نه ڪر، ڇڏ ته وڃي مال شهر
جا ڪري.

نارنانءِ = نماڻي. حاڪم جو = ناحق. مال جا = ڇيلا.

شهر جا = چارا > چاري.

نماڻيءَ سان ناحق نه ڪر، ڇڏ ته وڃي ڇيلا چاري.

[1834]

نالو ڏي ته ولايت وڃان، نه ته وڪر منج مير.
نالو = جعفر > جان + ڦر. ولايت = چارڻ. وڪر =
سائر > سا + تر.

جان ڦر ڏي ته چارڻ وڃان، نه ته سا تر منج مير.

[1835]

نالو ٿي موڪل ڏي، ته ڪپڙي جني ڪندين.
نالو = راضي. ڪپڙي جي = سوڙ < سو + وڙ.

راضي ٿي موڪل ڏي، ته سو وڙ ڪندين.

[1836]

نرنالي ملير ۾، ته وڪر راڳ ڪري مارئي.
نر نالو = واريو < واري. نالو = موٽيو < موٽائي.

وڪر = ڳوٺ < ڳڻ. راڳ = ڳائڻ.

واري موٽاءِ ملير ۾، ته ڳڻ ڳائي مارئي.

[1837]

نالو ٿي موڪل ڏي، ته عضوي آءِ وڃان.
نالو = راضي. عضو = تن < وطن.

راضي ٿي موڪل ڏي، ته وطن آءِ وڃان.

[1838]

جر جي موڪل ڏي، ته نالو ڏسي نرناءِ ٿيان.
جر جي = ڪَر. نالو = وطن. نرناءِ = راضي.

هيڪر موڪل ڏي، ته وطن ڏسي راضي ٿيان.

[1839]

شهر ٿون پوئي ميان سومرا! ڪا شهر ٿون موڪل ڏي،
شهر ٿون چوانءِ ٿي، وڃان ادا! شهرن ڏي.

شهر = دلي.

دليئون پوئي ميان سومرا! ڪا دليئون موڪل ڏي،
دليئون چوانءِ ٿي، وڃان ادا! دليئن ڏي.

[1840]

آءِ هڏ گهوڙي جي، مون کي ڪنهن نالي موڪل ڏي.
گهوڙي جي = آڙي. نالو = پٿورو < به + ٿورو.

آءِ هڏ آڙي (قاتي)، مون کي ڪنهن به ٿوري موڪل ڏي.

[1841]

ڪپڙ جي آندو، عمر سومرا! ڳهه ٿي موڪل ڏي.
ڪپڙ جي = ٻانڌڻي. ڳهه = مُرڪي.

ٻانهن ڏوٽي آندو، عمر سومرا! مُرڪي موڪل ڏي.

[1842]

سُت جون ساريم سومرا! مون کي ڳهه جي موڪل ڏي.

ست جون = ڏهيون > ڏيهه. ڳهه = مُرڪي.

ڏيهه ساريم سومرا! مون کي مُرڪي موڪل ڏي.

[1843]

نالي آندي مارئي، نالا موڪل ڏي ته نالي وڃي مارئي.

نالو = پرور > پرائي + وُر. نالو = سرور. نالو =

انور > انهي + ور.

پرائي وُر آندي مارئي، سرور موڪل ڏي، ته انهيءَ

وُر وڃي مارئي.

[1844]

ميان عمر! آءُ لوهه جي آهيان، مون کي پوک ڪاريگر

جي ڏي، ته آءُ هندو پوک جا ڏسان.

لوهه جي = ڪُنڊي > اُڪنڊي. پوک جي = موڪ.

ڪاريگر جي = ڪل. هندو = مهتا > ماتا.

پوک جا = پتا.

ميان عمر! آءُ اُڪنڊي آهيان، مون کي موڪل ڏي،

ته آءُ ماتا پتا ڏسان.

[1845]

لوهه پوئين ٿي سومرا، رچ جيئن موڪل ڏي.

لوهه جي = سام. رچ = اڪلي (اڪري) > او + ڪلي.

سام پوئين ٿي سومرا، او ڪلي موڪل ڏي.

[1846]

وڻ جن تي ڪپڙي جو رکيو، ولايت پوان ٿي سومرا!

موڪل ڏي ته پنهنجن وڃان.

وڻ جا = پيرون > پيرن. ڪپڙي جو = هٿ.

ولايت = شام > سام. پنهنجا = مائٽ.

پيرن تي هٿ رکيو، سام پوان ٿي ميان سومرا!

موڪل ڏي ته مائين وڃان.

[1847]

چڏ ٿڙ ميان سومرا! ڏي ڳهه ماروئڙن.
 تو = ڏنگو < ڏنگ. ڳهه = مانگه < مان + گهر.
 چڏ ڏنگ ميان سومرا! ڏي مان گهر ماروئڙن.

[1848]

نرنانء! ڪر نار، ته ذاتيون ذات ڪي.
 نرنانء = عمر. نار = آجي. ذات = ملان < ملان.
 ذات = ماروئڙا.

عمر! ڪر آجي، ته ملان ماروئڙن ڪي.

[1849]

نرناي آندئي مارئي، وڃي ذاتين ڪي پهچاءِ.
 نرناو = جيوڻ < جنهن + وڻ. ذات = تيوڻا <
 تيوڻ < تنهن + وڻ.

جنهن وڻ آندئي مارئي، وڃي تنهن وڻ پهچاءِ.

[1850]

عضوي ليکي جا ڏي ميان سومرا! ڪر پوک جي
 شهر تي.

عضو = رخ. ليکي جا = ست. پوک جي = پلائي.

شهر جي = پيڻي < پيڻ.

رخصت ڏي ميان سومرا! ڪر پلائي پيڻ تي.

[1851]

پکي پکيءَ جون ڳالهڙيون، آچيم نرنان ڪي،
 رڇ اباڻي پار جا، هتي نه هوندا سي،
 ميان موڪل ڏي، ته وڻ وڃي گاهه ٿيان.

پکي = زرو < ذرو. پکي = پرو. نرنان = عمر.

رڇ = دلي < دليون. وڻ = گولاڙو. گاهه جو = گل.

ذري پري جون ڳالهڙيون، آچيم عمر ڪي،
 دليون اباڻي پار جون، هتي ته هونديون سي،
 ميان موڪل ڏي، ته گولاڙي چڙهي گل چونديان.

[1852]

سُت جا ساريم سومرا! مون کي ڳھه جي موڪل ڏي.
 سٺ جا = پاندا > پنهنجا. ڳھه = مُرڪي.
 پنهنجا ساريم سومرا! مون کي مُرڪي موڪل ڏي.

[1853]

مٽيءَ جا ساريم سومرا! مون کي ذاتئين نيئي پهچاءِ،
 مان مال جي اوڏانهن وڃان، نارنڻا منهنجي ماءُ.
 مٽيءَ جا = دلا. ذات جا = کيڙا > خيرا. مال جي =
 سائي > سائين. نارنڻا = جتو > جتي > جت.

دلئون ساريم سومرا! مون کي خيرئون نيئي پهچاءِ،
 مان سائين! اوڏانهن وڃان، جتي منهنجي ماءُ.

[1854]

نالو ساريم سومرا! نالو ناھي هتي،
 ميان! موڪل ڏي، ته نالو وڃي هُت ڪريان.
 نالو = پيرون > پيرون. نالو = ڪپڙ. نالو = عيدو > عيدون.

پيرون ساريم سومرا! ڪپڙ ناھي هتي،
 ميان! موڪل ڏي، ته عيدون وڃي هُت ڪريان.

[1855]

پڪي آندءِ، سا ڪيئن پڪين ۾ ويهي؟
 نالو ڪرڙي سومرا! هو وڃي فقير جو رسي.
 پڪي = چڙي. پڪي = هنجهه. نالو = راضي.
 فقير جو = سانگ.

چڙي آندءِ، سا ڪيئن هنجن ۾ ويهي؟
 راضي ٿي سومرا! هو وڃي سانگ رسي.

[1856]

مقامن جا آڇ م سومرا! مال جا آءُ نه ڪندياس،
 نرڻانءُ سجهي شهر ۾، اوڏانهن آءُ ويندياس.
 مقامن جا = ڊپ. مال جا = سانگا. نرڻانءُ = مارو.
 شهر = ملير.

ڊپ آڇ م سومرا! سانگا آءُ نه ڪندياس،
 مارو سجهي ملير ۾، اوڏانهن آءُ ويندياس.

[1857]

نالئون آندئي سومرا، تيئن وطن پهچاء.

نالو = جيون > جيئن + وٽئون. وطن = وندر.

جيئن وٽئون آندئي سومرا، تيئن وندر پهچاء.

[1858]

ادا عمرا پنهنجو نه وجه ذات ۾، ڏي نار نالي مون کي.

پنهنجو = جيءُ، ذات = جوکيا > جوکي. نار نالي =

اميرزادي > آزادي.

ادا عمرا جيءُ نه وجه جوکي ۾، ڏي آزادي مون کي.

[1859]

ٻولي، پنهنجو ڪر، آءُ سٺ عورت جي آهيان.

ٻولي = چڏ. پنهنجو = شرم. سٺ جي = سڳي.

عورت = پيڻ.

چڏ، شرم ڪر، آءُ سڳي پيڻ آهيان.

[1860]

ڪڪ پوک جي سومرا، ڪپڙي جي اباڻن.

ڪڪ = مڇ > مڇ. پوک جي = ميڙ.

ڪپڙي جي = جامڪي > جا + مڪي.

مڇ ميڙ سومرا! جا مڪي اباڻن.

[1861]

رچن کان رکي وٺي، وارن سان ماري،

پوءِ ڌاٽر ڏيڪاري، مال اباڻي پار جا.

رچ = ڏوها > ڏوهن. وار = ڪلمن. مال =

ڪنواٽ > ڪا واٽ.

ڏوهن کان رکي وٺي، ڪلمن سان ماري،

پوءِ ڌاٽر ڏيڪاري، ڪا واٽ اباڻي پار جي.

مارئيءَ جو ملير ڏانهن موٽڻ

[1862]

ڪاڻي ٿي نه مارئي، ٿي ڪاڇ جي عمر سان.

ڪاٺي = منهن رکي. ڪاڇ جي = مهي.
 منهن رکي نه مارئي، ٿي سامهون عمر سان.
 [1863]

پنهنجا ۽ پنهنجيون، پنهنجا اٿئي مارئي!
 پنهنجا = جهڇڻ. پنهنجون = جهوريون.
 پنهنجا = مَرڪ.

جهڇڻ ۽ جهوريون، مَرڪ اٿئي مارئي!
مارئيءَ کي دلداري ۽ اُميد

[1864]
 نالي رو نه مارئي! توکي فرنان ڪري نيندا.
 نالي = ڪپيو < ڪپ. نرناڻ = نواز.

ڪپ رو نه مارئي! توکي نوازي نيندا.
 [1865]

مٿڪو ڪري نه مارئي، سا عورت ڪيئن؟
 مٿڪو = ياقوت < قوت. عورت = جيئندي.
 جا قوت ڪري نه مارئي، سا جيئندي ڪيئن؟

[1866]
 ڪاڇ نه ڪاڏو مارئي، سا ڪاڇ ڪندي ويئي.
 ڪاڇ = ماني. ڪاڇ = لولا < الولا.

ماني ڪاڏي نه مارئي، سا آلا ڪندي ويئي.
 [1867]

پوک جي ڪٿي، ڪاريگر جي هڻي، فرنان مون کي
 راند جو ڏنو.
 پوک جي = چانهين. ڪاريگر جي = چَٽي.

نرناڻ = ڪيت. راند جو = پتو.
 چانهين ڪٿي، چَٽي هڻي، ڪيت مون کي پتو ڏنو.
 [1868]

عورت جو هو مارن کي ڪو مال جو.
 عورت جو = لکيو. مال جو = ٻُڪو.
 لکيو هو مارن کي (هيءَ) ڪو ٻُڪو.

[1869]

ذات هيس سومرا! نالي نه آئين ها.
 ذات = ماچي < مان + اچي. نالو = جيتو < جي + تون.
 مان اچي هيس سومرا! جي تون نه آئين ها.

[1870]

پکيءَ جو نه کڻين ها، ته چو عيبدار ٿيان ها!
 پکيءَ جو = کنپ < کنپي. عيب جي = کاڻياري.
 کنپي نه کڻين ها، ته چو کاڻياري ٿيان ها!

[1871]

ڪپڙو ته ڪيئي، جتيءَ جي ته ڪر.
 ڪپڙو = ڪارو. جتيءَ جي = رءُ (مٽي) روءِ.
 ڪارو ته ڪيئي، هلي روءِ ته ڪر.

[1872]

اڳي منجهه ملير ڪاڻي هئي ڪانه،
 هاڻي منجهه ملير، گهمان ته گاهه ٿئي.
 ڪاڻي = جهل. گاهه = سِيءُ.

اڳي منجهه ملير جهل هئي ڪانه،
 هاڻي منجهه ملير، گهمان ته سِيءُ (ڊپ) ٿئي.

[1873]

آءُ نالا، وڻ نالا، ته مان وڪر ٿي پوان.
 نالو = ڪيت. نالو = اسحاق < ساڪ. وڪر =

سرهي جيري < سرهي.

آءُ ڪيت، وڻ ساڪ، ته مان سرهي ٿي پوان.

[1874]

عمر شهر ڪانه، وڻي شهر سان مارئي.
 شهر = جوھي. شهر = عمان < امان.
 عمر جوھي ڪانه، وڻي امان سان مارئي.

سرائتيون ڳجهارتون: مومل راڻو

ساميءَ جو مومل کان ڏند وٺڻ

[1875]

عضوو ساميءَ من ۾، بيٺو ڪاٺي پسي.
عضو = ڪوپري < ڪوپرو. ڪاٺيءَ جي = ڏوٽي < اوڏوٽي.
ڪوپرو ساميءَ من ۾، بيٺو اوڏوٽي پسي.

[1876]

چمر جو فقير من ۾، اڇيو ڪاٺ پني.
چمر جو = ڪوس < ڪو + شڪ. فقير = سامي.
ڪاٺ = در < اندر.

ڪوشڪ ساميءَ من ۾، اڇيو اندر پني.

[1877]

نالو ڪٿي ويو عضوي جو، توکي نالو پيو به گهڻو.
پيلاڙي نر نالا! تو پنهنجو وڃايو نالي تي.
نالو = فقير < فقير. عضو = ڏند. نالو = ڏنو < ڏن.
نر نالو = راجا نند. پنهنجو = ڌرم. نالو = ڏنو < ڏن.
فقير ڪٿي ويو ڏند، توکي ڏن پيو به گهڻو.
پيلاڙي راجا نندا! تو ڌرم وڃايو ڏن تي.

مومل جو ڪاڪ محل اڏائڻ

[1878]

شومر جي تنگي، جيت آزار تي آڏيا.
شومر جي = ننڍ < نند (راجا). تنگي = لڙڪي.
جيت = محلو < محلا. آزار = ڪڪ < ڪاڪ.
راجا نند جي لڙڪي، محلا ڪاڪ تي آڏيا.

[1879]

ڏينهن جي گلن جا، مال جا ڪاٺن مٿي.
ڏينهن جو = صبح. گل = سناسي. مال جا = دونهان.
ڪاٺ = در < درن.

صبح سناسين جا، دونهان درن مٿي.

[1880]

پنڌ ذات جا پٽرا، جتي ڀوک پکيءَ جا پُون،
 هنن به نالا کوڙيا، بينا نالا روڻ،
 جي عورت عضوي پُون، تن جو نر نان ٿي نه ٿئي.
 پنڌ = گام. ذات = گجر. ڀوک = لڙي لڙيو.
 پکي = باشو > باشا. نالو = کيمو > کيما. نالو = راوت.
 عورت = مومل. عضو = منهن. نر نان = موٽڻ.

گام گجر جا پٽرا، جتي لڙيو باشا پُون،
 هنن به کيما کوڙيا، بينا راوت روڻ،
 جي مومل جي منهن پُون، تن جو موٽڻ ٿي نه ٿئي.

[1881]

نارن نانءَ جي ٻولي ٻڌي، ذات نالا،
 مٿيءَ جو ڏيئي، ذات گاهه ٿي ويا.
 نارن نانءَ = مومل. ٻولي = هاڪ. ذات = سورهيہ.
 نالو = سلطان. مٿيءَ جي = سر. ذات = مري.
 گاهه = مڇ.

مومل هاڪ ٻڌي، کئين سورهيہ سلطان،
 سر ڏيئي، مري مڇ ٿي ويا.

[1882]

نر نانءَ ٻولي، نر نانءَ ذات ٿيا کين،
 نارن نانءَ تي نالي ذات ٿي ويا.
 نر نانءَ = عاشق. ٻولي = آيا. نر نانءَ = داناءَ. ذات =
 دهليا. نارن نانءَ = مومل. نالو = مست. ذات = مري.
 عاشق آيا، داناءَ دهليائي کين،
 مومل تي مست ٿي مري ويا.

[1883]

هن کئين مال جا وڻ ڪري، جروگر جا ڪيا.
 مال جا = نر. وڻ جي = نمائي، جَر جو = نڪونج.
 وکر جي = ناس.
 هن کئين نَر نمائي، نڪونج ۾ ناس ڪيا.

[1884]

راندِيون ۽ رانديون، جر جون هيون شهر تي.
 راند(جا) = منڊل. راند(جا) = مشاهدا. جر جي =
 ڪوڏي < ڪو + ڏينهن. شهر = ڪاڪ.
 منڊل ۽ مشاهدا، ڪي ڏينهن هئا ڪاڪ تي.

[1885]

نارنانءَ پنهنجي شهر جيءَ تي ذات جر جو ڪٿايو،
 جنهن تي هرڪو ٻولي عضوو تي ويو.
 نارنان = مومل. شهر جي = ماڙي. ذات = خوني.
 جر جو = ڪوه. ٻولي = هئي. عضوو = ران.
 مومل پنهنجي ماڙيءَ تي خوني ڪوه ڪٿايو، جنهن تي
 هرڪو حيران ٿي ويو.

راڻي ۽ سندس يارن جو ساميءَ سان ملڻ

[1886]

شهرئون نرنانءَ نڪتو، ڏڻ جون ڏنائين،
 باب اڪر تي چوڙي چڏيائين،
 اُن پڪت راند جا، وڃي چٽا پڇيائين.
 شهر = ڏر. نرنان = مينڌرو. ڏڻ جون = روجهون.
 باب اڪر = بر، بي، بان < بر بيا بان. اُن جا = ڪرا.
 پڪت جا = پار. راند جا = مل < مومل.

ڏرئون مينڌرو نڪتو، وڃي روجهون ڏنائين،
 بر بيا بان ۾ چوڙي چڏيائين،
 ڪرا پار مومل جا، وڃي چٽا پڇيائين.

[1887]

ولايتئون آيو نرنانءَ، جنهن اچي مئي ڪپڙ جا ڏنا.
 ولايت = ڪاف. نرنانءَ = ڪاپڙي. مئي (جا) = پار.
 ڪپڙ جا = چٽا.
 ڪافئون آيو ڪاپڙي، جنهن اچي پار چٽا ڏنا.

[1888]

آء نالا! شهرئون اچي ڏي ذات سندن.
نالو = سامي. شهر = ڪاڪ. ذات جا = ڏيپار <
ڏي + پار.

آء سامي! ڪاڪئون اچي ڏي پار سندن.

[1889]

ذات تـــــــو. ذات مـــــــون.
ذات جا = جيپر < جي پار. ذات جا = ڏيپار <
ڏي + پار.

جي پار تو (ڏنا)، ڏي پار مون.

[1890]

جو نالو ڏنومون، اهو نالو ڏسين تون،
ته نالو وڃي وسري، نالو ٿين تون.
نالو = رنگ. نالو = روپ. نالو = بادشاهه < بادشاهي.
نالو = فقير.

جو رنگ ڏنومون، اهو روپ ڏسين تون،
ته بادشاهي وڃي وسري، فقير ٿين تون.

[1891]

چئي: پکين کان وڌ پرين، نالا نام سندان.
پکي = وچلو < وچن. نالو = پنيو. نام = پرو < پروڻ.
چئي: وچن کان وڌ پرين، پني پروڻ سندان.

[1892]

گاه ويهاريو ڪاڻ تي، ذاتيون ست جون ڪن،
نارنانءَ سڄي هڪڙي، جنهن جو عورت نام چون،
ليڪو نه لڳن نرنانءَ جو، مرض نه هو عضون،
تن جي چيري تي، هت ان کير جي ڪئي مرن.

گاه = سڻ < سڻڻ. ڪاڻ = صندلي < صندلين.

ذات = راڻوڙ. ست جي = رانءَ < رانيا. نارنانءَ =

عورت. عورت = مومل. ليڪو = انگ. نرنانءَ =

ٻالڪو. مرض= ٿوٿر. عضو= ٿڻ > ٿڻ ڇيري جو=
 اُهاڙ. اُن= ڇڻا > ڇڻا. کيرجي= ٿر. مرون= روجهن.
 سيڻ ويهاريو صندلين تي، رانپا رانوڙين،
 عورت سڄي هڪڙي، جنهن مومل نام چون،
 انگ نه لڳن ٻالڪو. ٿوٿر هئي نه ٿڻ،
 تن جي اُهاڙ تي، هُت ٿر چڻا روجهن.
 راڻي جو ڪاڪ تي اچڻ ۽ مومل ماڻڻ

[1893]

اُٿي نالا، جتي اُن ڪپڙي جا.
 نالو= آيو > آيا. ان جا= ساٿ. ڪپڙو=
 گون > گئون.

اُٿي آيا، جتي ساٿ گئون.

[1894]

وڻ جا ٽا پون، پڪي جا شهر مٿي.
 وڻ جا= پکڙا > پڙلا. پڪي= ڪونج > ڪونجن.
 شهر= ڪاڪ.

پڙلا ٽا پون ڪونجن، جا ڪاڪ مٿي.

[1895]

سو اُپ جو چڙهيو، شهر من ڪري،
 اڳيان گڏيس پاڻي وارو، تنهن کان ٿو راند پڇي.
 اُپ جو= ڏهو > ڍو. شهر= ڪاڪ. پاڻي واري=
 تڙ > ناتر. راند= ملهه > مومل.

سوڍو چڙهيو، ڪاڪ من ڪري،
 اڳيان گڏيس ناتر، تنهن کان ٿو مومل پڇي.

[1896]

ڪامڻ ٿي پوک جا ڪيا، مٿي نر نالن.
 ڪامڻ= ناتر. پوک جا= ڪرا > نخرا. نر نالو=
 ملوڪ > ملوڪن.

ناتر نخرا ڪيا، مٿي ملوڪن.

[1897]

نارنن اک جا ڪٿي، ويئي نارنن وٽ،
 توبه گهڻا مڇيءَ جا، هو هڻندڙ پوک ۾،
 نرنن نيندڙ شهر، کين ڇڏيندڙ ٿڙ تي.
 اک جا = ناز. نارنن = ناتر. نارنن = مومل.
 مڇيءَ جا = گهاٽو گهايا. پوک = پٽ (پٽ تي
 ويئي = ڪانه ٿي). نرنن = ڍولو. شهر = ڍٽ.
 ٿڙ = ڪاڪ.

ناتر ناز ڪٿي، ويئي مومل وٽ،
 توبه گهڻا ٿي گهايا، پر هو هڻندڙ پڪ،
 ڍولو نيندڙ ڍٽ، کين ڇڏيندڙ ڪاڪ تي.

[1898]

نالانءَ نه رهيا، هي سڀ نالا تنهنجا اٿئي.
 نالو = مومل. نانءُ = ملگزار. نالو = طالب.
 مومل! ملگزار نه رهيا، هي سڀ طالب تنهنجا اٿئي.

[1899]

پونديئن زمين ۾، جو ان جو آهي ڏيهن ڪي،
 زمين (جي) = غار. ان جو = ڏوڏو < ڏڏو.
 پونديئن غار ۾، جو توڏو آهي ڏيهن ڪي.

[1900]

هٿ جون حاڪمن ڪي، ڪامڻ لوهه جون.
 هٿ جو = هڻڻ. هنيون. ڪامڻ = مومل. لوهه
 جون = مهميزون.

هنيون حاڪمن ڪي، مومل مهميزون.

[1901]

اڌ مرض پنهنجيءَ وچ، سودي جي ذات آهين.
 اڌ مرض = ڏڍ. پنهنجي = سمجھ < سمجھي.
 سودي جي = باقي. ذات = هڪڙا < هڪڙو.
 اي ڏڍ! سمجھي وچ، باقي هڪڙو آهين.

[1902]

نرٺانءُ پنهنجي پوک لاءِ، دانهون ڪندي ويو.
 نرٺانءُ= سوڍو. پوک= سنگت. دانهون= پار< پارت.
 سوڍو پنهنجي سنگت لاءِ، پارت ڪندي ويو.

[1903]

نرٺان وڪر جي هنڻي، تڏهن پگين ٿي جرجا ڪيا.
 نرٺان= سوڍو. وڪر= سوپاري. پگي= کانو<
 ڪاوڻ. جرجا= ڪڙڪا.

سوڍي سوپاري هنڻي، تڏهن ڪاوڻ ٿي ڪڙڪا ڪيا.

[1904]

يارو! ڏسو ذات بڻي، ڪاڻيءَ جي هڻي وڃي
 نرٺانءُ ٿيو.

ذات= بازيگر< بازي. ڪاڻيءَ جي= سوپاري.

نارٺانءُ= پار پيو.

يارو! ڏسو بازي بڻي، سوپاري هڻي وڃي پار پيو.

[1905]

ڪاڻ لڳوڙي جيڏيون! شهر ته منهنجي ڪي.

ڪاڻ جو= ڏونڪو. شهر= پير.

ڏونڪو لڳوڙي جيڏيون! پير ته منهنجيءَ ڪي.

[1906]

اٿي عورت جاڳ، وڻن ڪي ڪپڙا لڳا.

عورت= ناتر. وڻ= مور< مورن. ڪپڙا=

گج< گڙ.

اٿي ناتر جاڳ، مورن ڪي گڙ لڳا.

[1907]

نارٺان پوک واپار جي ٿي، نرٺانءُ پار ڪاڻ جو.

نارٺان= مومل. پوک جي= نسري. واپار جو= نروار.

نرٺانءُ= راڻو. پار جو= کريب. ڪاڻ جو= پڳو.

مومل نسري نروار ٿي، راڻي کريب پڳو.

[1908]

ميندرو ڪامڻ ۾ ڪاڇ جي هو، پر نرنالي ويو.
ڪامڻ = چيني < چٽي. ڪاڇ جي = لاس. نرنالو =
جيتو < جيتي.

ميندرو چٽي ۾ لاس هو، پر جيتي ويو.

[1909]

نارنان ذات هئي، جو ڪڙمڪي سان ڪپڙ شهر جو،
علم سان قرض جو ڏيندي هئي پر نانءُ نالو ڪيو.
نارنان = مومل. ذات = مشتاق. ڪڙمڪي = ڪاريگري
ڪپڙ جو = ڪوٽ. شهر جو = اڏيو. علم = جادو.
قرض جو = دوکو. نرنان = راڻو. نالو = فتح.

مومل مشتاق هئي، جنهن ڪاريگريءَ سان ڪوٽ اڏايو.
جادو ڪري دوکو ڏيندي هئي، پر راڻي فتح ڪئي.

[1910]

مومل به ڪاڻي، ڪاڇ جو ڪيئي ميندرا!
ڪاڻي = هاڪي < هاءِ + ڪئي. ڪاڇ = نشاستو <
ناس + تو.

مومل به هاءِ ڪئي، پر ناس تو ڪئي ميندرا!

[1911]

مومل وڏي ذات هئي، تو جهڙ جي ميندرا.
ذات = بازيگر. جهڙ جي = نوائي.

مومل وڏي بازيگر هئي، تو نوائي ميندرا.

[1912]

مومل ته ڪاٺ جي، جهڙ جي ميندري.
ڪاٺ جي = گهڙامنجي < گهڙا + جيءَ. جهڙ جي = نوائي.
مومل ته گهڙا جيءَ (گنوايا)، پر نوائي ميندري.

[1913]

مومل ته ذات هئي، تو مڇيءَ جي راڻا!
ذات = سولنگي < سوڙنگي. مڇيءَ جي = مٺ
(پ مڇيون) < مٺي.

مومل ته سوڙنگي هئي، (پر) تو مٺي راڻا!

[1914]

مومل وڏي ذات هئي، پر زحمت ماري مينٽرا!
ذات = سوچي < سچيت. زحمت = موهيڙا > موهي.

مومل وڏي سچيت هئي، پر (تو) موهي مينٽرا!

[1915]

تو آزار ڏي مينٽرا! نه ته مومل ته ڪا ذات هئي.

آزار = موهيڙو < موهي + ڏي. ذات = رنگ >

ست رنگي.

تو موهي ڏي مينٽرا! نه ته مومل ته ڪا ست رنگي هئي.

[1916]

مومل ڪنهن نه ذات، تو گهوڙي جي مينٽرا!

ذات = نائي. گهوڙي جي = ڪيري.

مومل ڪنهن نه نائي، تو ڪيري مينٽرا!

[1917]

تو مچي جي مينٽرا! مومل وڏي ذات هئي.

مچيءَ جي = ماڻڪي < ماڻي. ذات = وينجهر < وينجهار.

تو ماڻي مينٽرا! مومل وڏي وينجهار هئي.

[1918]

مومل ته ڪپڙ جا، پر تو مچيءَ جي مينٽرا!

ڪپڙ جا = سٽڪا ۽ ڪوڙ < سٽيو ڪوڙ. مچيءَ جي =

مياڻي < ماڻي.

مومل ته سٽيو ڪوڙ ڪيا، تو ماڻي مينٽرا!

[1919]

نارنان رچ ڪيو، تڏهن مچيءَ جي ڪئي هئي نرنانءَ.

نارنان = مومل. رچ = ٺانڻ < ٺاڻ. مچيءَ جي =

ماڻي (ماپ، تور) نرنانءَ = ميندرو.

مومل ٺاڻ ڪيو، تڏهن ماڻي هئي ميندري.

[1920]

تو حاڪيماڻي مينٽرا! ذات به مومل ڪي.

حاڪيماڻي = لاڻي. ذات = لاڪا < لنو > ڪا.

تو لاڻي ڏي مينٽرا! لنو ڪا مومل ڪي.

[1921]

جڏهن نرنانءَ شهر ويو، ڏسي عورت کي نرنان ٿي پيو.
نرنانءَ= راڻو. شهر= ڪاڪ. عورت= مومل نرنان= عاشق.
جڏهن راڻو ڪاڪ ويو، ڏسي مومل کي عاشق ٿي پيو.

[1922]

عضوي عيب لڳو، مومل وڃي ذات ڪئي.
عضو= نيڻ< نيڻين. عيب= نينهن. ذات= مضبوط.
نيڻين نينهن لڳو، مومل وڃي مضبوط ٿي.

[1923]

ڪاڻي ڳاريا مون، پنڌه جوني تو ڪيو.
ڪاڻي= گهڙامنجي< گهڙا + جيءَ، پنڌه جو= سڌو.
گهڙا جيءَ ڳاريا مون، سڌو ني تو ڪيو.

[1924]

مرض ڙي من ميندرا! نه ته ذاتيون ٻيون به گهڻيون.
مرض= موهيڙو. ذات= جيهه.

موهي ڙي من ميندرا! نه ته تو جيهه ٻيا به گهڻا.

مومل جو سومل کي پاڻ سان سمهاري

[1925]

نارنالي پارِي جو آءُ، ته مال جو اچي تو شهر ڏي؟
نارنالو= ناتر. پارِي جو= سيءُ< ڏسي. مال جو=
ڪرھو. شهر= ڪاڪ.

ناتر! ڏسي آءُ، ته ڪرھو اچي تو ڪاڪ ڏي؟

[1926]

ڪاڻيءَ جي ڪڻڪار، مون نه ٻڌي آڙاري.
ڪاڻي= ڪرھل. آڙاري= اوڪ< آ + ڪاڪ.
ڪرھل جي ڪڻڪار، مون نه ٻڌي آ ڪاڪ ۾.

[1927]

ڪپڙي جي نارنالي ڪاڻ تي، ذات جر جي شهر ۾.
ڪپڙي جي= ڀڳ، نارنالي= رکي. ڪاڻ جو=

پايو. ذات = بهڻ < پيڻ. جر جي = ستي. شهر =

قنبر < پر.

پڳ رکي پائي تي، پيڻ ستي پر ۾.

[1928]

کاڻ جي ڇڏ راند جون، نرنانءَ کي شهر پهچاءَ.

کاڻ جي = چانڻ < چا اُٺ. راند جون = گوھيون.

نرنان = راڻو. شهر = کاڪ.

چا اُٺ، ڇڏ گوھيون، راڻي کي کاڪ پهچاءَ.

[1929]

نرنالا پُٽ ڪاڻيءَ جا، تير راند جي نه ڪر.

جيت راکيمائي ڪيان.

نرنالو = گورو < گورو. ڪاڻيءَ جي = چانڻ <

اُٺ. راند جي = گوھي. راکيمائي = سواري.

گورا پُٽ اُٺ جا، تير گوھي نه ڪر، جيت مان

سواري ڪيان.

[1930]

اي نرنالا! تون ڪپڙي سان باھه جي ڇو نه ڪرين؟

نرنالو = توڏو. ڪپڙي جا = وڳا < وڳا.

باھه جي = چري.

اي توڏا! تون وڳن سان چري ڇو نه اچين؟

[1931]

نرنالو چڙھيو وهڻ تي، سو نرنانءَ ٿيو.

نرنالو = راڻو. وهڻ = توڏو. نرنان = ملوڪ.

راڻو چڙھيو توڏي تي، سو به ملوڪ ٿيو.

[1932]

رکي ڪاڻي ولايت ۾، سو ته ٻولي ڪري وئين.

ڪاڻي = ڪام. ولايت = ڪڇ. ٻوليءَ جو =

حرف < حرفي.

رکي ڪام ڪڇ ۾، سو ته حرفي ڪري وئين.

[1933]

وهت جي هڻي ڪاڻ تي، نرنانءَ ولايت ويو.
وهت جي = ڪام. ڪاڻ = ڪرھو. نرنانءَ = ڊوليو.
ولايت = ڍٽ.

ڪام هڻي اُن تي، ڊوليو ڍٽ ويو.

[1934]

پڪي پوک ڪاڻي، نرنانءَ ويو ڏيهه ڪي.
پڪي = ڪونج < ڪو + رنج، پوک جي = وڻ.
نرنانءَ = ڊولو. ڏيهه = ڍٽ.

ڪو رنج ڪري وڻ، ڊوليو ويو ڍٽ ڪي.

[1935]

راڻو ته وڏي ذات هو. مرض جي ڪيئن ڪانه،
ڪاڻ تي پيو.

ذات = وينجهار. مرض = گردو. ڪاڻ = هلڪو.
راڻو ته وڏو وينجهار هو. (وڏ) گُردو نه ٿيو.
هلڪو ٿي پيو.

[1936]

راڻو ته ذات هو. پر ڪاڻي تي پيو.
ذات = وينجهار < وينجهار. ڪاڻي = ناڙي < اناڙي.

راڻو ته وينجهار هو. پر اناڙي تي پيو.

[1937]

جيت شهر ۾ پيو، نرنانءَ ولايت کان ويو.
جيت = ڪٽر شهر = ڪاڪ. نرنانءَ = راڻو. ولايت =

ريهان < رهاڻ.

ڪٽر ڪاڪ ۾ پيو، راڻو رهاڻ کان ويو.

صبح جو سجاڳ ٿيڻ تي

[1938]

جر اُن جي ٿي ويئي، ٻوليءَ ڪي نرنانءَ ٿئي ڪانه.

جر جي = رات. اُن جي = وهائي < وهامي. ٻولي =

جيءُ. نارنانءَ = جميعت.

رات وهامي ويئي، جيءَ ڪي جميعت ٿئي ڪانه.

[1939]

رات ته راڳ هو. مرون ٻري بس ڪئي، اڃان ٿي

پوک جي پڇين!

راڳ = سارنگ. مرون = چراغ < چراغ

(ڏيڻ). پوک جي = ڍڪل < سوڍل.

رات ته سارنگ هو، چراغن ٻري بس ڪئي، اڃان ٿي

سوڍل پڇين!

[1940]

رات پي ذات ٿي، مرن پي ماڻ ڪئي، نه نالي

پرين جيتيئن ٿي!

ذات = لنگهي. مرون = چراغ < چراغن. نالو = آيو.

جيت = مهلو < محلين.

رات پي لنگهي، چراغن به ٻري چپ ڪئي، نه آيو

پرين محلين ٿي!

[1941]

نالو ته نالو، نالو ٿي!

نالو = موسو < مون + سُو. نالو = راڻو. نالو =

وتايو < رات + آيو.

مون سُو ته راڻو رات آيو ٿي!

[1942]

ٻُٽ باهه جي نار، ڪاڻ ڏيئي ويو عضوي ۾.

باهه جي = سڙي. نار = سومل. ڪاڻ جي = ڪام.

عضو = ڪڇ.

ٻُٽ سڙي مومل! ڪام ڏيئي ويو ڪڇ ۾.

[1943]

نارن مان باهه مان، نرنانءَ ٻار جو ڪيو،

پوءِ نارن مان سان ذات جو ٿيو ٿي ڪين.

نارن = سومل. باهه (جي) = سڙي. نرنان = راڻو.

ٻار جو = رسايو. نارن = مومل. ذات = پرييا.

سومل سڙي راڻو رسايو، پوءِ مومل سان پرييو ٿي ڪين.

[1944]

ڪاٺي ڇڏي وٽ مون، نرنانءَ شهر ڇڙهي ويو.

ڪاٺي = ڪام. نرنان = ڊوليو. شهر = ڍٽ.

ڪام ڇڏي وٽ مون، ڊوليو ڍٽ ڇڙهي ويو.

[1945]

پري رڇ وڪر جا، رات به ٻاريا مون،

الله هن اُپ تي، نرنان آئين تون.

رڇ = ڏيو. وڪر = تيل. اُپ (جي) = ڪٽ (تارن جي)

< ڪٽن. نرنان = راڻو.

پري ڏيا تيل جا، رات به ٻاريا مون،

الله! هِنن ڪٽن تي، راڻو آئين تون.

[1946]

نالو ڇڏي مون ڪي، شهر ڇڏ نه تون،

پنهنجي هئي مون ڪي، ڪڙمڪي ڪٺي نه تو.

نالو = سِتل < سٽل. شهر = ڪاڪ. پنهنجي = ننڍ.

ڪڙمڪي = جوڳ < جاڳ < جاڳايو.

سٽل ڇڏي مون ڪي، ڪاڪ ڇڏ نه تون،

ننڍ هئي مون ڪي، جاڳايو نه تو.

سومل جو مومل کي طعنو

[1947]

نار! ويئي نرنانءَ، جنهن تي مال جو هو.

نار = مومل. نرنان = راڻو. مال = هيچ.

مومل! ويئي راڻو، جنهن تي (تنهنجو) هيچ هو.

[1948]

جيت پيو شهر ۾، ته نرنانءَ نه آيو.

جيت = ڪڪر < ڪوڪرو. شهر = ڪاڪ. نرنان = راڻو.

ڪوڪرو پيو ڪاڪ ۾، ته راڻو نه آيو.

[1949]

نر نانءَ جي حاڪيماڻي کي، ليکي ڏينهن ٿيو.
 نر نانءَ = راڻو. حاڪيماڻي = رهاڻ. ليکي جو =
 چوڻو < چوڻون.

راڻي جي رهاڻ کي، چوڻون ڏينهن ٿيو.

[1950]

ست جا وڏا هٿر نر نالا تنهنجي نار کي.
 سَتَ جا = واجهه. نر نالو = راڻو. نار = رهاڻ.
 واجهه وڏا هٿر راڻا! تنهنجيءَ رهاڻ کي.

[1951]

ذات هئاسين جڏهن، شهر پئي وُرتڏهن،
 انهي نرنالي کون ڪڪن جا پلا، اها نار نالي
 ٿيندي ڪڏهن؟

ذات = ڪانڌڙا < هيڪاندا. شهر = ڪاڪ. نرنالو =

جيوڻ. ڪڪن جا = موٽا. نار نالو = ريهڙ.

هيڪاندا هئاسين جڏهن، ڪاڪ پئي وُرتڏهن،
 انهيءَ جيئڻ کون مٿا پلا، اها رهاڻ ٿيندي ڪڏهن؟

[1952]

اڳي هن شهر ۾، پکي مال جي ڪندا هئا،
 هاڻي منهنجي شهرن ۾، جيت ٻولي ناهي.

شهر (جو) = محلات. پکي = طوطو. مال جي =

تنوار. شهر (جو) = ڪوٽ < ڪوٽن. جيت = پٺوڙ.

ٻولي = پڻڪو.

اڳي هن محلات ۾، طوطا تنواريندا هئا،
 هاڻي منهنجي ڪوٽن ۾، پٺوڙن پڻڪو ناهي.

[1953]

نالو رکي وئين مينڌرا، نالا ڪيا ٿي تو،
 نالي اچين ٿو ڪينڪي، عورت مون نه اچي.

نالو = محبت. نالو = احسان. نالو = موٽو < موٽي.

عورت = جميعت.

محبت رکي وئين مينترا، احسان ڪيا ٿي تو،
- موٽي اچين ٿو ڪينڪي، جميعت مون نه اچي.

[1954]

وڻ نالي جي تو نه ڪئي، ڪپڙي جي ڪري وئين.

وڻ جي = رس. نالو = محبت. ڪپڙي جي = چني.

رس محبت تون ڪئي، چني ڪري وئين.

[1955]

ڪپڙي رهان مينترا، تون عورت گاهه لهيج.

ڪپڙو = پهراڻ < پئي + حيران. عورت = سگهڙ <

سگهڙي. گاهه = سر < سار.

پئي حيران رهان مينترا، تون سگهڙي سار لهيج.

[1956]

جڏهن نرنانءَ هيو ته ذات ڙي، نه ته مون ڪين چڱي.

نرنان = راڻو. ذات = ڪاڪا < ڪاڪ. ڪن جي = مئي.

جڏهن راڻو هيو ته ڪاڪ ڙي، نه ته مون (آءُ) مئي چڱي.

[1957]

رچ ڪيم رنگسي، من راڻل ذات ٿئي.

رچ = ڪپڙا < ڪپڙا. رنگ = ڪارو < ڪارا.

ذات = اوڏ < اوڏو.

ڪپڙا ڪيم ڪارا، من راڻل اوڏو ٿئي.

[1958]

ٻولي ڪپڙ جا، وڪرو ڪر تو.

ٻولي = ويهه < وهه. ڪپڙ جا = وهڻا. وڪرو = سوڍا.

وڪرو = سٺا < سٺا.

وهه ٿيا وهڻا، سوڍا! سواءِ تو.

[1959]

اي نالا، اي نرنانءَ، تو بن نالن نانءَ ڦٽا ڪيا.

نالا = راڻا. نرنانءَ = سوڍا. نالن = باغن. نانءَ = گل.

اي راڻا اي سوڍا! تو بن باغن گل ڦٽا ڪيا.

[1960]

ٻار وارا! هن مرض تي، موت جا ڏيئي وئين.
ٻار وارا = اوراڻا < او + راڻا. مرض = ڪاڪ.
موت جا = ڍڪر.

او راڻا! هن ڪاڪ تي، ڍڪر ڏيئي وئين.

[1961]

اڳي ته نالي ايندو هئين، نالي ويندو هئين،
هاڻي ته نالي اچين ڪونه، توکي ڪنهن نالي جهليو آ.
نالو = پيروز < پيو روز. نالو = نظر. نالو =
ميهن < منهن.

اڳي ته پيو روز ايندو هئين، روز ويندو هئين،
هاڻي ته نظر اچين ڪونه، توکي ڪنهن منهن جهليو آ.

[1962]

اڳ ته ان جي ايندو هون مينترا! هاڻي نالي
اچين ڪين.

ان جي = ريڪت < ري + خط. نالو = پروانو.
اڳ ته ري خط ايندو هون مينترا! هاڻي پروانين اچين ڪين.

[1963]

ڪاٺ بلا ۾ سپرين، تون شهرئون آيو ٿي.
ڪاٺ جي = ڳجهه. بلا = ڳوهه. شهر = ماڏو <
مان + ڏي.

ڳجهه ڳوهه ۾ سپرين، تون مان ڏي آيو ٿي.

[1964]

ذاتئون آءُ راڻا، ته ڳهم ۾ ڳالهائون.
ذات = اوڏ < اوڏڙو. ڳهم = ڏيڍي.

اوڏڙو آءُ راڻا، ته ڏيڍيءَ ۾ ڳالهائون.

[1965]

ڪپڙي نالي ڳالهڙي، تو ڪيئن نرنانءَ ڪيو؟
ڪپڙي (جو) = چوسو < چڻو + سا. نالو = جاني. نرنانءَ =
ساماڻو < سان + ماڻو.

چو سا جاني ڳالهڙي، تو ڪيئن مون سان ماڻو ڪيو.

[1966]

راڻا! نالو ڪري، عضوي چم جي نه.
نالو = ماڻڪ < ماڻو. عضو = مٺ < مٺي.
چم جي = مار.

راڻا! ماڻو ڪري، مٺي مار نه.

[1967]

مال جا موٽي آءُ، مان عضون ڏيان آرام.
مال جا = مينڌ < مينڌرا. عضوا = اڪڙيون.
مينڌرا! موٽي آءُ، مان اڪڙين ڏيان آرام.

[1968]

باهه جي آءُ راڻا! مان گوھ جون روز ڪيان.
باهه جي = اماڙي < او + ماڙي. گوھ جون =
ارڙيون < رڙيون.

او ماڙيءَ آءُ راڻا! مان رڙيون روز ڪيان.

[1969]

جر جن مارياس، حاڪيماڻي منهنجا پرين!
جر جا = چينھرا. حاڪيماڻا = عامل < آ + مل.
چينھرن مارياس، آءُ مل منهنجا پرين!

[1970]

اٺ جي ڪر نه سپرين، مون وٽ راند ٿي آءُ.
اٺ = مھري < ڪُمھري. راند = رڇي < پرڇي.
ڪُمھري ڪر نه سپرين، مون وٽ پرڇي آءُ.

[1971]

باهه جا هڪ رات، ڪڙمڪي ساعت هڪڙي.
باهه جا = آرڻ < آءُ + راڻل. ڪڙمڪي = ڍڪل < سوڍل.
آءُ راڻل هڪ رات، سوڍل ساعت هڪڙي.

[1972]

نار نالي نرنان، گل مڇي شهر جا.
نار نالو = هاوڻي < هاڻي. نرنان = راڻو. گل =
ڪنول < ڪونر. مڇي = ڪم < ڪماڻا. شهر = ڪاڪ.
هاڻي آءُ راڻا! ڪونر ڪماڻا ڪاڪ جا.

[1973]

وڻين آئين ميان ميندرا، ته ٻوليءَ آءِ تون.
وڻ=چانهه<چاه<چاهي. ٻوليءَ(جي) =چلي.
چاهي آئين ميان ميندرا، ته چلي آءِ تون.

[1974]

اي ميان نرنان، تون شهر آءِ، ته تو ۽ مون وچان وڃي
گاهه نڪري.

نرنان= راڻو. شهر= ڪاڪ. گاهه= سيءُ.
اي ميان راڻا! تون ڪاڪ آءِ، ته تو ۽ مون وچان
وڃي سيءُ نڪري.

[1975]

نار نالي وٽ آءِ منهنجا پرين، آءِ نالي هاڻي آهيان.
نار نالو= حليمان<هلي مان. نالو= عيبر<عين.
هلي مان وٽ آءِ منهنجا پرين، آءِ عين هاڻي آهيان.

[1976]

گهر جو وڃاير نرنانءِ تنهنجي ڪاڻ، تون ٿو اڃان
پوک جا ڪرين!

گهر جو= مارنگ<مان + رنگ. نرنان= ڍولڻ.
پوک جا= ويڇا.

مان رنگ وڃايو ڍولڻ تنهنجي ڪاڻ، تون ٿو اڃان
ويڇا ڪرين!

[1977]

وڪر مون ڏي راڻا! مان پوک بهاريان ٿي.
وڪر= آئورا<آءِ + وري. پوک جون=راهون.
آءِ وري مون ڏي راڻا! مان راهون بهاريان ٿي.

[1978]

ڪوهه جسي بهاريان، راڻل مان ان جون.
ڪوهه جي= نيسر<نئين + سر. ان جون= راهون.
نئين سر بهاريان، راڻل مان راهون.

[1979]

پڪي اچ رڻا، ڪاٺ جي چڙهي آءُ.
پڪي = باز. ڪاٺ جو = ڪرھو > ڪرھي.
باز اچ رڻا، ڪرھي چڙهي آءُ.

[1980]

اُن چڙهي آءُ رڻا! مان ذات اڏايان.
اُن = مھري (دال) > مھري. ذات = ڪنگ > ڪانگا.
مھريءَ چڙهي آءُ رڻا! مان ڪانگا اڏايان.

[1981]

گھم جي ڪاٺ جو، تہ منهنجو نرنانءَ اچي.
گھم جي = لئو. ڪاٺ جو = ڪانو > ڪانءُ.
نرنانءُ = سڄڻ.

لئو ڪانءُ، تہ منهنجو سڄڻ اچي.

[1982]

اڳي تہ مون سا علم جا هيئي، پوءِ ڦري رڄ جون،
مون سان تہ ذات، پر مال گالهيون پيون،
اسين بہ پيا ڪڙمڪي هلنداسون، تون بہ وڃي پير ٿيون.
علم جا = عهد. رڄ جون = مٿيون. ذات =
مانجهند. مال = منجهيون > منجهئي. ڪڙمڪي =
حال هلائي. پير = چڻو.

اڳي تہ مون سان عهد هيئي، پوءِ ڦري مٿيون،
مون سان تہ مانجهند هو، پر منجهئي گالهيون پيون،
اسين بہ پيا حال هلنداسون، تون بہ وڃين چڻو.

[1983]

لوھ جو ڏسي، ڪاٺ جو آ ميندرو.
لوھ جو = قيمو > ڪي + مون. ڪاٺ جو = بمر > بميو.
ڪي مون ڀر ڏسي، بميو آ ميندرو.

راڻي جو جواب

[1984]

جڏهن عورت وکر ڏنر مرد سان، تڏهن نرنان ٿي ويس.

عورت = مومل. وکر = مستي < ستي. مرد =

سيٽل. نرنان = کارو.

جڏهن مومل ستي ڏنر سيٽل سان، تڏهن کارو ٿي ويس.

[1985]

ڪوڙ ٿي ڪر. رچ ٿون ٿو ڪيئي،

چوڙي ست ڪپڙ جون، جر جون نرنانءَ سان،

اڃان به راڻو، مرون هئوڙي مومل!

ڪوڙ = مڪر. رچ = ڊلي. ٿو = ٿو. ست جون =

ڪهيون. ڪپڙ جون = ڪنجريون. جر جون =

ستيون < ستي. نرنانءَ = سيٽل راءِ. مرون =

ڏوهيو < ڏوه.

مڪر نه ڪر. تودليئون ٿو ڪيو،

چوڙي ڪهيون ڪنجرا، ستي. سيٽل راءِ سان،

اڃان به راڻي جو ڪو ڏوهه ٿي مومل!

[1986]

جر جي نرنانءَ سان، پڪي ته نه.

جر جي = ستي < ستي. نرنانءَ = سيٽل راءِ.

پڪي = ال.

ستي. سيٽل راءِ سان، ال ته نه.

[1987]

نالو تنهنجي شهر تي، ڪيئن جر جي ڪٿي ايندو!

نالو = راڻو. شهر = ڪاڪ. جر جي = ڪر.

راڻو تنهنجي ڪاڪ تي، ڪيئن ڪر ڪٿي ايندو!

[1988]

مومل کي ته هنڌ جي هئي، پر راڻي وڃي ذات ڪئي.

هنڌ جي = صفائي. ذات = هليا < هلائي.

مومل کي ته صفائي هئي، پر راڻي وڃي هلائي.

مومل جو راڻي کي جواب، ۽ موٽي اچڻ لاءِ منڻون

[1989]

اي نالا، اي نرنان، آءُ ته سڳيڻي ٻار جي، تون
ٿو نرنان ۽ چوين!

نالو = راڻو. نرنان = ميندرو. سڳيڻي = پيڻ.

ٻار جي = سٽي. نرنان = سيتل.

اي راڻا، اي ميندرا، آءُ پيڻ سان ستيس، تون ٿو
سيتل چوين!

[1990]

مون ته ناري مٽيءَ جي، پر تو اک جي ڪٿي ڪانه.

ناري = سومل. مٽيءَ جي = هاري < سمهاري.

اک جي = جهاتي.

مون ته سومل سمهاري، پر تو جهاتي پاتي ڪانه.

[1991]

جر جون ڇڏي، ڪاڻيءَ جو رکي، مرض ڪري وئين،

تنهن کان چو نه مون کي، پکيءَ جي ڪري هليو وئين!

جر جون = ستيون. ڪاڻيءَ جو = لڪڻ. مرض =

بدنام. پکيءَ جي = ڪُئي < ڪُهي.

ستيون ڇڏي، لڪڻ رکي، بدنام ڪري وئين،

تنهن کان چو نه مون کي، ڪُهي هليو وئين!

[1992]

شهر کي ناهي ٿامي جي، پر ذات وارا، تو لڄايو پنهنجو.

شهر = ڪاڪ. ٿامي جي = ڪَس. ذات جا = سوڍا.

پنهنجو = ننگ.

ڪاڪ کي ناهي ڪَس، پر سوڍا، تو لڄايو ننگ.

[1993]

ڪپڙو مون کي به ڪيئي، پر گاهه تون به ٿئين.

ڪپڙو = ڪارو. گاهه = ڪَچو.

ڪارو مون کي به ڪيئي، پر ڪَچو تون به ٿئين.

[1994]

ڪُڙمڪا راڻا، مال جو تہ ڪرين ها!
ڪُڙمڪا = بلاڪ > بي + لائق. مال جو = هوش.
بي لائق راڻا، هوش تہ ڪرين ها!

[1995]

پڪي تيءَ راڻا، مال جا ڏنڻي مون ڪي.
پڪي = ڪانٽر. مال جا = گلا > گلا.
ڪانٽر تي راڻا، گلا ڏنڻي مون ڪي.

[1996]

ڪاڻ جا چڙهي، ڪاڻ پوک جي تئين راڻا!
ڪاڻ جا = اوڳا. ڪاڻ جا = ڪرها. پوک جي =
راهه > راهي.

اوڳا چڙهي ڪرهي تي راهي تئين راڻا!

[1997]

راڻا! چڙهين ڪاڻ جي، مال جو ئي نه.
ڪاڻ جو = ڪرهو. مال جو = پُڇ > پڇئي.
راڻا! چڙهين ڪرهي، پڇئي نه.

[1998]

ڪاڻ جيئن نه وڃين ها نونان، ته ڪا انسان جي هئي.
ڪاڻ جي = ڪرسي > رسي. نونان = راڻو.
انسان جي = ڳالهه.

رُسي نه وڃين ها راڻا، ته ڪا ڳالهه هئي.

[1999]

راڻو ته وڏي ذات هو، پر مون سان ويو جنگ جا ڪري.
ذات = ڪيمياگر. جنگ جا = زلزلو.

راڻو ته وڏو ڪيمياگر هو، پر مون سان ويو زلزلو ڪري.

[2000]

راڻو وڏي ذات هو، مون ساڻس عضوي جي ڪانه ڪئي.
ذات = وينجهار. عضو = ڳچي > ڳچي ڳارو.

راڻو وڏو وينجهار هو، مون ساڻس ڳچيءَ ڳارو
ڪونه ڪيو.

[2001]

تاچي جيئن هجن، لوھ جا ڏجن تن کي،
 نالي بنان ڙي نر نمان، وڻ نہ کجن.
 تاچي = اوچي (چڊي، ننڍي) > اوچيون. لوھ جا =
 پالا > اوپالا. نالو = بيگن > بيگناه. وڻ = هيرڻ >
 هي + رڻ.

اوچيون جي هجن، اوپالا ڏجن تن کي،
 بيگناه ڙي راڻا! هي رڻ نہ کجن.

[2002]

جڏهن ڪپڙي جي ڏنئي ڪاڻ جي ۾، تڏهن
 حاڪيماڻي چون ڪيئي!
 ڪپڙي جي = پگ. ڪاڻ جو = پائو > پائي.
 حاڪيماڻي = جاچ.

جڏهن پگ ڏنئي پائي ۾، تڏهن جاچ چون ڪيئي!

[2003]

لوھ وهت ڏنو هوئي، تہ علم جو ڪرين ها!
 لوھ (جو) = سوئو > سئي > سي. وهت = متل >
 تل. علم جو = ڪلام > قتلام.

سيتل ڏنو هوئي، تہ قتلام ڪرين ها!

[2004]

هڏو ڏنئي، گاهہ نہ ڪيئي.
 هڏو = ڪو شڪ (وھ جو هڏو، مک وارو هڏو) >
 ڪو + شڪ. گاهہ = ڪوٽڪ > ڪو + ٽڪ (پاڱو اڌ)
 ڪو شڪ ڏنئي، ڪوٽڪ نہ ڪيئي.

[2005]

جڏهن ڏنا هوئي پيسا، تڏهن ڪرين ها پيسا،
 هاڻي چو ٿو ڪرين پيسا؟

پيسا = ٻہ ٽڪا > ٻہ + ٽڪيا. پيسا = ٽي ٽڪا >
 ٽيٽ ڪا. پيسا = چھ ٽڪا > چٽ + ڪا.

جڏهن ڏنا هوئي به ٿڪيا، تڏهن ڪرين ها ٿيٽ ڪا،
هاڻي چو تو ڪرين (مون مان) چٽ ڪا.

[2006]

ناڻي جي پئي هيئي، تڏهن ناڻي جا ڪرين ها،
جڏهن ناڻي جا نه ڪيئي، تڏهن ناڻي جا چو هڻين؟

ناڻي (جا) = ڇه ٿڪا > چٽ ڪا. ناڻي جا =

ٿي ٿڪا > ٿيٽ ڪا. ناڻي جا = به ٿڪا > ٻٽاڪ.

چٽ (خبر) ڪا پشي هيئي، تڏهن ٿيٽ ڪا ڪرين ها،
جڏهن ٿيٽ ڪانه ڪيئي، تڏهن ٻٽاڪ چو هڻين؟

[2007]

جڏهن ڪاڻ جا ڏنا هوئي، تڏهن فقير جا چو نه ڪيئي؟

ڪاڻ جا = ٻٽ (ٻن انگهن وارا). فقير جا =

ڳيا (مانيءَ جا).

جڏهن ٻٽ ڏنا هوئي، تڏهن ڳيا چو نه ڪيئي؟

[2008]

جڏهن ٻيلي هڻن تڏهن مٽيءَ راند جي ڪرين ها.

ٻيلي = توشڪي > تون + شڪي. مٽيءَ جي = سر. راند جي = ڪاڻ.

جڏهن تون شڪي هڻين، تڏهن سر ڪاڻ ڪرين ها.

[2009]

ڪاڻ لنگهندي هندڪا ڏئي، تڏهن تون فاقيرا ڪرا

ڪاڻ = در. هندڪا = گڏون > گڏ.

فاقيرا = ٽڪر.

در لنگهندي گڏ ڏئي، تڏهن تون (وڏي) ٽڪر ڪرا

[2010]

نالو ڏنا هوئي رات، تڏهن نارنان توکان وئي،

جڏهن نارنان شهر هئي، ته شهر ڪرڻا هوئي ذات

نالو = دودو > دو. رات = گڏيل > گڏ. نارنان =

ڪلان > ڪلا. نارنان = مومل. شهر = سانگهڙ >

ساگهر. شهر = پيراني > پيرا + ني. ذات = منڌرا >

مينڌرا.

دو ڏٺا هوئي گڏ، تڏهن ڪلا توڪان وئي،
جڏهن مومل سا گهر هئي، ته پيرا ني ڪرڻا هوئي مينڌرا!

[2011]

ڪپڙي جي ڏنو هيئي، ته ذات وجهين ها مينڌرا!
ڪپڙي جي = پٺ. ذات = واڍا > وڍي.

پٺ ڏنو هيئي، ته وڍي وجهين ها مينڌرا!
[2012]

جڏهن پڪي نالو ڏئي شهر ۾، تڏهن ڪاڻي ڪرا
پڪي = پڇو. نالو = رتو. شهر = ماڙي. ڪاڻي =
چڪر > گج ڪر.

جڏهن ۾ چور تو ڏنا ماڙيءَ ۾، تڏهن گج (ٽڪر) ڪرا!
[2013]

جڏهن جيت ڏنو هو ڪاڪ ۾، تڏهن ڪاسبڪي
ڪرين ها!

جيت = ڪٽر. ڪاسبڪي = وڍ.

جڏهن ڪٽر ڏنو هو ڪاڪ ۾، تڏهن وڍ ڪرين ها!
[2014]

پنهنجا پڪي، ڪپڙي جا ته نه!
پنهنجا = مٿا > مٿان. پڪي > تازو > تازي (تائي).
ڪپڙي جا = ڪاپا > ڪپيئي.

مٿان تازي، ڪپيئي ته نه!
[2015]

اول ته راند جو ڪرين ها، چر چو پوءِ.
راند جو = وارو. چر جو = ڍورو > ڍنڍورو.

اول ته وارو ڪرين ها، ڍنڍورو پوءِ.
[2016]

جڏهن مرون ڏنو هو، ته نار نالي ڪرين ها!
مرون = پولو. نار نالو = صادر.

جڏهن پولو ڏنو هو، ته صا ڪرين ها!

[2017]

جڏهن نالو ڏنو هوئي، تڏهن ڪاڇ جو ڪرين ها!
 نالو = ڪوڏو < ڪو + ڏوهه. ڪاڇ جو = پٽ < ثابت.
 جڏهن ڪو ڏوهه ڏنو هوئي، تڏهن ثابت ڪرين ها!

[2018]

جڏهن سون جي نه ڪيئي، تڏهن وڻ نه ڪرين ها،
 جڏهن وڻ ڪيئي، تڏهن راند جي ته ڪرين ها.
 سون جي = پرڪ. وڻ = هيرڙ < هي + رڻ.
 راند جي = پڇا ڳاڇا.

جڏهن پرڪ نه ڪيئي، تڏهن هي رڻ نه ڪرين ها،
 جڏهن هي رڻ ڪيئي، تڏهن پڇا ڳاڇا ته ڪرين ها.

[2019]

مقامن جا! جڏهن مرون ٿيئي، تڏهن مڇي
 ڪاڇ جي ڪرين ها.
 مقامن جا = مجاور < منهنجا ور. مرون = پولو.
 مڇيءَ جي = پڇي. ڪاڇ = پڪو < پڪ.
 منهنجا ور! جڏهن پولو ٿيئي، تڏهن پڇي پڪ
 ڪرين ها.

[2020]

مال جيءَ آيو هئين نرناڻءَ! پوءِ ڪاڻ جي وڃين ڪيئن؟
 مال جي = پڏي. نرناڻءَ = راڻو. ڪاڻ جي =
 دهلي < دهليو.

پڪڙي آيو هئين راڻا! پوءِ دهليو وڃين ڪيئن؟

[2021]

اي نالا ذات، نرناڻءَ نه ٿين ها، پوک جي اڇين ها،
 ڪڪن جي ڪامڻي ٻولي ڪي ٻولي.
 نالو = راڻو. ذات = دهليا < دهلجي. نرناڻءَ = دورو <
 دور. پوک جي = اور < اوري. ڪڪن جو = سنڌ <
 سنڌ. ڪامڻي = سپاڻي < سپيئي. ٻولي = ڪوڙ.
 ٻولي = سچ.

اي راڻا دهلجي دور نه ٿين ها، اوري اچين ها،
سُٺ سيئي پويئي ها ته ”ڪوڙ ڪي سچ“.

[2022]

هوءَ راڳ نار نالي جو، ته درياءَ ليڪي جو ڪرين ها،
راڳ = ڪسوري > قصور. نار نالي = ڪامڻي.
درياءَ جو = مار > ماري. ليڪي جو = مٺ.

هو قصور ڪامڻيءَ جو، ته ماي مٺ ڪرين ها.

[2023]

راڻا! رات ڪري وئين، من ڪو ڏينهن ٿئي!
رات جي = اوندهه. ڏينهن = آچر > آچار (انصاف).

راڻا! اوندهه ڪري وئين، من ڪو آچار ٿئي!

[2024]

پاڻي ٿيءَ نه سپرين، ذات مون ڏي آءُ.
پاڻي = پاڙو. ذات = اوڏ > اوڏو.

پاڙو (ٻول) نه سپرين، اوڏو مون ڏي آءُ.

[2025]

مڇي هيس سيچ تي، ڪنهن مڇيءَ ماراياس،
مڇي سمجهايس ڪينڪي، ڪنهن مڇيءَ ڦاساياس،
انهيءَ وهم ورتياس، جو مڇي مڇي ڪري ويا.
مڇي = سينگاري. مڇي = ڦنڊڙي > ڦنڊڙي. مڇي =
مڪري > مڪر. مڇي = پلو. مڇي = پوپري > پرين.
مڇي = پلو > پري.

سينگاري هيس سيچ تي، ڪنهن مڪر ماراياس،
پلي سمجهايس ڪينڪي، ڪنهن ڦنڊڙي ڦاساياس،
انهيءَ وهم ورتياس، جو پرين پري ڪري ويا.

[2026]

مڇي مار نه مينڌرا! مڇي آءُ نه هياس،
مڇيءَ جي ڪري، مڇي آءُ نه هياس،
مڇي هيس من ۾، ڪنهن مڇي ماراياس؟
انهي وهم ورتياس، جو مڇي مڇي ڪري ويا.

مڇي = مڪر > مڪري. مڇي = سڻي > سڻي.

مڇي = سينگاري > سينگاري. مڇي = سوئي > سڻي.

مڇي = ڏاهي. مڇي = لوڙھ > لهڙي. مڇي =

پوپري > پوءِ + پرين. مڇي = پڪو > پلي.

مڪري مار نه مينڌرا! مڪري آءُ نه هياس،

سڻي سينگاري سڀيڇ تي، سڻي آءُ نه هياس،

ڏاهي هيس ڏيل ۾، ڪنهن لهڙي لوڏاياس،

انهيءَ وهم ورتياس، جو پرين پاڻ پلي ويا.

[2027]

نالو! نالو ٿي، مرض اٿم تنهنجو.

نالو = راڻو. نالو = راضي. مرض = عشق.

راڻا! راضي ٿي، عشق اٿم تنهنجو.

[2028]

جيت ڇڏي وئين جاني، شل راڻل نالو ٿئين!

جيت = جونءِ > جوءِ. نالو = راضي.

جوءِ ڇڏي وئين جاني، شل راڻل راضي ٿئين!

[2029]

راڻا شهر ٿي، پڪي ڏسان شال ميان!

شهر = آراضي > آءُ + راضي. پڪي = طوطو > تو + تن.

راڻا! آءُ، راضي ٿي، تو ٿن ڏسان شال ميان!

[2030]

نرنانءِ نالو ٿي، حاڪيماڻيون شهر تي.

نرنان = راڻو. نالو = راضي. حاڪيماڻي = قنات >

قناتون. شهر = ڪاڪ.

راڻا راضي ٿي، (ڪوڙ) قناتون ڪاڪ تي.

[2031]

ڪاڻ ٻار جو ٿي ويو نرنان، ان جو نرنان،

ڪري ائين الله، ته نرنان شهر اچي.

ڪاڻ جو = ورُ. ٻار جو = رسامون > رسي.

نرنان = ولھو. ان جو = جيءُ. نرنانءُ = جاني.
شھر = ڍٽ.

وَرُ رُسي ويو ولھو. جيءُ جو جاني،
ڪري ائين الله، تہ ڏوليو ڍٽ اچي.

[2032]

اڪرپڪي رچ راند جا، ٻولي ذات ڪندياس،
نالي ڏي منجندياس، پري ڍول ڪپاهه جا.

اڪر = ٻي. پڪي = هل. هر. رچ = ڪرو. م ڪر.
راند جا = هل. ٻولي = مان. ذات = جانوري

زاري. نالو = راڻو. ڍول ڪپاهه جا = پهاڪا پرچاو جا.
ٻيهر هل م ڪر. مان زاري ڪندياس،
راڻي ڏي منجندياس، پري پهاڪا پرچاو جا.

مومل، سومل سرتين جي گفتگو

[2033]

عورت چيو عورت کي، مون کي نالو آئي ڏي.
عورت = مومل. عورت = سومل. نالو = راڻو.

مومل چيو سومل کي، مون کي راڻو آئي ڏي.

[2034]

شل نارنانءُ! باهه جي ذات تئين، تو فقير جي سان
منهنجو ذات راند جو ڪري ڇڏيو.

نارنان = سومل. باهه جي = سڙي. ذات = مري.

فقير جو = ڪريب. ذات = پوتار. پتار. راند جو = ڀلايو.

شل سومل! سڙي مرين، تو ڪريب سان، منهنجو
پتار ڀلائي ڇڏيو.

[2035]

ٻيڙيءَ واري کان پڇين ها ته اهڙي حاڪيماڻي نه ٿئي ها.

ٻيڙيءَ جي = موسالي. مون ساليءَ. حاڪيماڻي = حد.

مون ساليءَ کان پڇين ها ته اهڙي حد نه ٿئي ها.

[2036]

لوھ لڳر ڙي جيڏيون، آءُ ڪيئن مٽيءَ جي ٿيان؟

لوھ (جو) = داغ. مٽيءَ جي = اڇي.

داغ لڳر ڙي جيڏيون، آءُ ڪيئن اڇي ٿيان؟

[2037]

جيت لڳو ڙي جيڏيون! ڪاٺ تہ منهنجي ڪي،

دعا ڪريو ڙي جيڏيون! من نرڻان شھر اڇي.

جيت = ڏنگ. ڪاٺ (جو) = مَن. نرڻان = راڻو.

شھر = ڪاڪ.

ڏنگ لڳو ڙي جيڏيون! من تہ منهنجي ڪي،

دعا ڪريو ڙي جيڏيون! من راڻو ڪاڪ اڇي.

[2038]

باھ جا ساري رات، نرڻانءُ بنا ڙي سرتيون؟

باھ جا = سيرڻ > سي + رڻ. نرڻان = سوڍو.

سي رڻ ساري رات، سوڍي بنان ڙي سرتيون!

[2039]

راڻو رات جيئڻ ٿي ويو، هلو مون سان شھر جو ٿي،

تہ هلي مال جو ڪريون.

جيئڻ = ڪَتر. شھر جو = ميڙ. مال جو = سمهڙو.

راڻو رات ڪَترجي ويو، هلو مون سان ميڙ ٿي، تہ هلي

سمهڙو (سنئين منهن، راضي) ڪريون.

[2040]

جنگ جو لڳو مان ڪي، اوهين وڃي ڪا وڪر عضوي

جي ڪريو.

جنگ جو = چَڪر. وڪر = مس. عضو = لَت.

چڪر لڳو مان ڪي، اوهين وڃي ڪا مصلحت ڪريو.

[2041]

جي اک جي هجيئي ها، تہ ملڪ نہ وڃين ها.

اک جي = عينڪ > نڪ. ملڪ = مهراڻو > منهن + راڻو.

جي نڪ هجيئي ها، تہ منهن راڻي نہ وڃين ها.

مومل جو جوڳياڻي ٿي، راڻي جي پٺيان وڃڻ

[2042]

هڻي هڻڻ جي، کڻي ڪاڻ جي، وڃي ذات ٿينداسين.

هٿ جي = تاڙي. ڪاڻ جي = مڙلي. ذات = جوڳي.

هڻي تاڙي، کڻي مڙلي، وڃي جوڳي ٿينداسين.

[2043]

پاڻيءَ جيئن ايندياس، نرٺانءَ تنهنجي ڏيهه تي.

پاڻيءَ جي = ڪَر. نرٺان = ڍولو. ڏيهه = ڍٽ.

ڪَر ڪڍي ايندياس، ڍولا تنهنجي ڍٽ تي.

[2044]

ٻولي ۽ ٻولي، نرٺانءَ نه ٻولي ته به ڪنڊيس تان ٻولي.

ٻولي = آڙي. ٻولي = زاري. ٻولي = مڃي.

نرٺان = راڻو. ٻولي = ڪري.

آڙي ۽ زاري راڻي نه مڃي، ته به ڪنڊيس تان ڪري.

[2045]

ڳالهين ۽ ڳالهين راڻي نه ڳالهين، ته به ڪنڊيس

ڳالهين.

ڳالهين = چڱيون. ڳالهين = مٺيون. ڳالهين =

سٺيون. ڳالهين = ڪريون.

چڱيون ۽ مٺيون، راڻي نه سٺيون، ته به ڪنڊيس ڪريون.

[2046]

اي نالا! موٽي آءُ، مان ذات ٿي آهيان.

نالو = راڻو. ذات = جوڳي.

اي راڻا! موٽي آءُ، مان جوڳياڻي ٿي آهيان.

[2047]

عورت ساز کڻي ذات ٿي، نرٺان نالو ٿيئي ڪونه.

عورت = مومل. ساز جي = مڙلي. ذات = جوڳي >

جوڳياڻي. نرٺان = راڻو. نالو = ريڏو.

مومل مڙلي کڻي جوڳياڻي ٿي، (پر) راڻو ريڏو ٿي ڪونه.

[2048]

توڙي راند جون هون، ته به وٽن رسين ميندرا!

راند جون = شطرنجون. وٽ = توت < تون + تن.

توڙي شطرنجون هون، ته به تون تن رسين ميندرا!

[2049]

راڻي مال جي، ڏسي وگر ڪاڻي تي.

مال جي = سڃاڻپ < سڃاتي. وگر = لسڻ.

ڪاڻي = ٻانهن.

راڻي سڃاتي، ڏسي لسڻ ٻانهن تي.

[2050]

گهر جون، حاڪيماڻيون، جيئڙ گهوڙي جا

ڪرين تون،

هت ڪاڻ علم جو، مرض لڳي ويو مون،

فقير مرون مال جو، وگر ڪرين ها تون،

نالو نالي ڪان، هو نالو ڪيو مون.

گهر جون = ميڙيون. حاڪيماڻيون = چيڙيون.

جيئڙ = ڪينئون < مڪيون. گهوڙي جا = اڇڻ <

اڇين. هت جو = تورو < تو + ري. ڪاڻ جو =

پلنگ. علم جو = خال < خالي. مرض = غم.

فقير جو = ڦيرو. مرون جو = ڦٽيل. مال جو = داغ.

وگر = ميٺ < ميٺين. نالو = پڪيو < پايائي. نالو =

پڪو < پلي. نالو = پني لڌو.

ميڙيون چيڙيون (مون) مڪيون، هيڪر اڇين ها تون،

توري پلنگ خالي ٿيو، تڏهن غم ٿيو مون،

ڦيرو ڏيئي ڦٽيل جو، اڇي داغ ميٺين ها تون،

پايائي پلي ڪان، ڪو پني لڌو هوئي مون.

[2051]

جڏهن نرنانءَ ڏٺو، ته ڪاڻيءَ جي ڪرين ها.

نرنان = محب < مون + عيب. ڪاڻيءَ جي = ماڻ.

جڏهن مون ۾ عيب ڏٺو، ته ماڻ ڪرين ها.

[2052]

اي نرنانء! منهنجو عضوو توسان، تون چو ڌڪارين؟
نرنان = راڻو. عضوو = دل.

اي راڻا! منهنجي دل توسان، تون چو ڌڪارين؟

[2053]

نرنانء ڪر نه مون کي، ڏي شهر ڌڪيءَ کي ميندرا!
نرنانء = ڪوڙو < ڪڙو. شهر = ڏي جي <
ڏي + جيءُ.

ڪڙو ڪر نه مون کي، ڏي جيءَ ڌڪيءَ کي ميندرا!

[2054]

باهه جي ته ڪيئي، پر چم جي ته ڪر.

باهه جي = ڪاري. چم جي = روءِ < روبرو.

ڪاري ته ڪيئي، پر روبرو ته ڪر.

[2055]

راڻا! رچ جيست، جر جي نه ڪر.

رچ = ڍڪ. جيت = ڏکڻهاري. جر جي = واءِ.

راڻا! ڍڪ ڏکڻهاري، واءِ واءِ نه ڪر.

[2056]

ڪاڻ گهوڙي ولها، ذاتيون نه ڏي مون،

جر جي آءُ نه هياس، نرنانء هئين تون،

ڪاڻ = ورو < وري. ذات = ڏهاڳ. جر جي =

ڏاهي. نرنانء = خاوند.

وري آءُ گهوڙي ولها، ڏهاڳ نه ڏي مون،

ڏاهي آءُ نه هياس، خاوند هئين تون.

[2057]

وڻ گهوڙي جا ولها، ڏي پيڙيءَ جا مون،

مچي آءُ تيان، پر نالا تئين تون.

وڻ = اک. گهوڙي جو = لوڻد. پيڙيءَ جو = سهاڳ.

مچي = ڏاهي. پر نالا = هڪ نالو راڻو، پيو راضي.

عقلوند ولها، ڏي سهاڳ مون،

ڏاهي آءُ تيان، راڻا! راضي ٿيءُ تون.

[2058]

ڪاڇ جون ڇڏيون، جي نالو ڏين ته ڏيانءِ راند جون.
ڪاڇ جي = مومڻائي > مون مڙئي. نالو = رسيو >
رُسڻ. راند جون = ڳرهاڻيون.

مون مڙئي ڇڏيون، جي رُسڻ ڇڏين ته ڏيانءِ ڳرهاڻيون.

[2059]

هيءَ نار نالي آ تنهنجي، راڻا! پل ذات ڪري ڇڏ.
نار نالي = سسئي > سسي. ذات = واڍا > وڍي.

هيءَ سسسي آ تنهنجي، راڻا! پل وڍي ڇڏ.

[2060]

اي نالا نالو وٺي آءُ، ته توکي ڪپڙي جو ڏيان.
نالو = راڻو. نالو = آمين. ڪپڙي جو = پلئ.

اي راڻا! آمين وٺي آءُ، ته توکي پلئ ڏيان.

[2061]

پنهنجون مان ڏيانءِ، ته نر نانءِ مون وٽ ناهه.
پنهنجون = ساڪون. نر نان = سيتل.

ساڪون مان ڏيانءِ ته سيتل مون وٽ ناهه.

[2062]

ميندرا! شهر وٺين، هاڻي ذات ڪي.
شهر = مٽياري > مٽي + ياري. ذات = ملوڪاڻي > مَ
+ لوڏ + ڪاڻي.

ميندرا! مٽي ياري وٺين، هاڻي مَ لوڏ ڪاڻي ڪي.

[2063]

نر نان انر نان ڌار، مڇ منهنجون مال جون.

نر نان = سوڍو. نر نان = سُر تيو > سرت. مال جون = ميڙون.

سوڍا! سُر ت ڌار، مڇ منهنجون ميڙون.

[2064]

اي نالا، اي نر نان! تنهنجو نالو ڀڳو نه مان،

جي نر نالو وٺين، ته توکي نالو ڏيان.

نالو = سوڊو. نالو = راڻو. نالو = سپرو < سپر.

نر نالو = سڪو < ساڪ. نالو = پريو < پر.

اي سوڊا، اي راڻا! تنهنجو سپر پڳو نه مان،
جي ساڪ وٺين، ته توکي پر (خاندان) جي ڏيان.

[2065]

راڻا! تو ڪاڻي، مون نه ڪاڻي.

ڪاڻي = سري (سريل) < سري.

راڻا! تپو سري، مون نه سري.

[2066]

مومل هڏ ٻولي هئي، پر راڻي کي ٻولي ٿي آئي.

ٻولي = سڄي. ٻولي = ٺوه.

مومل هڏ سڄي هئي، پر راڻي کي ٺوه ٿي آئي.

[2067]

راڻي پئي راند جي ڪئي، تڏهن مومل پئي مڇيءَ

جان ٿي.

راند جي = ڦٽي. مڇيءَ جو = ڦٽڪو < ڦٽڪي.

جڏهن راڻي پئي ڦٽي ڪئي، تڏهن مومل پئي ڦٽڪي.

مومل جو ڏاڳهه چڙهڻ

[2068]

آءُ ٿي ڪڏ ڪٿان، من راڻو گاهه ٿئي!

ڪڏ = چر. گاهه = ويساه.

آءُ ٿي چر ڪٿان، من راڻو ويساه ڪري!

[2069]

ڪاڇ ڪرين ته ڪاڇ ڪر نه ته ڪڻ ڪاڇ جي.

ڪاڇ = پٽ. ڪاڇ جي = چرهي < چر + هي.

جي پٽ ڪرين ته پٽ ڪر نه ته ڪڻ چرهي.

[2070]

ٻولي ڪاڇ نرنانءَ، مٿي شهر مال جو.

سٺ جانارنان تان، وڃ ناڻي جالاهي.

ٻولي = سگهو. ڪاڇ جو = رَس. نرنانءَ = راڻو.
 شهر = ڪاڪ. مال جو = ڪاهيو > ڪاهي.
 سُنَ جا = مونجهارا. نار = نال مومل. ناڻي جا = لَڪَ.
 سگهو رَس راڻا! مٿي ڪاڪ ڪاهي،
 مونجهارا مومل جا، وڃ لَڪَ لاهي.
 [2071]

ڪاغذ ۽ فقير جو، ڪو نرنان وڃي ڏي،
 نار اٿئي ڪڪن جي، جنهن سين مال جو هيئي.
 ڪاغذ = حقيقت، فقير جو = حال، نرنانءَ = قاصد.
 نار = مومل. ڪڪن جي = مٿي. مال جو = هيڃ.
 حقيقت هن حال جي، ڪو قاصد وڃي ڏي،
 مومل مٿي اٿئي، جنهن سان هيڃ هيئي.
 [2072]

ڪا ڳت جي، فقير جي، وڃي نرنانءَ کي چئو،
 نار مٿي ڙي نرنان، ڏٺ جو جنهن سان هو.
 ڳت جي = هال جي. فقير جي = حقيقت. نرنان =
 راڻو. نار = مومل. ڏٺ جو = هيڃ.

حال جي، حقيقت جي، وڃي راڻي کي چئو.
 مومل مٿي ڙي مينڌرا، هيڃ جنهن سان هو.
 [2073]

مٿي مالين ڏيندياس، مون کي ملڪ ڏيکار.
 مٽيءَ (جي) = سر. مال = ڏاڳها > ڏاڳهين.
 ملڪ = مھراڻو > منهن + راڻا.
 سر ڏاڳهين ڏيندياس، مون کي منهن راڻا ڏيکار.
 [2074]

جيت ۾ آءُ راڻا! مان باهه جا ڏيڪاريانءَ.
 جيت = ماڪوڙي > مان + ڪوڙي. باهه جا =
 جهڙڪا.
 مان ڪوڙي ۾ آءُ راڻا! مان جهڙڪا ڏيڪاريانءَ.

[2075]

نارنان وڻ چڙهي، نرنان پھڻ جي چيو، ٻولي

نرنان هندوءَ جي ڪريون.

نارنان = مومل. وڻ جي = ڏاک > ڏاگھ. نرنان =

راڻو. پھڻ جي = روھي > روئي. ٻولي = آءُ.

نرنان = پرين. هندوءَ جي = پرچي > پرچون.

مومل ڏاگھ چڙهي، راڻي روئي چيو، آءُ تہ پرين پرچون.

باب ٻارهون

سرائتيون ڳجھارتون: راءِ ڏياڇ

انيراءِ ۽ راءِ ڏياڇ جي جنگ

[2076]

جر جن مٿي مال جا پڇن ٿي ڪين.

جر جا = نارَ < گرنار. مال جا = گورا.

گرنار مٿي، گورا پڇن ٿي ڪين.

بيجل جو جهوناڳڙھ وڃڻ، ۽ راءِ ڏياڇ کان سر گهرڻ

[2077]

منگتو فقير ٿلهو هو.

فقير = پنڻو. ٿلهو = مڳ.

منگتو پنڻو مڳ هو.

[2078]

نر نانءُ شهر مٿي، مال جن ۾ هو.

نر نانءُ = جاجڪ. شهر = جهوناڳڙھ. مال جو =

ڍونڍو < ڍونڍ.

جاجڪ جهوناڳڙھ ۾ ڍونڍيڻ ويو.

[2079]

شهر ۾ ڀوک جون، ڪو ڌنار آيو ٿي.

شهر = استنبول < تنبيل. ڀوک = تار < تارون.

ڌنار (جو) = چارڻ.

تنبيل ۾ تارون وڳيون، ڪو چارڻ آيو ٿي.

[2080]

لڳي لوه جي، ٿي مال جي، مٿي هيٺ نر نانءُ جي.

لوه جي = تند. مال جي = تنوار. مٿيءَ (جي) =

ماڙي. نر نانءُ = ملوڪ.

لڳي تند، ٿي تنوار، ماڙيءَ هيٺ ملوڪ جي.

[2081]

مال جو وجهي ڀوک جن ۾ آيو، اهو نالوئي نيندو.

مال جو = تارون (اٺ جو). پوک جو = تَنبيون.

نالو = سلطان < سر + تان.

تارون وڃهي تَنبن ۾ آيو. اهو سِر تان نيندو.

[2082]

ڪاٺ جو آيو فقير، جنهن ڳهه پوٽي رات.

ڪاٺ جو = آرو. فقير = مڱڻهار. ڳهه = لئون.

پوٽي = جاڳائي.

آري آيو مڱڻهار، جنهن لئون جاڳائي رات.

[2083]

رڇ ذات ڦاٽا ڪاڇ جو، نرنان اتي اوزار هئو.

رڇ = ڄام < ڄان. ذات = منگتا. ڦاٽي (ڄا) =

آلاپ. ڪاڇ جو = پڪو < ڪيو. نرنان = راءِ.

اوزار = سُو.

ڄان منگتي آلاپ ڪيو. راءِ اتي سُبُو.

[2084]

ول جي ۾ نالو لڳو، تنهن ۾ پڻ وڻيون، تني

نالو ڦٽايو.

ول جو = تَنبو. نالو = تارو < تارون. پڻ وڻيون =

پُريون < پڻ + پُريون. نالو = رام < آرام.

تَنبي ۾ تارون لڳيون، تنهن ۾ پڻ پُريون،

تني آرام ڦٽايو.

[2085]

اوزار راڳ جن نرنانءَ کي شهر ڪيو.

اوزار = رندو < سُرندو. راڳ جن = سُرَن. نرنانءَ =

ڏياڇ. شهر = دهلي < ڏهلي.

سُرندي جي سُرَن، ڏياڇ کي ڏهلي وڌو.

[2086]

نرنانءَ وڳو راڳ ٿيو، هن ڪامڻ جي اڳيان.

نرنانءَ = اُپنگ. راڳ = ڪينرو. ڪامڻ = راڻي.

اُپنگ وڳو ڪينرو ٿيو، هن راڻيءَ جي اڳيان.

[2087]

نالي لوھ جا ڪٽي، ڪامڻ کي نارنانءَ ڪيو.
نالو = چئڻچل. لوھ جا = چنگ. ڪامڻ = راڻي.
نرnan = حوران > حيران.

چئڻچل چنگ ڪٽي، راڻيءَ کي حيران ڪيو.

[2088]

نرnan پاھڻ مال، سو وڪر مون وڻي.
نرnan = بيجل. پاھڻ = ٽوپي > ٿو + ٻي. مال =
ڳاءُ (ڳئون). وڪر = سُر مون > سُر + مون.
بيجل ٿو ٻي ڳاءُ، سو سُر مون وڻي.

[2089]

نار نالي پڇڻي تہ ولايت تون.
نار نالي = وس. ولايت = ڪرني > ڪر + ني.
وس پڇڻي تہ ڪرني تون.

[2090]

هيءُ جو آيو نرnanءَ، ذاتين ۾ پيو،
تنهن کي ڪي ڏيو، من مرض ٿئي.
نرnan = بيجل. ذات = قنبراهي > ڪنب + راڻين.
مرض = موراھي > مٿو + راھي.

هيءُ جو بيجل آيو، ڪنب راڻين ۾ پيو،
تنهن کي ڪي ڏيو، من مٿو راھي ٿئي.

[2091]

چمر جو آيو منگتو، جنهن جي ڪاٺي بچڙي آھ،
وڻ وجهندو راڻين ۾، پڪي پنهنجو لاءِ.
چمر جو = مڇو (موزو) > مٿو + جو. ڪاٺي جو =

پوٽري. وڻ = راڙھو. پڪي = ڪاؤس > ڪو + وس.
مٿو جو آيو منگتو، جنهن جي پوٽري بچڙي آھ،
راڙھو وجهندو راڻين ۾، ڪو وس پنهنجو لاءِ.

[2092]

پوک جا نار نالي، ذات عضوي ٿي.
 پوک جا = نار < گرنار. نار نالي = ڏچاڻي. ذات =
 چارڻ. عضو = مٿڻ مٿيون.
 گرنار جون ڏچاڻيون، چارڻ مٿيون ٿي.

[2093]

جيئن ٿو وڻ جو ڪري، تيئن ٿو ذاتين ۾ پوي.
 وڻ = مٿو راڙي < مٿو + راڙيون. ذات = قنبرائي <
 ڪنب + راڻين.

جيئن ٿو مٿو راڙيون ڪري، تيئن ٿو ڪنب راڻين ۾ پوي.

[2094]

نرناڻ آيو، مال چڙهي بيٺو شهر گهري.
 نرناڻ = منگٽو. مال = اُٺ < چانئڻ. شهر =
 سري < سر.

منگٽو آيو، چانئڻ چڙهي بيٺو سر گهري.

راءِ ڏياچ جو بيجل کي دان آچڻ

[2095]

ڪاڻن سان پري ڏيو، چمر جي هن نرناڻ ڪي.
 ڪاڻن (جا) = مَهر < مَهرن. چمر جي = ٿيلهي.
 نرناڻ = مڱڻ < مڱڻ + هار.

مَهرن سان پري ڏيو، ٿيلهي هن مڱڻهار ڪي.

[2096]

آءُ فقير چمر ڪاڻ جا، هيءُ نار نالي توکي ڏيان.
 فقير = جاجڪ. چمر جا = جهونا. ڪاڻ جا = ڳڙه.
 نار نالو = زرينا < زر + ني.

آءُ جاجڪ جهونا ڳڙه جا، هيءُ زر ني توکي ڏيان.

[2097]

شهر نالن سان ڏيان، تنهن جي مٿون لوه جي.
 شهر = لڪي < پالڪي. نالو = جهوڙو < جهوڙن.
 لوه جي = چڙي < چڙهي.

پالڪي جهوڙن سان ڏيان، تنهن جي مٿون وڃ چڙهي.

[2098]

نار مڱين منگتا، تـ نار نالي توڏيان.

نار = راڄي < راڄ. نار نالو = سپائي < سپوڻي.

راڄ مڱين منگتا، سـ سپوڻي توڏيان.

[2099]

وٺ ٻولي منگتا، وڄ شـهو ڪي ڪڙي.

ٻولي = هونھين. شـهو جي = ڪيميا.

وٺ هونھين منگتا، وڄ ڪيميا ڪڙي.

[2100]

هيءَ ذات وڃي، منھنجو تـ نالو ٿئي.

ذات = جانوري < جان + وري. نالو = نندو <

نندا (گلا).

هيءَ جان وري وڃي، منھنجي تـ نندا ٿئي.

ٻيجل جو ناڻي وٺڻ کان انڪار ۽ سرگهرڻ

[2101]

جيڪي ذاتئين ويندا، سي نالو چرنـه ڪندا؛

ذات = جانوري < جان + وري. نالو = نندو < نندا.

جيڪي جان وري ويندا، سي نندا چو نه ڪندا؛

[2102]

نالو نالي آھيان، ڏي نـالو ڏاتارا؛

نالي نالا پـنان، تـ ذات گھڻا هئا.

نالو = نذر < نه زر. نالو = طالب. نالو = مصري <

م + سري. نالو = ماڻڪ. نالو = موتي. ذات = اُتيرا < اُتي + راءِ.

نه زر طالب آھيان، ڏينـم سـري ڏاتارا؛

ماڻڪ موتي پـنان تـ اُتي راءِ گھڻا هئا.

[2103]

اي ميان جر جا سوداگر، تو وٽان مال جا موتي ويا؟

جر جا = نار < گر نار. سوداگر = ڌڻي. مال جا =

جھڪ (جھوڪون) < جاجڪ.

اي ميان گر نار جا ڌڻي، تو وٽان جاجڪ موتي ويا؟

[2104]

ڪپڙي ٻيڙيءَ جا ڌڻي، مون کي رچ ڏيارا
 ڪپڙو = جهونو، ٻيڙيءَ جو = ڳڙھ، رچ = تسري
 تہ + سري.

جهوناڳڙھ جا ڌڻي، مون کي تہ سري ڏيارا

[2105]

ڪپڙو جن مڻي، آءُ بہ نالو تن جو.
 ڪپڙي (جي) = تاج > تاجون. نالو = طالب > طالبو.
 تاجون جن مڻي، آءُ بہ طالبو تن جو.

[2106]

آيس پوک مال تي، نالو ڏي تہ نرنانءَ تيان.
 پوک = تماڪ > طماعو. مال = توڏو > تو + ڏي.
 نالو = مہت. نرنانءَ = نہال.

آيس طماعو تو ڏي، مہت ڏي تہ نہال تيان.

[2107]

ذات آيس تو ڏي، هٿيار ڏي تہ ذات چون توکي.
 ذات = سيال > سوالي. هٿيار = مصري (تلوار) > سري.
 ذات = جسراج > جس + راج.

سوالي آيس تو ڏي، سري ڏي تہ جس راج چون توکي.

[2108]

شهر ڌڻي! اهو رچ وڻ چا ڏي ذات ڪون.
 شهر = جهوناڳڙھ. رچ = تاسري > سري. وڻ =
 ڪونپٽ. ذات = پٽ.

جهوناڳڙھ ڌڻي! اها سري چاڏي پٽ ڪون.

[2109]

نالو نرنالو آهين، تہ ولايت مون کي ڏي.
 نالو = سخي. نرنالو = ڏاتار. ولايت = سرو > سري.

سخي ڏاتار آهين، تہ سري مون کي ڏي.

[2110]

ٿلھي ٻاجھون ذات، نار نالي ڪڏي.

ٿلهي = ماسيري < مان + سري. باجهئون = توه <
 تو هان. ذات = گهريا < گهري. نار نالي =
 سامان < سا + مان. ڪڏي = ڪيڏي < ڪي + ڏي.
 مان سري تو هان گهري، سا مان ڪي ڏي.
 [2111]

پولي ڪڙمڪي، جيئڻ نهين.
 پولي = ڪه < ڪهي. ڪڙمڪي = ڪپراڻي.
 جيئڻ = ڏيڏر < ڏي + ڏر (ڊپ).
 ڪهي ڪپراڻي ڏي، ڏر نهين.
 [2112]

ڏي عضوي جي، مرون جي نه.
 عضوي جي = ڪپراڻي. مرون جي = ڏر.
 ڏي ڪپراڻي، ڏر نه.
 [2113]

ذات، پر ڪاٺ نه.
 ذات = ڏيپر < ڏي + پر. ڪاٺ (جا) = ڏڪ.
 ڏي، پر ڏڪ نه.

سورٺ جون پيڄل ڪي آزيون

[2114]
 ڪپڙي جي تنوار نه ڪر. تون ڪر پنن ڪڪن ڪوئن بس،
 جي نونالا تون گهرين، ته آهن منهنجي وس.
 ڪپڙي جي = تند. پنا ڪڪ = آلاپن. نر نالا =
 ماڻڪ ۽ موتي.

تند تنوار نه ڪر. تون ڪر آلاپن کان بس،
 جي ماڻڪ تون موتي گهرين، ته آهن منهنجي وس.
 [2115]

ڪاٺ منگي منگتو. ڪروڻ ٿون آيوڙي!
 ڪاٺ = نهپرو < نه + هيرو. وڻ = آڪ <
 عڪ < عڪس.

نه هيرو منگي منگتو. ڪو عڪسوڻ آيوڙي!

[2116]

سُت جي وڻي مَ مون، جا پنهنجي ڪئي آ تو.

سُت جي = سائي، پنهنجي = وائي.

سائي وڻي مَ مون، جا وائي ڪئي آ تو.

[2117]

نالو گهر منگتا، ته پنهنجي مال جو ٿين.

نالو = ناصر < نا + سر. پنهنجي = ڪمائي.

مال جو = ڪُت.

نا سر گهر منگتا، ڪمائي تي ڪُت ٿيئي.

[2118]

اي نالا! ڇڏ پوک جي، ته توکي نار نالي ڏيان.

نالو = پيجل. پوک = مُنڍي. نار نالو = زرينا <

زر + ني.

اي پيجل! ڇڏ منڍي، ته توکي زر ني ڏيان.

[2119]

اي گڻ وارا! تو نرنالي ڪي، اوزار تي سون جو ڪيو.

گڻ وارا = چار < چارڻ. نرنالو = راءِ ڏياچ. اوزار =

رندو < سرندي. سون جو = رجائڻ < ريجهايو.

اي چارڻ! تو راءِ ڏياچ ڪي سرندي تي ريجهايو.

[2120]

نالو ۽ نالو، هڻ پاھڻ جو ٿيو.

نالو = راءِ ڏياچ. نالو = ريڌو. پاھڻ جو = گهر ڪو <

گهر + ڪو.

راءِ ڏياچ ريڌو، هاڻي گهر ڪو ٿيو.

[2121]

ميرون ٻولي تو ڏيان، مَ گهر عضوو نرنانءَ جو.

ميرون = تازي. ٻولي = گهوڙا. عضوو = مٿو.

نرنانءَ = ملوڪ.

تازي گهوڙا تو ڏيان، مَ گهر مٿو ملوڪ جو.

[2122]

اي نر نالا ذات ٻار جي ڪري ڪئين نالا ني،
راءِ مان ڀوک مرض جي نه ڏينديس هڪڙي.
نر نالو = ٻيجل. ذات = مهر. ٻار جي = باني.
ڪئين نالا = هيرو ۽ ماڻڪ. ڀوک جو مرض = رتي.
اي ٻيجل! مهرباني ڪري هيرا ماڻڪ ني،
راءِ مان رتي نه ڏينديس هڪڙي.

[2123]

تون آئين پنهنجي ڪري پنڌ جي توڙيان،
نالو چوان ٿي، ذات اٿم، مال جو ڪجان.
پنهنجي = هام. پنڌ جي = زره. نالو = جانو.
جانو. ذات = هڪڙو. مال جو = ٿارو.
تون آئين هام هڻي، زر توڙيان،
جانو پريان ٿي، هڪڙو اٿم، ٿارو ڪجان.

[2124]

چڏ ڀوک جي، وڻ پڪي، وڻ جو مان تان ڪر.
ڀوک جي = منڍي. پڪي = مٽاهه. متاع.
وڻ جو = ٿارو.
چڏي منڍي، وڻ متاع، ٿارو مان تان ڪر.

[2125]

جيت ڏيان نر نان ڪائن جا به هزار،
چڏ ڀوک جي پچار، پڪي ڪڍي وڃ پاڻ سان.
جيت = ماڪوڙيون. مان + ڪوڙيون. نر نان =
منگتو. ڪاڻ جون = مهيرون. مهرن. ڀوک جي =
منڍي. پڪي = مٽاهه. متاع.

مان ڪوڙيون ڏيان منگتا، مهرن جا به هزار،
چڏ منڍي جي پچار، متاع ڪڍي وڃ پاڻ سان.

[2126]

ڪاڻ ڪانو توڙيان، ني ڪانوئي ملڪ ميان،
عضوي ڪندين ڪوه، ڪني ڪندين ڪين ميان.

ڪاٺ = ڪهڙو < ڪهڙين > ڪوڙين. ڪاٺو = ڪجائو

< ڪجاوا. ڪاٺو = نيسارو > ني + سارو. ملڪ =

ڏيهه. عضوو = سري. ڪني = رڌي.

ڪوڙين ڪجاوا توڙيان، ني سارو ڏيهه ميان،

سري ڪندين ڪوهه، رڌي ڪيندي ڪين ميان.

[2127]

وٺ نالن جا نرنانءَ، مال جيءَ ۾ ڏڌ جي اٿئي؟

نالو = لڪمڻ < لڪ + مڻ. نرنانءَ = موتي > موتين.

مال جي = ڪيپراڻي. ڏڌ جي = ڇاڇ > ڇا.

وٺ لڪ مڻ موتين جا، ڪيپراڻيءَ ۾ ڇا اٿئي؟

[2128]

ڪڻ ڪاٺين جا هزار، ڇڏ پوک جي پڇا، ني نالوئي

پاڻ سان.

ڪاٺيءَ جون = مهريون > مهرون. پوک جي =

مُنيي. نالو = جيئرو.

ڪڻ مهرن جا هزار، ڇڏ مُنييءَ جي پڇا، ني جيئروئي

پاڻ سان.

[2129]

هي نالوئي ڏيان، وڃي نالي ۾ ڏيڪار

اسان وٽ ڇڏ نه پهڻ جو، وڃي نالي پڪي ڌار

هيءُ نه ڪپڙ جو ڪيراءِ، جنهن تي آهي نرنانءَ.

نالو = ڌمالي < ڌن + مال. نالو = جڳت > جڳ.

پهڻ جو = ڪُسيرو. نالو = سونو. پڪي = ڪڪڙ.

ڪپڙ جو = چٽ. نرنانءَ = مدار.

هي ڌن مال تي ڏيان، وڃي جڳ ۾ ڏيڪار

اسان وٽ ڇڏ نه ڪسيرو، وڃي سونو ڪڪڙ ڌار

هيءُ نه چٽ ڪيراءِ، جنهن تي آهي مدار.

[2130]

نالو ذاتيون توڙيان، نرنانءَ ڏيڪارچ مون،

منهنجو لاهي تون، شهر نه بي ميان منگتا!

نالو = بادل. ذات = ڏک. نرنانءُ = ڏيوو < ڏيهه.

شهر = ڇٽ.

دل بادل تو ڏيان، ڏيهه ڏيڪارج منون،
منهنجو لاهي تون، ڇٽ نه ني ميان منگتا!

[2131]

هڪڙي ڪاريگر جي پنهنجو ڏي مون، ٻي عورت تون.
ڪاريگر جي = توڻ (اگرڻ واري ڪوري).

پنهنجو = ويلو. عورت = نينگر < ني + گهر.

هڪڙي توڻ ويلي جي ڏي مون، ٻي گهر ني تون.

[2132]

رنگ بلا تو ڏيان، ونءُ نر نالو ٿي.
رنگ = نيلو < نيل. بلا = پدم. نر نالو = راضي.

نيل پدم تو ڏيان، ونءُ راضي ٿي.

[2133]

نڪر بلائون تو ڏيان، نر نانءُ جر جون.
نڪر جي = نيل. بلائون = پدم. نر نانءُ = جيئرو.

جر جو = ڪپ.

نيلون پدم تو ڏيان، جيئري ڪنپ نه.

[2134]

مرض اٿئي منگتا، ڪاڇ جي نه گهر.
مرض = گنج. ڪاڇ جي = پورت < پوءِ + رت.

گنج اٿئي منگتا، پوءِ رت نه گهر.

[2135]

پوک جو اٿئي، ڪپڙي جي ڪرين ته ٻولي نه ڪر.
پوک جو = اسم. ڪپڙي جي = مڇ < مڇين.

ٻولي = کيس.

اسم اٿئي، جي مڇين ته کيس نه ڪر.

[2136]

نالو اٿئي منگتا، هاڻي ذات ڪر.
نالو = آڏو < ڏو. ذات = مزاری < مَ + زاري.

ڏو اٿئي منگتا، هاڻي مَ زاري ڪر.

[2137]

ذات تي نه منگتا، اهڙا ڪاڇ جا نه ڪجن.
ذات = ڪاسائي. ڪاڇ = پاپڙو پاپ.

ڪاسائي تي نه منگتا، اهڙا پاپ نه ڪجن.
[2138]

پڪي نر نوانءِ ڪڙي ذات ڪرا
پڪي = ترڙو (ڪڪڙ) < تر + ڙي. نر نانءِ = منگتو.
ذات = ڪهاڙو < ڪهيا + وڙ.

ٿر ڙي منگتا، ڪهيا وڙ ڪرا
[2139]

آءُ فقير اگهو ڙي جا، ته مال جا توکي ڏيان.
فقير = جاجڪ. گهوڙي جا = چهڪڙ < چا + پڪ.
مال جا = آکا.

آءُ جاجڪ جا پڪ، ته آکا توکي ڏيان.
[2140]

پنهنجو اٿئي نر نانءِ جو، ته وڃي نالو ڏئينس.
پنهنجو = لاچار. نر نانءِ = انيراءِ. نالو = جيئرو.
لاچار اٿئي انيراءِ جو، ته وڃي جيئرو ڏئينس.

[2141]

نالو تو نالو مون، ني نالو پاڻ سان، پڪي نه.
نالو = گهريو. نالو = ڏنو. نالو = جيئرو. پڪي =
پرمارو < پر + مار.

گهريو تو ڏنو مون، ني جيئرو پاڻ سان، پرمار نه.
[2142]

نالو اٿئي، نالو ني، پڪي نه.
نالو = پرتو. نالو = جيئندو. پڪي = ڪوهي < ڪهي.
پرتو اٿئي، جيئندو ني، ڪهيهي نه.

[2143]

پڪي ڏينديس ڪينڪي، نر نالو وٺي وڃ.
پڪي = ڪوهي < ڪهي. نر نالو = جيئرو.
ڪهيهي ڏينديس ڪينڪي، جيئرو وٺي وڃ.

[2144]

هي نالو وڃ وٺي، پڪي نه ٿي منگتا!
نالو = جيئرو. پڪي = پرمار < پر + مار.

هي جيئرو وڃ وٺي، پرمار نه ٿي منگتا!

[2145]

وڏو نالو ڪاٺ جو.
وڏو = ڪهنو < ڪُھ + نه. نالو = راجا. ڪاٺ جو =
نيسارو < ني + سارو.

ڪُھ نه، راجا ني سارو.

[2146]

اي فقير! وڻ جي نالي جر جو ٿي، توکي نالي
پر مٽيءَ جي ڏيان.

فقير = پنڊ. وڻ جو = لاه < الله. جر جو = مڙ <

مڙي. نالو = بادل < بدل < بدلي. مٽيءَ جي =

سر < سر.

اي پنڊ! الله جي نالي مڙي وڃ، توکي بدلي ۾
(پنهنجو) سر ڏيان.

[2147]

پوک جي نيندين، ڪاٺي ايندڙي ڪانه، تون
نالي کي ڏيندين.

پوک جي = مڻدي. ڪاٺي = ڪتب. نالو = انيراءِ.

مڻدي نيندين، ڪتب ايندڙي ڪانه، تون انيراءِ کي ڏيندين.

[2148]

ڪاٺ مٽيءَ جا فقير! لوهه جو نه ڪر،
جي لوهه جو ڪندين، ته ڪاٺ ايندڙي ڪين.

ڪاٺ جي = نيسر < نه + سريا. مٽيءَ جي = سر.

لوهه جو = ڪپ. ڪاٺ = ڪتب.

نه سريا فقير! سر نه ڪپ، جي ڪپيندين ته ڪتب
ايندڙي ڪين.

[2149]

شهر ئي فقير، پر ڪاٺي ايندءِ ڪينڪي.
 شهر = چائسري > چاءُ + سر. ڪاٺي = ڪتب.
 چاءُ سِرُ فقير! پر ڪتب ايندءِ ڪينڪي.

[2150]

منگتا! ڀلي نالو، حاڪم جي ڪونه چوئي.
 نالو = ڪٿي > ڪٺ + پر. حاڪم جي = ورجس >
 وري + جس.
 منگتا! ڀلي ڪٺ، پر وري جس ڪونه چوئي.

راءِ ڏياچ جو سر ويڻ

[2151]

سگَ تون آه، ٻه انگ ذات جو.
 سگَ = سَسُ > سستو. ٻه انگ > سو + دو > سودو.
 ذات = مڱڻهار.
 سستو نه آه، سودو مڱڻهار جو.

[2152]

نالو نالي ڏين، ته به نالو پرچي ڪينڪي.
 نالو = سونو. نالو = ڳهڻو. نالو = پيڄل.
 سونا ڳهڻا ڏين، ته به پيڄل پرچي ڪينڪي.

[2153]

نالو نالي ڏين، ته به ذات نالي ڪين ميان!
 نالو = هيرو. نالو = موتي. ذات = چارڻ. نالو =
 سرتو > سرچي.

هيرو موتي ڏين، ته به چارڻ سرچي ڪين ميان!

[2154]

نرنان سرچي ڪينڪي، جنهن کي ذات ڪڪن جي آه،
 ڪاسبڪي ڪپڙو، عورت وهت ٿون ڪين وڃاءِ.
 نرنانءِ = پيڄل. ذات = ڏيڍ. ڪڪن جي = نُڪ.
 ڪاسبڪي = آزي. ڪپڙو = صافو > انصافئون.
 عورت = وينگس. وهڻ جو = وڙ.

پيڄل سرڇي ڪينڪي، جنهن کي ڏيڍڪي نڪ آه،
آزيون انصافئون وينگس جون، وڙئون ڪين وڃاء.

[2155]

ڪڪ جي ذات ڪي، تڏهن نه چر جو.
ڪڪ جي = نڪ. ذات = ڏيڍ. چر جو = مڙڻ > مڙيو.
نڪ (هيس) ڏيڍڪي، تڏهن نه مڙيو.

[2156]

آءُ ته پوڪ مال جي ذات توڪي ڏيان.
پوڪ جي = لُڻي. مال جي = سري. ذات = منگتا.
آءُ ته لُڻي سري منگتا توڪي ڏيان.

[2157]

ڏيئي هٿيار ذات ڪوڻ، تون فاقيرو وٺ.
هٿيار = ڪاٺ. ذات = ڪاها > ڪلها. فاقيرو =
ڪونرو > ڪوري.

ڏيئي ڪاٺ ڪلهن ڪوڻ، تون ڪوري وٺ.

[2158]

ڪڻ هٿيار، وڍ عضوو، ڪاٺ جو نه.
هٿيار = چُرِي. عضوو = سري. ڪاٺ جو = ڏڪ.
ڪڻ چُرِي، وڍ سري، ڏڪ نه.

[2159]

نالو نرنان ڪي، ٿو جنڊ مٽيءَ جي ڏئي.
نالو = راءِ ڏياڇ. نرنان = پيڄل. جنڊ جو = نائو >
نايو. مٽيءَ جي = سِر.

راءِ ڏياڇ، پيڄل ڪي ٿو نايو سِر ڏئي.

[2160]

وڪر وڪر شهر ڙي.
وڪر = واس > واسي. وڪر = ڏوپ > ڏوپي.
شهر = چانيسري > چائي + سري.

واسي ڏوپي چائي سري ڙي.

[2161]

لوھ جو شھر ۾ پيو، جڏهن نرنانءَ تي پنهنجو نيو.

لوھ جو = ڪوڪو < ڪوڪٽ. شھر = جھوناڳڙھ.

نرنانءَ = پيڄل. پنهنجو = سر.

ڪوڪٽ جھوناڳڙھ ۾ پيو، جڏهن پيڄل تي سر نيو.

[2162]

ملڪئون مال جي آئي، تنهن کي ٻولي ڪنهن نه ڪيو.

ملڪ = طرف. مال جي = تڪبير. ٻولي = رڌي < رڌ.

طرفئون تڪبير آئي، تنهن کي رد ڪنهن نه ڪيو.

[2163]

پيڄل جو نالو، راءِ کي ساز جي ميناج ماريو.

نالو = موسو < موسو (بھانو). ساز جو = سڳو.

ميناج = ساءِ.

پيڄل جو موسو، راءِ کي سڳي جي ساءِ ماريو.

[2164]

نالي سنڌي پاراڻي نالو ماريو.

نالو = قابل. پاراڻو = ڪينرو. نالو = ڪامل.

قابل سنڌي ڪيڻري، ڪامل ماريو.

[2165]

جر جو پسي پوک جي، عورت مال جو ڪيو.

پاراتي کان پوءِ، ذات زمين جو ٿيو.

جر جو = ريلو. پوک جي = رت < رت.

عورت = سورث. مال جو = ڪوڪرو. پاراتو =

هي وڊيا. ذات = چارڻ. زمين جو = رڻ.

ريلو پسي رت جو، سورث ڪوڪرو ڪيو.

هي ڙي وڊيا چارڻ، تو ڪهڙو رڻ ڪيو!

[2166]

نرنان پڇي مال واري کان، ته ڪنهن عضوو نيو

مرد جو؟

نرنانءَ = هوڻي < هوءَ + ٿي. مال واري = آن.

عضو = سر. مرد = ڪانڌ.

هُوءَ ٿي پڇي اُن کان، تہ ڪنهن سرُ نيو ڪانڌ جو؟

[2167]

پوک پڪي نيئي، اُٿي ڪپڙي جي ڪرا

پوک جو = سرُ < سرُ پڪي = سوالِي.

ڪپڙي جي = ڌڙ.

سرُ سوالِي نيئي، اُٿي ڌڙ جي ڪرا

[2168]

ڏسيو ڪاڇ پرينءَ جو، وٺيو ڪاڇ روئي،

انهيءَ ڪاڇ سان، شل منهنجو ڪاڇ هوئي!

ڪاڇ = لوڙھ (لاش).

ڏسيو لوڙھ پرينءَ جو، وٺيو لوڙھ روئي،

انهي لوڙھ سان، شل منهنجو لوڙھ هوئي!

[2169]

اُن کان آءُ نہ پانيان، جيڪا مون سان ولايت ڪئي.

اُن(جا) = تَهه < تو. ولايت = عرب < رب.

توکان آءُ نہ پانيان، جيڪا مون سان رب ڪئي.

[2170]

عضو الوھ ڳڏئي، هٿ ڪيا ذات ڙي!

عضو = سر. لوھ جو = ڪپ. ذات = منگسي < منگيسي.

سرُ ڪپ ڳڏئي، هٿ ڪيا منگيسي.

[2171]

ايندو پانير ڪينڪي، مال جو ماڙيءَ تي،

ٻاراڻي هيس بي خلل، ان جا عضون تي،

پر ڪا نرنانءَ جي لوھ جي لڳي پنهنجي ڪي،

ويو هٿيار جو ڪري، مان هٿ جي هاڻي ڇا ڪريان.

مال جو = چارڻ. ٻاراڻي = ستي. اُن جا = پَل.

عضو = انگ. نرنانءَ = راءِ ڏياڇ. لوھ جي = تار.

پنهنجو = تن. هٿيار جو = وار. هٿ جي = مٺي مٺي.

ايندو پانيم ڪينڪي، چارڻ ماڙيءَ تي،
سُتي هيس بي خلل، وڃي پلنگن تي،
پر ڪا راءِ ڏياڇ جي، تار لڳي تن ڪي،
ويو وارُ ڪري، مان مٺي هاڻي ڇا ڪريان.

[2172]

ڪڪن جو لوهه ٿيو، ايڏو ڪو فقير جو!
ڪڪن جو = جهڳو. لوهه (جو) = تالو > طالع.
فقير جو = جرجلو.

جهڳو طالع (برباد) ٿيو، ايڏو ڪو جرجلو!

[2173]

نرناڻءَ نڪتو شهر مان، وڪر جي ڪڙي،
نرناڻءَ گڏيو ڪونه ڪو، جنهن ڪي ڏئي ڪڙي.
نرناڻءَ = جوڳي. شهر = جهونا ڳڙھ. وڪر جي =
ڪٿوري. نرناڻءَ = سالڪ.

جوڳي نڪتو جهونا ڳڙھ مان، ڪٿوري ڪڙي،
سالڪ گڏيو ڪونه ڪو، جنهن ڪي ڏئي ڪڙي.

—————

سرائتيون ڳجھارتون: سهڻي ۽ ميهار

ميهار جو اچڻ ۽ سهڻي سان عشق

[2174]

نالو هت جو واڻڪو، پر هي ڪاريگر نار جو.

نالو = تلو. هت جو = ليڪو. واڻڪو = واپاري.

ڪاريگر = سوداگر. نار = سهڻي.

تلي ليڪي واپاري، پر هيءُ سوداگر سهڻي جو.

[2175]

پڪي کان ڏڌ جي، سهڻي پيتي سڪ جي.

پڪي = ميهار. ڏڌ جي = مهڻي.

ميهار کان مهڻي، سهڻي پيتي سڪ جي.

[2176]

جر جي پيتائين ڪپڙي جي، تڏهن ذات ذات ٿي.

جر جي = سرڪي. ڪپڙي جي = هڙ = ساهڙ.

ذات = مڇي = مڇي. ذات = مستوئي = مست.

سرڪي پيتائين ساهڙ جي، تڏهن مڇي مست ٿي.

[2177]

سهڻي پنهنجي ۽ پڪي جي، پر مروءَ جي نه.

پنهنجي = سرڪي. پڪي جي = چڪي. مروءَ جي = رسي.

سهڻي سرڪي چڪي، پر رسي نه.

[2178]

نر نان توکي ذات ڏني، تنهن مان تون ڪپڙي جي.

نر نان = ميهار. ذات = مسرڪ = سرڪ.

ڪپڙي جي = جهلي.

ميهار توکي سرڪ ڏني، تنهن مان تون جهلي.

[2179]

لوھ ڪپڙي لڳياس، ساز ڪنيو نر نانءَ ڏسي.

لوھ = ڪرڪي. ڪپڙو = ڪيس. ساز = ڪرناڻ

ڪر. نرنان=ميهار.

ڪرڪي کيس لڳياس، ڪرڪنيو ميهار ڏسي.

[2180]

نالو ڪپڙي جن، تن ست جن وڃي باهه جي ڪئي.

نالو=پيلو. ڪپڙي جي=پُري پُرن. سَت جو=

چَڙو<چڙن. باهه جي=چري.

پيلي منجهه پُرن، تن چڙن وڃي چَري ڪئي.

[2181]

شهر ٿون منجهه وڻن، تن لوهه ڪپڙ جي آهيان.

شهر=پيلو. وڻ=پير<پُرن پُرن. لوهه جو=

چَڙو<چڙن. ڪپڙ جي=چولي<چوري.

جي پيلي منجهه پُرن، تن چَڙن چوري آهيان.

[2182]

جڏهن گاهه ۾ ٿي لوهه لڳا، تڏهن ٿي ذات ڏنر.

گاه=پراڙ. لوهه=سنيار. ذات=ميهار.

جڏهن پراڙ ۾ ٿي سنيار وڳا، تڏهن ٿي ميهار ڏنر.

[2183]

زحمت خوش ڪياس، جي نالي پاسي ذات.

زحمت=ڪرڪي. نالو=پيلو. ذات=پُڙا<پُرن.

ڪرڪين خوش ڪياس، جي پيلي پاس پُرن.

[2184]

لوهه ۽ ذات جون، مان ٻڌيو ٿي خوش ٿيان.

لوهه جون=ڪرڪيون. ذات=پيلاهي<پيلن.

ڪرڪيون پيلن جون، مان ٻڌيو ٿي خوش ٿيان.

[2185]

عضوي گاهه ٻُڌوم، تڏهن دل ڌرتيءَ جي ٿي.

عضو=ڪَن<ڪنين. گاهه=ناڙو<نڙ.

ڌرتيءَ جي=چَري (ڪڏ).

ڪنين نڙ ٻُڌوم، تڏهن دل چَري ٿي.

[2186]

پيلي گاهه ٻُجهن، آءُ ٿي ڪاڻي ٿيان.
گاهه = نٿڻ. ڪاڻي = سرهي.

پيلي نٿ ٻُجهن، آءُ ٿي سرهي ٿيان.

[2187]

اورين پڪ وٺڻ بيٺو آهي، پرين پڪ گاهه ٻُجهي ٿو.
وٺڻ = ڪابولي. گاهه = نٿڻ.

اورين پڪ ڪابولي بيٺو آهي، پرين پڪ نٿ ٻُجهي ٿو.

[2188]

هُت پيا گاهه سُڄن، هِت هينئڙو مرض ٿئي.
گاهه = نٿڻ. مرض = چور (تپ) چور.

هُت پيا نٿ سُڄن، هِت هينئڙو چور ٿئي.

[2189]

لوھ جون ڪڪڻ ۾، ڪو نر نانءُ ڙي!

لوھ جون = ڪنڊيون. ڪڪ = ڪاڻهن.

نر نان = ميهار.

ڪُنڊيون ڪاڻهن ۾، ڪو ميهار ڙي!

[2190]

لوھ مال جون ڪن، آءُ ذات پروڙيان تن مان.

لوھ جون = ڪنڊيون. مال جون = ڪڙڪون.

ڪڙڪا. ذات = ڪاڪا.

ڪُنڊيون ڪڙڪا ڪن، آءُ ڪا پروڙيان تن مان.

[2191]

پڪي سنڌا مال جا، مون کي پون ان جن ۾.

پڪي = ميهار. مال جا = پُور. ان جا = پَل.

ميهار سنڌا پُور، مون کي پون پلپل ۾.

[2192]

نر نان نالي نام جي، هٿ جي گهر جو ڪي.

ويجڻ واجب ٿيو. گاهه ٻولي نام جو.

نرnan = محبت. نالو = يارو < يار. نام = ميهار.

هٺ جي = اٿي < هٿي. گهر جو = هٽڻ. گاه =

سٺي < سٺي. ٻولي = سڏ. نام = سڄڻ.

محبت يار ميهار جي، هٿي هٽڻ ڪيو،
وڃڻ واجب ٿيو، سٺي سڏ سڄڻ جو.

[2193]

مِرون روز ڏسان، جيڪي ميهار وڏا عضوي تي.

مِرون = سيسر < سي + سر. عضو = مَنهن = مَنهن.

سي سَر روز ڏسان، جيڪي ميهار وڏا مَنهن تي.

[2194]

جي نالا ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

وڻ جا ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

ڏات ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

ڪوڏ جو ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي.

نالو = قبول. وڻ = ماڇڪ < مان + چڪ. ذات =

لنگها < لانگها. ڪوڏ جو = جيءُ.

جي قبول ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

مان چڪ ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

لانگها ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي،

جيءُ ميهار ڏي، ته وڃان هن پار ڏي.

[2195]

پنهنجن منجهه ويهي، ڪنڊيس ڳالهيون ڳندي سين.

پنهجن = پيٽن. ڳندي = هڙ < ساھڙ.

پيٽن منجهه ويهي، ڪنڊيس ڳالهيون ساھڙ سين.

[2196]

مين وڪر ويندي، جو نرnan ميڪون سڏ ڪريندا.

وڪر = سوپاري < سو + پار. نرnan = ميهار.

مين سو پار ويندي، جو ميهار ميڪون سڏ ڪريندا.

[2197]

هوٽا پٿر ڏين، آءُ به ڪيئن ويندي سان.
پٿر = پارس < پار + س. ڪڪ جي = تر < تري.
هوٽا پار سڏين، آءُ به ترِي ويندي سان.

[2198]

ڪاٺ ٿون ٿي گهڙندياس، جتي پنهنجا ۽ پوک جا.
ڪاٺ جا = ڏُڪا < ڌوڪاري. پنهنجا = تارا < تارو.
پوک جا = ڏُڪ < ڏڪندا.

ڌوڪاري گهڙندياس، جتي تارو ڏڪندا.

[2199]

پڪي ريءَ عورت، مٽيءَ جا هاري عضون تي.
پڪي = ساهڙ. عورت = سھڻي. مٽيءَ جا = ڳوڙها.
عضو = ڳل < ڳلن.

ساهر ريءَ سھڻي، ڳوڙها هاري ڳلن تي.

سھڻيءَ جو درياءُ تري ميهار ڏانهن وڃي

[2200]

بيڙي واري ڪيئن ڪري، جنهن جو نر نان مٽيءَ جو ٿيو.
بيڙيءَ جي = ساٿڪي (بيڙي جو عضو) < سا +
ٿڪي. نر نان = ساهڙ. مٽيءَ جو = هن ڀر.

ساٿڪي ڪيئن ڪري، جنهن جو ساهڙ هن ڀر ٿيو.

[2201]

لوھ اوزار ۾ پوندي هئي، ته به نار نان ليکي ناڻي جو.
لوھ (جي) = تار. اوزار (جي) = ٿڪ. نار نان =
سھڻي. ناڻي جو = سڪو < سڪو.

تار ٿڪ ۾ پوندي هئي، ته به سھڻيءَ ليکي سڪو.

[2202]

ڏسي جر لوھ جي، واٽڪي ڳھ جي سھڻي.
جر = پاڻي. لوھ جي = تار. واٽڪو = مور.
ڳھ جي = ٿڪ < ٿڪي.

ڏسي پاڻي تار، مور (ن) ٿڪي سھڻي.

[2203]

جر عضوو ڪاڇ، نار نالي جر جي.

جر = پاڻي، عضوو = پني، ڪاڇ = ٻوڙ، نار = لنگهي.

جر جي = سير.

پاڻي پنيءَ ٻوڙ، سهڻيءَ ليکي سير جو.

[2204]

پاڻي منجهه هياس، عضوي ڪاڇ نه پانيان.

پاڻي = پور < پوريون، عضوو = پني، ڪاڇ = ٻوڙ.

پورن منجهه هياس، پنيءَ ٻوڙ نه پانيان.

[2205]

ڀوڪ پهچان رچ راند جي، اديون! منهنجي آه،

نر نالي فقير کين پانيان، سپيريان جي ساءِ.

ڀوڪ = ميهه، پهچان = رساڻ، رچ = دلي.

راند جي = آڙي، نرنالو = مھراڻ، فقير = تارڪ < تار.

ميهه سان دلڙي آڙي، اديون! منهنجي آه،

مھراڻ تار کين پانيان، سپيريان جي ساءِ.

[2206]

جر جا شهر پون، ته به عضوي ڪاڇ نه پائيان.

جر جا = آر، شهر = اُتل < اُتليو، عضوو = مَرُئو.

ڪاڇ = ٻوڙ.

آر اُتليو پون، ته به مَرُئي ٻوڙ نه پائيان.

[2207]

عورت ڏسيو ذات، ته فرنانءَ پاڻي ئي نه.

عورت = پاڻو < پاڻا، ذات = جانگهڙا < جان + گهڙان.

فرنانءَ = مھراڻ، پاڻي = تار.

پاڻا ڏسيو جان گهڙان، ته مھراڻ تار ئي نه.

[2208]

عورت کي آڌ رات جو علم ڇا ڪندو!

عورت = سهڻي، علم = سپارو < سيءُ + پارو.

سهڻيءَ کي آڌ رات جو سيءُ پارو ڇا ڪندو!

[2209]

عورت کي اڌ رات جو، قرآن کي نه ڪري،
 سڻيو ساڙ نر نانءُ جو، وڃيو وڻ چڙهي.
 عورت = سهڻي. قرآن جو = سڀارو < سيءُ + پارو.
 ساڙ = نڙ. نر نانءُ = ميهار. وڻ = ساتار < سا + تار.
 سهڻيءَ کي اڌ رات جو، سيءُ پارو کي نه ڪري،
 سڻيو نڙ ميهار جو، وڃيو سا تار چڙهي.

[2210]

ڏسيو فقير نر نانءُ جا، عورت مرونءَ جي ويئي.
 فقير جا = دونها، نر نانءُ = دوست. عورت = سهڻي.
 مرونءَ جي = سَتَ < سڻيندي.
 ڏسيو دونهان دوست جا، سهڻي سڻيندي ويئي.

[2211]

ذات وئي ٿي ذات ڏي، تنهن کي ذات جهلي ٿي
 کان ميان!
 ذات = ساڻي < سڻيندي. ذات = سيگهر. ذات =

سوڄهر < سو + جر.

سڻيندي وئي سيگهر مان، تنهن کي جر جهلي ٿو کين ميان!

[2212]

عورت راند حاڪم جيءَ تي، جر مٽيءَ جا
 ڪنڊي ويئي.

عورت = سهڻي. راند جي = ويل. حاڪم جو =

سمن. جر جو = درياءُ. مٽيءَ جو = دور.

سهڻي ويل سمن تي، درياءُ مان دور ڪندي هئي.

[2213]

پڪي تري نه تار، سهڻي ٺالي سان پار.
 پڪي = ڪاڙ < ڪاڙن = ڪا + زن (زال). نالو =
 ساڌو < سا + ڏو.

ڪا زن تري نه تار، سهڻي، سا ڏو سان پار.

[2214]

جر جون هٽندي هلي وڃي، لوھ جي ڪانہ ٿيس.
 جر جون = ٽيون. لوھ جي = بتي > هيبت ٿي.
 ٽيون هٽندي هلي وڃي، هيبت ٿي ڪانہ ٿيس.

[2215]

وڪر جي نار ويٺي، نالوزمين جي نار ڪي.
 وڪر = (سمند) جهاڳ > جهاڳي. نار = سهڻي. نالو =
 ساهڙ. زمين جو = رڻ > ڪارڻ. نار (جو) = سيل > سير
 جهاڳي سهڻي ويٺي، ساهڙ ڪارڻ سير ڪي.

[2216]

عورت کي ذات ڪپڙي جي، تڏهن لوھ مرض ويٺي.
 عورت = سهڻي. ذات = سڪ > سڪ. ڪپڙي جي =
 هڙ > ساهڙ. لوھ (جي) = تار. مرض = تريو.
 سهڻيءَ کي سڪ ساهڙ جي، تڏهن تار تريو ويٺي.

[2217]

سرئون سڏ ڪري، وڃي پنهنجن ۾ پيئي،
 اتي ٿي ويئي، جتي فقير ڪاڻ جا ڪن.
 سر = ڪاپار > ڪا + پار. پنهنجا = پيٽا (پٽ) >
 ٻيٽن. فقير جا = دونهان. ڪاڻ جو = لائون.
 ڪا پارئون سڏ ڪري، وڃي ٻيٽن ۾ پيئي،
 اتي ٿي ويئي، جتي دونهان لائون ڪن.

[2218]

عضوي هلي، نرnan جهلي، وڃي مال جي پڳي.
 عضو = تري. نرnan = نصير > نه + سير.
 مال جا = ڪڙ.

تري هلي، نه سير جهلي، وڃي ڪڙ پڳي.

[2219]

جر جو جنهن کي لڳو، مال ڪاڻ جا سا ڪندي.
 جر جو = وه. مال جا = ڦيرا. ڪاڻ جا = هر > هرهر.
 وه جنهن کي لڳو، هرهر ڦيرا سا ڪندي.

[2220]

ذات ڪڪن جي، تہ پنهنجا ٿينئي.
 ذات = ٻڌ. ڪڪن جي = ڪنڌي. پنهنجا = ڪن.
 ٻڌ ڪنڌيءَ، (تہ) ڪڪن ٿينئي⁽¹⁾.

[2221]

ڪامڻ ڪاريگر جي، پنهنجي سان نرنانءَ جي.
 ڪامڻ = نري. ڪاريگر جي = ٺپ. پنهنجي =
 ڏس < ڏسڻ. نرنانءَ = ڏم.
 نري ٺپ پيس، ڏسڻ ساڻ ڏم جي.

[2222]

وهت نہ وڻي، ڪپڙي جي وڻي مون.
 وهت = ڏم (منو وهت). ڪپڙي جي = هڙ < ساهڙ.
 ڏم نہ وڻي، ساهڙ وڻي مون.

[2223]

آءُ ڪپڙي جي، نرنانءَ ڏي وينديس ڪينڪي.
 ڪپڙي جي = هڙ < ساهڙ. نرنانءَ = ڏم.
 آءُ ساهڙ جي، ڏم ڏي وينديس ڪينڪي.

[2224]

اي ميان نرنانءَ! تون ڪاريگر جيئن جهليندين، تيئن
 ڪپڙي جي ويندي سانءِ.
 نرنان = ڏم. ڪاريگر جي = ڏهاڙي. ڪپڙي جي =
 هڙ < ساهڙ.

اي ميان ڏم! تون جيئن ڏهاڙي جهليندين، تيئن ساهڙ
 ڏي ويندي سانءِ.

[2225]

جنهن جي رچ راند جي، تنهن کي پنهنجا ڇا ڪندا!

⁽¹⁾ سس، ڏم کي ڪنڌيءَ وٽ ٻاهران ٻيهاريو. سھڻيءَ سڄي ڳالهه ٻڌائي. اتي ماءُ، ڏم کي سڻائڻ
 خاطر ائين چيو.

رڇ = دلڙي. راند جي = آڙي. پنهنجا = مهڻا.
جنهن جي دلڙي آڙي، تنهن کي مهڻا ڇا ڪندا!

[2226]

هُت پيا قيمت ڏين، هت قيمت ڇڏي ڪين،
آءُ به قيمت تن جي، قيمت رهنديس ڪين.
قيمت = پارس < پار + س. قيمت = پيسو = پئي
(مڙس) + سو. قيمت = ڪوڏي. قيمت = دمڙي <
دم + ڙي.

هُت پيا پار سڏين، هت پئي سوچڏي ڪين،
آءُ به ڪوڏي تن جي، دم ڙي! رهنديس ڪين.

سهڻيءَ کي سرتين جي جهل

[2227]

نالو ڙي سهڻي! اڳيان مال جي اٿئي.
نالو = منگهن < مَ + گهڙ. مال جي = وهڙي <
وه + ڙي.

مَ گهڙ ڙي سهڻي! اڳيان وه (تڪ) اٿئي.

[2228]

نرَنان ۾ جاءِ جي، ذات پنهنجو آ.
نرَنان = نصير < نه + سير. جاءِ جي = پوڙي.
ذات = خوڄا < خواجه. پنهنجو = خوني.

نـ سـيـرَ ۾ پئـو ڙي، خواجه خوني آ.

[2229]

ڪاڻ ڪاڻ کي اڳيان، نرَنانءِ اٿئي ڏاڍو، نار
نالي فقير ڙي!

ڪاڻ (جو) = هر < هرهر. ڪاڻ (جي) = چوني <

چونئي. نرَنان = خواجه (خضر). ڏاڍو = خوني.

نار نالو = سهڻي. فقير = ملنگ < مَ لنگهه.

هرهر چونئي اڳيان خواجه اٿئي خوني، سهڻي! (هتان)
مَ لنگهه ڙي.

[2230]

سهڻي، نونانءَ ڪاڻي ڙي!
 نرانءَ = نصير < نه + سير. ڪاڻي = پاھوڙي <
 پئو + ڙي.

سهڻي، نه سير پئو ڙي!

[2231]

ڪڙمڪا پٺاڻهي جا ڙي سهڻي!
 ڪڙمڪا = واھڙ. پاڻهي = ناتر < نه + تر.

واھڙ نه تر ڙي سهڻي!

[2232]

جڏهن ڏنڻي ڪاٺ درياءَ ۾، تڏهن هندو نالي تون.
 ڪاٺ = لڙهو < لڙهه. هندو نالو = منگهن < م + گهڙ.
 جڏهن ڏنڻي لڙ درياءَ ۾، تڏهن م گهڙ تون.

[2233]

اُن جن ۾ نه گهڙ ذات ڪندينءَ ڙي!
 اُن جا = ماپارا < ماه + پارن. ذات = اوڏ.

ماه پارن ۾ نه گهڙ اوڏ ڪندينءَ ڙي!

[2234]

نه ڪڪ نارنن، اڳيان سٺ جون ڙي،
 متان وجهي مٽيءَ جو، ڪٺي شهر ڙي.
 ڪڪ = تر. نارنان = سهڻي، سٺ جون = واڳون.

مٽيءَ جو = چڪ. شهر = چني.

نه تر سهڻي، اڳيان واڳون ڙي،
 متان وجهي چڪ، ڇڏينئي چني ڙي.

سهڻيءَ جو سجاڳ تي درياءَ تي ويڃن

[2235]

ڪاڻي لڳي، ساز وڳا، نارنان جاڳي، ڪپڙي جا ڪاڻي؟
 ڪاڻي = لار. ساز = چڙا. نارنان = سهڻي. ڪپڙ جي =
 هڙ < ساهڙ.

لار لڳي، چڙا وڳا، سهڻي جاڳي، ساهڙ ڪاڻي؟

[2236]

پکي نہ ڏنائين، پر پوکون ڏسندي ويئي.

پکي = گگھ. پوک = کَتي > کَتيون.

گگھ (اونداھي) نہ ڏنائين، پر کَتيون ڏسندي ويئي.

[2237]

ڪڪن ۾ جر جو، ڪونہ ڏنو هو ڪامڻي.

ڪڪ = ڪانھن. جر جو = ڪَچو. ڪامڻي = سھڻي.

ڪانھن منجھ ڪَچو، ڪونہ ڏنو هو سھڻي.

[2238]

گاھون گاھ ڏنائين ڪين، ڪاريگر جا ڏسي ٻنيءَ

جا ٿيس.

گاھ = ڪَچو. گاھ = پڪو. ڪاريگر جا = چٽ.

ٻنيءَ جي = پڪ (مٽي).

ڪَچو پڪو ڏنائين ڪين، چٽ ڏسي پڪ ٿيس.

[2239]

ڪاريگر جو هوس، پر ڪاسبڪي ڪار نہ ڪنيائين.

ڪاريگر جو = چٽ. ڪاسبڪي ڪار = نوڪڻ.

چٽ تہ گھڻوئي هوس، پر نوڪي نہ ڪنيائين.

[2240]

نالو رن رکيو، شهر نہ نيائين پاڻ سان.

نالو = جوڌو > جو + ڌوئي. شهر = سوئي > سو + ٿي.

جوڌوئي رن رکيو، سو نہ نيائين پاڻ سان.

[2241]

رچ ريءَ دلبر، مون کي ڪين مرض.

رچ = دلو > دلي. مرض = مَلي > ملي.

دلي ريءَ دلبر، مون کي ڪين مَلي.

[2242]

جر جا ڏسي نہ بيهه، ڪاڻ تہ نائون کي ملون.

جر جا = بحر. ڪاڻ = تر. نانو = مجب.

بحر ڏسي نہ بيهه، تر تہ مجبن کي ملون.

[2243]

جر جا ڏسي نه بيهه، توکي جر جا جهليندا کين.
جر جا = کُن. جر جا = جهول.

کُن ڏسي نه بيهه، توکي جهول جهليندا کين.

[2244]

پوک ۾ گهڙين ٿي، تڏهن ڪاڇ وڪرن نرناڻءَ نه اٿئي.

پوک = تار. ڪاڇ (جي) = تڙ > تڙ. وڪر = ڪُن.

نرناڻءَ = لائق.

تار ۾ گهڙين ٿي، تڏهن تڙ ڪُن لائق نه اٿئي.

[2245]

ڪڻ رچ، پڻو وڻ ۾، ڳهه تان ڪيم وسار،

نار نالي نرجي، سير لنگهنديئن پار.

رچ = گهڙو. وڻ = ساتار > تار. ڳهه = والي.

نار نالو = حرمت. نر نالو = حبيب.

ڪڻ گهڙو پڻو تار ۾، والي تان ڪيم وسار،

حرمت ساڻ حبيب جي، سير لنگهنديئن پار.

[2246]

رچ پڻو پوک ۾، تنهنجو ڳهه وڙ ٿيندو.

رچ = تسري > تان + سري. پوک = تار. ڳهه = والي.

تان سري پڻو تار ۾، تنهنجو والي وڙ ٿيندو.

سهڻيءَ جو ڪچو گهڙو ڪٿي درياءَ ۾ گهڙڻ

[2247]

نالي ڪٺي، تڏهن نالو درياءَ ۾.

نالو = سڪندر > سڪ + اندر. نالو = ساڌو > سا + ڌو.

سڪ اندر (جي) ڪٺي، سا ڌو درياءَ ۾.

[2248]

عورت گاهه ڏسي، جر کان شهر جي ٿي کين.

عورت = سهڻي. گاهه = سيءُ. جر = درياءَ. شهر =

هٽڙي > هٽي.

سهڻي سيءُ ڏسي، درياءَ کان هٽي مور کين.

[2249]

ڪپڙي رچن ۾، عورت لوهه جي ٿي.
 ڪپڙو = ڪارو < ڪارن. رچ = ڪنو < ڪُن.
 لوهه جي = ڪهي < ڪاهي. عورت = سهڻي.
 ڪارن ڪُنسن ۾، سهڻي ڪاهي پئي.

[2250]

نالي واري لوهه جي، نار جنگ جي ڪٽيءَ واري ۾.
 نالو = ساهڙ. لوهه جي = سانگ < سانگي. نار = سهڻي.
 جنگ جي = ڪاه < ڪاهيو. ڪٽيءَ (جي) = ڪُن.
 ساهڙ جي سانگي، سهڻيءَ ڪاهيو ڪُن ۾.

[2251]

جر جو ڏسيو، شهر جي ٿئي ڪان، ساز جا ڪندي ويئي.
 جر جو = مهراڻ. شهر جي = هتي. ساز جا = ڏان ڏان.
 مهراڻ ڏسيو هتي ڪان، ڏان ڏان ڪندي ويئي.

[2252]

ڪاڇ ڪنيو نرنانءَ ڏي، مال جا ڪندي وئي.
 ڪاڇ = وه. نرنانءَ = ميهار. مال جا = ڦر.
 وه ڪنيو ميهار ڏي، ڦرڪندي وئي.

[2253]

نار گهڙي نار ۾، زناني ڪندي ويئي.
 نار = سهڻي. نار = سير. زناني = مهر < ميه.
 سهڻي گهڙي سير ۾، ميه ڪندي ويئي.

[2254]

عورت رچ ڪاڻ ۾، مروءَ جون ڪندي ويئي.
 عورت = سهڻي. رچ = گهڙي. ڪاڻ (جي) = سير.
 مروءَ جون = ڪيهون.

سهڻي گهڙي سير ۾، ڪيهون ڪندي ويئي.

[2255]

جا درياءَ ۾ گهڙندي، سا ليکي جا نه ڪندي،
 عورت نرنانءَ لاءِ، وڃي ڪپڙ جا ڪندي.

درياءَ جي = سير. ليکي جا = ڏهاڪا > ڏکندي.
 عورت = سهڻي. نرnan = ميهار. ڪپڙ جو = ڦوڪو.
 جا سير ۾ گهڙندي، سان ڏکندي،
 سهڻي ميهار لاءِ، وڃي ڦرڪندي.

[2256]

جيڪا قرآن ۾ گهڙندي، سا مڇي جا ڪيندي.
 قرآن (جا) = سپارا > سيءُ + پارن. مڇيءَ جا = ڦٽڪارا.
 جيڪا سيءُ پارن ۾ گهڙندي، سا ڦٽڪارا ڪيندي.

[2257]

ڪپڙي مال پوک جي، تڏهن ڪا رچ جي نه ڏسي.
 ڪپڙي (جي) = بوندي > بوند. مال (جو) = وره
 برهه. پوک جي = لائي. رچ = گهڙي.

بونءِ برهه لائي، تڏهن ڪا گهڙي نه ڏسي.
 سهڻيءَ ۽ چڻي پير جي گفتگو

[2258]

جت عضون ۽ ڪاڻن، تون ڪيئن ذات ڙي!
 عضو = تارون > تارو. ڪاڻ (جا) = ڏک. ذات =
 لنگها > لنگهين.

جت تارو ڏک (اتان) تون ڪيئن لنگهين ڙي!

[2259]

نر نالي ۾ آهي، سا نر نالي نئي.
 نر نالو = سڪندر > سڪ + اندر. نر نالو = ساڻي
 سا + ٿي.

سڪ اندر ۾ آهي، سا ٿي نئي.

[2260]

نالو پڇ فقير! ڏي ذات مٿيون مٿيءَ ڪي،
 جيئن نر نان جي ڪامڻي، ور سان تان نه ٿئي.
 نالا = محب > مَ + حُب. ذات = ڏيپار > ڏي + پار.

جيئن = رتي. نرnan = ميهار. ور = ڏم.
 مَ حُب پڇ فقير! ڏي پار مٿيءَ ڪي،
 رتي دل ميهار سان، ڏم سان تان نه ٿئي.

[2261]

اتئون فقير، متان ڪاٺ هڻي رچ ۾.
فقير = ملنگ < مَ لنگهه. ڪاٺ = اويارو < اوياري. رچ = ڪُنو < ڪُن
اتئون مَ لنگهه، متان اوياري هڻي ڪُن ۾.

[2262]

لوھه وٺيو پئي آءُ، متان نہ پئڻ وٺ ۾.
لوھه (جو) = ڪَپُ. وٺ = ساتار < تار.
ڪَپ وٺيو پئي آءُ، متان نہ پئڻ تار ۾.

[2263]

نالي نر ڪپايا، تون ڀوڪ ڙي!
نالو = درياءُ خان. پوک = چانهين < چا آهين.
درياءُ خان ڪپايا، تون چا آهين ڙي!

[2264]

نر نان فقير ڪاٺ جو، پر نار نان ان جي ئي ڪين.
نر نان = چتو < چُتي. فقير = پير. ڪاٺ جو =
چينيو < چينپيو. نار نان = سهڻي. ان جي = مَڙي.
< مَڙي.

چُتي پير (گهڻي) چينپيو، پر سهڻي مَڙي ئي ڪين.

دلو ڀڄڻ ۽ سهڻيءَ جو ٻڌڻ

[2265]

جڏهن هن جو ڪاٺ ٿيو، تڏهن مرض ٿي ويئي.
ڪاٺ (جو) = ڦيٽو < ڦٽو. مرض = هڏڪي <
هيءَ + ڏڪي.

جڏهن هن جو ڦٽو (پُريو)، تڏهن هيءَ ڏڪي ويئي.

[2266]

اڪر منجهه اُچيو مڇيءَ جا ڪاٺي، پنهنجا ڪٽيو نر نان
ڏي وڃي.

اڪر = سين < سير. مڇيءَ جا = ڦٽڪا. پنهنجا = ڪَر.

نر نان = ميهار.

سير ۾ اُچيو ڦٽڪا ڪاٺي، پر ڪَر ڪٽيو پئي ميهار ڏي وڃي.

[2267]

ڪوريءَ جو مون کنيو، ٻئيءَ جو نه هوس،
تنور جو جڏهن پيوس، تڏهن آويءَ وارو نه رهيو.
ڪوريءَ جو = پيلو. ٻئيءَ جو = تو. تنور جو =
چنڊو (تنور تيڻ جي آزمائش لاءِ هٺيل چنڊو).
آويءَ جو = دلو.

پيلو مون کنيو، توئون (آيو) هوس،
چنڊو جڏهن پيوس، تڏهن دلوئي نه رهيو.

[2268]

مڇيءَ جو ته منهنجو هو، جر جو ته منهنجو نه.
مڇيءَ جو = چٽو. جر جو = ڪڇو.
چٽو ته منهنجو هو، ڪڇو ته منهنجو نه.

[2269]

مٽيءَ جن ڀلايس، نه ته جر جيءَ ۾ ڪيئن گاهه ٿي!
مٽيءَ جو = مارنگ < مان + رنگن. جر جي = تار.
گاهه = پواڙي < پوان + ٿي.

مان رنگن ڀلايس، نه ته تار ۾ ڪيئن پوان ٿي!

[2270]

نالي مون نه کنيو، مون ليکي نالو ٿي!
نالو = ناڪو < نوڪي. نالو = رتو.

نوڪي مون کنيو، مون ليکي رتو ٿي!

[2271]

ڏينهن ڪيس چري، نه ته وڻ ڦر نيان ها پاڻ سان.
ڏينهن = چٽو < چٽن. وڻ ڦر = پڪو.

چٽن ڪيس چري، نه ته پڪو نيان ها پاڻ سان.

[2272]

مرون ڀلايو مون، نه ته وڻ ڇو کٽان ها پاڻ سان.
مرون = چٽو < چٽ. وڻ جو = پڪو.

چٽن ڀلايو مون، نه ته پڪو کٽان ها پاڻ سان.

[2273]

ڏينهن ماري هياس، تڏهن گاهه ڏٺو هئم ڪونه ڪو.

ڏينهن = چٽا < چٽا. گاهه = ڪڇو.

چٽن ماري هياس، تڏهن ڪڇو ڏٺو هئم ڪونه ڪو.

[2274]

هو ته پڪي وٺ جو، پر نرنان ڪٿي گاهه ڪيو.

پڪي = چٽيل. وٺ جو = پڪو. نرنان = ڪرم.

گاهه = ڪڇو.

هو ته چٽيل پڪو، پر ڪرم ڪٿي ڪڇو ڪيو.

[2275]

وٺ منهنجي مٿي ۾، ڪهڙو ڏوهه ڪاسبي!

وٺ = ڪڇو. مٿو = ڪرم. ڪاسبي = ڪنڀار.

ڪڇو منهنجي ڪرم ۾، ڪهڙو ڏوهه ڪنڀار!

[2276]

نالي تي جلد پهچان ها، پر گاهه مٿيءَ جي

ڪري وڌي.

نالو = عثمان < سمن. گاهه = ڪڇو. مٿيءَ جي = ڪچائي

سمن تي جلد پهچان ها، پر ڪچي ڪچائي ڪري وڌي.

[2277]

نالو ڏسان ڪانه، جنهن تي نالو ڪٿان.

نالو = صادق < سا + دڪ. (دڪي). نالو =

آدم < دم.

سا دڪ ڏسان ڪانه، جنهن تي دم ڪٿان.

[2278]

مال جي مون وٽ ناهي، جو عضوي جي وڃان.

مال جي = ڪلي. عضوو = تري.

ڪلي مون وٽ ناهي، جو تيري وڃان.

[2279]

جڏهن مال جن ۾ هياس، تڏهن نرنان ڏنر ڪينڪي.

مال جون = سيرون < سيرن. نرنان = بچو < بچاءُ.

جڏهن سيرن ۾ هياس، تڏهن بچاءُ ڏنر ڪينڪي.

[2280]

ڪاڻن منجهه هياس، تڏهن مرون پانيم ڪونه.
ڪاڻ جو = سيرون > سيرن. مرون = پولو.
سيرن منجهه هياس، تڏهن پولو پانيم ڪونه.

[2281]

پکي ڪئي مون سان، نه ته ڪاچن ڪير پوي.
پکي = ميهه. ڪاچ = سيرو > سيرن.
ميهه ڪئي مون سان، نه ته سيرن ڪير پوي!

[2282]

اٿم مرض نرنان، نه ته جرجو ڪيو جرجن ۾.
مرض = عشق. نرنان = سچو. جرجو = لڙهو > لڙهي.
جرجون = لهريون.

اٿم عشق سچو، نه ته لڙهي ڪير لهرين ۾.

[2283]

جيتن جهڙي آءُ نه هياس.
جيت = تاروڙا.

تاروڙن جهڙي آءُ نه هياس.

[2284]

پکيءَ جو ڪري حاڪم جو ڪرين ها، ته تنهنجو
شهر ڪئين ذات ٿئي؟

پکي جو = نونگو. حاڪم جو = نڪ. شهر =

پکو. ذات = پُسيا > پُسي.

نونگو هڻي نڪ ڪرين ها ته تنهنجو پکو ڪئين پُسي؟

[2285]

نرنان ڏنو هُئي، تڏهن ڏک جو ڪئين ها.
نرنان = رتو. ڏک جو = واڇو > وڇائي.

رتو ڏنو هُئي، تڏهن وڇائي ڪڍي ها.

[2286]

وڻ وڻ جا پون، پوءِ گاهه ڇو ڪنيئي؟

وڻ جا = پڪا. وڻ جون = پُسيون < پُسيو.

گاه = ڪَچو.

پڪا پُسيو پون، پوءِ ڪَچو چو ڪنهي؟

[2287]

لوھ جو ڏنو هيٺي تہ ڪٿي عضوو ڪرين ھا.

لوھ جو = وٽ (تورو). عضوو = پاسو.

وٽ ڏنو هيٺي تہ ڪٿي پاسو ڪرين ھا.

[2288]

لوھ جا ڏنئي جر جي ۾، تڏهن وڻ جا ڪرين ھا!

لوھ جا = مارا. جر جو = درياءَ. وڻ جا = ٿارا.

مارا ڏنئي درياءَ ۾، تڏهن ٿارا ڪرين ھا!

[2289]

ڏنئي ڪاٺ درياءَ ۾، تڏهن هندڪي وڃ ڙي!

ڪاٺ (جو) = مارو. هندڪي = هٿي.

ڏنئي مارو درياءَ ۾، تڏهن هٿي وڃ ڙي!

[2290]

نالي ۾ ذات ڏني، تڏهن وهت جا ڪرين ھا.

نالو = مھراڻ. ذات = مَسْتُئي < مستي.

وهت جي = ٺاپر.

مھراڻ ۾ مَسُتي ڏنئي، تڏهن ٺاپر ڪرين ھا.

[2291]

ذات ڏنئي درياءَ ۾، تہ مال جي ڪرين ھا.

ذات = ڪَسَر. مال جي = ٿانھر.

ڪسر ڏنئي درياءَ ۾، تہ ٿانھر ڪرين ھا.

[2292]

عورت ڪري سڏ، ٿي رچن ۾ قابو.

عورت = سھڻي. رچ = ڪُنو < ڪُنن.

سھڻي ڪري سڏ، ٿي ڪُنن ۾ قابو.

[2293]

مان پئي وڌيون ڏڻ جون ڪيون، موٽ نرنانءِ مان

ڪڪ جي.

ڏڻ جون = کانگون (تنوارون). نرنانءَ = ميهار.

ڪڪن جي = مٺي.

مان پئي وڌيون کانگون ڪيون، موٽ ميهار، مان مٺي.

[2294]

اي پڪي، اڃان ٿورا اند جو ڪرين!

پڪي = ميهار. راند جو = ڊاءُ سوداءُ.

اي ميهار، اڃان ٿو سوداءُ ڪرين!

[2295]

اي نرنانءَ! ڪپڙي جون، رچن ۾ پيو.

نرنانءَ = ميهار. ڪپڙي جو = ڌڙ. رچ = گهڙي.

اي ميهار! ڌڙن، گهڙي پيو.

[2296]

پنهجن تي چڙهي تي نرنانءَ ڏسي.

پنهجا = ٻيٽا. ٻيٽ. نرنان = ميهار.

ٻيٽن تي چڙهي تي ميهار ڏسي.

[2297]

پُٽن ۾ پيئي، تڏهن ٿي ڳنڍي ڪي سڏ ڪري.

پُٽ = ٻيٽا. ٻيٽن. ڳنڍ = هڙ. ساهڙ.

ٻيٽن ۾ پيئي، تڏهن ٿي ساهڙ ڪي سڏ ڪري.

[2298]

پلوڙي ميهار! پوک گهڙندي ڪا رچ ۾.

پوک = موري. مون + ري. رچ = ڪاسي.

ڪا + سيءُ.

پلوڙي ميهار! مون ريءَ گهڙندي ڪا سيءُ ۾.

[2299]

جڏهن وڻ هيٺ، تڏهن مرض هڙم ڪونه ڪو.

جڏهن هندڪي ۾ پياس، تڏهن جرڇن ماري آهيان.

وڻ = ٻاٿر. ٻار. مرض = سور. هندڪي = وهي.

جرڇا = غوطا. غوطن.

جڏهن ٻار هيٺ، تڏهن سور هڙم ڪونه ڪو.

جڏهن وهيءَ ۾ پياس، تڏهن غوطن ماري آهيان.

[2300]

پنڌ جي ذات ٿي، تڙ مال جي آهيان.
 پنڌ جي = ساڻي. ذات = سردار. تڙ = ويٺي.
 ويرن. مال جي = وکوڙي.

ساڻي ٿي سردار. ويرن وکوڙي آهيان.

[2301]

اي الله! ڏي پوک جي، ڪر ڪاڻ جي ته نار نالي ٿيان.
 پوک جي = هٿي. ڪاڻ جي = ڪندي. نارنالو =
 حليمان > هلي + مان.

اي الله! ڏي هٿي، ڪر ڪندي ته هلي مان وڃان.

[2302]

ذات نرنالا مرض نالا تون.
 ذات = پاتا. نرنالو = رمون. مرض = ڪڍ.
 نالو = ڪريم.

پاتار موڻ ڪڍ ڪريم تون.

[2303]

پُڪتن تي پير ڌري، ٿي ڪامڻ سڏ ڪري،
 الله اهو ڏينهن ڪري ته ڳالهائين ڳندي سان.
 پُٽ = ٻيٽو > ٻيٽن. ڪامڻ = سهڻي. ڳندي =
 هڙ > ساهڙ.

ٻيٽن تي پير ڌري، ٿي سهڻي سڏ ڪري،
 الله اهو ڏينهن ڪري ته ڳالهائين ساهڙ سان.

[2304]

ڪاڻ ڪاڻن تي ذات چڏير، تنهن کان پوءِ آءُ
 مال جي.

ڪاڻ = ٻاريو > ٻر. ڪاڻ = ٻاڻو > ٻانهن.

ذات = زوئر > زور. مال جي = لڙهي.

ٻر ٻانهن چڏيو، تنهن کان پوءِ آءُ لڙهي.

[2305]

جرجن ڪئي پچار، اڄ ڪا ڪاڻون نار.

جر جون = مڇيون. نار = سهڻي.

مڇين ڪئي پڇار اڄ ڪا ڪاٺون سهڻي.

[2306]

سهڻيءَ کي ٻه ٿٽ هجن ته ٻڏيئي ڪا نه ها.

ٻه ٿٽ = هڪ ٻڏون، ٻيو ٻڏين > ڏوندي (ٻيڙي).

سهڻيءَ کي ڏوندي هجي ته ٻڏيئي ڪا نه ها.

[2307]

جڏهن ذات ٿي آيس، تڏهن جر به لوهه جو ٿيو.

ذات = ڪٽي. جر = تانگهو. لوهه جي = تار.

جڏهن ڪٽي آيس، تڏهن تانگهو به تار ٿيو.

[2308]

جر جن منجهه جرڙي ڪا ويڇاري ذات واري.

جر جون = لهريون. ذات = ڪنڀار > ڪنڀاري.

لهرين منجهه لڙهي، ڪا ويڇاري ڪنڀاري.

[2309]

ويڇاريءَ ويو مرض، مال جي ڪندي درياءَ ۾.

مرض = ساهه. مال جي = دڪ دڪ.

ويڇاريءَ ويو ساهه، دڪ دڪ ڪندي درياءَ ۾.

[2310]

عورت نالي مرد جي ڪپڙي جي.

عورت = سهڻي. مرد = مينهار. ڪپڙو = ٻڏو > ٻڏي.

سهڻي، نالي مينهار جي ٻڏي.

[2311]

ٿلهي، متاري، جهرڪي.

ٿلهي = سهڻي. متاري = وهه. جهرڪي = ٻوڙي.

سهڻي وهه ————— ٻوڙي.

[2312]

جتي رات هئي، اتي نالام ڪٿي ويا.

رات = لڙهي. نالو = ڪڙڪيو > ڪڙڪي.

نام = ڪُن.

جتي لڙهي، اتي ڪڙڪي ڪُن ڪٿي ويا.

[2313]

جتي هئي ڪپڙي جي، اتي عورت راند کڻي ويئي.
ڪپڙي جي = ٻڏي. عورت = لهر. راند = لوڏ
< لوڏي.

جتي هئي ٻڏي، اتي لهر لوڏي کڻي ويئي.

[2314]

نالو نالي ناه، تڏهن زحمت راند کنيو وڃي.
نالو = هيمن < هيءُ + من. نالو = تارو < تارو.
زحمت = لهر (عورتون لهر ڪنديون آهن
يعني جهولڻ) راند = لوڏ < لوڏيون.
هيءُ من تارو ناه، تڏهن لهر لوڏيو کنيو وڃي.

[2315]

هيءُ مٺي جيٽ هئي، پر ڪنهن مرض ماري وڌي.
جيٽ = تارو. مرض = لهر.
هيءُ مٺي تارو هئي، پر ڪنهن لهر ماري وڌي.

[2316]

جيٽ مان نه هياس، ڪاٺ مون سان ڪئي.
جيٽ = تارو ٿڌو. ڪاٺ (جو) = ڪارب < ڪا + رب.
تارو ٿڌي مان نه هياس، ڪا رب مون سان ڪئي.

[2317]

ڪاڇ ماري سهڻي، عضوي ڪيئن لڳي!
ڪاڇ = سيرو < سيرن. عضو = ڪنڌ < ڪنڌي.
سيرن ماري سهڻي، ڪنڌي ڪيئن لڳي!

[2318]

ڪاٺ لنگهي سهڻي، وڃي ڪڪن نالي ٿي.
ڪاٺ (جي) = پيلنگه < ٻئي + لنگه. ڪڪن جي =
مٺي. نالو = سُرهي.

ٻئي لنگهه لنگهي سهڻي وڃي مٺي سُرهي ٿي.

[2319]

پڪيءَ جو جر جي ڪان ته توڇو ٻوڙي؟

پڪيءَ جو = پُڄ. جر جو = درياءُ. پڪي = ٻوڙي.
 پُڄ درياءُ کان، ته توڄو (سهڻي) ٻوڙي؟
 [2320]

پڪي پاڻ خدا، ڪهڙو ڏوهه رچن ڪي!
 پڪي = ٻوڙي. رچ = ڪُنو < ڪُنن.
 ٻوڙي پاڻ خدا، ڪهڙو ڏوهه ڪُنن ڪي!
 [2321]

پڪي پاڻ خدا، ڏي ڏوهه رچن ڪي.
 پڪي = رنجڪي < رنج ڪيئي. رچ = اَبَن.
 رنج ڪيئي پاڻ خدا، ڏئين ڏوهه اَبَن ڪي.
 ميهار جو سهڻيءَ سان گڏ ٻڌڻ

[2322]
 ڪاڄن ۾ سهڻيءَ جو، پڪي نيٺ مٿو.
 ڪاڄ = سيرو < سيرن. پڪي = ميهار.
 سيرن ۾ سهڻيءَ جو، ميهار نيٺ مٿو.
 [2323]

جر جو اوزار نه، سڄڻ ته چنڊ جوڙي!
 جر جو = ترڻ < تري. اوزار = رندو < نڪرندو.
 چنڊ جو = ڏنو.
 تري (ڪنهن) نه نڪرندو ڏنوڙي!

سرائتيون گجھارتون: نوري ۽ ڄام تماچي

[2324]

ڪپڙي ۾ ٿي نار سُڄي، سڻ نالن جا نرنانءَ ميان!
 ڪپڙو = ڪيسُ > ڪيسَن. نار = نوري. نالو =
 سمو. نرنان = سلطان.

ڪيسَن ۾ ٿي نوري سُڄي، سڻ سمن جا سلطان ميان!

[2325]

نرنان جڏهن نرنالي ڏني، عضوي ڪپڙي جي.
 نرنان = تماچي. نار نالو = نوري. عضو = دل.
 ڪپڙو = هرڪ > هرڪجي.

تماچي جڏهن نوري ڏني، (پيس) دل هرڪجي.

[2326]

نرنان نالو ذات فقير ڪيو، نه ته هو نرنان ڪاڻ جو.
 نرنان = ڄام. نالو = تماچي. ذات = مِيءَ. فقير =
 مستان. نرنان = صاحب. ڪاڻ جو = تخت.

ڄام تماچي مِيءَ مستان ڪيو، نه ته هو صاحب تخت جو.

[2327]

هئي ته ڪِنَ جي پر ذات واري ڪڍي نرنالي ڪئي.
 ڪِنَ جي = گندي > گندري. ذات = سمو. نرنالو = راڻي.
 هئي ته گندري، پر سمِي ڪڍي راڻي ڪئي.

[2328]

ڪڪن واري پوک جي، نوڙيءَ جو نرنان جو،
 مٽيءَ جا ماڻهن جا ذات لئي، واه نالو نرنان جو،
 واه مرض هٿيار جو، جو ڪاڻ جن سان ڪاڻ ٿيو.

ڪڪن جي = ڪاري. پوک جي = ساڻ (سنگن جي
 ساڻائي). نوڙيءَ جو = پيچ. نرنان = سمو. مٽيءَ جا =
 محل. ماڻهن جا = اوسر (لاڳيتي قطار ڪرڻ) > اُسريا.

ذات = مهاڻا. نالو = راڄو > راڄ. نرنان = سمو.

مرض = عشق. هٿيار = تماچو > تماچي. ڪاڻ جا = لاهڻ > ملاح.

ڪاريءَ واريءَ ساڻ، (پيو) پيسج سمي جو،
محل آسريا مهاڻن لئي، واهه راڄ سمي جو،
واهه عشق تماچي جو، جو ملاحن سان ملاح ٿيو.
[2329]

ڪاڻ لائق ناه، ڪاڄ منهنجو سٺ جون،
اهڙوئي الله، جو نرنانءَ کي سٺ جو ڪلهي تي.
گات جو = پلنگ. سٺ جون = ٻوريون. نرنانءَ =
ڄام. سٺ جو = چار.

پلنگ لائق ناهيان، ڪاڄ منهنجو ٻوريون،
اهڙوئي الله، جو ڄام کي چار ڪلهي تي.
[2330]

نرنان وڻ ڪلهي تي.
نرنان = ڄام تماچي. وڻ = چار.
ڄام تماچي (کي) چار ڪلهي تي.
[2331]

اي ذات وارا! ڇو ذات وارين تي پاڻ کي ذات ڪيئي؟
ذات وارا = سما. ذات واريون = مهاڻيون.
ذات = وڪيا < وڪيئي.

اي سما! ڇو مهاڻين تي پاڻ کي وڪيئي؟
[2332]

اي نالا نرنانءَ! ويهين ڪاڻين وچ ۾، توکي
ڀوک جي ٿئي ڪانه؟
نالو = ڄام. نرنانءَ = تماچي. ڪاڻيءَ جي = ڪڙي.
ڀوک جي = چٽ.

اي ڄام تماچي! ويهين ڪڙين وچ ۾، توکي چٽ
(باس) ٿئي ڪانه؟

[2333]

نالا نرنانءَ! ويهين نالن وچ ۾، توکي ڀوک جي
اچي ڪانه؟

نالو = سمو. نرنان = سلطان. نالو = ملاح < ملاحن.
ڀوک جي = چٽ.

سما سلطان! ويهين ملاحن وچ ۾، توکي چٽ اچي ڪانه؟

[2334]

اي مٽيءَ جون! ڪين سڙو. مون پنهنجيءَ مان کٽيو.

مٽيءَ جون = ساميون < سميون. پنهنجي = نوڙت.
اي سميون! ڪين سڙو. مون نوڙت مان کٽيو.

[2335]

تون نالو! آءُ ذات، مون ۾ نالو مال جي.
نالو = سمو. ذات = گندري. نالو = اُبن < عيبن. مال
جي = جوءَ.

تون سمو. آءُ گندري، مون ۾ عيبن جوءَ.

[2336]

ڪامڻيون سڀ پوک، ڪامڻ رچ نه ڪا.
ڪامڻيون = سهڻيون. پوک = جاڙ < سميجائون.
ڪامڻ = نوري. رچ = مٽ.

سميجائون سڀ سهڻيون، پر نوريءَ مٽ نه ڪا.

[2337]

ذات پانهنجي، ڪپڙي جو ڪونه.
ذات = ڪارائي < ڪا + راڻي. پانهنجي = ميس <
ميءَ. ڪپڙي جو = ترو < تري.

ڪا راڻي ميءَ سان توري ڪانه.

[2338]

جنهن کي گهڻي مان ٿورو مليو، سا نالو ڇو نه ڪري!
گهڻو = ڪينجهر. ٿورو = بخرو (= حصو). نالو =
ڏامو < لوڏامون.

جنهن کي ڪينجهر مان بخرو مليو، سا لوڏامان ڇو نه ڪري!

[2339]

هن تڙ مٽي نارنان بيني حاڪيماڻو ٺاهه.
تڙ = ڪينجهر. نارنانءَ = نوري. حاڪيماڻو = محصول.
ڪينجهر مٽي نوريءَ بيني محصول ٿي ٺاهه.

سرائتيون ڳجھارتون: بوبنا ۽ چراڙ

[2340]

جڏهن ٻاراڻيءَ منجهه هيٺاس، تڏهن نالو لڳو نرنان سان.
ٻاراڻي = بُراڪ. نالو = جندڙي. نرنان = چراڙ.
جڏهن بوراڪيءَ منجهه هيٺاس، تڏهن کان جندڙي
لڳي چراڙ سان.

[2341]

اُٺئون اوزار، نار هڻي نالي سان.
اُٺ جو = لوڪارو > لوڪان لوڪ. اوزار = سُئي.
نار = بوبنا. نالو = چراڙ.
لوڪان لوڪ سُئي، بوبنا هڻي چراڙ سان.

[2342]

هٿيار ويل مال جا، ٻوليءَ جون تان نه ڪجن،
جيئن مال ۾ مال جو، تيئن آءُ اولتن ۾ نرنان!
هٿيار = کاتي. مال جا = ڪُنڀڙا. ٻوليءَ جون =
ڪُڙڪون. مال = مينهن. مال جو = وڇڙو >
وڇڙو. اولتن = جوين. نرنان = چراڙ.

کاتيءَ ويل ڪُنڀڙا، ڪُڙڪون تان نه ڪجن،
جيئن مينهن ۾ وڇڙو، تيئن آءُ جوين ۾ چراڙ!

[2343]

نار نان تنهن نرنان لاءِ، گهرجي ٿي پيئي.
نارنان = بوبنا. نرنان = چراڙ. گهرجي = چري.
بوبنا تنهن چراڙ لاءِ، چري ٿي پيئي.

سرائتيون گجھارتون: دولھ دريا خان ۽ همون

[2344]

نار نانء، ذات جن ۾ پئي حاڪيماڻا ڪيا.

نار نان = همون. ذات = رانوڙ. حاڪيماڻا = ٿيلا.

همون رانوڙن ۾، پئي ٿيلا ڪيا.

[2345]

ڪپڙو وجهي ڪاڻيءَ ۾، وڃي فقير ماريائون،

پوءِ وري ڏيکاريائون، نالي ۽ نر نانءَ ڪي.

ڪپڙو = گج < گز. ڪاڻي = ڪمان. فقير = ٻاپو >

ٻاپيهو. نالو = دولھ. نر نان = دريا خان.

گز وجهي ڪمان ۾، ٻاپيهو ماريائون،

پوءِ وري ڏيکاريائون، دولھ دريا خان ڪي.

[2346]

اي نر نانء! ڀوڪ جبل جي نه ڪر.

نر نان = دولھ دريا خان. ڀوڪ (جا) = تڪ. جبل جي = پَر > بر.

اي دولھ دريا خان! تڪبر نه ڪر.

[2347]

گاهه ويھاريان ڪاڻ تي، ذاتيون اُور من،

چيري جن ۾ لوھ جا، سو اُن جا ڪيا مِرَن.

گاه = سيڻ. ڪاڻ جو = سَنَد > سنڌ. ذات = رانوڙ.

چيري جا = اُهاڙ. لوھ جا = پَٽ. اُن جو = چُنو > چنا.

مرون = روجهه.

سيڻ ويھاريان سَنَد تي، رانوڙيون رمن،

جني جي اُهاڻن ۾، پَٽ چِنا روجهن.

[2348]

نالوچوي نالي ڪي، پڪي شهر نه وڃ.

نالو = همون. نالو = دریا خان. پکي = کنگ

کُھنگ. شهر = قنڌار.

همون چوي دریا خان کي ته 'کُھنگ قنڌار نه وڃ'.

[2349]

نار کري ٿي کاڻ جا پڇائي، ته نالو ذات کٽي ٿي؛

نار = ساهل سا + هل. کاڻ جا = طاق اوطاق.

نالو = رمون. ذات = اونار.

سا هل کري ٿي اوطاق پڇائي، ته رمون اونار کٽي ٿي؛

سراڻيون گجھارتون: ست سريون

[2350]

نار ڪي هُئي باز ۾ ملي ملامت،
 ويو ڪپ جيئن ذات ڪي، نرنانءَ سلامت،
 راند جي ڇڏي ذات جي، پسي مرض علامت،
 پوک ڪي نرنانءَ جي، ڏني هنر جي طاقت،
 نار نالي پوئتان، پسي هئا پربت،
 ڏن جي وڏو نالي ڪي، نار نراڪت،
 نار نالو ست، ڪيائين عضون تي اوڍڻ جي.

نار = ليلان. هئي باز = ليهور. ڪپ جي = گهاٽي.

ذات = گجر. نرنانءَ = سوڍو. راند جي = ڌڪي.

ذات = داسڙا. مرض = عيب. پوک = سڻي < سهڻي.

نرنانءَ = سڪندر < سڪ + اندر. هنر = ترڻ. نار =

سسئي. نالو = پنهنجو. ڏن جي = موهي. نالو =

ڄام. نار = نوري. نار = ستي. نالو = رکيو.

عضو = مڻو < مڻي. عضو = منهن. اوڍڻ جو = ملير.

ليلان ڪي ليهور ۾ ملي ملامت،
 ويو گهاٽي گجر ڪي، سوڍو سلامت،
 ڌڪي ڇڏي داسڙي، ڏسي عيب علامت،
 سهڻيءَ ڪي سڪ اندر جي، ڏني ترڻ جي طاقت،
 سسئي پنهنجو پوئتان، پسي هئا پربت،
 موهي وڏو ڄام ڪي، نوريءَ نراڪت،
 ستي رکيو ست، ڪيائين مڻي منهن ملير جو.

[2351]

نارنان گاهه جا ساري، واهه جن تي ويئي،
 نارنان نرنان لاءِ، پڪون جي تي پيئي،
 نارنان ۾ نرنان، رڇ نه ٿيا پيئي،
 نارنان نرنان ڪي، گهم ٿي پيئي،

نارن ان نرنان لاءِ وڪر وٺيو ويٺي،
 ٻئي هيس جن جي، ٻئي نه ٿيا سيئي،
 مائت مڙيئي، هوتن نه اڪر هڪڙو.

نارنان = سهڻي، گاه جا = کوها، واه جو = اوڙاهه،
 نارنان = بوٽا، نرنان = چراڙ، پُونءِ جي = چري،
 نارنان = مارئي، نرنان = عمر، رچ = گڏون > گڏ نه
 نارنان = ليلان، نرنان = چنيسر، ڳهه = ڪڙي،
 نارنان = سسئي، نرنان = پنهنون، وڪر = سائر >
 سا + ٿر، ٻني = سنيوڙي، ٻنيءَ جا = ٻيلي، مائت =
 مامو > ماءُ + مون، اڪر = حرف.

سهڻي گُوها ساريا، اوڙاهن ويٺي،
 بوٽا چراڙ لاءِ، چري ٿي پيئي،
 عمر ۽ مارئي، گڏ نه ٿيا پيئي،
 ليلان چنيسر کي، ڪڙي ٿي پيئي،
 سسئي پنهنون لاءِ، سا ٿر وٺيو ويٺي،
 سنيوڙيس جن لاءِ، ٻيلي نه ٿيا سيئي،
 ماءُ! مون (ڏي) مڙيئي، هوتن نه حرف هڪڙو.

[2352]

نر بينو شهر ۾، نار نهاري،
 نار ٻني جهنگ جي ۾، اک جا عضون هاري،
 ڏيئي سنگت جي نرنان، ويو نار کي ماري،
 رويو نار نرنان لاءِ، پکين جيئن ٿي هاري،
 ڪپڙي جا ته ولايت ۾، لوهه جا ڪيئن ناري،
 ڏاتين وات جو نيو، رچ راند جي ڪاري،
 نرنانءَ کي ساري، نار نه ڏني جرجيءَ کان.

نرنانءَ = مجنون، شهر = مصر، نار = ليلي، نار =
 سسئي، ٻني = سڄي، جهنگ جي = سڄ، اک جا =
 ڳوڙها، عضوا = ڳل > ڳلن، سنگت جي = ميار،
 نرنانءَ = مينڌرو، نار = مومل، نار = هير، نرنانءَ =
 رانجهو، پکي = هنجھ، ڪپڙي جا = ٿان، ولايت =

ٿر. لوهر جا = ڪٽ > ڪٿيان. ذات = ويسا > ويساهي.
 وات جو = وڙ. رڇ = ڪوٽرو > ڪونروءِ. راندُ جي =
 ڪُپت. نرنانءُ = ساهڙ. نار = سهڻي. جر جي = سير.
 مڃئون بينو مصر ۾، ليليٰ نهاري،
 سسئي سڃي سڃ ۾، ڳوڙها ڳلن هاري،
 ڏيئي ميارون مينڌرو، ويو مومل ڪسي ماري،
 رويو هير رانجهوءَ لاءِ، هنجون پُٺي هاري،
 تان منهنجا ٿر ۾، آءُ ڪيئن ڪٿيان ناري،
 ويساهي وڙ نيو، مون کان ڪونروءِ ڪپت ڪاري،
 ساهڙ ڪي ساري، سهڻي نه ڏني سير کان.

[2353]

پنهنجي ۾ نرنان جي هميشه هوندياس،
 شهر جن ۾ مٽيءَ جو مَ سومرا، نالي آءُ ويندياس،
 ٻوليءَ ۾ ڪاٺ هنياس، تڏهن وير نرنان وڪر جو.
 پنهنجي = سڪ. نرنانءُ = ساهڙ. شهر جون = ڪوٺيون.
 مٽيءَ جو = پُور. نالو = وطن > وطن.
 ٻوليءَ = هاءِ. ڪاٺ جو = هر > هار. نرنان =
 سڪيو > سڪ. وڪر = سُهڳو > سُهڳاڳ.

سڪ ۾ ساهڙ جي هميشه هوندياس،
 ڪوٺين ۾ پُور مَ سومرا! وطن آءُ ويندياس،
 هاءِ هار هنياس، تڏهن وير سڪ سُهڳاڳ جو.

[2354]

آديون! پڻ نالن جي حاڪم آءُ نه هياس،
 نرنان بنان شهر ۾ منهنجو عضوو نه آهي راس،
 ڪاٺ جي وجهي رڇن ۾، چوهون چڪندياس،
 عضوي جي ڪيو ويندياس، گاهه مڇي نرنانءَ ڏي.
 ٻه نالا = هوت ۽ پلوچ. حاڪم = نَباب (نواب) > نه باب.
 نرنان = راڻو. شهر = ڪاڪ. عضوو = رو (منهن) >
 روح. ڪاٺ جي = مانڌاڻي. رڇ = ماتي > مائين.
 عضوو = تري تري. گاهه = نڙ. مڇي = سڻي >
 سڻي. نرنانءُ = ميهار.

آديون! هوت بلوچ جي، نه باب آءِ هياس،
راڻي بنان ڪاڪ ۾ منهنجو روح ۾ آهي راس،
مانڏاڻي وجهي مائين ۾، چوهون چڪيندياس،
تڪري آءِ ويندياس، نڪر سڻي ميهار ڏي.

[2355]

سسئي پنهل ڪاڻ، ڪپڙو ونيو ويئي،
عمر ۽ ماري رڇ ٿيا پيئي،
سهڻي ميهار ڪاڻ، گاهه ٿي ويئي،
ڪپڙي جو = بر. رڇ = گڏون < گڏ + نه. گاهه =

مريڙو < مري + ڙي.

سسئي پنهل ڪاڻ، بر ونيو ويئي،
عمر ۽ ماري، گڏ نه ٿيا پيئي،
سهڻي ميهار ڪاڻ، مري ڙي ويئي.

[2356]

نار ڪي نرنانءَ نا وڻي، پر واءِ نالي تان هٿيار،
نار نرنانءَ سامهون، جنهن ڪي مال جي ناهي پچار،
سڻ آڳي جا اختيار، جو نالو وڻيو ٿي ذات ڪي.
نار = ماري. نرنانءَ = عمر. واءِ = هير. نالو = رانجهو.

هٿيار جا = پلهار. نار = سهڻي. نرنانءَ = ساھڙ.

مال جي = پُني. نالو = لاکو. ذات = اوڏ.

ماري ڪي عمر نا وڻي، پر هير رانجهي تان پلهار،
سهڻي ساھڙ سامهون، جنهن ڪي پُنيءَ ناهي پچار،
سڻ آڳي جا اختيار، جو لاکو وڻيو ٿي اوڏ ڪي.

[2357]

سسئي پنهنجي پنهل لاءِ ڏڏ ونيو ٿي ويئي،
بوينا جراڙ سان هٿيارين پيئي.
ڏڏ (جي) = ٿر. هٿيار = پيال < اويالين.

سسئي پنهنجي پنهل لاءِ، ٿر ونيو ٿي ويئي،
بوينا جراڙ سان اويالين پيئي.

[2358]

عورت مرد پاڻ ۾، مال جي نه ٿيا،
 عورت ڪانڌ لڻي، ڪپڙي جا ٿي ڏوريا.
 عورت = مارئي. مرد = عمر. مال جي = راس.
 عورت = سسئي. ڪانڌ = پنهنون. ڪپڙي جا = پر.
 مارئي عمر پاڻ ۾ راس نه ٿيا،
 سسئي پنهنون لڻي، بر ٿي ڏوريا.

[2359]

ڪپڙي ۾ ٿي ذات سڏائي، سڻ تون نالا نانءُ ميان!
 واڻئي نالي ذات سڏائي، سا عورت ٿيندي چونه ميان!
 ڪپڙو = کيس. ذات = مڙيءَ. نالو = سمو. سما.
 نانءُ = سلطان. واڻيو = هوتو. هوت. ذات = بلوچ.
 عورت = ساھل.

کيسن ۾ ٿي مڙيءَ سڏائي، سڻ تون سما سلطان ميان!
 (جنهن جو) هوت بلوچ (ويو)، سا هل ڪندي چونه ميان!

[2360]

ڳجهه، چار عورتون مڙيون.
 ڳجهه = هار. ڳجهه = هار < مڱڻهار. ڳجهه = هار < ميهار.
 ڳجهه = هار < ميهار. چار عورتون = ليلان، سورڻ،
 سهڻي ۽ سسئي.

ليلان هار مڙني، سورڻ مڱڻهار مڙني،
 سهڻي ميهار مڙني سسئي ميهار مڙني.

رسالي جي سرن واريون ڳجهارتون

سُر سامونڊي

[2361]

نالو اُتي جتي، شهر ڪپڙ جا ٿين.
نالو = آيل. شهر جا = ساٿ. ڪپڙ جا = گون > گون.
آيل اُتي، جتي ساٿ گون ٿين.

[2362]

سونهن جو پاتائون، ڪا تڙ جي پيئي تن ڪي.
سونهن جو = جوين > جو + ڀن. تڙ جي = رنڊ > رنڊڪ،
جوين پاتائون، ڪا رنڊڪ پيئي تن ڪي.

[2363]

ڪاڻي ولائت مان، الا، عورت آڻ.
ڪاڻي = ڪشتي. ولائت = ڪارونپار. عورت =
الله رکي.

ڪشتي ڪارونپار مان، الله رکي آڻ.

[2364]

پنهنجي نرنانءَ لاءِ، ٻولي ڪاڇ نهاريان.
نرنانءَ = ورو > وڙ. ٻولي = پڻي، ڪاڇ جي = تڙ.
پنهنجي وڙ لاءِ، ڀيٽي تڙ نهاريان.

[2365]

جر جو نهاريم فقير، ته نالو ناهي ڪاڻ ۾.
جر جو = تڙ، فقير = توڏو > توڏ. نالو = جاني.
ڪاڻ (جو) = جهاز.

تڙ نهاريم توڏ، ته جاني ناهي جهاز ۾.

[2366]

ڪپڙا نرنائن جا، جر جن منجهه اچي ويا.
ڪپڙ جا = جهوڙا. نرنانءَ = جونجهار. جر جا = اونهان.
جهوڙا جونجهارن جا، اونهن منجهه اچي ويا.

[2367]

الله، عورت آڻ، نالن نانو ڦٽا ڪيا.
عورت = وسندي. نالو = باغ > باغن. نانو = گل.
الله وسندي آڻ، باغن گل ڦٽا ڪيا.

[2368]

جهڙ جو هجي ها ته ملڪ جا چو ملڪ پون ها؟
جهڙ جو = مينهن، ملڪ جا = ترها > تري.
ملڪ = سنڌ.

مينهن هجي ها ته تري چو سنڌ اچن ها؟

[2369]

شهر مٿي پوک هئي، پکين پئي وس ڪيا.
شهر = گرنار. پوک = گاج (سرنهه). پکي =
وڇو > وڇن.

گرنار مٿي گاج هئي، وڇن پئي وس ڪيا.

[2370]

آئي عورت مال جي، پکي پوليون ڪن.
عورت = منڌ > منڌ. مال = مينهن > مينهن.
پکي = تاڙو. ٻولي = تنوار.

آئي مند مينهن جي، تاڙا تنوارون ڪن.

[2371]

نالو آهي نالي ۾، واه واه اچ نالو!
نالو = ملهار. نالو = عثمان > آسمان. نالو =
وسند > وسندو.

ملهار آهي آسمان ۾، واه واه اچ وسندو!

[2372]

نالي چيو نر نانءُ ڪي هل ته نالي جي ڪريون.
نالو = سارنگ. نر نانءُ = بادل. نالو = وسڻ.

سارنگ چيو بادل ڪي، هل ته وسڻ جي ڪريون.

[2373]

هڪ نالو، ٻيو نالو، نالوئي نائون تي.
نالو = سِيو. نالو = سَندو. نالو = موريو.
نرَنان = مينهنون مينهن.

هڪ وَسِيو ٻيو وَسندو، موريو مينهن تي.

[2374]

ڪامڻ نرنالن سان جرجا ڪندي ويئي.
ڪامڻ = ڪنوڻ. نرنالو = بادل. جرجا = دُٻا.
ڪنوڻ بادلن سان دُٻا ڪندي ويئي.
سُر ڪاپائي

[2375]

سازين ته ڪامڻي، مُند اکر نه ڄاڻي سا ته ڪاڻي ڙي!
ساز = پير > پيرين. ڪامڻي = پلي. مُند = ڪَتي.
اڪر = انگ. ڪاڻ جي = گاڏي > گاڏيهڙي.
پيرين ته پلي، ڪَتي انگ نه ڄاڻي سا ته گاڏيهڙي!

سُر رامڪلي

[2376]

اُتي ڪامڻ، ڪر جرجي، هي نرنانءَ ولايت ويندو.
ڪامڻ = جيڄل. جرجي = واهي > الله واهي.
نرنانءَ = سامي. ولايت = گنگا.
اُتي جيڄل، الله واهي، هي سامي گنگا ويندو.

[2377]

نرنانون جرجيءَ تي ڪاڇ جا ڪيا.
نرنانءَ = گودڙيو. جرجي = گنگا. ڪاڇ جو =
وساڻ > سَنانُ.
گودڙين گنگا تي سَنان ڪيا.

[2378]

هيٺ پڪي سر ڪامڻي، وڃي ڏونگر ٻڌائون،
پوک جا هٿ ڪري، وڃي ولايت ماڻيائون.

پکي = چمڙو. ڪامڻي = تاج. ڏونگر = لڪ.

پوک جا = تُنبا. ولايت = پورب.

هيٺ چمڙو، سِر تاج، لڪَ ٻڌائون،

تُنبا هٿ ڪري، وڃي پورب ماڻيائون.

[2379]

جر جون جر جا جن سان، نالا نام به تن.

جر جون = تَنبيون. جر جا = ڪِستا. نالو = رام.

نالو = راڌو < ريڌو.

تَنبيون ڪستا جن سان، رام به ريڌو تن.

[2380]

پنڊ جون ڇڏيائون، مال جون ڪنيائون،

پکي ٻڌائون، ولايت پڇيائون.

پنڊ جون = مڙهيون. مال جون = سڱيون.

پکي = چتون < چوتا. ولايت = پورب.

مڙهيون ڇڏيائون، سڱيون ڪنيائون،

چوتا ٻڌائون، پورب پڇيائون.

[2381]

گل هليا ولايت ڏي، هت پوک جون ڇڏيائون.

گل = سنڀاسي. ولايت = وڻڪار. پوک جون =

مُوڙهيون < مڙهيون.

سنڀاسي هليا وڻڪار ڏي، هت مڙهيون ڇڏيائون.

[2382]

باهه جي ۽ مال جي، ذات ولايت ويا.

باهه جي = دونهي. مال جي = لٽ. ذات = ڪاڙي.

ولايت = ڪشمير.

دونهيون دڪائي، لٽ لائي، ڪاڙي ڪشمير ويا.

[2383]

اک جا، مال جا، نار نالي شهر ويا ڙي.

اک جا = ڌنڌ. مال جا = دونهان. نار نالو =

بُولي < ڪابولي. شهر = ڪشمور.

ڌنڌ، دونهين لٽ ڪئي، ڪابولي ڪشمير ويا ڙي.

[2384]

شهر مٿان ٿي مال جا لنگهيا، تڏهن مون پانيو ته
ذات وارا آيا.

شهر = استنبول. مال جا = تارُون > تارُو.

ذات وارا = ويراڳي.

استنبول مٿان ٿي تارُو لنگهيا، تڏهن مون پانيو ته
ويراڳي آيا.

[2385]

جتي جيوڙ رانديون ڪن، تن تي نر نانون
مال جي ڪئي.

جيوڙ = سگهي (بلا جو نالو) > سيگهيون.

راند جا = سوسٽ. نر نان = جوڳي > جوڳين.

مال جي = جوءُ.

جتي سيگهيون سوسٽ ڪن، سا جوڳين جوءُ ڪئي.

[2386]

اٿي پکي ڪر راڳ جي، اٿئي هٿ جي هڪڙي رات!
پکي = ٻوڙ > ٻاڙو. راڳ جي = پڳتي. هٿ جي =
ساهمي > سامي.

اٿي ٻاوا ڪر پڳتي، اٿئي سامي هڪڙي رات!

[2387]

آيا ڪي عضوي چير، وڃن ٿا ولايت ڏي.

عضو = ڪن. چير = ڦاڙ. ولايت = گرنار.

آيا ڪي ڪن-ڦاڙ وڃن ٿا گرنار ڏي.

[2388]

اٿي ڪامڻ وٺ جر جي، نر نالو ولايت ويو.

ڪامڻ = جيڃان، جر جي = سُرڪي. نر نالو =

جوڳي. ولايت = هنگلاج.

اٿي جيڃان، وٺ سُرڪي، جوڳي هنگلاج ويو.

[2389]

کٽي ڪاٺي ڪڙمڪي، هو ذات ولايت ويا.
 ڪاٺي = جُنڱ. ڪڙمڪي = هاڃ. ذات = سامي.
 ولايت = هنگلاج.

کٽي جُنڱ جَهاڃ، سامي هنگلاج ويا.

[2390]

ذاتين کٽي ڪاٺين ٻَڌا ڪپڙ جا.
 ذات = ڪاهوڙي. ڪاٺ (جا) = سنجاءَ > سنجهي.
 ڪپڙ جا = سندرا.

ڪاهوڙين کٽي، سَنجهي ٻَڌا سندرا.

[2391]

اَن ۽ مال جا، نار نالي مردن جا.
 اَن جا = پَل. مال جا = پُور. نار نالو = جيگل.
 مرد = جوڳي > جوڳيٿڙن.

پلپل پُور (پون)، جيگل جوڳيٿڙن جا.

مجازي گجھارتون

[2392]

پکين کان وڌ منهنجا پرين، نالا نانءَ سندن.

پکي = وڃو وڃن. نالو = پنيو. نانءَ =

پرو پرون.

وڃن کان وڌ منهنجا پرين، پنيَ پرون سندن.

[2393]

پنهنجو شهر ڏسي، مرون ذات ٿيام.

پنهنجو = سهڻو سهڻي. شهر = سورت صورت.

مرون = چيتو چيتا. ذات = گمڻائي گم.

سهڻي صورت ڏسي، چيتا گم ٿيام.

[2394]

نالي سهڻا سپرين، رچ نه تن جو ڪو.

نالو = صورت. رچ = مٺ.

صورت سهڻا سپرين، مٺ نه تن جو ڪو.

[2395]

وکر ذات جن، منهنجو نرنا ٻه تن سان.

وکر = سُرْمو. ذات = پائتا پاتا. نرنا =

حسن هسڻ.

سرما پاتا جن، منهنجو هسڻ به تن سان.

[2396]

جڏهن سج ڏنر سپرين، تڏهن عضوو وڻ ٿيو.

سج (جي) = مَرڪ (باک) مرڪندي. عضو =

جڻو. وڻ = جاءِ (گل).

جڏهن مرڪندي ڏنر سپرين، تڏهن جڻو جاءِ ٿيو.

[2397]

آءُ ميان، تنهنجي نرنائن، مون کي نرنا ڪيو.

نرنا = ڪلڻ. نرنا = ٿلڻ. نرنا = خوشحال.

آءُ ميان، تنهنجي ڪلڻ ۽ ٿلڻ مون کي خوشحال ڪيو.

[2398]

پرين اڳئي ننڊ جا، پيا ڪپڙ جا ڍڪيائون،
 پاهڻ پائي عضوي ۾، ڪپڙ جون ڍڪيائون،
 انهن ڪي آءُ، نر نانا ۽ چونڊياس.
 ننڊ جا = سُهڻا. ڪپڙ جا = گُهڻا. پاهڻ = سُرُمو.

عضو = اڪيون، ڪپڙ جون = پٽيون. نر نانا = مبارڪ.
 پرين اڳئي سُهڻا، پيا گُهڻا ڍڪيائون،
 سُرُمو پائي اڪيون ۾، پٽيون ڍڪيائون،
 انهن ڪي آءُ، مبارڪ چونڊياس.

[2399]

وڻ پائي رڇ ۾ سست جون ڪنيائون ساڻ.
 وڻ = مينڊي. رڇ = وڻو. ست جون = سڳيون.

مينڊي پائي وڻي ۾، سڳيون ڪنيائون ساڻ.

[2400]

پڪي پوک مال جا ٻٽل، مون وڻ جن ۾ ڏنا.
 پڪي = باز > بازو. پوک جا = بند. مال جا = ٻٽل.
 وڻ جا = ڏوٽرا < ڏورا.

بازو بند ٻٽل، مون ڏورن ۾ ڏنا.

[2401]

نالي اڳيان ناريون، مرجان راند جا ڪن.
 نالو = دلبر. نالو = دادلي > دادليون. راند جا = ماڻا.

دلبر اڳيان دادليون، مرجان ماڻا ڪن.

[2402]

نالو ڇڏ منهنجا پرين، نالو مون سان ڪر.
 نالو = ساماڻو < ماڻو. نالو = محبت.

ماڻو ڇڏ منهنجا پرين، محبت مون سان ڪر.

[2403]

نر نانا ۽، ٻولي ڏي ته ڪريون واپار مٽيءَ جو.
 نر نانا ۽ = جاني. ٻولي = جيءُ. واپار = سودو.

مٽيءَ جي = سِر.

جاني، جيءُ ڏي ته ڪريون سودو سِر جو.

[2404]

وئئي نالو ڪر، وئئي وڪر ڪر.
نالو = قبول. وڪر = ڪتل > قتل.

وئئي قبول ڪر، وئئي قتل ڪر.

[2405]

نالي چيو نالي کي ته شهر جي آئي ڏي.
نالو = معشوق. نالو = عاشق. شهر جي = سوکڙي.

معشوق چيو عاشق کي ته سوکڙي آئي ڏي.

[2406]

نالو ڪريان چوند، پر اُٺ جا سهن کين ٿا.
نالو = محبت. اُٺ جا = ڏاڍو > ڏاڏو.

محبت ڪريان چوند، پر ڏاڏو سهن کين ٿا.

[2407]

پاڻي ٿي آءُ، ٺر نالو، منهنجا پرين.
پاڻي = پٿرو. ٺر نالو = مَلڪ > مَ + لڪ.

پٿرو ٿي آءُ، مَلڪ منهنجا پرين.

[2408]

لوھ جا منهنجا پرين، لوھ جيئن تون ڳالھاءِ،
اسان ٻنهي وچ ۾، گاهه جو ٻيٺو آھه.

لوھ جا = پورا. لوھ جي = ڳجهه > ڳجهو.

گاهه جو = اوڪر > او + ڪر.

پورا منهنجا پرين، ڳجهو تون ڳالھاءِ،
اسان ٻنهي وچ ۾، اوڪر ٻيٺو آھه.

[2409]

لوھ جا منهنجا پرين، تون ڳھه ٿي آءُ، اڳيئون
گاهه جا وڏا.

لوھ جو = پورڙو (ننڍڙي چٽي) > پورڙا.

ڳھه جي = لُڪڙي > لڪي. گاهه جا = ڪرا > ڪر.

پورڙا منهنجا پرين، تون لڪي آءُ، اڳيئون ٿي ڪر وڏا..

[2410]

وڻ جاون، پنهنجا آون، ذاتيون ڪاون، ايڏا نالي
جا نرنانءَ ميان!

وڻ = جاڪر < ڪر. پنهنجا = پرين. ذات = ڪلڙ <

ڪليو. نالو = آڱو. آڱي. نرنانءَ = احسان.

ڪَر جاون، پرين آون، ڪليو ڪاون، ايڏا آڱي جا احسان ميان!

[2411]

ڪاٺ ڪاٺ جون ڳالهڙيون، پون نه مال جن،
اسان ۽ پرين، ڪڙي شهر ڦٽو ڪيو.

ڪاٺ جي = گجھه. ڪاٺ (جا) = ڌر < اندر. مال

جون = پيڪون < ٻئي + ڪن. شهر = گڏيجي

(تعلقو گنبت) گڏي + جيءُ.

گجھه اندر جون ڳالهڙيون، پون نه ٻئي ڪن،
اسان ۽ پرين، گڏي جيءُ ڦٽو ڪيو.

[2412]

اوري آءُ مَ منهنجا نالا، متان گاهه ڪٽي.

نالو = پرين. گاهه = ڪوٽڪ < ڪو + تڪ.

اوري آءُ مَ منهنجا پرين، متان ڪو تڪ ڪٽي.

[2413]

پڪي نه ٿي، ڪاٺيءَ نه آءُ، متان ماڻهو مرون ڪٽي.

پڪي = چپ. ڪاٺيءَ جو = هر < هرهر. مرون =

سَهو < سهي.

چپ نه ٿي، هرهر نه آءُ، متان ماڻهو سهي ڪٽي.

[2414]

ڪاٺئين ايندي سان، ڪاٺئين ويندي سان،

ڪاٺئين سنديون ڳالهڙيون، ڪاٺئين ڪندي سان.

ڪاٺيءَ جي = گجھه (اڙي جي چپر).

گجھهين ايندي سان، گجھهين ويندي سان،

گجھهين سنديون ڳالهڙيون، گجھهين ڪندي سان.

[2415]

مُئا مِرُون، حاڪم جو ٿينئي، وڻ ڇڏ ته پوک ملون.
مِرُون = ڪتو. حاڪم جو = خط > ڪت (مرض).
وڻ = ٻهڻ. پوک = ساڻر > ساعت.

مُئا ڪتا، ڪت ٿينئي، ٻهڻ ڇڏ ته ڪا ساعت ملون.

[2416]

مان ته فقير تنهنجو، پوک جون نه ڪر مون سان.
فقير = عاشق. پوک جون = گهنڊيون.

مان ته عاشق تنهنجو، تون گهنڊيون نه ڪر مون سان.

[2417]

ڪاڻ جن ۾ هئين منهنجا پرين! تڏهن جر جون
وڌيون مون،

جڏهن وڏو ٿيو آهين، تڏهن تو مال جا ڪرين.

ڪاڻ جا = پينگها. جر جا = اڪا > اڪيون.

مال جا = گوشا.

پينگهن ۾ هئين منهنجا پرين، تڏهن اڪيون آڙايون مون،
جڏهن وڏو ٿيو آهين، تڏهن تو گوشا ڪرين.

[2418]

وڻ وسين منهنجا پرين، اجهي ڇو نه اچين،
ڪپڙي اندر تو ڳالهڙي، سا مائٽين ڇو نه ڪرين.

وڻ = توت > تون + تن. اجهو = پيهي. ڪپڙي

(جو) = ڄامون > جا + من. مائٽ = مامون >

مان + من.

تون تن وسين منهنجا پرين، پيهي ڇو نه اچين،
جا من اندر تو ڳالهڙي، سا مان من ڇو نه ڪرين.

[2419]

زحمت ويڙهيا سپرين، زحمت ڏسڻ نه ڏين،
الله ائين ڪرين، جو سدا هون زحمت ۾.

زحمت = بگ. زحمت = رتي. زحمت = محلو > محل.

بگ ويڙهيا سپرين، رتي ڏسڻ نه ڏين،
الله ائين ڪرين، جو سدا هون محلن ۾.

[2420]

شهر به لڳر جن سان، فقير جا به ڪندين تن کي،
نالو هوندو نصيب ۾، ته شهر جو به ٿيندو تن سان.
شهر = ڏلي > دل، فقير جا = سوال، نالو = لکيو.
شهر جو = ميلو.

دل به لڳير جن سان، سوال به ڪنديس تن کي،
لکيو هوندو نصيب ۾، ته ميلو به ٿيندو تن سان.

[2421]

چل ڙي پيڙي وارا، وڃي شهر خبر ڏي،
پوک ته پوکير جن ڪاڻ، مولِي ميلِي سي.
پيڙي وارا = ساڱاهيا، شهر = منجهئون، پوک =
ڪاسني > ڪي + سنه.

چل ڙي ساڱاهيا، وڃي منجهئون خبر ڏي،
ڪي سنه ڪاٿير جن ڪاڻ، مولِي ميلِي سي.

[2422]

پوک ڪاڻ تي، جي ڪامڻ آه ته نر نانءُ به ٿيندو،
نه ته شهر ڙي.

پوک جي = رک، ڪاڻ = لاهه > الله، ڪامڻ =

حياتان > حياتي، نر نانءُ = مولو > ميلو، شهر =

پاڳناڙي > پاڳ.

رک الله تي، جي حياتي آه ته ميلو به ٿيندو، نه ته
پاڳ ڙي.

[2423]

ذات لڳي جن، پکيءَ جو تن ڦٽو ڪيو.

ذات = جوکيا > جوکو، پکيءَ جو = ڦيرو.

جوکو لڳو جن، ڦيرو تن ڦٽو ڪيو.

[2424]

نر نانءُ ماڻهو ڏيهه ۾، آءُ نر نانءُ ڪونه ڏسان،
نر نانءُ آهير ڪونڪو، جنهن کي سَت هت جا ڏيان،
هاڻي ڪيئن ڪريان، جو مون جي پَت پري ٿيا.

نرٺانءُ = دشمن. نرٺان = سڄڻ. نرٺان = محرم.

سُٺ جا = ڏورا. هٿ جا = پاءُ. پٽ جي = وس.

دشمن ماڻهو ڏيهه ۾، آءُ سڄڻ ڪونه ڏسان،
محرم آهيم ڪونڪو، جنهن کي ڏوراپا ڏيان،
هاڻي ڪيئن ڪريان، جو مون بيوس کان پري ٿيا.

[2425]

شهر سڄوئي لوهه، نرٺانءُ ٺهي ٿي ڪونه.
لوهه = مارو. نرٺان = سڄڻ.

شهر سڄوئي مارو، سڄڻ ٺهي ٿي ڪونه.

[2426]

ڪنڊ وٺ ۾ منهنجا پرين، وڃي وٺ جا ڪياسون،
شهر جن ۾ وڃي، رپسي جا ڪياسون،
جڏهن مال جا ماڻهو پيدا ٿيا، تڏهن ڪٿي ڏڌ جا ڇڏياسون.

ڪنڊ وٺ جا = پور. وٺ جا = گوش > گوشا. شهر

جا = ماڙيون ۽ محل. رپي جي = پرک. مال جا =

ڪُر > ڪَر. ڏڌ جا = گهمرا.

پورن ۾ منهنجا پرين، وڃي گوشا ڪياسون،
ماڙين ۽ محلن ۾، پرين پرڪياسون،
جڏهن ڪَر ماڻهو پيدا ٿيا، تڏهن ڪٿي گهمرا ڇڏياسون.

[2427]

هي جي مرون پيدا ٿيا، ته اُن جا ڇڏيا مون.
مرون = ڪتو > ڪُٽڙا. اُن جا = گهمرا.

هي جي ڪُٽڙا پيدا ٿيا، ته گهمرا ڇڏيا مون.

[2428]

جنهن کي ڳهه جي لڳل، سا ذاتيون چو نه ڪري.
ڳهه جي = لئون. ذات = گهمراڻي > گهمرا.

جنهن کي لئون لڳل، سا گهمرا چو نه ڪري.

[2429]

اسان وٽ لوهه جي گهڙي، توهان وٽ ڪٽولي
جي ڪانه.

لوھ جي = کير > اُکير. کٽولي جي = تانگھ.
اسان وٽ اُکير گھڻي، توهان وٽ تانگھ (ٿي) کان.

[2430]

لوھ نالي جي ھنيئي، لوھ جي مون کي ناھ.
لوھ جي = ميخ. نالو = محبت. لوھ جي =
چين > چين.

ميخ محبت جي ھنيئي، چين مون کي ناھ.

[2431]

نالي کي نالو ڳري، سو پڻ نالو ڙي.
نالو = دانھ. نالو = ديوانو. نالو = عشق.

دانھ کي ديوانو ڪري، سو پڻ عشق ڙي.

[2432]

گاھ ڏني نر نانءُ ملي، تہ مان نالو تيان.
گاھ = سر > سر. نر نانءُ = ساڄن. نالو = قربان.

سر ڏني ساڄن ملي، تہ مان قربان تيان.

[2433]

مٽي ڏني نر نانءُ ملي، تہ ليکي عضوي ڏئي.
مٽيءَ جي = سر > سر. نر نانءُ = ساڄن. ليکو =

ڏون > ڏونهين. عضو = ھٿ > ھٿين.

سر ڏني ساڄن ملي تہ ڏونهين ھٿين ڏي.

[2434]

اي ميان ذات! ھن مٽيءَ جي کي ڪا ڪاڻي ڇڏين ھا،
تہ جر جي ۾ پيو ڏسان ھا.

ذات = اوڏ. مٽيءَ جي = ماڙي. ڪاڻي = دري.

جر جي = گھڙي. ذات = معشوق.

اي ميان اوڏ! ھن ماڙيءَ کي ڪا دري ڇڏين ھا،

تہ آءُ گھڙي گھڙي پيو ڏسان ھا.

[2435]

ذات سان نالو سڳو، تيلانھ سڏ مرض جو ٿيو.

ذات = رازا < رضا. نالو = رمضو < رمزون. سڌ =

جيءُ. مرض جو = جڏو.

رضا سان رمزون لڳيون، تيلانھ جيءُ جڏو ٿيو.

[2436]

چڏ ڇاڪيماڻيون، ڪر ڪاڇ جون، ذات ٿينداسون.

ڇاڪيماڻيون = ڏاڍا يون. ڪاڇ = مٺايون. ذات = مري.

چڏ ڏاڍا يون، ڪر مٺايون، مري وينداسون.

[2437]

نالي وارا هٿاسون، رڇ نه ٿياسون،

ڪاٺ جن ۾ پئي، ذات وينداسون.

نالو = اُميدو < اُميدن. رڇ = گڏون < گڏ.

ڪاٺ جو = ڦوڙاڻو. ذات = مري.

اُميدن وارا هٿاسون، گڏ نه ٿياسون،

ڦوڙائي ۾ پئي مري وينداسون.

[2438]

نالي ماري، نالو آهي، نالو کي تو نالو ني.

نالو = محبت. نالو = صحبت. نالو = سڪندر <

سڪ + اندر. نالو = ساڻي < سا + ٿي.

محبت ماري، صحبت آهي، سڪ اندر جي، سا ٿي ني.

[2439]

نالو ويني نهاريان، نالي ماري آهيان.

نالي = واڻو < واڻون. نالو = محبت.

واڻون ويني نهاريان، محبت ماري آهيان.

[2440]

زمين جيئڻ ۾، شهر ٿون آيو ٿي سڀرين!

زمين جي = ڳجهه. جيئڻ = ڳوهه. شهر = مڏئي <

مان + ڏي.

ڳجهه ڳوهه ۾ مان ڏي آيو ٿي سڀرين!

[2441]

اڳي ته منهنجو نالو هئين، هاڻي گاهه ٿون وئين.

نالو = جاني، گاه جو = پڇڙو پڇڙ.

اڳي ته منهنجو جاني هئين، هاڻي پڇڙئون وئين.

[2442]

رڇ نه وجهه منهنجا پرين، پوک جي ٿي ٿيان،

ڪونهي شهر نالي، جنهن عضوي هٿ جا ڏيان.

رڇ = گهڙي، پوک جي = چري، شهر = هالا، حال.

نالو = محرم، عضوو = هٿ، هٿ جا = پاءُ، نياپا.

گهڙيون نه وجهه منهنجا پرين، چري ٿي ٿيان،

ڪونهي حال محرم ڪو، جنهن هٿ نياپا ڏيان.

[2443]

نالي منجهه هياس، ته به عضوي ۾ پنهنجي هئي.

نالو = سقراط، سڪرات، عضوو = تن، پنهنجي = تات.

سڪرات منجهه هياس، ته به تنهنجي تن ۾ تات هئي.

[2444]

ڏينهن جي توکان جرجي، ملڪ نه ٿي ٺنڊ جا پرين!

ڏينهن جي = گهڙي، جرجي = ڌار، ملڪ = سرو =

سري، ٺنڊ جا = سهڻا.

گهڙي توکان ڌار، سري نه ٿي سهڻا پرين!

[2445]

مڻيي جون پٽي آءُ اُن جا گهوريندياس.

مڻيي جون = وايون، اُن جا = جيءُ.

وايون پٽي آءُ جيءُ گهوريندياس.

[2446]

ڪاٺي لائين ته مان ذات ٿي تنهنجي.

ڪاٺيءَ (جو) = ڪتب، ذات = گولا، گولي.

ڪتب لائين ته مان گولي ٿي تنهنجي.

[2447]

پرين به ڪپڙو، مان به ڪپڙو، پر الله ڪپڙو

ڪونه ميان!

ڪپڙو = جوڙي.

پرين به جوڙي، مان به جوڙي، پر الله جوڙي
ڪانه ميان!

[2448]

جهڙ جو ڪر نه سپرين، هي اُن جو ڏيندس تو.

جهڙ جو = آگر < آءُ + غم. اُن جو = جيءُ.

آءُ غم ڪر نه سپرين، هيءُ جيءُ ڏيندس تو.

[2449]

محبوبن گندي هنئي، سا وڃي سڱيڻ پيئي،

نرنانءُ تيس ڪونڪو، پاڻان جر جي ٿي.

گندي = چُريل < چُرِي. سڱيڻ = ساهُرني < سا +

هَري. نرنانءُ = چُٽڻ. جر جي = چڪ < چڪِي.

محبوبن چُري هنئي، سا هَري پيئي،

چُٽڻ تيس ڪونڪو، پاڻان چڪِي پيئي.

[2450]

ذات منهنجي ڳهه مان سودي راند جي آهيان.

ذات = عامل < آءُ + مل. ڳهه = والي. سودي جي =

بول. راند جي = ٻڌي.

آءُ مل منهنجا والي، مان ٻولن ٻڌي آهيان.

[2451]

مان هيس ٻيڙيءَ جن ۾، توڻي مال جا ڪيا.

ٻيڙيءَ جا = پُور. مال جا = گهَرا.

مان هيس پورن ۾، توڻي گهَرا ڪيا.

[2452]

جي ڪاڻيءَ جو آئين ها سپرين! توکي مرض جو

نه ڏيان ها.

ڪاڻيءَ جو = ميڙ. مرض = وارو < واري.

جي ميڙ آئين ها سپرين! توکي واري نه ڏيان ها.

[2453]

نالو ڳهه جو جيڏيون، ته عورت چو نه تيان.

نالو = ساجن، ڳھ جو = رڇ = سرچي. عورت = سڪي.
ساجن سرچي جيڏيون! تہ سڪي چونہ ٿيان.

[2454]

ڪيم راند جون ڪيتريون، نرنان عمر ساري،
آهيان ڏوهاري، نرنانءَ تہ عضوو ٿيان.
راند جون = ڪچيون. نرنانءَ = سڄڻ. نرنانءَ =
تارو > تارئين. عضوو = تري > تري.

ڪيم ڪچيون ڪيتريون، سڄڻ! عمر ساري،
آهيان ڏوهاري، تارئين تہ تري پوان.

[2455]

وهت جي پڄئي تہ نالو ڪجان،
نالو ڪري، راند جي ڪجان،
راند جي نہ پڄئي تہ پوءِ نالو نہ ٻولجان.
وهت جي = وڪ. نالو = محبت. راند جي = توڙ.
نالو = ڪوڙو > ڪڙو.

وڪ پڄئي تہ محبت ڪجان،
محبت ڪري، توڙ ڪجان،
توڙ نہ پڄئي تہ پوءِ ڪڙو نہ ٻولجان.

[2456]

آءُ ڙي نرنانءَ، تہ ڪو نالو ڪريون،
متان نرنانءَ اچي، ڪو مال جو وجهي.
نرنانءَ = ساجن. نالو = صحبت. نرنانءَ = موتي >

موت. مال جو = چوڙو > وچوڙو.

آءُ ڙي ساجن تہ ڪا صحبت ڪريون،
متان موت اچي، ڪو وچوڙو وجهي.

[2457]

ڪاڻي ڪنهن جي نہ پڄي، پوک هر ڪنهن جي هوءَ،
راتو هن فقير جو، مَن پرينءَ کي پوءِ،
اسين سوداگر نہ سَهون، اوهين نرنان ڪريو چو؟

ڪاٺيءَ جي = اسي < آس. پوک = پوري. رات =
 قدر. فقير جو = حال. سوداگر جي = ساعت. نرnan = آچار.
 آس ڪنهن جي نه پڇي پوري هر ڪنهن جي هوءَ،
 قدر هن حال جو، من پرينءَ کي پوءِ،
 اسين ساعت نه سهون، اوهين آچار ڪريو ڇو؟

[2458]

اک جو اڳي ويو، ويوهاڻ به اک سئندو،
 ننڊ جا نه ڪر حاڪيماڻي، تون نرnan ٿي نار،
 رچ ڪر نرnanءَ، تڪڙ مٿي جو نام جو.
 اک جو = حيا، اک سئندو = شرم. ننڊ جا = سهڻا
 (خواب). حاڪيماڻي = سختي. نرnan = دلبر. نار =
 نرمان < نرم. رچ = ڪڙو ڪري. نرnan =
 ڪرم. تڪڙ جو = وارو، مٿي جو = وار. نام =
 واصل < وصل.

حيا اڳيئي ويو، ويوهاڻي شرم،
 سهڻا! نه ڪر سختي، تون دلبر ٿي نر،
 ڪري ڪو ڪرم، وارو وار وصل جو.

[2459]

رسي جا ڪرين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڪيا،
 مال جا ڪرين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڪيا،
 لوهه جا ڏئين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڏنا،
 عضوي جا وجهين ها منهنجا پرين! سي تو نه وڌا،
 جڏهن تون ٿئين نرnanءَ، تڏهن، آءٌ ويس نارnanءَ.
 رسي جا = ويڇوا. مال جا = چٽ. لوهه جا = پالا <
 اوپالا. عضوي جا = پاڪر. نرnan = ٿڌو.
 نارnan = بچي.

ويڇوا (وڇوارو) ڪرين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڪيا،
 چٽ ڪرين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڪيا،
 اوپالا ڏئين ها منهنجا پرين! سي تو نه ڏنا،
 پاڪر وجهين ها منهنجي پرين! سي تو نه وڌا،
 جڏهن تون ٿئين ٿڌو، تڏهن آءٌ ويس بچي.

[2460]

نالن ۾ منهنجا پرين! پاڻي تياسون پاڻ،
 عضون جون هاڻ، مون سان نه ڪر منهنجا پرين!
 نالو = ٻڌو < ٻڌو. نالو = سوڍو < سُو. پاڻي =
 پڌرو. عضون جون = تريون < ايتريون.

”ٻڌو سُو“ ايتريون منهنجا پرين! پڌرا تياسون پاڻ،
 ايتريون هاڻ، مون سان نه ڪر منهنجا پرين!

[2461]

ايس وڪر ڪڙي، مون کي وڪر به نه چيائون،
 مروءَ جي من ڪري، شهرن جي ڏٺائون،
 مڇي پاڻيءَ جي مان سان نه ڪيائون،
 انهيءَ کي آءُ، ذات سَلي چا ڪريان.
 وڪر = وهه < ويهڻ. وڪر = وهه. مروءَ =

گورڪر. شهرن = چني. مڇي (جي) = پڇي
 پاڻيءَ (جي) = ڪر < ڪل. ذات = سور.

ايس ويهڻ، مون کي، ويهه به نه چيائون،
 گورڪرين! ڪن ڪري چني چڏيائون،
 پڇي مان وٽان ڪل به ڪانه لڌائون،
 انهيءَ کي آءُ، سور سَلي چا ڪريان.

[2462]

ڪاڇ جو ڪنهن کي چوان، من ڪو پير جو ٿئي.
 ڪاڇ جو = پيرو < پيروئي < پيو + روئي. پير جو = ميلو.
 پيروئي ڪنهن کي چوان، من ڪو ميلو ٿئي.

[2463]

مان سان محبوبين، ليکي هٿ جي ڪانه ڪئي.
 ليکي جي = اسي. هٿ جي = لپ < اصيل.
 مان سان محبوبين، اصيل ڪانه ڪئي.

[2464]

پسوڪ جي ڪري پرينءَ کي ٻُڌائي،
 ته نارن مانءُ وس اسان جي نه آهي،
 اسان جو مال جو اوهان سان آهي.

پوک جي = ڪورڙ < ڪو + رڙ. نارنانءَ = جيئڻ.

مال جو = آسابند.

ڪو رڙ ڪري پرينءَ کي ٻُڌائي،
تہ جيئڻ وس اسان جي نہ آهي،
اسان جو آسابند اوهان سان آهي.

[2465]

مھتي ڪريو مھتي ڪريان، مھتي ٿئي شال،
مھتي مون کان يار لھڻي، سا بہ ڏيان شال.
مھتي = آسي < آس. مھتي = اُميد. مھتي = پوري.

مھتي = پرڻي < پرت.

آس ڪريو اُميد ڪريان، پوري ٿئي شال!
پرت مون کان يار لھڻي، سا بہ ڏيان شال!

[2466]

اسان کي ڪٽولي جي گھڻي، اوهان کي جنڊ جو ناھي،
پيرن جو الاتجي ڪڏھن ٿيندو!
ڪٽولي جي = تانگھ. جنڊ جو = ڪِرُ اُڪير.

پيرن جو = ميڙو.

اسان کي تانگھ گھڻي، اوهان کي اُڪير ناھي،
ميڙو ڪڏھن ٿيندو!

[2467]

اُن جا پرين! آءُ، تولا اُن جي آھيان.
اُن جو = چونڊو < چونڊ < چونڊيل. اُن جي =
ڪُنڊي < ڪُنڊي < اُڪنڊي.

چونڊيل پرين! آءُ، تولا اُڪنڊي آھيان.

[2468]

رَچَ نَسِيا منھنجا پرين تون ولا تئون وري آءُ،
تہ تو مون وچان، گاهہ بہ وڃي نڪري.
رَچَ = پارا. ولايت = ڪڇ. گاهہ = سيءُ.

پارا (سيءُ) نَسِيا منھنجا پرين، تون ڪڇئون (ڪڇ ۾) وري آءُ،
تہ تو مون وچان، سيءُ بہ وڃي نڪري.

[2469]

نـالـن جـي وٺ خبر ڏي؟

نالو= مٺو. نالو= ميوو. وٺ= ڪامونشي< ڪا + مون.

مـنـن مـيـون جـي ڪا مون خبر ڏي؟

[2470]

عورت ڏيوڙي جيڏيون! ته ڪاريگر جي اڃان.

عورت= مٽي< مٽ. ڪاريگر جي= آنت

(آن وٺ= اوهان وٺ).

(ڪا) مٽ ڏيوڙي جيڏيون! ته اوهان وٺ اڃان.

[2471]

ٻولي ڪري ٻولي ڪيائون، تن ڪي ڪهڙا

مال جا پيا.

ٻولي=ها. ٻولي= نه. مال جا= گهوڙا.

ها ڪري نه ڪيائون، تن ڪي ڪهڙا گهوڙا پيا؟

[2472]

پنهنجي ڪپڙي جا، تون ڪاڻ شهر ڪراءِ.

پنهنجي= دل. ڪپڙي جا= ٻَر. ڪاڻ جو= در.

شهر= سن.

دلبر! تون درس ڪراءِ.

[2473]

مال جي ڏيکار نه ته فرنائءِ ٿو ماري!

مال= مينهن< منهن. نرنائءِ= سڪندر<

سڪ + اندر.

منهن ڏيکار نه ته سڪ اندر جي ٿي ماري!

[2474]

چوڙ ڀوڪ دي، متان مين ذات ٿيوان.

ڀوڪ= تماڪ< طمع + ڪُون. ذات= مري< مَر.

چوڙ طمع ڪون، متان مين مروجان.

[2475]

اسين اوهان جي راڄ ۾، اچي لوهه جا تياسون،
 ماڻهو اوهان جي راڄ جا، ٿا مال جون ڪن مون،
 ائين ٿا چون ته تون جيئڙي جيڏيون.
 لوهه جا = ڪڙا. مال جون = ويڙهون. جيئڙ =
 مهو + مَ + هو.

اسين توهان جي راڄ ۾، اچي ڪڙا تياسون،
 ماڻهو اوهان جي راڄ جا ٿا ويڙهون ڪن مون،
 ائين ٿا چون ته تون: مَ هو، ڙي جيڏيون!

[2476]

اڳي نالي ايندو هئين، هاڻي ته نالي ئي نٿو اچين،
 مٿان ڪنهن نالي جهليو اٿئي.
 نالو = اڱڻ. نالو = نظر. نالو = وارث.

اڳي اڱڻ ايندو هئين، هاڻي ته نظر ئي نٿو اچين،
 مٿان ڪنهن وارث جهليو اٿئي.

[2477]

تو ٿي ڍڳي جا ڪيا، تڏهن هتي حُقي جا گهڻا،
 هاڻي تون وڃي پنهنجي ٿي،
 ڍڳي جا = ڦيرا. حُقي جا = چُغل. پنهنجي = جاءِ.
 تو ٿي ڦيرا ڪيا، تڏهن هتي چُغل گهڻا،
 هاڻي تون وڃي جاءِ ٿي.

[2478]

ڪپڙي ۾ ايندياس، ڪپڙي ۾ ويندياس،
 ڪپڙي سنديون ڳالهڙيون، ڪپڙي سان ڪندياس.
 ڪپڙو = گهونگهٽ.

گهونگهٽ ۾ ايندياس، گهونگهٽ ۾ ويندياس،
 گهونگهٽ سنديون ڳالهڙيون، گهونگهٽ سان ڪندياس.

[2479]

پوک ڪڪن جي آءُ منهنجا پرين، هو ٿا مال جا ڪن.
 پوک = ترَ = ترَ. ڪڪن جي = رسي. مال جا = وڳ.
 ترسي آءُ منهنجا پرين، هو ٿا وڳ ڪن.

[2480]

عورت ڪر منهنجا نونان، شهرئون پنهنجي

ڏيندي سئين.

عورت (جو) صبر. نرنان = منو. شهر = دلي.

پنهنجي = ڳرائي.

صبر ڪر منهنجا منا، دليون ڳرائي ڏيندي سئين.

[2481]

زحمت جانور جي، مڪائون مان ڏي،

تڙن جون رچن تي، اڃان ڪيئن آن ڏي.

جانور جي زحمت = ڪت > خط. تڙن جون = چوٽيون.

رچ = در > درن.

خط مڪائون مان ڏي، چوٽيون درن تي،

اڃان ڪيئن آن ڏي.

[2482]

نالي وارا، نالو اٿئي، هن نالي جي پارت اٿئي.

نالو = بولو. نالو = جائو > جانو. نالو = غلام.

بُولِي وارا، جانو اٿئي، هن غلام جي پارت اٿئي.

[2483]

نالي منجهه هياس ته به تنهنجي عضوي ۾ پنهنجي هئي.

نالو = سقراط > سڪرات. عضو = تن. پنهنجي = تات.

سڪرات منجهه هياس ته به تنهنجي تن ۾ تات هئي.

[2484]

سازين لوهه لڳو. نونان ڏيندس تن کي.

ساز = دلو > دليون. لوهه (جو) = پيچ. نرنان = محبت.

دليون پيچ لڳو، محبت ڏيندس تن کي.

[2485]

نالي وارهاسي، رچ نه ٿياسي، انهن نالن ۾ ذات ٿينداسي.

نالو = اميدو. رچ = گڏون > گڏ. نالو = اميدو.

ذات = مري.

اميدن وارا هئاسي، گڏ نه ٿياسي، انهن اميدن ۾ مري وينداسي.

[2486]

رچ مَڪڻ منهنجا پرين! آءُ ٿي رچ ٿيان،
 هي شهر نرنانءُ جو ناهي، هت جا ڪنهن کي ڏيان؟
 هاڻي ڪيئن ڪريان، جو پڪت وارئون پري ٿيا.
 رچ= دلي< دل. رچ= چروڙي< چري ڙي.
 شهر= هالا< حال. نرنانءُ= محرم. هت جا=
 وٽ< انت. پت واريون= وِسيون.

دل مَڪڻ منهنجا پرين، آءُ ٿي چري ڙي ٿيان،
 هي حال محرم ناهي، اُنت ڪنهن کي ڏيان؟
 هاڻي ڪيئن ڪريان، جو وسئون پري ٿيا.

[2487]

مرض نه آيو تن، مٽيءَ جي لڏائون ڪانه.
 مرض چڪي. مٽيءَ جي= واري< پوٺواري.
 چڪي نه آئي تن، پوٺواري لڏائون ڪانه.

[2488]

حُب جو ڪري نالو ٿي،
 نرنانءَ جي گهوڙي ۾، ته نالو سڏجين.
 حُب= قرب. نالو= قربان. نرنانءُ= معشوق.
 گهوڙي جو= ميدان. نالو= عاشق.
 قرب ڪري قربان ٿي، ته معشوق جي ميدان ۾
 عاشق سڏجين.

[2489]

مر ته جهنگ جا مون ڏين، ڪوڏي تيان مان نه تن سان.
 جهنگ جا= مرون< مارون. ڪوڏي= سچلي< سچي.
 مر ته مارو مون ڏين، سچي نه تيان مان تن سان.

[2490]

اي مٿا مرون حاڪم جي ٿئيئي، وٺ چڏيو ته پوک ملون.
 مرون= ڪتا. حاڪم (جو) = خط< ڪت (مرض).
 وٺ= بهڻ. پوک= ساڻر< ساڻ< ساعت.
 اي مٿا ڪتا! ڪت ٿئيئي، بهڻ چڏ ته ڪا ساعت ملون.

[2491]

نالو پائي عضوي ۾ بيٺا نالو ڪن؛
 آءُ به نالو تن جو، جي مون کي نالو ڪن.
 نالو = بولو، عضوو = نڪ. نالو = سلام. نالو = غلام.
 نالو = قبول.

بولو پائي نڪ ۾، بيٺا سلام ڪن،
 آءُ به غلام تن جو، جي مون کي قبول ڪن.

[2492]

نر نـانءُ عضوو جيـت ٿي!
 نر نان = مڻو < مڻا، عضوو = اک، جيت = ڪڻ (بلا).
 مـنـا، اڪ ڪـڻ ٿي!

[2493]

پوک پڪي ٿي، تون وڃي ڪاڻي ٿي،
 پوک = ڦٽي (وونئڻ)، ڪاڻي = طاقي.
 پر هه ڦٽي ٿي، تون وڃي اوطاقي ٿي.

[2494]

وڻ جي وڻ تياس، پر هن گاهه ٿي ڪونه ڪيو.
 وڻ جي = ڳري < ڳري، وڻ = ڪنڊو < ڪنڊا.
 گاهه = ڪل.

ڳري ڪنڊا تياس، پر هن ڪل ٿي ڪانه لڌي.

[2495]

ڪاڇ جو ڪنهن کي چوان، من ڪو پير جو ٿئي.
 ڪاڇ جو = پيرو < پيو + روڻي، پير جو = ميلو.
 پيو روڻي ڪنهن کي چوان، من ڪو ميلو ٿئي.

[2496]

نالي ٿي ڏسان، پر نالي اچن ٿي ڪين.
 نالو = پيروز < پئي روز، نالو = موندرو < مون در.
 پئي روز ڏسان، پر مون در اچن ٿي ڪين.

[2497]

ان جي ٿي ڪيان، عورت مان ٿيان،
 منهنجا ڙي ميان! پوءِ مٿيءَ جي ڪانه ڪيان.

آن جي = ٻُڪي > ٻُڪيون. عورت = چڱي. مٽيءَ
جي = واري.

ٻُڪيون ٿي ڪُٺيان، چڱي مان ٿيان،
منهنجا ڙي ميان! پوئواري ڪانه ڪيان.
[2498]

جنڊ ٿون پيڙيءَ جا، مان سان شال نه ڪن،
جن سان شهر لڳن، سي مَر ذات هجن.
جنڊ جا = جهيڙا (گڙڪا). پيڙيءَ جا = جهوڙا > جهٽا.
شهر = دلي (دهلي) > دليون. ذات = اوڏ > اوڏڙا.
جهيڙا ۽ جهٽا، مان سان شال نه ڪن،
جن سان دليون لڳن، سي مَر اوڏڙا هجن.
[2499]

اڪرين آءُ ٿي ساريان، اڪرين تون پڻ سار
اوزارين چڱي پوئي، ته جر جون ڳالهيون پار
نالو ٿئي قرار جي ڏينهن جي ملين سپرين!
اڪر = جيم ۽ مير > جيئن + من. اڪر = تي ۽
مير > تيئن + من. اوزارن = کاتن > ڪا + تن.
جرجن = سيمن > سي + من. نالو = هيمن >
هيءُ + من. ڏينهن جي = ساعت.

جيئن من آءُ ٿي ساريان، تيئن من تون پڻ سار،
ڪا تن چڱي پوئي، ته سي مَن ڳالهيون پار
هيءُ من ٿئي قرار جي ساعت ملين سپرين!
[2500]

ڪو وهت جي هو، ته پنهنجي ڪپڙي جي
ٿئي ڪانه:

وهت جي = ٽور > ٽورڻ. پنهنجي = پريت، ڪپڙي
جي = پراڻي.

ڪو ٽورڻ وارو هو، ته پريت پراڻي ٿئي ڪانه.
[2501]

جتي پاڻيءَ جون هجن، اتي اُن جون ٿين ٿي ڪين.

پاڻيءَ جون = دليون. اُن جون = پليون.

جتي دليون هجن، اُتي پليون ٿين ٿي ڪين.

[2502]

ڪپڙي دل محبوب سان، اُن جي رهندي ڪيئن؟

ڪپڙو = رکي. اُن جي = پلي.

رکي دل محبوب سان، پڪلي رهندي ڪيئن؟

[2503]

پاڻي جون، راند جون، پوک جون رهن نه مون.

پاڻي جون = دليون. راند جون = اڙيون. پوک

جون = پليون.

هي دليون اڙيون، پليون رهن نه مون.

[2504]

اي نرنان، ڪول ٻار جي، پرين من ذات تي اچن؟

نرنان = ٻانيٺ. ٻار جي = پوتي > پوٽي. ذات = چنڊ.

اي ٻانيٺ، ڪول پوٽي، پرين من چنڊ تي اچن؟

[2505]

نالي ڏاند ملئي، ته اُن جون آڻجان.

ڏاند نالو = سنيهو. اُن جون = ساريون > ساري.

سنيهو ملئي ته ساري آڻجان.

[2506]

پڪي ڪا ٻولي ڪر، مون کي وڻ وري ويا.

پڪي = کانگ > کانگا. ٻولي + لات. وڻ =

ڪيسن > ڪي + سنه.

کانگا ڪا لات ڪر، مون کي ڪي سنه ٿي ويا.

[2507]

گهه جي ڪاڻ جو، ته منهنجو نرنانءِ اچي.

گهه جي = لئون > لنو. ڪاڻ جو = کانءِ (مالهه کي

ڍينگي ڏانهن سري اچڻ کان روڪيندو آهي).

نرنانءِ = سڄڻ.

لنو ڪانءِ، ته منهنجو سڄڻ اچي.

[2508]

تڙ جي لڳين جو مرد نه مڪائون،
 تنين کي آءُ ڳھه ٿي آيس.
 تڙ جي = ڪيهي. مرد = سلام. ڳھه = ڪڙي.
 ڪهڙي لڳين جو سلام نه مڪائون،
 تنين کي آءُ ڪهڙي ٿي آيس.

[2509]

پوک جو رکيم، لوه جو ٿي پيو،
 نارنانءِ چا ڪريان، پنڌ جو ٿي پيو.
 پوک جو = سَنگ < سَنگ (سنگت). لوه جو =
 ڪڙو < ڪوڙو. نارنانءِ = حليمان < هلي + مان.
 پنڌ جو = پري.

سَنگ رکيم ڪوڙو ٿي پيو،
 هلي مان چا ڪريان، پري ٿي پيو.

[2510]

نالو نالو، نالو ٿي
 نالو = جاني، نالو = موسو < مون + سُو (ٻڌو).
 جاني آيو، مون سُو ٿي

[2511]

نالو آيا نالو وٽ، ڪي وڪر جون وٺڻ.
 نالو = پوئر. نالو = گل. وڪر جون = واسنليون.
 پوئر آيا گلن وٽ، ڪي واسنليون وٺڻ.

[2512]

ڪاڻ جو نرنانءُ، پر تنهنجي ڪيئن پوک جي؟
 ڪاڻ جو = سَل. نرنانءُ = سڄڻ. پوک جي =
 سَري < سَري؟

سَل سڄڻ، تنهنجي ڪيئن سَري؟

[2513]

تنهنجا مرون ته مان پوک ۾ ڏنا، مون کي ڏاڍا
 رچ جا لڳا.

مرون = چلو < چلا. پوک = پيجو < پيءُ + جاءِ.

رچ جا = وٽا < کس وٽا.

تنهنجا چلا مان پيءُ جاءِ ڏنا، مون کي ڏاڍا کس وٽا لڳا.

[2514]

مرون محبوبن جا، مون کي راڳ زحمت هئا.

مرون = چل < چلا. راڳ = آسا. زحمت = بند.

چلا محبوبن جا، مون کي آسا بند هئا.

[2515]

جيڪو نالو نالي تي رکي، اهو نالو ئي ناهه.

نالو = بيگن < بيگنا < بي + گناهه. نالو = ايوب <

عيب. نالو = سڄڻ.

جيڪو بي گناهه عيب رکي، اهو سڄڻ ئي ناهه.

[2516]

ڪپڙي ۽ مال پوک جي اٿئي، تڏهن ڪا رچ ترس.

ڪپڙي جي = بوند. مال جي = بري < برهه.

رچ = گهڙي.

بوند برهه جي لائي اٿئي، تڏهن ڪا گهڙي ترس.

[2517]

گاهه ويٺا سپرين، مال جون ڏيئي،

انهن وٽ ويهي، پوکون پوکيان ڪهڙيون!

گاهه = ڪٽڻ. مال جون = پٺيون. پوکون = اوروڻ.

ڪٽڻ ويٺا سپرين، پٺيون ڏيئي،

انهن وٽ ويهي، اوروڻ اوريان ڪهڙيون!

[2518]

جتي سڄ مرد جي نه آهي، اُت منڊيءَ جي

ڇا ڪريان؟

سڄ جي = اڳين. مرد جي = محبت. منڊيءَ جي =

ٽڪ ٽڪي.

جتي اڳين محبت نه آهي، اُت ٽڪي ڇا ڪريان؟

[2519]

جڏهن تو ۾ نالو ٿي نه، پوءِ مان اُن جي ڇا ڪريان.

نالو = پيارو < پيار. اُن جي = رانهي < رهي.

جڏهن تو ۾ پيار ٿي نه، پوءِ مان رهي ڇا ڪريان.

[2520]

پهڻ جي ڪر منهنجا پرين، جنهن ۾ پنهنجو رهي.

پهڻ جي = سکر < سا + ڪر. پنهنجو = پڙدو.

سا ڪر منهنجا پرين، جنهن ۾ پڙدو رهي.

[2521]

سڄڻ ٿا پکي ڪن، هلو ته جروڙ جي ڪريون.

پکي = سانباھو. جر جي = موڪ. وڻ = لاڻي.

سڄڻ ٿا سانباھو ڪن، هلو ته موڪلاڻي ڪريون.

[2522]

ڪڪ ڏسيو اُن جا، مون کي پاڻي جا جهل نه ڏين.

ڪڪن (جو) وڃڻو < وڃڻ. پاڻيءَ جا = لڙڪ.

وڃڻ ڏسيو اُن جا، مون کي لڙڪ جهل نه ڏين.

[2523]

مرض ڪيئي جي سپرين، سي تون وڪرو وڃ.

مرض = قول. وڪرو = پارو < پارِي.

قول ڪيئي جي سپرين، سي تون پارِي وڃ.

[2524]

مرض ڏيئي، پوءِ وڃي پوک جي ڪيئي.

مرض = قول. پوک جي = ڪچي.

قول ڏيئي، پوءِ وڃي ڪچي ڪيئي.

[2525]

ٻه نالا هون ته ڪاڻي ٿئي ڪانه.

ٻه نالا = ساھو < سھو، ۽ سڄڻ. ڪاڻي = ڪچي.

سھو سڄڻ هون ته ڪچي ٿئي ڪانه.

[2526]

مِٽِيءَ جا جبل تان پڪي ٿيو ٿي ويا.

مٽيءَ جا = ڳوڙها. جبل = ڳل < ڳلن. پڪي = وهيو.

ڳوڙها ڳلن تان وهيو ٿي ويا.

[2527]

پنهجن منهنجي عضوي تي آهي شهر مال جو ڪيو.

پنهجا = درد. عضو = دل. شهر = ديرو. مال

جو = مچڻ. مچايو.

دردن منهنجيءَ دل تي آهي ديرو مچايو.

[2528]

اهڙي نرنانءَ کان، ڪڪن جا پَلا هٿاسون.

نرنانءَ = جيئو < جيئڻ. ڪڪن جا = مٿا < مٿا.

اهڙي جيئڻ کان، مٿا پَلا هٿاسون.

[2529]

وگر ڪيم وسار ٿي ڪاٺي نرنانءَ لاءِ.

وگر = وڻ < ويهي. ڪاٺي (جو) = ارو < رو.

نرنانءَ = پرين.

ويهي ڪيم وسار پيئڻي رو پرينءَ لاءِ.

[2530]

نالي هندو هون، ڏي ڳهه ذات تنهين ڪي.

نالو = سڄڻ. هندو = ساڌو. ڳهه جي = چاڀ.

ذات = چارڻ.

سڄڻ ساڌو هون، چا چارڻ تنهين ڪي.

[2531]

مچي نه نرنان، گاهه نه منهنجا پرين.

مچي = سڻهي < سڻي. نرنان = آيو < آيا. گاهه =

اوڻڻ < اوڻ + نه.

سڻي نه آيا، اوڻ نه منهنجا پرين.

[2532]

مچيءَ جي به اچن، ڏجن اڌ سڏ مچيءَ جا تن ڪي.

مچيءَ جي = پڇي. اڌ سڏ = او. مچيءَ جا = تارا (ترڻ).

پڇي جي اچن، ڏجن اوتارا تن ڪي.

باب ويھون

سورھياڻي واريون ۽ عام چوڻين واريون ڳجهارتون

سورھياڻي

[2533]

ڪاٺ لڳن، اُت پڪي چپن،
 بنان نرنائڻن، مال جو ٿئي ڪونہ.
 ڪاٺ (جو) = ڪلو < ڪلا. پڪي = ڪاٺر.
 نرنائڻ = بهادر. مال جو = ٽڪر.

ڪلا لڳن، اُت ڪاٺر چپن،
 بنان بهادرن ٽڪر ٿئي ٿي ڪونہ.

[2534]

هو جي پڪي آيا، وجهي ڪپڙو وات،
 اچي پڇيائون رات، ڪٿي نالا جنگ جا؟
 پڪي = ڳجهه < ڳجهون. ڪپڙو = ڳاڙهو. رات =
 پريات. نالو = محب. جنگ جا = ماراڻا.

هو جي ڳجهون آيون، ڪري ڳاڙها وات،
 اچي پڇيائون پريات، ڪٿي محب ماراڻا؟

[2535]

نالو ڏسي نالو گهري، اهو نالو ٿي ناهه.
 نالو = جنگو < جنگ. نالو = جيئڻ. نالو = بهادر.
 جنگ ڏسي جيئڻ گهري، اهو بهادر ٿي ناهه.

[2536]

جڏهن مٽيءَ تي ساز وڳو، تڏهن پڪي چو نه ڪيئي؟
 مٽيءَ جو = بنگلو. ساز = بگل. پڪي = سانباھو.
 جڏهن بنگلي تي بگل وڳو، تڏهن سانباھو چو نه ڪيئي؟

[2537]

نرنائڻ هو ٿي ڪونہ، ملڪ سڀ لوھ پئجي ويو.
 نرنائڻ = سورو < سورھيه. لوھ (جو) = مارو.
 سورھيه هو ٿي ڪونہ، ملڪ ۾ مارو پئجي ويو.

[2538]

سو نرنانء اچي ڪيئن؟ جنهن جا پنهنجا ڪونهن شهر ۾.
 نرنانء = وڊيو. پنهنجا = چوڻا. شهر = اُپ.
 سو وڊيو اچي ڪيئن، جنهن جا چوڻا ڪونهن اُپ ۾.

نصيحت ۽ هدايت

[2539]

اي نرنان! پوک جي ڪر ڪاڻ سين، جيسين
 عضوي جو هجين ملڪ ۾.
 نرنانء = بندو. پوک جي = اوڙو. ڪاڻ جو =
 لاهو. الله. عضو = جيرو. جيئرو. ملڪ = جهان.
 اي بنڊا! اور الله سين، جيسين جيئرو هجين جهان ۾.

[2540]

ڪاڻ نرنانء هٿ ۾، وگر ڪندو ڪير ميان!
 ڪاڻ (جو) = قلم. نرنانء = قادر. وگر = مٽ.
 قلم قادر هٿ ۾، مٽيندو ڪير ميان!

[2541]

نالو نالي عضوي ۾، تون به ڪو ڪاڇ جو ته ڪرا
 نالو = پيروز. روز. نالو = رزاق. عضو = هٿ.
 ڪاڇ = ماهيلو. حيلو.

روز رازق هٿ ۾، تون به ڪو حيلو ته ڪرا!

[2542]

علم جي پڙه ذات تي، ته ذات فقير جا ڪئي.
 علم جي = صلوات. ذات = سيد. ذات = شافي.
 فقير جي = شفا.

صلوات پڙه سيد تي، ته شافي شفا ڪئي.

[2543]

مڻيو رک نرنان ڏي ته من اڳيئون نارنالي جاءِ ملئي.
 مڻيو = دل پاڪ. نرنانء = محمد ﷺ. نارنالو = جنت.
 دل پاڪ رک محمد ڏي، ته من اڳيئون جنت جاءِ ملئي.

[2544]

رڪ عضوو فقير جي سان، تہ شهر جو ٿيڻ.
عضوو = دل. فقير جو = دين. شهر جو = چارو < موچارو.
رڪ دل دين سان، تہ موچارو ٿيڻ.

[2545]

رڪ پنهنجو فقير جي سان تہ مرض کان ليکي بچو ٿيڻ.
پنهنجو = نينهن. فقير جي = نماز. مرض = عذاب.
ليکي جو = آجو.

رڪ نينهن نماز سان تہ عذاب کان آجو ٿيڻ.

[2546]

آيو نالو مرد جو، نالو هڏ مَ ڇڏ،
نالو ڇڏيندين هڪڙو، ليڪو پوندئي هڏ،
جهلي پنهنجو عضوو، راند واري سان گڏ،
پهرين وڃي سڏ، ٻولي ناڻي جي ٿئي.
نالو = مينهنون < مهينو. مرد = رمضان. نالو = پيروز <

روزو. ليڪو = ٿيهه. عضوو = هنيون. راند وارو =

شيطان. ٻولي = ڌڻيءَ پاران. ناڻي جو = چوٽڪو.

آيو مهينو رمضان جو، روزو هڏ مَ ڇڏ،
روزو ڇڏيندين هڪڙو، تہ ٿيهه ٿي پوندئي هڏ،
جهلي پنهنجو هنيون، شيطان سان مَ گڏ،
پهرين وڃي سڏ، ڌڻي پاران چوٽڪو ٿئي.

[2547]

نالو اچي تہ نالو تجي ۽ راند جي کي کڻي ڦٽو ڪجي.
نالو = رمضان. نالو = راضي. راند جي = شيطاني.

رمضان اچي تہ راضي تجي، شيطانيءَ کي کڻي ڦٽو ڪجي.

[2548]

نالو رکي ويهه تہ نار به ايندي تو گهر.
نالو = فيروز < روزو. نار = عيد.

روزو رکي ويهه تہ عيد ايندي تو گهر.

[2549]

نالاجن رکيا، نار به نالي تن جي.
نالو = راضي < روزا. نار = عيد. نالو = صادق < صدقي.
روزا جن رکيا، عيد به صدقي تن جي.

[2550]

نرناڻ ڏنو نرناڻ ۽ ويو، نرناڻ ۽ چئي نرناڻ ڪريو.
نرناڻ ۽ = چنڊ. نرناڻ ۽ = رمضان. نرناڻ ۽ = آدم.
نارناڻ ۽ = عيد.

چنڊ ڏنو رمضان ويو، ”آدم“ چئي عيد ڪريو.

[2551]

مٿي نالو ڪر ڪاڻ ۾،
پکي ٿيڻ، شهر پنهنجو ٿيڻي.
مٿي ۽ جي = سر < سر. نالو = قربان. ڪاڻ (جو) =
جهاز < جهاد. پکي = شهيد. شهر = بهشت؛ پنهنجو
= نصيب.

سر قربان ڪر جهاد ۾ ته شهيد ٿيڻ، بهشت نصيب ٿيڻي.

[2552]

ڪني نرناڻ ڪوڙيا، ڪي نرناڻ پنهنجون ڪن،
جي وڃي عورت ۾ پون، ٿيو موٽڻ مشڪل تن جو.
نرناڻ ۽ = جهنڊو. نرناڻ ۽ = راول. پنهنجون = رڙيون.
عورت = قبر.

ڪني جهنڊا ڪوڙيا، ڪي راول رڙيون ڪن،
جي وڃي قبر ۾ پون، ٿيو موٽڻ مشڪل تن جو.

[2553]

نرناڻ ۽ تنهنجي مٿي تي، نرناڻ ۽ تنهنجي وات،
نرناڻ ۽ تنهنجا انگڙا، نرناڻ ۽ تنهنجي ذات.
نرناڻ ۽ = موتي < موت. نرناڻ = ڪرمو < ڪلمون.
نرناڻ ۽ = خاڪي. نرناڻ ۽ = سامي.

موت تنهنجي مٿي تي، ڪلمون تنهنجي وات،
خاڪي تنهنجا انگڙا، سامي تنهنجي ذات.

[2554]

نالو چوي راند جي ڇڏ، اڳيان نالو حاڪم آهي.
نالو = قاضي. راند جي = ڪٽ. نالو = قادر.
حاڪم = قهار.

قاضي چوي ڪٽ ڇڏ، اڳيان قادر قهار آهي.

[2555]

مائنٽ چم جيءَ ۾ چور جي نه ڪر. ولايت ۾
واپار نالو ٿيندين.
مائنٽ = امان. چم جي = نط. نت. چور جي =
خيانت. ولايت = قيامت. واپار (جي) = ڪاڻ.
نالو = يارو.

امانت ۾ خيانت نه ڪر. قيامت ۾ ڪاڻيارو ٿيندين.

[2556]

پنهنجي نالي ڌار ته مرضئون ليکي جو ٿئين!
پنهنجي = نيت. نالو = نیک. مرض = عذاب.
ليکي جو = آجو.

نيت نيڪ ڌار ته عذابئون آجو ٿئين!

[2557]

اي نالا! بي نالا، تون پوک زمين جو چو ڪرين؟
نالو = بندو. نالو = بقا. پوک جو = تڪ. زمين جو = بر.
اي بندها بسي بقا، تون تڪر چو ڪرين؟

[2558]

اي نالا نرنانءِ جا! قرآن جي ڪري نالو ٿي ته
پنهنجيءَ کان حاڪم جي ملئي.

نالو = بندو. نرنانءِ = خدا. قرآن جي = توبه. نالو =
طيب. تائب. پنهنجو = گناه. حاڪم جي = معافي.
اي بندها خدا جا! توبه ڪري تائب ٿي ته گناه
کان معافي ملئي.

[2559]

نالو جن هوندو، نر نالي تن ٿيندي.

نالو = صابر < صبر. نالو = فتح.

صبر جن هوندو، فتح تن ٿيندي.

[2560]

جن پنهنجي کي ذات کيو، سي راند ٺالا ٿيا.

پنهنجي = طمع. ذات = ترک < ترک. راند =

رڃي. نالو = لعل.

جن طمع کي ترک کيو، سي رڃي لعل ٿيا.

[2561]

شاهوڪاري ڏسي فقير جو نه ڇڏ،

انهيءَ ڪاڇ جي تي پنهنجو نه ڪرا

شاهوڪاري = دنيا. فقير جو = دين. ڪاڇ جي =

ٽڪي < نه + ٽڪيءَ. پنهنجو = ڀروسو.

دنيا ڏسي دين نه ڇڏ، انهيءَ نه ٽڪيءَ تي ڀروسو نه ڪرا

[2562]

حاڪم جو ڏسي ذات نه ٿي، نالو ٿيندءِ ڪونه

حاڪم جو = خزانو. ذات = خشڪ < خوش. نالو =

نيپاڻو < نيپھ.

خزانو ڏسي خوش نه ٿي، نيپھ ٿيندءِ ڪونه

[2563]

ڏي مال جي ڪر مرض جو، من ڪا پنهنجي ٿئي.

مال جي = مایا. مرض جو = صدقو. پنهنجي = مهر.

ڏي مایا، ڪر صدقو، من ڪا مهر ٿئي

[2564]

اٿئي جر جي، ڪڏهن وڃي ذات ٿيندين.

جر جي = ڪوڏي < ڪو + ڏينهن. ذات = سانگي.

اٿئي ڪوڏينهن، ڪڏهن وڃي سانگي ٿيندين.

[2565]

جا ذات نالي کان، سا ڪيئن نار ميان.

ذات = جعفري < جا + ڦري. نالو = خاوند. نار = تڳي.

جا ڦري خاوند کان، سا ڪيئن تڳي ميان.

[2566]

نر نانء اھي، جي پنھنجو پنھنجي ڪري ذات ٿي ويا.
 نر نانء = درويش. پنھنجو = نياز. پنھنجي = نوڙت.
 ذات = ڪٽي. -

درويش اھي، جي نياز نوڙت ڪري ڪٽي ويا.

[2567]

ذات ٿي فقير جي ھڻ، من نالو پنھنجو نر نانء ڪري!
 ذات جا = صوفي. فقير جي = صدا. نر نانء = آڱو.
 پنھنجو = عرض. نالو = قبول.

صوفي ٿي صدا ھڻ، من آڱو عرض قبول ڪري!

[2568]

نالي حاڪم جيءَ ۾، ٻولي ڪر تہ نالو ٿيئي.
 نالو = دوست. حاڪم جي = درٻار. ٻوليءَ جي =
 دانھن. نالو = داد.

دوست جي درٻار ۾، دانھن ڪر تہ داد ٿيئي.

[2569]

ھت تہ وڻ، ڀر اڳيان وڏو نالو اٿئي.
 وڻ = مانجھانڙي < مانجھاندو. نالو = صفر < سفر.
 ھت تہ مانجھاندو، ڀر اڳيان وڏو سفر اٿئي.

[2570]

ميووي جو تہ گھڻوئي موچارو، ڀر نيٺ ڪاڇ جو.
 ميووي جو = رس. ڪاڇ جو = حلو < ھلبو.
 (ھتي) رس تہ گھڻوئي موچارو، ڀر نيٺ ھلبو.

[2571]

نر ڪٽي نار ڪاڻي، ان جو پنھي ڪي نہ ٿئي.
 نر = موت. نار = قبر. ان جو = ڍڙ.
 موت ڪٽي، قبر ڪاڻي، ڍڙ پنھي ڪي نہ ٿئي.

[2572]

ٻہ نالا ايندا، وڻ جو ٿيندو تڏهن.
 ٻہ نالا = منڪر ۽ نڪير. وڻ جو = چاڻو < پڇاڻو.
 منڪر نڪير ايندا، پڇاڻو ٿيندو تڏهن.

[2573]

جڏهن اُپ ڪناٺ ڪپڙ جو ٿيندو،
 تڏهن ڪاغذ ۽ فقير جو ڇا ٿيندو.
 اُپ جو = سڄ. ڪاٺ جو = نيزو. ڪپڙ جو = پاند.
 ڪاغذ جي = بندي < بند. فقير جو = حال.

جڏهن سڄ نيزي پياند ايندو،
 تڏهن بندي جو حال ڇا ٿيندو.

[2574]

اول سساز ڪپڙو، پوءِ مال جو ذاتين.
 سساز = مڙھ. ڪپڙو = ٽٽو < لٽيو. مال جو = پُڄ <
 پڇيو. ذات = مَلڪ < ملڪن.

اول مڙھ. لٽي، پوءِ پڇيو مَلڪن.

[2575]

ڏاڍيءَ منجهه هياس، نالا آيا لوهه جا ڪڙي.
 ڏاڍي = قبر. نالو = مَلڪ. لوهه جا = گرز.
 قبر منجهه هياس، مَلڪ آيا گرز ڪڙي.

[2576]

ڪاٺ پير کان عضوو لاءِ فقير جي گهرس من
 حاڪم جني ڪري.

ڪاٺ (جو) = لاهه < الله. پير = پاڪ. عضوو =

دل. فقير جي = دعا. حاڪم جي = ٻاجهه.

الله پاڪ کان دل لائي دعا گهر، من ٻاجهه ڪري.

[2577]

شهر مڙئي شهر، توريءَ شهر نه ڪيو.
شهر (جو) = تڪيو.

تڪيا مڙئي تڪير، توريءَ نه تڪيو ڪو.

[2578]

اي نالا! ڏي نالو، مان نار نالي ٿي وڃان.
نالو = عارف > رب. نالو = پناه. نار نالو = بچي.

اي رب! ڏي پناه، ته مان بچي وڃان.

[2579]

رچن کان رکين مون، وارن سان مارين،
شهر نرنان جي، ڪا مال جي ڏيڪارين.

رچ = ڏوها. وارن (جو) = قلمر > ڪلمون. شهر

جو = ميڙو. نرنان = محمد (ﷺ). مال جي = وات.

ڏوهن کان رکين، مون ڪلمي سان مارين،
ميڙي محمد (ﷺ) جي، ڪا وات ڏيڪارين.

[2580]

ڪپڙي جي وٺي نرناءَ کان، مان ولايت ويندياس.
ڪپڙي جي = داوَن. نرناءَ = دستگير. ولايت = مدينو.

داوَن وٺي دستگير جي مان مديني ويندياس.

[2581]

نالو ۽ نرنان ۽، ڪاڻ مٽيءَ سان لاءِ!
نالو = پيرو > پير. نرنان = دستگير. ڪاڻ (جا) =

بيڙا. مٽيءَ جا = پٺا.

پير دستگير، بيڙا پٺي لاءِ!

[2582]

اي نونانءِ واءِ جي ڪر ته شهر ٿيان.
 نرنانءِ = لعل شهباز. واءِ جي = سڻائي. شهر = سکر.
 اي لعل شهباز! سڻائي ڪر ته سکر ٿيان.

[2583]

وڻ جي وجهي رچ ۾، مان شهر نينديس.
 وڻ جي = ميندي. رچ = وڻو. شهر = سيوهڻ.
 مينندي وجهي وڻي ۾، مان سيوهڻ وينديس.

[2584]

اي زمين جا ڌڻي، شل عورت نالي ٿئي!
 زمين (جي) = پٽ، عورت = مرادان = مراد.
 نالو = حاصل.

اي پٽ جا ڌڻي، شل مراد حاصل ٿئي!

[2585]

ڏات نالا، ڪائن وارا، عورت ڏي ته نالي وڃان.
 ڏات = سيد. نالو = سونهارو. ڪاڻ (جو) = نيزو.
 عورت = صحت. نالو = سومار.

سيد سونهارا، نيزن وارا، صحت ڏي ته سومار ٿي وڃان.

[2586]

اي نالا شهر جا ڌڻي! ڪاڻ جا مون تان لاهه.
 نالو = پاڻ شاهه. شهر = بديڻ. ڪاڻ جا = ڏلها.
 اي پاڻ شاهه بديڻن جا ڌڻي! ڏلها مون تان لاهه.

[2587]

نالي شاهه پير شهر جا ڌڻي،
 ڪڪن جا تون لاهي، مٺي ڪي مال جا ڏي.
 نالو = عباس علي. شهر = ونهيرو. ڪڪن جا = ٿرڙا.

مال جا = ڏاڏ.

عباس علي شاهه پير، ونهيري جا ڌڻي!
 ٿرهن تان لاهي، مٺي ڪي ڏاڏ ڏي.

[2588]

اُٿي عورت! ڪڻ ڪپڙ جي، نرنانءَ آيو وڙي.

عورت = دائي. ڪپڙ جي = رضائي. نالو = مرشد.

اُٿي دائي! ڪڻ رضائي، مرشد آيو وڙي.

چوڻيون ۽ پهاڪا

[2589]

ذات هجي ذات ڪجي، نرنانءَ ڪجي ڪانه.

ذات = جيترا. ذات = اوترا. نرنانءَ = واڌو.

جيتري هجي اوتري ڪجي، واڌو ڪجي ڪانه.

[2590]

ليکي پوک جي جو ڪري، تنهن سان جهجهيا

ڪاڻ ڪجن.

ليکي جي = اُسي < اُسي. پوک جي = لائي. ڪاڻ

(جو) = گهٽو < گڻ.

اُسيلائي جو ڪري، تنهن سان جهجهيا گڻ ڪجن.

[2591]

ليکي عضوي جي جو ڪري، تنهن کي مال جا

نه ڏجن.

ليکي جي = اُسي. عضوي جي = لپ. مال جا = ڏنپ.

اُصيلپ جو ڪري، تنهن کي ڏنپ نه ڏجن.

[2592]

نرنان پائي پاند ڀر، نرنان ٿي اچن،

نرنان به ڏجي انهن کي، پل نرنان ٿي وڃن.

نرنان = عيب. نرنان = غلام. نرنان = احسان.

نرنان = راضي.

(جي) عيب پاڻي پاند ڀر، غلام ٿي اچن،

احسان به ڪجي انهن سين، پل راضي ٿي وڃن.

[2593]

نالو ڏجي نالي کي، توڙي نالو هجي.

نالو = عزت. نالو = آيو < آئي. نالو = ٻانهون.
عزت ڏجي آئي ڪي، توڙي ٻانهون هجي.

[2594]

نالو هوندو سو نالو ٿيندو، نه ته نالو!
نالو = ساهو < سائو < ساڻو. نالو = سنڀالو < سنڀالو.
نالو = چٽو.

سائو هوندو سو سنڀالو، نه ته چٽو!
[2595]

علم ۾ راند جو نالي، جر ۾ مروءَ جي ناهي،
اُپ ۾ مٽيءَ جي ناهي، فقير جي ۾ ماڻهوءَ جي ناهي.
علم = قرآن. راند جو = ڪوڙ. جر = پاڻي. مروءَ
جي = پليٽي. اُپ = آسمان. مٽيءَ جي = قبر. فقير
جو = مقام. ماڻهوءَ جي = ڳالهه.

قرآن ۾ ڪوڙ ناهي، پاڻيءَ ۾ پليٽي ناهي،
آسمان ۾ قبر ناهي، مقام ۾ ڳالهه ناهي.
[2596]

راند ڪاٺ وٺڻ جو، پر جر جو ٿيندوئي ڪونه.
راند جو = سچ. ڪاٺ جو = ٻيڙو. وٺڻ جو = لڏڻ
لڏي. جر جو = ٻڏو < ٻڏي.

سچ جو ٻيڙو لڏي، پسر ٻڏي ڪونه.
[2597]

اُن جي سڀ ڄمار ڪاٺيءَ ساعت هڪڙي.
اُن جي = رک < مورڪ. ڪاٺيءَ جي = گهڙ < سگهڙ.
مورڪ سڀ ڄمار سگهڙ ساعت هڪڙي.
[2598]

نرنائءَ هجي ته عضوي جي ڏجي، نرنائءَ ڪي
فقير جي نه ڏجي.
نرنائءَ = دوست. عضوي جي = دل. نرنائءَ =
دشمن. فقير جو = حال.

دوست هجي ته دل ڏجي، دشمن ڪي حال نه ڏجي.

[2599]

نالي کان نالو ڀلو، جو نالي ۾ نالو ڏئي.
نالو = سخي. نالو = شوم. نالو = ترت. نالو = جواب.
سخيءَ کان شوم ڀلو، جو ترت ڏئي جواب.

[2600]

جت نالا ۽ نرنانءَ هجن، تن کائي ٿئي ٿي ڪانه.
نالو = سالڪ. نرنانءَ = سگهڙ. کائيءَ جو = ڪڇُ ڪڇي.
جت سالڪ ۽ سگهڙ هجن، تن ڪڇي ٿئي ٿي ڪانه.

[2601]

ذات آزار ۾ خوش.

ذات = چاڪي. آزار = پيڙ.

چاڪي پيڙ ۾ خوش.

[2602]

ڪاڻ ڪُتي جي وات ۾، ڪاڻ ڪُتي جو ڪم،
ماري لاهينس چم، ته به ڪاڻ ڪُتي جي وات ۾.
ڪاڻ = بهڻ.

بهڻ ڪُتي جي وات ۾، بهڻ ڪُتي جو ڪم،
ماري لاهينس چم، ته به بهڻ ڪُتي جي وات ۾.

[2603]

مَـڙونءَ جي وات ۾ آهي وڻ.
مرون = ڪتو. وڻ = بهڻ.

ڪُتي جي وات ۾ آهي بـهڻ.

[2604]

ڪامڻ ڪڪ اٿي ويا، وڃي مال جا رهيا.
ڪامڻ = سڄي > سڄا. ڪڪ = سَرُ > سير. مال جا =
دنگل > غل باز.

سڄا سير اٿي ويا، وڃي دغل باز رهيا.

[2605]

جڏهن ليکي شهر لڳو، تڏهن نرنانءَ ذات ٿيو.

ليڪو = تيرهن. شهر = سن. نرناڻ = آدم. ذات =

سامڻيا > ساءُ + مڻيو.

جڏهن تيرھون سن لڳو، تڏهن آدم ساءُ مڻيو.

[2606]

ملڪ مڙوئي مڇي، وڻ ڪونه چوي.

مڇي = مڪر > مڪر. وڻ = سرينھ > صريح.

ملڪ مڙوئي مڪر، صريح ڪونه چوي.

[2607]

نالو ۽ نارناڻ، نالي ايندا.

نالو = موت. نارناڻ = ملاقات. نالو = اوچتو.

موت ۽ ملاقات اوچتا ايندا.

[2608]

جيڪي تيل جا، تن سان ڪاڇ جا ڪبا.

تيل جا = پوڙا > پوڙا. ڪاڇ جا = پاٽ > سُرپاٽ.

جيڪي پوڙا، تن سان سُرپاٽ جا ڪبا.

[2609]

ذاتين کي ڪاٺ جا ڪندا؟

ذات = نوڙها. ڪاٺ جا = ڦٽوڙا.

نوڙهن کي ڦٽوڙا ڪندا؟

[2610]

ڪاٺ جي ڪٽي لشڪر جو ڏي ته مروءَ جي ڇا ڪري؟

ڪاٺ جي = ڦٽي. لشڪر جو = مڻو. مروءَ جي =

جوءِ > جون.

ڦٽي ڪٽي مڻي کي ڏي ته جونءَ جي ڇا ڪري؟

[2611]

جنهن کي مڻيءَ جي پوندي، سا شهر مان نالو آڻيندي.

مڻيءَ جي = گتي. شهر = لڪي. نالو = لعل.

جنهن کي گتي پوندي، سا لڪي مان لعل آڻيندي.

[2612]

جن مُنڌن کَتي ليڪو نه کيو، سي مال جون ڙي.
 منڌ = عورت. ليکي (جو) = انگ. مال جون = گڏهيون.
 جن عورتن کَتي انگ نه ڍڪيو، سي گڏ هيون ڙي.
 [2613]

نالي ۽ نرَنان تي پُئي جي ڏئيسون کانہ.
 نالو = خسيس. نالو = کدڙو. پکيءَ جي = کلنگي.
 خسيس ۽ کدڙي تي کلنگي ڏئيسون کانہ.
 [2614]

چيت ٿي پر مال نہ.
 چيت = اصيل. مال = خر.
 اصيل ٿي پر خر نہ.
 [2615]

پنهنجا ۽ مال جا چني نہ چڏجن.
 پنهنجا = ننگ. مال جا = وڙ.
 ننگ ۽ وڙ چني نہ چڏجن.
 [2616]

ڪاڻي ۽ نالو رچ نہ ٿيندو.
 جي رچ ٿيندو تہ بہ مال جو.
 ڪاڻي = من. نالو = موتي. رچ = پڳو سڄو. رچ =
 سڄو. مال جو = سنڌو.

مَن ۽ موتي پڳو سڄو نہ ٿيندو.
 جي سڄو ٿيندو تہ بہ سَنڌو.
 [2617]

ڪپڙ کي ذات ڪاڻي تہ هڻجي گهوڙي جي.
 ڪپڙ (جو) = کوٽ. ذات = ڪَلر. گهوڙي جي =
 پُستي > پُشتي.

کوٽ کي ڪلر ڪاڻي تہ هڻجي پُشتي.
 [2618]

چمر ۽ باهه جي، تنهن کي شهر جا ڪندا؟

چمر جي = سيڻاه. باهه جي = ڦوڪڻي < ڦوڪي، شهر = ٻاڏه، ٻانڊ.
(جنهن) سيڻاهه ڦوڪي، تنهن کي ٻانڊ ڇا ڪندا؟

[2619]

جن جا نالا نالي هون، ذات نه ڪجي تن سان.
نالو = ڪرم. نالو = سپاڳو. ذات = رئيس < ريس.
جن جا ڪرم سپاڳا هون، ريس نه ڪجي تن سان.

[2620]

ٻولي ڪجي ان کي، جيڪو ٻولي ڪري،
جيڪو ٻولي نه ڪري، ٻولي نه ڪجي ان کي.
ٻولي = عرض. ٻولي = غرض. ٻولي = غرض.
ٻولي = عرض.

عرض ڪجي ان کي، جيڪو غرض ڪري،
جيڪو غرض نه ڪري، عرض نه ڪجي ان کي.

[2621]

نالو کاڌو جن، سي ذات کائيندا کين ميان!
نالو = پنيو < پني. ذات = کڻي.

پني کاڌو جن، سي کڻي کائيندا کين ميان!
[2622]

نالو ٿي گذار، ڪڙم جو ڪر، وڻ نه جڳاءِ.
نالو = غريب. ڪڙم جو = پورهيو. وڻ = سک مرد.
غريب ٿي گذار، پورهيو ڪر، سک مرد کي نه جڳاءِ.

عام گجھارتون

[2623]

ذات آئي لوهه جي نالو ڪيائون.
ذات = چنڊ. لوهه جي = بتي. نالو = گل.

چنڊ آئي بتي گل ڪيائون.
[2624]

نر نانءُ هڪڙو، پيا سڀ نالا ڙي!
نر نانءُ = چنڊ. نالو = تارو < تارا.

چنڊ هڪڙو، پيا سڀ تارا ڙي!

[2625]

وڪر ٻن ٻن ذات پئون.
وڪر = لوڻ. ذات = مري.

لوڻ ٻن ٻن مري پئون.

[2626]

ٺاڻي جو اٿم ڪونه، ڪاڻ جي تي وڻ ٿيان ڪيئن؟
ٺاڻي جو = نول. ڪاڻ جو = جهاز. وڻ جو = چڙهيو.
نول اٿم ڪونه، جهاز تي چڙهان ڪيئن؟

[2627]

ناري رکيئون نر تي، ناريون پڇيو ٿي نر ڪري.
ناري = جنڊي. نر = ڏيپو. ناريون = ساريون. نر = چانور.
جنڊي رکيئون ڏيپي تي، ساريون پڇيو ٿي چانور ڪري.

[2628]

ڪاڻ ۾ مال جو پيو، سو به نالو ٿيو.
ڪاڻ = ساڳ. مال جو = مڪڻ. نالو = پيلو. پيلو.
ساڳ ۾ مڪڻ پيو، سو به پلو ٿيو.

[2629]

ڪاڻ جو فقير! شهر جو ڪيئي ڪونه ڪو.
ڪاڻ جو = رول. شهر جو = ٽڪاڻو.

رول فقير! ٽڪاڻو ڪيئي ڪونه ڪو.

[2630]

شهر ٿون پڪي لوهه ٿيو ته راند جون ڇا ڪنديون.
شهر = دلي. پڪي = باز. لوهه (جي) = آر. راند جون = اٽڪلون.

دل جيڪڏهن بيزار ٿئي ته اٽڪلون ڇا ڪنديون.

[2631]

اي ميان نر نان، تو ۾ نر نان، اڃان به پيو ڪرين نالا.
نر نان = ڪانڊيرو. نر نان = ڪنڊو. نالو = گل.

اي ميان ڪانڊيرا، تو ۾ ڪنڊا، اڃا به پيو ڪرين گل.

[2632]

جڏهن پير جو هيو، تڏهن وڻ کي ڪپڙي جي لڳي.

پير جو = چاليهو. وڻ = ڪنڊو. ڪپڙي جي = لير
ليڙ (سگر).

جڏهن چاليهو هيو، تڏهن ڪنڊي کي لير لڳي.

[2633]

نرنانءَ لڳي، نارنان آئي جر جي پويئي ڪانه.

نرنان = اتر. نارنان = واهوندي. جر جي = ماک.

اُتر لڳو، واهوندي آئي، ماک پويئي ڪانه.

[2634]

پکين مُلڪ ڏٺو، ٻولي ڪندي ويون.

پکي = ڪونجون. ملڪ = روھ. ٻولي = ڪر ڪا.

ڪونجن روھ ڏٺو، ڪرڪا ڪندي ويون.

[2635]

پکي ڏڏائون، جھڙ جي ڪيائون،

ائين نه چيائون، جيئن هاري چوي ڏاند کي.

پکي = ڪونج. جھڙ جي = لسي. هاري ڏاند کي

چوي = ڊڪا > ڊڪ.

ڪونج ڏڏائون، لسي ڪيائون،

ائين نه چيائون ته ڊڪ (پبيءَ).

[2636]

مال ۾ مروڻ ناهي، تون ٽولوھ جي گھرين!

مروڻ = سيڙھ. لوھ جي = لسي (چڙ ۾ ٻڌل ڏاڻو).

مال ۾ سيڙھ ناهي، تون ٽو لسي گھرين!

[2637]

ذات ڏنا هوئي، تڏهن حاڪم جو ٿيئي ڪو،

جو عضوي جو ڪرين ها.

ذات = دشمن. حاڪم جو = خوف. عضوي جو = پاسو.

دشمن ڏٺو هوئي، تڏهن خوف ٿيئي ڪونه،
جو پاسو ڪرين ها.

[2638]

جيڪو توڇيو سو گاهه ٿيو، منهنجي ته ذات.
گاه جو = ڪرو. ذات = ٻڌ.

جيڪو توڇيو سو ڪرو ٿيو، منهنجي ته ٻڌ.

[2639]

رڇ جي نار جو ته نرنانءَ ٿيئن.
رڇ جي = ڪانپ. نار جو = ڪي. نرنان = سڪيو.

ڪانپ ڪي ته سڪيو ٿيئن.

[2640]

فقير جو وڪر ڪر ته نالو ٿيئي.
فقير جو = درد. وڪر جي = دوا. نالو = فيض.

درد جي دوا ڪر ته فيض ٿيئي.

[2641]

شهر سامهون شهر آهي، نرنانءَ مٿي نار آهي،
واهه ڪاريگر ڪپڙ جي آهي!

شهر = سکر. شهر = روھڙي. نرنانءَ = دريا خان.

نار = موري. ڪپڙ جي = جوڙي.

سکر سامهون روھڙي آهي، درياءَ مٿي موري آهي،
واهه ڪاريگر جوڙي آهي.

[2642]

ڪٺ ڪاٺ جو، پڇ مٽيءَ جو، جيئن پکي ٿي وڃن.
ڪاٺ جو = وٽوھڙ. مٽيءَ جو = پتر. پکي =

پوري > پورا.

ڪٺ وٽوھڙ، پڇ پتر، جيئن پورا ٿي وڃن.

[2643]

نالو چئي نالي کي ته هڻ ڪاٺي شهر کي.
نالو = گاهي. نالو = ماهي. ڪاٺيءَ جي = ٽنب.

شهر = گاهي.

گاهي چئي ماهيءَ کي ته هڻ ٽنب گاهيءَ کي.

[2644]

هڻ حاڪيماڻي، ٻڌ ڪاسبڪي، مان رچ ٿي پوين.
 حاڪيماڻي = اڙي. ڪاسبڪي = ڪارائي. رچ = مٺ.
 هڻ اڙي، ٻڌ ڪارائي، مان مٺ ٿي پوين.

[2645]

جان وِجان جتن ۾، تـ نالوئي ناهـ.
 جتن جي = وٽاڳ، اوطاق. نالو = ريحان، رهاڻ.
 جان وِجان اوطاقن ۾، تـ رهاڻ ٿي ناهـ.

[2646]

جر جيت جو مون نه ڪيو، پوک جي پڇي نرنان ٿي.
 جر جو = رڻ. جيت جو = ريڙهو. پوک جي = ناڙي.
 نرنان = نهال.

رڻ ريڙهي جي مون نه ڪئي، ناڙي پڇي نهال ٿي.

[2647]

سُتَ جو چِنو، ڪاڻ جو لڙي، حاڪيماڻي جو الله!
 سُتَ جو = تنگ. ڪاڻ جو = هنو. حاڪيماڻو = سوار.
 تَنگ چِنو، هَنو لڙي، سوار جو الله!

[2648]

ولايت ٿون رچ ڪري، ٿيو پڪي ڙي پڪي.
 ولايت = ڪڇ. رچ = ڪوٽرو. پڪي = پوري، پورا.
 ڪڇ مان ڪوٽرو ڪري، ٿيو پورا ڙي پورا.

[2649]

ڪڻ ڪاڻ جي، هڻ هٿ جي، توکي زحمت
 ڇا ڪري!

ڪاڻ جي = دٻلي. هٿ جي = چڻي. زحمت = نزلو.

ڪڻ دٻلي، هڻ چڻي، توکي نزلو ڇا ڪري!

[2650]

ڪڻ اوزار وڍ وڻ، متان مرض ٿيئي.
 اوزار = سوڙي. وڻ = سوپاري. مرض = آڻي.
 ڪڻ سوڙي، وڍ سوپاري، متان آڻي ٿيئي.

[2651]

ڏس رنگ نرنانءَ جا، جو ڪاٺ جا پڇيو ڪپڙ جا ڪري.
نرنانءَ = صاحب. ڪاٺ جا = جهاز. ڪپڙ جا = پرزا.
ڏس رنگ صاحب جا، جو جهاز پڇيو پرزا ڪري.

[2652]

پڪيئون وياسين، نرنان تياسين، هاڻي نالو ڪير ڪندو؟
پڪي = وهيو < وهي. نرنانءَ = پڏو. نالو = قبول.
وهي ٿون وياسين، ٻڌا تياسين، هاڻي قبول ڪير ڪندو؟

[2653]

جڏهن نالا آيا، تڏهن واڻڪي ويئي.
نالو = پريو < پريا (اڃا). واڻڪي = وهي.
جڏهن پريا آيا، تڏهن وهي ويئي.

[2654]

جيڪي رنگ جا اچن پاڻهي، تن کي ڪورٺ جا
نه ڪجن.

رنگ جا = اڃا. ڪورٺ جا = ڪيس.

جيڪي اڃا اچن پاڻهي، تن کي ڪيس نه ڪجن.

[2655]

نالن ۾ نالا پيا ته ولايت ويئي.
نالو = ڪارو < ڪارن. نالو = اڇو < اڃا. ولايت =
سُورت < صورت.

ڪارن ۾ اڃا پيا ته صورت ويئي.

[2656]

تڪين ڏني ڪاغذ جي ملي ته مان نالو ٿيان.
تڪا = لڪ < لکين. ڪاغذ جي = وهي. نالو = جوان.
لکين ڏني وهي ملي ته مان جوان ٿيان.

[2657]

سج ته پڪي، جتي نه ڳهر.
پڪي = وهيو < ويو. ڳهر = نسبي < نه + سبي.
سج ته ويو، جتي نه سبي.

[2658]

ذات جا گھڻا هئا، پر عورت هئي ڪانه ڪا.

ذات جا = خشڪ > خشڪا. عورت = کنڊل > کنڊ.

خشڪا گھڻا هئا، پر کنڊ هئي ڪانه ڪا.

[2659]

پُوريو چوي ٿَـنـگـيـل ڪي، ادا ڪڏهن ملنداسين؟

ٿَـنـگـيـل جواب ڏنو ته رڇ ۾ ملنداسين.

پُوريو = بصر. ٿَـنـگـيـل = واڱڻ. رڇ = ڪُـنو.

بصر چوي واڱڻ ڪي، ادا ڪڏهن ملنداسين؟

واڱڻ جواب ڏنو ته ڪُـني ۾ ملنداسين.

[2660]

ڏـالـو تـو، نـالـو مـون، هاڻي لو هـ جـي.

نالو = مَڪو > مَڪو. نالو = ريڏو > رڏو. لو هـ

جي = رَنگَ.

مَڪو تـو، رڏو مـون، هاڻي رَنگ نـه.

[2661]

آهي ته ڪاڇ جي پر گاهه جي ڙي!

ڪاڇ جي = ماکي. گاهه = ڏنگڻي.

آهي ته ماکي، پر ڏنگڻي ڙي!

[2662]

ڪاڻيءَ پوڻَ جي، جو جي ۾ پلي، تون ڪاڇ جي نه.

ڪاڻيءَ جي = اک. پوک جي = ڪاڻي. جر جو =

منهن. ڪاڇ جي = وڏَ > وڏُ.

اک ڪاڻي منهن ۾ پلي، تون وڏُ نه.

[2663]

پوک پيلي ته گهوري، منهنجي مال وارين کي نه ٿئي.

پوک = تُري. مال واريون = ماڻڪيون.

تُري پيلي ته گهوري، منهنجي ماڻڪين کي نه ٿئي.

[2664]

نالي نرنانءَ کي عضوي جي آئي ته به ول
نه کيائين.

نالو = جيئند. نرنانءَ = خليفو. عضوي جي = ڏاڙھو
ڏاڙهي. ول = ڪڍو. قد.

جيئند خليفن کي ڏاڙهي آئي، ته به قد نه کيائين.

[2665]

اي نرنانءَ! ڏينهن ڪر ته ڪاڻ جي ڪان
نارنانه، مٽيءَ جي حاڪم ٿئي!

نرنانءَ = الله. ڏينهن = جمعو. ڪاڻ جا = ڏها.

نارنانه = چٽان. مٽيءَ جي = کاڌي. حاڪم

جي = معافي.

اي الله! جمعو ڪر ته ڏهن ڪان چٽان.

کاڌي ڪان معافي ملي.

[2666]

ڪپڙي جو ڪير سڪا، پوک ٿي ڪاڻ جو گهري.

ڪپڙي جو = صافو. پوک = پنگ. ڪاڻ جو = ڏنڊو.

صافو ڪير سڪا، پنگ ٿي ڏنڊو گهري.

[2667]

اي ميان نرنانءَ! ڪاڻ جي آڻ ته پڻڪ جو ڏيانءَ.

نرنانءَ = مرالي. ڪاڻ جي = سلفي. پڻڪ

جو = تماڪ.

اي ميان موالِي! سلفي آڻ ته تماڪ ڏيانءَ.

[2668]

مٽيءَ جي هٿ ۾ ڪپڙ جي ٿي گهري.

مٽيءَ جي = سلفي. ڪپڙ جي = صافي.

سلفي هٿ ۾ صافي ٿي گهري.

[2669]

ري ڪڙي ڪٽوڪ! وڪر ٺهيئي ڪونه، ته پوءِ

راند جون ڇا؟

ريچ = چلم. ڪٽو = تازي. وڪر = تماڪ. راند

جون = چڪيون.

چلم ڪڙي تازي ڪر! تماڪ ٺهيئي ڪونه، ته پوءِ

چڪيون ڇا؟

[2670]

نظر ڪي ڪٽونه سڏ، پوک جي ٺاه، راند جي ڇا؟

نڪر = حقو. ڪٽو = تازي. پوک = تماڪ. راند

جي = چڪي > چڪيون.

حقو ٺهي تازو نه ڪر، سماڪ ٺاه، چڪيون ڇا؟

[2671]

ڳڻه ڏي ته حقو ۾ وجهان.

ڳڻه = پنڙو.

پنڙ (تماڪ جو پن) ڏي ته حقو ۾ وجهان.

[2672]

حقو ۾ ٻه نرنان ٻه نرنان ٿين ذات.

ٻه نرنان = متو ۽ رکيو. ذات = آهيڙي > آهي + ڙي.

حقو متو رکيو آهي ڙي!

[2673]

پن جي ۾ ڪاٺ جو ڪو تو وٺ ذات!

پن جي = پيڙي. ڪاٺ جو = ماچيس. ذات = آهيڙي >

آهي + ڙي.

پيڙي ۾ ماچيس ڪر تو وٺ آهي ڙي!

[2674]

شهر به خير، مال به خير.

شهر = ماڏو > مان + ڏي. مال = توڏو > تو + ڏي.

مان ڏي به خير، تو ڏي به خير.



سنڌي ادبي بورڊ

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”آداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻَ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ جڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي آداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ٻرندڙ، ڄرندڙ، ڪرندڙ، اوسيئڙو ڪندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سگهجي ٿو، پر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وڌڻ، ويجهڻ ۽ هڪ ٻئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پَن) ڪا به تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پَنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪَ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وٽن جا پَن ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پَن به مختلف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَن ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪَلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پَن جا سڀ ڪم ڪار سَهڪاري ۽ رِضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پَن پاڻ هِڪڙي جي مدد ڪرڻ جي اُصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غيرتجارتِي non-commercial رهندا. پَن پاران ڪتابن کي ڊجِٽائيز digitize ڪرڻ جي عَمَل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجِٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رُڳو پَن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پَن کي کليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وَس پٽاندڙ وڌ کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائين. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رُڪاوٽ کي نه مڃن.

شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ، پُڪارَ سان
تشبيه ڏيندي انهن سڀني کي بمن، گولين ۽ بارود جي مدِ مقابل بيهاريو
آهي. اياز چوي ٿو ته:

گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

... ..

ڄڻ ڄڻ جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ چڻ ٿا؛
ريٽيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهڙ چڻ ٿا؛

... ..

ڪالهه هيا جي سُرخ ڪُڻن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اٿي، هي بم-گولو،

جيڪي به ڪٿين، جيڪي به ڪٿين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرقُ نه آ، هي بيتُ به بم جو ساٿي آ،
جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چم جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته ”هاڻي ويڙهه ۽
عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني
آهي.

پڻ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين
محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج
۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي
پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پڻ نصابي ڪتابن
سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين

ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پڻ سڀني کي چو، چالاءِ ۽ ڪينئن جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پڻ پڻ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)